چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە

■ **چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە**
نووسینی: سەباح ڕەنجدەر
بابەت: بیروڕای ئەدەبی
پیتچنین: یاد سەباح ڕەنجدەر
هەڵەگر: شێرزاد فەقێ ئیسماعیل
دیزاینی بەرگ: ئارام عەلی
دیزاینی ناوەوە: هەڵکەوت عەبدوڵڵا
تیراژ: (٥٠٠) دانە
نرخ: ٧٠٠٠ دینار
■ چاپی یەکەم: چاپخانەی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ـ سلێمانی
■ لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە (١٧٣٦)ی ساڵی ٢٠١٧ی پێدراوە

چوار کتێب لەبارەی شیعرەوە

سەباح ڕەنجدەر

٢٠١٧ سلێمانی

کتێبی یەکەم

پەیامی شیعر
لە زمانی خوداوەندی شیعرەوە

تێبینی

هەموو ئەو شتانەی مرۆڤ دەیانبینێت. شتێکیان تێدایە بۆ دۆزینەوە، کە پێشتر کەسێکی دی وەک ئەو نەیبینیوە. بەکاربردنیشی لە ئەدەبیاتدا ئەوەیە: بەشێوەیەکی بەجێ وەرگر بخاتە باری سەرسوڕمان و ڕەگەزی سەرسوڕهێنەرو ئاسۆی چاوەڕوانی تێدا بەهێز بکات. شیعری کوردی وەک شیعری هەموو نەتەوەیەکی دی. بە گەلێک قۆناخدا تێپەڕیوە، سوودیشی لە هەموو ڕێباز و فۆرم و شێوازە جیا جیاکانی شیعری وەرگرتووە و لەگەڵیاندا ڕۆیشتووە تا گەیشتووە بە ناوەند و پانتایی خۆبوونیی خۆی. ساڵی ١٩٨٨، کە زێوانی تێدا چاپ کرا بۆ من سەرەتای ڕووداوێکی چاوەڕێکراوی ئەدەبی بوو، سەردەمی گواستنەوە و گۆڕین. ڕێباز و فۆرم و شێوازی کارێکی نیمچە جیا بوو، لە زۆر لاوە سەرزەنشت کرام. لەو کاتەوە بیری ئەوەم لا جۆشا لەگەڵ چاپکردنی هەر کتێبێکی شیعریدا مانیفێستێک، وەک دوا شێوەی بیرکردنەوەم بنووسم و لەگەڵیدا بڵاوی بکەمەوە. ئەو خاڵە ڕێبازی و فۆرمی و شێوازییەی پێی گەیشتووم و لە دەقەکانمدا بەکارم بردوون، پایەکانی ئاشکرا بکەم. خاڵی کرۆکی و ناوکی لە ئەزموونی مندا ئەوەیە: پاڵەوانیەتی و خۆبەختکردن و هەوڵدان بۆ گۆڕینی قەوارەی کۆمەڵایەتی و

سیاسی و ئایینی نییە، بەڵام بە هێمنی باسی ژیان و مردن هەیە.

گرینگترین شت لە نووسینی مانیفێستدا ئەوەیە دەبێ خاڵێک وەک سەرچاوە دەستنیشان کرابێت، هەموو بیروڕاکانی لێ کۆببێتەوە و پاشان وەک ڕامانی سەرەکی بە تەواوی جەستەی نووسینەکەدا بڵاوی بکەیتەوە.

لەو کاتانەی نەمتوانیوە لە شیعردا ڕوون بنووسم، بێگومان ئەو بارەش لە ئەزموونی مندا هەیە. هەوڵم داوە ڕوونبم لە هەموو ئەو بیروڕایانەی لە مانیفێستەکاندا ڕایاندەگەیەنم. مانیفێستەکانیش دۆخی شیعرەکانم وەرگرن و دەچنە پێستیانەوە. بۆ ئەم بارەش گونجاوترین شێوەی بەجێهێنانم هەڵبژاردووە. لە بنیادی هێڵکاریی دەقەکاندا بۆ گیانی شیعرییەتی شاعیرەکە خۆی بگەڕێین و چاودێری ئەوە بکەین. ئایە دەسەڵاتی دامەزراندنی بەسەر دەقەکانیدا شکاوە، یان نا. پەیوەندیی کراوە، یان داخراوی لەگەڵ وەرگر کردووەتەوە، پەیوەندییەکەی بە چ شێوەیەکە. ئەم شێوەیە دەسەڵاتی بیرکردنەوە و شێوازی نووسینم ئاشکرا دەکات.

ناسینی بوونی شیعر و خۆ دەستنیشانکردن

مانیفێستی شیعری

١

بەرپرسیارییەتیی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی. لە کۆتایی حەفتایەکاندا، بووم بە خوێنەرێکی تامەزرۆی شیعر، شیعرپەروەریش بە شێوازێکی سەرسوڕهێنەر لە ژیانمدا دەرکەوت و پەرەی سەند، هیچم نەدەبینی جگە لەو جوانییانەی لەناو شیعردا دەکرانەوە و جووڵەدار بوون، تەنانەت لە ڕۆیشتنی ناو شەقام و دانیشتنی ناو پۆل و لەسەر خوانی خێزانیشدا، شیعر وڕێنەی چێژداری پێ دەکردم. ژیانی من، قەرەباڵغ نەبوو بە پلە و پایەی فەرمانبەری و باڵەخانە و خانووی گەورە و دەوڵەمەندبوون و ..... تاد، تەنیا بە شیعر قەرەباڵغ بوو، باس و بابەتی سەرەکیم لەگەڵ هاوڕێکانم و ژیان، شیعر بوو بەس، واش تێدەگەیشتم ئەگەر دوو دوژمنی ڕەچەڵەک کوشتەی سەرسەختی یەکتری لەناو کرانەوەی شیعریدا گفتوگۆ بکەن، دەماری گرژیان خاو دەبێتەوە، تا ڕادەی پاکبوونەوە، یەکترییان خۆش دەوێت و پشت دەدەنە یەک.

بنچینەی ئەم خۆشەویستی و پشتدانە یەکترییەش

ئەفسوونی شیعرە، لەپاڵ ئەم بڕواهێنانە کەڵکەڵەی شیعرنووسین ناخی بە توندی ڕاتەکاندم.

بڕواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعرییەتی تێدایە، بانگی وشەشم هاتە بەرگوێ، بمهێنە ناو ژیان.

هێزم تێدایە خەونە نەبڕاوەکانت بە ئومێد و ناوەند بگەیەنم، ئەم بانگکردنی وشەیە، بە یەکەمین و گرینگترین هۆکار و پەیام دەزانم.

دوای ئەم ناخ ڕاتەکاندنە، ناوە ناوە دەقی شیعریم دەنووسی و بوێرانە بڵاوم دەکردنەوە، بەتەواوی بار و بواری بیرکردنەوەش بەدوای کەشوهەوای سەربەخۆ وێڵ بووم و بە هێڵی ئەفسوونیدا ڕۆیشتم تا بە ئێستاکە گەیشتووم، لەناو بەهەشتی نووسین لە پانتایی خەوندا کار دەکەم.

خەون کاریگەری بوون بە شیعری تێدا بەهێزە، جیهانبینیی منی لێوە ڕوون بووەتەوە و بووەتە پەیوەستێکی پتەو لەگەڵ پرسیارەکانی ژیان.

مرۆڤ، ئێستای لە نەماندایە، ڕابردوو و داهاتووی هەیە، شیعرێک لەسەر بنەما و جیهانبینیی ڕوون بنیاد نەندرابێت، نە بە کەڵکی ئەمڕۆ دێت، نە هیچ سەردەمێکی دیکەیش وەک دەقی پتەو و پەتیی ئەدەبی قبووڵی دەکات.

ڕابردوو بەشی هەرە گەورەی ژیانی نووسەر پێکدەهێنێ و پێکهاتەی دەقیشە، چونکە ئێستا، کە خەریکی کار و کردەی نووسینی، دوای قاوە خواردنەوەیەک چرکەی کار و کردەی نووسینەکەت دەبێتە ڕابردوویەکی زیندوو، کەواتە: ئەو کاتەی کار و کردەکەی تێدا ئەنجام دەدەیت ئێستایە، بەشی

هەرە گەورەی پێکهاتەکەی ڕابردووە. ئایندە تەنیا لەناو دەقدا دەبیندرێت و ئەندێشەیەکی تێکەڵ بە فەنتازیا بەگەڕ دەخات. ئەو ئەندێشە تێکەڵ بە فەنتازیایە بیرۆکەو خاڵی تێڕوانینە. ژیانبینی بە ئایندەبینییەوە تەواو دەبێ و بەبێ ئایندەبینی ناتەواوە. کرۆک و دیوی نهێنیی ژیان، ئایندەیە. ئایندەش خاڵی تێڕوانین و لە هەموو بەشەکانی دیکە چالاکترە، چونکە بەردەوام هەوڵی بۆ دەدرێت و هەستی قووڵاییی ژیانبینی سەر دەخات. ئەم هەوڵ و دەربڕینەش مایەی داهێنانی ئەدەبین.

تایبەتکاریی من ئەوەیە، شیعرم گەڕاندەوە بۆ خەون. خەونیش پاکییەتی ژیان ڕادەگرێت. هەموو دەقەکانیشم، دەقی بیرکردنەوەیی و درێژن، ئاسۆ و دووریی ئەفسانەیییان تێدا سەربەخۆ و گونجاوە بۆ پڕ نهێنی و ئەزموونکردنیان، بە شێوازی هەمەجۆر کارم لەناو کردوون، تا ئەو شوێنەی دەقەکە دەخوازێت خۆی بەکۆتایی بگەیەنێت لەگەڵیدا تەبا دەبم و دەڕۆم.

زمانی بێدەنگکراوم لە دەقەکاندا بە دەنگ هێناوەتەوە، بە ئاسانیش دەتواندرێت هێڵە جیاکارەکان لەم بەدەنگهێنانەوەیەدا دەستنیشان بکرێت.

شیعر ناوەندە، هەموو ڕەگەزەکانی دیکەی ئەدەبی بەرەو ناوخۆی بەکێش دەکات و چارەنووسی ڕاستەقینەیان بە ڕوونی دەداتە دەست، لە ژیانی شیعریدا سوودی گێڕانەوە و تەوژمی هۆش و گفتوگۆ لە هونەری ڕۆمان و پەخشان و شانۆنامە و ئۆپێرا و ئۆپەرێت و سینەما و چیرۆک ..... تاد، وەردەگرم. لە ڕەگەزی خۆیان

دەریاندەهێنم و هێزی کرانەوە و جووڵاندنیان پێدەدەم، پتەوتر و کاریگەرترو سەیرتر و بەپیتتریان دەکەم، لە ئامادەکردنیان بۆ دامەزراندنی دەقی شیعری. دەقیش خوێندەوارانی دڵنیا دەکات لە چێژ وەرگرتنی شیعرییەت و خواست، چاوەڕوانییان دەهێنێتە دی.

من بەرپرسیارییەتی دەنووسم، لەبارەی بەرپرسیارییەتییەوە نانووسم.

٢

یەک لە دڵەڕاوکێی من ئەوەیە، شاعیرێک، یان گرووپێک کارێکی نایابیان بەرهەم هێنابێت، هەوڵ دەدەم باش لە چۆنیەتی و ڕەگی هەقیقەتی سەرکەوتنی کارەکەیان بگەم.

لە ڕووی هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبی حەزم نەکردووە وەک کەس بم، کەسیشم لەبەرچاو نەگرتووە، هاوڕێی هەموو ئەو شاعیرانەم، کە پێش من پرۆژەی داهێنانیان هەبووە، ئەوانەی هاوچەرخن، ئەوانی دوای منیش دێن و دەبن بە شاعیری خاوەن پرۆژە.

خۆم لە دەرەوەی هەموو نەوەیەکدا دەبینم، تەنانەت لە هەندێ شیعردا سەر بە شیعری لە پێشتری خۆشم نیم، سەر بە ئەزموون و ئەفسانەی ئەو شیعرەم، کە دوا شیعرمە و لە نووسینیدام، زەمینەی ئەفسانەیی پێش ئەوەی لە هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبیدا کاری پێکرابێ و هەبووبێت لە شیعردا کاری پێکراوە و هەبووە.

ناچمە ناو هیچ گرووپێکی ئەدەبی، خۆشم بە هیچ گرووپێک نەزانیوە، لە بنەڕەتدا ئەدەب و داهێنان کاری تاکە کەسییە، چوونە ناو بازنەی گرووپ، دەرکردن و

چەواشەکردنی ئەم تاکە کەسییەیە لە بازنەی ئەدەب و داهێناندا.

خانەخانەیی و قۆناخبەندکردن، هەڵەیەکی کوشندەیە، شیعر تەنیا بە گەیشتن بە باری دەروونرۆشنی پێوانە دەکرێت، ئەمە بۆچوون و بیرکردنەوەی کۆمەڵێک خودی وریایە، دەق قسەیان بۆ دەکات و دەق قسەشیان پێدەکات.

بێوچان لەگەڵ خۆمدا لە جەنگی بێ ئاماندام بۆ ئەوەی بگەم بە باری دەروونرۆشنی تا بەسەر تەمەن و کاتدا زاڵبم، خۆشم بە تەلیسمی لیڵیی ساختەوە هەڵنەواسیوە، هەوڵم داوە ئاست و ئاراستەکانی توانا و بیرکردنەوەی ئەمڕۆ بم.

لەمڕۆدا بزواندن و پێشبینیکردنی ئاینده دەردەکەوێت، لە جیهانی خۆمدا ئارامی دروست دەکەم و بارێک دەهێنمە بەر زەین و تێیدا نیشتەجێ دەبم و دەنووسم، پەیوەندیشم لەگەڵ سۆراخکارانی بەرهەممدا بەردەوام و پتەوە، ناشزانم تا کوێ بڕ دەکەم، بەڵام خۆم لەوە دڵنیا کردووەتەوە لە شیعرەوە بەرەو ژیان و ئاینده دەڕۆم.

لەسەر هەموو ئاست و ئاراستەکانی ژیان لایەنگیری گۆڕان و جێگیرنەبوونم، شیعری کوردی لە کلاسیکەوە تا بە ئەمڕۆی گەیشتووە لەباری وەستاو نەماوەتەوە، بگرە قۆناخ بە قۆناخی بڕیوە، ئەگەر گۆڕانی ڕیشەیی و داڕشتنی قووڵیشی پەیدا نەکردبێت، ئەوە بۆچوونی هاوچەرخ و ڕەسەنی لە ئاست شارستانییەتی وڵاتەکەیدا، هێندێک ناوکی بنەمای دۆزیوەتەوە. کاری زمان و شێواز و شیعرییەتی قۆناخەکەی لەسەردا کردووە.

چەند قۆناخێکی دانپێداندراوی شیعری کوردی لە ئارادان و

لێتوژینەوەیان لەبارەوە دەنووسرێ، بەڵام قۆناخەکان قۆناخی درەوشاوە نین، بگرە هەر یەک لە قۆناخەکان دەنگێکی درەوشاوە نوێنەرایەتی قۆناخەکەی کردووە.

ڕەخنەی کوردی، نەهاتووە تەواوی قۆناخێک بە ئاستی دەنگەکان وەربگرێ و خوێندنەوەیەکی وشیاری بۆ بکات، گرینگییەتی سەربەخۆیی و هاوبەشی کارکردنیان و بنەما دۆزراوەکانی قۆناخەکە دەربخات.

بگرە یەکە یەکە نوێنەرە بەهێز و درەوشاوەکانی وەرگرتوون، ئەم یەک یەک وەرگرتنەش وای کردووە قۆناخەکان کارکردنی هاوبەشیان بە نەدۆزراوەیی بمێنێتەوە.

من ژیان دەنووسم، لەبارەی ژیانەوە نانووسم.

٣

هەست دەکەم، ژیان لە دۆخگۆڕیندا جۆرە بەرزی و نزمییەکی ناڕێکی تێدایە، دەمەوێ لەم دۆخگۆڕین و بەرزیو نزمییە ناڕێکەدا ڕزگارم ببێت، لەناو شیعری پەتیدا بژیمو مانایەک بە ژیان و دادپەروەری بدەم، شاعیر ئەگەر خۆی خستە خزمەت دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسییەوە، هاوپەیمانی بوو، بێگومان ڕۆڵ و ئامادەیی گەشەکردن و پەرەسەندنی جیاکاری لە بەین دەچێت، ناتوانێ توانای بەهێزی داهێنان ڕابگەیەنێت، بەڵام ئەگەر دوور لە هێزی شەڕخوازی، جۆرێک باوەڕی سیاسی هەبێ بۆ تێگەیشتن لە هۆکارەکانی ڕوودان، چالاکییەکی هۆشمەندییە لێیەوە کاریگەریی خۆی بەدی بهێنێ و تێڕوانینەکانی نیشان بدات و بیانچەسپێنێت. چرکەساتی نووسین، چرکەساتی تێکۆشانی گیانییە.

شیعری داهێنراو، وشەکانی جەنگاوەری سەربەخۆییخوازو سەرلەشکری بەرەنگاربوونەوەن دژی دیکتاتۆریەتی بە زەبری هێز خۆسەپێنەر، کە هەستم بۆ خۆشییەکانی ژیان جۆشا، ژیان زۆر بە ئاڵۆزی و گرانی خۆی پیشاندام، لەم کاردانەوەیەدا دەمەوێ لە ڕێگای شیعرەوە ئاڵۆزی و سەختییەکانی ژیان بەتاڵ بکەمەوە، ژیان بهێنمە ناو زمان و نووسین، بۆیە ئاوا هۆگری شیعر بوویمە، هەموو ژیانی لێ سەندووم.

بۆ ئەم داوایە لە ژیان. شیعر پێویستییە، لە چرکەساتی چاوەڕواننەکراو و نەبیندراو و خەونئامێزدا، بار و کەشێکی پیرۆز سەر تا پێم دادەگرێ و دەڵێت: خودی بەرپرسیار بەرانبەر بزواندن، پەیامی شیعر بەرز بکەرەوە.

شیعر حەوشە و ماڵی خودایە، گوناهی هەموومانی لێ پاک دەبێتەوە و تێیدا دەبین بە فریشتە و خوداوەند.

شیعر ئامانجی بەختەوەری و جێگای هەموو هیواو خۆشادمانکردنێکە بۆ من، لە ڕێگایەوە دەتواندرێت پەیوەندی بە جیهانی فریشتە و خوداوەندانەوە ببەستی، هەروەها خەونەکانت کۆ دەکاتەوە، ئەگەریش زانیارییەکی گشتیت لەبارەی کەرەستە و ئامرازەکانەوە نەبێت، ناتوانی هەڵگری خەونەکانت بیت.

من خەون دەنووسم، لەبارەی خەونەوە نانووسم.

٤

بێ بەهرەکان، بە چالاکی و پڕ بەرهەمیم جۆرێک شڵەژاوییان کەوتووەتێ و نائاسوودە و سەغڵەتن، بەئاشکرا و ژێراوژێر لە پلان و پیلاندانانن دەمبەستم بکەن و

بمچەوسێننەوە، یان ئەو ڕووناکییەی لێمەوە دروست بووە، ئەگەر بۆ ماوەیەکی کاتیش بێت، بیکوژێننەوە، یان بیشارنەوە، ئەگەرنا بیشێوێنن و گومانی بخەنە سەر.

لەم دژایەتیکردنەدا هەست بە هیچ زیانێک ناکەم، بایی ئەوەندە گوێیان لێ ڕادەگرم بزانم چی دەڵێن، ئاست و ئاراستەکانیان چین، هێندە کاتیان نادەمێ بیریان لێ بکەمەوە، گیانی لەخۆبوردن و بێبایەخکردنی دوژمنەکانم لەمندا بەهێزە، ئەمەش لە ڕێگای گیانپەروەردەکردنێکی بەردەوام و دۆزینەوە و خۆناسینەوە پێی گەیشتووم.

شیعر بۆ من پەیامی ڕاچڵەکاندن و ئەو ئاگرەیە قەت ڕووی لە خامۆشی نییە، تەواو بڕوام پێی هێناوە و ئەمەکدارم بۆی، دوژمنەکانم لەناوەوەیاندا لە ئاست ئەم ئەمەکدارییەی من داتەپیون، خۆیان بە گوڕنەتەڵە و چەوساوەی دەقەکانم دەبینن، منیش لە شەڕە بێفەڕەکان خۆم پاراستووە و فەرامۆشیان دەکەم.

لە گردەنشینی دەروونی ئامانجدارم، خەریکی بەرزکردنەوەی ئەو شتە پیرۆزە دەبم، کە بڕوام پێ هێناوە، بڕواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعرییەتی تێدایە، هەلومەرج و ئارامیی تەواوم بۆ دابین دەبێت وەک منداڵێک خەون دەبینم، ژیان لەناو خەوندا مشتوماڵ بکەم.

شاعیری ڕاستەقینە هەموو کات وەک منداڵێک هەڵسوکەوت دەکات، هەرکاتێک ڕێگای دا ئەو منداڵییەی ناوەوەی وەک گەورەیەک فەرمانی پێبدا و هەڵیسووڕێنێت، ئەوە لەم چرکەیەدا جاڕی بەتاڵبوونی خۆی دەدا، چونکە گەورە لە هەڵسوکەوتیدا تاکتیک بەڕێوەی دەبات و تاکتیکیش بەڕێوە

دەبات، داهێنەریش پاکی و یەکڕوویی فەرمانڕەوایەتی، پاکیو یەکڕووییش تەنیا لە منداڵییەتیدا دەست دەکەوێت، لە پاکی و یەکڕوویيدا دەگەیت بە دەروونڕۆشنیی خودایی.

پەرە بە خەونبینین دەدەم، خەون لە دەربڕیندا بنەڕەتی واقیع ون ناکات، ملکەچی دەسەڵاتیش نابێ، بەرهەمهێنەری ترپە و ئاوازی نوێیە بۆ دەربڕین لێکردن و بەڕێوەچوونی واقیع لەناو دەقی فەنتازیادا.

من پاکی دەنووسم، لەبارەی پاکییەوە نانووسم.

٥

شاعیری دامەزرێنەری گەورەمەند بە ڕەخنە لێگرتنی نابەجێش بڕوای بە دامەزرێنەری و گەورەمەندی خۆی لەق نابێت، پتەوتر و کاریگەرتر و پەتیتر دەبێتە هێمای ڕوونبوونەوەی زمان و نووسین. مێژووی لەناو دادەمەزرێ، ئەو بڕوا پتەوتربوون و کاریگەرییە و پەتییەشی هێزی ڕزگارکەر و ڕزگارکردنی دەقە لە پاشماوە جێماوەکان و پاشخاپەرۆکەکانی زمان و نووسین.

من ڕزگارکردن دەنووسم، لەبارەی ڕزگارکردنەوە نانووسم.

٦

هیچ وشەیەک لە ژیان و مردن کۆنتر نییە، وشەش لەسەر کۆنی و نوێیی نەکەوتووە، بگرە لەسەر تێگەیشتنی نووسەر کەوتووە چۆن بەکاری دەهێنێ و ئاست و ئاراستەو ئاسۆی لێ دەدۆزێتەوە.

نەمویستووە جیهانی کۆن بڕووخێنم و جیهانی نوێ بنیاد بنێم، تێکۆشاوم لەناو جیهانی کۆندا جیهانی دیکە بدۆزمەوەو

بیکەم بە نموونەی ڕوونی و خاوێنیی بەهەشـتی تا هەتایە.

شاعیر دەتوانێ کەڵک لە تەواوی وزە سروشتییەکان وەربگرێ بۆ بنیاد و پێکهاتەی شیعری.

شیعر، بە پەیوەندییەکی پێداگر و زیندووی ژیان دەزانم، هێندێک کاری سەرەتاییم سادە بوون، کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بە ناوەندی ڕۆشنبیری کوردیم ناساندوون، بە شایستەی ئەوەیان نازانم لە کتێبێکدا بیانهێنمەوە ناو جیهانی زمان و نووسین، دووبارە پیشانیان بدەمەوە، یان جۆرە یەکترناسینێک بوون لەگەڵ خەیاڵی بە پیتی شیعرو هەڵڕشتنی مانادا. کارکردن لەپێناو مانادا لەناو ڕەگەزە شیعرییەکاندا ڕەگەزێکی بنچینەیی نییە.

وەک دەسپێک و زەمینە لە هێندێکیاندا جیهانبینیی شیعریم سەرەتاییە، لەگەڵ ئەوەشدا بە هەموو هێز و توانای دەربڕینم لە تەواوی ژیان و بوونم ڕوانیوە، ئەو ڕوانینانەی لێیانەوە دەگەی بە قووڵایی ئومێدە پەیامدارە ڕاستەقینەکان.

هەوڵم داوە ئەوەی لە گیان و ناخی من جێگیر بووە، بیگوازمەوە بۆ گیان و ناخی کۆی ئادەمیزادەکان بەو حیکمەتەی شیعر پاکییەتی ژیان ڕادەگرێت.

من دۆزینەوە دەنووسم، لەبارەی دۆزینەوە نانووسم.

٧

پێشبینی لە بیری مندا بەهێزە، زۆر جاران شەو خەونم بینیوە بۆ بەیانی، یان لە ماوەیەکی کورتدا ڕووداوی خەونەکە بە واقیعی هاتووەتە ناو ژیانم و بووەتە ڕووداوێکی بیندراو.

شیعر دەکەم بە ژیان، شیعریش دەوری ئەم چەترە دەبینێ هەموو چالاکییەکانمی لە سێبەردا یاداشت دەکەم.

شیعر وەک خەون وایە، ئەگەر نەیبینم هەست دەکەم وەک مرۆڤ تەواو بوویمە و شوێن و ئەرکم لە ژیاندا نەماوە.

ترپە و خورپەیەکی شاراوەی ناخە، دێت و دەستم دەگرێ، دەمباتە ناو ژیانێکی جوان و بەهەشتی تا هەتایە، لەم گەشتە جوانەشدا بە نەرمە گۆرانی گوتنەوە، شتە هەرە جوانەکان دەکەم بە هاوڕێی گیانی بە گیانیی خۆم و دەیانهێنمەوە ناو ماڵی هەمیشە دڵخۆش و فەرامۆشبەخشی زمان و نووسین.

من پێشبینی دەنووسم، لەبارەی پێشبینییەوە نانووسم.

٨

شاعیر لە شیعرەوە هەستیاری خۆی دەگەیەنێ، شاعیری داهێنەریش کەللەسەر و چاوی ڕوونی میللەتە، لە هەر شیعرێکیشدا ڕاستییەک لە کەللەسەر و چاوڕوونیدا دەدۆزێتەوە.

کۆمەڵێک دەقی پەتیم نووسیوە لە پانتایی خەون بوونەتە شێواز و بەرگری لە مانای جوان دەکەن، پێناسەی ئەدەبیی منیان پێکهێناوە، بە ئەدەبیاتبوونی خەونم لێیانەوە ناساندووە، تا ڕادەیەکی بەرچاویش سەر بە گۆبەندبوونەو لەرزەیەکی نوێبەخشیان خستووەتەوە، بەهۆی خۆ دامەزراندن و گورج هاتنە پێشەوە و بڕوا بەخۆبوونم لە بەردەوامیی بەخشیندا کاردانەوە و بەدگۆیی و ئیرەییو نیازخراپی و دڵڕەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی

دوژمنە گوڕنەتەڵەکانم گەیشت بە پلەیەک هەڕەشەی زۆر ناشارستانیم لێ بکەن.

لە دەقەکانمدا سەرچاوە ئێستێتیکییەکانی ژیان لە هەموو شتێک بەرزترن، پەیوەندیشم لەگەڵ شوێندا، پەیوەندییەکی گیانییە، یەکەم خەیاڵگەی بەپیتمە هەموو یادەوەرییەکانم لە شوێنێکدا خەوتوون، کە چاو بواری نییە کۆیان بکاتەوەو بیانگرێت، مەگەر لە ڕێگای خەونبینینەوە بە ئاگایان بهێنمەوەو ئاوی چاوی تیشکهاوێژم بدەم، بیانخەمە ناو چالاکییە هەستی و خەونییەکانم.

ئەگەر ڕۆژێک بە هەست، دەستی نیانی هەتاوی شوێن لە خەو بە ئاگام نەهێنێت، وا دەزانم ئەو شەوە چالاکیی هەستی و خەونی تێدا نەبووە.

شوێن لە دەقدا خەیاڵ و ڕوانین و خەونی شاعیر دایدەمەزرێنێ، جیاکارە لەو زەوییەی ڕۆژانە بەسەریدا گوزەر دەکەیت. جیهانی خەونیش بەلای منەوە سەرنجڕاکێشترین جیهانی شیعرییە، لەبەر ئەوەی باسی ژیانی تەواو داماڵدراو لە فرت و فێڵ و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڵڕەشیو کەمسەری و ناکەسبەچەیی و تەواو ئازاد بە گشتگیری دەکات.

من شوێن دەنووسم، لەبارەی شوێنەوە نانووسم.

٩

ژیانی ڕاستەقینە، ئەو شتەیە، کە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لێی سەندووین، ئەم لێسەندنەوەیەش لە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی

سیاسی تەنیا لە ڕێگای خەونەوە دەبێت، کەواتە: ژیانی ڕاستەقینە تەنیا لە خەوندا هی خۆمانە، ئازادیی تەواوی لێ وەردەگیرێت.

شێوازی خەونیم پەیڕەو کردووە، لە دەقی خەونیدا دەتواندرێت خودی شاعیر بناسرێ و ڕەنگەکانی ببیندرێن.

خەون، یاخیبوونی بە جەرگانە و دەنگی ناڕەزاییە لە کار و ڕووداوە نابەجێیەکانی دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی.

لە خەوندا شاعیر پرسیار ئاراستەی ژیان و کۆمەڵگا و دەسەڵات دەکات، لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەشەوە دەگات بە دۆزینەوەی گەوهەری مرۆڤ.

جووڵەی بەهێزی ناوەوەی شیعر لە توانایدایە ڕاستەوخۆ کار بکاتە سەر ژیان و بیگۆڕێت.

خەونی نایاب دەبێتە زمان و شێواز و بابەتی نایاب، دەقەکانم دەقی خەونین، خەونیش وەک گیان و هاندەر، هەمیشە تێکەڵ بە شیعرییەتی دەقم دەبێت و هەستی شکۆمەندی لە مندا ڕسکاندووە و دەڕسکێنێ.

ڕوانینەکانم دەخەمە ناو بازنەی خەونەوە، خەونە بەرجەستەکراوەکانیش پێویستییان بەوەیە دووبارە بیانهێنیتەوە ناو ژیان تا ڕۆڵ و کار و چالاکیی خۆیان ببینن و پتەوتر هاوبەشی لە گۆڕان بکەن.

لە بواری خەونبینیندا پشت بە چاودێری و سەرگەرمیی خۆم دەبەستم لە پێکهاتەی دەقیشدا خەون ڕۆڵی بنچینەیی دەبینێت، ئامادەبوونی بەردەوامیشی لە ژیانی کەسایەتیمدا بەدیار کەوتووە.

خەون هەڵوێست و بۆچوونی ڕوونە بەرانبەر بە دیمەنی شڵەژاو و دیکتاتۆریەتی ژیان.

من پرسیار دەنووسم، لەبارەی پرسیارەوە نانووسم.

١٠

نووسین کاتی هەستیاریی تەمەنە، لە درەوشانەوەی شیعریی دۆنایدۆنی کەشوهەوای ئازادیی بیرکردنەوە و خەونبینین دەبم، خەیاڵ و خەون و چەمکی سەرلەنوێ ژیانەوە لە پلەیەکی ئەفسوونیدا یارمەتیدەرمن بۆ کێشانی ئەو شتانەی کە چاوم نەیدیبوون.

لەناو شیعردا دەجووڵێم و بارودۆخی گیانیم ئارام دەبێت، سەیری تەواوی جیهان دەکەم، لەم سەیرکردنەمدا هیچ دەسەڵاتدارێک بوونی نییە، تەنیا ئەو خودایە نەبێت، کە پەیوەندیم پێوەی بەهێزە و هەڵسووڕێنەری گیانیمە، ئامۆژگارییە ئاسمانییەکان هەمیشە لەبیرمدان و فەرامۆشیان ناکەم، هەستی ئایینیم بەرجەستەکردووە. نەک بابەتی ئایینی، تا سنووری ڕەوا لە نووسەرە گەورەکان نزیک دەبمەوە و بەهرە و سرووشیان لێ وەردەگرم، بەڵام ناچمە ناو ئەو بازنەیەی تایبەتە بە جیهانبینی و بڕوای ئەوان. خودی سادە و ساکار ژیاوی متەسەووف و سروشتخواز و خەونبین وەک بوونێکی گشتی تەماشای دەوروبەر دەکەن و لەناو جوانییەکاندا دەتوێنەوە. لەم توانەوە دڵئاگاییەدا هەست بە شتەکان دەکەن و دەگەن بە خود و غوربەتی ناخ و گیانی باڵا، لە ڕێگای ئەم گەیشتنەشەوە شاد دەبن بە دوایین پلەی

دەروونرۆشنی و شینایی سەرەتا و بێگەردکردنەوەی تا هەتایەی هەموو شتەکان.

من بێگەردی دەنووسم، لەبارەی بێگەردییەوە نانووسم.

١١

لە دەقی خەونیدا دەستەواژە لە ئازادکردنی مانا و بنیادی ڕستەدا هەمیشە لە سنووربەزاندندایە.

دەقی خەونی دەستکەوتێکە لە ئەوپەڕی زمان و جیهانبینیی ڕوون، دەربڕینە خەونییەکان پەنجەمۆری لەسەر داناون، شێوازی هەمەجۆر لە دەقی درێژدا بەکار دەهێندرێ، جۆرێک لە دەستکرد و دروستکردنی تێدا ڕەوایە، لەبەر ئەوەی پشت نابەستێت بە چرکەی تەقینەوەیەک، بگرە زنجیرە تەقینەوەی یەک لە دوای یەک و جووڵاندنی ڕابردوو و تێڕامانی لە مێژینەن لە کەشی نووسین دەگەڕێیتەوە سەریان و جیهانبینی تێدا دەجۆشێت.

گونجاندن و لێک نزیککردنەوەی شێوازی شیعری ئازادو شێوازی پەخشانەشیعر ئاست بۆ سنووربەزاندنەکان دەدۆزێتەوە. ماناکان لە هەناوی زمانەوە دەرپەڕیون، وێنە ڕاستەقینەکان لە هەست دەچن، هەندێ جار خۆیان ئاشکرا دەکەن، هەندێ جاری دیکەیش ون دەبن.

لەم ونبوونەدا ژیان یەکپارچە دەبێتە گومان، لەو گومانەشدا شیعرییەت دەبێتە خوداوەندی سەرزەمینێکی لێوانلێو لە ڕازی نوێبەخش و جیهان بە باشی و چێژ وەرگرتنەوە دەبینێت.

من گومان دەنووسم، لەبارەی گومانەوە نانووسم.

١٢

کەلەپوور بازنەیەکی نیمچە داخراوە، داهێنەر هەمیشە پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا دەکاتەوە بۆ پرسیار، پرسیار دروستکردن لە دەقدا، پەیوەندییەکانی شاعیرە بە زمان و هەستەکانی ژیانەوە.

دەقی خەملّیو لە ئەزموونی مرۆڤی وریا لە ئاست چارەنووسدا، خۆی لەو بیر و مانایانە دادەماڵێت، کە لەناو دەقدا یەقین دروست دەکەن، دڵەڕاوکێ و گومان دەستمایەی دەقی ئاستدار و خەونین.

کەلەپوور ئەگەر پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا نەکرابێتەوە بۆ پرسیار، یانی ڕابردوو، ڕابردووش وەستاوە و یەقینی تێدا زاڵە، بە هەموو توانامەوە هەوڵ دەدەم کەلەپوور وەک ڕابردوو وەرنەگرم، مەبەستمە بیکەم بە خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ، خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ بم، ئەمڕۆ شتێکی تەواو بیندراو و زاندراو و وتراو نییە. ئایندە بێئامانترین سەرچاوەی نیگەرانی و دڵەڕاوکێی ئەمڕۆیە، ئەو ئەمڕۆیەی ئایندە تێیدا کەرەستەیەکی خاوە، ملکەچی توانایەکانمان نییە.

من ئاماژە دەنووسم، لەبارەی ئاماژەوە نانووسم.

١٣

نووسینی واقیعی بیندراو لێکەوتنەوەی زەینی ئارام و خۆشنوودییە، بەڵام دەقی خەونی، لێکەوتنەوەی زەینی شڵەژاوە. زەینی ئارام حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی ئارام نووسیویەتی، زەینی شڵەژاویش

حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەكات، زەینی شڵەژاو نووسیویەتی.

لە دەقی خەونیدا هەست دەدۆزرێتەوە، هەستیش زەمینەیەكی لەبارە بۆ بەرهەمهێنانی شیعرییەت، خەون كردەیەكی هەستییە لەوەی كردەیەكی عەقڵی بێت، لەگەڵ ئەمەشدا بنچینەی خەون هەست و واقیعە، بەڵام واقیع بەو شێوازە نا، كە دەبیندرێت، واقیع بەو شێوازەی هەست لە دەقی پەتیدا ئامادەی دەكات، لەم بار و كەشەدا خەون هێزی خەیاڵ لە نووسیندا بەرز دەكاتەوە و كار لەسەر لایەنە شاراوەكانی چارەنووسی مرۆڤ دەكات.

من شاراوە دەنووسم، لەبارەی شاراوەوە نانووسم.

١٤

ژیان لە هەموو دنیادا، جۆرێك چوونیەكی تێدایە، دەگونجێ شاعیر نەریتی هەموو دنیا لە دەقدا بكات بە هی خۆی، وەك بیر و ماناش لە شیعردا نیمچە نزیكییەك لە نێوان نەتەوەكاندا ئەگەر هەبێت ڕەوایە، بەڵام شیعرییەت لە زمانی نەتەوایەتیدایە. مانای وێنەی شیعری لە ترپە و ئاوازدا كۆ دەبێتەوە و لە ئەوپەڕی زماندا دەڕسكێ، شیعر تەنیا لە زمانی خۆیدا شیعرە، لە هیچ زمانێكی تردا شیعر نییە. واتە: لە وەرگێڕاندا ناوێكی تر وەردەگرێت. ئەدەبێكی جوانە، بەڵام شیعر نییە. لەبەر هۆیەكی بنچینەیی، چونكە هەستی زمان‌و هەستی شێواز و هەستی فۆرم لە وەرگێڕاندا لە بنیادی یەكەمەوە ناگوازرێنەوە بنیادی دووەم، ئەگەر شیعریش ئەم سێ هەستەی تێدا بەهێز نەبوو، شیعر نییە پەیوەندییەكی شیعرییە.

زمان هەڵگری بیر و ڕاکانی نەتەوەیە، شاعیریش لە ڕێگای زمانەوە جوانییەکانی نەتەوە ڕادەگەیەنێت، نووسین بە زمانی نەتەوە ئینتیمای نووسەرە بۆ نەتەوەکەی، بەکارهێنانی زمان دەبێتە ناوەند و سەربەخۆیی داهێنان و ئینتیمابوون وەردەگرێت، زمانی درەوشاوە و جووڵەدار لە دەقدا یانی گەشەسەندوو و داهێندراو و درەوشاوە و ڕسکاو.

دۆزینەوە لە ڕێگای خوێندنەوەوە، بە بەهرەمەندی نووسەر وەردەگیرێ، من کە لە دایک بووم و هاتمە ناو قسەکردن، وشەی مردنم نەدەناسی و نەمدەزانی واتای چی دەدات، لە خوێندنەوەدا گەیشتم بە کرۆکی واتایی و ئاسۆکانیم ناسی و بەهرەم لێ وەرگرت، چوومە ناخی وشەکە و وشەکەش هاتە ناو ناخی من و بووین بە هاوتای یەکتری.

ئەو بە چاوی منی ڕوانی و منیش بە چاوی ئەو جوانییەکانی ژیانم بژارد، دواتر لەگەڵ بینینی مەرگی باوکم گونجاندم و هێنامە ناو زمان و نووسین.

وشەی دایە و بابە گەشترین و بەهێزترین شیعرییەتیان تێدایە، واتایەکی ڕاستەقینەی بەردەوامین، ژیان بە ئەمانەوە خۆشحاڵ و پەیوەستە، لەوێوە دەست پێدەکات. واتە: لە شیعر خۆیەوە، ژیان خۆی جووڵێنەری خودی شیعرە.

من ناسین دەنووسم، لەبارەی ناسینەوە نانووسم.

١٥

ئەرکی شاعیر ئەوەیە گۆڕان لە ڕوانین و نەریتی باوی کۆمەڵگا دروست بکات. واتە: شۆڕشگێڕبێ لە ڕوانین و

گۆڕینی چێژ بۆ جوانی. کە جوانیشی خۆشەویست کرد لەناو کۆمەڵگادا، واتە: تەواوی ژیانی خۆشەویست و پەسند کردووە.

شۆڕشگێڕیش بەشێکە لە ژیانی پەسندکراو، بەڵام بیری توندوتیژیی ناڕەوا، یان سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لە دەقی شیعریدا هۆی خنکێنەری فەزا و هونەری پەتییە.

بیری توندوتیژیی سیاسی شیعری هەڵچووندار بەرهەم دێنێت، هەڵچوونیش گرینگی بەهۆیەکانی لێکدانەوەی توندوتیژی و زەبروزەنگ نادات، بگرە دەیانخاتە ڕوو. قسەمان لە هەڵچوونی گیانی نییە، کە سووتان دروست دەکات و دەبێتە بەرهەمهێنەری شیعری ڕۆمانسیی هەستیو دەروونرۆشنیی تەسەوف.

شیعری تێڕامان، بەرهەمی بارودۆخی ئارامە، کە جوانی تێدا خەملێندراوە.

شیعری هەڵچووندار، بەرهەمی بارودۆخی شڵەژاوە، کە جوانی تێدا بزر کراوە.

شیعری هیچ نەتەوەیەکیش بە هەڵچووندار ناگا بە غوربەتی ناخ و گیانی باڵای خۆی و مەزنایەتی وەرناگرێت.

من تێڕامان دەنووسم، لەبارەی تێڕامانەوە نانووسم.

١٦

هیچ ئاستێکی جیاکار لە نێوان هەقیقەتی گەورە و داهێنراوی گەورەدا نابیندرێت، هەمیشە نووسراوی داهێندراو لە باسکردن و ڕووداوی بیندراو و بیستراو بەهێزتر و کاریگەرترە.

بەشێک لە بەشە کاریگەرەکانی ئەدەب، ڕەخنەیە، ڕەخنەش لە کرۆکدا هۆیەکە بۆ گەیشتن بە ئاکامی بیری پێگەیشتووی دەق و خستنە ڕووی پێکهاتە زیندووەکانی بەرزی شێواز، هەروەها ناوەندی کارکردنی دۆزینەوەی داهێنانیشە، ئەو بۆچوونانەی لە بیر و شێوازی دەقەکەدا بەدەستیان دەهێنێت، ئاراستەی دەقەکەیان دەکاتەوەو گوتاری خۆی دادەمەزرێنێ، ئەو ڕەخنەگرەی توانی گوتاری تەریبی خۆی لەگەڵ کارە ئەدەبییە داهێندراوەکاندا دابمەزرێنێت، دەروونێکی بێگەرد و ئاشقە.

ڕەخنە، دەق بە ناسنامەی کراوەی ڕوون لەسەر بەرزاییەکی دۆزراوەی ناوەند ڕادەگرێت و پرۆژەی دامەزراندنی پێشنیاز دەکات، پێویستە دەروونی بێگەرد و ئاشق بەجێی بهێنێ و کاری لەبارەوە بکات، نەک دەروونی لێخن و نەخۆش.

دەروونی بێگەرد و ئاشق، بینینی ڕەخنەیی تێیدا ئاشکرایە، سۆراخکەری نووسین یارمەتی دەدا و ئامانجە بۆ ئاشناکردنی.

دەروونی لێخن و نەخۆش، بینینی ڕەخنەیی تێیدا بزرە، سۆراخکەری نووسین چەواشە دەکات و هۆیە بۆ بەلاڕێدا بردنی.

من پێکهاتە دەنووسم، لەبارەی پێکهاتەوە نانووسم.

١٧

خۆمم وەک خودێکی بیرکەرەوە لەناو خەیاڵ و فەنتازیای دەقەکانمدا، هەموو بنەماکانی ئەم خۆدەربڕینەشم لە

جووڵەی دەقەکانی خۆمدا دۆزیوەتەوە. دیتنی منی بۆ شیعر بەڕوونی تێدا دەبیندرێت، شێوازی گێڕانەوەی خەونم وەک بنیاد و جووڵێنەری نووسین وەرگرتووە، زمانیش وەک دامەزرێنەر و بەشێکی زیندووی دەقی ئاستدار و خەونی.

هونەری کۆلاژ و هەڵڕشتن و بەدوایەکداهێنانی وێنەی جۆراو جۆر، یان هێنانەوەی وێنە لەدوای وێنە دەبێتە هۆی ئارامی و ئاگری زیندووی گیانی و زەینیی خوێنەر.

جۆرێک پەرتی و بایەخنەدان بە یەکێتی بابەتم وەک ڕەگەزی کتوپڕی پەیڕەو کردووە، ئەم هونەرەش لە شیعری کلاسیکی کوردییەوە فێربووم، لەشیعری کلاسیکی یەکێتی بابەت نییە، بگرە یەکێتی دێڕ هەیە، من ئەم یەکێتی دێڕەم گۆڕیوە بۆ یەکێتی وێنە، لێچوون و لەوچووشم گۆڕیوە بۆ هێما و ئاماژە، هەروەها مۆسیقا و ترپە و ئاواز لە شیعری کلاسیکیدا لە کێش و سەروا و بڕگەوە دەبینرێت، لای من جووڵەی وشە تێکەڵ بەیەکتر دەبن. مۆسیقا و ترپە و ئاواز پێکدەهێنن.

من ڕەگەزی کتوپڕی دەنووسم، لەبارەی ڕەگەزی کتوپڕییەوە نانووسم.

١٨

سەرنجدانی هیچ شتێک بۆ بەهرەمەند لە سوودوەرگرتن بێبەش نییە، هەر شاعیرێکیش لە ژیانی ڕۆژانەیدا زۆربڵێ بوو، زوو سەرنجەکانی دەربڕی نەیهێشت بارەکانی بگەن بە باری تێرامان و ناخ ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەملاندن، درکاندنی. بێگومان کارەکەی وەک نووسراوی ئاسایی پڕە، بەڵام وەک نووسراوی داهێندراو بەتاڵە، چونکە

نووسراوی داهێندراو تەنیا بە تێڕامان و ناخ و ڕوونبوونەوەو جیهانبینی و بەهرە خەملاندن، مەزنایەتی وەردەگرێت. شتە بیندراو و هەستپێکراوە بەسوودەکان پێش ئەوەی لە نووسین جێگایان بکاتەوە بەسەر قسەکردن دابەشیان دەکات. لەم بارەدا بەهۆی قسەکردنەوە هۆشیارمەندیی نووسین لەدەست دەدات، یان بەردەوام بەپەلە قسە بۆ دیاردە سروشتییەکان هەڵدەڕێژێت، کە شیعر بێدەنگییەکی خوداییە، ناهێڵێت ئەم بێدەنگییە خوداییە ئەم بە قسە بێنێ، یان بە ئاماژە و نەرم نادوێت، بگرە بە تەواوی هێزی دەمی بەڕەڵڵا دەکات و بارەکانی بێدەستمایەی نووسراوی داهێندراو بەتاڵ دەبن.

من بێدەنگی دەنووسم، لەبارەی بێدەنگییەوە نانووسم.

١٩

کتێبخانە کەسایەتی نووسەرە، من وەک بارستاییەک هێندە بەفری کتێبم لەسەر کەوتوون، بەهرەی ئەو کتێبانەم چۆڕاوەتە هۆشیاری و کەللەسەر، تا وەک کانییەک لەژێر گرانایی ئەم بەفرەدا، کە هاندەری گیانە دەربووم و جۆگەلەم هاوێشت.

لە دژوارترین کاتدا، کە زەبر و زەنگی واقیع و دەسەڵاتو سیستەمی دیکتاتۆری سیاسی ویژدانم دەڕەنجێنن. وەک منداڵێکی هەست بە شالاوی تۆقێنەرکردوو، کتێبخانەکەم بە دڵنیاترین قەڵای پارێزگارکار دەزانم، لەناویدا ئاهی پشتیوانی و بەرگریم پێدا دێت و پشووی ویژدانم خۆش دەبێت، هەست دەکەم پارێزراوم، هەروەها وەفادارترین و

جێی بڕواترین ئەنوا، ئەنوای خەونە، هەر فەرامۆشی ئەو ئەنوایە بوو، هەڵیبژاردم بۆ نووسین.

خەون لە چارەنووس دەپرسێت، بۆ ئەوە خەون دەبینم ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە گرینگە ببمەوە سەرسامی چییە، یان من کێم، یان کەسەکانی ناو بەهەشت و دۆزەخ خۆشیو ئازارەکانیان چین.

پتر لە هەر کتێبێک قەرزاری خەونبینینی خۆمم، خەونبینینیشم تاکە بەشێوازی کۆ، هەمیشە لە نووسیندا من کاتی نووسینم، نووسین کاتی من نییە، کە کاتێکی زۆر بزر و تایبەت و هەستیارە، بەردەوام خەونەکانم دێنە ناو چرکەکانی نووسین، فریشتەی پەیامگەیەنەر هاوڕوانین و هاونووسین و هاوخەونبینینم دەبێت و ڕێنوێنی ڕژانی گیانم دەکات.

دوای تەواوبوونی یەکەمین ڕەشنووسیش بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ ڕادەمێنم و بیر دەکەمەوە بۆ چەند هەفتەیەک پشوو دەدەم، دواتر دەگەڕێمەوە سەر ڕەشنووسەکە و پاکی دەکەمەوە، ناونیشانی بۆ دادەنێم، ناونیشان وەک ڕووناکییەکی تیژ تێپەڕە بۆ ڕۆشنکردنەوەی پانتایی و بنیادو جووڵەکانی ناوەرۆک و ناساندنی دەق، چونکە بەهۆی ناونیشانەوە نووسین و بینینی نووسەر پێشکێش دەکرێت، واتا و کرۆکی دەقەکە دێتە بەر بیر و خەیاڵی خوێنەر.

من چارەنووس دەنووسم، لەبارەی چارەنووسەوە نانووسم.

٢٠

کۆمەڵێک حیکمەت و گیانی پەتی و بیر و مەودای

ئێستێتیکیم لە کەلەپوور و ڕۆشنبیریی کوردی بۆ ماوەتەوە، نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەندو ناوبەند و کرانەوەی دوابەند هەیە. بە گوێگرتن و هۆشیارییەکی ڕاستەقینەی ترپە و ئاواز هەستی خاڵبەندی لای حەیرانناس دروست دەبێت، هەروەها لە شیعری میللیی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، پەیڕەو نەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە، بگرە وەک مەبەست و هونەر گەڕانەوەیە بۆ هەستی سەرەتایی کوردیو ڕەسەنایەتیی کەلەپوور.

لە سپێتی کاغەز و دابەشکردنی وێنەدا هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خود وریا دەستنیشان دەکەم.

نموونە: ڕستەی بۆ کوێ دەچیت. ئەم ڕستەیە ئەگەر نیشانەی پرسیار، یان سەرسوڕمانم بۆ دانا. ئەوە بێگومان ڕستەکە دەستنیشان دەکەم. پرسیارە، یان سەرسوڕمان. ئەگەریش هیچ نیشانەیەکم بۆ دانەنا و بە کراوەیی هێشتمەوە لەم بار و بوارەدا ڕستەکە دەبێتە ڕستەیەکی ئاستدار و دۆخگۆڕ و زەینی.

من زەین دەنووسم، لەبارەی زەینەوە نانووسم.

٢١

تێگەیشتن و تێنەگەیشتن هیچ لە ئارەزووی من ناگۆڕێ بۆ ئەدەب، لە هێڵە گشتییەکانی هونەری خودایی و سامانی ژیان و ڕەگەزەکانی شێوەکاری ..... تاد، خەیاڵ ئامادە دەکەم، لەسەر هەر شەش هەست کاری پێدەکەم و دەیخەملێنم.

شێوەکاری بەشێک نییە لە سامانی جوانی، بگرە خاوەنی سامانی جوانییە، شێوازیشی ناوەندی سرووش‌و ئاماژە وەرگرتنە بۆ تەواوی هونەرە جوانەکان. هێڵ و خاڵ و بۆشایی و سێبەر و ڕووناکی و دووری و نزیکی‌و گونجاندنی ڕەنگەکان لە بەرهەمی ئەدەبیی مندا دیار و نادیار ئەدگاریان درەوشاوەیە و بەکاربردراون.

شیعریش گەیشتووە بە چڕبوونەوە لە ڕۆشنایی و سەداسەد کردارێکی بەرهەمهاتووی جوانییە، جاروبار ڕووبەڕووی ئەم بارە بوومەتەوە لەکاتی گەرمەی نووسیندا مەبەست و نیازەکان دژوار دەبن، ڕوون و ئاشکرا دۆخی نووسین وەرناگرن، دادەمێنم، سکێچ دەکێشم بە سرووش‌و ئاماژە وەرگرتن لە سکێچەکان دەگەڕێمەوە دۆخ و باری سەرەتایی نووسین. مەبەست و نیازەکان بە ڕوونی و ئاشکرا دەدوێنم و شێوازێک بۆ ئەوپەڕی زمان و ئامرازەکانی دەربڕین پێشنیاز دەکەم.

من جوانی دەنووسم، لەبارەی جوانییەوە نانووسم.

٢٢

لە تاکیدا نووسەر لە هەقیقەتی ژیان دەپرسێت و سەربەخۆیە، سەربەستی تەواوی لە جۆری بیرکردنەوە و خۆ دەربڕیندا دەستکەوتووە، ویژدانی لەبڕیاری گوتن و هێزی شێوازدا ئاسوودەیە، سەرچاوەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ئازادی و ئازایییەی خۆی بە خۆی داوە، پرسیویەتی: من بیرکەرەوەیەکم، شوێنم لە ژیاندا چییە. نابم بە داماوی هیچ شێواز و گرووپێک، سەردەمی گرووپ و قوتابخانە

شیعرییەکانیش بەسەرچوون، ئێستا سەردەمی شاعیری تاکە.

من سەرچاوە دەنووسم، لەبارەی سەرچاوەوە نانووسم.

٢٣

شاعیری ئەزموونداری کار لەناو مانای ئامادەکراو ناکات، ئاماژەکان دەجوولێنێ تا ئاستی پەرجوو دروستکردنیش سادە دەبێتەوە، لە سادەبوونەوەیدا دەگات بەخۆ دەربڕین و چێژی بوون، تەنیا مرۆڤە هەستیارەکانی ناو کۆمەڵگا بایەخ بە شیعر و درەوشانەوەی گیانی دەدەن، هەستیارەکان خاوەنی دەروونێکی ڕەنگاو ڕەنگی ئاشتی ویستن.

دەڵێی بەندەیەکی خودایی و سووتاوێکی پاکبووەوەم لە هەموو شتەکاندا، خەونی سادە دەبینم، سروشتی کەسایەتیم وا هەڵکەوتووە لە دانیشتندا کەم بدوێم، گوێ بۆ گفتوگۆی دەوروبەر ڕابگرم، بێ ئەوەی خۆم ئەو بێدەنگییەم وەک پلان بۆ ژیانم نەخشەڕێژ کردبێت، خۆی لەگەڵ قۆناخەکانی ژیانم هاتووە و لەدایکبوون و خودا بەخشیویانە.

بێدەنگی و کەمدوویی بووەتە بەشێکی سەرەکی لە ژیانم. زۆر گرفتیشی بۆ ناومەتەوە، چاوناسی وام لێ ڕاست هاتووە. دوور، زۆر دوور لەوەی هەڵسوکەوتی لەگەڵمدا هەبێت و تێکەڵ بە کەسایەتیم بووبێت، تەنیا بەهۆی ئەم کەمدووییەوە ڕقی ئەستووری لێم هەڵگرتووە و قسەی لەبارەمەوە هەڵبزرکاندووە، بێ ئەوەی هیچ بار و بوارێکی بۆ هەقیقەتیش هێشتبێتەوە.

وا هەست دەکەم لە بێدەنگیدا بە کرۆکی بوون دەگەم، یان بوون نهێنییەکانی خۆیم بۆ دەدرکێنێ، خەونیش بە ئامرازێک دەزانم بۆ باش حاڵیبوون لە هەقیقەت و واقیع.

من کرۆک دەنووسم، لەبارەی کرۆکەوە نانووسم.

٢٤

شیعری نەوەی پێشە من هەرچییەک بووبن، بەڕێزەوە لە کتێبخانەکەمدا پاراستوومن، کە زۆرینەشیان یەکبینی و یەک هەستپێکردن و واقیعی هەڵچووندارن، بەلای منەوە جێگای مانەوەن، وەک نووسین و بەرهەمی نەتەوە شیاوی بە گەورەیی تەماشاکردنن، ئەگەرچی لە بیری مندا کاریگەرییەکی وایان جێ نەهێشتووە و نەبوونەتە ناوەندو مایەی سوودبەخشین و جووڵاندنی یادگە تا بەردەوام وەک خەیاڵی جوانی گەشتی گەڕانەوەم بۆ لایان دووبارە بکەنەوە.

ئەوان شیعریان ستوونی بینی، یان بە ئاست و ئاراستەی بەرزبوونەوە، یان بە ئاست و ئاراستەی نزمبوونەوە، بۆ جیاکاربوون و خۆتازەکردنەوە بە لێزیادبوونی ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی بینیم، بە یەکەم بینین و هەستپێکردنێکی تەنک کەشی نووسینم بۆ نارەخسێ و ناچمە ناوی.

بینین و هەستپێکردن لەگەڵ فەنتازیا و خەون دەخەملێنم، دواتر وەک ئەزموونێک لە هەناوی گشتی سەر هەڵدەداو دەبێت بە بوونێکی خاوەن قەبارەی شیاو، تەبایی و گونجاندن و هێز دەبەخشێتە کارەکانی دیکەم.

من کەش دەنووسم، لەبارەی کەشەوە نانووسم.

٢٥

شاعیرانی کلاسیکی کوردی، بە تێگەیشتنی ڕاستەقینەی شیعر، ڕوونتر و داهێنەرانەتر لە شاعیرانی ئێستا بایەخیان بە ئەوپەڕی زمان، ئێستێتیکای زمان داوە، تەماشای هۆگربوونیان بە ئەوپەڕی زمان و ئێستێتیکای زمانەوە بکە، گەیشتوون بە ئاستی دەروونڕۆشنی و تێگەیشتنی ڕۆڵی زمان لە دەقی ئەدەبیدا.

زمانی کەم وێنە و دەسەڵاتداری شیعری کلاسیکی منی بەکێشی ناوچەقی زەمینەی بە پیت و هەوایەکی نوێ کرد، ئەزموونی خۆی لە ئامادەبوونێکی ڕۆشن و سروشتی و پڕ ڕەنگتر پێ تاقی کردمەوە.

کرۆکی ژیان و مردن بە نەدۆزراوەیی ماوەتەوە، هەروەها زمانی شیعری کلاسیکی کوردیش.

زمان لە شیعری کلاسیکیدا ئاست و ئاراستەی لەباری وەرگرتووە بە تەواوی لایەنگیریم، شاعیری هاوچەرخ لەناو زمانی شیعری کلاسیکی قاڵ نەبووبێتەوە، ببڕای ببڕ ناگاتە هیچ سەرکەوتن و پێشکێشکردنێکی هۆشمەندانەی زمانەوە.

دەمەوێ لە وشیاریی نووسیندا، کە دەربڕین لە خەم و هونەر و دەروونی کوردی دەکات، زمانێکی نزیک لە شیعری کلاسیکیی ڕیشەدار و فرە ئاسۆیی، ئەگەر بتوانم دابهێنم، یان بەکاربهێنم. وەک شێواز نا، وەک گیان و زمان و سرووش و پرسیارە گەردوونی و چارەنووسسازەکان. دەچمە ناو کلاسیک و خاڵی دەرچوون دەدۆزمەوە. واتە: ئەوپەڕی زمان و خەیاڵی بینین.

لە دەقی خەونیدا زمان ڕستە دەکاتەوە و کەشوهەوای

تەسەوف دادەکشێنێتە ناوەوەی تاک و مانا چەسپاوەکان ڕادەکێشێتە ئاقاری گۆڕان و بارگاوییان دەکات بۆ جوولاندن.

ئەمەش بە لووتکە گەیشتنی شیعرییەت و جێبەجێکردنی ڕاسپاردەی جوانی و بە پیتکردنی ڕێڕەوەکەیەتی. جوانییەکان قەوارەیەکن بۆ ئازادکردنی مرۆڤ و ئەندێشەی ئەفسانەیی و نووسینی ئازاد.

لە دەقی خەونیدا مانا هەمەچەشنەیە، خەیاڵ پەرێشان ناکات و بانگەوازە بۆ خولقاندنی جوانییە هەمیشەییەکان و بەڕێز ڕاگرتنی بەها تا هەتاییەکانی ژیان.

من ئەفسانە دەنووسم، لەبارەی ئەفسانەوە نانووسم.

٢٦

من سەر بە هیچ ئایدۆلۆژیایەک نیم و لایەنگری هیچ حزبێکیش نابم. بە نان و ئاوی، ویست و خۆبوونی خۆم دەژیم، ئەم خۆڕاگەیاندنە دڵی شێری دەوێ، شیعری بێگەرد دڵی شێرە. داهێنەری ڕاستەقینە لە سروشتی خۆیدا کەسێکی یاخی و دژە دەسەڵاتە. من شیعری بێگەرد بەرهەم دەهێنم، شیعری بێگەردیش پشت بە نوێبەخشی کۆمەڵگا دەبەستێت. کۆمەڵگا لە نوێبوونەوەیدا دڵی شێر دەدۆزێتەوەو دەیبەخشێتە داهێنەری ڕاستەقینە.

نووسەری ئایدۆلۆژیست بەوە تاوانبارم دەکەن، کە دوورم لە کێشە و مەسەلە کۆمەڵایەتییەکانەوە، منیش بەهەموو ئاست و ئاراستەیەک خۆم پاراستووە لە فریوی ئایدۆلۆژیا و هەراسانکردنی ئەم جۆرە تاوانبارکردنە. ئەدەب بە گیانی پەتی و جوانی دەزانم، خۆ بەدوورگرتنیش

لە ئایدۆلۆژیا بە هەقیقەتی ئەدەب، لە ڕێگای هەقیقەتی ئەدەبیشدا بیر لە جیهان دەکەمەوە. گرفتەکانی لە خاڵێکدا کۆ دەکەمەوە ئەمیش خاڵی هێزی نووسین و درەوشانەوەی خەونییە. ئەو چەمکەی مەبەستیشمە بیگەیەنم پەراوێزی ناکەم، بێ دوودڵی وەک بەرزاییەک پیشانی دەدەم و دەریدەبڕم. ویستوومە خەون بکەمە کەسایەتی چالاک و ڕووبەڕووی ژیانی بکەمەوە، درەوشانەوەی خەونبینین لە کوێوە دێت، من بەبێ خەونبینین لە نووسیندا هیچم پێ ناکرێ و هیچ بە هیچ ناکەم، هەمیشە بەدوای ناوەندی درەوشانەوەی نووسین وێڵ و ماندووم، ئەی خودایە من مرۆڤێکی بە باوەڕم، بمگەیەنە دەروونڕۆشنی نووسین، پەیامبەرەکانیش مرۆڤی بە باوەڕ و گەورەترین خەونبین بوونە.

من گیانی پەتی دەنووسم، لەبارەی گیانی پەتییەوە نانووسم.

٢٧

ئەدەب بە سەرجەم شتەکانی ناو کۆمەڵگا پێوەندداره، بەوانەوە بوونێکی درەوشاوەیە، ناتوانێ لەناو دواکەوتوویی کۆمەڵگا دەرپەڕێ و خۆی وەک دەقی شارستانیی ئەزموونداری پیشان بدات، لەگەڵ گەشەکردنی کۆمەڵگا گەشە دەکات و ئەزموونی هاوتای شارستانی بەدەست دەهێنێ، پەیوەندییە جێگیرەکان هەڵدەوەشێنێتەوە، پەیوەندیی نوێ دادەمەزرێنێ بۆ بەڕێوەچوون.

توانای گۆڕان لە ژیان ئاسان نییە، هەروەها گۆڕان لە ئەدەبدا چەند بارە گرانتر و دژوارتر، داهێنەری

سەیرو سەرسوڕهێنەر، کە دەگەنە دوایین پلەی داهێنانو دەروونڕۆشنی. بابەت و هونەرەکەیان تەواو خۆماڵیو وەرگیراوی ناو ژیانی گەرم و قووڵایی بیرکردنەوەن، بۆیە وەک دەقی سەرسامکەر خوێنەر قبووڵیان دەکاتو بە ئەزموونی بەردەوامی خۆی دەزانێ، لە چاوگ و سەرچاوەی کولتووری پڕ جموجووڵی کۆمەڵگا نیشانەکانی هونەر و جوانی پێکاوە، کولتووریش هەمیشە شۆڕشگێڕە، بەردەوامیش لەگەڵ بوون و پەرەسەندن کەرەستەکانی بەڕێوەچوون بەرهەمدار دەبێت.

بابەتی ئەدەبی هەرچەندە خۆماڵی و لەناو جەرگەی ژیاندا هەڵبژێردراو بێت و هونەری تێدا بدۆزێتەوە دەرگای بە جیهانبوونی فراوانتر بە ڕوودا دەکرێتەوە، بە قەناعەتتریش وەردەگیرێ.

من گۆڕان دەنووسم، لەبارەی گۆڕانەوە نانووسم.

٢٨

تەواوی ژیانم خستووەتە خزمەت شیعرەوە، هەر بۆ شیعریش ژیانم دەوێ، بەهۆی ئەم خۆ تەرخانکردنەشەوە زۆر گێچەڵم پێ کراوە، لەمەشدا خودا یارم بووە و دڵشادم بەوەی ئەوانەی گێچەڵیان پێ کردووم هەر هەموویان ئەوانەن، کە لە پەراوێزی ئەدەبدا کارمەندن، یان خوێنەری تەمبەڵن.

داهێنەرم زۆر لەبەر چاون، لە ژووری کتێبخانە و نووسینمدا وێنەی هێندێکیانم هەڵواسیون، لە خەمە نیشتووەکانی سەر دەموچاویان ورد دەبمەوە سرووش و

خەون و خەیاڵ و وشەیان لێ دەدۆزمەوە و لە شیعردا بەکاریان دەهێنمەوە.

نەشم ویستووە ببم بە کەس، بگرە ویستوومە بەو ڕێگایانەدا بڕۆم، کە ئەوانەی لەبەرچاوم گرتوون پێی گەیشتوون بە شیعرییەتی پەتی و دەروونڕۆشنی.

من دەروونڕۆشنی دەنووسم، لەبارەی دەروونڕۆشنییەوە نانووسم.

٢٩

ڕەخنەی بنیادنەری کوردی نا، بگرە پەراوێزەکانی ڕۆشنبیریی کوردین، تۆپەڵێک قسەی لە هیچە و پەلاماری بێمانا و بێ بنەمان، دەنا یەکێک لەم پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوانە ئەو هەقیقەتبین و بوێرییەی لا دروست دەبوو ڕووبەڕووی دەقێکم ببێتەوە و گومان بخاتە تانوپۆ و ڕایەڵی بوونی، لێکدانەوەکانی بڕوا بە بەرانبەرەکەی بهێنێ بنیادی بەرهەمهاتووی شڵەژاوە.

من بۆ خۆم زۆر ڕێزم لە داهێنەرانی پێشە خۆم گرتووە، بەردەوامیش دەبم، بڕواشم بەوە هەیە ململانێ لە ئەدەبدا ناتگەیەنێتە هیچ و ڕەوایی تێدا نییە، بگرە خودناسی و بەردەوامبوون و سووربوون و نیازپاکی دەتگەیەنێتە ئەنجامێکی سەرنجڕاکێش، ئەوەی تا ئێستا من پێمزانیبێ و ئاگاداری بم لە مێژووی شیعری کوردیدا، هیچ شاعیرێک بەقەد من تووشی شەڕ و گێچەڵ و قسەی لە هیچە و دەمهەڵبەست و پەلاماردان نەهاتووە، بەڵام هەقیقەتبین بەسەر ئاژاوە و بێتوانایی پەراوێزەکان ڕەت دەبێت و خۆی دەسەپێنێ و دەدرەوشێتەوە.

هەڵبزڕکاوە بەسەرچووەکان پەلاماری ناشارستانی ئەزموونی پتەوی جواننووسەکان دەدەن، خۆ مێشوولەش تەنیا لەناو نێرگزەجاڕدا دەنگێکی نەشازی لێوە دێ، بە خەیاڵی بەتاڵی بوونێکی کاتی بۆ خۆی دروست دەکات، دەشبیندرێ پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان دەکەون و وەجاخکوێر دەمێننەوە، دەقی پتەویش وەک شمشێری هەڵکێشراو دێتە ناو ژیان و تێکەڵ بە جووڵانەوە کاریگەرەکان دەبێت، دواتریش دەبێتە هێمای مەزنی و درەوشاوەی نەتەوەکەی.

لەگەڵ ئەمەشدا، ڕەخنەگرانی بنیادنەر ڕووبەڕووی ئەم پەلاماردەرە بەسەرچووانە بوونەتەوە، ناچاری شەڕ و گێچەڵیش کراون لەپێناو پارێزگاریکردن لە ئەدەبی پەتیدا.

بەسەر پلان و پیلانی دوژمنان و پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان سەر دەکەوم، بە هەوڵ و کۆششی لە دڵەوەم بۆ شیعر بە سزای داهێنانیان دەگەیەنم. بە بینینی داهێنان قەڵەمی دەست و پێیان دەشکێ.

ڕەخنە دوو باوەڕی نییە لەگەڵ دەقە، یان لەگەڵی نییە، یەک باوەڕی بە تینی هەیە ئەمیش کارکردن و بڕواهێنانە لەناو دەق.

ڕەخنەی خۆ نیشاندەر و مەبەستی دەرەکی و قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما، جێگا و متمانەی لەناو ڕۆشنبیری پەتیدا نییە، بەتاڵکردنی ڕق و کینە و بێتواناییو کەمسەری و ئیرەیی و خۆخەڵەتاندن و ویژدان کوێرییە.

هیچ نیازێکی هاوبەش و ئاماژەیەکی گرینگیش لە نێوان قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما و دەقی ئەدەبی پەتیدا نییە.

هەر کەسایەتییەک گیانی بە ئەدەب و هەقیقەتبینینو پاکی و جوانی داگیرسابێت، بە هیچ جۆرێک دەرگای ئاژاوە و ناشیرینی و دوورڕوویی ناخاتە سەر پشت، هەر کەسایەتییەکیش بۆچوونی ئاژاوەچێتی لە دەروونندا ڕوابێت، هێشتان بە ئەقڵی پاشکۆیی و داردەستی و دڵڕاگرتنی ئەم و ئەو بەڕێوە دەچێت.

بۆ شیعرییەت تێدەکۆشم و نایەمە سەنگەری قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما، قەڵەمی لێ ناجووڵێنم، بەکارێکی بێهوودەشی دەزانم، جەنگان لەگەڵ جێماو و پەراوێز و بێبار و لێخنبیر و قۆپیەچی و خەمەگڕووی ئەدەبی و پاشخاپەرۆک و ویژدان کوێران.

من تانوپۆ دەنووسم، لەبارەی تانوپۆوە نانووسم.

٣٠

ببڕای ببڕ بیرم بۆ ئەوە نەچووە بڵێم لەم کردار و بەکاربردنە یەکەم کەسم، یان ئەم هونەرە لە ڕوانینی منەوە خولڤاوە، پێشڕەو و هێمای ئەو ڕووداو و دیاردەیەم، ئەم جۆرە خەیاڵکردنانە، بە نەخۆشی کوشندە و گران و لەناوبەر دەزانم، بگرە هەموو خاڵەکانی گۆڕانکاری لە درەوشانەوەی شیعرییەت دەبینم و بەس. شاعیری خاوەن دیدگای ڕوونو بەهێز و جواندارێژەر بەئاماژە و ڕۆشنایی هیچ بڕیار و مەرجێکی سەپێندراو نانووسێت، ئەرکی دەوڵەتە ئیش بۆ کتێبی کۆمەڵایەتی و ئابووری و هزریو ئایینی و زانستی و پەروەردەیی و یاسایی و سەربازیو مێژوویی و فەلسەفی ..... تاد، بکات و بە تیراژی زۆر

بڵاویان بکاتەوە، کەناڵەکانی ڕاگەیاندنیش بخاتە خزمەتیان.

ئەرکی شاعیر یەک شتە، پەیوەندییەکانی مرۆڤ و ژیـان و جیهان بدۆزێتەوە، ئـەم دۆزینەوەیەش جوان بنووسێت و بیگەیەنێت، ڕادەی ئاگادارکردنەوەی هێزی وشەی کاریگەریی و شوێن جێ بهێڵێت لەسەر هەست و ئاراستەی ئێستێتیکای کۆمەڵگاوە. پرسیارە کاریگەرەکان بکات و ئامادەبوونی تاقانەی خۆی بپارێزێ.

ژیان بەرگەی مانەوەی گرتووە و دەگرێت، شیعریش نەگەڕێتەوە بۆ منداڵدانی ڕۆشنبیریی پەتی و بەسووڕی سروشتی تێ نەپەڕێت دەبێتە لاساییکەرەوەیەکی یەکجار بێ بایەخ، یان کەناڵی ڕاگەیاندنی پڕوپاگەندەی پووکاوە.

هەرچی هۆی بەختەوەری هەیە، دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆری سیاسی لە مرۆڤی دەروونرۆشنیان داگیرکردووە. مرۆڤی دەروونرۆشنیش ئەم لەدەستچوونەی لە خەوندا بەدەست دەهێنێتەوە.

پێویستە ئێمە خەون بەجۆرێک لەناو دەقی ئەدەبیدا بەکار بهێنین پەیامەوەرگر بڕوای پێ بهێنن و لێمان وەرگرن، توانای بیرکردنەوە و ڕووبەڕووبوونەوەیان لە ناخدا دروست بکەین.

لە پێناوی بەجوانی ڕاگرتن و هێشتنەوەی بەهای شتەکاندا، شاعیر بە دادپەروەرێکی دانا دەزانم، پێویستە لەم دۆخەشدا بژی و بمێنێتەوە، مەشقی مەیدانخوازیی شایستە بکات.

شوێنی ڕاستەقینەش بدا بە شیعری پەتی و بێگەرد، کە خەون و جوانی و مانا و نارەزاییە لە کردارە ناجۆرەکان،

دەنگ هەڵبڕینە لە بێدەنگییە گشتییەکان، جوانییەکیش ڕەت دەکاتەوە مانای تێدا ئاوەژوو کرابێتەوە.

من بەها دەنووسم، لەبارەی بەهاوە نانووسم.

٣١

هەموو بوونەوەرێک خاکێکی خۆگونجاندنی خودی هەیە، بۆشی هەیە بۆ خۆگونجاندنی لەم خاکەیدا تایبەتکارییەکانی خۆی بپارێزێت.

من تایبەتکاری دەنووسم، لەبارەی تایبەتکارییەوە نانووسم.

٣٢

پەیامی ڕاستەقینەی ئەدەب دەسەڵاتی دەقی خەونی بەهێز دەکات و دەیکات بە ڕەگەزێکی گرینگی پرسیارکردن لە ژیانی جوان، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لەناوکی بوون دەکرێت.

مەسەلەی گیانی و جوانی لە هونەرەکانی نووسیندا هەمیشە خەبات و جۆشی ژیانی کەسی جوانیبینە، لە دەقی خەونیدا ژیان بەهای پێکهاتەی جوانی وەردەگرێت.

شیعری بیرکردنەوەی پڕ لە جووڵەی هاوتا بە جوانی، ڕوانین و درەوشانەوەی لە گیان و خەونەوە دارڕژاوە، کە جووڵە و مانا و بەهاکان لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ بە چەند ئاست و ئاراستەیەک وەردەگرێت، فرە پاڵەوانییەتی لەیەک پاڵەوانیدا ئامادە دەکات، دەیهێنێتە ناو ململانێ و جەنگی توندوتیژی هەمیشەیی، تا خودی شاعیر دەرباز بێت لە تاکییەوە بۆ ناو ڕۆشناییە پڕ تەلیسمەکانی

هاوتابوون، یان حەز و ئارەزووی ڕوو لە زیادبوون و چاوە نەسرەوتووەکانی بەردەوام لە گۆشە لەبیرکراوەکاندا داگیرساوە، خودی شاعیری خاوەن ڕوانین و جیهانبینی بەهۆی بارستی کاغەزەوە هەست پێدەکرێت و وەک ژیانی جوان دەبیندرێت.

لە دەقی خەونیدا شیعر نە بۆ ئاییندە دەچێ، نە بۆ ڕابردوو، بگرە هەموو کاتەکان ڕووگەنمان بۆ دۆزینەوە. بێگومان هەر شاعیرێک بیەوێت بەو شێواز و ئاست و ئاراستەیە بنووسێت، پێویستە ئەوە لەبەر چاو بگرێت، کە قووڵبینییەکەی لە ئاست کێشە هەبووەکانی ئەو ڕۆژگارەدا بێت، کە دەبێتە خوڵقێنەری بارە ناهەموارەکان، یان بارە جوانەکان.

لەباری یەکەمدا ناهەمواری دەبێتە مایەی هەڵچوون و توندوتیژیی نووسین.

لەباری دووەمدا جوانی دەبێتە مایەی ئارامیی بیرکردنەوەو خوڵقاندنی نووسین.

ئەوەی پێویستی بە قسە لێ نەکردنە، ئەمڕۆی شارستانو ڕووناکبیری لە هەموو بار و دۆخەکانی پێشتردا سەرسوڕهێنەرترە، شارستانییەت و تەکنەلۆژیا بیری جوانی ناشێوێنێت، بە پێچەوانەوە گەشەپێدەری بیری جوانی و مۆتیڤ و وێنە و خەیاڵ و گفتوگۆ و بەختەوەریی خەونە.

لە دەقی خەونیشدا یەکگرتنەوەی گشتی بەشە جیا جیاکان دەدۆزرێتەوە. ململانێی ڕوانین شلەژاو و بارمردوو، لەگەڵ ڕوانین ڕوون و بار زیندووی نوێزادەی دۆزەرەوە لە گفتوگۆی لە یەکنەگەیشتنن. لە دەقی خەونیدا، لە جەنگی

توندوتیژی لەگەڵ خۆتدا، دەتوانیت خۆت ڕەت بکەیت، ئەو شێواز و ئاراستە باوەی پێت نووسیوە، فڕێی بدەیتە پشت نووسینەکانی لە پێشترت، بە شێواز و ئاراستەیەکی تەواو جیاکار و نوێبەخش بێیتە ئاخاوتن و گۆڕانێک لە ڕابردووی خۆت بەرهەم بهێنیت، بەڵام ئەو گۆڕانە چۆن بەرپا دەبێت، کام هۆ و شێوازی دەربڕین فڕێی داونەتەوە لە نەناسراوییەوە بۆ ناسراوی، لە دۆخی وەستاو بۆ دۆخی پڕ بزاوت.

لە نووسینی ئەدەبی ڕاستەقینەدا پێویستە بە تەنیا جوانی ببیندرێت.

شیعری سەردەمێک لەمەوپێشی کوردی ڕۆمانسییانە بیری لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ کردووەتەوە، لە ناوەرۆکدا لەگەڵ هەلومەرجی واقیعی سادە و ساکاردا زۆر گەرم و گوڕ و هەڵچووندار بوون، کەچی لە شیعرییەتی زمان و مۆرکی شێوازدا بە پێچەوانەوە ساردوسڕ بوون، نەیانتوانی مۆرکی شێواز و شیعرییەتی زمان ئاوێتەی زەین بکەن و بیکەنەوە، بیرکردنەوەکانیان بەشێوازی خەونی بخەنە ناو نووسینەکانیان، کە گەورەترین هۆش ئەمە بوو بۆ ئەوەی نووسینەکانیان وەک نووسینی داخراو بمێننەوە، نەگەن بە ئاستی دەقی فرە ئاست و ئاراستەیی.

وشە لە شیعرەکاندا یەک ئاسۆی دراوەتێ، ئەمیش ئاسۆی ڕووکەش و یەک مانایی وشەکەیە، لە ساکارترین شێوازدا جێیان هێشتووە، ئاماژە ستوونی دادەبەزێت، بەهەمان شێوازی ستوونیش دێتە ناو بوونی یەک ئاسۆی نووسین.

ئاسۆی فەنتازی و دەستوەشاندنی داهێنانی بلیمەتی تێدا هەڵبزڕکاو و گەشەنەکردووە. واتە: وەک چێژ بەکاربردراون نەک وەک دۆزینەوە، ڕەنگە هۆکارێک، یان یەک لە هۆکارەکان ئەوە بێت، کە واتا و هێزی وشەیان ون کردووە، نەیانتوانیوە کەڵکی باش و داهێنەرانە لە ئەزموونو مۆرکە زمانییەکانی قۆناخی شیعری کلاسیکی وەربگرن.

دەقی خەونی لە منداڵدانی مێژووی مردوو لە دایک نابێت، هەست بەوە دەکرێت سەختی و دژواری سروشت و زەبرو زەنگ، نووسەر دەترسێنێت، هەمیشە هەوڵی جووڵاندنەوەی دیمەنە پڕ کێشمەکێشمەکان دەدات، بارە بە پیتەکان بە وریایی و زیندوویی وەردەگرێت بە زمانێکی تەواو ئەفسوون و جادوویی دابڕاو لە زمانی کارەکانی پێشووی خۆی ناخی پێشکێش دەکات، وەک خودێکی هۆشمەند و سەرچڵ ئەم و ئەو لە بیرکردنەوەکانی خۆی دەسڕێتەوە، شتە زیندووەکانی جیهان لە دەقدا دەکات بە هی خۆی، خوێنەریش بازنەیی دەیخوێنێتەوە و ستوونی لە ئەزموونی خەونەکە نزیک دەبێتەوە. پاشان دەچێتە ناو کەشوهەوا و لێکدانەوەی ئاسۆیی، چونکە دەقی خەونی لە خولانەوەی بەردەوامدایە، شیعرییەتی زمانیش ڕۆڵێکی ئێجگار گەورەو سەرەکی دەبینێت لە پێکهاتەی وێنەی سەرسوڕهێنەر. کە هەموو هەبووەکانی زەمینی قۆزتبێتەوە و ئاسۆکانی نادیاریشی دووچاری ڕاوەشاندن کردبێت، بەهۆی ئەوەی تاکی لەجیاتی کۆ بەکارهێناوە.

من ناوکی بوون دەنووسم، لەبارەی ناوکی بوونەوە نانووسم.

٣٣

شیعر لە ژیان و بینینی کورددا ڕۆڵ و ئامادەیی و کاریگەریی خۆی سەلماندووە و خاوەنی شوێنی ناوەندە، لەبەر ئەمەشە وەک دیاردەیەکی پێویست و دامەزرێنەر تەماشای دەکرێت، ئەم تەماشاکردنەش وای کردووە لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەی کۆمەڵگای کوردیدا، شیعر پێشەنگی وەربگرێت و زۆرینەی شتەکانی لەسەر دابمەزرێندرێت، ئەم دامەزراندنەش دەگوازێتەوە ناو ژیانی شیعر، شیعریش پرۆژەیەکە لەمێژە بەردەوامە، ئەم هەوڵانەی لەمەودواش دەدرێن، تێکەڵ بەو هەوڵانە دەبن، کە لەمەوپێش پرسیار بوون و لە ژیان کراون، بەردەوامیش پرۆژەی شیعری پرسیاری ترسناک و وروووژێنەر لە ژیاندا دەکات و مەرگ لە ژیاندا ئامادە دەکات.

مەرگیش ترسناک و سەرەکیترین هۆیە بۆ دڵەڕاوکێی داهێنان، ئامادەکردنی ئەم مەرگەش هێزی شیعرە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ گرفتەکانی ژیان و مان.

ژیان و بوون چییە. پرسیارێکە و چەندان بیرمەندی دووچاری بەدواداچوون و سەرگەردانی کردووە، ئەگەرچی لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەوە گەلێک بەرهەمی سوودبەخشیان خستووەتەوە، بەڵام گەوهەری پرسیارەکە پڕ سرووش و خەیاڵ و تێڕامان و خەون و سەرسامییە، هەر بیرمەندێک شێواز و ئاستێکی بۆ داناوە، لە بەرزاییەکەوە وەڵامەکەی دەبینێ، ئەو پرسیارانەی لە دەقدا لە ژیان کراون، لە زەینی خوێنەردا جێگیر دەبن، دواتر ئەم پرسیارە دەبێتە هۆ و ئامانجی پرسیارکردن لای خوێنەر و نزیکایەتییەک

دروست دەکەن لە نێوان نووسەری پرسیارکەر و خوێنەری پرسیارلێکراو و پرسیارکەر، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لەناوکی بوون دەکرێت.

لە دەقی خەونیدا پەیوەندییەکانی نێوان هەست و وێنە دەدۆزرێنەوە، پەیوەندییەکانیش لەسەر بنچینەی خەوندا دامەزراون، واتە: ئەو وێنانەی لە دەقی خەونیدا دروست کراون، زیاتر ئەو وێنانەن، کە لە ژیانی سەخت و یاخیی ڕۆژانەماندا ئامادەییان وەک شتێکی دوور هەیە و بەرهەست نین، خەون بوونی نییە لەناوەوەی خۆت نەبێت، هەروەها شیعریش.

من سرووش دەنووسم، لەبارەی سرووشەوە نانووسم.

٣٤

نوێبەخشی بار و بوار و کار و کردەی خولْقاندنە، بەردەوام لە زەمینەی بە بڕوادا گەشە دەکات و کەرەستەکانی دەگۆڕێت بە مەبەستی جیهانبینی و دۆزینەوەی پەیوەندیی نێوان بارەکانی هەست و بیرکردنەوە و خەون، خودی هۆشمەندیش هەموو جووڵانەوەیەک لەم گۆشە ڕووناکەوە دەبینێ و هەوڵ دەدا بیخەملێنێ، بەڵام بە چ هێز و ئەفسوون و جادوویەک ئەم بینینانە دەگۆڕێت بۆ دەقێکی ئەدەبی و هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی تێدا دەپارێزێت، ئەمە خاڵی کارکردن و بەجێهێنانی داهێنانە، لە هیچ بار و بوارێکیش چەمکی نوێبەخشی نابێتە واقیعێکی دانپێدانراو بەبێ ئاکارێکی بیری و فەلسەفی و کولتووریی ڕوون. لەگەڵ ئەمەشدا بە من وایە بۆ شیعر زاراوەی شیعرییەت

پەسندو گونجاو و پڕ هێما و سرووشترە، چونکە ناتواندرێ بڕوا بەوە بهێندرێ شاعیری نوێبەخش تا قووڵایی مانا و فەزا و ڕاچڵەکاندنی وشە لە بابەت و مۆرکە زمانییەکانی خۆیدا شۆڕشگێڕ نەبێ و جەنگی توندوتیژی ڕانەگەیاندبێ بەرانبەر ئەوانەی لە زمان و نووسین و داهێنان گلاون، بەرەو ڕووبەرێکی سامناک مل دەنێن، یان ناتوانن لەناو گەرمایی گیان، گەوهەری خۆبوونیی بدۆزنەوە، کە خۆبوونی سەروەری شیعرییەتە، ئەگەرچی نوێبەخشی ئەنجامێکی دیاریکراوی نییە، بەردەوامیش گیروگرفت دەنێتەوە لەبەر ئەوەی کەرەستەکانی دەربڕین دەگۆڕدرێن و فەنتازیای هەمەجۆری لێ دەخوڵقێندرێت، بەمەیشەوە نوێبەخشی سادەترین مافی مرۆڤە، کە تۆ لەماڵەوە دەردەچیت بۆ سەر کار بەشدارییەکی ڕاستەوخۆیە لە کار و کردەی نوێبەخشی، کە لە کار دەگەڕێیتەوە بۆ ماڵەوە خۆ ئامادە دەکەی بۆ پیاسە، یان سەردانی پێشانگایەک، یان ئاودان و بژارکردنی باخچەکەت، یان بینینی شانۆگەرییەک ..... تاد، بەشدارییەکی دیکەیە لە کار و کردەکەدا، چونکە هیچ یەکێکیان سەداسەد بە شێوازێکی نەگۆڕ خۆیان دووبارە ناکەنەوە، بوونی تۆ وەک مرۆڤێک پەیوەندییەکی پتەوی بە جووڵانەوە و گەشەی ئەمڕۆوە هەیە، تۆ تاکێکی لە نوێبەخشی، نوێبەخشیش بە گۆڕان لە بنیادی هەموو کۆمەڵگا وەک ڕووداوێک ڕوو دەدات و دەچەسپێت. قەوارەیەکی دانپێداندراو بۆ خۆی دەستەبەر دەکات، هەریەک لە شاعیرانیش بە ئەزموون و شێواز و قەبارەی جیای خۆی ڕۆڵی تێدا وەردەگرێت.

نوێبەخش لە کاتی خۆ هاتنەبەر چاو و ڕووبەڕووبوونەوەی

لەگەڵ خودی بوێریی خۆی مەرگی بەدواوەیە، یان شێتبوون، بەو واتایەی ڕاوی خۆی و سەرجەم بوون دەنێت، لەم پێشبڕکێیەدا پێویستە قووڵبین و شێواز ڕاچڵەکێنەر بێت و بوێریی ئەوە بکات، ئەم بڕیارە خودییە بدات، هەر هەموو شاعیرێک بەو نیازە دەنووسێت کارەکەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، بەڵام ئەوەی ڕوانین و جیهانبینییان تێدا نەبێ و ژانێک خاڵی دەرچوونی نەبووبێت، هێزی ئەوەی تێدا پەیدا نابێت کارەکەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، گلاوە بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە.

بوێری ئەوەی تێدا ئامادە نابێت جەنگی توندوتیژی خۆی ڕابگەیەنێ، ئەگەر ئەدەبێکیش هێزی بەرگری بەرانبەر مەرگو سڕینەوەی تێدا پەیدا نەبووبێت، ناسنامەی بوون بە دەقی بەرناکەوێت، بوون بە دەقیش لە دۆخگۆڕین و جیهانبینییەوە دەستەبەر دەبێت، لە دەرەوەی دۆخگۆڕینو جیهانبینی هەر هەوڵێک لەم بارەیەوە بەرچاو بکەوێ هەوڵێکی ناکامڵ و زڕ و بەتاڵە.

پەراوێز بۆ شیعرکردن، یان شیعر نووسین بە مەبەستی لێکدانەوەی وشەکان، لەم کاروکردەیەشدا ناوەرۆکەکە ڕوون بکەیتەوە و ڕاستەوخۆ بیرەکەی بگەیەنی، یەکەم نیشانەیە شاعیر ڕوانین و جیهانبینی توانای ئەوەی نییە ماناو هێزی وشە لەناو شیعرەکەدا ڕاچڵەکێنێ و ئاسۆیەک بداتە ڕاچڵەکاندنەکە، کەواتە: وشەکە وەک بارستێکی بێ گیان و مردوو لە جەستەی شیعرەکەدا بارە، هیچ دەور و کردارێک لە گەشەکردنی جەستەی شیعرەکەدا نابینێت.

شیعری لەم جۆرە، هەوڵدانیشی وەک دەقی یەک ئاستو

بێ دووری و یەک ئاراستە دەمێنێتەوە، نابێتە دەقی ئاستداری فرە دەنگ و فرە پەیوەندی، لەوانەیە کۆمەڵێک شاعیر لە سەردەمێکدا کاربکەن، تەنیا تاکێکیان هێز و ئەفسوون‌و جادووی ئەوەی تێدا بێت دەق بکاتە بوونێکی دیار و بیدرەوشێنێتەوە، جووڵەکانی ڕابردوو بکاتە پاڵنەرێکی سوودبەخش بۆ بەئاگایی بیرکردنەوە، ئەگینا ئەوانەی دی پەیوەندییان بە جووڵەکانی ڕابردوو وەک ڕابردوو هەیە، لە ئامادەکردنی ئێستای نوێبەخشدا دەست و پێ سپین.

بلیمەتەکانی قۆناخی شیعری کلاسیکی ڕوانین و جیهانبینیی خۆیان پێشکێش کرد و بڕوایی ئەدەبی ڕاستەقینەیان وەرگرت، کەچی چەندان وەچە دوای ئەوان هاتن و تێپەڕین، قەوارەیەکیان دەستەبەر نەکرد، لە هەمان کاتدا ئەوان هەروەک دەق و خاوەن قەوارە ماونەتەوە و جەنگی توندوتیژیی خۆیان بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە ڕاگەیاندووە.

بەردەوامیش وەک دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی خۆیان پێشکێش دەکەنەوە، هاوچەرخی هەموو ئەوانەن، کە لە پرۆژەی گەورەی دەقی شیعری هاوبەشن‌و ژانیان تێدا گەرمە، بەدەقبوونیش پەیوەندی بە ئەزموونی ژیان و چرکەساتی مەستیی نووسەرەوە هەیە، دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی زیاتر لە پانتایی زمان کارەکانی بەجێ هێناوە و جووڵە و بیری زمان بیری دەقەکە ڕادەگەیەنن، بۆ نموونە: شاعیرێک توانیویەتی تەنیا یەک بەرهەم بگەیەنێتە دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی.

بەو پێوەرەی هەر شیعرێک توانی بگاتە ئاستی دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پەیوەندی بەبێ هیچ گریمانەیەک، دەقێکی نوێبەخشە، ڕەنگە هۆکارەکەشی ئەوەبێ لەم دەقەدا ئەزموونی ژیان لە چرکەساتی سۆفییانەو مەستی گەیاندبێتییە ڕژانی گیان و ڕاچڵەکاندن و درەوشانەوەی زمان و نووسین.

من خۆبوونی دەنووسم، لەبارەی خۆبوونییەوە نانووسم.

٣٥

لە چالاکیی جووڵەداری شیعری کوردیدا، ئەم جۆرە شیعرەی لەپێناو هاوسەنگکردنی شیعر و شۆڕشدا نووسراون، تەنیا بۆی کرا ترپە و ئاواز بگۆڕێ و جووڵە و ئاگایی بۆ چەند هێمایەکی دیاریکراو دەستەبەر بکات، بەڵام بۆی نەکرا ئەم هێمایانە بە قۆناخی گەشەپێدان و گەیاندن بە بنەڕەتی گۆڕان بگەیەنێت، لەگەڵ ئەوەشدا چەند شاعیرێکی دواتر، کە ویستی هێزی جوانی دەربڕین و دلێریی داهێنانیان لە هەڵچوونی شاعیرانەیان هێزدارتر بوو، بۆیان کرا هێماکانی ئەم جۆرە شیعرەی لە پێناو هاوسەنگکردنی شیعرو جوانی نووسراون، بە قۆناخی جووڵە و نیمچە گۆڕانێک بگەیەنن، دوای ئەوەی ئەم توندوتیژییە شۆڕشگێڕییەی شیعر هاوسەنگکردن بە شۆڕش نیشتەوە، جۆرێک تێڕامان و خەونبینین بوو بە بنەمای هونەری، پرۆژەی نوێبەخشی قەوارەیەکی بۆ کارکردنی خۆی دیاری کرد.

خودی هۆشمەند کەرستەکان بە سەنگایی ژیان دەپێوێ، ژیانیش بە گرانایی شیعر، دەقەکان توانای پێشنیاز و

پرسیارکردنیان لە بنیادیاندا هەڵگرت، بۆیان کرا خاڵی جیابوونەوەی تەواو هەڵدەنە ناو پانتایی بار و بوارەکانی ژیان.

دەقێک توانیبێتی دوێنێ ڕابچڵەکێنێ، کەواتە: بوونی قەوارەیەکی هەستپێکراو و بەرچاوی هەیە، بوونی ئەم جۆرە دەقەش تێڕامان و خەون خاڵی هێنانە بوونیەتی، ڕوونتر لە پانتایی نوێبەخشی سەلماوە، هێماپێکراوەکانی پڕ کراوە بە جووڵەی نوێبەخشی، هێما لە کارکەوتووەکان دادەپۆشێ، هێمای سڕ و مەییو و لە کارکەوتوو ناتوانێت لە ئێستای پڕ جووڵەدا ئاخاوتنی کاریگەری هەبێت.

نوێبەخشی بەردەوامی وەجاخی ڕوونی ئادەمە، ئەو میوەیەی ئادەم خواردی نوێبەخشی بوو، نوێبەخشی پرسیارێکە نوێبەخش لەخۆی کردووە، ئایە دەتوانێت لەناو کۆمەڵگای سەرەتایی و دواکەوتوودا لە هەموو ئاستەکاندا شکانێکی هەبێت، ئەم شکانە ویستی خودی هۆشمەند و ئازا دەسەپێنێ و خۆبوونیی دادەمەزرێنێ. داهێنان بڕیارێکی خودی کەسی ئازا و هۆشمەندە، هەر کاتێک نووسەر بوێریی ئەوەی کرد ئەم بڕیارە خودییە بدا، درەوشانەوە و داهێنان و گۆڕان بەرپا دەکات.

من ڕاچڵەکان دەنووسم، لەبارەی ڕاچڵەکانەوە نانووسم.

٣٦

کار و کردەی داهێنان لە خودی شیعردا کەشوهەوای ئەمڕۆیە بەلێزیادبوونی کەشوهەوای خەونی، ئەمڕۆش لە خەونی سبەی ئامادەیی هەیە و هۆ و یارمەتیدەرە، ئەگەر

ئەمڕۆ داهێنان بێت هەموو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان ڕادەکێشێتە ناو خۆی، داهێنەر لەکاتی کار و کردەی نووسیندا ناکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار، لەو ڕۆژ و ڕۆژگارەدا دەبێتە بوونێکی سەربەخۆ، کە بوونی ئەمی نووسەر قەرەباڵغو بارگاوی و دڵبەرز و جووڵەدارە، بەڵام کە لەکار و کردەی نووسین بووەوە، نووسینەکە بوونێکی سەربەخۆی وەرگرت، دەکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار. هەموو پەیوەندییەکان دەسڕێنەوە کاتێک دروست دەبێت، دەبێتە کاتی داهێنان و خەونبینین و درەوشانەوە.

من درەوشانەوە دەنووسم، لەبارەی درەوشانەوە نانووسم.

٣٧

دەقی شیعری لەناو پرسیارکردن ئامادەی لەدایکبوون دەبێت، هەر لەناو پرسیارکردنیشدا شیعرییەتی خۆی لە هەقیقەتی شتەکاندا وەردەگرێت.

پرسیار زانستە گشتییەکانی بوونە، بوونی خەون و سروشت و کۆمەڵگا.

شاعیریش وەک تاکێکی هەمیشە خەونبین و چاونەسرەوتوو و گوێ زرینگاوە و خەیاڵ گەرمی هەستکەر بە گرفتەکانی ململانێ لەناو کۆمەڵگادا هەڵسوکەوت دەکات. دەچێتە ناو ئاژاوە و هێمنیی کۆمەڵگا و کاریگەری جێ دەهێڵێ، پێوەری بۆ ئەو شتانە لا دروست دەبێ، کە دەیانبینێت، یان دەیانبیستێ، یان خەونیان پێوە دەبینێ.

ئەم بینین و بیستن و خەونبینینەش لە دەرەوەیەتی. لەناوەوەی خۆیدا ئامادەیان دەکاتەوە و ڕۆڵێکی دیکەیان

پێ دەسپێرێ، دەیانکاتە بابەتی جوانی و شیعر بەهۆی دەستەواژەی سەخت و یاخی و ئامانجی زمان شیعرییەتیان پێدەدا، کەواتە: خودی شاعیر سەرچاوەی بابەتە بەهۆی ئامانجی زمان و خەونبینین.

جیهانی بیرکردنەوە و پرسیارکردن ئەو خودەیە، کە بڕیار لەسەر شتە بیستراو و بیندراو و خەونی و خەیاڵییەکان دەدا و بەهێز و گوڕ دەیانجووڵێنێ، تا بەهۆی ئامانجی زمان بیانکات بە بابەتی جوانی و شیعر، لە ئاسۆ بینییەک کاریان پێ بکاتەوە، کە داهێنان و لەدایکبوون و دەروونرۆشنی و شیعرییەتە، لەدایکبوونەوەکەش باوەڕ بهێنێ بە هەقیقەتی ئەفسوون و جادوویی و لە گەشتی ڕوانین نزیکی بکاتەوە، بیخاتە ئاستی تێڕامان، لەسەر زمانی کەسایەتییە لەدایکبووەکەی دەق بدوێت، پاشان بە بڕیاری شیعری هەڵوێستی خۆی لەبارەی سروشت و بوون و کۆمەڵگا و جوانی دەربڕێ، ڕووبەڕووبوونەوەی ناوەوەی شاعیر لە شێواز و ئاراستەدا، ئەو پەیوەندییە بە هات و پڕ هاوارە هێما دەیگەیەنێ، فراوانکردنی جەنگی هەستە لە بەبیرهێنانەوەی یادگارییەکان و ئامادەکردنی یادگاری ڕابردووە لەدەستچووەکانی لە ئێستای بەرهەست و ئامادە بۆ هەموو جووڵەیەک.

لە قۆناخی سست و سڕ، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناخی گەشەو جووڵەکردن.

لە قۆناخی لەدەستچوون و بیرچوونەوە، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناخی دەستەبەرکردن و بیرهاتنەوە.

دۆخگۆڕین بەها و بەخششی خودی هۆشمەندە، بەو

پێوەرەی چرکە بە دەقکراوەکان خەملێوی خودی هۆشمەندن، لەم خەملێنەشدا گەشتی هەمیشەیی پاڵەوان ڕۆڵی کاریگەر دەگێڕێت بەرەو قووڵایی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، زۆر جاریش قووڵایی پەیوەندییەکان قووڵاییەکی خنکێنەرە، یان ڕزگارکەرە.

من دۆخگۆڕین دەنووسم، لەبارەی دۆخگۆڕینەوە نانووسم.

٣٨

هەر کار و کردەیەکی هونەری لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هۆشمەندەوە بکرێت ئاراستەکەی لە ئەزموون و ژیانی ڕۆشنبیریی نووسەری چالاکەوە ئاستی وەرگرتووە، هاوارێکی هێمن و بڕواهێنەر و قەناعەتپێکەر. بەبڕوا بەخۆبوونەوەش خۆی پێشکێش دەکات و دەڵێت: ئەمە شێواز و ئاڕاستە سەربەخۆیەکانی منە لە ئاراستەی زمانو مۆرکی شێواز و کار و کردەی چوونە ناو جەرگەی ژیان و خەون. دوای کارلێکردن و مانەوە، ژیان و خەون هەڵیداونەتەوە سەر ڕووبەری سپیی کاغەز، دۆستایەتی، یان ململانێ لە نێوان دەق و خوێنەری قووڵبین و داهێنەر بەرپا بکەن. زمانی پاراوی نووسین جیاکارە لە زمانی ئاخاوتنی کۆمەڵگا، زمانی خەونیش جیاکارە لەگەڵ زمانی گفتوگۆی واقیعی بەئاگای ڕۆژانەدا. ئەگەرچی هەست بە گەرمیی هەناسەی واقیعی ڕۆژانەش دەکرێت لەناو خەون، لە هیچ داهێندراوێکی گەورەشدا نووسەر پەیوەندی لەگەڵ واقیعدا کۆتایی پێ نەهێناوە.

لەناو هەموو مۆرکە هونەرییەکانی لە ڕوانین و جیهانبینیی

خودی هۆشمەندەوە بە ئەنجام دەگەیەندرێن، فەزا و ئاکارێکی هزری لەپشتییەوە نوێبەخشی و ڕەسەنایەتی دەپارێزێت، خاڵی دەستپێکردنیشی لە ڕوانین و جیهانبینییەوە ئاراستەکراوە، بەڵام با بە مۆرکی شێوازی بەتاڵ فریو نەخۆین، ڕێزی شێوازێک بگرین بزانێت خوێنەر بە چی ئاراستەیەک و بۆ کوێ دەبات. مۆرکی شێواز ئاراستەکانی ڕوونی زمان لە ڕوانین و جیهانبینی و ئەزموونەوە وەرگیراو بێت، ڕێزگرتنە لە خوێنەر، بەهۆی ئەم ڕێزگرتنەش خوێنەری قووڵبین پێشینەیەکی دەست دەکەوێ، دەتوانێ ببێتە هاوڕاو نزیکی کەسایەتی ناو دەقەکە، یان نا.

ئاڵۆزکردنی ڕستەی شیعری بێ قووڵبینیی ڕوانین و جیهانبینی، تەنیا سەر لێشێواندنی شاعیری لەپشتەوە دەبیندرێ و چیتر نا، ئەوەی لە زەینەوە هەستی پێ دەکەی بینووسیت کەشوهەوایەک بەرهەم دێ، کە جێگای هەموومانی تێدا دەبێتەوە. ئاستداری و شیعرییەتی زمان، کە ڕابردووی ئەدەبی کوردی لێی بێبەش نییە، گەورەترین ئاستداری و شیعرییەتی زمان لە قۆناخی شیعری کلاسیکی ئەنجام دراون.

شیعر نە ئەرکە، نە ئامانجە، نە هۆیە، کارکردن و چالاکییە لەناو ئەوپەڕی زماندا، بەهەموو دوورییەکانیەوە ئەوکاتەش زمان لە دەقدا دەگاتە لووتکە هارمۆنییەتی کۆمەڵێک وشە سەمفۆنیایەک پێکدەهێنن و هەستێک دەبەخشن، مرۆڤ دەگەیەنێتە دوایین پلەی مەستی و تەسەوف و فەنتازیای نووسین. گەردوون هێزێکی نادیاری هەڵگرتووە، لە کاتی خەونبینین و سرووشدا دەیدات بە شاعیری نوێبەخش.

من فەنتازیا دەنووسم، لەبارەی فەنتازیاوە نانووسم.

٣٩

نووسەر بەدرێژی و ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی، گفتوگۆی لە دڵەوەی لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی، بەردەوامە. مەرگیش وەک دەرخستنی جوانکاریی دەق لەو شێوازەی، کە دەینووسێ تەماشا دەکات. کەواتە: نووسین پێویستییەکی زەینی و جووڵانەوەی چالاک و ئومێدە. کە دەنووسیت هەست بە ئومێد و بەرگری دەکەیت. ئەو هێزە لە گیانتدا دەگەڕێ و ئامادەپێکردن و پشتیوانە بۆ زاڵبوون بەسەر ململانێدا. وەک بوونێک تێکەڵ بە چرکەکانی بیرکردنەوەت دەبێتەوە. چرکەی ئەو بیرکردنەوانەی هەستت کردووە، گفتوگۆت لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی بەردەوامە. چییەتی نووسین و دەسەڵاتی وشە دواندن و گفتوگۆیە لەگەڵ ژیاندا.

نووسەری ئاگردز، نیمچە خواوەندێکی پڕ نادیارییە لە شێوازی گونجاوی دەقەکانیدا. ژیان بە مانا گشتگیرییەکەی بەرهەم دەهێنێتەوە. پێویستییە جوانییەکانی بەلێزیادبوونی خەیاڵپەروەری نواندووە، کە واقیع بە شێواز و ئاراستە و کەشوهەوا و ڕێکخستنێکی دیکە نواندوویەتی.

لە هەمان ئاست و ئاسۆکاندا واقیع بە ئاستداری دەبینێت. بە لێزیادبوونی واقیعی گیانی و هێزی فەنتازی بەسەر ڕستە نووسراوەکاندا، کە لە پانتایی کاغەزی نووسراودا دەبن بە واقیع و جیهانی نووسین دادەمەزرێنێت.

مانا و فەزای ئەو نووسینەی، کە لەسەر پانتایی کاغەز

دەبێتە واقیع پێویستە لە ڕێگای ئاسۆکانی زمانەوە ئاست و ئاراستەکانی بدۆزرێتەوە، نووسین، کە داخوازییەکی شیاوە تەنیا ڕۆشنایی و درەوشانەوەکانی زمان وەک جووڵە و بزاوت تێیدا دەسەڵاتە. کەسایەتی دوور و نزیکی ئەفسانەش دەبێتە گیانمایە و تانوپۆی لە کامڵترین شێوازی ساکاریدا.

داهێنەر پێویستە ڕووبەڕووی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی ببێتەوە و بە توندی دژایەتی بکات. مەرجیش نییە بەرانبەر دەسەڵاتی وڵاتەکەی، تەنانەت ئەو وڵاتەی کە میللەت دەسەڵاتەکەی هەڵبژاردووە و پێی ڕازییە، مولتەزیم بێت. بگرە پێویستە لەپێناو شیعرییەت و دامەزراندنی جیهانی نووسینی خۆی، کە ئومێد و بەرگرییە مولتەزیم بێت، کە گەوهەری داهێنانیشی خستە ناو کتێبخانەی نەتەوەکەیەوە. دەبێتە مەزنترین هێمای درەوشاوە و مولتەزیمترین کەسایەتیی وڵاتەکەی.

داهێنان یانی ڕەسەنی و شارستانییەت و هەمیشەییترین ئیلتیزام و نوێنەرایەتی. ئەوانەی بە داهێنانەوە مولتەزیم نین، زیاتر کارمەندی ڕۆشنبیری و هۆکارێکی یارمەتیدەرن. بەرپرسیارییەتی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

ڕۆشنبیری کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە. تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بە ئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناخی شیعری کلاسیکی تا ئێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

چەقی نەبیندراوی دەقی پڕ شیعرییەت، هەم دەتوانێت

جیهانی خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی شاعیر بنوێنێت. هەم پەیوەست بەواقیعی کراوەش بێت، چونکە خود و خەیاڵو خەون و منداڵییەتی بەشێک لە سەرچاوەیان واقیعە. واقیعی قووڵ بەمانا گشتگیرییەکەی. پێچەوانەی واقیعی ڕووکەشو ڕووتی سڕ. واتە: ناتوانێت لە سەرچاوە هەڵبێت. کەواتە: واقیعی قووڵ ناوەندێکی فراوانە بۆ دەربڕینکردن لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە دەمامکە ئایدیۆلۆژییەکان دابماڵدرێن. نیازەکانی سیاسەت و مێژوو وەک تاکتیک و تۆمار لە جەستەی شیعری پەتی فڕێ بدرێنە دەرەوە، بەڵام ماکو بیری سیاسی و هێمای مێژوویی، ئەگەر لە جەستەی شیعردا ڕوون خۆی بنوێنێ، خەون بۆ هەمیشە ڕابەرایەتی بکات. چالاکی شاعیرە لەو پەرستگایەدا خەڵوەتکێش بێت، کە وێرد و سرووتی جوانی و خەون دەستەڵاتیەتی.

لە شیعردا خۆم دەکەم بە واقیع و سەرلەنوێ پێکیدەهێنمەوە. واتە: واقیعی ناو نووسین، یان ئەو واقیعەی نووسین پێشنیازی دەکات، پەیڕەوکردنی چۆنیەتی واقیع لەم بارەدا دەناسرێت، یان پێناسە دەکرێت بۆ ناسین.

پێویستە ئەوە بە هەقیقەت بزانین، شیعر گیانی ئێشکگری هەموو نووسینەکانی دیکەیە. ڕەگەز و جەستەیەکی سەربەخۆیی گرینگە لە پێکهاتەی ئەدەبی نووسراودا. کتێبی پیرۆزی پێغەمبەران هەموویان شێوازی شیعر و شیعرییەتیان تێدا لێوانلێوە. تەنانەت بۆ بڵاوکردنەوە و قەناعەت پێکردن و جۆری قسەکردن و تێگەیشتنیان لەگەڵ کۆمەڵگادا، فەنتازیا و شیعرییەتی وەک هێزێکی قەناعەت پێکردن تێدا بەکار بردراوە.

بەم تێگەیشتنە شیعر فەنتازیای نووسینەکانی دیکەیە، کەچی بەدەستی چەند ئاگر لێ هەڵبزڕکاوێک خەریکە دەبێتە هونەرێکی مردوو. ئەو ئاگر لێ هەڵبزڕکاوانە هەوڵ دەدەن دەقی نوێبەخش بنووسن. نوێبەخشی بنیادی بەشێکی بچووکی دەقەکەیە. لەپڕ هەست دەکەیت بنیادەکە لە بنیادی نوێبەخشی بۆ بنیادی واقیعی ڕووکەش و بەستووی سڕو شڵەژاو دەگۆڕدرێت و بنیادە نوێبەخشییەکە بە ناکاملی جێ دەمێنێ و تەواو ناکرێت. ئەم تەواو نەکردنە ڕەگەزی کتوپڕی نییە، بگرە ونبوونی ڕوانین و جیهانبینیی شاعیرە، ئەگەر شاعیر جیهانبینیی بەهێز و خەیاڵی گەرم پاڵنەری گیانی بێت، دەتوانێت کەسایەتی دەقەکەی وا ڕابهێنێ قسەکانی واقیع لە خەون بکات. بنیادەکەشی وەک بنیادی بەهێز و پتەوی خەونی ڕابگرێت.

ڕۆشنبیریی کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە، تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بەئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناخی شیعری کلاسیکی تائێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

من دامەزراندن دەنووسم، لەبارەی دامەزراندنەوە نانووسم.

٤٠

جیهان لە ڕوانین و جیهانبینینی داهێنەردا هەمیشە ناتەواوە، ناوەندی بیرکردنەوەی داهێنەر، خەونی ئەم ناتەواوییەیە دەیبینێت. خەونەکە دەکاتە سەرچاوەیەکی پاراو و ڕووبەر و پانتایی تەواوکەری ئایندە، کە دڵنیاشە بە هیچ

جۆرێک ناگات بە ئایندە. ئەم نەگەیشتنە هۆ و یارمەتیدەرە بۆ بینینی خەون و بەردەوامی بەرهەمهێنانی دەقی خەونی. تەنیا لە خەونیشدا دەتوانێت دەسەڵاتی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی تێکبشکێنێ و پەیوەندییە پەرتبووەکان بەشێوازێکی ئێستێتیکی دروست بکاتەوە، ژیان بەمانا زیندووەکانیەوە وەک پرتەقاڵێکی بەدارەوەی بەباران شۆراوە ببینێ. ئازادی تەواو و گیانی یاخیبوون و دووربینین و بیستن و ئاماژەی لەناو خەوندا ئێجگار بەهێزە و ڕووداوەکان ئاراستە دەکات.

ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون. پرۆژەی بەردەوامییە لە نێوان دووریی بیر و هەست، بە یارمەتی خەونبینین و ئەزموونی ڕەسەنی خودی هۆشمەند. خەون‌و زمان لە شیعردا دوو دیاردە و ڕەگەزی بنچینەیین. من لە ڕێگای زمانەوە بیر دەکەمەوە. هەر لە ڕێگای زمانەوەش شیعر دەنووسم، دەشمەوێ هەموو ژیان بەهۆی خەونبینین بکەم بە شیعر و شیعرییەتی پێبدەم. دەقی شیعری لە پانتایی زماندا کار دەکات، نەک لە پانتایی بابەتدا، کەچی لە شیعری کوردیدا ڕابردوو وەک کەلەپوورێکی تۆمارکراو ملۆزمە و هەمیشە لەناو دەقەکاندا بابەتە. ئێستاش بە ملۆزمی ڕابردوو ترسێندراوە. شاعیرەکان لە ساتی نووسینی دەقدا بوێرنین، نەوێراون، یان نەیانتوانیوە ڕابردوو وەک بوونێکی کارپێکراو بهێننە ناو ئاخاوتن. بەتەنیا لایەن و بەشە گەش و درەوشاوەکەیان پێشکێش کردووە بۆ ئەوەی ڕابردوو وەک ژیانی کۆمەڵگای کوردی بێتە پێشەوە، پێویستە وەک گشتێکی سەربەخۆ بپێورێ‌و قەوارەی بۆ دابندرێ، تا لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و

ئابووری و بوونی شارستانی و بنیادی شێواز پەرەی پێبدرێت.

ئاخاوتنی ئێستا کراوەیە، دەچێتە ناو ئاخاوتنی نادیاری ئایندەوە. دەقی خەونی ڕزگارمان دەکات لە ئیشکردن لەناو مێژوو و واقیعی دەسەڵاتدار و تۆقێنەردا، یان تووشبوونی هەڵەی مێژوویی، لە پەراوێزی مێژوو دێتە دەرەوە، دەچێتە ناو خەون، کە هەقیقەتی زمان و نووسینە، کەچی لەوەش دڵنیانین دیوانی شیعری کوردی دەقی خەونی تێدایە، یان نا.

لە دەقی خەونیدا هەقیقەتی ژیان و کەسایەتی نووسەر ئامادە و ئارام و زاڵە. دەقی ئاسایی ڕێسا و زانستی ناو کتێبەکان دەتوانێت هەڵیسەنگێنێت، بەڵام دەقی خەونی بەتەنیا ناخ و قووڵایی گیان هەڵیدەسەنگێنێ. خوێنەر بۆ خوێندنەوەی هەر دەقێکی ئەدەبی چوارچێوەیەکی زەینی هەیە. ئەم چوارچێوەیەشی بەپێی باری دەروونی بەردەوام لە فراوانبوون و بچووکبوونەوەدایە.

ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون چالاکییەکی زمانەوانی و وشیارییەکی ڕەسەن و ڕوونبوونەوەی ڕوانینو جیهانبینییە لەناو ڕووداوەکانی کولتوور و کۆمەڵگا و خەونبینیندا. لە ئاستێکی گشتگیری سەیری ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون بکەیت، سەیرکردنێکی دامەزرێنەرە. تا نووسراوە بەرهەمهاتووەکە بچێتە ناو کۆمەڵگا و شوێن نیشانە وەربگرێت، وەک ڕووداوێکی بە ئەنجام لەناوەوەی ڕووداوی کۆمەڵگادا کاریگەری و جووڵانەوەی ئاشکرا بەدەستەوە بدات. بچێتە ناو بیر و بیرکردنەوەی ڕۆشنبیری کۆمەڵگای کوردی و ئاسۆی هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی

بەسەردا بکرێتەوە، کە ئاسۆی هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی بەسەردا کرایەوە بەهای ڕاستەقینە وەردەگرێت. لە چێژی میللی دوور دەکەوێتەوەو دەچێتە ناوەوەی ئەدەب، ناوەوەی ئەدەبیش چێژی دەستەبژێری کۆمەڵگایە.

هەر ئەدەبێکی نووسراویش نەیتوانی بچێتە ناوەوەی دەستەبژێری کۆمەڵگاوە، پێویستە گومان لە زەمینە و مەبەست و ئاست و ئاراستەکانی بکرێت. ڕەگەزی سەرەکی لەناو ڕۆشنبیری و کولتووری کوردی هەبووە، کەچی نەتوانراوە بۆ ساتی نووسینەوەی ڕووداوەکانی خەون کاری پێبکرێت، بەسوود وەرگرتن، خەونبینین بهێنێتە پێشەوە. نموونە: خۆدواندن و دواندن و گەڕانەوەی ڕابردوو لە ڕێگای بیرهاتنەوەی کتوپڕ و هونەری پەخشانەشیعر، ئەم ڕەگەزانە لە حەیران و لاوک و بەیتە خۆماڵییەکاندا بەزەقییەوە دێنە ناو زەینمانەوە، کەچی لە نووسینی شیعری کوردی، ئەم ڕەگەزانەمان لە ڕۆشنبیری و کولتووری بێگانەوە وەرگرتووە. نەمانتوانیوە بگەڕێینەوە بۆ ماک و ڕەگی ڕۆشنبیری و کولتووری خۆماڵیمان، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانە بنچینەن، دەبووایە لەوانەوە بکەوتبووینایە ڕێ و هەنگاو هەڵگری خۆمانبین.

وڕێنەکردن بەناوی نووسینەوە لەناو ئەدەبی کوردی دەرکەوتووە، لەهەمان کاتیشدا گومانی لێ دەکرێت، چونکە بەپێوەر و ڕێسا و بنەمای ناو کتێبان بەڕێوە دەچێت. بەتاڵە لە سەرچاوەی کوردی و ئاسۆ و ئاستداریی زمان.

بەم جۆرە کارکردن ڕوخساری نووسینی کوردی ڕاستەقینەی لەکەدار و ئاوڵاوی کردووە، ئاسانە

لاساییکردنەوەی بلیمەتانی بێگانە، ئاخۆ چەند لە گەورەیی ئەوان بەر منی کورد دەکەوێت. خۆ بوونی منی کورد لەم شێوازە نووسینە لە چیدایە.

ڕەنگە ئێمە لە بیناسازی و دیمەنی شەقام و باخچە گشتییەکان ..... تاد، نوێ ببینەوە، بەڵام لە گیان و خەونبینین نوێ نابینەوە، چونکە لە گیان گەمارۆی ئایینمان لەسەرە. تەنیا لە ئایینیشدا بینین جێگیر و نەگۆڕە و کلێشە بەندی وەرگرتووە.

دەقی خەونی لە کۆمەڵێک هێما و هێماپێکراوی زمان و ڕوانین و جیهانبینین پێکهاتووە، هەمیشە گیان لە پلەیەکی ئەفسوون و جادوویيدا یارمەتیدەریەتی بۆ چرکەساتی نووسین و چوونە ناو گیانی مانا زیندووەکان، لە ئازادکردنی شێواز و مۆرکە زمانییەکاندا. هەم لە وێنە و هەم لە ماناشدا پشت بە ڕەگەزی کتوپڕی و جیاکاری دەبەستم.

دەقی خەونی لە بنیادی گشتیی ڕستەکانیدا سنوور دەبەزێنێ، دەستکەوتێکە بەهۆی لێکدانی پیت و دروستبوونی وشە و ڕستەدا، بارەکان دەکرێنە هەست و دەخرێنە ڕوو. ئەو پرسیارەمان ڕووبەڕوو دەکەنەوە، نهێنی و ئەفسوونی مرۆڤبوونمان چییە.

بارەکانی دەقی خەونی هاوسەنگییەک لە نێوان هێما و هێماپێکراو دروست دەکات، ئەم دروستبوونەش کاکڵەی ئەزموون و سەرچاوەی کار و کردەی دامەزراندنی دەقی خەونییە لە دەستنیشانکردنی جۆر و ئاستی ئەو پەیوەندییەی نێوان هێما و هێماپێکراو.

دەقی ئاسایی لەسەر ئەم ڕێسایە دامەزراوە: نووسەر، دەق،

خوێنەر، کات، شوێن. ئەمانە ئاماژەن بۆ سنووربەندکردن و یەک دووریی زمانی دەق، زمانی دەقی سنووربەندکراویش ناتوانێت هەموو هەست و خۆزگە و چالاکییەکانی مرۆڤ لەخۆ بگرێت، یان لەخۆی نزیک بکاتەوە، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لە ناوکی بوون دەکرێت.

من زمان دەنووسم، لەبارەی زمانەوە نانووسم

ئاداری ١٩٩٨ هەولێر

فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە

مانیفێستی شیعری

١

لە نێوان بوون و هەقیقەتدا بیری مرۆڤی بەرهەمهێنەر، بار و بوار و ئاراستەی خۆبوونی وەردەگرێت، لەناو دوو کەوانەی هەمیشە ئامادەی سەرسامبوون، بەرەو ئامانجی تایبەت دەڕوا و خۆی لەناو چڕکردنەوەی کات و شوێن‌و بێگەردکردنەوەدا دەستنیشان دەکات. خودی پاراو و بێگەردو گەشاوەی دابەشی سەر هەموو جوانییەکان دەبێت و ختووکەی ڕسکانیان دەدات. جوانی گشتێکە پارچە پارچە ناکرێت، هەموومان پێویستمان پێیەتی و ئاسوودەیی هەمیشەییمانە. بەرهەمهێنی جوانبەخش گیان و هەست و خەون لە ڕێگای وشە و جوولەی وێنە و دەنگی پیتەوە دەگەیەنێ و ببڕای ببڕیش ئامادە نییە خۆی لەپاڵ دەسەڵات‌و گرووپی هەڵەشە و خۆبژێین و دیکتاتۆر ڕابگەیەنی و ڕستەکانی بکاتەوە، نوێبەخشان کەسایەتیی داهێنەرانەی خۆیان هەیە و دەشزانن، چۆن و لە چ کاتێکدا بە نوێبەخشیی کۆمەڵگاوە پەیوەست دەبنەوە.

سروشتی کەسایەتی و گیانی پڕە لە بەدوادا گەڕان بۆ

داهێنان و بەگەرمی دادەگیرسێت. شوێنی مرۆڤ لە ژیان دەدۆزێتەوە و دەستنیشانی دەکات، بۆچوون و بیروڕای کەسی باش بیرکەرەوە لە لێک حاڵیبوون و خەیاڵی جووڵێنەری دەق دەچێنێت و دید و دیدگا و شێوازی، فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە وەردەگرێت.

نهێنییەکان بیرکردنەوە دروست دەکەن و دەبنە سەرچاوەی بیرکردنەوە. هیچ شتێک بۆ ئەو مرۆڤەی لە ڕێگای بەرهەمهێنانەوە بیر دەکاتەوە و خۆی بە تیشکۆی جوانبەخشییەوە خەریک و پەیوەست دەکات، مەحاڵ نییە، ئەو بەرهەمەی دەیخوڵقێنێت گەردوون و هەموو شتەکانی لێ دەکەوێتەوە. لەناو ئەو گەردوونەدا هەمیشە شتەکان لە پێناو ئامادەکردنی بوون و هەقیقەتدا، بۆ مرۆڤ دەبن بە سێبەر و هەتاوی فریا و یارمەتیی یەکتری دەدەن بۆ پێکهێنانی شتەکان. هاوسەنگی پێداویستییەکانی ژیان لەوەوە ڕادەگیرێت.

گەردوون بۆ پێکهێنانی شتەکان، بۆ گشت مرۆڤ و کۆمەڵگایەک ناوەندێکی هاوبەشی هەیە. لە بەکەڵکترین شێوەدا بیری پێ دەکاتەوە و دەیڕسکێنێت بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و جیاکاریی خوڵقاندن و بەخششی کولتووری گشتی و کەسی. ڕۆژگار، ڕۆژگاری داهاتوو نییە، بگرە دەچێتە تێکڕای سەردەم و کات و هاودەقی پێکدەهێنێت، شتەکانیش دەکات بە ئاماژە لە هەستیاری بیری مرۆڤی بەرهەمهێندا، بەرانبەر پرسیارە گرینگ و کاریگەرەکانی بوون و هەقیقەت ئاگادارمان دەکاتەوە. دەشبێت بەو بڕوایەمان بگەیەنێت، ئەو پرسیارانەی کارلێک

لەگەڵ ئەفسانە و داستان و بەیت و مێژوو و ئەوانی دیکەدا دەکەن. لە کوێوە سەرچاوەیان گرتووە، کەموکوڕییەکان لە چیدا ئاشکرا دەبن، پەیدابوونەکانیش چین.

بوون و دۆزینەوەی سەرەتای شتەکان، پێوەری مرۆڤ و کۆمەڵگا و هەموو شتەکانن، نەک هەقیقەت. جیاکارییەکانی نێوان بوون و هەقیقەت پێویستە بەردەوام بە کاریگەرییەکی زۆر و کراوەوە گفتوگۆی لەبارەوە بکرێت و کاریگەریی خۆی بسەپێنێت. هەوڵەکانیش بێ ئومێد نەبن. هەقیقەت بینینە، بوون بیرکردنەوەیە لە بینینو ئەفسوونی ڕسکان و ژیان. دۆزینەوەی سەرەتای شتەکان، بنەمای ژیانی بە بەرهەمو ئارەزوویەکی بەردەوامە بۆ بەرهەمهێنانی نوێبەخشی و جوانبەخشی. هەنگاوی یەکەم: لەم دۆزینەوەیەوە دەبێتە ئەزموونێکی خاوەن کارکردن لەسەر مۆتیڤە هونەرییەکانو ماناداریان دەکات، هەروەها ختووکە و چەشەی ئەوی دیکە دەدات بۆ جیاکاریی خوڵقاندن و ئاشناکردنی جیاکاری.

ئازادکردنی نووسین، جووڵەیەکی هەمیشەییە، بیرکردنەوە و گەڕانەوە بۆ سەرچاوە و ناوەند پەیدای کردووە. زۆر وێستگە هەن جوانبەخش تێیدا هەڵوەستە دەکات و دەوەستێت و دەکەوێتە باری لێوردبوونەوە و تێڕامانی کارا و دووروودرێژ و قووڵبین، بەڵام هەر یەک وێستگەیان وروووژێنەر و دیاریکراوە، دەتوانین قسەی لەبارەوە بکەین. هیچ شتێک لەم بوونەدا نوێ نییە تا مرۆڤیش دۆنایدۆنی گیانێکی بەر لە خۆیەتی. بەردەوامبوون و دووبارە بوونەوەی ژیان منی دووبارە کردووەتەوە، دەبێت قسەی

ئەم دووبارە کردنەوەیەی خۆمم هەبێت و بیکەم، بەڵام وەک خۆم و خۆم لەگەڵ خۆمدا، ئەم خۆم لەگەڵ خۆمدایە لەناو دوو کەوانەی هەمیشە ئامادەی دۆخگۆڕین، ئازادیی تەواو دەڕەخسێنێت و کەرەستەکانی دەربڕینی خۆی دەناسێت. ئەم پەیوەندییانەی هەستەکانی کەسی جوانبەخش لەگەڵ پانتاییی فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیادی و فرە ترپەدا، لەرەی ئاوازی دەق و زرینگانەوەی زمان دروستی دەکات. بانگهەڵدانی نوێبەخشی نییە، بگرە بەدیهێنانی نوێبەخشییە.

نوێبەخشی گەشەکردنێکی سەرتاپاگیرییە، لە ئەفسوونی کراوەی بوون و ژیانی مرۆڤدا، بار و بوارێک دەکاتەوە بۆ شکاندنی گەمارۆی دواکەوتوویی کۆمەڵگا. ئەو کەرەستانەش دەناسێت، کە نوێکردنەوەی بیر و بیرکردنەوەی کۆمەڵگا هەڵدەسوورێنێت، هەستی گۆڕانکاری کاریگەر دەهێنێتە ناو هەڵسوکەوتی ڕۆژانەی ژیانمانەوە. ژیانێکیش نوێبەخشی بەرهەم بهێنێت، سەر بە بیرێکی خوڵقێنەرە و بینینێکی تەواوە بۆ گەردوون و پێکهێنانی شتەکان. نوێبەخش هەمیشە هەوڵ دەدا: ژیان لە بینینی ئەوانەی پێش خۆی ژیاوە دەستکاری بکات و بیروڕاکانی بۆ گۆڕان بخاتە گەڕ. جوانی لە چاوی کۆمەڵگا زیاد و بەپیت بکات، ڕووداوێکیش دروست بکاو پاشخاپەرۆکەکانی داهێنانیش بسڕێتەوە، یان لانی کەم بەلاوەی بنێت، هەروەها نەریتە خراپەکانی کۆمەڵگاش لابداو جوانییەکانیشی بەهۆی بەکارهێنانەوە زیندوو بکاتەوە.

زمان بە شیعر دەستی پێکردووە و خۆی ناساندووە، بووەتە دیاردەیەکی تەندروستیی کۆمەڵایەتی و نیشانە و حیکمەتی ئادەمیزاد، ئەم نیشانە و حیکمەتە ئادەمیزادییە

بەشێکی دەبێت لە بیر و بیرکردنەوەی منیشدا بڕسکێت و لێکدانەوەیەکم هەبێت بۆ ڕسکان و گواستنەوە و کارپێکردنی.

شارستانییەتی بوونیش لە ڕێگای هۆشێکەوە بۆ هۆشێکی دیکە بەردەوامیی داهێنان بە دەست دەهێنێت. گۆڕانە یەک بە دوای یەکدا هاتووەکانی نێوان کەسایەتیی داهێنەر و کۆمەڵگا دەستنیشان دەکات.

بەبێ مەیل و ئالوودەبوونی نەمری و بەرز فڕینێکی ئێجگار زۆر لە پێناویدا، مرۆڤ ناتوانێت دەربڕین و داهێنان لە جوانییەکانی ژیان بکات و بچێتە ناو بەردەوامییەوە. داهێنان خۆی وزەیەکی شاراوە و دەنگدانەوەی هەستییە، بوون دەدۆزێتەوە و ئاشکرای دەکات. دەچێتە ناو کرۆکی کارتێکەرە ڕۆشنبیری و کولتوورییەکان. لەبارەی شتێکەوە قسە دەکات، کە گەردوون و مان و بنەڕەتی تەواوی سەرزەمینە و دەبێتە ناوەند. وەک بنەڕەتێک، بۆ ئەو دامەزراوە ڕۆشنبیرییانەی بوون بەڕێوە دەبەن و لەسەری دادەمەزرێن، لە ڕێگای جوانییەوە درێژە بە بەخشش دەدەن، وەک پێویستییە هەستییەکان دەڕۆن بەڕێوە و مەشق دەکەن، مەشقی بەردەوام بیر تیژ دەکاتەوە و لە ژیانی ڕۆژانەماندا پێویستمان پێی هەیە. ئاماژەی کارا و کارامە و گرینگە، بە دوایدا دەچین بۆ پێوانەکردنی پاشەڕۆژ، لە هەمان بار و بواریشدا بوێریی چوونە ناو و قسە لەبارەوەکردنی دەکەین.

بەرهەمهێنی جوانبەخش، بینینی خەونی بۆ ژیان، هەستەکانی ڕازاندووەتەوە و ئارامییەکی تێدا بەدی دەهێنێت، کەشە دەروونی و پێشهاتەکان بە ئاستێکی هونەری و کاریگەرییەکی ئاشکرا دەگوازێتەوە بۆ واقیعی نووسین، کە

برینی کاریگەریی شەڕی خۆبەخۆ لە گەڕەکەکاندا دید و دیدگا و قووڵبینیی مرۆڤی کوردیان شێواند و جوانی و توانا و بەهرەیان کوشت و پەیوەستبوون بە ژیاندۆستیو شەیداییبیان تا ڕادەی لەناوبردن کز و لەپێش دڵ و چاو خست.

بەرهەمهێنی جوانبەخش ناچار بوو، بەرهەم وەک ئامرازو ئامانجی کاریگەر بۆ ژیاندنەوەی جوانی و تواناو بەهرە بەکاربهێنێت: (ئەندێشەی چاک، گوتاری چاک، کرداری چاک)، بناسێت. لەگەڵ ئەمەش ئەو ڕۆژانەی من تێیدا ژیاوم و شیعرم نووسیوە زۆر ڕوون و ئاشکرا نەبووە. بووژێنەرەوەی جوانی و توانا و بەهرە. لە خەونێکدا لە هێلکەی سەمەندەر trووکا. خوداوەند بە هێزی بەخشندەیی بۆ ناوچەیەکی دیکەی ئاسمان بەرزی کردەوە تا فێری بلیمەتی و پەرجووی بەرزایی و گەیشتن بە شاری دەستەبژێرەکانی بکات. سەرەتاکانی هەستپێکردن بنووسێتەوە. شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانیش بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەست و گیان و خەونی سستبوو لە مرۆڤدا چالاک دەکەنەوە. لەم کردەوە و کردەیەدا شیعری پاراوو بێگەرد دەدۆزێتەوە، شیعری بووژێنەرەوەی جوانی و تواناو بەهرە. هیچ بووژێنەرەوەیەکی جوانی و توانا و بەهرەش لێڵ و ناڕوون نانووسێت. زاڵە بەسەر ئاگاییی نووسین و ئامرازەکانی دەربڕین و کاکڵی مەبەست. وەرگر بانگهێشت دەکاتە سەر خوانی: فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە و لەرەی ئاوازی دەق و زرینگانەوەی زمانی فرە

دەنگیی خۆی، بۆ وەرگرتن و چێژ و تێگەیشتنی هاوبەش و دەستدان لە ڕوخساری نوێبەخشیدا.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٢

مرۆڤ یەکەم جار، کە بەهرەی دەربڕینی تێدا ئاشکرا بوو، لە خانەی شیعردا جێی کردووەتەوە، بۆ مانەوەشی لەم خانە پیرۆزکراوەیدا، هەمیشە قوربانی لە ئەژمار نەهاتووی داوە و هێڵە ئەفسوونییەکان و چالاکی درێژ کردووەتەوە. زمانیش وەک یەکەیەکی پڕ جووڵە بوونی خۆی ڕاگەیاندووە. گیانی لێوڕێژ لە شەپۆلدانی، لە ئاراستەکراوە سڕکەرەکاندا ڕاپسکاندووە و پاراستوویەتی، هێز و ئاماژەی خستووەتە وێستگە و سەکۆی داهێنانەکانی. پەیوەندیی نێوان مانا و شیعرییەتی لەناو فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپەدا بەستووە و شکۆی داوە بە گوتن و زمان.

زمان کەرەستە و بەخشش‌ێکی خوداییە و دەسەڵاتی دەربڕین و هێزی گیانی دەدات بەخۆویستی و خولْقاندنی شیعرییەت و مانا لەناو زمان و جوانیدا. زمان و جوانی ڕووبەرێکن خود و خەیاڵ خۆش دەکەن و بیریان تێدا دەکرێتەوە، ئاست و جیاکارییەکان دەردەکەون.

هێمای درەوشاوە زۆرن، کە توانا و بوێریی نەخێریان تێدایە، سەرگەردان و دەربەدەر بوونە و بوونەتە قوربانیی شیعری پاراو و بێگەرد. هەموو پەیامێکیان لە شیعرەوە بۆ شیعرییەت هێناوە. پەیامیش جگە لە شیعری پاراو و بێگەرد شتێکی دیکە نییە. دەیانەوێ لە ڕێگای ئەم پەیامهێنانەیاندا

دەربڕین لە بارێکی دەگمەن، ئاوێتە بە جووڵەی وێنە و دەنگی پێتەوە بکەن.

تەنیا شیعری پاراو و بێگەرد، لە سەرچاوەی خود و خەیاڵەوە بنەچەی ڕاستەقینە و بەهای هونەری وەردەگرێتو بۆشی دەگەڕێتەوە، ئاماژەی یارییە مەحاڵەکان دەدات. تانوپۆی فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە، خۆی تۆکمە و پتەو پێکدەهێنێت. هەموو بوون دەخاتە ناو پرسیاری خود و خەیاڵەوە، تەنیا خود و خەیاڵیش هونەری پاراو و بێگەرد دەخوڵقێنن و بڕوا بە گفتوگۆی هەستیاری دەهێنن.

کێشەی نێوان شاعیر و ڕەها، هەڵبژاردنی پەڕگیرییەو شیعر دەکات بە پاراو و بێگەرد. هەموو لکەکانی دیکەی ئەدەب: پەخشان، شانۆگەری، چیرۆک، ڕۆمان....تاد، تەواو ژێری دەیانجووڵێنێت و بزووتنەوەیەکی وریاکردنەوەی جەماوەرین. لە ڕێگای ئەم جووڵانەشیدا جۆرێک تێکەڵی دێتە ناوەوە. هێزی دەستی، هاوسەنگی تێکدەچێت و ڕەهاییو پاراوی لە ناخ و بیرکردنەوەیدا دەبێتە پاشخاپەرۆکێکی بێزراو. جومگەکانی پەیوەندی لەگەڵ سەرگەردان و دەربەدەرو قوربانییەکانی شیعری پاراو و بێگەرددا لەبەریەکدا هەڵدەوەشێنێتەوە و دەچێتە ناو پێزانینە بەئاگاکانو دەربڕینی فریودەر لە پێناو دەسەڵاتێکی دیاریکراودا، بینای کولتووری خۆی پێکدەهێنێو گفتوگۆ لەگەڵ کولتووری ئەوی دیکەدا دەکات. لە هەموو کارێکی ڕۆشنبیریدا گفتوگۆکردن لەگەڵ ئەوی دیکەدا لە سوودگەیاندن بەدەر نییە. تەنیا لە شیعردا زەرەرمەند و هەڵەبەرە. بەهۆی ئەم گفتوگۆیەی

هێزی کەسێتی ون دەبێت، ونبوونێک، کە دۆزینەوەی دەبێتە جۆرێک لە مەحاڵ.

جوانی شێوازێکە بۆ بیرکردنەوە و گەڕانەوەیە بۆ سەرچاوەی بیرکردنەوە . هەیە لە کەشوهەوا هەستییەکانیدا جوان بیر دەکاتەوە، کەچی لە هەنگاوێکی نزیکدا ئامادە دەبێت بچێتە ناو خۆ هەڵبژاردنی: لیستێک، یان حزبێک، یان گرووپێک، یان ڕێکخراوێک، یان دامەزراوەیەک .....تاد، بۆ بەرژەوەندی و کارپێکردنی خۆی ئامادەی کردووە و پڕوپاگەندەیەکی بێ ژمارەیشی لە پەنادا کردووە بە قەڵای هەڵخەڵەتاندن و دابەشی سەر ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵو نانخۆر و بەرفەرمانەکانی خۆی دەکات. هەرکەسێک پێودانگێک بۆ کەسایەتیی خۆی دانەنێت، گەورەیی نەخێر، لە دەست بدا و ملکەچ و ئامادەی بەڵێ بێت بۆ هەمیشەیی بەختیاریی گیانی دۆڕاندووە. ملکەچکردن بۆ دەسەڵات، ژیانو شێوازی بیرکردنەوەت دەکەن بە ڕۆتین و نووسینەکانت نابن بە سەرچاوەی پاراو و بێگەرد.

شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانیش بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن، هەست و گیان و خەونی سستبوو لە مرۆڤدا چالاک دەکەنەوە. شیعری پاراو و بێگەرد ئەی بەختیاریی بەهرەوەرانی سەر زەمین. مێژووی خۆ دروستکردن لە خاڵێکدا کورت دەکرێتەوە و دەبێتە تیشکۆ، بوێری ئەوە بکات بڵێت نەخێر، نەخێر، پرۆژەیەکە بۆ جوان بیرکردنەوە. جوان بیرکەرەوە جووڵەی سروشت هاوتا دەکات بە جووڵەی ئازادیی مێشک و هۆشمەندی. بیرکردنەوەش

وەک پرۆژەیەک لە پێناو خۆدۆزینەوە و خۆبوونی و ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر دەسەڵات.

ئەو کەسایەتییە تێکەڵە لە بڕیاری ناوەوەیدا، پەیوەندییەکانی هونەری نووسین و جوانی و ڕەهای ڕاگرتووە، کە شیعری پاراو و بێگەردە. لە دەرەوەش لەناو تاکتیک و زانیاریدان بە حزب، یان گرووپ، یان ڕێکخراو، یان دامەزراوەیەک: ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵ و نانخۆر و بەرفەرمانی دەسەڵاتدایە، کە هەموو دەسەڵاتێک بەشێک لە دیکتاتۆریەتی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

شیعری پاراو و بێگەرد: ئەی پاکیزەی دووەم، لەگەڵ یەکەم هەست بە ئارامیکردنی دەروونی بەرانبەر دیمەنی جوانی دەستت پێکردووە، بە وەشاندنی گورزێک ئاگری بێ ئامان کۆتاییەکان دەستنیشان دەکرێن، کە لەسەر زەوییەکی گڕکاناوی ڕامانگرە و هەموومان بە سووتان و توانەوە و لێک جیاکردنەوەی ئێسک و گۆشت جەزرەبە بدە. تەنیا ئەو سەمەندەرانە بەردەوامی وەردەگرنەوە، کە پەرگیریی شیعرییان هەڵبژاردووە و پێشەنگی تێدا بە دەست دەهێنن. لەم گۆشە زۆر هەستیارەدا، شێواندن دادەڕێژنەوەو دەیکەن بە بوونی جوان و یادەوەریی داهاتوو، هەروەها مێژووی وشە و داهاتووی وشە و وشەش دەکەن بە زمان، زمانیش بەجوانییەکانی بوون.

بەهرەوەر: ئەگەر تۆ خەونی داهاتووت لە دەستدابێت. بۆچی دەژیت، چۆن بوون و خۆبوونیت دیاری دەکەیت. پێویستە سەرەکیترین پرسیار دروستکردن لە بیرکردنەوەماندا ئەوە

بێت، من چ جۆرە بەهرەوەرێکم. ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵو نانخۆر و بەرفەرمان، یان کەلکێش و ئازاد و ناوچەوان کراوە و دڵکەش. پێکهاتەی زەمین چۆنە، شکۆ بەرهەمی کامە قوربانییە. بۆ ئەوەی سییەکان لە ڕزیبوون بپارێزین پێویستمان بە چ جۆرە هەوا وەرگرتنێکە. پێمان لەناو خۆڵی نەرمونیان، یان خۆڵەمێشی فریودەر پشوو پێ بدەین.

شیعری پاراو و بێگەرد: ئەی پاکیزەی دووەم، ئەی تەنیا دایکی شاعیرە کەلکێش و ئازاد و ناوچەوان کراوە و دڵکەشەکان.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٣

بەرهەمهێنەرانی شیعری پاراو و بێگەرد لە پێناو چێژی نادیار گیانیان وەک دیاریکردنی ناوەندێک لەناو کردەوەو کردەی نووسین و هونەری جوانبەخش و باڵادا پیشان داوە. هیچ کامێکیشیان شیعریان تایبەت نەکردووە بۆ ڕووبەر و ڕواڵەتی واقیع، بیرکردنەوەی داخراویان وەک پێودانگێک بۆ پەیوەندیی زەینی و بوونی شتەکان بەکار نەهێناوە. لەسەر بنەڕەتیی بەهرە و جوانبەخشی جووڵاون، تێگەیشتنو تاسەیان بۆ جوانبەخشی کار پێکردووە، ئاسۆی توانای تەنیایی، کە داهێنەر هەمیشە توانایەکی تەنیایە. بەسەر دیاریکردنی ناوەندی گیانیان کردووەتەوە، لەو ڕەگە دوورودرێژەی شیعردا، لە بەردەوامی و گۆڕان بۆ خۆی ئەزموونی کردووە و لە خولیاماندا دەسووڕێتەوە، هیچ کاتێک نەبووەتە بنەما و بنچینەیەک، یاسای بەڕێوەبردنی

دەوڵەت و پرۆگرام و پلانی ساڵانەی دامودەزگایەکی لەسەر دابمەزرێندرێت، بگرە بمانەوێت نەزاندراوێک بزانین و لە کولتووری ناسراوی زانستەکان بە هەموو بەشەکانییەوە نزیک دەبینەوە، سەرقاڵی سوود لێ بینین و پەیڕەوکردنی دەبین.

شیعر بۆ دۆخی دەروونی و وروووژاندنی گیانی لە نێوان مەوداکاندا دێت و دەچێت، دۆخی دەروونیش بەشێکە لە وزە زیندووەکانی زانیاری، چونکە بینین دەگۆڕێ، بەڵام جیهان ناگۆڕێت، بگرە جیهان بۆ شێوە هەڵسووڕانێکی شیاوو چەشەی جوانیویستی و جواننواندن و جوانبەخشی ئامادە دەکات. تەنیا دوو شت دەتوانن جیهان بە بارێکدا بگۆڕن. ئەویش ئایین و سیاسەتن، ئایین و سیاسەتیش کاری کۆیە، تاکی کەلکێش و ئازاد و ناوچەوان کراوە و دڵکەش لەناو کۆدا بزر دەبێت و نامۆیی لە پەیوەندییەکاندا دروست دەبێ.

لێرەدا پرسیارێک، کە کاری شاعیری نوێبەخش و جوانبەخش داهێنانی پرسیارە، دەبێتە بار و بوار. بەهۆیەوە دەتوانین لە نێوان مەوداکاندا بێین و بچین و چالاکیی بیرکردنەوەی ئەوڕۆییمان بە تاو و تینی جوانی دەرببڕین. نوێبەخش، کە مامەڵەی جوانبەخشی لەگەڵ هەستەکانیدا دەکات، شیعرییەتی لەناو سروشت دەرهێنا و گواستییەوە ناو هەستەکانی مرۆڤ و لە ناوەرۆکدا ڕسکاندی، ئەفسوونی خود و هێزی تاکی تاقی کردەوە، کە دەتوانێت هەست و گیان و خەون وەک ناوەندێک دیاری بکات. بە وردی لە سروشتی هەست و گیان و خەون وردبوومەتەوە، هەستو گیان و خەونیش بابەتی بنەڕەتیی شیعری منن. شیعر بۆ

چێژ و جوانی، چێژ و جوانیش بۆ هەمووومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەستو گیان و خەونی سستبوو لە مرۆڤدا چالاک دەکەنەوە، ئەو پرسیارەی نوێبەخشی دروستی دەکات، وەڵامێکی یەکگرتوومان لێی دەست ناکەوێت، یان نایدۆزینەوە. من لە شیعردا بەدوای وەڵامدا ناگەڕێم، وشە کەم دەکەمەوە و وەڵام دەدۆزمەوە.

کۆمەڵێک بەهای ئێستێتیکی هەن، سروشت پشتگوێی خستوون. جوانبەخش جموجووڵی هێماکانی دەدۆزێتەوەو دەیانهێنێتە پانتایی نووسین و دەیانکات بە هونەری پاراوو بێگەرد.

داهێنەری پرسیار، ئاراستەی فۆرم لای پاڵنەری کردارییەو لێیەوە شوێن بۆ پەیژەکانی کارکردن دەستنیشان دەکات. کردەوە و کردەی بەردەوامبوون لە بیرکردنەوەیدا کەرەستەیەک نییە بۆ ناسینی جیهان، کەرەستەیەکە بۆ ناسینی خۆی و لەپاشانیشدا بۆ ناساندنی خۆی و شکۆدارکردنی جیهان بە داهێنانی پاراو و بێگەرد.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٤

شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکان بەرپرسن لە خولقاندنی شیعر و ئامادەکردنی کۆمەڵگا بۆ جوانیویستی و جواننواندن و کارکردن و مانەوەی لەناو کردەوە و کردەی ئێستێتیکیدا، قۆناخی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی، هەندێک جووڵە و پانتایی و ماکیان لە بیر و هونەری

قۆناخی شیعری کلاسیکی کوردی وەرگرت و لە برەوپێدانو چارەنووسی داهێنان و دۆخگۆڕینی ناوازەدا فۆرمی جیاکارییان تێدا خوڵقاند، قۆناخی دووەمی نوێبەخشیی شیعری کوردیش. بەهەمان شێوە هەندێک جووڵە و پانتاییو ماکیان لە بیر و هونەری قۆناخی یەکەمی نوێبەخشی شیعری کوردی وەرگرت و کاری بەرەو پێشەوە چوونیان لەسەر کرد، ئەنجام کۆمەڵێک دۆخ و کاری جوان و پەنجەمۆریان لە زەمینەیەکی بە پیتدا دامەزراند، بەڵام قۆناخی سێیەمی نوێبەخشی شیعری کوردی، لە ئاماژەی هەریەک لەم قۆناخانەدا، مەبەستم شاعیرە نوێبەخش و جوانبەخشەکانە، نەک پاشخاپەرۆکە بێزراوەکان، هەوڵیان بۆ خوڵقاندن و ئاشکراکردنی بیر و هونەری جیاکاری بوو، دلێرانە داکشانە ناو خود و پاراو و بێگەردیان کرد. لەم پاراو و بێگەردییەدا زەمینەی لەباریان بە پێناسەی دیاریکراو و ڕوونەوە: بۆ کێڵان ئامادە کرد و تۆوی بەهرە و ڕۆشنبیرییان لەناودا وەشاند، فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپەیان دامەزراند.

دەستەیەکی کارا لە ناوەند و بەهرەی دیاردە بزوێنەرەکانن. شیعریان بە ژیان بۆ خۆبوونی خۆیان هەڵبژاردووە و نانی گیانیان لە دەستی ڕووبەڕووبوونەوە و نەخێردا خواردووە. هەژانێک، لە سروشتی دروستبوونەوە لە بیر و هونەری پێشوو ڕووی دا، کە لە دەقە نایابەکاندا هەڵقوڵاوە و خۆی نواندووە و زمان تێیاندا زۆر هەستیارەو خۆی ئاراستە دەکات، بەڵام زوو خۆی ئاشکرا ناکات و ماناکانی ڕاناگەیەنێ.

شیعری پاراو و بێگەرد: لە کرۆکی خۆیدا مەسەلەیەکی بوونی و ژیانی دەروونییە، پێویستی بە هێنانەوەی هیچ پاساو و هۆ و بەهانەیەک نییە بۆ بوونی خۆی. کارکردن لە جیاکاریی بیر و هونەر، دەرکەوتن و جوانی و توانا و بەهرە، بەکەسی بیرکەرەوە دەدەن و هێزی سووربوون لەسەر بنەمای جیاکارییەکان بنیاد دەنێن، کە جیاکاری سووربوونو بوونی کردەوە و کردەی نووسینە. لەم بنیادنانەدا تێگەیشتنو قبوولکردنی وەرگر لەسەر جیاکارییەکاندا ڕادێن و جیاکارییەکان خانەی دیاردە و جووڵە و مانەوە و خۆبوونی وەردەگرن.

گیانی نوێبەخش و جیاکارییەکان. هەستەکانی لەناو شاکار و ژیانی دەروونی پەرە پێدەدا و کارا و کارامە و زیرەکانە شێواز هاوتەریب لەگەڵ شێوازدا دەگونجێنێت و هاوتایان دەکات. شکۆ و کەرت کەرتبوونی ناخی مرۆڤ بەجێ دەهێنێ، مانا ڕانەگەیەندراوەکان ڕووبەڕووی مانا ڕاگەیاندراوەکان دەکاتەوە. جیاکارییەکان بەپێی جیاکارییان لەگەڵ ئەوانی دیکەدا ئاستدار دەبن. ماک و ئاسۆی هەستیاری و ئاست و ئاستداری لە بیری زمان وەردەگرنو پڕشنگیش لە تیشکە بەهێزەکان. یەک ئاستیش بیر و هونەر لە پاشخاپەرۆکی بێزراو وەردەگرێت و گەشەدار نابێت.

من لە ئەزموونی خۆمدا زۆر شەونوێژ و کەلکێشی و ناوچەوان کراوەییم بۆ شیعری پاراو و بێگەرد کردووە. ئەو کاتەش شەونوێژ و کەلکێشی و ناوچەوان کراوەیی لە شاعیر وەردەگیرێت، کە شیعر بە ژیان بکێشێت و

وەک کێشەی مردن و ژیانیش لێی بڕوانێ و کاری بۆ بکات و ڕووبەڕووبوونەوە و نەخێر فێربووبێت.

مردن و ژیان پێکهێنەری بوونن، شیعریش، کە ڕەگەزێکی بوونییە دەبێت لەم ڕوانگەیەوە لە دڵەوە لێی بڕواندرێ و کاری بۆ بکرێت. نووسین لەوپەڕی شادی، یان ئەوپەڕی ناشادی بەرهەم نایەت. کاتی ئەفسووناوی خۆی پەیدا دەبێت، کە خورپەی شاراوەی ناخ دروستی دەکات. تەنیا ئەو خورپەیەی، کە دەچێتە ناو کردەوە و کردەی نووسینەوە ڕوونی دەکاتەوە و ئاماژەی حەسانەوەی گیانی دەداتێ.

سەرنجڕاکێشترین ئەزموونی جیاکاری لە ڕووبەڕووبوونەوە و هۆشمەندیی نووسیندا بەرجەستە دەکرێت، جیاکارییەکانی ئارەزوویەکی تەنک پەیدای نەکردووە، بە ڕێگای ئەزموونەوە دەیگەیتێ، بڕوایەکی بەرزی تێدا بەدی دەکرێت، هێزە سەیر و سەمەرەکانی مرۆڤ دەخاتە گەڕ و مانایەک بۆ بوون لە هەست و گیان و خەون دەبووژێنێتەوە و ئەویندار دەکات بە ژیان. چێژ بەردەوام لە مرۆڤی هەستداردا دەگۆڕێت. بە هیچ پێودانگێکیش ژیان دامەزراو و دەوڵەمەند نابێت بەو دیاردانەی لە پێناو خۆشگوزەرانیی مرۆڤدا خۆیان پێشکێش دەکەن، بگرە بەردەوام کۆمەڵێک بۆشاییی پڕ جادووی لێ بەدەردەکەوێت. پێویستە مرۆڤی نوێبەخش و جوانبەخش بچێتە ناویان و گەوهەرەکانیان بدۆزێتەوە و مشتوماڵیان بکات. ئەم دۆزینەوە و مشتوماڵکردنە چییەتی جیاکاریی مرۆڤ و کۆششی گیانی و جیهانبینییەتی.

بەرچاوییەک لە ئەزموونی جیاکاریدا، لە بەشی زۆری

دەقەکانم دێڕێک وەک ناوەند هاوبەش دەکەم لە نێوان دوو وێنەدا، هەم تەواوکەری وێنەی یەکەمە و هەم تەواوکەری وێنەی دووەم.

ئەم ڕووبەر و جووڵە و ڕووداوەش بۆ سەرسامیی وەرگر بەکاردەهێنم، ئەگەر وەرگر بەتەواوی هێزی هۆشمەندییەوە ئەم ناوەند و هاوبەشییە لەگەڵ هەردوو وێنەدا وەرنەگرێت، جۆرە ڕێکخستنێک لە ئاگادارییەکانی ناو دەق پێک نەهێنێ، هەردوو وێنەکەی بە لێڵی و ناتەواوی دێتە بەرچاو و زەین. یەک لە گیروگرفت و لێک حاڵی نەبوونی ئەدەبی جیاکار لەگەڵ وەرگردا ئەوەیە. ئەم هونەرە وردانە هەست پێ ناکەن، یان خۆیانی لە ئاستدا نەبان دەکەن، یان توانایان نییە لە جیاکارییەکانی جوانبەخشیی جیاکار تێبگەن. بەوەشەوە لەوە دەترسن هەستەکانیان لەگەڵ ئەوی دیکەدا بەشداری پێبکەن. جیاکار پێویستە لە هۆی بوونی خۆی بپرسێت، پرسیارێک وەک دۆخگۆڕین لە پنتی پێکهێنان و بنەمای کراوەدا پێناسەی دیاریکراو و ڕوون وەردەگرێت.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٥

ئەوەی لە نێوان من و شیعردا درێژ دەبێتەوە، خەونە نەک واقیع. لە کردەوە و کردەی نووسیندا خەون دەکەم بە واقیعی نووسین. بە ویست و داوا و هەستیارییەکی خەونی، بە یادگەی کۆمەڵگادا چوومەتە خوارێ و خانەیەکی سستبووم لە جەستەی شیعری کوردیدا تەواو زیندوو ڕاگرتووە،

خانەی دەقی خەونی. خەون یەکێکە لە هێما هەستیارییەکانی مرۆڤ. لە سادەترین ئاستیدا خەسڵەتی کیمیاگەری پەیدا دەکات، دەتوانێت توخمێک بۆ توخمێکی دیکە بگۆڕێت. پێکهاتە و داڕشتن و ڕایەڵێکی توند و تۆکمەی لێیەوە درێژ بکاتەوە. لە چالاکییەکی دیکەیدا بیکات بە دیمەنێکی بە شکۆ. هەوڵێکی خوداڕسکی بەهرەمەندە، پەیوەندیی مرۆیی و گەردوونی نزیک دەکاتەوە، پەلە بکەین بە دوای هەستیارییەکانی ئەم پەیوەندییە لەناو ژیانی گەشاوەدا بگەڕێین. وێنەکانی بەرپرسیاریەتی بەرانبەر چارەنووسی چێژ و جوانی بەرز دەکاتەوە و خۆی دەناسێنێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و کاکڵەی مەبەست.

وەک گیان پشت بە خەون دەبەستم، خەون هێز و بڕوابوون بە وریایی هەست و خەیاڵی نادیار دەبەخشێ. دڵەڕاوکێیەکانی خەیاڵی نادیار بە خەڵکی دیار دەگەیەنێ، دەرەوە و ناوەوەی گیان بەیەکەوە بە ڕێگای تایبەتیی خۆیدا دەبات، کە ڕێگای جادووییە. خەون نوێبەخشیی زۆری داوە بە ئەفسانە و داستان و بەیت، زمان تێیدا گەرموگوڕەو دەستکاری زۆری هەستی کۆمەڵگای کوردی کردووە. شێوە و ماکی ئەفسانە و داستان و بەیتم وەرگرتووەو بەشێوەیەکی جیا لە خۆی، نواندوومەتەوە. بە ئاشکرا ئەم وەرگرتنە درەوشانەوەی لە بیر و بیرکردنەوەی مندا پەیدا کردووە و ڕسکاندوویەتی، بۆ ئەوەی بەسەر هەندێک دەربڕیندا زاڵبم، پێویستیم بەخۆڕاهێنان بووە لەسەر شێوەو ماکی ئەفسانە و داستان و بەیت، خواستی ئەم شێوە و ماکەشم قبووڵ کردووە، بەڵام خواستی واقیعی ئەفسانە و

داستان و بەیتەکەم وەک خۆی، یان نزیک لەخۆی قبووڵ نەکردووە.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٦

دروستکردن و دروستبوونی یەکەم مرۆڤ، یانی هونەری بوون و جوانی. هەست و گیان و خەون لە هەموو چەشنە: شیعر و گۆرانی و مۆسیقا و تابلۆیەک ..... تاد، هەن و دەدۆزرێنەوە. لە دروستکردنی یەکتریدا بۆ یەک پێویستن. چالاکیی ژیان لەناو ئەم دۆزینەوەیەدا دەردەهێنن‌و کاریگەری بەسەر سایکۆلۆژییەتی یەکەم مرۆڤ و دوایین مرۆڤەوە دادەنێن. ئەم ڕەگەزانە دەستنیشانکاری بەهای دروستکردنی یەکەمین مرۆڤن و دەربڕین لە چەمکی جوانی‌و تاسە و گوڕ و تینی دوایین مرۆڤیش دەکەن.

داهێنەرەکانی ئەم چەشنە دەقە بەرهەم دەهێنن، هەموویان بەهرەداری بێ پایانن و خولیا بە تین و کاریگەرەکانی خۆیان پێشکێش بە مرۆڤایەتی کردووە، بنەما هەمە جۆرەکانی جوانیویستی و جواننواندن و جوانبەخشییان کۆ کردووەتەوە. هەست و گیان و خەون، کە سەرچاوەی ئەفسوونی دەقن. بەردەوام ئەمڕۆ بە بیرکردنەوەی دوێنێ ناپێون و لە دۆخگۆڕیندان. جوانی لە خۆیاندا پڕ خورپەی بەهێز دەکەن. دەقێکیش ئەم خورپە بەهێزکردنە لەگەڵ بیرکردنەوەی هونەری بەڕێوەی نەبات، خۆی ئەم کردەوە و کردەیەی قبووڵە لە ژێر پاڵەپەستۆ و چەپۆکی شتە ڕووکەشەکاندا بخنکێت. دەقیش پەیوەستە

بە ترپە و ئاوازی دڵی ژیان و بار و بوارەکانی جوانی و هونەری بوون، ئەگەر پەیوەست نەکرێت بەو ترپە و ئاوازە، دەقێکی تەکنیکاری مۆمیاکراوە، لە پێکهاتەی مێژووی گیان، دەستخەڕۆ و ڕەنجەڕۆیە. دەقی تەکنیکاری مۆمیاکراو فرەمانایی جیهان دەکوژێ و ژیان وەک جەستەیەکی داماڵدراو لە هەستەکان نیشان دەدات. بەشە هەرە گرینگە گەرم و گوڕەکەی مێژووی گیان، ئەفسانەو ئایینەکان پێکیان هێناوە و بەردەوامی گەشەکردنیەتی، بە پیتی دەکەن و بگرە و بەردەی جیاکاری دەورووژێنن. تەنیا وەرگرتن و کارپێکردنی دیمەنی شڵەژاوی دەرەوەو بەهرەی تایبەت، فریای شیعر ناکەوێت، ئەگەر ڕەگی شکۆی خواست، لەناو بوون و خواستەکانی گەشەپێدانی بوون ئاوی نەخواردبێتەوە، کە ئاو هێمای سەرەتا و هێزو بەردەوامییە. تێرامان دروست نابێت، پڕ مایەترین ئەدەب لە جیهانی نووسیندا ئەو ئەدەبەیە، کە پەیوەست بکرێت بە ئەفسانە و ئایین. ئەو ئەفسانەیەی هاتووەتە ئاراوە دەربڕین بووە لە بلیمەتییەک، کۆمەڵێک ڕووداوم وەک ئەفسانە هێناوەتە ناو نووسین. هەموویان دروستکراوی هێزی بیرکردنەوە و خەیاڵمن. ئەفسانە و ئایین بۆ کڵپەپێکردنی مێژووی گیان، گەنجینەن و لە پانتایی بیرکردنەوەدا بە نەرمونیانیی بای سەرپەڵە جووڵە دەکەن. لێکدانەوەی گیانیم بۆ هێز و کاریگەریی کەسانی ناو ئەفسانە و مێژوو، وەک پشتیوانیکارێکیش لە بیرکردنەوە و مانا و ئاسۆی جۆراو جۆر و ئایندە بینینییان، مرۆڤ دەخەنە سەر ئەو باوەڕەی جوانییەکانی زەمین حیکمەتێکی پەرتوبڵاوە، پێویستە بە

ڕووتەختی ڕاگەیاندنەکانەوە هەڵبواسرێنەوە بۆ حیکمەت و بینینی دیکە و نوختەی سەرسامبوون.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٧

داهێنان ڕێخۆشکار و ئاراستەکردنە بۆ یەکگرتنی کولتووورە هەمەجۆرەکان. هەرچی هونەری شێوە و شێوازە لە ڕۆشنبیرییە بە زەبرەکانی بێگانەوە فێری ببین. نەک لاسایی بکەینەوە و بیخوازین. یەکگرتنەوەی مرۆڤایەتییە لە داهێنان و جوانی خەملێو و پێگەیشتوودا. هاودەقی هەر لەم بار و بوارەدا دروست دەبێت. ڕەخنەگرانێکی زۆر و هەمەچەشنیش بایەخیان بە چەمکی زمان و هاودەقی داوەو بارودۆخەکەیان لەبەرچاو گرتووە، بەڵام ئاشقبوون بە ئەدەبی بێگانە، بە نیازی دەستبەرداربوون لە ڕەگی زمانی زگماک، وات لێ دەکات بەهرە و بیری زمانت ناتەواو بێت. ئەگەر بەهرە و بیری زمانیشت ناتەواو بوو، هەوڵ دەدەیت خوێنەر لە کرۆکی شیعرییەت دوور بکەیتەوە و سەرقاڵی شتێکی ناکامی بکەیت، چونکە شیعرییەت لە بەهرە و بیری زمانی زگماکدا پەروەردە دەکرێت و دەرسکێت.

خەیاڵ و زمان لەسەر ئاستی شیعرییەت و ئاستەکانی دیکەوە دەچنە ناو یەک و ڕێژەی شیعرییەت بەرەو بەرزبوونەوە دەبەن، شیعرییەتیش بە جوانیی خەیاڵ و زمانی خۆڕسک و خودایی پەیوەستە و لە چێژدا دەبێتە خاڵێکی بەهێز، شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانیش بۆ هەموومان. هەیە زانیارییەکی بێشوماری لەڕێگای

خوێندنەوە و کەناڵەکانی ڕاگەیاندندا کەڵەکە کردووە، بەڵام نازانێت بەکاری بهێنێت و نەزۆکە، چونکە لە بنەڕەتدا هەڵقوڵاوی ڕستەی ناو ناخی خۆ بنیادنەر و خۆبوونی نەبووە. کاریگەری و پەرەسەندنی زمان لەو ئاستەدا دەردەکەوێ و دەستنیشان دەکرێت.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٨

هەموو دیاردەکانی بوون، مرۆڤی داهێنەر بەرهەمیان هێناون، پڕ کاریشن لەبەرەو پێشبردن و کرانەوەی کۆمەڵگا بۆ قبووڵکردنی جیاکارییەکان. کۆششی شێلگیرانە دەکەم، دەقەکانم بابەتی تێڕامان بن بەرانبەر دیاردەکانی بوون، وزەی شاگەشکەیی چێژ و جوانیشیان تێدا پڕ و نەمر بێت، بەڵام لەوە دڵنیام بە نیازی هۆ و ئامانج و هیچ شتێکی نزیک لەو مانایانە نانووسم. پەیوەندییەک لە جەستەی دەقەکاندا نیشتەجێیە، پەیوەندیی شیعرییەت و زمان.

سەرچاوەکانم لە دەروونم دۆزیوەتەوە، لە دۆزینەوەشیاندا تەنیا هەستی خۆم دەستی گرتووم، وێناکردنەکانی دەرەوەش تێکەڵاوی خەیاڵ و هێما و ئەفسانە و داستان و بەیت دەکەم. مرۆڤێکم تێکەڵاو لە گشت گۆڕانکارییەکان، گیانم لە قووڵاییمدا دەردەهێنم و بە یارمەتیی کەشوهەوای ڕستەسازیی زمان پێشانی دەرەوەی دەدەم. ئەم خۆپیشاندانەم ختووکەیەکی کورتخایەن نییە. ڕەگەزی مەیل و حەز بەڕێوەی ببات، شێوازی ژیانە، مرۆڤی خاوەن سیمای پاک لەناویدا نیشتەجێیە. گونجاویشە پێش ساڵانێکی

زۆر وەک ئەم چرکەیە گیانم هاتبێتە ژان و هەراسان و لەرزەی نووسین، دوای ئەم چرکەیەش بە شێوەیەکی دیکە لە چرکەیەکی پڕ پشووی گیانی لە لانکی ژان و هەراسانو لەرزەی نووسیندا بنوومەوە. ئەم نووستنەش دوا مانا و شێوە وەرناگرێت.

شێواز دەبێتە خاڵێکی بەهێز لە داهێناندا، لەوەش گرینگتر، وشە دەبێتە خاڵێکی بەهێزتر لە ڕستەدا و دەنگی پیتیش مۆسیقا لە ڕستەدا بڵاودەکاتەوە و دەیجۆشێنێت. هیچ شێوازێک تا سەر جێگای سەرسامیی ناوەندی ڕۆشنبیری نییە. جێ لەق دەبێت، بەڵام ناکرێت بەکۆتاهاتنی یەکجارەکی ناوی ببەین و وەک سڕاوەیەک دڵخۆش بین پێی. تا ئەو ئاستەی دەسەڵات و هێزی ژیریم گوتوویەتی: ئەوەندەم توانا و بەهرەیە، خۆم کۆکردووەتەوە، شێوازی شیعریم هێڵی ڕوونی ئاشکرا بێت.

تێکۆشاوم بەهۆی پەخشان، بە گیانی شیعریی نیشانەو هێما و حیکمەت، لە داڕشتنێکی قووڵبووەوە لە ئاخاوتنی مرۆڤ و ئێستێتیکیدا بهێنمە ناو زەینی ڕۆشنبیری پاراو و بێگەردەوە. بە دوای ئەو هۆکارانەدا بگەڕێم منی سەرنجکێشو پەیوەست کردووە. گرفتارییەکانی ناوەوەی کۆمەڵگا بکەم بە بابەتی جوانی. لە ناخی هەر هەمووماندا دەستەیەک چاودێر خۆی پەنا داوە، هەیە دەکەوێتە ژێر هەڵسوکەوت و هێزی ئەقڵییەوە. هەشە لێیان لا دەدات. خۆم لە دەستی ئەم دەستە چاودێرە ڕاپسکاندووە. ئاستە قووڵەکانی ئاگایی و هەستپێکردن و دۆخی بوون دەورووژێنم.

دەقی خەونی، لە خەونی ڕاستەقینە نزیک دەکەمەوە، وەک

چۆن ڕاشکاوانه قوربانی بۆ ژیان دەدەم. بەهەمان شێوەی ڕاشکاوانەش شێوازێک لە هەستیارترین ئاست و ئاستداریدا کار پێبکەم. شێوە و ڕستەیەکیش نییە، شێواز لەگەڵ خۆیدا نەهێنێتە ئاراوە و نەیجوولێنێ و ئاشنای نەکات.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

٩

نوێبەخشی لە داهێناندا دیمەن و هێما و هێزی بوونە، هەڵگیرسانی ڕووناکییەکی نهێنییە لە ئەندێشەی ئەویدیکەداو بڕوا هێنانە بە دەسەڵاتی شیعری بێگەرد، دید و دیدگا و هەڵوێست بەهێز دەکات. لەمرۆی بە چەقەڵ و چەورە و حەربای ئەدەبی و داڵی دووکەلاک و مینچێن و قۆپیەچی و بەرماڵ پێستی ڕێوی ..... تاد، بەردەوامبوون لە نوێبەخشیو داهێنان چاوقایمی و گیانی ژیری دەوێت. تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینانە ئاسوودەم، کە شیری گیانمن و مایەی سەرسامین و مێژووی وشە و داهاتووی وشەن، وشەش دەکەن بە زمان، زمانیش بە جوانییەکانی بوون. دەمگەیەنن بەو ڕووناکییە خوداییەی لە هەستیاری و زەینی چالاکدا پەیدا بووە. هەموو وزەیەکی گۆڕان و پێشکەوتن لە گیانی مرۆڤی بە بڕوا و دامەزرێنەر و کەلکێشدا گەشە پێدەدات، بار و بوار بۆ دەربڕین و کرانەوەی بەردەوام دەدۆزێتەوەو تێگەیشتن لە گەشەی هەست و گیان و خەون پەرە پێدەداو لێ دەکۆڵێتەوە و دەیکات بە لەرزەی نووسین و واقیعی نووسین. هزری دەوڵەمەندیش بەرهەم دەهێنێ و خۆشیو ئارامی ویژدانی پەناگەی خەیاڵی پاراو و بێگەردە.

سەرچاوەی جوانبەخشی هێڵێکی هاوشێوەی هەست و گیان و خەون بۆ نوێبەخش دروست دەکات. ئەم هێڵە بە جووڵەخستنی نوێبەخشیی خۆیەتی، کۆمەڵگا بانگ دەکات بۆ ناو ژیانی ئاسوودەییی ئەدەب. بەهەشتی شادمانی ژیانی ناو داهێنانە. مرۆڤی جوانبەخش دەخوازێ تەمەنێکی پڕ دانایی و کارا و کارامە لەناو ژیانی ئەدەبدا بژیت. نەک لە ئارامیی ساختە و خۆشدوویی دەسەڵات، کە هەموو دەسەڵاتێک بەشێک لە دیکتاتۆریەتی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

١٠

لە قۆناخی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردیدا، شاعیرێکی کارامە و زیرەکی وەک: (گۆران)، لە ڕەگ و قووڵاییبیەکی کلاسیکییەوە هات. جیهانی شیعری کوردی گۆڕی و تێگەیشتنی خوێنەریشی بۆ شیعر گۆڕی . زانی بواری داهێنانی ئەو چییە و توانای لە چی تاقی دەکاتەوە، کە هات وەک نموونەیەکی پێشەنگ هات، نەک وەک مەیدانخوازێک بیەوێت کولتووری شیعری کلاسیکی لەناوببات، سەرەتا فۆرمێکی جیاوازی لەناو کولتوور و کەلەپووری کوردی دۆزییەوە، پڕ بوو لە وزەی ئاخاوتن، لە فۆرمی کلاسیکیش دایماڵی. ئینجا تێگەیشتنی خوێنەری گۆڕی و ئامادەی کرد بۆ تێگەیشتنێکی جیاوازتر و ئاشنای کردەوە بە کێشی خۆماڵی، شیعری ڕاستەقینەشی بەم کێشە خوماڵییە نووسی و پێشکێشی کرد. کاکڵەی مەبەستی

نوێبەخشییەکەی، کە پڕۆژەیەک بوو، دایمەزراند: لێرەدا گەشەپێدا و دەرکەوت. هیچ فۆرمێکیش، فۆرمێکی تر لەناونابات، بگرە لێی جیادەبێتەوە.

بەشێکی زۆری قۆناخی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی، زیاتر وشەیان لەناو مانادا تواندەوە، لەوەی وشە بارگاوی بکەن بەبزێویی زمان. وشە هەست و هەستیاریی دروست نەکردووە، بگرە مانای گەیاندووەو جۆرە پەیوەندییەکی هێمائارا، لە نێوان توانەوەی وشە لەناو مانا و وشە بارگاویکردندا بە شیعرییەت خۆی ڕوون کردووەتەوە. شیعرییەتیش دەمانکات بە ئەندێشەی خۆی و ڕازی بەهێزی ئەندێشەکردنمان لە بیرکردنەوە و دۆخی دەروونیدا دەخولقێنێت. ئەمەش تەنیا لە هالاوی مەستی دەقدا مووچڕکە نەرمەکانی خەیاڵ و چێژدا پەی پێدەبەن. تواناکانی خۆگۆڕین و دۆزینەوەی خود ئاشکرا دەبێت. بە هۆشێکی ڕووناک و شکۆدارەوە ئەم خەسڵەتەیان دەستنیشان دەکەین. لە دید و دیدگا و قووڵبینی دووری خستوونەتەوە و لە دەربڕین نزیک. هەموو هەڵچوونە نەستییەکانی خۆیان تێیدا هەڵڕشتووە، هەڵڕشتن لە دۆخێکی دەروونیی کورتخایەندا سرووش وەردەگرێ و زوو دادەمرکێتەوە. ئاگری نادیار و نهێنیی نووسین تەواو گەرمیان ناکاتەوە، ناوە ناوە تەزووی بەتینیان لە لەشدا پەیدا دەکاتەوە. لە بێ ئومێدی دەریاندەهێنێت، لە شەقامێکدا بەرەو پیاسە و ونگە دەیانبات. خەیاڵ تێیدا لە قووڵایی ئەو وردەکارییانە دەکۆڵێتەوە، کە دەبێتە لەرزەی نووسین و واقیعی نووسین.

نەست کاریگەرییەکانی خۆی کۆ دەکاتەوە، لە لەرزەی نووسین و واقیعی نووسیندا دێنە ناو ئاگاداری و دەبنەوە بوونێکی وشیاری، بەڵام لەسەر ئاستی هونەری و ئاستەکانی دیکەوە وتووێژیان لەگەڵ شیعر و ژیان نەکردووە، بگرە جەختیان لەمەودا دەرەکییەکان کردووەتەوە، دانەکشاونەتە ناوەوە، کە ناوەوە تایبەتکاریی کەسایەتی بەرهەمی دەهێنیو زەینی چالاک توانای بەگەڕخستنیەتی.

مانای مەجازییان ڕاونەکردووە، بە ئەسپایی و دامەزرێنەرانە سەیری هەستیاریی زمانیان نەکردووە، کە لە هەستیاریی زماندا مرۆڤ بە پڕی ژیانی خۆی دەدۆزێتەوەو دەیبینێ و سەرلەنوێ چاوی پێدا دەگێڕێتەوە، پاشان بژاری دەکاتەوە. زیاتر وەک یارییەکی ئایدۆلۆژی کاریان بە شیعر کردووە. لە بنجیشدا ئایدۆلۆژیا ڕەگی جوانیویستی و جوان نواندن و جوانبەخشی دەبەستێ و هەموو هۆیەکانی گەشەسەندنیان لێ دەستێنێتەوە.

سەرەتای پڕۆژە و دامەزراندن و کرانەوەی شیعری کوردی ڕۆڵی خۆیان بەرز کردەوە و هەموومانیان بە خوێندنەوەی خۆیانەوە خەریک و سەرقاڵ کرد، کۆمەڵگاشیان خستە مشتومڕێکی ناتەبا و سەختەوە. کردنەوەی دەرگا و پەنجەرە و پیشاندانی خۆر و مانگێکی بە پیت و ڕۆشن بوون بۆ قۆناخی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی، خاڵێکیش بوون بۆ جۆشدان و مامەڵەکردن لەگەڵ سروشت و بیرکردنەوەی ئازاددا.

قۆناخی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی بە فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە و جیاکارییەوە،

ئاستی هاوچەرخی و داخوازییەکانی خۆیان پیشان دەدەن. بەوەی ئەو وەڵامانەی ئەوان بۆ واقیعی نووسین و واقیعی کۆمەڵگا و ژیانیان دایەوە، ئێمە دەیکەینەوە پرسیار و لەناو گیانی بووناندنماندا دەیکەین بە بنیاد و پێکهاتەی خۆبوونیو وێناکردنی جیهان و چالاکییە هونەرییەکانی کەشی خۆدەربڕین و خۆدەستنیشانکردن و کردەی بوونی زمان.

ترپە و ئاوازی قۆناخی دووەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی زیاتر لە ترپە و ئاوازی مۆسیقای جەنگ دەچوو، کە جەنگاوەریان بۆ جەنگ و ڕووبەڕوو بوونەوە لەسەر ڕادەهێنا. قۆناخی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی لەو ترپە و ئاوازە دەریانهێنا و شکاندیانەوە بەرەو ناوەوەی ڕستەی سەربەخۆ و جووڵەی وێنە و دەنگی پیتەوە. شاعیری نوێبەخش بڕوای بە بوونی ئەو هەقیقەتە هێناوە، کە ترپە و ئاواز و جووڵەی وێنە و دەنگی پیت، پەیوەندی بە جوانبەخشیی مرۆڤەوە هەیە و وزەیەکی خۆشگوزەرانیی ژیانی کۆمەڵگایە. هەموو کۆمەڵگایەکیش بنەمای ئازادیخوازی بە جووڵەی وێنە و دەنگی پیتەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە، بۆ ئەوەی فۆرمێکی نوێی ژیانمان بداتێ.

نووسەر دەبێ شێتێکی خودایی بێت، تا لەبارەی شیعرەوە بنووسێت.

حوزەیرانی ١٩٩٩ هەولێر

ئەزموون وەك ئاخاوتنێك لەناو ژیان

مانیفێستی شیعری

نوێبەخشی

لەناو کۆمەڵگای کوردیدا هیچ سەرچاوە و وزەیەکی ئەدەبی بە ئاستی شیعر نەبووەتە بنەمای پەیوەندی و مایەی بەرهەمهێنانی بیرکردنەوەی چالاک. واتە: ئەندێشەی چاک، کرداری چاک، گوتاری چاک. هەروەها بەو پایە کۆمەڵایەتیو ڕۆشنبیرییەش پەسند نەکراوە و نەدرەوشاوەتەوە.

گیانی زمانی دەربڕینی کوردیش، تا ئێستا هەر بە تەنیا لەناو پرۆژە شیعرییەکاندا زیندووە، کوردیش ویستی شیعر نووسین و هەستیاریی شیعری زۆر بەهێزە، تواناکانی خۆی تێدا تاقی دەکاتەوە، هەڵکەوتە کۆمەڵایەتییەکەشی وەری دەگرێت و ڕەوایی بە بەردەوامبوون و پەرەسەندنی دەدات، داهێنان بە وەرگرتنی قووڵاییەکانی ژیان بەرهەم دێ، لەم بەرهەمهێنانەشیدا ژیان دەخاتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

ئەگەر دەربڕینێکیش لە فۆرمی ئاستدار و تیشکۆی خۆماڵییەوە دانەچۆڕابێتە ناو بوون و زەمینەی تەواوی دەربڕینەوە، بەهیچ شێوە و کەشوهەوایەک ناتوانێت نوێبەخش بێت و بێتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

بۆ شاعیری نوێبەخش وەرگرتنی قووڵاییەکانی ژیان زیندووبوونەوەی زمانە، زمانی دۆزینەوەش زمانێکی یەک ئاراستەیی نییە، بەپرسیاری زۆرەوە لە ئاستە هەمەچەشنەکانی خۆی دەکۆڵێتەوە، قووڵاییەکان هێزی وشە و ئەزموونی تێدا نوستووە، لە دەربڕیندا ئەم هێزە تاقی دەکرێتەوە و دێتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە، لەو چرکە زیندووەی مرۆڤ خۆی لێ ئاشکرا دەبێت و دەزانێت کێیە، لەم چرکەدا: زمان دەبێتە هەست و سۆز و مۆسیقا و خەون.

بەشێوەیەکی سەرەتایی نوێبەخشی لە ژیان و بیر و بیرکردنەوەی کۆمەڵگا دەرکەوتووە و هەنگاوی بۆ نراوە، بنەماکانی گۆڕان بەرەو پێداویستییە هاوچەرخەکان و هۆشیاری دەبێتە پێوەری دۆزینەوەی ئەدەبی، هەروەها نوێبەخشی هۆ و ئامانجە بۆ پەیوەندیکردن بە چالاکییەکانی ژیانەوە، بەشێک، بەشێکی لابەلاش نییە لە ژیان. ڕاستەوخۆ ناوکی ژیانە، مرۆڤ لە بار و بواری بەختەوەریدا وەک خوداوەندێکی ڕاستەقینە دەژێنێت، ئەفسانە و ئەفسوونێکی واشی تێدایە گیان و جەستە لە بڵندی بحەوێنێتەوە.

بابەت ورووژاندن و شێوازی شاعیر هەستکردنە بە چرکە زیندووەکانی ژیان و شۆڕبوونەوە بۆ ناو ناواخنی سروشت و لەدایکبوونی وەرزەکان و گونجان و تەبایی نێوانیان. واش بەرانبەر ڕابهێنێ هەست بەم شۆڕبوونەوە و گونجان و تەباییەی نێوانیان بکات.

هەستی نووسینیش بە ساتەوەختی زۆر ناسک، یان زۆر دژوار تێدەپەڕێ. تێڕوانینەکان ئاڵوگۆڕیان تێدەکەوێ و دەرسکێن.

شیعری ڕاستەقینەی خاوەن جیهانبینی، کە خودی مرۆڤ دابڕێژێتەوە، لە ژێری و پەند و سۆز و تاسە و ترپەی گەرمی دڵ و خەونی ڕۆمانسییانە بەدەر نییە، ئەگەر شیعریش ڕووت کرایەوە لە ژێری و پەند و سۆز و تاسەو ترپەی گەرمی دڵ و خەونی ڕۆمانسییانە بە هیچ جۆرێک ڕاستەقینە و خاوەن جیهانبینی نییە، کە خودی مرۆڤ دابڕێژێتەوە.

شاعیری نوێبەخش هیچ کاتێک چاوەڕوانی هاندان و ستایش ناکات، هەر کاتێکیش چاوەڕوانی هاندان و ستایشی کرد، ئەوە بڕوای بەوە نییە ئەوەی کە نووسیویەتی خۆبوونی و داهێنان بێت. دەربڕینی نایاب بەهۆی کرداری گەیاندن و هۆشیاریی زمانەوە لە ئاستی ئاسایی دەپەڕێتەوە بۆ ئاستی ئێستێتیکا و خۆبوونی، دەبێتە خاوەن پرسیار لە نێوان وریایی زمان و وریایی ئاخاوتن.

زمانی ئێستێتیکا، شێواز و ئەدگاری خۆی لە دەربڕینکردنو دەربڕینەوە وەردەگرێت. لە ئەزەلەوەش گیان، گیانی جەستەیەکە شێوەیەکی دیاریکراوی چرکە زیندووەکانی بۆ ژیان و نەشونما دۆزیوەتەوە، شێوازیش ناوەند و گیانی نووسەرە، هیچ گیانێکیش بۆ جەستەیەکی دیکە وەرناگیرێت.

شێواز و شیعرییەت و زمان، ئەزموون بۆ دیاردەکانی ژیان و وێناکردنی کۆمەڵگا پێشنیازیان دەکات، دیاردەکانی ژیان و وێناکردنی کۆمەڵگاش پەیوەندی بە هەموویانەوە هەیە، بەشدارین لە چالاککردن و بەڕێوەبردنی، پەیامی هونەریی مرۆڤگەلێکە، کە هەوڵی سڕینەوە و لەبەینبردنی ئەو شتانە نادات، کە ژیان دەخەنە بار و بوارێک بەرگری

لـه بـه ژیـانبـوون و ئـازار و ئـازادیـی خـۆی دەکـات.

ژیان و بوون و دنیاش لەناو شیعری نایاب و ئێستێتیکیو خۆبوونیدا نوێن، لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدا نوێبەخشی هێشتان بە ڕوونی شوێنی شیاوی بۆ نەکراوەتەوە، ئاخاوتن لەبارەیەوە دەبێتە هەرا و زەنا، پێویستە ئەو بڕیارانەی لەم بارەیەوە بوونەتە مایەی سەرنجی کەمەیەکی کەم، بە ئاستێکی دیکەوە بخرێنە ناو ئاخاوتنەوە.

ئایە ئاخاوتنەکانمان لە خودی نوێبەخشیی دەقەوە دەرچوونە، یان لە دەرەوەی دەقەوە وەرگیراون و لە جەستەی تەنک و ناسکی دەقدا پراوەی پێدەکەین، کە جەستەی تەنک و ناسکی دەق هیچ پراوەیەک وەرناگرێت جگە لە پراوەی گیان نەبێت.

نووسینێک گەیشتبێت بە ئاستی دەق، پەیوەندیی ئاستداری چارەنووسسازی بە ئێستێتیکا و خۆبوونییەوە هەیە، کە هەمیشە وەک سەرچاوەیەکی ڕوون، هێزێکە بۆ بەرهەمهێنانی سەرچاوەی دیکە، بەرەنجامی خودێکی هەژاو و هۆشمەند و وریایە. بەشێکیش لە خودی هەژاو و هۆشمەند و وریا گەیشتوون بەو هەقیقەتە، کە شیعر بگەڕێتەوە ناو سۆز و هەست و ڕوونی و ئاشکرایی لە دەربڕیندا، ئەمەش وەک دیاردەیەک پێویستە بخرێتە ناو ئاخاوتنەوە. زۆر جاران گۆڕانکارییە ڕەچاونەکراوەکان کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر چۆنیەتیی بیرکردنەوەی کۆمەڵگا و بیر و دەربڕینی تاکی نووسەرەوە هەیە. دەبێتە بابەتی نووسینەکانیان، بەڵام نابێتە مانای ڕوون و دیار، بگرە لە چێژدا دەبێتە سرووشی مانا و چالاکیی وێنە، سرووشی

مانا و چالاکیی وێنەش شاعیر لەوە نزیک دەخەنەوە بچێتە ناو جیهانبینیی تەسەوفەوە و لەو جیهانبینییەوە پەی بەنهێنییەکان ببا و بە هەقیقەت بگات. واتە: شاعیر پەیبەر و شیعریش پەیپێبراو.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین.

جیایی

پانتایی جیاکارم لە بەرهەمەکانمدا خوولقاندووە، لە پانتاییەکدا دەستنیشان ناکرێم. ئەرێ لە پانتاییە شیعرییەکاندا، دەچمەوە سەر چ پانتاییەکی خۆ تایبەتیکردن. تایبەتکار بۆی هەیە تەواوی هەبووەکانی، کە توانای کاریگەرییان تێدا دەرکەوتووە، ڕاکێشێتە ناو بیرکردنەوەی چالاکی، کە بەردەوام هێما و هێماپێکراو بەرهەم دەهێنێت. لە یەک کاتیش لەناو هەموو پانتاییەکاندا کار بکات و دەستیان بۆ ببات.

بەرانبەر بە ئاگایی خۆم جەنگاوەرێکی مەشقکردوو و ئەهلی زیندوویتی دڵ و یەکێتیی ئەشقم، پانتایی ئێستێتیکاو ڕێبازی وردبوونەوەم لە ژیانمدا هەڵبژاردووە، دەمەوێت بە ڕاناوی نادیار زمانی تێدا هەستیار بکەم، هەستیاریی تەواوی زمانی کوردی لە شیعری کلاسیکیماندا تواوەتەوەو دەرکەوتووەتەوە. کاتێک شیعری کلاسیکی دەخوێنمەوە هەست دەکەم تەواوی زمانی کوردی ڕووبەڕووم وەستاوەتەوە. دەمباتە ناو جیهانێک، کە قسەی لەبارەی دۆزینەوە و چرکە زیندووەکانی بوون کردووە، نەک

گێڕانەوە. خەون و ناوەندی وشە: هەوڵدانن بۆ خۆناسین. لە ماڵی گەورەی شیعردا هەموومان پێکەوە داوای شیعرییەتو زمانێکی نەرم دەکەین، ئەو داوایە وزەی گەشەکردنی کرۆکیجوانی و بەرزکردنەوەی ئاستی هەقیقەتی گیانی و درامای ژیانە. نەرمیی زمان لە نەرمیی ئەو کەرەستەوە دێت، کە دەربڕینی لێ دەکات، زمان شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆڤ لە گۆڕانی دید و پەیوەندییەکاندا.

جیایی تاقیکردنەوەی من ئەوەیە: جیهانی پارچە پارچە دەخولقێنم و پەیوەندیی هێما و هێماپێکراویش دەپچڕێنم و دەستنیشانیان ناکەم. سەرچاوەکانی نووسین و ئاستەکانی دەنگ و تێبینیکردن و سەرنجدانم، لە جوانیی بێگەرد و بێ هاوتای ژیان وەردەگرم، دەگمەن و تاقانە دەبن بە هێما و هێماپێکراو.

شیعر چەند بچێتە ناو ژیان و دنیای خودایی و هەقیقەتی ڕۆژگارەوە، هێندەی دیکە گیانی تا هەتایە پەروەردە دەکا و دەیپارێزێت و ئەفسانە و ئەفسوون لەخودی خۆیەوە برەو پێدەدا.

شتێک لە نووسین، کە وەک ئەزموونێک پێشکێشم کردبێت، بەکاربردنی زمانی خەونە بۆ زمانی نووسین و ڕاچەناندن و چالاککردنی ناخی پڕ توانایی و یادەوەری. دواجار تواندنەوەی چالاکییەکانی بیر لە هەستیاریی نووسیندا.

چامەی درێژی فرە دەنگ و ئاستدار، پڕۆژەیەکی کامڵە و لەسەر ئاستی بوون و کرانەوەی بەردەوام

ڕادەوەستێت، سروشتی دایکی هەستەکانمە، ئاسۆیەکی ئەفسانە و ئەفسوون ئاساییە، ناتوانم لێی دەربازبم، بە کامڵترین فۆرمی شیعریی دەزانم و پەیڕەوی دەکەم، لە ڕایەڵ و تانوپۆی ڕستەکانیدا توانای جووڵاندنی فرە دەنگیو فرە پەیوەندی دەڕسکێت. مانا و زمان دەگەڕێتەوە ئەو ئاستدارییەی هێزی نووسین ئاشکرای دەکات و دەیهێنێتە گۆڕێ. واتە: قووڵبوونەوە بە ناخی بیندراو و شەپۆلی کاتو شوێن سیمای بوون.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

فرە دەنگی

ڕوانینی گەردوونی بار و بوار بۆ گەشەسەندنی شیعر دەڕەخسێنێت، ببڕای ببڕ پەیوەندیی بە شۆڕشی گەیاندنو فۆرمەکانییەوە نییە. خەیاڵ و ئەو ئاسۆیەی جیهانی بەهۆیەوە وێنا دەکەیت، لە دەرەوەی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن کاری شیعرییەت بەڕێوە دەبەن، لە کەڵک وەرگرتن: دەست واڵا و دیموکراسین، سەرسامیی خۆشیان بە نەشونمای نوێبەخشیی گیانی ژیان ناشارنەوە.

دەتوانین لەوە دڵنیابین، کە شیعر هەموو سەنگایی ساتە وردەکانی بە تەنیا خستە سەر هەڵقوڵانی خەیاڵ، وەک بەرزایی و ناوەندی کاریگەر چووە ناوی و کرۆکی ژیانی بە هۆیەوە وێنا کرد. بێگومان لە بار و بوارێک نزیک دەبینەوە، شیعری تاک دەنگی دەبێتە خۆنیشاندانێک و دەربڕین لەو بار و بوارە بێهێزەدا.

دەکرێ لە بچووکبوونەوەی دنیا لە بینینی شاشەدا، یان هەر فۆرمەکی گەیاندنەوە، شیعری فرە دەنگ لە چنین و ڕایەڵ و تانوپۆی توند و تۆڵی ببێتە جێگرەوەی خەیاڵ، وەک بەرزایی و ناوەندی کاریگەر.

لە شیعری فرە دەنگیدا خەیاڵ ڕەگەزی سوودبینینە، بەرزایی و ناوەندی کاریگەر نییە. نیشاندانی باوەڕ و گیانی کراوە و دەوڵەمەندیی ئەم شێوازە، بەئەندازەیەک لە چیرۆکو شانۆنامە و ڕۆمان و داستان و ئەدەبی پەخشاندا بە ئاشکرایی دەگاتە لووتکەی بینین و تێگەیشتنی ڕوون.

لە شیعری درامیدا گفتوگۆ لەگەڵ هەست و ئەقڵی خوێنەرو شاکەس و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان دادەمەزرێنێت، هاوتاییەک دەدۆزێتەوە لەباری نووسیندا پەیڕەوی دەکات. لە پێکهاتە و بنەمای منی شیعریدا پێکدێت و دەبیندرێت، خۆی لە منی تاکە کەسی شاعیر دەکشێتەوە، ڕۆڵ و ئاستی شاکەس و کەسایەتییە جۆرا و جۆرەکان و چێژێک دەگەیەنن، چێژی ئاراستەکراوی شاکەس و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان و واتاناسی.

زۆرێک لە شیعری ئیمڕۆمان، لەسەر سیستمی تاکدەنگی منی شاعیر وەک ڕەگەزێکی کارپێکەر بەڕێوە دەچێت، ئەم شێوازەش وەک هونەر هەرچی پێبوو بەخشی، چاوەڕوان ناکرێت هونەرێکی کاریگەری پێ مابێت بۆ بەخشین و سەرسامی، چونکە هیچ شتێک ڕوونادات قسەکەر یەک قسەکەرە و پانتایی نووسینەکەی داگیرکردووە، هەروەها بوونی شیعریش وەک شێواز و شێوە دەخاتە مەترسییەوە. لە کارایی و زیندوویی و هێز دووری دەخاتەوە، کە کاراییو

زیندوویی و هێز بار و بوارێکن هەمیشە زیندوومان دەکەنەوە و سەرچاوەی سەرسوڕهێنەرن.

یەکەمین کردەی هەستیارکردنی زمان، ڕستەکان بە مەبەستی گەیشتن بە چاوگە دەنگییەکان درێژ دەکاتەوە، چاوگە دەنگییەکانیش هەمیشە ئاگایی زمان تێیدا دەبێتە بارو بواری ڕاستەقینەی نووسین و وزەی ترپە و ئاواز، لەم بار و بوارەیەوە هەستیاری زمان ڕوو دەدات. چەند ترپە و ئاوازێکی لێ دەبێتەوە بەناو خۆیدا دووبارە پەخش دەبێتەوە، جۆراوجۆریی ترپە و ئاواز: خەسڵەت و مۆرکو ماکی ناسینی ئەم چەشنەن، پشت بە وێنەهێنانەوەی یەک لە دوای یەکیش نابەستێت، زیاتر گێڕانەوە دەکاتە خۆبووژانەوەو دەرکەوتن و ئاراستە وەرگرتن.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

دەستکاریکردن

دەقەکانم، ئەوانەی چاپم کردوون و ئەوانەی چاپیشم نەکردوون، هەمیشە لەسەر مێزی کارکردن دەستیان بۆ دەبەم، هەر چەند ڕستەیەکیان دەستکاری دەکەم و چەند لاپەڕەیەکیان دەخەمە سەر و چەند لاپەڕەیەکیشیان لێ لادەدەم. تا ئێستاش نەگەیشتووم بەدوا دارشتنیان. ئەو هونەر و دڵەڕاوکێیەی دەستکاریکردنەش لە کارکردنی بێ وچانی کاتژمێر، گواسترایەوە ناو بار و بواری دەروونیی شاعیریەتیی من.

کاتژمێر تەکان دەدا بەرەو ناو دەقی کات. دەقی کاتیش

هەمیشە ئەو چرکەیەی جوانە تێیدا چاوەڕوانیت، کە هێز دەخاتە ئەو چرکەیەی بۆی دەڕوات، ڕۆیشتنی منیش هەمیشە بەرەو دەقی شیعرییە. هەموو شتەکانی کاریگەرییان بە نەشونمای ژیانەوە هەیە. لە زەینمدا ئامادەیان دەکەمو دەیانکەم بە بەشێک لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەم. دەستکاریی بەردەوامیش کارێکی دروستە بۆ نووسەری پڕ توانا و ئەزموونی پەڕینەوە، بۆ ناو پرسیارەکانی، کە بوون بەیەک جۆر دەستنیشان ناکەن، بەرگری و دەربڕین لە داهێنان دەکەن، چونکە هەر جارێک، کە دەستکاری دەکات، بەو نیازە بە تەواوی ژیان لەناو دەقەکەیدا ببینێت، یان ژیان بە تەواوی بهێنێتە ناو دەقەکەیەوە و بیگەیەنێت بە ئاستی خەونی نووسین. ئەویش یەک لە مەحاڵەکانی نووسینە، نووسین هەوڵدەدات بۆ مەحاڵ، مانەوەش لەناو ئەو مەحاڵە سووربوونی نووسەرە بۆ بینینی ژیان بە تەواوی لەناو دەقی بێگەرددا.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

شاعیر

شاعیر، سەر گەرمییەکانی خۆی لە سنووری بیرکردنەوەو جیهانبینییەوە دەست پێدەکات و گیان و هەستەکانی چالاکە بەگشت جوانییە هاوبەشەکان. ئاراستەی ئاڵۆزکردنی جوانییە هاوبەشەکان نییە. سادەکردنەوەیەتی، بەرپرسە بەرانبەر بەرزبوونەوە و ڕسکاندنی ڕوانینی پڕ شیعرییەتو جووڵەی ئاخاوتن لە زماندا، پەیوەستیشە

بەوەی پەیوەندییەکانی نێوان جوانی و فۆرمەکانی کۆمەڵگا وەک پرۆژەیەکی پەرەپێدان و پەرەپێدراو وەربگرێت.

کاری گوتار دامەزراندنیش لە پەیوەندییەکانەوە بکاتە وێنەیەکی ڕاستەقینەی ئەزموونکراوی هەقیقەت و بەهای مرۆڤ. لە هەمان کاتدا لە تواناکانی دەربڕیندا بەرزیان بکاتەوە ناو ڕایەڵ و تانوپۆی ڕستە و ترپە و ئاوازی ویژدانیان، لێیەوە وەک نیشان و نیشانە پیشانیان بدات، هەروەها دەسەڵاتی هەستیاریشی بەسەر ئاشکراکردنی چارەنووسی جوانی لە شێوازی نادیاردا، پشتگیر و پاڵپشت لە بەرزبوونەوە و بەهێزکردنی و داکۆکی لە مانەوەی بکات.

تەوەرەکانی هەست و سۆز و خەون بخاتە گەڕ بۆ هێشتنەوەی بەردەوامیی چێژی گیانی. جوانی وەک ڕەگەزێکی چالاک و بنیادنەر، لە پێکهاتەی دەقدا بکاتە ناوەندی بەیەکگەیشتنی پەیوەندییەکان و باوەڕهێنان بە هەقیقەت و تواناکانی ژیان. بۆ واتای ڕاستەقینەی لەناو دەوروبەرێکی بێ هێز لە هۆشیاریی فیکریدا، ئاکار دابڕێژێت. بەدواداچوونی مێژووی گیان و ئەوانی دیکەو چاونەترسیش بەرەو ڕووی ئەم ئاکار داڕشتنە بکاتە ماڵی هەر هەموومانو گەوهەر و ناوکی هونەری مانا دەرنەکەوتووەکان لە چرکە زیندووە دەگمەنەکان هەڵداتەوە.

کردەی نووسین وەک سەرەتایەکی هەمیشەیی و خاڵە یەکتربڕەکانی کات و شوێن بپارێزێت. بە فراوانییەکی ئاستدار و کاریگەریش بانگەوازی لایەنداریی تەواوی ڕابگەیەنێت، دواجار بە ئاستی بەهای مرۆڤ بیناسێنێت، بپرسێت ئەرێ ئاستدارییەکانی شیعر و مرۆڤ چین، لە واقیعدا جێبەجێیان

بکات و جێی پەسندی بن. تا چەند توانیویەتی جوانی و هونەر بگەیەنێتە ئاستی ژیان و درکاندن و بەهای مرۆڤ.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین.

فەرهەنگ

وشە لەناو فەرهەنگدا بە یەک مانایی سنووردار و پابەندە، بار و بواری هەڵکۆڵینی نەماوە و چەسپاو و جێگیر و نەگۆڕە، لەسەر ئاستێکی چەسپاو و جێگیر و نەگۆڕیش پەیوەندی بۆ دەستنیشان کراوە. واتە: لەناو ژیان و بزووتنەوەی بەرەو پێشچوون کار و چالاکی لێ وەرگیراوەتەوە و خانەنشین و لا کەنارە و ئاستداری لێ وەرگیراوەتەوە.

شاعیر لە وشەکانی ناو ژیاندا دەچێتە کەشی زاڵ و ڕۆشنی خۆیەوە، وشە لە ساتێکی وردەکارانەدا لە ژیان ئەزموون دەکات. شیعریش، هێز لە خودی زمان وەردەگرێت، بەزمانی ناو ژیانیش شیعرییەتی دەڕژێتێ و پەیوەندییەکانی بە جیهان دەبەستێتەوە، کار و چالاکیی وشە گەرمەکانی ناو ژیان، وشە بێ هێزەکانی ناو فەرهەنگیان لە خەیاڵگەی نووسەری خود وریا دەربەدەر کردووە. هەست بە نائومێدییەکی ترسناک دەکەم لەو وشانەی لەناو فەرهەنگاندا وەنەوز دەدەن. دوای گواستنەوەیان بۆ ناو ڕستەی شیعریی کتوپڕ خەوی دووبارەکردنەوەی لێ دەکەوێت. لەباری دووبارەکردنەوەشیاندا، بچووکتر دەبنەوە. دەستەواژە لەناو فەرهەنگدا خۆشباوەڕ و بێ ئومێدە، بەیەک مانایی دڵی داکەوتووە و فۆرمەکانی کۆتایی پێهێناوە.

شاعیریش لەناو فەرهەنگدا سڕ دەبێت و وێناکانی کورت دەهێنێت، نەک سەرسام. لە وشەکانی بەردەست و زەینی خۆیەوە دەست پێدەکات و ئاسۆی هاندان و فەزای زاڵ دەبێت. ڕۆشنبیرانی ئەکادیمی و فەرهەنگنووس و زمانەوان لە وشەکانی ناو فەرهەنگدا کار و چالاکییەکانیان بەرهەم دێنن. لە فەرهەنگدا ئاستی جیاکاری زمان نییە. هەموو داهێنانێکی زمان لە ئەدەبدا لە دەرەوەی فەرهەنگ ڕوودەدات، دەقی نایابیش لە کرۆکدا لە پەیوەندیی زمانەوە هێز و سەرکەوتن وەردەگرێت، ئاسۆیەک هاندەریەتی، ئاسۆی ئاستداری و پێکهاتە و پێکهاتن.

لەناو مێژووی ئەدەبدا، ئەدەبێک نییە لە وشەکانی ناو فەرهەنگەوە سەرکەوتنی بە دەست هێنابێت، بۆیە فەرهەنگ لای من بووە تەلیسمێکی بکوژ، زوو خۆم لە قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی دەرهێنا. ژیان فەرهەنگی شیعرە، هەر شاعیرێکیش هانا بۆ وشەکانی ناو فەرهەنگ ببات، نامۆیی و دەستەپاچەیی خۆی بە شیعر ئاشکرا دەکات. مامەڵەی لەگەڵ وشەی ئامادەکراوە، بایەخی ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی خۆی لە دەست داوە. واتە: ڕۆڵی بەکارهێنانەوەی لەبیرچووەتەوە و هەست بە کاریگەریبوونی ناکات. ئەگەر نووسینێکی ئەدەبیش ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی نووسەر، خرۆشانی تواناکان و چالاکیی نەبووبێت. دەقێکی بەتاڵە لە ئەفسانە و ئەفسوون و هۆشیاریی نووسین.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

ناونیشان

زۆر نییە لەناو ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردیدا ناونیشان وەک بابەتێکی سەربەخۆ و گرینگ، بەهای پێبەخشراوە و مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت. لە هەموو بارو بوارەکانیشدا ناونیشان و ناوەرۆک دەچنەوە سەر یەک ماک و بنەما، ئەویش ناوەندە. واتە: دەقەکە، ئەگەر ناونیشان داهێنانبێت، دەبێتە هەستگەرمی و سرووشێک، داهێنانێکی تر بەدوای خۆیدا دەهێنێت. هەڵبژاردنی لەسەر بنەما و بیرۆکەی: ئەفسانە و ئەفسوون هەڵبژاردنێکی هۆشمەندانە و داهێنەرانەیە، لە وێنە و سرووش و دەربڕیندا بەدەردەکەوێت و وزەی ئەو هەستە دەدۆزێتەوە، کە لە ناوەرۆکدا بەدواداچوون و هەنگاو هەڵێنانە بۆ کۆکردنەوەی تاڵە تیشکەکان و وزەی ڕاستەقینە و هەوێنی شیعرەکە. لە ناوەرۆکدا دەقی نوێبەخش یەکەیەکی یەکگرتووی تێدا نییە، چونکە ژیان پارچە پارچە بووە و جۆرێک هەڵوەشێندراوەتەوە. هەندێک جار پارچەکان لێک دوورن‌و هەندێک جاریش لێک نزیک. گرینگ ئەوەیە لە هەردوو بارو بواری لێک نزیکی و لێک دووری پارچەکان هەرەم و دەربڕینی ژیانن و بنەمایەکی پەیوەندییان هەیە. هەست بە پچڕانی پەیوەندیی نێوان ناونیشان و ناوەرۆک ناکەین. ئەم دوو بار و بوارەی لێک نزیکی و لێک دووری دابەش دەبن بەسەر دوو خاڵدا:

خاڵی یەکەم: ئەو دەقەی، کە دەقێکی نوێبەخشە یەکەیەکی یەکگرتووی تێدا نییە، ناونیشانەکە دەبێتە تاڵە تیشکێک لە ناوەرۆکەکەدا.

خاڵی دووەم: ئەو دەقەی، کە دەقێکی ئاساییە یەکەیەکی یەکگرتووی تێدایە، ناونیشانەکە دەبێتە ڕامانی سەرەکی و بە تەواوی جەستەی دەقەکەدا شۆڕ دەبێتەوە و دەبێت بە ڕایەڵ و تانوپۆ، لە ناونیشانەوەش درێژە بە شیعرەکە دەدات ناونیشانەکانی من وەک تاڵە تیشکێکن بۆ مانا و ناوەرۆکی دەقەکان. نەک وەک ڕامانی سەرەکی بەتەواوی جەستەی دەقەکەدا شۆڕ بووبێتەوە، هەروەها تاڵە تیشکەکان لەخۆیدا کۆ دەکاتەوە.

ناونیشان ناتوانێت ڕایەڵ و تانوپۆی ناو دەق ڕێکبخات، لەبەر ئەوەی ئەو خۆی هەوڵدەدات بە زمانێکی نەرم لەگەڵ ڕەگەز و توخمەکان پەیوەندی دروست بکات و هاوگونجان پەیدا بکات، لە ناوەڕاستی هەشتایەکاندا: (ئەحمەدی مەلا) زێدی خۆی: (زەردک) بۆ ناونیشانی کۆشیعرێکی بەکارهێنا. ئەمە دەستپێشخەری و دیاردەیەک بوو لە ناونیشانی کۆشیعری کوردی، زۆریش بەجوانی گەیشتووە بە ناوەندی خۆبوونی داهێنان.

بەشێک لەناونیشانی کۆشیعری کوردی بەلامەوە وردبوونەوە و مەودایەکی هونەری و دۆخگۆڕن و سەرسامبوومە پێیان، نەشمتوانیوە سەرسامیی خۆم بەرانبەریان بشارمەوە، ئاستێکی باڵایان بەدەقەکان داوە و هۆکارێک بوونە لە هۆکارەکانی داهێنان و گەلێک پنتیش لە ناوەرۆکدا ڕووندەکەنەوە، ئەو ناونیشانەی سەرسامیان کردووم ئەمانەن:

یەکەم: سەمای بەفری ئێواران – ی جەلال بەرزنجی.

دووەم: سووتان لەبەر باراندا – ی ڕەفیق سابیر.

سێیەم: تەمە سپییەکانی ڕۆح - ی کەریم دەشتی.
چوارەم: هێلانەی نغرۆ – ی مارف عومەر گوڵ.
پێنجەم: تاقگەی مەند – ی نەژاد عەزیز سورمێ.
شەشەم: کاتێ قامیش بەئاگا هات بووبووە بلوێر- ی
سامان دزەیی.

ناونیشان بەلای منەوە بەسەر سێ دۆخ و ئاستدا دابەشدەبێت و تێدەپەڕێت: ئەوەی لێرەدا وەک بار و بوارو دۆخگۆڕین، بەجۆش و ئەمەکەوە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم. ناونیشانی: (خەون وا خۆی گێڕایەوە)یە. سرووشی ئەم ناونیشانەم بەجۆش و سرووشێکی دووربەدووری ناونیشانی: (زەردەشت وا دوا)ی نیتشەوە لا دروست بووە و لە داڕشتنیدا هاوگونجانێکم بەکارهێناوە، هەروەها ناونیشانی: (کاتێ قامیش بەئاگاهات بووبووە بلوێر)، لە سروشت و سرووشی دێڕە شیعرێکی: (مەولانا جەلالەدینی ڕۆمی، لە سروودی نەی) وەرگیراوە. ئەوەی من گەرموگوڕییەکی زۆر شاراوەیە، ئەگەر خۆم ئەم گەرمی پێبەخشینەی ئەزموونی خۆم نەهێنمە بەرباس، کەس هەستی پێناکات و خاڵێکی هاودەقی لێ نادۆزرێتەوە، چونکە زۆر بە ئاگاییەوە لە ناوەندی ناونیشانەکەی نیتشەوە بەهرەم وەرگرتووە و چوومەتە دەرەوە، یان ناونیشانەکە لە سەرسامیی خۆی وەستاندوومی و بەڕێی خستوومەوە بۆ دروستکردنی سەرسامی خۆبوونی خۆم. هەرچی سامان دزەییە لە ناوەندی دێڕەکەی رۆمی نەچووتە دەرەوە و ماوەتەوە، هەروەها ئەوەندەی من ئاگاداربم، واشبزانم ئاگاییەکی ڕوون و وردم لە شیعری

نوێی کوردیدا هەیە. وشەی (ئاو)، وەک ناونیشان یەکەم جار: (سامی شۆڕش) لە ژمارە (١)ی بڵاوکراوەی (نۆبەرە)، ساڵی ١٩٧٠ بەکاریهێنا، شیعرێکی تێدا بڵاوکردەوە بە ناونیشانی: (بووکی ئاو). ئەم ناونیشانە بۆ سەرەتای حەفتایەکان ناونیشانێکی دۆخگۆڕ و کاریگەر بوو، پاش چوار ساڵی: (عەباس عەبدوڵڵا یووسف) بەجۆرێک لە جۆرەکان وەریگرت، یان گواستییەوە، کردی بە ناونیشانی نامیلکەیەکی بەناونیشانی: (ئاو). جا نازانم ئەم شێوازی وەرگرتنە دەچێتە چ خانەیەک، وەرگرتن، یان گواستنەوە، یان ..... تاد، بەڵام هەندێک ناونیشان هەیە. دەقاودەق وەرگیراوە، یان گواستراوەتەوە، یان ..... تاد، (بەفری گەرم – الثلج الحار) لە بنەڕەتدا ناونیشانی ڕۆمانێکی: (یوری بونداریف)ە، (غائب طعمة فرمان) وەریگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی. (نەوزاد ڕەفعەت) لە ساڵی ١٩٩٢، دەقاودەق وەریگرتووە، یان گواستوویەتییەوە، یان ..... تاد، کردی بە ناونیشانی کۆشیعرێکی خۆی ، هەروەها ناونیشانی بەزەبر زەمینەیەکی کاریگەر و ترپە و ئاوازی مانەوە لە مێشکدا دەهێڵێتەوە و واقیعی خۆی تێدەپەڕێنی، دەبێتە واقیعی خواستراوی نووسینێکی تر، یان دۆخگۆڕینێک. نموونە: ناونیشانی کۆشیعری: (گوڵە بەدەکان)ی بۆدلێر، ناونیشانێکی ئێجگار ناسراوە و کاریگەریی و زەمینەی کاریگەر و ترپە و ئاوازی مانەوەی لە مێشکی: (نەوزاد ڕەفعەت)دا جێهێشتووەو بە بێ هیچ ئاماژەیەک لە شیعرێکیدا، جا بێ ئاگایی بێ، یان بەئاگایی بەکاری هێناوە: (شەڕی گوڵە بەدەکانی باخی ئیرەم. گۆڤاری ڕامان، ژمارە٥٠. ل:

١٢٨) ناتوانین لەم بارەوە لە وردەکاری بەراورد بکۆڵینەوە، لەبەر ئەوەی دۆخگۆڕین نییە. گواستنەوەیە.

من هەروا بە سادەیی ناونیشان وەرناگرم و بە قووڵی و وردبینییەوە، فەزای زاڵی دەخوێنمەوە و جێگای بایەخمە، ناونیشانی دۆخگۆڕ واتای جیابوون و جیاوازییە. لەو دۆخەوە خوێنەری نموونەیی تێدەگات نووسەر قووڵبینە، یان ڕووکەش.

ویستم لە ناونیشاندا کارێکی تایبەتمەند پێشکێش بکەم، لە جێگای پیت و دەنگدا وێنەبکێشم. واتە: ئەگەر ناونیشانی شیعرێکم: (باڵندەی مەلەوان) بێت. لە شوێنی ناونیشان وێنەیەکی ماسیگرە، یان قورینگ ..... تاد، بکێشم. لەیەک کاتدا هەم شێوەی وێنە و هەم نیشانەی نووسین بدات. ئەو ویست و هەوڵەم تەنیا وەک بیرکردنەوەیەک مایەوە و جێبەجێم نەکرد، پێکهاتەی شێوە کارکردنەکەشم بنیاد نابوو. جێبەجێ نەکردنەکەشم تەنیا لەبەر ناکارایی و ئاستی شارەزانەبوونی نەخشە سازەکانی ڕۆژنامە و گۆڤارەکان بوو.

ساڵی ١٩٩٣، هەوڵێکم لە شێوازی ناونیشان پێشکێش کرد. شیعرێکم بە ناونیشانی: (سەباح)، لە ژمارە (٤٦٠ی پاشکۆی ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ)دا بڵاوکردەوە. مامەڵەم لەگەڵ چوار توخمەکەی بوون، وەک پێکهاتەی گەردوون و جەستەی خۆم کردبوو. (با، خۆڵ، ئاگر، ئاو). لە هەر بەشێکی سەربەخۆدا ناوی توخمە مامەڵە لەگەڵ کراوەکەم وەک ناونیشانی لاوەکی لەژێر بەشەکە دانابوو، نەخشەسازی ڕۆژنامەکە هونەرمەند: (هەڵگورد جوندیانی)، ئەم شێوازی

ناونیشانەی بە ڕیزپەڕ و نامۆ زانی، بەنابەدڵی کاری تێدا کرد، ئەنجام هەوڵەکەی منی بە تەواوی نەگەیاند. لە دوای بڵاوبوونەوەیدا، بۆم ئاشکرا بوو ئەم شێوازە سووریالییە فەرەنسییەکان لە سەرەتای دروستبوونیان پێشکێشیان کردووە. ئەم هەوڵەشم وەک سەرەتایەک مایەوە و لێی دوورکەوتمەوە، بەڵام ناونیشان بەوێنە وەک پڕۆژەیەکی دواخراو لام ماوەتەوە و لە کۆشیعرێکم تا بۆم بکرێت و بتوانم پێشکێشی دەکەم، دەشزانم لە شێوە کارکردنەکەمدا بەرەو کوێ دەڕۆم و چ هێڵ و هێمایەک دەکەم بە ناوەند.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

مانیفێست

وەک پرۆژەیەک مانیفێستی شیعریی خۆم ڕاگەیاند، بۆ ئەوەی ئەم ڕاگەیاندنە ببێتە پاڵپشت و تیشکۆ بۆ ئەزموونی شیعریم. مانیفێست و خۆڕوونکردنەوە، پەنجەمۆر و ڕوانینی تایبەتیی نووسەرن، بە کەرەستەیەکی خەملیو و ئەزموونێکی ڕاستەقینەوە بەرانبەر نووسین و ئاسۆی چاوەڕوانی نووسین. بۆ نووسین و گەڵاڵەکردنی، بە قووڵی سەرجەم دەقەکانی خۆم بە توانای گۆڕان لە ژیانو هونەر، هێنایەوە ناو زەینم. لە مەودای خاڵی لاوازی، تا خاڵە سەرسوڕهێنەکانی ئەزموونم وەرگرت، بەوپەڕی هۆشمەندی جیاکاریی هەستکردن لە مەوداکانی مامەوە و تێفکریم، تا بووە پرۆژەی باش بیرکردنەوە و گفتوگۆیەکی ڕۆشن. بنەماکانیم لە شەوق و کاکڵە و ناخی ئەو مەودایانە

دۆزییەوە، کە لە واقیعی نووسیندا هێناومەتە گۆڕێ. ئەو واقیعەی چۆنیشی بیر لێ دەکەمەوە و دەیجووڵێنم.

پێش نووسین بیر لە مانا ناکەمەوە، دوای نووسین مانا دەدۆزرێتەوە، هەروەها بیر و ڕاکانی ڕامگەیاندوون، هەموویان لە دەقەکاندا شوێنی ژیربێژی و ئەو ئاماژە و نیشانانەی تێیدا بەرهەم هاتوون، ئاشکران. چارەسەری هەندێک لە هەستە ڕۆمانسییە سەرەتاییەکانیشم کردوون، هێڵم بە ژێر دێڕە لاواز و سەرسوڕهێنەکانی کێشاون. خەونم کردووە بە فۆرمی دەستپێکردن و دووبارە گەڕانەوە بۆ واقیعێکی دامەزراوی خەونی.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین.

قۆناخ

شیعر وەک درێژبووەوەی قۆناخی پێشتری وەرناگیرێت، لە هەندێک ڕەگەزدا یەک دەگرنەوە، لە زۆر ڕەگەزیش تەواو ئاستیان دەکەوێتە نێوان، دژی قۆناخ و ڕێباز و قوتابخانە و دابەشکردنم، دەقی داهێندراو بەسەر تەواوی ژیاندا دابەش دەبێت.

ژیان و خوێندنەوەی ڕووداو و دیاردەکان بەیەک ئاراستە نایەن، بە جیاکاری بیری یاخی و کەرەستەکانی شیعری لە کەشی شێوە گۆڕیندان، ئاستیش بەرەو گۆڕان و تێکەڵاوبوون وەردەگرن. هیچ قۆناخێکیش ناتوانێت قۆناخی پێشەخۆی تەواو لەناو خۆیدا ون بکات، داهێنانەکانی لە گۆشەیەکی تەنگەبەرگەمارۆ بدات. جیاکارییەکان سروشتین.

جیاکارییەکانی ئەو قۆناخ و ئەزموونانەی لە داهاتووشدا دەبنە هۆ و مایەی گفتوگۆی گۆڕانکاری هەمدیس هەر سروشتی دەبن.

شیعر لە زماندا ڕەونەقی شیعرییەت بەدەست دەهێنێت، زمانیش بە ئاراستەی هاتنی، ئاستی گۆڕان و تێکەڵاوبوون وەردەگرێت.

ئایە زمانی قۆناخەکانی ژیان درێژەپێدەر و دووبارەکردنەوەی یەکن. بە جیاکاریی ئەو دەستکەوتە هونەرییانەی لە ئاکامی پەرەسەندنی بیر و پێویستییە کۆمەڵایەتی و شارستانییەکان ئەزموون کراون و دامەزراون، یان بابەت و مەبەستەکان شێوازیان دەگۆڕێن و نیشانەکانی هەست پێدەکرێن. زمانی شیعر، شیعرییەت لە زمانی قۆناخێکی دیاریکراو وەرناگرێت. واتە: زمانی شاعیرێک، لە زمانی شاعیرێکی ترەوە دەست پێناکان، هەموو سەردەم و مەوداکان ڕادەکێشێتە ناو بازنەی بەڕێوەچوونی خۆی، هێز دەڕژێنێتە ناو تەکانەکانی بۆ بەکاربردن و ئاماژە ژێربێژییەکان.

هیچ قۆناخێک نابیندرێت، داهێنان تاجی لەسەر هێمایەکی دلێری نەنابێت و ئەستێرەیەکی بەرهەم نەهێنابێت. نموونە: قۆناخی کلاسیکی تاجی داهێنانی خستە سەری: (نالی). قۆناخی یەکەمی نوێبەخشی، تاجی داهێنانی خستە سەری: (گۆران). لە قۆناخی دووەمی نوێبەخشیدا، ئاستێکی تر دێتە گۆڕێ و ناتواندرێت داهێنەرێک وەک تاک و ئەستێرە دەستنیشان بکرێت و هەموو هونەرەکانی تێدا کۆبووبێتەوە.

نموونە: هەندێک فۆرم و شێواز و گوتاری شیعریی

لای: (لەتیف هەڵمەت) هەیە. لای: (ئەنوەر قادر محەمەد) نییە. هەندێک فۆرم و شێواز و گوتاری شیعرییش لای: (شێرکۆ بێکەس) هەیە. لای ئەوانی تر نییە، یان هەندێک فۆرم و شێواز و گوتاری شیعریی لای : (فەرهاد شاکەلی) هەیە. لای هیچێکیان نییە. کەواتە: لەم قۆناخەدا فۆرم و شێواز و گوتاری شیعری پەرەی سەندووە و ئاستی کۆی وەرگرتووە، تاک وەک ئەستێرە و هێمایەک وەرناگیرێت. فرە هێمایی هاتووەتە ناو داهێنانی شیعری کوردییەوە، بەڵام لە قۆناخی کلاسیکی و قۆناخی یەکەمی نوێبەخشیدا، هەموو هونەرەکان لە هەریەک لە: (نالی و گۆران)دا کۆببوونەوە. بۆیە تواندرا وەک تاک و ئەستێرە دەستنیشان بکرێن. لەگەڵ ئەمەش قوتابخانە و قۆناخ و ڕێباز و تەوژم ..... تاد، لەناو دەچن. تەنیا شیعر، شیعری بێگەرد. بە پلەی یەکەم دەمێنێتەوە. درێژەپێدان و مێژوویی نین. هەندێ باری قووڵی سەرسامی تەسەوف لە شیعری ئەمڕۆ دەبیندرێن و دەربڕین لە ژیان دەکەن.

سیماکانی لە قۆناخی کلاسیکی ڕەونەقیان بیندراوە، وەک پێویستییەک لەمڕۆدا ئەزموون دەکرێنەوە، ئەو پێویستییە ونبوونی نوێبەخشی نییە لەناو کلاسیکدا، ئەو شتانەی لە ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆیاندا بەرەو بە ئەدەببوون دەچن، شتەکانی لەناو کۆمەڵگادا ئەدەبن و ئەوانی تواناشیان تێدایە ببنە ئەدەب، دەقئاوێزان بە جیاکاریی، بنیادی دامەزراندنە. هێڵی ڕوونی ڕوانینەکان بخاتە باری قووڵبوونەوە و سیما هاوبەشەکان بناسێنێت. زمانی جیاکار، ترپە و ئاوازی جیاکاری لێ دەبێتەوە. شێوەکانی دەربڕینیش لە ترپە و

ئاواز وەردەگرێت. وەک فۆرم و پێکهاتەی ڕستە بەندیش جیاکارییەکان بەرەو چەندان ئاراستەی جیاکار ڕاماندەکێشن و بە کارامەیی بە گەڕمان دەخەنەوە بۆ دوانەخستنی ژیان، کە ژیان خۆی کردەیەکی دواخراوە. خاوەن فۆرم و توانایەکی سەرسوڕهێنیشە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکولێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

پێویستی

من چێژ لە سەردەمی خۆم. واتە: چرکە زیندووەکانی ئێستا وەردەگرم و بە ئاسۆ و دوورییەکی گەرم و ئاسوودەی دەزانم، ڕۆژ و ڕۆژگارەکانی تێدا بەناویەکدا دەچن و بەیەک دەگەن، خۆم فریو نادەم بە ڕابردوو و داهاتووەوە، ئەمە منی دوورخستەوە لەوەی شیعری خۆسوورکردنەوەو هەڵوێستی دروستکراو بنووسم. ئەدەبێکی بە کاکڵ و زیندوو، لە گومانی ناڕوونی ڕابردوو و داهاتووەوە بەرهەم نایەت. لەم لێوردبوونەوەوە هەستم بۆ ژیان و هەڵبژاردنی شتەکانی دەوروبەر، پێکهێنان و شیکردنەوە هەڵوێستی وەرگرت. شەپۆلی هۆشیاری لە ناخمدا خۆی هەڵاوێشت و بەڵگەی ئەوەی پیشان دا، لە ناختدا پەیامبەرێک خولقاوە پێویستی بە دەربڕین و نووسینی کتێبێکە بۆ هەمووان، کتێبی بۆ هەمووانی من شیعرە، شیعری بێگەردیش پەیامی نییە، بەڵام مانا و سرووشی هەیە. واتە: هەست بکەیت شتێک هەیە و بیرت پێدەکاتەوە.

لەو خرۆشانەی خەون و واقیع و ژیان داوایان لە گیانم

کرد، پێویستە کۆمان بکەیتەوە، خاڵی بەیەکگەیشتنمان شیعرە. فەزای زیندووی پەیامبەریەتی لە بوونم ڕسکا. گۆڕانێکی ڕیشەیی لە ڕوانینە سەرەتاییەکانم بەرپا بوو، بەڵام لە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی گیانیی یەکەمین ئامادەبوونی نووسین لە سەلیقە و چێژمدا چەخماخەی دا. خۆی وەک کاتێکی بەرجەستە لە بینین و نووسین پیشان دا. ژیان و مەرگم لەناودا کردە سەرمەشقی پایەداربوون.

سروشتی دەربڕینیش دەگۆڕێن، هەندێ جار واقیع و ژیان جێدەهێڵم و دەچمە ناو خەون. هەندێ جاری دیکەش خەون جێدەهێڵم و دەچمە ناو چرکە زیندووەکانی واقیع و ژیان. ئەم جێگۆڕکێکردنە بیرکردنەوە و گفتوگۆ و بینین و دەروونم ئازاد دەکەن و دەچمە ناو کەشی نووسین. واتە: دۆزینەوەی واقیعی نووسین. نووسینیش لە هەموو شوێنێکدا هەیە، لە هەندێک شوێندا بەڕوونی و سادەیی، لە هەندێ شوێنی تردا بە نیمچە ڕوونی، لە هەندێ شوێنی تریشدا بە شاراوەیی. تا لە بۆشاییەکانیش پێویستە شاعیربم، لە مردنیشدا وەڵامی پێداویستییە شیعرییەکان بدەمەوە. سوپاس بۆ خودا چارەنووسی لەدایکبوونم لە وڵاتێکدا بووە، شیعری تێدا شتێکی جەوهەری و خۆشەویستە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

ڕەخنە

نووسین لەبارەی دەقەکانم ڕێکخراون، ئایە بوونەتە هۆیەک لە دید و دیدگایانەوە بە خۆمدا بچمەوە، ڕەخنە

ئامرازێکە بۆ باش تێگەیشتن لە ئەدەب، جۆرە سەرلێشێوانێک بۆ خوێنەر بەدی ناهێنێت. سەربەخۆیی دەق و خوێنەر گرینگە، کردەیەکی شارستانی و زانستییە، ڕۆشنبیر سەداسەد خۆشحاڵە پێی، بەڵام لەو ڕەخنانەی وەک مەبەست ڕایدەکێشمە ناو ئەو نووسینەوە یەکێکیانم بۆ دەستنیشان نەکرا پسپۆڕانە لەناو دەقێکم بە پرۆگرامێکی ئەکادیمی، یان **خەیاڵێکی داهێنەرانە** کاری کردبێت و بەشێک لە کردەی ڕەخنەیی لەناو خۆیدا هەڵگرتبێت. کەم ئەزموونی و کەم و کورتیی دەقی منی خستبێتە بەردەم کۆمەڵێک نیشانەوە، یان خوێنەری خستبێتە خوێندنەوەیەکی تایبەتییەوە، کە پشت بە میتۆدەکانی ڕەخنەگر ببەستێت.

ئەو دیاردانە وامان لێ دەکەن بپرسین، ئەرێ ئەم نووسینانە بۆ ڕێکدەخرێن. هەقیقەت لە کوێیە. ئایە هیچ لەو نووسەرانەی، کە ڕۆشنبیریی خۆیان ئامادەیی لە نووسینە ڕێکخراوەکەدا نەبینیوە، توانیویانە پەیوەندییەکانی نێوان دەقەکانم بخوێننەوە و خۆیان تێیدا ئامادە بکەن بۆ کارێکی زانستییانە، کە توانای مانەوەی هەبێت، خاڵێک، یان چەند خاڵێکی قەناعەت پێکەر بخاتە ناو گفتوگۆوە، کە مەترسی بێت بۆ ئەو بیروڕا هونەرییانەی من پێشکێشم کردوون، ئاراستە و بڕوای ئەدەبیی منیان پێکهێناوە.

ڕەخنەگرانی ئەکادیمی و خەیاڵ داهێنەریش، توانیویانە پانتاییەکی هەمیشە ئامادەی ئەزموونم پیشان بدەن. هەستیارییەکی قووڵی تێدابێت لەناویدا ئاسوودە بیر بکەمەوەو پەیوەست بم بە خەونی نووسین. هەمیشە بڕوایەکی پتەویشم بە جیهانی منداڵییەوە هەیە. ئەو هەستە

پاکەی لە گیانی منداڵییەتی پەروەردە کراوە. هەمان هەستی پاکیش لە سروشتدا دەجووڵێت. منداڵی و سروشت ناوەندێکن لە هەموو لایەکەوە بۆیان دەچم.

لە پەیوەندییە برادەرییەکانم بە هەموو هەستەکانمەوە ڕێز لەبەرانبەر دەگرم، کەچی زوو لەوە حاڵی دەبم بەرانبەر پێویستە وەک گوێزێکی پووچ لە لێژاییدا فڕێ بدرێت. چۆلەکە پشت و پێش و تەنیشتی خۆی دەبینێت. خاوەنی بینین و مەودایەکی بێشوماریشە. بە پێچەوانەی چۆلەکە یەک ئاراستەی بینینم بۆ ژیان هەیە. ئاراستەی بینینی هەقیقەتو بەرزایی ڕۆشنبیری و داهێنان، پەیڕەویشی دەکەم. چ زیانێکیش بەو هۆیەوە پێم بگات پێی زەرەرمەند نابم.

دیاردەی بێزراو لە ئەزموونی شاعیریەتیی من بیندراوە، هەبووە بە نووسینێک بردوومیەتە کەشکەڵان، دوای ماوەیەکی ئێجگار کورتیش هەر خودی هەمان کەسی خاوەن ئاراستەی کەشکەڵان، بوونی ئەدەبیمی ڕەت کردووەتەوە، کە ئەو ماوە ئێجگار کورتە ناتواندرێت وەک گۆڕان و ئەزموون لە دید و دیدگا تەماشا بکرێت.

ئەگەر نووسەر خۆی لە ئەنجامی ئەزموون و کارکردنی لەناو ئاماژە ئەدەبییەکاندا گەیشتبێت بەو دوو ئاراستەیەی کارکردنە و هاتبێتە سەر ڕۆشنایی باوەڕێک، وەک ئاکامی وەرچەرخانێک بیر لە ئاستەکان دەکەمەوە و پێی خۆشحاڵ دەبم. ئەگەر مایەی سوودوەرگرتن بێت، سوودیشی لێ وەردەگرم، بەڵام ئەگەر لەژێر چاوڕوونی و ڕازیکردنی دژەکانم ئەو هەڵگەڕانەوەیەی کردبێتە داو و هێڵێک و کردەی نووسینی بەدوادا ببات، لەوانەیە بتوانێت لە ماوەیەکی

ئێجگار کورتدا بە چەند ئاراستەیەکی دیکەشدا کێش و نیشانە و ئاراستەکردن وەربگرێت. کاری ڕەخنەگر لەسەر ئەم پایە دەوەستێت سەنگی ئەدەب لە ڕۆشنبیریی کوردیدا دەربخات. **هەندێک نووسین لە ئاستی هەرە بەرز ڕایانگرتووم. بێگومان ئەمەیان زێدەڕۆیی تێدایە. هەشە بە شێوەیەک دایپلۆسیوم لە نزمترین ئاستی ئەدەبی دیاریکراوی کردووم. ئەمەشیان بێگومان ونکردنی ڕۆشنبیریی تێدایە.**

خۆشم لەو دوو بەرەی دژ بەیەکە باش حاڵیم، داهێنان لەو پاداشتە نییە، کە لە ڕەخنەگر، یان هێزی باڵادەستی سیاسی وەردەگیرێت. خورپەی دڵ فەرمانڕەوایی بەردەوامیی داهێنانە. دیارییەکە خودا و زمان ئەو خورپەی دڵەمان دەدەنێ و ئاشکرای دەکەن.

هیچ ڕستەیەک لەبارەی نووسینێک نامدرەوشێنێتەوە، ئەگەر هەست و دەروونی نووسەرەکەی تێیدا ئازاد نەبێت، تا سەر ئێسکان گیر بخوات لە خوڵقاندنی دوو دیوی و کلکایەتی، لەگەڵ هەموو نووسینێکدام، تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینەدا نیم ڕک و بوغز و تاکتیکی سیاسەت تێیدا دەستەڵاتدار بێت. ئەو نووسینانە هۆشیاریی ڕەخنەیان تێدا بەکار نایەت. زیاتر چاودێریی نووسین و هەڵکوتانە سەر و پەلاماردانن. ئەم جۆرە ڕەتکردنەوانەش تەنیا شکست بۆ خاوەنەکەی تۆمار دەکەن. شکستییەکەش دەبێتە بابەتی لادانی ڕەخنە لە میتۆدە ڕەخنەییەکان و ئەم و ئەو ڕازیکردن لەسەر ڕەنجی ئەو دەقانەی خاوەنی هەقیقیترین بنەمای شیعرییەتن.

هەندێک لە نووسینی بێزراو، یەک لەوانە لە ژمارە(١٢٦)ی

هەفتەنامەی: (پاشکۆی عێراق - ١٩٩٠/٢/٢٨)، بەناونیشانی: (عاجباتی هەشتەم لە جیهانی ئەدەبی کوردی)، بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕانە ئاماژەیان بەو وێنە شیعرییە: (شەمەندەفەر گوڵەبەڕۆژەی مێژوو دەکرتێنێت) داوە.

لە ئایندەشدا گاڵتەکردن بە ئەزموونی سەرکێشان بەردەوام دەبێت. پێش منیش گاڵتە بە ئەزموونی سەرکێشانی دی کراون، دواتریش بوونەتە هێمایەکی ڕوون و زۆر درەوشاوە. نموونە: گۆران، کە توانیویەتی سیمای داهێنانی تاقانەی خۆی دەربخات، چووەتە ناو هەندێک کۆڕ و کۆمەڵ، نیمچە ڕۆشنبیری کەم ئەزموون و ناڕۆشن بە: (هەلوور بەلوور تەکامە- زەرد و سوور و شەمامە) تانەیان لێداوە. لەبەر ئەوەی شیعری لە دەرەوەی ژیان دەرهێنا و کردی بە ژیان، ئاسۆ و دووری و پانتاییەکیشی بۆ خوێنەری نموونەیی جێهێشت. ئەم دەربڕینەیان وەک بەهانەیەک دەهێنایەوە، کە لەسەر ئەم کێشە خۆماڵییە سیماکانی شیعری کوردی دەرخستووە و بە کارامەیی و وردی هەوڵی تێگەیشتنی کێشە خۆماڵییەکانی داوە، من لێرەدا سەرنجەکانم دەرخستووە و لێم نەکۆڵیوەتەوە. واتە: ئەم دەربڕینەم تەنیا بۆ ڕوونکردنەوەیە . بەهەرحاڵ ئەرێ ئەو ڕێزدارانە کێ بوون و لە مێژوودا چییان پێکرا. لەمڕۆدا ئێمەمانان چەندیان دەناسین، وەک ڕەگ و سەرچاوەی چێژبەخش پەیوەندییە نادیارەکانی خەیاڵکردن و بیرکردنەوەمان لێک ئاشکرا بکەن. لە لێکجیابوونەوە و پێکەوەبوونیانیش هاوگونجانێک نیشان بدەن، یان لە پانۆرامای داهێنان لە کوێندەر دەستنیشانیان بکەین. ئەوانەی هەقیقەتی داهێنانی مەزنیان زانیوە ئەوە

دەزانن، کە **(گۆران) توانی دیوانی نوێبەخشی شیعری کوردی بنووسێت،** لەگەڵ تێپەڕینی ڕۆژگار پێگە و ناوبانگو شاعیرییەتی زیاتر بدرەوشێتەوە لەوەی، کە خۆی لە ژیاندا مابوو، هەیبوو. کەواتە: بەرهەمهێنانی شیعری بێگەرد ئەفسانە و ئەفسوونی هەموو سەردەمەکان و بەگەڕخەری هێزی ژیانە. لێکدانەوەی شیعر، یەک لەو گوناهانەیە، کە لێخۆشبوونی بۆ نییە، لە لەدەستدانی ئەزموونی ئێستێتیکای بەشێک لە نووسینی کوردی، لە لێکدانەوەی ئەم وێنە شیعرییەم، بەدڵ داوای بووردن لە گیانی بەهێزی ئەم گوناهە دەکەم، ڕەنگە خوێنەر هەندێک جار تێگەیشتنی بۆ دەق بگاتە ئاستی تێگەیشتنی نووسەرەکە و قووڵتریش بچێت.

دەقی من کەم تا زۆرێک هۆشیارییەکی جیاکاری هێناوەتە گۆڕێ و لەناو کولتووری کوردییەوە هاتووەتە بەرهەم، ڕەنگە هۆیەکەشی ئەوەبێت ویستبێتم لەناو ئەم کولتوورەدا هەوڵ بۆ خۆبوونی خۆم بدەم. ئەم وێنەیەش بەرهەمی بیری گەرمی منە، خەیاڵی شاعیرییەتیم لە هێنانە پێشەوەی منداڵی تاقی کردووەتەوە.

یەک لە جەژنەکانی حەفتایەکان، جەژنانەکانم پەنجا فلس بوو، لەگەڵ یەک لە کوڕەکانی مامم چووین پەنجا فلسەکەمان خستە سەر هێڵی ئاسنینی شەمەندەفەر بەو نیازەی، کە بەسەریدا بڕوات پەنجا فلسەکە گەورە دەبێت و فۆرمی سەد فلسی وەردەگرێت. بە ئەنجامی ئەو کردارە دەتوانین چێژ زیاتر لە جەژن وەربگرین. کەچی بە شێوەیەکی وا هەردوو دیوی پەنجا فلسەکەی سڕییەوە شوێنەوار و نیشانەی پارەی پێوە دیار نەما. جا شەمەندەفەر لە چێژی جەژنێک

بێبەشی کردووم و چێژی ساتێک لە منداڵیی کوشتووم و نەفەسبڕ دنیای ئەفسووناوی دەستکاری کردم.

لەم وێنەیەدا سڕینەوەکەم وەک کاردانەوەیەک کار پێکردووە و جووڵاندوومە. بەلای زۆرێک شەمەندەفەر هۆی گەیاندن و گەشت و خۆشحاڵی و بڵاچەی ئاواتە، بەڵام لە دید و دیدگای ئەو کاتی من وەک دڕندەیەکی ترسناک تەماشا دەکرا، هەروەها وەک وێنەیەکی ڕووبەڕووبوونەوەو گرژبوون بەکار براوە. شەمەندەفەر هاوتا کراوە بە کەسایەتیی دیکتاتۆر و جووڵێندراوە، کە نەشونماکردنی ژیان و زمان و نیشانە دەسڕێتەوە و دەوروبەرێکی نالەبارو بەربەستە بۆ گەشەکردن و پێشکەوتن.

هێزی خود لەم وێنەیەدا دەسەڵاتدارە، دەقئاوێزانییەکی نیشانە ناسیشم لە نێوان هێزی نووسین و هۆشمەندیی کۆمەڵگادا دۆزیوەتەوە. دۆزینەوەی ئەم دەقئاوێزانییە لە کێشی ڕەخنەنووسێک نییە، کە خاوەنی پرۆژەی دۆزینەوە نەبێت.

کات و شوێن و هێما و هێزی خودی چالاک لە دەربڕینەکانمدا وێنەیان زۆرە، بەڵام تا بڵێی پڕ سرووشی هەمەچەشنی مرۆڤ و شێوە و شێوازی تەقینەوەی خێرا.

لەبارخراپیی کێشە و گرفتی ڕەخنەی ئەدەبی کوردیدا، هەندێک لە نەوەی پێش خۆم و نەوەی دوای خۆمی گوێڕایەڵیان، بەهەوڵی گرووپێکی لێک نزیک، نووسینم لەبارە ڕێکدەخەن. بە ئاشکراش کار بۆ ئەم هاوکارییەیان دەکەن. گرووپ دووبارەکردنەوەی ڕەفتاری خێڵایەتییە، بەهەمان جۆر و دەستووری سەلەفییانە بەڕێوە دەچێت.

هەر خەوندیدەیەک ئەفسانە و ئەفسوون و ناوەندێکی زاڵ و کاریگەرە لە نووسیندا، ئەو ئەقڵییەتە کۆنخوازانەی بڕوایان بە بیرکردنەوەی ئەوی دی نییە. ترسی هەڵوەشانەوە وەک عەلیشیشی گیڤبووەوە دەیانباتەوە ناو قەبارەی سروشتیی خۆیان. کەواتە: دژایەتیکردنەکە بە سروشتی و تۆمارکردنی ناکۆکیی ئەوی دی وەردەگرم. نووسەر بینینی ژیان و سەیری دنیاکردنی، بووە کۆنترۆڵکردنی ئەوی دی، لەگەڵ دەروون و بیرکردنەوەی خۆی گەییوەتە کۆتاییەکی بێزراو. نووسەرێکیش لەگەڵ خودی خۆی گەیشتە کۆتایی، گوڕنەتەڵە و چەنەباز و منگەمنگکار و دەعبای پەلوپۆ شکاو و مردۆخە، پێویستە بچێت داوا بکات لە خانەی پیرو پەککەوتووەکان ناونووس بکرێت. بگرەوبەردەم لەگەڵ ئەوی دی نییە، بینینی ژیان و سەیری دنیاکردنم لەگەڵ دەروون و بیرکردنەوەی خۆمدا، هەمیشە لە ئەزموون و نیشانە ناسیدایە. گرووپ دەستکردی دەسەڵات و هێزی باڵا دەستی سیاسییە. کار پێکردنیشی بە نیازی ڕێ پێ بزرکردن و دووچاری گرفتکردنی ئەوی دی، خۆی ترسێکی کەمەرشکێنە لە ئەزموونی پڕ شایەن بە ئاماژە، باوەڕ پتەویشم بەهێزی خەونبینیم بۆ نوێبەخشی، وا دەبینم یەک یەک دەگلێن و ڕووبەڕووی داهێنان شەرمەزار و چاو بەرەوژێر دەبن. خاوەن پرۆژەش دەبێت بە خاوەنی ئەو سەروەرییە بێدەنگەی کە دەقە، هەروەها جیاکاریی نەوە جیاکارەکانیش بە دیاردەیەکی تەندروست دەزانم و ڕێزی لێ دەنێم، بەڵام بێز لەو بارە ناسروشتییە دەکەمەوە لەسەر بنیادی ڕوانین دروستی ناکەن و ئیرەیی و حوکمی پێشینەی

بێ سوود بەڕێوەی دەبات. بە هیچ جۆرێکیش بیرم لەوە نەکردووەتەوە هێڵی هاوبەشی خۆم لە شیعری کوردیدا جیا بکەمەوە، بەڵام هەردەم ئەو بیرکردنەوەیە دەمخواتەوە، کە هەنگاوێکی چوست و بنچینەیی دیکەبم لە ئەزموونی قەناعەت پێهاتووی خۆم. لە هەموو ناوەندێکی بە گێچەڵیش دوور دەکەومەوە، سەرگەرمی بەدیهێنانی خەونی نووسین دەبم، جۆشێکی خۆڕسک و لەخۆوە و باشم بۆ خوێندنەوە و نووسین لا پەیدا بووە. لەگەڵ ئەمەش: سەرجەم ئەزموونی هیچ شاعیرێکی کوردم بەدڵ نەبووە، بەڵام شیعری تاک تاک و هەڵبژاردەم بەدڵ بووە و ماچم کردووە. ئەم بارەی خۆم بۆ ئەزموونی ئەوانی دی، بەهەمان چەشنیش لای ئەوانی دی بۆ ئەزموونی خۆم بە ڕەوا دەزانم.

لە سەرجەم دەقەکانیشدا ئاراستەیەکی خەونیم، یان نیمچە خەونیم دەربڕیوە، خەون سرووش و سروشتی پێغەمبەرانە، خودا دەیدات بە کەسی پەیامدار. من وەک کەسایەتی، خەونێکم لە شیعرەوە بەرهەمهاتووم، خەونیش ڕادەگەیەنم. نادیارییەک لە خەوندا هەموو گەمارۆکانی شکاندووە، نووسین ڕاوی ئەو نادیارییەیە. خەون درەوشانەوەی واقیعە، زمان لە دەقی خەونیدا ئامرازی گەیاندن نییە، ئامرازی سرووش و چالاکیی وێنە و ناسینی ڕەنگەکانە. ئاسانە بگەیت بە ئەوی دی، بەڵام ئاسان نییە بگەیت بە خودی وریای خۆت، کە گەیشتی بە خودی وریای خۆت، دەرەوە و ئەوی دی بەلاتەوە دەبنە شتێکی لاوەکی، یان زۆر لاوەکی. گەیشتووم بەو قەناعەتە ڕەهایە، تەمەن‌و کات هەر هێندە بار و بوار و ماوەم دەدەن بزانم من چیم

لە ژیان دەوێت، بە گرینگیشی نازانم، بزانم دەرەوە و ئەوی دی چییان لە من دەوێت.

ئیلتیزامم بە بڕوا هونەرییەکانی خۆمەوە هەیە، کولتووری نیمچە تایبەت بە خۆشم هەڵبژاردووە و کاری پێدەکەم. هەستیش دەکەم کۆمەڵگای ئێمە چووەتە ناو نەریت و ڕابردووەوە، پێویستە دەربهێندرێت، مانەوەی توانا و ئەزموونی هەڵدەبزرکێنێت و زیان بە گەشەسەندنی دەگەیەنێ و خەملێنی دوا دەخات.

لەو هەموو گێچەڵانەی پێم کراون، تەنیا وەک نموونە و ڕوونکردنەوە: تیشکێک لە یەکێکیان وەردەگرم و مەودایەک دادەمەزرێنم: لە ١٩٨٥/٣/٦ لە هۆڵی بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری جەماوەری هەولێر، یەکێتی نووسەرانی کورد – لقی هەولێر، کۆڕێکی شیعر خوێندنەوەی بۆ کۆمەڵێک شاعیر ڕێکخست، ڕێکخەر و کۆڕگێر: (محەمەد خدر مەولوود) بوو، من بەشی پێنجەمی (زێوان)م خوێندەوە. کۆپلەیەک لەم بەشەی خوێندمەوە ئەمەیە:

(من کەوتنی خۆم خۆش دەوێ

باوەشمی تێوەردێنم) زێوان: ل٤١

کۆڕگێڕ بەم کۆپلەیە کاریگەر بوو. تاسەی بەردەوامیشی بۆی هەبوو، هەر چەند جارێک یەکتریمان دەبینی باسی ئەم کۆپلەیەی دەکرد. ویستی کۆچیرۆکێک چاپ بکات. داوای لێ کردم ئەم کۆپلەیە وەک کلیل بەکار بهێنێت و ناونیشانی کۆچیرۆکەکەی بکاتە (کەوتن)، لە کاتێکدا ئامادەبوو هەموو دەربڕینی ڕۆحی خۆی لەژێر کۆپلەیەکی زێواندا ناودێر بکات. دواتر ساردییەک کەوتە نێوانمان و زێوانیش وەک کتێب

چاپکرا. لە ژمارە (١٥)ی ڕۆژنامەی: (ئاسۆ – ١٩٨٩/١١/١٤)، نووسینێکی لەبارەی زیواندا نووسی بەناونیشانی: (دەقی مردوو: زیوان = جل و بەرگ = .)، کارێکی بە زیوان کرد، مەگەر ڕەشەبا بە داری بەری کردبێت و هەر ئەڵڵا ئەڵڵا و دەستنیشانکردنی چییەتییەکی دیاریکراوی بوێ.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

خوێندنەوە

شێوازی خوێندنەوە بەشێک لە بەهای چێژی لەناو خۆیدا هەڵگرتووە، سەرەنجام ئەم گواستنەوەی چێژەش دەبێتە بەشێک لە ڕۆشنبیریی گوێگر.

شیعر وەک دەق، شیعر وەک شێوازی خوێندنەوە. دوو یەکەن لە یەک سەرچاوەوە پەرەیان نەگرتووە.

وەک دەق دەسەڵاتی جوانی و بیرکردنەوە لە چێژدا دروست دەکات.

وەک شێوازی خوێندنەوەش، دەنگ و جووڵە و ئاوازی پیت و هێماکانی دەست و ڕوخسار، ڕۆڵی جوانی و بیرکردنەوە دەگێڕن و دروستی دەکەن.

ئەزموونی شیعر خوێندنەوەی ناو هۆڵ و بەر میکرۆفۆنم هەیە، بەڵام شێوازی خوێندنەوە و دەنگ و جووڵە و ئاوازی پیت و هێماکانی دەست و ڕوخسارم پەیوەندیی خۆی لەگەڵ گوێگر نادۆزێتەوە، نەتوانینی گواستنەوەی مانا و جوانی لە نائاگاییم دەجووڵێت و مەوداکانی بیرکردنەوەی خۆم لەگەڵ مەوداکانی چێژی

گوێگر سەرچاوەکانیان تا ڕادە و ئاستی ڕژانە ناویەک لێک نزیک نابێتەوە.

لە ١٩٨٥/٩/١٥: (دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی) نووسینگەی هەولێر، کە: (مەحموود زامدار) بەرپرسی بوو، کۆڕێکی شیعر خوێندنەوەی بۆ کۆمەڵێک شاعیر لە هۆڵی بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری جەماوەری هەولێر ڕێکخست، من شیعری: (داباربن)م تێدا خوێندەوە. (حوسێن عارف) سەرنووسەری گۆڤاری (کاروان) بوو، دوای تەواوبوونی کۆڕەکە ئەم گەورەیییەی نواند و بە بزەیەکی باوکانەوە شیعرەکەی لێ وەرگرتم و لە ژمارە (٤٣) گۆڤاری کارواندا بڵاوی کردەوە. ئامۆژگاریشی کردم، شێوازی شیعر خوێندنەوەم باش نییە. ئەم ئارەزووە لەناخی خۆم بمرێنم، کە لەبەر میکرۆفۆن دەربکەوم و بناسرێم. پێی گوتم: میکرۆفۆن بۆ گۆرانیبێژ سەکۆی تاقیکردنەوە و خۆپێشکێشکردنە، تۆ شاعیری و بەرەو شیعری جیهانبینی دەڕۆی. لەم چوار شاعیرەی تر، کە شیعریان خوێندەوە جیابووی. لەم بار و بوارەدا زمان و شێوازت بە هونەری جۆراوجۆری قووڵبوونەوە دەوڵەمەندبکە. دوای ئەم گەورەیی نواندنەی هەمیشە وەک داهێنەرێک و مرۆڤێکی گەورە تەماشام کردووە و ڕێز و شکۆیەک لە نێوانمان بەردەوامی هەیە.

شیعر شوێنی ڕاستەقینەی گرتووە. چڕبوونەوەی چێژی کۆمەڵگای کوردیش لە شیعردا بووەتە ناوەند. هیچ هونەرێکی دی هێندەی ئەم بەشە پەروەردەی چێژی کۆمەڵگای نەکردووە. هەندێک خورپەی بزربووی ناخ هەن،

ڕەگەزەکانی دیکەی ئەدەبی نایدۆزنەوە. تەنیا شیعر لەباری درەوشانەوەیدا دەتوانێت بیاندۆزێتەوە. نووسین و هونەر ئاراستەیان بەرەو ژیان و چێژە، بەڵام کردەی داهێنانی پەتی، ستایشی ژیان نییە لە پێناوی چێژدا، تێڕوانینی نوێ لەبارەی ژیان و چێژ دەخوڵقێنێ و دەیکاتە قەناعەتی مرۆڤ، مرۆڤی نوێبەخش و بەخشندەش ڕازەکان دەدۆزێتەوە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

تێپەڕاندن

به هیچ شێوەیەک بڕوام بە تێپەڕاندن نییە، بگرە بڕوام بەگۆڕان و جیهانبینیی جیاکار هەیە. تا ئێستاش نەمتوانیوە بڕوا بەوە بهێنم: (نالی)، (باباتاهیر)ی تێپەڕ کردووە، هەروەها: (گۆران) جەستەی شیعری کلاسیکی بەتەواوی جێهێڵاوە. ئێمەمانانیش خاڵی جیابوونەوەی ڕەهامان لەگەڵ نەوەی پێش خۆماندا نابێت. دەقئاوێزانییەکی بەهێز لە نێوان هەموو نەوەکاندا ئاشکرایە و لەوانەی دوای ئێمەمانانیش بەردەوامی دەمێنێت. وا دەبینم هەر ڕۆژ و ڕۆژگارێک جیهانبینیی خۆی بەسەر کەسی خاوەن جیهانبینیی ڕۆشنکار و هێمای هەمەچەشن دەسەپێنێ. وەک چۆن هەموو وەرزێک بە فراوانی سەیری ئاو و هەوای تایبەت بەخۆی دەکات و دەیسەپێنێتیش، ئەم ئاو و هەوایەش کەمو زۆرێک کاریگەری بە بارستی خۆی بەسەر نەشونمای درەختەکان جێدەهێڵێت. ئەوەی تێبینیم کردووە نەوەی پێش ئێمە ستوونی ژیانیان هێنایە ناو شیعر و ئەزموونیان

کرد. ئێمە ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی ژیان و خەیاڵ و خەونمان هێنایە ناو شیعر و فراوانتر ئەزموونمان کرد و درەوشاوە و دەوڵەمەندتر ناساندمان.

نەوەی دوای ئێمەش کۆمەڵێک جیهانبینیی زیاد دەکەنە سەر قۆناخی شیعری ئێمە. ئەمە یاسای ژیانە و دەبێت قبووڵمان بێت. قبووڵکردنی ئەم هەقیقەتە ناوەندێکی چەسپاوە لە بڕوابەخۆبوون و هەقیقەت ببینین و دیاردەکانی پەیوەندیدار بە چییەتی بوونەوە.

پرۆژەی تێپەڕاندنم نییە، زیاتر خەوندیدەی پێکهێنانی هێڵ و هێماکانی خۆمم، شیعرییەت سیمای ڕوونی گشت نەوەکانە و شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆڤدا.

دەقئاوێزانی دەتگەیەنێت بە فۆرمی ڕۆشنبیریو بیرکردنەوەی چالاک و دەتدرەوشێنێتەوە. ئەگەر ڕۆشنبیرییەک دەقئاوێزانی لەگەڵ گیانی بەهێزی ڕۆشنبیریی دنیا نەهێنێتە ئاستی هەست پێکردن، نەیتوانیوە لە پەیوەندی و گفتوگۆ و بیرکردنەوەی ئەوانی دیکەدا، ببێتە کەسایەتییەک: بتوانێت زانستی ژیان کۆ بکاتەوە. ڕۆشنبیرییەکیش نەتوانێت ببێتە کەسایەتییەک. زانستی ژیان کۆ بکاتەوە، لەناو ڕۆشنبیریی دنیادا خەیاڵی باش بەڕێوە نەچووە.

لە بەرزبوونەوەی هێڵی هونەری دەتوانێت لەناو ڕۆشنبیریی دنیا نیشتەجێ بێت و لە گەڕان بۆ بنەڕەتیش چالاک و بەرهەمدار بێت، خەسڵەت و ئاسۆی خۆبوونی بدۆزێتەوە. چرکەساتی ئاسۆی خۆبوونیش، چرکەساتێکی گەرم و ئاسوودە و چڕە لە ژیاندا.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەمووامان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین.

بەهرە

لە دامێنی هەر دەقێکم، مێژوویەک تۆمارکراوە، بڵێی بڕوام بەوە هەبێت نووسین هەڵچوون و کاتی تایبەتییە، یان بەهرە و سرووش ماوەیەکی دوور و درێژ بەردەوام بەشدار و هاوکارم بن لە نووسینی بەشە پێکهێنەرەکانی دەق. لەو تەمەنەی نووسینمدا، کە نزیکە چارەگە سەدەیەکە بەکامی دڵ لەناو سنوورەکانی لە هاتوچۆدام، ژیان هاندەرو هۆکاربووە بۆ وزەی خرۆشان. ڕاوی چەند دەقێکم کردوون، ئەوانەی نووسیویشمن هێشتان لە نووسینیان تەواو نەبوویمە و نەگەیشتووم بەدوا دارشتنیان. بڕواشم وایە بەهرە و سرووش کار لە ئامادەبوونی نووسەر دەکەن بۆ کەشی خرۆشان، بەڵام وەک هاندەر و هۆکارو خورپەیەکی شاراوە نەک شتێکی بنەڕەتی و تەواوکەری بنیادی بەردەوامیی نووسین، لە نووسیندا زیاتر تێڕامان و خەون و ئیستێتیکای ویژدانی، بە پلەی یەکەم کاریگەری و بەشداریی بەردەوامیم دەدەنێ. ناخی وریام ئامادەی بنیادی بەردەوامیی نووسین دەکەن.

سەرەتاکانی نووسین لە هۆشیاری و یاداشت و خەونمدا ئامادە دەبێت. چاوەڕوانی کەشی نووسین دەکات. لەوانەیە ئەم کەشە چێژبەخشە شکۆ و بەهرە و سرووشی نووسین بێت و بنەماکانی بەڕێوە ببات، کە ژیان و سروشت و دڵبەر وەک تۆیەکی گەردوونی ببینێ و مامەڵەی ئیستێتیکی

لەگەڵدا بکات. تا ڕادەیەکی زۆر باش نووسین پێویستی بە ژیری هەیە، تا دەستت بەسەر ئامرازە هونەرییەکانیدا بشکێت، ئەفسانە و ئەفسوونی نووسین بەهۆی بەهرەیەکی پەروەردەکراودا بەجێ بهێنێت.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

خوێنەر

لەناوەوەی خۆم، بە بۆچوون و تێگەیشتنی زاهیدێک ژیانم هەڵبژاردووە و بە چاوی دەمار و خوێن و پشت سەیری تەواوی شیعری کوردی دەکەم، شیعری: زمان و ئێستێتیکی و مرۆڤدۆستانەشم خۆشدەوێت، شیعر وەک توانا و ئەزموون هەڵگری وزەی ژیانە. لەناو شیعریشدا ژیان دووچاری نەسرەوتن و هەندێک جەنگی پێویستی کردووم. بوێرییەکانی ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر ئەو مەترسییانەی لە لەناوچووندا دەبن بە هەست، کتێبی دەگمەنن. هەوڵ دەدەم تێیان بگەم، دواجاریش بیاننووسم، ئەو ژیانەم لا جوان و پەسندە، هەست و خەون لەناو دەقی شیعریدا دەیکەنە ئاماژە و ئاخاوتن. لە ئاخاوتندا لە خاڵی هاوبەش نزیک دەبینەوە، یان دەگەین بە وەڵامێک بۆ ئاخاوتن. خەون و یادەوەری لە سێبەریدا بە یەکتری دەگەن و دەبن بە واقیعێک لە واقیعەکانی بوون. لە نێوان پەسندکردن و ڕەتکردنەوەی خوێنەرانی هۆشیار و خوێنەرانی ئاساییدا، نووسین لەکوێ خۆی دەدۆزێتەوە. جیاکاریی نێوان خوێنەری زۆر و جەماوەر ئاشکرایە.

قۆناخی شیعری کلاسیکی کوردی پڕ خوێنەرە، بەڵام جەماوەری نییە.

ئەو مشتومڕە لە نهێنیی ئەو دەقانەدا بە دەست دەکەوێت، وەک سەرچاوەی چێژبەخش پێویستمان بەخوێندنەوەیانە. پەیوەندییەکی دڵخۆشکەریان لەگەڵ مووچڕک و تەزوو و خورپەی شاراوەی ناخ پێکهێناوە.

من یەک بەباری خۆم، کە پەستی دامدەگرێت و لە هەموو دنیا بێ ئومێد دەبم پەنا بۆ دیوانی: مەحوی، یان دیوانی: حاجی قادری کۆیی، یان دیوانی: گۆران، یان دیوانی: دیلان، یان دیوانی: ئەحمەد تاقانە ..... تاد، دەبەم. لە شیعری کوردیدا ئەمانە نموونەی دەگمەنن. ئامادەم دەکەنەوە بۆ گرینگیدان بە هەموو بوارەکانی ژیان، یان دەگەمە فۆرمی گەیشتن بە هەموو شتەکان و ناخی خۆم. هەر هەموو ئاستێکیش ڕێز لە ژیان دەنێت و هەوڵی بەرەو پێشەوە بردن و گەشەسەندنو بیرکردنەوەی باشتر دەدات، هەریەکیش بە تێگەیشتنی خۆی چێژی لێ وەردەگرێت. نووسەریش لەسەر بنەما و فراوانبوونی مەوداکانی زمان و هێشتنەوەی بە زیندوویێتی ئەو متمانەیەی دەبێتە خەونێکی بەدیهاتوو، لە خەونەوەش دەست پێدەکاتەوە. من خەونم هەیە، لە خەونەکانمدا دەست پێدەکەمەوە و دەچمە ناو مەوداکانی بیرکردنەوە و نووسین.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

وشە

وشەی: خەون و منداڵی و مردن، بێئاگاییم دەجووڵێنن و

لام دووباره دەبنەوە، دەبێت لە پەرەسەندنی خۆیاندا قسەم لەبارەیانەوە هەبێت و چوارچێوەیەکیان بۆ بگرم، فەزا و ڕەگەزی ئەم وشانە دیدگای منیان دیل نەکردووە، زیاتر بەلای خۆیاندا بەکێشیان کردووم. لەناو مندا ڕەگیان ورییایەو بەگەشەکردنم ناساندوون، کەشوهەوان بۆ ئەزموونی خەونیم، لە شیعردا ئیلتیزامم بە فەزای بوونەوە هەیە، نەک فەزا و ڕەگەزی هاندەر و هۆکار. بوون لە دەقدا دەبێتە شەپۆلی مانا و جوانی و شیعرییەت. شیعری من مەبەستی مێژوویی تێدا نییە. داڕشتنێکی بوونی و گەردوونی و خەونییە. کار لەناو خەون دەکەم بۆ دروستکردنی جیهانبینی، خەون و منداڵی و مردن پرسیاری ئەزەلین، نەکراوە وەڵامێکی ڕەها بۆ پرسیارەکانی ئەزەلییەت بدرێنەوە، هەر وەڵامێکی دەبێتەوە کۆمەڵێک پرسیاری دیکە بۆ ئازادکردنی واقیع. دووبارە نیاز و کەڵکەڵەی گەڕان و دۆزینەوە گەرم دەکەنەوە، دەمانخاتە بەردەم ئازادیی دەربڕین و هۆکاری گۆڕاو، خەون و خەیاڵ و توانا و ئەزموونمان دەجووڵێنێت، دەکرێت ئەم پرسیارە دوابخرێت بۆ دوای کۆتایی زەوی، یان دوای دۆزینەوەی بزەی مۆنالیزا و بەختیاری تا هەتایی، بڕوا بە بەختیاری تا هەتایە، کاریگەرترین و بەپیتترین ناوەرۆکی مێژووی گیانی پێکهێناوە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

لایەنگر

بەلامەوە گرینگە هەموو ئاستێک ببێتە لایەنگری

دەقەکانم، یان نا. بەهای دەربڕینی ئازاد شوێنی نووسینی لە جیهان دۆزیوەتەوە، بە تەواوی مانای ئازادی، ئازادیم لە جۆری بیرکردنەوە و هونەرە جوانەکان و چێژی نووسین بۆ خۆم دابین کردووە، ئازادی لەناو هەستیاریی نووسین دەتوێنمەوە، کەسی دووەمیش بەهەمان ئازادی بەڕێوە دەچێت. منی وەک نووسین بەلاوە گرینگە، یان نا. ئەو قەناعەتەشی لا وێنا دەکەم بە هەموو توانای گیانی و هێزی ئەقڵیمەوە ئاماژەکان بە دەربڕین و ناوەندی بەرهەمهێنان بگەیەنم، بارێکی گیانیش لەناوەندی نووسین چێژی هاندانم دەگەیەنێتە پلەی توانەوە و تێکەڵاوبوون بە زۆرێک لە شتەکان. هەوڵیش دەدەم ژیانی چێژدار و بەجوانی پەیوەست بخزێنمە گیانی گەردوون و ئادەمیزادەوە. گەردوون و ئادەمیزادیش بگەڕێنمەوە باری یەکەمین فڕین. ئێستێتیکای هاوبەش و ڕۆشنابییەکانی ناو دەق دەکەمە هونەری لێکدانەوە و تێگەیشتن بۆ پەخشکردنەوەی ڕۆشنابییەکانی خەیاڵ و ئەندێشەی وەرگر. وابەستەی کولتووری پڕ چالاکیی کوردیم، ئەو کولتوورەی پەیوەندیی بەهەر هەموو کۆمەڵگاوە هەیە. بەرهەمی هۆشمەندییەتی، کەواتە: ئێمە ناوەرۆکی گشتیی کولتوورین. تێکۆشانێکی سەخت دەکەم، ناوەرۆکێکی دەوڵەمەند و بە پیت و فەڕ بم.

کولتوور بەو بارە زیندووەی خوڵقاندوویەتی، بەناوبانگترین جۆری دەربڕینی ڕۆشنبیرییە. تا پاشەڕۆژێکی دووریش هەر بەو شێوە چالاکەی دەمێنێتەوە. مامەڵەی من لەگەڵ نووسیندا مامەڵەی ئیماندارە لەگەڵ خودا و سەرچاوە. خودا و سەرچاوەش دەبنە پرسیار و گفتوگۆ، پرسیار لە

چییەتی بوون و نەبوون و شوێنەزا و گەردوون. دواجاریش دەمەوێت بزانم ئەو دۆزینەوانە چین، کە پێیان گەیشتووم، پرسیار و گفتوگۆمان چۆن بوونەتە یەکانگیربوونەوەی ئاسۆکانی ناوەند و نووسینیان لێوە درێژ بووەتەوە.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

شێواز

جوانی لە سادەیی و قووڵبینییەوە دەخولقێت. لێڵیش شتە سادەکان لەناو دەبا و دڵی جوانی تێدا هێور ناکرێتەوە، شتە جوانەکان بە سادەیی دەوترێن. لە بەشێک لە بەرهەمی هەشتایەکانم لە بنیادی قووڵی تەمومژدا کارم کردووە، تەمومژ لە ئەنجامی جوانیی زمان دروست دەبێت، لێڵیش لە ئەنجامی بنیادی ڕووکەش و هەڵەی زمانەوە.

نموونە: بێزمانێک. واتە: لاڵێک دەچێتە لای مرۆڤێک، داوایەک دەخاتە ڕوو. بێزمانەکە لای خۆی مانا و لێکدانەوەیەکی بۆ داواکەی هەیە و دەزانێت چی دەوێت، بەڵام لەبەر ئەوەی ڕوونیی زمانی نییە. ناتوانێت داواکەی لە بەرانبەر بگەیەنێت.

شاعیر هەن ڕوونیی زمان و جیهانبینییان نییە. لە دەروون و هەستی یەکئاستیی خۆیان مانایەکیان بۆ نووسینەکەیان داناوە، بەڵام ناتوانن ئەم مانایەیان بە شێوازێکی ڕوون لە بەرانبەر بگەیەنن، لێڵی ئەم نەگەیشتنەیە. ژیان خۆی پڕە لە شێوازی گۆڕان و جموجووڵ و هاندان و هۆکار، تەنانەت ڕەنگی سروشتیش گۆڕان لە خودی خۆی پەروەردە دەکات.

درەخت لە پارچە زەوییەکی بچووکدا کەشوهەوای نەشونما وەردەگرێت، هەموو ساڵێکیش گەڵاکانی خۆی لەناو دەدا و هێمای ڕوون و شێوازی گەڵا نوێیەکانی دەکاتە کردەیەکی ڕاست. یەک شێوازیش لە ئەزموونی خەوندیدە و وێڵی دۆزینەوەی ژیانی بە پیتدا، دەسەڵاتدار نابێت. مانەوەو کارکردنیش لەناو شێوازێک ڕایەڵ و تانوپۆی داهێنان هەڵدەوەشێنێتەوە، هەموو سەربەخۆیی و دەسەڵاتێکی کەلکێشیش زەوت دەکات، گیانی بەردەوامبوونیش دادەڕزێنێت. ئەو شێوازەی لەناوەڕاستی هەشتایەکانەوە ئەزموونم کرد، هەوڵم دا لەو ئەزموونەدا کار لەناو مانای زمان بکەم و مانای بابەت بمرێنم.

ئەزموونێک بوو، ویستە هونەری و کەلکێشییە زمانەوانییەکانم تێیدا پێشکێش کرد. دوای ئەم پێشکێشکردنەش خواستی گۆڕان لەناوەوە هەژاندمی، هەستم کرد کارێکی دیکە هەیە بۆ کردن، دنیایەکی دیکەش هەیە بۆ بینین و شێوازی ژیان. کاتێک ڕێگا بەخۆم دەدەم ئەزموونێک واز لێ بێنم و سەرگەرمی ئەزموونێکی دیکە بم، دیارە وەک ئەزموون گەیشتوومەتە دوا ئاستی و لام تەواو بووە، ئەگەر لەناویشیدا بمێنمەوە دووچاری خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتە دێم، خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتەش کەشی نووسینم لەبەرچاو دادەخەن، لەو بار و بوارەدا هێزی خود و ڕستە کاریگەرەکانی مرۆڤی نوێبەخشیش بۆ جوانی و ژیان، بێ کاریگەر دەبن.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

ڕاگەیاندن

ڕاگەیاندن کەناڵ و ناوەندێکی خزمەتگوزارە بۆ کردەی ڕۆشنبیری. لەناو ڕۆژنامەوانیی کوردیدا گەیشتووم بە ئەزموونی بەپیتی زۆرێک لە نووسەرانی کورد و سوودمەند بوویمە بە بیر و بۆچوون و فۆرمەکانیان. لەلایەکی دیکەشەوە هێندەی لە بەشێک لە ڕۆژنامەوانی بە ناهەق لەبارەی منەوە نووسراوە، هێندە بەهەق لەبارەی ئەهریمەنەوە نەنووسراوە. سەرەڕای ئەمانەش بەبێ هیچ هۆیەک بە مەبەست و هەڵەی ئەنقەست ناوم لە لێکۆڵینەوە و چاوپێکەوتنە ئەدەبییەکان دەسڕنەوە. بەشێک لە ڕۆژنامەوانیی کوردی هەوڵی تێدا دراوە هەقیقەتی شیعری من بشێوێنێت. لە ڕۆژگاری ژیاندا ئەوانەی لە چێژی باوخوازەوە تەماشای ڕستە کاریگەرییەکانی ژیان دەکەن تاوانکارن، نوێبەخشەکانیش قوربانیی ئەو هێزە باڵادەستانەن، کە تاوانکاران دەجووڵێنن و ئامادەیان دەکەن بۆ بەجێهێنانی مەرام و تاکتیکە سیاسیی و شکستە ئەدەبییەکانیان، دیمەنە سادە و کاریگەرەکانی ژیان وەردەگرم بە تێکەڵاوکردنی فۆرمەکانی گەیاندن چەند ئاستێکی زمانەوانیی شیعرییەتی تێدا دەکەمە ستوونی تایبەتکردن و درەوشانەوە. وەک دەقی بە ئەدەببوو دەیخەمە بەردەم کۆمەڵێک نیشان و پرسیار، شتە سادەکانیش بەردەوام لە سرووتی تایبەتی و دانایی لەناو خوڵقاندنی نووسین زانیاریی ویژدانی و گەرمایی هەستەکانن. بوونمان لەناو خۆیاندا لەپێناو ژیان و جیهانبینییەکی باشتر بەرجەستە دەکەن، تا لە ژیان کاریگەری و کردەوەی خۆیان نیشان بدەن.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

تێڕامان

بێدەنگی لە قووڵایی نەزاندراودا پەیوەندیی دیکە لەگەڵ ژیان و بوون و گەردوون دەدۆزێتەوە، پەیوەندییە ساردبووەکانیشی لەگەڵ واقیع زیندوو دەکاتەوە. هەندێک شت لە واقیع وەردەگرێت، لە بیرکردنەوەی ڕێکی دەخاتەوەو ئامادەی گوتنی دەکات. پێکهاتەی سرووتی کەسایەتیم لە نیشتەجێبوون لەسەر زەمین بۆ خۆ گونجاندن لەناو سەرچاوەکانی ژیان وا هەڵکەوتووە. ئاخاوتن لەناو دەق دروست دەکەم. لە قسەکردندا خودی ئامادەکراو دێتە پێشەوە، لە ئاخاوتنی ناو دەقیش ئەفسانە و ئەفسوونی خودی وریاو هۆشمەند. ئەگەر زۆر بدوێم، تێڕامانی ناوەوەم دەکوژێت و بنیادی ئامادەبوونی بەردەوامیی نووسینم دەشڵەژێ، ئەفسانە و ئەفسوونی خودیشم بەتاڵ دەبێت. زۆر دوان تەنیا بۆ کەسی سیاسی گونجاوە، بار و بوار بۆ گفتوگۆ لەگەڵ ئەوی دی دروست بکات، نووسەریش بار و بوار بۆ تێڕامانی تاکییەتی و هەستەکانی خۆی دەستەبەر دەکات. خۆم بە تێگەیشتن لە کرۆکی ڕۆژگار و بێباکی گرتووە، پرۆژەکانم بەهۆی زمان و ئەفسانە و ئەفسوونەوە پەرە پێدەدەم، نازانم ئەوەی نووسیومە باشە، یان نا. بەڵام بەو ڕاستییە گەیشتووم پێویستە لە هەوڵی تێڕامان و بێدەنگی بەردەوامبم، کە دەقی بێگەرد بێدەنگییەکی بەردەوامە.

بێدەنگی لای من مانا قووڵەکانی خەون و گەردوون

ئاگادار دەکاتەوە و پرسیاری ژیان و بوونی هەیە و دەیکات بە توانا و ئەزموون.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکولێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

گفتوگۆ

هەمیشە خۆم لە گفتوگۆ و دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بەدوور گرتووە، ئەو دەسکەوتانەی لە بار و بواری شیعرەوە بە دەستم هێناون، دەکرێ بکرێنە جێگرەوەی هەموو گوتن و نووسینێکی دیکە. هیچ نیازێکی گوتنیشم نییە لە دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بیکەم بە ناوەندی دەربڕین و درکاندن. هەموو ساتە هۆشیاری و نهێنی و هەستکردنەکانی ڕایەڵ و تانوپۆی نووسینیان چنیوم، لە هەناوم خۆیان ڕاپسکاندووەتە دەرەوە و لە دەقەکانم درکاندوومن. خۆ تەرخانکردنیشم بۆ بەرهەمهێنانی دەق بەلاوە گرینگ و ناوەندە. دەق بنەمای پەیوەندییەکان جوان و فراوان دەکات، فۆرمەکانی دەروونیش دەگۆڕێت. سەرەتا شتە گشتییەکان دەدۆزمەوە. دواتر گیانی بزێوی شتەکان دەنووسمەوە و هەستی تێدا دەخوڵقێنم.

نووسین و قسەکردن لەبارەی شیعر بە کردەی دۆزینەوە تێ ناگەم، زیاتر گواستنەوە و گەیاندنە. هەوڵ دەدەم خۆمی لێ بپارێزم، لەگەڵ ئەوەش لە هەموو بابەتێک پتر، تامەزرۆی خوێندنەوەی دیمانە ڕۆژنامەوانییەکانی شاعیرانی بە ئەزموون و ژیننامەی کەسایەتییانم.

تێڕوانین و زۆر وردبوونەوەش لە شیعردا دەمانباتەوە بۆ

سەردەمی لەدایکبوونی یەکەمین مرۆڤ. نووسین ناتوانێت لەبارەی یەکەمین مرۆڤ ڕستەیەک، تەنیا ڕستەیەک بەهێز بکات، تەنیا لەرزەی گیان دەتوانێت لەناویدا وردبێتەوە و بگات بەباری تێڕامانی یەکەمین مرۆڤ.

سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین.

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٢ هەولێر

شیعر و چالاککردنی هەستەکان

مانیفێستی شیعری

سەیرکردن دەستپێکێکی پڕ بەهایە و یەکەم وروو‌ژان لەوێوە دەست پێدەکات. دەتوانم ڕۆژێ چەندان کاتژمێر بەرانبەر خاڵێک بوەستم و هەموو هەستەکانم بەکار بهێنم. بۆ ئەوەی بزانم ئەم خاڵە چۆن و بەسەر چیدا دەکرێتەوە، سەرنجدان لەم کرانەوەی خاڵەدا، شیعری نوێی هێناوەتە ئاراوە و بنەما ئاساییەکانی لەقکرد. لە هەر ڕۆژێکدا چاوەڕوانی زۆری ڕووداو دەکەم بۆ زانین و دیداری جیاوازی کەسایەتی سەرەکی بوون و بایەخی یەکەم وروو‌ژان و مانەوە لەناو یەکەم وروو‌ژاندا، بەڵام بۆ سەرناسین و بە مانا و دیمەندارکردنی ژیان لە ئاسۆ و دوورییەکانی شیعرەوە چاوەڕوانی ڕوودانی خەیاڵی خۆمم و سەرچاوەی سرووش و پەیامی بەهرەش لەبەرچاو دەگرم. هیچ ڕۆژێکیش لە بوونم تێ نەپەڕیوە بەبێ ئەوەی تێیدا بیر لە شیعر و چێژە مەستکەر و سرووشهێنەرەکانی نەکەمەوە و خەباتی گیانیی بۆ نەکەم. مەرجیش نییە نووسیبێتم.

دەشزانم هەندێک کپیی خود و گیانی مرۆڤ لە ئارادان، تەنیا شیعر لە توانایدا دەبێت ڕستەی سەرچاوەییيان

لەبارەوە بڵێت و پرۆژەی جوانناسییان دامەزرێنێ، پاشان بۆنی ناتەواوی گەردوون بکات.

کاریگەری و خەسڵەتی ناساندنیان لە شیعرییەتدا خەست بکاتەوە بۆ زادەی توانا و گەشکردنەوەی بیرەوەری، لە هەمان هێڵدا خرۆشاندنی خاڵی پێکهێنەری بیرەوەری لە ئاگاییيەکی ڕووندا، یان گەوهەرێک لەو بۆشاییيە هەڵداتە ئاسمان، کە لە خود و گیان پەیدا بووە، خود و گیانی داهێنەریش هەمیشە لە بۆشاییدا لەگەڵ ئاسۆیەکی گەورەتر لە ئاسۆی واقیع سۆسەیەتی. ئەمە کێشەیەکی گرینگە، لەمێژە مرۆڤی هەستیار پێوەیەوە خەریکە و گرژیی هەستەکانی تێدا خاو دەکاتەوە.

پرسیارێک لەمێژە بووەتە مایەی سەرسوڕمانی باڵندە ناسەکان، ئایە بۆ هێزی باڵی باز بۆ بەرزبوونەوە لە هێزی باڵی قەتێ بەهێزترە، هێزی باڵی قەتێش بۆ نیشتنەوە لە هێزی باڵی باز بەهێزتر لەنگەر دەگرێ. بەرزبوونەوە و نیشتنەوەش دوو ئاراستەی سەرەکین، بەهرە و بەرهەم لە ژیان وەردەگرن.

شیعری ڕاستەقینە جەستەیەکی تەواوە، خانەکانی جەستەی مرۆڤ چەندە پەیوەندییان پێکەوە هەیە و وزەیان دەڕژێنە ناو یەکترییەوە، هونەرەکانی شیعر، هێندەش زیاتر هەڵدەڕژێنە ناو یەکدی و شیعرییەت لە جەستەی دەقدا پێکدەهێنن.

لەمێژە ئەم بۆچوونە باوە دۆخێکی نەگۆڕی گرتووە و هەستەکان هەڵدەبزڕکێنێ.

دەگوترێت: شیعر دەربڕی گیانی سەردەمە. من خۆم لەم بۆچوونە جیا دەکەمەوە و ڕادەگەیەنم شیعر دەربڕی

هێز و گیانی سەردەم نییە. چونکە پێکهێنەری هێز و گیانی سەردەم کۆیە، شیعریش هێز و گیانی تاکی جوانیبەخشە. بەشی زۆری هێز و گیانی کۆ توندوتیژی بەرهەم دەهێنێ و خۆی بە دەسەڵاتەوە گرێ داوە، هێز و گیانی جوانیبەخش هێز و گیانێکی گەرم و نیان و خۆ بەدوورگرە لە دەسەڵاتو توند و تیژی. بۆیە ئەم دەربڕینە هەڵەبەرە و پێویستە گومانی بخرێتە سەر.

چرکە دەگمەنەکان بیرەوەری بەرهەم دەهێنن. شاعیر یارییە جیاکانی بیرەوەری و ئەدەب ئەزموون دەکات، بەو مانایەی شیعری فرەدەنگ و نوێبەخش تانوپۆ و ڕایەڵی لەناو هەموو لکەکانی ئەدەب و نووسین دەچنێت و خۆی لە دیوی نهێنییان تاقی دەکاتەوە، پنتی باڵای لک و نهێنییەکانیش خەمڵان و چالاککردنی هەستەکانن، لەم بارەدا وەرگر وەک توخمێکی زاڵ و کارای نووسین ئیش لە کەش و کایەکان دەکات.

هەمیشە ویستوومە کارەکتەرێکی چالاک بم لەناو شیعردا، نەک وەرگرێکی تەمبەڵ و گوێڕایەڵ، کە بەشێکی زۆری شیعری کوردی کەسی تەمبەڵ و گوێڕایەڵی بەرهەم هێناوە. چونکە بەهرە و سرووشی لە سروشتی تەمبەڵ وەرگرتووەو نەچووەتە ناو گەردوونی چالاک و پڕ کارو بە زەبر. ڕێکەوتم کردووە لە هەموو جووڵەکانی سەر زەمین ڕاماوم و شیعرم نەدۆزیوەتەوە، بەڵام بڵقێکی سەرئاو هێڵەکانی بیرکردنەوەی جووڵاندووم و دۆخێکی بۆ دروست کردووم، خولیاکانی نووسینی تێدا بەدی بهێنم، شیعر هیچ خاڵێک ڕاناگەیەنێ، بگرە خاڵ دەکاتەوە. تەنیا شیعرییەتیش یەکەی هەڵسەنگاندنیەتی. دیمەنی بە

شـکۆ لە زەیندا دەخاتـە پاڵ یەک و گیـان ڕێکدەخاتـەوە.

لە نسکۆ چۆک شکێنەکاندا شیعر گیانی تاکی هەستیار و جوانیویستی ڕێک خستووەتەوە و خستوویەتییەوە سەر هێڵی بووژانەوە و بڕوا پەیداکردنەوە.

هەرچەند جارێک ویستبێتم لەبارەی شیعرەوە بدوێم، پرسیاری هاوپەیوەست بە پڕشنگی جوانیی دیکە ڕووبەڕووم دەبێتەوە و ترسێک دوانەکەم دوا دەخات. تەنیا دەقی فرە دەنگیش، کە دەنگ و بەردەنگەکان تێیدا یەکتری وەردەگرنەوە و تێکهەڵکێشی یەکتر دەبن، لە سەردەمی خۆیدا بیر دەکاتەوە، لە پەیوەندیی نێوان وێنە و ڕووداوی واقیعی و خەیاڵی و کەسایەتییەکان دەکۆڵێتەوە، بەهرەش بۆ بەهێزکردنی سروشتی ژیان و بە گەڕخستنی دەبەخشێتەوەو پەرجووی خۆی دەخولقێنێ. کۆ دەنگ بوێرو جەربەزە ڕادەهێنێ و لە دیلییەتی ڕزگاری دەکات، بەهای دۆزینەوەش لەم ڕزگارکردنەدا دەبێتە بوونێکی بەرجەستەو جووڵەی لێوە پەیدا دەبن.

خاوەن دەقی فرە دەنگ، گشتبینە و بینینی ئاسمانی و زەوی و خەونی بەڕێوەی دەبات، نەک هەر دەبێ تەنیا تەواوی دەنگ و بەردەنگەکان ئاشق بکات، بگرە دەبێت هێزی ئاشقبوون لە یەکە یەکەی دانە پەیڤەکانیش نیشان بدات، بۆ ئەوەی لە ئەفسوونی یەکە یەکەی ئەشقی دانە پەیڤەکان بگەین، پێویستە ئەفسوونی ئەشق و شیعر خۆی بناسین، کە ئەفسوونێکە سەرڕێژ لە ئەشق و درووود بۆ بینینی کورت و درێژ و دروستکردنی ڕووداو لە زمان و ماڵی خودا لەسەر زەمین. ئەو زەمینەی سروشتی هەموو

پێویستییەکانی گەشەکردنی ژیانی تێدا ئامادەیە. هێزی نوێکردنەوەی جوانییەکانیش لە ناخی شاعیری پەیوەست بە ئەفسوون و خەون بەهێز و چالاکە.

لەمیانی زمانەوە زیندوویەتی مرۆڤی سەرەتاکانی خەڵقو بوون دەدۆزمەوە و ئاشکرایان دەکەم، وەک کەسێکی ئێستایش قسەی خۆمیان لە هەناودا دەکەم بە فەرموودە و بۆ تا هەتایی لە هەستی چالاکیان جێی دەهێڵم. تێکەڵکردنی زمانی قسەکردنی ڕۆژانەی خەڵک بە شیعرەوە کارێکی پڕ بگرە و بەردەیە، چونکە توانایەکی زۆری دەوێ شیعرییەت بدەیت بە زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە، تا ڕادەیەک هەوڵم داوە ئەو کارە بەجێ بهێنم.

شیعر مێژوویەکی دیاریکراوی نییە، لە دەرەوەی مێژوودا ڕێڕەوێک بۆ هاتوچۆکردنی شەق دەکات، وزەیەکی زۆری ڕێگایەکانی دیکەیش بۆ گیانی خۆی ڕادەکێشێ. بە دەگمەنیش نەبێت، پەیوەندی بە مێژووی نووسینەوە نامێنێت، بگرە هەڵگری کۆمەڵێک باری لە پێشینەیە. چرکەی خرۆشاندنەکە دەبێتە مێژووی نووسینی، چرکەی خرۆشانیش تەنیا ئاوازە و ئامادەکردنە و بەس، بگرە پێکهاتە و دروستبوونەکە کۆمەڵە بارەکەی پێشینەیە. ئەم کۆمەڵە بارە هەڵگری مانان و چرکەی خرۆشانەکەش فۆرم و هێڵی ڕەوتی بەردەوام دەدات بەو مانایەی، کە کۆمەڵێک باری لە پێشینە تێیدا زاڵە.ماڵی شیعریش وەک سەرچاوەیەکی پاڵاوتن و ئاکاری باڵا بۆ دیمانەکانی داهێنەری جادووگەر، لە زماندا دەکات بە شوێنێکی شێوە بەهەشت و تاقانە بۆ چالاککردنی هەستەکان و شیعر و شیعرییەتی تێدا دەدۆزێتەوە، پاش

پەروەردەکردنێکی کورت بۆ فەزایەکی نادیار هەڵی دەدا و بزری دەکاتەوە بۆ دووبارە سۆراخکردنەوەی و چرکەی خرۆشان. ڕەنگ ئێمە هان دەدات تا باش بیر بکەینەوە. چرکەی خرۆشان، ئاخاوتن و ڕوانین لە ناوەوەمان دادەگیرسێنێت. پێویستە لێرەدا ئاماژە بەکار و کردەیەک بدەم بۆ بنیاد و هەڵنانی بناخە و دابەشکردنی ئەم ئەزموونە، پێکهاتە و سروشتی پەلکەزێڕینەم کردووەتە پێودانگ و پێوانە. پێکهاتە و سروشتی پەلکەزێڕینە حەفت ڕەنگە. هەر ڕەنگێکیان بوون و ناسینەوەی سەربەخۆی هەیە، بەڵام بە لێکدانی هەر حەفتیان بوون و ناسنامەی پەلکەزێڕینە دەردەکەوێت. واتە: هەر ڕەنگێک وەک تاک سەربەخۆیە و لە پێکهاتەی پەلکەزێڕینەشدا بەشە.

لەم ئەزموونەمدا وەک دابەشکردن لەسەر پێکهاتە و بوونو سروشتی پەلکەزێڕینە کارم کردووە. هەر شیعرێکیان بوون و ناسینەوەی سەربەخۆی هەیە، بەڵام بە لێکدانی هەر حەفتیان بوون و ناسنامەی: (مردوویەک ئاگای لە هەمووانە) دەردەکەوێت، یان ئاخاوتنەکانی ئەو دەبنە بوونو ناسنامە. واتە: هەر ناونیشانێک وەک تاک سەربەخۆیە و لە پێکهاتەی مردوویەک ئاگای لە هەمووانەشدا بەشە. بەرانبەر هەر ڕەنگێک ناونیشانێکم داناوە. لە بەراوردا هەر ڕەنگێک و ناونیشانێک ڕووبەڕوو دەبن و سەربەخۆن. لە ئاوێتەبوون و ئاخاوتنیشدا تێکەڵاون. نامەوێ ڕوونکردنەوە زیاتر لەبارەی ئەو لاپەڕانەی لەمەوبەدوا دێن بدەم. لە ڕێگای ئاوێتەبوون و ئاخاوتنی کەسییەوە ئاشکرا و ڕوون دەبنەوە.

نیسانی ٢٠٠٦ هەولێر

ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا

مانیفێستی شیعری

١

منداڵیی خۆ بەناوەندکردنی قۆناخەکانی بیرکردنەوەی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەرە.

منداڵیی پەیوەندی بە سروشتەوە دەکات و پاکیزەیی ڕەگەزەکانی بوون: با، ئاگر، ئاو، خاک و زەمینەی هێماکان دەدۆزێتەوە.

منداڵیی ئەدگاری خۆی لە ڕێگای ناسکی و نەرمیی وێنەوە دووبارە دەبینێتەوە، بە پەرۆشیشەوە وەریدەگرێتەوە و لە فەزای جۆرا و جۆردا مامەڵەی لەگەڵدا دەکاتەوە، لە شوێن دەیجووڵێنێت و لە کاتدا دەیگوازێتەوە.

منداڵیی سرووشدەری شاعیرە و هەستکردن و هەستیاریی بەرز دەکاتەوە و شیعر دەکاتە نموونەیەکی کەسی.

هێز نییە منداڵیی لەناو ئەدەبی ئێستێتیکیدا شپرزەو جوانەمەرگ بکات، ڕواڵەت و سەقامگیریی خۆی وەردەگرێتو تارمایی ترسناکی لەناودەبات، چونکە منداڵی سەرەتایەکی سادەیە، لێڵ ناکرێت و کاردانەوەی سادەییە، دەگات بە پلەی ئازادبوونی خەیاڵ و جۆرێک گەیشتنە بە ڕازە ئاستدارەکانی ژیان.

له تەمەنی منداڵییەوە شێوە شاعیریەتییەکی نادیار. واتە: بەهرەی خودابەخش و خۆڕسک. وەک بەشێک لە چالاکیی بیرکردنەوە و پێکهاتەی مرۆڤ لە شاعیردا دەردەکەوێت، بەڵام ڕێک دەکەوێت ئەم نادیارییە بۆ ماوەیەک دوا بکەوێ و لەکات و ساتێکدا، کە چرپەکانی ناخ دەبنە دەنگ و هاواری نەرم، دەربکەوێت و ببێتە کردەی نووسین و بنووسرێت. کۆشش و سووربوونی بەردەوامیش تین و تاو بە بەهرەی خودابەخش و خۆڕسک دەدا و وێنەی گەردوونی دەخولقێنێت.

زمان و مانای بەهێزیش شێوازی شیاو و کاریگەریی خۆی دەخولقێنی و چاوگی جوانی ڕۆشن دەکاتەوە، دووبارە گەوهەرەکان بۆ دۆزینەوە و هەڵگرتنەوە هەڵدەڕێژێتەوە، تا ئاسۆی هەڵچوون و شێواز و زمان و دەربڕین و وریایی ئێستێتیکی تری تێدا بخوێندرێتەوە.

شاعیری نوێبەخش گیانی بە دەوری هونەری بە کاربردنی هەزاران ساڵدا دەخولێتەوە، لە نێوان زەوی و ئاسماندا لە سۆراخکردنی نوێبەخشی و چوونە ناو گیانە چالاکەکان دیدگای توندوتۆڵ دەخەملآ. وزەی گەردوونی پاڵنەری ئەم خولانەوە و دیدگا خەملێنەیە. نوێبەخشی لەگەڵ مرۆڤ لەدایک بووە و ڕۆڵی لەناو کۆمەڵگادا تەواو نابێت، مرۆڤخوازە و پڕە لە هیوا و هێز و سەرچاوەی نووسین. کار لەناو ئەو تانوپۆ و ڕایەڵە چندراوانەدا دەکات، کە پێویستییەکانی ژیان بۆ مانەوە و کار لەناوکردنەوە پاراستوویەتی.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوونی مرۆڤ بخاتە بەربینین،

بە شێوەیەکی هەستی ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت.

٢

خۆم بە دوور دەگرم لە هەموو پڕوپاگەندەی نابەجێو شالاوی ناڕەوا، بە ستوونی دادەڕژێمە ناوەوەی خۆم و بەرانبەر کەرەستە خاوەکان ورد دەبمەوە، پێش ئەوەی بیانخەمە ناو شیعرەوە ئاگاداریان دەکەمەوە و جۆرە ئامادەبوونێکیان لێ دەرەخسێنم. ئەوجا بە یاریکردن لەگەڵ هەستەکانی لەناو ڕستە و وێنە و ترپە و ئاوازدا مامەڵەی بوون بە شیعریان لەگەڵدا دەکەم، هەموو بینینەکانی ڕادەکێشمە ناو بینینی خۆم. هەستی جوانبەخشیم لا بەهێزو ڕاپەڕیو دەکات و پاشان پێی دەگەیەنێت.

شیعر لە دابەزینی سرووشەوە دەستی پێنەکردووە، لە بەرزایی ئاسمانەوە دانابەزێتە قووڵایی ژیان، بگرە لە قووڵایی ژیانەوە مانایەکی بوونی پەیدا دەکات و بەرز دەبێتەوە تا ئەو ئاستەی دەبێتە پێویستییەک لە پێویستییە گیانییەکانی مرۆڤایەتی و بەدیهێنەری واقیعی نووسین و جوانیبەخشی. مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر بەرهەمی دەهێنێت. گیانە و گیانی، دۆنایدۆن بەردەوامی ژیان ویستییە، کە هەڵچوون و سۆز و خەونو ویستەکانی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر لە سەرەتاکانی بوونەوە تا بە ئێستا دەگات، دەگەنەوە ناو یەک و خورپە بە هێزەکانی لەناو یەکدا دەبن بە دەنگ و دەنگدانەوەی بەرپاکردنی ساتی وردبوونەوە و ئەوپەڕی چڕبوونەوەی نووسین و باش بیرکردنەوە.

جوانییە لەبن نەهاتووەکانی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا دەربڕینیان لێ کراوە، بە خستنە سەر و لێ زیادبوون لەناو بەرهەمی شاعیرە نوێبەخشەکان بە تاسەو تینی زیندووبوونەوە دەربڕینیان لێ دەکرێتەوە، بە ساتی وردبوونەوە و ئەوپەڕی چڕبوونەوە دووبارە دەکرێنەوە.

ئەفراندن لە دووبارەکردنەوەی جوانییەکاندا پەیوەستە بە فرەیی کولتوور و پاراویی ئەزموونی دووبارەکەرەوە. دووبارەکردنەوە جیاکارە لە جووینەوە، چونکە جووینەوە لاساییکردنەوەیە و هیچ داهێنانێکی تێدا بەرهەم نایەت، بەڵام دووبارەکردنەوە جیاکاری و داهێنانی لێوە دەدۆزرێتەوە.

دووبارەکردنەوە هەمیشە جوانیی شێوە نوێ دەڕژێنێتە ناو واقیعی نووسین و جوانبەخشی. لە ئەزموونی: (گۆران) دا، دووبارەکردنەوەی (مەولەوی) دەبیندرێت. وەک خەسڵەتی وەسف و لێک گرێدانی شوێن و مانەوە و جووڵەو بەدەنگهێنانی شوێن، هەروەها لە ئەزموونی: (شێرکۆ بێکەس)یشدا، دووبارەکردنەوەی (حاجی قادری کۆیی)، وەک نیشانە و جۆش و داکۆکیکردن لە ناسنامە و چەمکی نەتەوەیی و وێنەی تووڕە دەبیندرێت، بەڵام هەردووکیشیان بە فۆرمی دەربڕینکردنێکی نوێیان ئاشناکردووین.

لە دووبارەکردنەوەی جوانییەکاندا دووبارەکەرەوە ڕوانینێکی تراژیدی لەبارەی ژیان لا پەیدا نابێت بۆ کارکردن، چونکە بە تەنیا چاوگەی جوانییەکان مشتوماڵ دەکاتەوە و کاری بەرهەمهێنانەوەی کولتووری جوانی لەناو کولتووری جوانی بەجێ دەهێنێت، هەروەها دووبارەکردنەوەی وشەش، بە پارێزەوە لە باوخوازی. هێزی گومان و باڵا دەبەخشێت.

واتە: مانای بزر و سەرکەش دەستەمۆ دەکات، بە جۆرێک لە ناخڕا پێدەگاتەوە و دەردەپەڕێتەوە، وا دەزانی ئەم وشەیە سەرسوڕمانێکی هەستی ئاشکرا دەکات و دەیهێنێتە بوون و پانتایی کارتێکردن. وشە لە شیعردا وزەی دەبیندرێت، نەک قەوارە و گواستنەوەی فەزا.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوونی مرۆڤ بخاتە بەرببینین، بە شێوەیەکی هەستی ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت.

٣

لە سۆنگەی سەرسامیم بە گیانی پاکژ و پڕ بەهرەی شیعری کلاسیکی کوردی، کە وێنەی گەردوونی تێدا خەملیوە. هەستێک لە ناخڕا دەبێتە هاواری نەرم و چینەکانی خەیاڵم گەرم دادەهێنن، خوێن بۆ چالاکبوون دەپاڵێون، چونکە دەقەکانیان لە خودی بەهێزی مرۆڤی ژیانپەروەرو جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر ڕوانیویانەتە ڕازەکانی سروشت و ژیانیان ڕاکێشاوەتەوە ناخی قووڵبینیی خۆیانەوە. پاش لێ وردبوونەوەیەکی بێ گەرد بە پالاوگەی تەواوی هەستەکانیاندا تێپەڕاندووە. ئەوجا گەڕاندوویانەتەوە خاڵی نووسین و بەرهەمهێنان.

هەندێک مۆرک و مۆتیڤی شیعری کلاسیکی کوردی لەناو کاری مندا خرۆشی گیانی، یان ئاسۆی شێوە کاریگەرییەکی نا ئاشکرایان بۆ کردوومەتە خاڵی ڕسکانو لە شێوەی ڕوانینم جۆرە ئاڵوگۆڕییەکیان پەیدا کردووە.

شیعری پەیامدار بە جوانی و لە ناخدا پێگەییو لەگەڵ هەستەکان پەیوەندیی بەتین و مانەوە دەبەستێت. ئەو

پەیوەندییە دەبێتە خاڵێکی بەهادار و لە هەناودا نیشتەجێ دەبێت.

دووبارە بەرهەمهێنانەوەی جوانییە لەبن نەهاتووەکان نیشانەی ساتی وردبوونەوە و ئەوپەڕی چڕبوونەوەی نووسین و باش بیرکردنەوەی تاکی چالاکە لەناو ئەدەب و کۆمەڵگادا.

کارکردنی بەردەوام لە جوانییە هاوبەشەکان هەمیشە هەستەکانمان لە ئاستی جیا جیا زیندوو دەکەنەوە. پەیوەندیشی بەو مێژووە شاراوەیە هەیە، کە هەست بە گەرموگوڕی ڕادەهێنێت و تاوی دەدا بۆ پێکهاتن، کە دەکەوێتە ناو کەشی نووسین هەندێک وێنە لەپڕدا ڕوو دەدەن و یەک بەدوای یەکدا. وەک شیر لە گوانی پڕدا دەڕژێنە ناو دەفری نووسینەوە، تۆ لەم کاتەدا بیرت لێ نەکردووەتەوە، ڕەنگە ڕۆژانێکی لەمێژینە لە بیرتدا جووڵابن‌و نەتنووسیبن. لەم کەشەدا سەر دەردێننەوە و دەبن بە بەشێک لە بیرکردنەوەی ئەمڕۆت. ئەمڕۆ، یان چرکەی نووسین تەنیا خستنە سەر کاغەزە، پێکهاتە نییە.

شیعری پەیامدار بە جوانی و لە ناخدا پێگەییو هەموو شتەکان بە یەکجار لەبەرچاو دەگرێ و لەناو شەپۆل‌و ترپە و ئاوازیدا ترووسکەی چاو و زایەڵەی ناخی شاعیر دەبیسترێت، کە ژیانپەروەری و جوانیوستی و دژە داپڵۆسێنەر دەخاتە ناو پرۆژەی خۆشەویستییەوە، خۆشەویستی کاکڵەی ناخ و بڕوا بنەڕەتییەکانی شاعیری نوێبەخشە، شیعری پەیامدار بە جوانی و لە ناخدا پێگەییویش نوێنەری هەموو جوانییەکانی ڕووی زەوییە، بەبێ ئەوەی

شاعیر تەواو لە ڕاستی و کرۆکیجوانی بگات، بە شێوەی هەستی و شاراوە ئەو نوێنەرایەتییە وەردەگرێت. هەرکاتێک گیانە و گیان، دۆنایدۆنی لەگەڵ جوانی کرد و تەواو لە کرۆکیجوانی گەیشت و بوو بە یەک پارچە لە جوانی، ئەوە بێ هیچ دوودڵییەک شیعر لای دەبێتە مەترسییەکی بکوژو بە ئاسانی ناوێرێ دەستی بۆ ببات. ئەوە هێزی تایبەتی شیعرە خەیاڵی ژیانێک، هاوشێوەی بەهەشت لە مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر دروست دەکات. بەهەشتیش لە کتێبە کۆنەکان پێکهاتووە. لەم پێکهاتەیەدا کار بۆ ئەوە دەکەم لە نێوان بوون و شیعردا هێڵی جوانبەخشی بدۆزمەوە. بیکەم بە ناوەندی دامەزراندن و نوێبەخشی. واقیع لە چوارچێوەی ئێستێتیکای زمان دابڕێژمەوە. بەوەی ئێستێتیکای زمان لە شیعردا پێش گوتار دەکەوێت، خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیاش پەراوێز بخەم، کە بەشی هەرە زۆری شاعیرانی پێشە من، کەم کاریان لە ناوەندی بوون و کرۆکی جوانی کردووە، زۆرتر خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیا هەڵیسووڕاندوون.

لەو ئەزموونەمدا: (سەد و یەکشەوە)، جەختم لەسەر دووبارەکردنەوەی جوانییە لەبن نەهاتووەکان کردووەتەوەو دامبڕیوە لە جووینەوە و لاساییکردنەوە. وەک دۆزینەوەیەکو ئاسۆ و دوورییەکی بە پیت کار و کردەی نووسینم لەناودا کردوون بە پەیامێکی گیانی، وەک دەقی نیمچە پیرۆزیش پەیوەندیم پێوەکردوون. پەیوەندی گیانیشم لەگەڵ چەندان کەسایەتی نیمچە پەیامداری وەک: شاعیر. حاجی قادری کۆیی، چیرۆکنووس. لەتیف حامید، شێوەکار.

بەدیع باباجان، گۆرانیبێژ. ئایشەشان، مێژوونووس. ئەحمەد خواجە، ئەدیب. مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس، شمشاڵژەن. قالەمەڕە، سینەماکار. یەڵماز گونای ..... تاد، بەستووە، هەر ئەم پەیوەندی کردنە هێزێکی شێوازی و زمانی داوە بە ئەزموونەکە. نەهاتووم ئاسۆ و دوورییەکانی ژیانیان بکەمە ناوەند و خۆدامەزراندنی خۆمی تێدا بگەشێنمەوە، بە شێوەی هەستیی ڕۆچوومەتە قووڵایی جیهانبینییان، تاڵە تیشکێکم گرتووە و ئاراستە و بیرکردنەوەم لەگەڵیدا خەملاندووە. تا خاڵێکم دۆزیوەتەوە و بەرجەستەم کردووە بۆ گەشکردنەوەی پەیامی گیانیم، پەیامی گیانی خۆی فۆرمو بابەتێکی کراوەیە. هەموو داهێنەرێک بۆی هەیە لەم فۆرم و بابەتە کراوەیەدا نیشتەجێبێت.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوونی مرۆڤ بخاتە بەربینین، بە شێوەیەکی هەستی ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت.

٤

شیعر بە پلەی یەکەم لەسەر شیعرییەت و زەمینە و خەسڵەتی ناسراوی شاعیر خۆی بەرز دەبێتەوە و ئاسۆی چاوەڕوانی دەگونجێنێت. تامەزرۆییش بۆ نووسینی، پرۆژەیەکە بۆ چوونە ناو جوانییەکان و جوانبینی و جوانبەخشی، نوێبەخش خەیاڵێکی بەهێز و ناوازە لەخۆیدا پەروەردە و ئامادە دەکات و دەست بۆ شیعر دەبات، بەڵام کە چووە ناو تێڕامان و چلەی خەڵوەتەوە زیاتر بیروباوەڕ و خەیاڵی درەوشانەوە دەدا. تێڕامان و چلەی خەڵوەت مەستییەکی هەمیشەییە بۆ شاعیر، کە هەموو

جوانییەکان بە یەکجار لەبەرچاو دەگریت و لەناو خۆیدا ڕێکی دەخاتەوە، زمان چۆنیەتی ڕێکخستنەکە دەدرکێنێت، هەستەکان جێگۆڕکێ و پەیوەندی بەیەکەوە دەکەن. شیعر لە منداڵدانی زماندا گیانی دێتە بەر و هێزی ڕاستەقینەی شاعیر لەو زمانەدایە، کە شیعرییەتی تێدا ئاشکرا دەکات. نەک لەو زمانەی ژیانی ڕۆژانەی پێ بەڕێوە دەبات، بۆ شیعر سەرکەوتن و دابەزین بە پەیژەی زماندا گرینگ نییە، بگرە نووسینەوەی نۆتەی زمان گرینگە.

زمان، چارەنووس و بوونی شیعرە لە بنیادێکی کاریگەردا، گفتوگۆ لەگەڵ جەستەی ژیان. واتە: واقیعی تایبەت و هەڵچوون و سۆز و خەون و هەستەکان دەکات، نەک لەگەڵ کەلوپەلی ڕۆژانە و کەشی گشتی. لەگەڵ ئەوەشدا کەلوپەلی ڕۆژانە و کەشی گشتیش پێویستە بخرێتە ناو داهێنانەوە، بەوەی ئاسۆ و دوورییەکی جوانبەخشی و زمانی، لەگەڵ بوونە ئاساییەکەی بخوڵقێندرێت. لەم خوڵقاندنەدا ئەو جیاکارییانە دەردەکەون، کە لە نێوان دووبارەکردنەوە و لاساییکردنەوەدا دەستی بۆ دەبردرێت، ڕەگی ئەو ڕۆشنبیرییە دەگیرێت، کە بە دوای ئاشکراکردنی وەهمی بوون و جیهانە و ناوکی ئەم دەست بۆ بردنەیە، ئەم جیاکارییە بۆ خۆی واقیعێکە ناوەندی بوون و کرۆکیجوانی دایمەزراندووە.

ئەو شاعیرەی بیەوێ دڵەڕاوکێی بوونی مرۆڤ بخاتە بەربینین، بە شێوەیەکی هەستی ئەفسانەی ئەزەلی و فیکر دەردەبڕێت.

ئاداری ٢٠٠٧ هەولێر

لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا

مانیفێستی شیعری

شیعری بێگەرد وەک مەسیح لە دایکێکی پاکیزە لە دایک دەبێت. لەو ئەزموونەی خۆمدا، کە لەتەنیشت مەرگەوە ژیاوە و کەم و زۆر گەشەی کردووە، هەوڵم داوە ئەو جۆرە شیعرە بەرهەم بهێنم، کە لە دایکێکی پاکیزە لە دایک بووبێت، ئەگەر نەشمتوانیبێت بەرهەمی بهێنم، تێکۆشاوم لێی نزیک ببمەوە و وەک ڕۆشنبوونەوەیەکی گیانی پێوەی خەریکبم.

دوای ئەوەی بیست ساڵ بە سەر چاپکردنی یەکەمین کتێبم: زێوان تێپەڕی، بیرم بۆ ئەوە جووڵا وەک نیمچە ئەزموونێک چەند دێڕێکی لەبارەوە تۆمار بکەم، یان ئەو هەرێمەی ئەو دەقەم تێیدا حەواندووەتەوە جارێکی دیکە بچمەوە ناوی و مەودا و ئاکارەکانی بپێومەوە.

لەو دەقەدا هەوڵم داوە بگەڕێمەوە بۆ کرۆک و ناوکی گیانی منداڵی و بە تاسە و سۆزێکی تایبەتەوە لە زەیندا سەردانی شوێنی منداڵیم بکەمەوە. ئەو شوێنەی شیعر تێیدا بێگەردە و خولیایەکی بەهێزە بۆ بێگەردبوون.

بەهرە و سرووشم لە سروشتی پاکیزە و نەژاکاوەوە

وەردەگرت، وەک سەرچاوەیەکی بە پیت و یارمەتیدەر بۆ خەملاندنی بیرکردنەوەم، لێی نزیک دەبوومەوە.

لە هەیکەلی ئەم دەقەدا، هەموو چەشنە ئەدەبییەکان کۆ کراونەتەوە و پەیوەندییان ڕوون و بەناویەکداچووە و لە هاتوچووندان، بەڵام بە پلەی پەکەم شێواز و چەمک و ڕامانی سەرەکی خۆی وەک: (ڕۆمانە شیعر) دەردەخات.

لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا یەکەم هەناسەی بە سییەکانمدا گەڕا و ڕژایە ئاسۆی هەستەکانمەوە. پێویست بوو هەڵیبگرمەوە، لە بیست و دوو ساڵیدا بەرهەم هات و تەواو گەڵاڵە بوو. وەک پڕۆژەیەکی ئاراستەکراو و خۆدامەزراندن بیرم لەوە نەکردبووەوە درێژە بە نووسینی دەقێکی لەم جۆرە دوور و درێژ و تاکدەنگی و خەمئامێز بدەم، هەرچەند دەمنووسی پارچەکانم بە یەک دەگرتن هەمووی یەک کەشوهەوا بوون و دەچوونە هەمان دۆخی خەمئامێزی نووسینەوە. وەک ژوورێکی ئاوێنەیی لە هەموو لایەکەوە خۆمی ڕووبەڕوو کردمەوە، لە دڵەوە لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەم پرسی و بە دوایدا گەڕام، بۆ ئەوەی لە سەرگەرمیی گەڕاندا دووبارە خۆم بە بوون بناسێنمەوە و بڕیاری دیکە بۆ چۆنیەتی ژیان بدەم، هەموو لک و پۆپەکانیش بە ژیانەوە گرێ بدەمەوە و لای مەرگ ڕایبگرم، چونکە نوێبەخش هەمیشە بە خۆناساندنەوەی دووبارە ئاشق دەبێتەوە و پێویستییەکانی ئەشق وەک ئاگرێکی ئەفسووناوی لەناوەوە گەرمی دادەهێنێ بۆ گەڕان و پەیبردن بە ئاڵۆزییەکان و دۆزینەوەی هێڵ و دۆخی نووسین. سەرەتا سێ ناونیشان بە خۆیانەوە خەریکیان کردبووم.

یەکەم: منداڵی بەرزەخییەکان.

دووەم: زێوان.

سێیەم: گۆڕان لە ئاکاری مەرگدا.

بە درێژایی ماوەی نووسین نیگەرانییەکیشم لەگەڵدا بوو بۆ هەڵبژاردنی ناونیشان.

لەم دەقەدا، گشتێکی یەکگرتوو هەیە. لە دوای ئەو ئەزموونە ئەم گشتە یەکگرتووە لە ئەزموونی مندا بەرەو کزی و نەمان دەچێت. ڕەگەزی کتوپڕی زاڵ دەبێت و تانوپۆی شێوازی لەمەوبەدوام دەچنێت.

خاڵی جێگیرکردنی ڕەگەزی کتوپڕی و دیاریکردنی سنوورەکانی و بەکارهێنانی بە شێوەیەکی دیار لە شیعری تازەی کوردیدا، تایبەتە بە ئەزموونی من و بەهرەزادەو دەستمایە و (ڕووبەری بیندراو)ی منە. تێیدا وزەیەکم بە دەست هێناوە، کە وەرگر دووچاری جۆرێک ئا و نا و دڵەڕاوکێ و خۆخواردنەوە دەبێت. سەرەڕای ئەم خۆدەستنیشانکردنە لەم شێوازەدا زیاتر هەست بە پرۆژەی ناخ و ئێستێتیکای شیعری دەکەم، دەشزانم دەبێ باجی خوێنەری یەکئاست و ڕەخنەگری بێ گوتاری ڕەخنەییو ناخ چەپەڵ بدەم. ڕێک ئەو چوارساڵەی بەو ڕۆمانە شیعرەوە خەریک بووم، هەڵاتووی سەربازی بووم. ژیانم لەناو خانوویەکی ڕووەو هەتاوی دوو ژووری، کە بنمیچەکەی دارەڕێ و قامیشبەند بوو، بە سەر دەبرد. ئەو دارەڕێیەو قامیشبەندەم هەمیشە وەک دارستانێکی سەوزی پڕ بەروبووم و پشت و پەنا خەیاڵ دەکرد و بیرم لە قۆناخی

سەوزیی دار و قامیشەکان دەکردەوە. حەوشەیەک، کە باخچەیەکی دڵگیرم تێیدا دامەزراندبوو، لاولاوە بە سەر دیواری حەوشەدا بەرز ببووەوە، نێوانی دیوار و لاولاوەکە داڵانێکی دروست کردبوو، بە دڵفراوانییەوە جێگامی تێدا دەبووەوە، شوێنێکی هێمن و لەبار و بەهرەبەخش بوو بۆ نووسین و خوێندنەوە. بە وریاییبیەوەش سوودم لە کاتی خۆم وەردەگرت.

هێڵی نووسین هەستێکی سەیری لەگەڵ خۆیدا دەهێنا، زیاتر ئەزموونی ژیان و هاواری خود بوو، لەوەی ئەزموونی کتێب و زانیاری و فێربوون بێت. ئەم ژیانە نیمچە داخراوە لەو ماوەیەدا گیانێکی چالاک و سەرڕێژ لە هەوڵدانی بۆ نووسین لە جەستەمدا ڕسکاندبوو، زۆر لە مردن و تارمایی مردن دەترسام، دڵم بە تەقەی دەرگایەک دادەخورپا، کەچی بەردەوام لە باری شیعریدا ئەم ترسە پێچەوانە دەبووەوە و بیرکردنەوە لە خۆکوشتن لە دەقەکەدا زاڵ دەبوو. بە وریاییبیەوە چاودێریی سروشت و پەیوەندییەکانیم دەکرد. میوە و گوڵی وەرزەکانم پەیدا دەکرد و لێیان ورد دەبوومەوە، هەستم بە ئاسوودەیی و پشتیوانی دەکرد. دڵم نەدەهات میوەکان بخۆم، کە ڕەنگیشیان دەگۆڕا و بۆن لێی دەدان. هەست و ترسی مردن زیاتر لەلام مەترسیدار و قووڵتر دەبووەوە.

ئەو بار و دۆخ و دەوروبەرە هەناسەی توند گرتبووم، بەڵام هەوڵم دەدا بارودۆخە بوونییەکە تانوپۆی تەواوی دەقەکە نەچنێت و داگیری نەکات، بگرە سوودی لێ وەربگرم بۆ دروستکردنی کەشێکی هەستی. لە پێناوی

ئەوەی تا شیعر بە شیعر بمێنێتەوە، کەمێک دووربکەوێتەوە لەو بیندراوانەی، کە دەبنە مایەی خرۆشانی کاتی.

لەو سەروبەندەدا سێ کۆشیعری، سێ شاعیری ناوداری حەفتایەکان: ١- (ڕووبار)ی شێرکۆ بێکەس، ٢- (سروودی هەژاران)ی لەتیف هەڵمەت، ٣- (سووتان لەبەرباراندا)ی ڕەفیق سابیرم خوێندنەوە، بە شێوەیەک شیعریان ملکەچی واقیع کردبوو، ڕۆڵی بیرکردنەوەی خوێنەریان تێدا کوشتبوو. لە کاتێکدا شیعر ملکەچی ئەو پێویستییانەیە، کە کاری هونەری و شیعرییەت و زمان و ترپە و ئاواز دەیخوازن. واقیعیان لە دۆخی خۆی هێشتبووەوە، ڕاینەکێشابووە ناو چوارچێوەی شیعرییەتەوە. شیعر پێش ئەوەی واقیع دروستی بکات، یان یارمەتیدەری بێت بۆ دروستبوون. کەشێکی هەستی و بنیادێکی زمانییە.

تاڕادەیەک ئەدەبی واقیعیان لەبەر دڵ و چاوم سیما و سایە گران کرد. لەوەش دڵنیا بووم لە ئەدەبی واقیعیدا شاکاری نایاب هەیە و هەموو توخمەکانی شیعرییەتی تێدا بەجێ هێنراوە، بەڵام ئەم شاعیرانەی خۆمان نەیانتوانیبوو واقیع بە دەوری خۆیاندا بخولێننەوە. بگرە ئەوان سست و تەمبەڵانە بە دەوری واقیعدا خولابوونەوە.

لەم دەقەدا نەگەیشتم بە تەواوی ئارەزووەکانم، ئەگەر بگەیشتبوومایە بە تەواوی ئارەزووەکانم درێژەم بە نووسین نەدەدا و لە هەوڵدان دەکەوتم. هونەرە جوانەکان دەربڕین لە تەواوی پێویستە گیانییەکانی مرۆڤی هەستپەروەر دەکات. زمان و بیر و خەون و سۆزیش تێیدا فۆرم وەردەگرن. ئاستەکانی فۆرم وەرگرتنیش لە شێوازدا هاوسەنگییان

دەوێت. وروووژان و نامۆیییەکی بکوژ لە ناخمدا دەستی پێکردبوو، مەرج نییە تەنیا ئەو شاعیرانەی لە دەرەوەی سنووری وڵات دەژین تاراوگەکراوبن، نامۆبوون لەو بارەدایە، کە شاعیر تێیدا هەڵسوکەوت دەکات و پەیوەندیی بەو هەلومەرجەوەیە، کە چۆن هەستەکانی دەکاتە بابەتی شیعری.

پێم وایە پێویستە بەو پێناسەیەدا بچینەوە کە نامۆبوون تەنیا لە دەرەوەی سنوورەوە بێت. من لەناو وڵات و کەسوکار و ماڵەکەی خۆمدا ئەو دەقەم بەرهەم هێناوە. کەچی نامۆبوون تەواو تانوپۆی چنیوە و بە ئەزموونی تاراوگەکراو و نامۆبوون و نامۆیی داهێنەرانە تێدەپەڕیم. ڕەچاوی گۆڕانی بار و دۆخەکەشم دەکرد. ئەم دەقە دەقێکی مۆنۆدرامییە، سروشتێکی زەینی و گیانی هەیە. بە شێوازی مەنەلۆگی ناوەوە بەرهەم هاتووە. پێش ئەوەی لە لاپەڕەی دەفتەردا نووسرابێت. لە ناخمدا نووسرابوو، بە پڕتاو و هاوارەوە دەهاتە دەرەوە. وەک منداڵێک، کە سووڕی گەشەی خۆی تەواو کردبێت و بە ئاسایی و جەستە و گیانێکی تەواوەوە لە دایک بێت. خودا چارەنووسی ئاو و خۆڵ و ئاگر و با و شیعری لا ڕوون بوون. بۆیە منی وا گیرۆدە کردوون. لە ئەزموونی مندا، شیعر وەک سەمەندەر لە خۆڵەمێشی سووتانی خۆمدا لە دایک دەبێت و گیانێکی خەمگینی دێتە بەر.

بۆ ئەوەی شاعیر بە شیعرییەت بگات، پێویستە بە نامۆییدا گوزەر بکات، یان لە نامۆییدا بژیێت. چونکە بەشێک لە بوونی شیعر لە جەستەی نامۆییدا دەمێنێتەوە و دەبێتە ئەفسوونو

ڕاز. ئەفسوون و ڕازیش شیعرییەت و پێکهاتەکانی تێدا گەشە دەکات و دەدۆزرێتەوە. هەست بە نامۆییکردن لە باری دەروونی و کەسایەتیی داهێنەردا بەرجەستە دەبێتو چرکەی هەژان و بەرزبوونەوەی ناخ دەیدۆزێتەوە. لە هەموو سەردەمە دڕدۆنگ و نالەبارەکاندا شیعر ڕۆڵی جوانیبەخشیی خۆی وازی کردووە و کرۆک و ناوکی شیعرییەتی نەدۆڕاندووە. شیعر هەقیقەتی جوانییە، نابێتە سیمایەکی دیار لە سیما گشتییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی. ڕوونتر شیعر دەربڕین نییە لە بوونی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی، دەربڕینە لە بوونی جوانییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی و گەردوون.

شیعرم نەکردووە بە ئامرازی مەبەستە سیاسییەکان، یان دەربڕی سۆزی سیاسی، بەڵام باوەڕ و بیری سیاسیم ڕاکێشاوەتە ناو مەبەستە شیعرییەکانم. بەهای شیعری لەناو زماندایە، نەک لە مانا و مەبەست، بەڵام چێژ لە ئاستداریی زمان و مانا و مەبەستدا دروست دەبێت.

شیعر لە بواری خۆیدا دەتوانێت هونەری شێوەکاریو فۆتۆگراف و گۆرانی و درامای شانۆیی و مۆسیقا و تەلارسازی و هونەری دیکەش وازی بکات، هەروەها هونەری دیکەش دەتوانن بەشداری لەوە بکەن، شیعر وەربگێڕن بۆ زمانی خۆیان. شیعر لە هەندێ باردا دەبێتە باوکی هونەرەکان و لە هەندێ باری دیکەیشدا دەبێتە کوڕو کوڕەزا.

ڕێکەوت هەیە شیعر دەربڕین لە بارێکی سایکۆلۆژی دیاریکراو دەکات. تەنیا هێزی ویژدان پەی پێدەبات. وەک

چۆن هەندێک جاران مووچڕکێک بە گیان و لەشدا دێت و دەربڕین لە بارێک دەکات، پاش ماوەیەکی کورت بە هیچ هەوڵ و شێوەیەک ناتوانیت بگەڕێیتەوە سەر هەمان باری مووچڕکەکە. مووچڕکیش زادەی بار و چرکە جوانەکان و ویژدانی مرۆڤە لە هەستپێکردنە زۆر تایبەتییەکاندا، کە لە نووسینیشدا دادەمام و نەمدەتوانی بەردەوام بم، لەسەر کاغەزەکانی بەردەستم وێنەم دەکێشا، وێنەی ئێجگار سەرەتایی: شاخ و داخ و ئاسمانی بە هەور و مرۆڤ و چراو چەتری هەڵدراو لەبەر باران و سەبەتەی مام زۆراب‌و جووجکە و مریشکی دانەوێڵە بۆ ڕژاوی حەوشە و ژنی بە دیارەوە وەستاو و کاتژمێری گەورەی دیوار و ئەسپ و پیکاب و ..... تاد، کە دەقەکە بە شێوەیەکی گشتی لام تەواو بوو، بیرم لە خۆئامادەکردن کردەوە بۆ چاپکردنی و ئەو کێشە و گیر و گرفتانەی بە هۆیەوە ڕووبەڕووم دەبنەوە. پێش ئەوەی بۆ دەزگای چاودێری بنێرم پێشانی برادەری شاعیرم: (نەژاد عەزیز سورمێ)م دا، لە لاپەڕەی یەکەمدا ئەم بۆچوونەی یاداشت کردبوو: (زێوان ژانێکی پڕ بەهرەی تێدا بەکارهاتووە، چاپکردنی سەرەتای شاعیریەتییەکی باشت بۆ دەستنیشان دەکات.) بۆچوونەکەی هاندەر و پاڵپشتێکی گیانی بوو بۆ من. سووری کردم کۆڵ نەدەم و ئەو سەرەتایە دەستنیشان بکەم.

ناردم بۆ دەزگای چاودێری. دەشمزانی پەیبردن بە تازەیی ئەم شێوازە شیعرییە دوور لە بگرە و بەردە و قووڵبوونەوە. گوتوبێژی لە دڵەوەی دەوێ، ئەوجا بڕیار لەسەردان.

دەزگای چاودێریش سێ جار ڕەتی کردەوە. بڕواشم بەوە هەیە ئەگەر جاری یەکەم سەرنەکەوتم: جاری دووەمو سێیەم و چوارەم ..... تاد، هەیە. منیش سوور بووم و کۆڵم نەدەدا. لەبەر ئەوەی دەمزانی کارم لە شێواز و زمانێک کردووە قبوولکردنی بێ گێچەڵ نییە. ئەو ڕۆژەی نائومێدیان دەکردم و مۆری ڕەتکردنەوەیان لێ دەدا. دوای ماوەیەکی کورت دووبارە ئامادەم دەکردەوە و دەمناردەوە. بەهانەی ڕەتکردنەوەکانیشیان هیچ پەیوەندی بە هونەر و ئاستی شیعرییەت و زمانەوە نەبوو. لە سەر بنیاد و بنەما دۆخگۆڕ و بنەڕەتییەکان بمانوەستێنێت و پێگە و پێکهاتەکانمان نیشان بدات. ئەوەی زۆر جێگای گومان و سەرنجیشە، دەقەکە شتێکی وای دژی ئایین و سیاسەت و شێوازی حوکمڕانیش تێدا نەبوو.

بەهەر حاڵ، بۆچوونی شارەزای یەکەم جۆرێک بناخە و بنەمای تێدایە، کە تەمەنی بۆ داهێنان بە گرینگ و پێوەر زانیوە. وەک بۆچوون و جۆرێک لە بیرکردنەوە ڕێزی لێ دەنێم، بەڵام بۆچوونی شارەزای دووەم و سێیەم دژایەتییەکی بێ بنەما و ڕووتن ئەقڵی ڕاڤەکارانە نین. جۆرێک سووک تەماشاکردنی ئەدەب و سووکایەتی پێکردنیشە. هیچی تێ ناچێت بڵێی بەرد باری و کێڵگە و سروشتی سەوز و پاراو کرد، یان بەرد بارین سوودمەندە بۆ مرۆڤایەتی، بەڵام کاری پرۆگرامی ڕەخنەگر ئەوەیە سەوزبوونەکە وەربگێڕێ بۆ باری واقیعی بەرد بارینەکە. ئەو کات پەی بە نهێنیی هێزی داهێنەرانەی شاعیر بردووە و بیر و هونەری شاعیری بۆ وەرگر وەرگێڕاوە. بۆ جاری چوارەم مۆڵەتی پێدرا. کە

دانە مۆڵەت پێدراوەکەم پێ گەیشتەوە، ئەو شەوە یەکەم شەوە لە ژیانی خۆمدا تێیدا نەنووستبم تا بەیانی. لە بارێکی شاگەشکەیی ژیام. وام دەزانی ژیان هەمووی لەناو ئەو دەفتەرەدایە، کە پاش ماوەیەکی دی دەبێتە کتێب. پەلەم بوو، بڵێم منیش هەم. ڕووبەڕووی خودی خۆم ببوومەوە. شیعرم بۆ ئەوە نەبوو بە هۆیەوە جیهان بناسم. بۆ ئەوەم بوو، چیرۆکێک دروست بکەم بۆ گێڕانەوە.

ئەو سێ بۆچوونەی، کە پێی تلاومەتەوە و ئەو بۆچوونەی، کە پێشی شاگەشکە بووم. وەک خۆیان تۆماریان دەکەم.

بۆچوونەکانم لە فەرمانبەرێکی هەمان دەزگا بە ناوی: (سەرگوڵ تەیموور محەمەد ئەمین)، دەستکەوت. لە یەکەم بینیندا ئاشنایەتییەکی جێگای بڕوا لە نێوانماندا پەیدا بوو، لەم ڕۆژە ڕەش و تاریکەدا ئەم کارە پڕ مەترسییەی بۆ کردم.

یەکەم: (ئەم شاعیرە نەناسراو و لاوە، کەچی چەکامەیەکی درێژی نووسیوە، چەکامەی لەم شێوەیە پێویستی بە ئەزموونی دوور و درێژ و دەوڵەمەندە. ئەمە تازە لە سەرەتای ڕێگادایە. چاپکردنی دوا بخرێت سوود بە بەهرەو دواڕۆژی شاعیر دەگەیەنێت.)

محەمەدی مەلا کەریم

دووەم: (ڕەشبینییەکی لە ڕادەبەدەر گەمارۆی ئەم لاوەی داوە، ئەگەر لاوی ئەم وڵاتە بەم شێوەیە دووچاری ڕەشبینیو گێژەن بووبن ئەوە کارەساتە، ئەم جۆرە دەربڕینەش یاخی

بوونیانە لە دەسەڵات و واقیع. دواتریش زۆر ئاڵۆز و تەم و مژاوییە. هیچ جۆرە کێشێکی تێدا نییە. شیعری سەربەست کێشی تایبەتی هەیە. نە پەخشانی هونەرییە. نە شیعری سەربەستە. هانی ئەم جۆرە نووسینانە نەدرێت.)

مەجید نەدیم

سێیەم: (ئەمە شیعرێکی ئاڵۆزە، کۆمەڵێک وڕێنەی لاوێکە، کە هێشتا لە شیعردا خۆی نەدۆزیوەتەوە. ئەم شاعیرە یەکێکە لەو گرووپەی دەیانەوێ دوای (ڕوانگە) وەک بزووتنەوەیەکی شیعری خۆیان بناسێنن. (مەحموود زامدار) ڕابەرایەتی و پڕوپاگەندەی گەورەکردنیان بۆ دەکات، ناوی لێناون (پێشڕەو – تەلیعی). ڕەگی ئەم گرووپە لەناو کۆمەڵگای کوردەواری نەهاتووە. پەیڕەوی ئەدەبی ئەورووپی دەکەن. ڕەوا نییە ڕێگا بۆ ئەوانە خۆش بکرێت ئەم ئاژاوەیە بنێنەوە و بیهێننە ناو ئەدەبی کوردی.)

محەمەد بەدری

چوارەم: زێوان ئەزموونی لاوێکە، بەڵام هەڵکەوتووە، هونەر و داهێنانی تێدایە. هەوڵ و شێوازێکی ڕەسەن و خۆماڵییە بەرەو نوێخوازی، پشتیوانی لێکردنی بۆ چاپکردن پێویستە. دوای ئەوەی ئەو شوێنانەی ئاماژەم بۆ کردووە لابدرێت تین و تاوێکی بە جۆش بە شیعرەکە دەبەخشێت و لە ئەگەر و گومانیش دایدەماڵێت).

مەحموود زامدار

لەو بگرە و بەردەیەی ڕەتکردنەوە و ڕێپێدانی کتێبەکەمدا

ڕۆژنامەنووسی ناودار: (مەحموود زامدار) هەستی بە باری دەروونی و نیگەرانیی من کردبوو، کە لە ناخەوە زۆر کەسەربارم، چاوپێکەوتنێکی تێر و تەسەلی لەگەڵدا سازدام، بە ناونیشانی: (مژدەیەکی تر بەرەو نوێخوازی) بە دوو ئەڵقە لە ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا بڵاوی کردەوە. بە وردی بۆچوون و دەردە دڵەکانی خۆم دەربڕیبوو، تاڕادەیەک لە خۆڕازیبوونێکی هەرزەکارانەشی تێدا بوو، بەڵام بۆچوونەکانم لەو ئاستەدا خۆیان دەکردەوە، کە کتێبەکەم دەیویست پێشکێشی بکات، یان ئەو هیوایانە بوون، کە هەمبوون، بەڵام نەمهێنابوونە دی. سەرەتا نووسین یەک وشە بووە. دواتر ئەم وشەیە بە ناو ژیاندا درێژ بووەتەوە و بووەتە سەرچاوەی بەهرە و سرووش. ئەم دەقەی منیش سەرچاوە و بەهرە و سرووشی لە یەک وشەوە وەردەگرێت. حوزەیرانی ١٩٨٨ وەک کتێبێک لە ٨٨ لاپەڕەدا چاپم کرد و هەموو دڵخۆشییەکانم هاتنە دی.

قۆناخی هەشتایەکان قۆناخێکی یەکلاکەرەوە بوو، بۆ چارەنووسی شیعری کوردی و خەیاڵی کوردیی گەیاندە ئاستی پەی پێبردن بە پاکیزەیی و بێگەردیی شیعر، هەروەها شیعری لە باری هەڵچوون و توندوتیژی خستنەوەدا، گواستەوە باری خامۆشی و تێڕامان و شۆڕبوونەوە بۆ ناخ و ڕوونبوونەوەی دیدگا. گرانایی پێکهاتەی هونەریشیان بردەوە سەر دەنگ و دیمەن و وێنە. لانی کەم کەشێکی جیاکاری هێنایە گۆڕێ. ئەم گواستنەوەیە چ لە لایەنی دەسەڵاتەوە. چ لەلای ئەو شاعیر و نووسەرانەی هەستیان دەکرد کەشێکی جیاکارتر هاتووەتە پێشەوە، خەریکە خۆی

زاڵ دەکات و دەبێتە ڕووداو و دیاردە. ئەو جیاکارییەیان پێ قبووڵ نەدەکرا. دەسەڵاتیش دوور و نزیک بە دژی ئەو بزووتنەوەیە بەکاری دەهێنان.

دەقی زێوان ئەزموونێکی وێنەخوازی و زمانگەراییە، تا ناوەرۆکخواز. پێش چاپکردنی، دەزگای چاودێری چرنووکی لە خوێن و گۆشتی وەشاندووە، دوای چاپکردنیش کۆمەڵێکی دیکە چرنووکەکەیان توندتر گوشی. ئەو بۆچوون و دژایەتیکردنانەم هیچ بەلاوە گرینگ نەبوون، ئەوەی گرینگ بوو، چۆن پرۆژە شیعرییەکانم بگەیەنمە ناوچە بەرزەکانی شیعرییەت. وەڵامیشم بۆ بیانووپێگران تەنیا بزەیەکی سامناک بوو، بۆ لەمەوبەدواش هەر هەمان بزەی سامناکم دەمێنێتەوە، چونکە دڵنیام خەڵکی بێ بەهرەو ناداهێنەر سەرقاڵی کاری لەم جۆرە دەبن. لەم ڕووەشەوە ڕووبەڕووی نووسەری بە بەهرە و داهێنەر نابمەوە.

دروود و سوپاس بۆ زێوان و ترپەی لێدانی دڵم، کە ئاگرێکی ئەفسانەییە و بەردەوام هێزی گیانی و گەشەم دەداتێ. سەرکۆنەشی کردم و گوتی: ئەگەر گەنجینەی گیانت بەتاڵ بوو، نەتتوانی لە خۆ بە پیتکردن و پەرەپێدان بەردەوام بیت تەرمی خۆت زوو لەبن بارستێکی خۆڵدا بشارەوە. ئاگاداریش بە شیعری بێگەرد بە دەستی گڵاو ناگیرێت. گەورەم ئەی شیعری بێگەرد تا مردن سەرلەڕێو گوێڕایەڵتم.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

شوێنی زەینی لە شیعردا

مانیفێستی شیعری

جوانی و کردە کاریگەرەکان، یان کاکڵەی تایبەتییەکان، کە مرۆڤ تێیدا دەگاتە ناسینی خۆی لە زمان و سروشتدا بە ناوچەوانییەوە لکاوە، بۆ بریسکانەوەی ئەم ناسینە پێویستە پێش هەموو شتێک بچینە ناو هەوا و بواری سەرسوڕمان و زانین لەبارەی شڵەژان و هێمن بوونەوەی گیانەوە، چونکە جوانی و کردە کاریگەرەکان، یان کاکڵەی تایبەتییەکان لە شیعردا لە ڕێگای گیانەوە لێکدانەوەیان بۆ دەکرێت.

بریسکانەوەی یەکەمی ئەم ئەزموونە، لەوەوە بووە خولیاو ڕایەڵی پێویستبوونی چنی، یان بەردی سەرشاربوونی خۆی دانا. لەبار و گونجاوە ئاماژە و هێڵ و هێماکانی تەمەن و ژیانو بینینم لە نێوان چل و پەنجادایە، لەناو وردەکارییەکانی خۆی نا دڵنیایە و ملی لە ئاست هیچ دەسەڵات و گرووپێکی داپڵۆسێنەر نەرم نەکردووە. سەرکێشی و سەرمەشقی بەردەوامبوونی لە کەش و ئومێدی نووسیندا دەڕسکێنێت. لە ساڵێکدا تۆماریان بکەمەوە، ڕۆژەکان بە دوای یەکدا یەکەیەکە بە هۆی بنەماکانی نووسین و بیرکردنەوە وزەیەکی بەکاریان تێدا جەخت بکەمەوە و بیانهێنمە ناو واقیعی نووسین و هەقیقەتی ویژدانییەوە.

نووسین له‌ ته‌واوی ڕۆژه‌كانی ساڵێكدا، كار و هه‌وڵدان‌و تێگه‌یشتنه‌ له‌ ئاراسته‌ی ڕۆیشتن و ئه‌و بوونه‌ی خه‌یاڵ وه‌ك پاڵپشتێك به‌گه‌ڕ ده‌خات بۆ گه‌شه‌كردنی بیركردنه‌وه‌و په‌یداكردن و خه‌ملێنی تیشكه‌ شیعرییه‌كان له‌ هه‌قیقه‌تی ویژدانییه‌وه‌.

نه‌مویستووه‌ شوێن پێی ته‌مه‌ن و ژیان و بینین پیشان بده‌مه‌وه‌، بگره‌ ویستوومه‌ ئاراسته‌ی بخه‌ملێنم و پێناسه‌ی بكه‌مه‌وه‌. پێناسه‌كردنه‌وه‌ گه‌یشتنه‌ به‌ ناوكی بێگه‌ردی شیعر. ئه‌گه‌رچی ده‌شزانم ناوكی بێگه‌ردی شیعر له‌ پله‌ی مه‌حاڵدا به‌ ده‌ست دێت و له‌ گرد و كۆی جۆش و خرۆشی ویژدانی و گۆشه‌ جیاكاره‌كاندا گه‌ڵاڵه‌ ده‌بێت، به‌ڵام من وه‌ك كه‌سێكی پڕ جۆش و خرۆشی ویژدانی و ماندوو به‌ شیعره‌وه‌، گه‌یشتن به‌ تاكه‌ دره‌وشانه‌وه‌یه‌ك ناوكی بێگه‌ردی شیعر و ژیانمه‌.

من په‌روه‌رده‌ی كولتووری شیعرییم و له‌ كرۆكی زمانی كوردییه‌وه‌ هاتوومه‌ته‌ ده‌رێ، كولتوور له‌ناو كۆمه‌ڵێك هه‌لومه‌رجی كاریگه‌ردا ده‌ڕسكێت. هیچ شتێكیشم له‌ ده‌ره‌وه‌ی بیركردنه‌وه‌ی خۆمدا نه‌دۆزیوه‌ته‌وه‌، كه‌ لێكدانه‌وه‌ی جیاكاری بۆ ژیان نه‌بووبێ. پێویستیشه‌ باشترین شت، كه‌ له‌ بیركردنه‌وه‌ی خۆماندا گرد و كۆ بووه‌ و هه‌مانه‌ ئه‌وه‌ ببه‌خشین، به‌خشینی باشترین شت بنیادت ده‌نێته‌وه‌، كه‌ هه‌موو بیركردنه‌وه‌ و توانات له‌دوا ده‌قدا ڕشت، هه‌ست به‌ جۆرێك ڕووخان ده‌كه‌یت. كه‌ به‌ شێوه‌یه‌ك له‌ شێوه‌كان به‌خشینه‌وه‌ لات دووباره‌ ده‌بێته‌وه‌، ڕاسته‌وخۆ هه‌ست به‌ بنیادنانه‌وه‌ و هێز و وزه‌ی ده‌روونی ده‌كه‌یته‌وه‌. له‌م كارو

هەوڵدانەدا ویستوومە لە هەڵچوونێک، یان ڕامانێک، یان بینینێک، یان تەزوویەک، یان خەونێک، یان هەست پێکردنێک ..... تاد، بمێنمەوە و جۆرە خەسڵەتێکی چۆن خرۆشان و وەها نووسینی پێ ببەخشم، یان هەستی کاتی و دۆخێکی سروشتی تێیدا بدۆزمەوە. واتە: شیعر لەگەڵ هەر بارێک لەو بارانەی دەستنیشانم کردوون، پێم گەیشتووە و لە گیانی نزیک بوومەتەوە و گەیشتووم بە پلەی ئەشقی کەم وێنە، ئاماژەکانی تەمەن و ژیان و بینینم کردووە بە ناوەندو تیشکە شیعرییەکانم لێوە پەیدا کردوون و گەیاندوومەتە باری کپیی نووسین.

لە کپیی نووسیندا لەو گرفت و کێشانە ڕام نەکردووە، کە ڕۆژانە ڕووبەڕووم بوونەتەوە، هەندێکیانم لە بینینەوە هەڵدەگێڕایەوە، وەک نادیاری و خەیاڵێک کارم تێدا کردووە و بە مەودا و خاڵێکم گەیاندووە.

لە بەرزاییەوە داشکاومەتە خوارەوە و لە خوارەوەش بە ئاراستەی بەرزایی بەرز بوومەتەوە بۆ دامەزراندنی مەوداو خاڵ، ناوەندم کردووە بە یادگە و گفتوگۆ و کانگەی زاخاودانی مێشک. بایەخی زۆرم بە ئەفسوونی وێنەی شیعری داوە، بە هۆی دەنگی پیت و ئاوازی وشەوە هەمان بایەخم لە ڕستەی شیعریشدا دووبارە کردووەتەوە. ڕستەی شیعریم لا وەک ئەو ئۆتۆمبێلە ئەفسووناوییە بوو، کە بە منداڵی بە ئارەزووی خۆم و بە جۆرەها شێواز دەمجووڵاندو ئاستدارم دەکرد.

نەکەوتوومەتە یاریی وشە و پچڕانی پەیوەندیی نێوان وشەکان، پەیوەندیی نێوان وشەی یەکەم و سێیەم بپچڕێنم و

یارییەکی دەنگی بە وشەی دووەم بکەم، بەڵام هەوڵم داوە ڕستەکان ڕستەی بێ گرێ و ئاستداربن و جۆری دەنگی وشە و سروشتی زمانی تێدا بپارێزم. ئەو ڕاپسکان و هێزە شاراوەیەی زمان هەیەتی لە چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵیدا گیانی نوێبەخشی تێیدا دەجۆشێت و دەڕسکێت.

زمانی ئاخاوتنم لە زمانی نووسین جیا کردووەتەوە. هەمیشە ئەو ئاخاوتنانەی لەناو ژیاندا هاتووە و دێت پاڵپشت بووە بۆ نووسین. واتە: دەقی شیعریی چووەتە پاڵ دەقی ژیان و هاوتاییان دروست کردووە.

لە کار و هەوڵدانەکانی پێشترم دەق هەبووە، چەندان ئەم پەڕ و ئەو پەڕم پێکردووە و هێڵە گشتییەکانم گۆڕیوە. ئەوجا ڕەواییم بە خۆم داوە بڵاوی بکەمەوە، بەڵام لەم کار و هەوڵەمدا چۆن نووسراوە، ئەوها بڵاوکراوەتەوە. مەگەر بە دەگمەن وشەیەک، یان دەستەواژەیەکم جێگۆڕکێ پێکردبێت. لەوانەشە ئەمە خەسڵەتی شیعری کورت بێت بە پڕی دێت و خورپەت دەخاتە هەناوەوە و خۆی پێشکێش دەکات، هەروەها شیعری کورت خۆی لە گشت ناناسێتەوە، بگرە خۆی لە یەک شت دەناسێنێتەوە و مانای تەواوی یەکلاکەرەوە دەدات.

هەوڵی ئەفسانە و داستان خوڵقانیشی تێدا نادرێت، هەوڵی بەرهەمهێنانەوەی مانا و مەودایەکی نوێی لێوە دەدرێت و دەڕسکێت. شێوەی ڕسکانەکەش لەو وێنە و دەربڕینانە خۆی ڕوون دەکاتەوە، کە مانا و مەوداکانی تێدا کۆ دەبێتەوە و وێنای کەسێکی ئەفسانەیی، یان داستانیمان بۆ دەکات.

لە یەکەم ڕۆژی ئەم ساڵدا. (٢٠٠٩)، تا دوا ڕۆژی (٣٦٦) پارچەم نووسی. نووسین بۆم ببووە سروشتێکی تایبەت و ڕۆژانە، ڕۆژ، کە نوێ دەبووەوە، دەبووە خولیاو سەرهەڵدانی پارچەیەکی دیکە. وەک ئەستێرە ڕژاوێک هەر ڕۆژەی پارچەیەکم هەڵدەگرتەوە، ڕێزم دەگرت و بەرزم دەکردەوە تا ئاستی دڵ و سەر، ڕۆژی دووەم وەک یاداشتو بیرەوەری لە نووسینی ڕۆژی پێشترم دەڕوانی.

لە دوا قۆناخی بیرکردنەوە و دیارکردندا تەواوی پارچەکانم بەیەکەوە گرت و جۆری دڵ لێدانەکانیانم پێوانە کردن. بینیم زۆرینەیان لەناو یەکدا شەپۆل دەدەن. (٢٠٠) پارچەیانم لێ فڕێدان و (١٦٦) یانم وا بینی هەریەکەیان لە تاکدا سەربەخۆیە و لە گشتدا لەناو یەکێتی ئەزموونی هەستیمدا یەکگرتوون و ئاراستەیەکیان گرتووە بۆ گفتوگۆ دروستکردن لەگەڵ ئەوی دیدا، یان قووڵایی ناخی خۆم. ساڵ، کەبووە بە (٣٦٦) ڕۆژ لە کولتووری کوردیدا پێی دەڵێن: ساڵی پڕ، یان ساڵی سفر، وەک ناونیشانی کتێب سەرەتا: (پەنجەمۆری ساڵێک)م هەڵبژارد بوو، دوای هەڵوەستە و گەڕانەوە بۆ سەرچاوەی خود، وەک ناونیشان لەسەر: (ساڵی سفر) سەقامگیربووم. ئەوە شیعری بێگەردە گفتوگۆ دەکاتە ئامانج و چارەنووس و هەموو شتێک بۆ بەرزکردنەوەی هەستی خۆشەویستی و لەدایکبوونی پەیوەندی لە دڵەوە لە نێوان سروشت و گەردوون و تەواوی بوونەوەر و کۆمەڵگاکاندا.

لەو ماوەیەشدا بە شێوەیەکی پڕاوپڕ و بێ هاوتا ئالوودەی چوارینەکانی: باباتاهیری هەمەدانی و خەیام و

ئەحمەد تاقانە ..... تاد، ببووم. توانای ئەوەیان پێدام دووبارە نەبوونەوە لە شێواز و ئاستداری لە ئێستێتیکای زماندا یارمەتیدەرن بۆ گەیشتن بە پلەی ئەشقی کەم وێنە و بەرهەمهێنانی تایبەت و پڕ بایەخ.

ژیان بەخششێکی خوداداوە و بەرهەمهێنانی شیعر بۆ من نهێنیی بوونیەتی. هەموویان بە یەک شێواز بەرهەم نەهاتوون. شێوازی جۆراوجۆر و جیاکارن. هەندێکیان سادەن لە ڕووی ڕێکخستنەوە، مانایان بە دوای یەکدا هاتوون و مانا دەپارێزن، مانایەکی ڕوون و دیار ئاشکرا دەکەن. لە هەندێکی دیکەیشدا مانا لەناو جێگۆڕکێی کات‌و گواستنەوەی شوێن لە شوێنی واقیعەوە بۆ شوێنی زەینی بزر دەبێت و دەبێتە هەست پێکردن. واتە: وێنەکە مانایەکی ڕوون و دیار ئاشکرا ناکات، بگرە هەست دەکەیت شتێک هەیە لەم بارەدا مانا دەگۆڕێت بۆ هەست پێکردن. لە بینینی ڕۆژانە خۆی بە دوور دەگرێت، وەک خەیاڵی کتوپڕ خۆی قووڵ نیشان دەدا. لەسەر دوو شوێن نەوەستاوم، (بەهەشت) و (دۆزەخ). بەهەشت (ئێرە) و دۆزەخ (ئەوێ)، بگرە شوێن شوێنێکی (زەینی)یە و زەمەنیش زەمەنی درەوشانەوەی (گیان)ە. لە هەر نیوە بازنەیەکدا ویستبێتم کوشتیتم و پاشان بووژاندوومەتەوە، نووسین، کە شوێنی زەینی هەڵدەبژێرێت، ژیان لەناو زەیندا درێژ دەکاتەوەو پێکهاتەیەکی زەینی دەداتێ، لە فۆرمی زەینیشدا ڕێکی دەخاتەوە و دایدەمەزرێنێت. شوێنی زەینی لەم کار و هەوڵەمدا دەبێتە خود و دەبێتە بابەتیش، هەروەها دەبێتە شێواز و دەبێتە ماناش، لە شوێن و کاتی واقیعیدا هەقیقەتی

ڕەها هەیە. واتە: دەستپێکردن و وەستان، بەڵام لە شوێنی زەینیدا هەقیقەتی ڕەها نییە. کپی و هەڵچوونی گیان هەیە، شتەکان لە بیرکردنەوە و وێنەکردنی خۆیدا دەدۆزێتەوە. هەقیقەتی ڕەها دەیەوێت واقیع بپارێزێت و لە دۆخێکدا ڕایبگرێت و نەیخاتە بەردەمی پرسیاری کاریگەر و هەمیشەیی درێژ خایەن.

بەند نیم بە بنەڕەت و چۆنێتی سروشتەوە، ئەگەر هەشمبێت لە شێوەی تاڵە دەزوویەک هەبووە و دەمێنێتەوە. خەسڵەتی مرۆڤم داوە بە کەرەستەکانی سروشت و لەبارەی بوونی خۆیەوە هێناومنەتە گفتوگۆ و لێک تێگەیشتن. ئەو بارەی تێدا دەدۆزرێتەوە، کە لە زمان و خەیاڵدا بۆی دەگەڕێن. شاعیربوون لەناو کەرەستەکانی سروشتدا ئاسانە، بەڵام بە شاعیری مانەوە لەناو کەرەستەکانی سروشت و گۆڕینیان بۆ ڕازەکانی مرۆڤ و وێناکردنی گەردوون، کە بەبێ کۆتایی نوێ دەبێتەوە. دۆخگۆڕینە. خواستی نوێبەخشی، یان ناوکی بێگەردیی شیعر لەو دۆخگۆڕینەدا دەردەکەوێتو دەڕسکێت. لە شیعری کوردیدا: (مەولەوی و گۆران)، هێمایی دیاری ئەم دۆخگۆڕینەن.

شیعر بۆ من ئامانجە و بە دوایدا دەگەڕێم و هەوڵی بۆ دەدەم، قەتیش بە دوای قسەی ئەم و ئەویشدا ناچم، چونکە بوونی شیعر هێزە بۆ پاراستنم و بێ بایەخکردنی لەرزۆکی و لاوازیی دەروونی ئەوان. داهێنان، ڕق و کینە و ئیرەیی خاو دەکاتەوە و پەراوێزی دەخات. باری بەخۆداچوونەوە دەخەملێنێ و هەقیقەت دەکاتە پێودانگ و دەیهێنێتە پێشەوە. هەموو شتێکی سرووش و بەهرەبەخش

لە کولتووری مرۆڤایەتیدا بۆ ئاشنایی و یەکترناسین سەری بەرز کردووەتەوە و خەڵکی بینیوە و خەڵکیش بینیویەتی. سەرنجیان تێکهەڵکێشی یەکتر بوونە و لە بوونێکی هەست پێکراویان ڕوانیوە و خاڵ و هێڵی بەدواداچوونیان دۆزیوەتەوە. شیعر بەرهەمهێنەری سرووش و بەهرە بەخشی ئەم کولتوورەیە، جوانیی گشتگیریش هێمای تایبەتی کولتووری مرۆڤایەتییە، بەڵام خۆم ئەم مانایەم بەرهەم هێناوە، کە خودم ویستوویەتی و سروشتم لە شوێن و فۆرمی زەینی ئاشکرا دەکات، کە خود و سروشتی مرۆڤیش لە ڕێگای شیعرەوە لە شوێن و فۆرمی زەینییەوە ئاشکرا بوو. شیعر وەک تیشکی خۆری لێ دێت، لە بەرزترین لووتکە دەکەوێت، هەروەها لە قووڵترین دۆڵیش، بەڵام ڕەنگە هێزی گەرمایی بەخشینی لە لووتکەوە بۆ دۆڵ، جیاکارییان بۆ دوو ئاستی دوور لە یەکتربن.

نوێبەخشی دیاردەیەکی گەردوونی و گیانیی گشتییە، ناوکی بەهایەک نییە، بگرە کۆمەڵێک بەهایە و بەهای لێوە لە دایک دەبێ و دەڕسکێت. پاشان بە ئاسۆیی و ستوونی گەشە دەکات و خۆی بڵاو دەکاتەوە. مەرجیش نییە شیعر هەڵقوڵاوی هەلومەرجی کۆمەڵگایەک بێت. لە زەویی تایبەتکار و هەلومەرجی جیاکاردا هەڵدەقوڵێت. مەرجە پەیوەندییەکی ڕاستەقینەی لەگەڵ هەستەکان و زماندا بەڕێوە بردبێت و تێگەیشتنیان بۆ یەک هەبووبێ و گونجاندن بخەنە ناو ڕووداوە زەینییەکانیانەوە. با ئەم بارە ناسروشتییەش لەسەر چاو و برۆی شیعر لابدەین، کە گوتراو پێویستە شیعر بەناو دەروونی کۆمەڵگاوە شۆڕببێتەوە و ڕازەکانیان

بڵاوێنێتەوە و بەپێی خواست و پێویستییەکانی ژیانی ڕۆژانەیان خۆی ڕێکبخات و بێتە گفتوگۆ. گۆشتی ئەدەب لە ئێسقانی بینین و واقیعی زیندووی ویژدانی جیا ناکرێتەوە. ئەو واقیعەی کە لەناوی دەژین دەبێتە هۆی هەڵچوونی کتوپڕ و جووڵانەوەکانی دەروون. بەبێ هیچ شاردنەوەیەک کێشەکانی خۆی بێ پەردە دەخاتە پێش دڵ و چاو لە ڕووبەرێکی تەسکدا بەجێی ناهێڵێت. لە چرکەیەکدا بەهرەکانی دادەچڵەکێن و بە ئاوازێکی بە جۆشەوە لە درێژبوونەوەی ڕستەدا کاروبارەکانی دەروون کاکڵی جووڵانەوەکانی خۆی بەجێ دەهێنێ. لەم بارەدا بەهرە بنەمایە و واتایەکی لێ پێکدێت و دەبێتە نەمریی دەروون.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

شیعر لە خۆمانمان نزیک دەکاتەوە

مانیفێستی شیعری

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لە دایک بوویمە. شیعریش هاندەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات.

شیعر گیان و باڵی داهێنەری قەقنەسە، بەردەوام ژیان تێیدا نوێ دەبێتەوە و ژیانیشی تێدا دەمێنێتەوە. لەم نوێبوونەوەو مانەوەیەدا خەیاڵی داهێنەر، یان هێزی خەیاڵکردن دەگاتە یەکێتییەکی تەواوی نێوان شیعرییەت و زمان و شیعرییەت و بوون و نوێبەخشی دیدگا. شیعر هەموو شتێک لەبەریەک هەڵدەتەکێنێ و لەناو خۆیدا دەیتوێنێتەوە و دەیکاتە کەرەستەی پێویست بۆ بەکارهێنان و ئامادەبوون. هەر دەبوو شیعر بێتە سەر ئەو زەمینە و ناو کۆمەڵگاوە، تا مرۆڤی هاوچەرخ دەربڕین لە خودی خۆیی و ئاخاوتنە جیاوازەکان بکات، ئاخاوتنە جیاوازەکانیش نزیکایەتییەکی پتەویان لەگەڵ یەکدا لا پەیدایە و گفتوگۆ دەکەنە هێڵ و هێما و هەناسەدان و هەناسەدانەوەی تاک و کۆی کۆمەڵگاو زمان و بوون و هەلومەرجی ناوەوەیان.

لە ئەزموونی خۆمدا زیاتر سەرقاڵی ناوەوەی خۆمم، کەمتر دنیای دەرەوە تووشی سەرسوڕمان و واق وڕمانم

دەکات، بەڵام بڕواشم بەوە بەهێزە دنیای دەرەوە، کەم و زۆر کاریگەری لەسەر دنیای ناوەوە هەیە و دەیخەملێنێت. ڕایەڵ و هێڵ و هێماکانی: (سروودی زەوی) زیاتر بەتەنگ زمان و شێوازەوەن و شەش دەق دەناسێنن، کە ڕووبەڕووی چڕیی مانا بوونەتەوە. هەر هەمووشیان شاکەس و کەسی دیاریان تێدایە. شاکەس و کەسی دیاریش ڕووداوەکان ڕوون دەکەنەوە. بەشێوەیەک هەڵسوکەوتم لەگەڵدا کردوون، وەک کەسی نادیار و دوورییەکی دوورەدەست و نیمچە مەحاڵ وەرمگرتوون و تێکەڵ بە بوونێکی گەردوونم کردوون، لە فەزایەکی ئەفسانەیی و ڕۆحیدا بانگیان دەکەم بۆ بینین و دۆزینەوە. ئەنجام لە فەزایەکی پاکیزەدا ئەفسوونی دەنگێک. دەنگێکی کارامە و چالاک بەنەرمی پەردەی گوێ دەلەرێنێتەوە و دەیەوێت تێکەڵ هەستەکانی تر ببێت، بەڵام نە دەتوانم بیبینم و نە بیدۆزمەوە. لە هەمان کاتیشدا ئەفسوونی ئەم دەنگە نادیارە لە فەزای هەموو شیعرەکاندا دەبیسترێت، ئەفسوون و دەنگێکە بۆ هەموو ژیان. لەهەندێک بەشیدا دەچێتە ناو فۆرمی نامۆییبیەوە. ئەم نامۆییبیەی مرۆڤی هاوچەرخ لە ئەنجامی هەستیاریی زۆر تایبەتیدا لەگەڵ دەسەڵات و مافیاکانی دەسەڵات دووچار و گیرۆدەی بووە. دەیەوێت ئەو بوونە ڕەهایەی خۆی بدۆزێتەوە، کە بەهۆی هەستەکانی لە فەزا پاکیزەکاندا بەدوای ئاراستەکانیدا دەگەڕێت و فۆرمی ڕەهای بۆ دروست دەکات. هەر شەش دەقی ئەم ئەزموونە نوێنەرایەتی ئەم فۆرمە ڕەهایە دەکەن، هەر هەمووشیان لە جیهانی شێوازیدا یەک شێواز، خۆئامادە کردوو و خەملیو

بە وزە و تانوپۆی پەخشان دەهێننە ئاراوە، بەڵام لەجیهانی بابەتیدا هەر دەقێک بنیاد و دۆخی سەربەخۆی هەیە.

لە بنیادی جۆرا و جۆری دەقەکاندا بۆ ڕێکخستنی وشەو دابەشکردنیان لە ڕووبەری سپیی کاغەزدا کارێکی تایبەتکارو دیاریکراوم نەکردووە، کە ببێتە تەواوکەری وێنەو خوڕکردنی ترپە و ئاواز و دەنگەکان، بگرە وێنە و ترپە و ئاواز و کردە دەنگییەکانم بە تەواوی بە دوای یەکدا ڕێکخستوون و لێکم دوور نەکردوونەتەوە، بیرۆکەشم نەکردووەتە دەربڕینێکی مۆسیقایی، یان بەرجەستەکردنی بنیادێکی مۆسیقایی. هێڵی پەیوەندیم لە نێوان ئاراستەکان و پێکهێنەری دەروونی دروست کردووە و بەهای ڕاستەقینە وەردەگرێت. ترپە و ئاواز خرۆشێکە بەهۆی لەرە و زرینگانەوەی زمانەوە دەربڕین لە واتایەک دەکات، واتاکە لە خاڵێک دەست پێدەکات و سووڕی بازنەیەک تەواو دەکات، بازنەکە تەواو پڕ دەکات و دەیدرەوشێنێتەوە. لەو بڕوایەدام هەر ئەزموونێکی شیعری بێگەرد لە بوونی بێگەردیدا، دیاردەیەکی شیعری زمانە و لە ئاکامیشدا ئەوپەڕی دەرکەوتن و نوێبەخشییە. هەمیشەش بەدوای هۆو ئامانجی نوێبەخشییەکەیدا دەگەڕێت. ئەم بەردەوام گەڕانە خەسڵەتی سەردەمە. بەنیازی دۆزینەوە و بەرجەستەکردن، هەنگاوەکانی لە زەمینەی هەوڵدان هەڵدەگرێ و لە زەمینەی داهێنان دایدەنێت.

چەمکی زمان جێگیر نییە، گەشەسەندن و دەوڵەمەندبوونی دانە پەیڤیش وەڵامدەرەوەی پێداویستییەکانی سەردەمە. من پێستی هەموو چینەکانی جەستەی وشە لە ڕووی

دەنگ، پێکهاتە، واتا، ڕێزمان هەڵدەدەمەوە تا دەگەمە کرۆک و گیانی پڕ وزەی. ئەوجا بەکاری دەهێنم و دەبێتە وەڵامدەرەوەی پێویستییەکانی سەردەم. گفتوگۆکردن لەگەڵ پێداویستییەکانی سەردەم، خەسڵەتی نوێبەخش و نوێبەخشییە.

شیعر ڕەوانبیژی و چالاکییەکی زەینییە. بەبێ ئەمانە شیعرییەت دروست نابێت. شیعرییەت ئامادەیی ئەوەی تێدایە وەڵامی هەستەکانی خوێنەری کارامە و چالاک لەباری دەربڕین و کاریگەرییەوە بداتەوە. ئەو هەستەی من بەرانبەر بە شکۆی کتێبە ئاسمانییەکان، هەستێکی سروشتی و پێگەیشتووە، بۆ من شێوەیەکی ڕاستەقینە و کولتوورێکی جوانییە، نەک ئارەزوویەک. هیچ ئارەزوویەکی ساتەوەخت و کاتیش ناتوانێت بەرانبەر ئەم هەستە ڕێگریو بەرگری بکات. هەست دەکەم لەناو کتێبە ئاسمانییەکاندا ژیان و هەستەکانم پڕ و بێ کەموکوڕین. بۆ من بوونەتە ئەشق و چێژی جوانی و شادمانی دەبەخشێت. شادمانی بەخشیش هۆکارێکی سەرەکی و بەهێزی بەردەوامبوونی ژیان و سەرچاوەی نوێبوونەوەیە. ئەو نوێبوونەوەیەی لە گیان و باڵی قەقنەسەوە، وەک بۆماوەیی بۆم ماوەتەوە. ئەم بۆماوەییبیە ڕۆڵێکی گرینگ لە تازەکردنەوەی زمانو شێوازو خەیاڵی شیعریی دەبینێت. چێژ وەرگرتن لەجوانی و مانەوە و نوێبوونەوە لەناو جوانیدا تواناداریییە. جوانیویست هەرچەندە بچێتە ناو سروشتی جوانی و بمێنێتەوە و ئاشنایەتی لەگەڵ ڕیشاڵەکانی ببێتە برای خوێنی، ئومێدی بەرانبەر دیدگا بەهێزبوون دەخەملێ و پەیبردن بەنیشانەکانی جوانی

فۆرمی نوێی دەوێت، لە خەمڵینی خۆشیدا فۆرم دروست دەکات.

دروستبوونی هەموو فۆرمێک و هەموو شتێکیش لای من بە شیعری بێگەرد بەستراوەتەوە. یەکەمین ڕێزلێنان و خۆشەویستیش بۆ شیعری بێگەرد، تێگەیشتنە لێی، نەرمونیانیی شیعریش لە کەسایەتیت بچەسپێت و ڕەنگ بداتەوە. کەسێک ئەشقی شیعری نەناسیبێت، ناتوانێت شاعیری ڕاستەقینە بێت. ئەشقی شیعر وەک ئایین بڕوایی دەروونییە، خۆشەویستی یەکەمم بۆ خودا و شیعرە، پلە بە پلەش بۆ خوارەوە. مرۆڤی هەستیار و بڕوادار، کە دەگاتە قۆناخ و تەمەنێک بەشێوەیەکی ڕۆحی بیر لەژیانی خۆی و دەوروبەری خۆی دەکاتەوە.

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لە دایک بوویمە. شیعریش هاندەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات.

پەیوەندیی من بەکتێبە ئاسمانییەکانەوە ئەنجامی ئاشنایەتییان، بنەما و هۆکار و جۆشدەر و کارتێکردنی ئەم ئەزموونەمن و بایەخی تایبەتییان هەیە. ڕاستە هێڵێکن ڕەوتی ڕۆیشتنی منیان بە خوێن و گۆشت و ئێسکەوە تێدا دەبیندرێت. هەناسە شیعرییەکانم وەرنەگرتووە، بگرە خۆم تێکەڵ بە شکۆی هەناسەکان کردووە و خۆشم پاراستووە لە ڕەسەنیی دەقەکان و بابەتی بەرجەستەکراو. بە ئاستی توانا هاوتاییم دروست کردووە. بە شێوەی ڕێکخستنە پەخشانییەکانی کتێبە ئاسمانییەکان کاریگەر نەبوویمە. بگرە هۆگری پڕ مەبەستی ناوەڕۆکیان بوویمە و بنەمای بۆچوونمیان دارشتووە و کاریگەریی خۆیان بەشێوەیەکی

ڕوون چەسپاندووە.

ئەم وەرچەرخان و گۆڕانکارییەی بەسەر بوونی، شیعریی‌و ژیانی مندا هات لە ئەنجامی ڕووداوێک بوو، ١٩٩٥/١/١٦ ئۆتۆمبێل منداڵە نۆبەرەکەمی شێلا. بۆماوەی حەفتاوپێنج چرکە منداڵەکەم گیانی تێدا نەما و مرد. چوار دکتۆریش لە مردنیدا دڵنیایان کردمەوە. لە دۆخێکی زۆر خراپدا بووم و لە هەموو هەستەکانمەوە شڵەژابووم، هێشتاش شڵەژانی ئەم ڕووداوە بەری نەداوم. لەم چرکە زۆر تایبەت و کاریگەر و هەستیارەدا، بە دڵ نزام بۆ خودا کرد. لە نزاکردنەکەمدا دڵم زۆر بەهێز بوو، لە شوێنی شیاوی نزاکانم دڵم لێی دەدا. وام دەزانی لەناوەندی گەردوون ڕاوەستاوم و مەیدانخوازی داوا دەکەم، خاڵی کۆتایی بوونم نیشاندراوە و شەڕی ئەم نیشاندراوە دەکەم. هێشتان دەستم بەئاسمانەوە بوو، منداڵەکەم گیانی تێدا گەڕایەوە و زیندوو بووەوە و دەماری لێی دا. بەئاواتەوەم ئەم چرکەساتە بگرم و دەربڕینی لێ بکەم. ڕۆژی لە دایکبوونی منداڵەکەمم کردووە بەم ڕێکەوتە، هەموو ساڵێک لەم ڕێکەوتەدا ئاهەنگی لەدایکبوونەوەی بۆ دەگێڕم. ئەم ڕووداوە وای لێ کردم بەشێوەیەکی زۆر لە دڵەوە بیر لە بوون و هێزی ڕەهای خودا بکەمەوە و زەمینەیەک لە نێوان بەرهەمەکانی خۆم و کتێبە ئاسمانییەکان خۆش بکەم. هەوڵی زیاتریش بدەم بۆ تێگەیشتن لە چییەتی کتێبە ئاسمانییەکان و کاریگەرییان لەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیریی کۆمەڵگای کوردی. بۆ ماوەیەکی زۆر کەوتمە کۆکردنەوە و خوێندنەوەی ئەو کتێبانەی لەبارەی بیری

کتێبە ئاسمانییەکان نووسراون و لێکدراونەتەوە. قورئانیشم بە دوو وەرگێڕانی جیا جیا چوار جار خوێندەوە، چوومە ناو ڕووناکییان و لەناو ڕووناکییاندا خانەکانم دۆزییەوە و تێیدا نیشتەجێ بووم، بەڵام خانەی ڕووناکییەکانی قورئان زیاتر لە تەورات و ئینجیل لەناو خۆیاندا دایانگیرساندم و لە خۆیان نزیک کردمەوە.

ئەم ڕووداوەم کردە بنەما و ئەشقی زەمینیم بۆ ئەشقی ئاسمانی گواستەوە و بێ ئەم ئەشقەش ناتوانم مەزندەی ژیان بکەم، کە بەو ئەشقەوەش دەنووسم، هەست دەکەم لە جیهانی واقیعدا ئەرکێکی جیهانی زەینی جێبەجێ دەکەم. شاعیری ڕاستەقینە هەستەکانی لە ئاست تەواوی ڕووداوەکانی ناخی خۆی و دەوروبەری بەئاگایە، بچووکترین ڕووداو وەردەگرێت. ڕووداوە گرینگ و کاریگەرەکانی ژیان دۆخی دەروونین و لە کرۆک و ناوکی شیعرەکانیدا دەناسرێنەوە. شیعر خۆی ڕووداوە، یان ڕووداوی واقیعی، یان ڕووداوی زەینی. هەندێک جاریش باری نائاگایی تێکەڵ دەبێت و دەچێتە دۆخی سەرسامییەوە.

ئەم ڕووداوە ئاسۆ و دوورییەکانی ژیانی بۆ دەستنیشان کردم. چی بکەم و چی نەکەم. چۆن و خەریکی چ جۆرە بوونێکبم. **پێش ئەم ڕووداوە، ئایینم بەدەستکرد و خەیاڵی مرۆڤ دەزانی.** لە کتێبە ئاسمانییەکاندا وشە خەیاڵ نییە و خەیاڵیش وشە نییە، ناوەندێکی مانا هەیە ماڵی هەبوونە. دەبێت سروشتی ئەم ناوەندەش باش بناسین. سەرەتا دەپرسین خودی ناوەند چییە و ناوەند لە پێناو چیدا دروست دەبێت. لە ڕێگای هێما و هێماپێکراوێک پێمان دەگات، یان ئەو

وەک واقیعێکی بە زەبر و دەسەڵاتێک ئێمە دەناسێت و دەوروبەرمان پێدەناسێنێت و لە ناوەندی خۆیدا کۆمان دەکاتەوە، لە ڕێگای زمانەوە ناو و قەوارە و مانامان پێدەبەخشێت و دەمانباتە بواری تایبەت و بوونەوە.

زمانی شاعیر خوێنەری کارامە و چالاک بە ناخ و خودی شاعیر دەگەیەنێت، ناخ و خودی شاعیریش نیشانی خەڵک دەدات، زمان بەڕێوەبەرایەتیی خودی شاعیر دەکاتو ئاراستەکانی مانا و ئێستێتیکی بۆ دەدۆزێتەوە. ئەو پرسیارانەی لەناو کتێبە ئاسمانییەکاندا شەپۆل دەدات، هەموویانم هێناوەتە سەر زەویی واقیع و کردوومەتەوە پرسیار و لەمەڕ هەموو شتێکی دنیام کردوونەتەوە، دەمەوێ یاسای ئێستێتیکی بەو جۆرە ڕێک بخەمەوە، کە خۆم تاسەو تامەزرۆییم بۆی هەیە. لە ڕێگای ئەم هەستە شیعرییەوە بەوە گەیشتووم کوردستان بۆ من تاراوگەیەکە و میوانێکی یەک دوو ڕۆژەم تێیدا. زۆر جار لە خوێندنەوەی دەقێکی شاکار دەچم لە نیشتیمانی نووسەرەکەدا وەک هاووڵاتییێکی بێگەرد دەژیم و بە تانوپۆی شوێن لە دەقەکە و زەمینەی نووسینەوە پەیوەست دەبم.

بەهیچ پێودانگێک پێم لە بازنەی شوێن لە نووسیندا ناخەمە دەرەوە، خودی خۆم دەکەمە نیشتیمانم. لە دەرەوەی شوێن لە نووسیندا هەست بە تاراوگەکراوی دەکەم. شوێن لە ئەدەبدا بۆ من شێوەیەکی ڕاستەقینەی هەیە و بۆ ژیان هەڵمبژاردووە. لەو ئەزموونەمدا لە ڕێگای قووڵبوونەوە بەمێژوودا لە چەمکی بوون و دووبارەبوونەوەی کارەساتە مرۆییەکان دەکۆڵمەوە و هەڵیدەکۆڵم و کاردانەوە نیشان

دەدەم، کاردانەوە بەهەردوو باردا، باری ئەرێنی و باری نەرێنی. بەهەموو ئەو دەرفەتانەوەش دەژیم، کە دێنە سەر ڕێگام و لە خاڵ و هێڵی دامەزراندنی نووسین لە ئاکارە سەرەکی و گرینگەکانم دەبن و بەهابەخشن بۆ ڕێکخستنی ڕایەڵی مانا و دۆخی خواستراو.

هەرچەند جارێک دەچمە دۆخی شیعرێکی نوێوە، هەست دەکەم یەکەم جارمە ژیان دەبینم و ڕووبەڕووی دەوروبەرو پێداویستییەکانی ژیان دەبمەوە، لەناو فەزایەکی بێگەردو پاکیزەدا شەپۆل دەدەم و کەوتوومەتە ژێر کاریگەریی خەیاڵ و دیدگا و واقیعەوە، بیرکردنەوەی مرۆڤی هاوچەرخ بە هەموو دیاردەکانی پەیوەندیداریانەوە وێنا دەکەم و هەوڵ دەدەم یارمەتی هەستی ئێستێتیکایان بدەم.

سوپاس بۆ شیعری بێگەرد، هەموو دەم وای کردووە جێگای شانازیم بێت، لە هێزی نادیاریش داوا دەکەم جێگای شانازیی شیعری بێگەرد بم.

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لەدایک بوویمە. شیعریش هاندەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات.

کانوونی دووەمی ٢٠١٢ هەولێر

شیعر بەرانبەر ئەبەدییەت

مانیفێستی شیعری

بەرلەوەی هۆگری نووسینی شیعر ببم، هۆگرییەکی ڕاستەقینە و هەست گەرمییەکی زۆرم بۆ خودی شیعر لا پەیدا ببوو. توانا سەرەتاییەکانم لە نێوان ڕایەڵەی ئەم دوو هۆگرییەمدا بواری خۆتاقیکردنەوەی لێ دەخواستم. بەڵێ ئەم خواستە، بوو بە مەبەست و جێگای بایەخ و وێناکردنی ژیان و دۆخ.

من هیچ پرسیارێکم لە خودی شیعر نییە، بەڵام ئەو پرسیاری سەیر سەیری لە من هەیە. وەک ئەوەی من خوداوەندێک بم و نهێنیی ژیان و مردن و زیندووبوونەوەم لابێت. هەردووکیشمان دەمانەوێت ئەویندارانە و لەخۆبووردووانە لەگەڵ یەکتردا بژین. هەمیشەش خۆم لە ڕووداوی گەرماوگەرم بە دوور گرتووە و چاوەڕوانی خەملێن بوویمە. لەگەڵ ئەوەشدا ڕووداوە گەرماوگەرمەکان بەرەنجامی جووڵانەوەی ڕاستەقینەی ژیان و دۆخن.

داهێنەر ئەوکاتە هەست بە ژیان و دۆخ دەکات، کە هەستەکانی خۆی لە ئەشقی پەتیدا بنووسێتەوە. لە نووسیندا لەگەڵی دەکەونە ململانێ و کێشمەکێشم و کێبڕکێ. پاش نووسین و تێڕامان و پێداچوونەوە ئەوەی لا ڕوون

دەبێتەوە کامە هەست کاریگەری لە ئەوی تریان زیاترەو تا چ ئاستێک کاریگەری کارامەتر بووە، لە چ بارێکیشدا سەنگی ڕاوەستاوە.

هیچ فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشییەک تا سەر و ئەبەدی نییە. فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی هێزی بەردەوامن و بەناو پێچاوپێچەکانی ژیاندا دەخولێنەوە. پاش خەملێن لە کەنارێکی ئارامدا هەڵوەستە دەکەن و دەگیرسێنەوە. بە نیازی خۆئامادەکردن بۆ دۆخگۆڕینێکی تر، پشوویەک بە ئەزموونیان دەدەن.

فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشیی تر دێن خۆیان لەوان لادەدەن و ڕێگا خۆش دەکەن، دەیکەن بە چالاکی و وشیاریی مرۆڤ. وەک ئاو دەماری خاک بێ ویست و ئەنقەست، بگرە وەک شێوە و ڕێکخستن و پێویستییەکانی ژیان دەبڕێت و جێگای ڕەوانتر بۆ ڕۆیشتن‌و کارایی خۆی دەکاتەوە. ئەوەی پێشتر فڕێ نادات، ئەویش دەڕوات تا وەک، خۆبوونی و شانازییەک لە تەنیشت ئەواندا ڕابوەستێت، یان هەوڵی گۆڕان و لەناوبردنیان نادات، بگرە لێ زیادبوونیان بۆ دەکات و توانا و ئەزموونی پڕشنگدار و درەشاوەتریان دەداتێ.

ئەم ڕیز ڕاوەستانە ئەزموون و تاقیکردنەوەی بەهرەو سرووش و بیر و بۆچوونی داهێنەرە. لە ئەنجامدا داهێنەرەکان زۆربەیان لە تەنیشت یەک ڕادەوەستن و ڕیزێک پێکدەهێنن. ڕیزی چلچرای داهێنەران. هەوڵم داوە لە ڕیزی چلچرای داهێنەران نزیک ببمەوە. لەم نزیکبوونەوەیەمدا شیعر دادەگیرسێ، هەموومان ملکەچی پڕشنگداری و

دره‌وشانه‌وه‌ی شیعر ده‌بین. شیعریش ته‌نیا له‌ ڕوانگه‌ و تێڕوانینی کرۆکیجوانییه‌وه‌ به‌ها و ئاستداری بۆ داده‌ندرێت‌و هه‌ست به‌ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌که‌ین.

له‌ نێوان ئه‌م دوو مێژووه‌دا ١٩٦٥/١١/١٨ – ٢٠٤٥/١١/١٨، که‌ دراو و داواکراون مێژوویه‌کی تر نییه‌، یان هه‌وڵدان بۆ دروستکردن و قه‌واره‌پێدانی مێژوویه‌کی له‌م باره‌یه‌وه‌ نییه‌. بگره‌ وه‌همێکی جوان و ناوه‌ندێکی چالاک هه‌یه‌. بڕوای به‌ خۆشبه‌ختی و خه‌ڵاتی خودایی هه‌یه‌، ده‌شیه‌وێت ئاگر له‌ خوداوه‌ند بدزێت، پاشان له‌ په‌رجوویه‌کدا بمێنێته‌وه‌. په‌رجووی حه‌زی ژیان و داهێنان، مانا و بوونی که‌سایه‌تی خۆی تێدا بپارێزێت. زمان ئه‌و کاته‌ ده‌بێته‌ چالاکی و وشیاریی مرۆڤ، که‌ بمانه‌وێت له‌ خۆمان بدوێین، یان ئه‌و نیشانانه‌ بخه‌ینه‌ ڕوو، که‌ ده‌مانه‌وێت هه‌وڵی ده‌رخستن و شێوه‌ی ڕێکخستنی بده‌ین. له‌م باره‌دا زمان مانا و بوونی که‌سایه‌تیی نووسه‌ر، وه‌ک چه‌مک و ڕامانی سه‌ره‌کی له‌ناو خۆیدا بڵاوده‌کاته‌وه‌ و ده‌پارێزێت. به‌ ده‌گمه‌ن به‌شداری له‌ بۆنه‌ گشتی و ئه‌ده‌بییه‌کان ده‌که‌م، به‌ سروشتی ژیانی خۆشم حه‌زم له‌ ته‌نیایی و که‌مدوویی و که‌مێک دوورکه‌وتنه‌وه‌یه‌ له‌ خه‌ڵک، به‌ڵام له‌میانی شیعره‌کانمه‌وه‌ چۆڵایی به‌ر زه‌ین‌و هه‌سته‌کانم پڕ کردووه‌ له‌ خه‌ڵک و ئاژه‌ڵ و گیاندار و په‌له‌وه‌ر ..... تاد.

گونجاوه‌ وه‌ک سیسته‌می هه‌وڵدان ته‌ماشای فۆرم و شێواز و خه‌یاڵ و زمان و نوێبه‌خشی بکه‌ین. ئه‌نجامی هه‌ر هه‌وڵدانێک ده‌بێته‌ سه‌ره‌تای هه‌وڵدان و دیارده‌یه‌کی تر و ده‌چێته‌ ناو چالاکی و وشیاریی مرۆڤه‌وه‌. زمان

چالاکی و وشیاریی مرۆڤە و دەنگ و بیرمان لە خانەی باڵادا دەپارێزێت، لە شیعردا تێگەیشتنێکی نیمچە چین چین و ئاستداری دەهێنێتە گۆڕێ. ئەو تێگەیشتنەی شاعیر بە هۆی زەین و هەستەکانیەوە تێبینی دەکات. لە کردەی بە نووسینکردندا، دەبێتە وێنە و ئاسۆ و دووریو پەیوەندییەکی فراوان و کاراتر وەردەگرێت و دەگاتە خاڵی گەشەکردنی پەیوەندیی زەین و هەستەکانی زمان. ئەم خاڵی گەشەکردنە لە پەیوەندیی زەین و هەستەکانەوە دروست دەبێت و دەخرێتە کار و تاقیکردنەوە. لە خرانە کار و تاقیکردنەوەدا، زەین و هەستەکان ئاستی بێ ئاگایی زمان دەگوازنەوە بۆ ئاستی بەئاگایی زمان. ئاستی بەئاگایی زمان لە وێنەی بێگەرددا دەردەکەوێت و هەستیاریی دەروونی وشە دەناسێنێت، هەوڵی خۆدەرخستن و شێوە ڕێکخستن لە خانەی باڵادا دەدات.

زمان هەمیشە خەوتووە. لە بەکارنەهێنانیدا بێدەنگە. لەکاتی بەکارهێنانیدا بەخەبەر دێت و دەبێتە دەنگی دلێر، یان دەنگی ڕاگەیاندراو. جا چ لەباری مانا و پەیامداریدابێت، یان لەباری دەربڕین لە کرۆکیجوانی و وێنەی بێگەرددا.

وێنەی بێگەرد، ئەو هەلومەرج و بوارە دیاری دەکات، کە زەین و هەستەکان تێبینییان کردووە و دەروون ڕوون دەکاتەوە. دەروون بەوەی چەق و کانگای کۆکەرەوەی زەینو هەستەکانە، بە شێوەی ئاسۆیی زەین و هەستەکان دەخاتە بەکارهێنان و شاقووڵی دێتە خوارەوە، بۆ خۆدەرخستن و شێوەی ڕێکخستنی سوود لە فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی وەردەگرێت.

(فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی) پێنج هێڵی سەرەکین، پێکەوە دەڕۆن و بە شێوەی بازنەیی تێکەڵ بە شیعرییەت دەبن و هێزی خۆیان لە دوا خاڵی باش بەکارهێنانیاندا گەڵاڵە دەکەن. مووچڕکو سەرسامییە جیاوازەکان یەکلا دەکەنەوە. لە نێوان مووچڕک و سەرسامییە جیاوازەکاندا جۆرە نهێنییەک هەیە لە شیعرییەتدا بەدەردەکەوێت و ئاسۆ و دووریی خۆی وەردەگرێت. لە شیعردا ناکرێت بەشێوەیەکی مێژوویی و لە ڕەوتی مێژووییدا سەیری زمان بکەین. زمان بەرهەمی تاکی بەکارهێنەرە. واتە: بەرهەمی تەواوی شاعیرە لە بەکارهێناندا. لە بەکارهێناندا داهێنەر تەواوی هێزی زمان دەکاتە هی خۆی.

لە سەرەتا و کۆتایی و هێڵ و هێمایدا، شیعر ئاراستەو پرسیارێکی زمانەوانییە. خوێنەر لەو سەرسوڕمان و سەرسامییانەدا نیشتەجێ و سەرگەردانە، کە زمان وەک فۆرمێک لە خانەی باڵادا دابینی دەکات، یان وەک ڕووداوێک ئەنجامی دەدات و دەیهێنێتە بەر زەین و هەستەکانەوە. لەم بارەدا زمان بەپێی وێنە لە جووڵە و کارایی خۆیدا دەبێت و وریایی و ئەمەکداری خۆی ڕادەگەیەنێت. ئەم ڕاگەیاندنەش پەیوەستە بە دۆزینەوەی هێزی وشە لە ئەزموونی زمانەوانیدا، یان ناسینەوەی تراژیدیای ڕەگەزەکانی ژیان لە فۆرمی زماندا.

سەروا و ئاوازی ئاخاوتن دەسەڵاتی شیعرییەت دەداتە خوێنەر و ئاسۆ و دوورییەکی سەربەخۆ بۆ ڕوانین و لێکدانەوەی بەرهەم دەهێنێت. ئەم جێگای سەرنجەش

دەگەڕێتەوە بۆ مۆسیقاداریی زمان لە ئاخاوتن و نووسیندا. زۆرجار مۆسیقای دەق وا لە خوێنەر دەکات دیدگای بگۆڕێت. لە دیدگایەکی دیاریکراو و داخراودا بۆ ڕۆمانسییەتی هەستی و نەرمونیان و کراوە. ئەم دۆخگۆڕینە ئەنجامی مۆسیقا و نەرمونیانیی زمانە. پێکهاتەی زمانی کوردی گونجاوە بۆ ئەم دۆخگۆڕینە، تەنیاش داهێنەران دەتوانن باری ئەم دۆخگۆڕینە لەباری کەشوهەوایەکی تەندروستدا بدۆزنەوە و لە کارایی و کردەییدا ئاشکرای بکەن.

ئەشق و هەست و بڕواداری و گەڕانەوە بۆ ناو ژیانی خێزان و بنەماڵە، سرووش و بەهرە و سەرچاوە و هەست گەرمی ئەم ئەزموونەمن و بە ناوەند گیراون. ئەزموونێکی تەواو خۆماڵی و خودییە. جێگا بۆ ئارامی و بەختەوەری دەدۆزێتەوە. فەرهەنگی وشە و دانەپەیڤیشی تاڕادەیەک سنووردارن، لە سادەترین بەکارهێنانیاندا قووڵ دەبنەوەو کرۆک پیشان دەدەن. واتە: زمان لە کرۆکیجوانی و مۆسیقایدا جێبەجێ دەبێت، یان لە هەر دووبارەبوونەوەیەکدا زمان لە کرۆکیجوانی و مۆسیقایدا دەدۆزرێتەوە، بەنهێنیو ئەفسوونێکی تر لەناو زەین و هەستەکانی شاعیردا دەخەملێ و لەخانەی بالادا، خۆی ئاشکرا دەکاتەوە. زمانێک لە ناخی شاعیردا ڕسکاوە و خۆی ڕاهێناوە و لە پلەیەکی پێویستدا پێگەییوە، شتە دووبارەبووەوەکان دەخولقێنێتەوەو پەیوەندییەکی زەینی و هەستی لەگەڵ خوێنەر پێکدەهێنێت و خوێنەری خۆی، کە تایبەتن و پەیوەندیی زەینی و هەستی، لەگەڵدا بەتینن، هەڵدەبژێرێت.

لە بنەڕەتدا ئەم ئەزموونە: (حەزدەکەم ئەوەندە بژیم)،

هەشت دەقی ئاستدارە، هەر دەقەی دە جار خۆی دووبارە دەکاتەوە. واتە: بە شاقووڵی دێتە خوارەوە و بە ئاسۆیی بڵاودەبێتەوە. خوێنەر دەتوانێت هەشت دەقە بنەڕەتییەکان بدۆزێتەوە و ئەوانی تر بەچێژی دووبارەبوونەوە، یان بە هونەری دووبارەبوونەوە بخوێنێتەوە. ئەم دیاردەی دووبارەبوونەوەیە دەبێتە شوێنی تێبینی لە دایکبوونەوەی چێژ و هونەر و بیرۆکەکان. دەقە دووبارەبووەکانم بە دوای یەکدا ڕیزبەندی نەکردوون. وەک ئامانج و مەبەست تێکەڵاو و سەرەوژێر ڕێکمخستوون و بەتەواویی ڕووبەری کتێبەکەدا پەرتم کردوون. لە دووبارەبوونەوەشیاندا لە مانای ڕاستەقینەی پێشتریاندا نامێننەوە.

هونەری کارپێکردنی دووبارەبوونەوە زۆرتر لە سینەمادا کاری پێکراوە. فیلمێک دەبینین وێنەیەکی سەرەکی پێکهاتە و هەڵسووڕێنەری تەواوی فیلمەکەیە، بەجۆری جیاواز جیاواز دووبارە دەبێتەوە. لە هەندێک گرتەدا گفتوگۆیەکی لاوەکی دێتە ناوەوە، بۆ ماوەیەکی کورت دەبێتە بابەتی سەرەکی و وزە و تینی چاوی بینەر، وەک فریودانێکی هونەریی تەواو، بۆ خۆی ڕادەکێشێت و وەریدەگرێت. لە هەندێک گرتەی تردا ڕووناکی جێگای گفتوگۆیە لاوەکییەکە دەگرێتەوە و دۆخ دەگۆڕێت و دۆخ ئامادە دەکاتەوە. دەرهێنەر دیدگای تایبەت و دیاریکراو بۆ هونەری دووبارەکردنەوە بەکار دەهێنێت. وەک یاریکردن بە ڕووناکی و جێگۆڕکێکردن و بڕینی گرتە و مۆنتاژ.

لەم خۆ دەستنیشانکردنەدا لای من هەموو شتێک بەو فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشییەوە دەست

پێدەکات، کە لە دوا دەقمدا بەکارم هێناون و هەوڵمداوە وەک نوختەی بینین بیانخەملێنم. فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی ئاسۆ و دووری بەدیهێنەری دەقن. ئاسۆ و دوورییەکی خەملێن هەیە، شاعیر خۆیەتی. ئاسۆ و دووری بەدیهێنەر، ملکەچی ئاسۆ و دووری خەملێن دەبێت.

لە دوا خاڵدا لە خۆدوان، ڕەنگە هەم سوودی هەبێ و هەم زیان. هەم چالاککردنی زەین و هەستەکان بێت، هەمیش پەکخستنی زەین و هەستەکان.

ئەیلوولی ٢٠١٣ هەولێر

دەروونڕۆشنیی شیعری

مانیفێستی شیعری

لە شیعردا بیرێک هەیە، تایبەتە بەشیعر خۆی. نە فەلسەفەیە. نە زانستە. نە ئایدیۆلۆژیایە، بەڵام پێکهاتەکانی شیعری هەموو تێدا ڕسکاوە و زەینی شاعیر دەپارێزێت.

نووسین ژینگەیەکی جوان و ئارامە بۆ ژیان و ئەشق، ئەشقیش باشترین بارودۆخی مرۆڤە بۆ نووسین. ئەشق سەرچاوەی بوونی دەروونی و پەروەردەکردنی پێویستییەکانە. بەم لا و ئەولا نایەتەدی، بەڵکو دەبێت شاعیر لەم دۆخی بوونی دەروونییەدا بژێت و بتوێتەوە و خۆی دابڕێژێتەوە و ببێتەوە دڵۆپە و بێتەوە ناو سەرچاوەی خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنییەوە. ئەوجا ئەشقییەتی شیعریی خۆی دابڕێژێت. هەر ئەشقییەتی شاعیرانی ڕۆشندڵیشە شیعریان بە ڕووناکی هێشتووەتەوە، شیعریش لە دەرکەوتنی خۆی بەردەوامە و بە هەموو شانازییەکەوە ڕێزێکی تایبەتی لێ دەگیرێت. من ئەگەر بیرێک و ئامادەیی زەینیم نەبووبێ و ڕووداوێک لە هەستم ڕووی نەدابێت، بەهیچ شێوە و شێواز و بەهانەیەک شیعرم نەنووسیوە، کە خولیای نووسینیش دامدەگیرسێنێت و دۆخم

بۆ دەرەخسێنێت، لەگەڵ دەروونی خۆمدا زۆر تەبا دەبم و بەئارامی هەڵدەکەم. هێزی خود هەموو هاوسۆزییەکانم بانگهێشتی ڕەخسانی دۆخەکە دەکات. من سەرەتای شیعر بە کۆمەکی سرووشێکی نیمچە ڕوون، بەسادەیی دەکەمەوە و گرانایی و بەهای شێواز و ڕەگەزی کتوپڕی دەخەمە ناوەند و وەک ناوەندێک دایدەمەزرێنم، دووبارە سادەیی سەرەتاکە دەخەمەوە دوا وێنەشەوە. بڕواشم وایە شیعر دێت و خۆم پیشان دەدات. ئەوجا بەدوایدا دەچم و دەگەڕێم و کۆششی بەرجەستەبوونی بۆ دەکەم و وشە زاخاو دەدەم و خوازیاری گەشەسەندن و نوێبەخشی دەبم، هێڵێکی یەکگرتووی شێواز و زمانی تێدا دەخەملێنم. قەتیش ئەو خۆفریودەرە نەبوویمە، ویستبێتم بەهۆی شیعرەوە دنیا بگۆڕم، بەڵام ویستوومە دنیا کۆبکەمەوە و چالاکیی خۆمی تێدا پەرە پێبدەم. شیعری بێگەرد تەنیا لەسەر بنەمای جیهانبینی ڕووناکیی خۆتدا. خودناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنی، کە لە ئەزموونی ژیانەوە پێی دەگەین دێتە بەرهەم، دوای هاتنە بەرهەم بەڕەنگ و ڕوخساری خۆتەوە تێکەڵ بە ڕەنگ و ڕوخساری ئەوانی دیکە دەبێت. واتە: کولتووری کۆمەڵگای خۆت. ئەم جۆرە دۆخگۆڕین و گواستنەوەیە خەسڵەتی ئەدەبی ئێستێتیکییە و هێزی دەروونی بە مرۆڤ دەدات. هەنگاو بەهەنگاو خەسڵەتەکانی خۆی لە دەروونی مرۆڤدا دەپارێزێت و بۆ قووڵترین گۆشەی دڵ دەگەڕێت و باری هەستیاری دەخەملێنێت، گۆڕانیش لەباری کامڵبوونەوە ڕوودەدات.

شیعر جەنگێکی سیحرییە و بە هۆیەوە گەیشتم بە

ماڵی گەورەی ژیان، زیاتر لە بۆچوون و شێواز و حاڵو بارەکانی تر، ئارەزووم بۆ خوێندنەوەی ئەو شیعرانە گەرم دەبێتو پێیان دەدرەوشێمەوە و بەجۆر و جوانییان دەزانم، کە شاعیرەکانیان لە حاڵ و باری ناڕێکیی سیستەمی بەڕێوەبردنی وڵات لەناو کۆمەڵگای خۆیاندا دووچاری نامۆیی بوونە و پەنایان بردووەتە بەر تاراوگەی ناخ و پەناگا و مەئوای ناخ، ئەم پەنابردنە ئازادییە، ئازادی تەواوی نووسین. لەم حاڵ و بارەدا دەچنە قووڵایی بەسەرهاتەوەو گۆڕانێکی قووڵی نیمچە ڕیشەیی فیکری و ڕۆحی لە شاعیردا خۆ دەردەخات. بەشێک لە خوێنەرانیش پێش هەموو شتێک بابەتی ئەدەبی بۆ ناوەرۆک دەخوێننەوە، بەڵام من پێش هەموو شتێک ئەدەب بۆ ئێستێتیکای زمان و ئێستێتیکای ئەدەب دەخوێنمەوە و دەنووسم. هێزی ئەدەب هەر لە ناڵە و هاوار و دەنگی بەرزبوونەوەی کارەسات و نزمبوونەوەی کارەساتدا هێزی زرینگانەوەی پەیدا ناکات و دۆخ وەرناگرێت، هەروەها مانا بە باری یەکئاستی ناخەمە ڕوو، بەڵکو خوێنەر دەتوانێت لە ترپە و ئاوازی شیعرەکەدا، بە دەروونڕۆشنیی شکۆی شیعرییەوە بۆی بگەڕێت، تەشقەکە دەناسێت و مەودای چێژ و بیرکردنەوەی خۆی، بەو مەودای چێژ و بیرکردنەوەی ناسیویەتی بەپیت دەکات.

لە شێوەی دەربڕیندا، ڕووداو و حاڵەت هێزی زمان وەردەگرن و دەیگوازنەوە بۆ هێزی ئێستێتیکای ئەدەبی. هەوڵ دەدەم داوا و داخوازیی شیعر لە زمان بزانم و لە گەنجینەی زمانی دێرینی کوردییەوە وشە و دانەپەیڤ بدۆزمەوە و ئەزموونی خۆمی پێ بەڕێوەببەم و لەگەڵ

پێکهاتەی ڕێزمانی نوێشدا بیگونجێنم و ڕایەڵ و پەیوەندییان لە نێوان دروست بکەم. بە تایبەتی زمانی بەیت و شیعری کلاسیکی، مەرجیش نییە وەک ئەو هەبووەی بەکارهاتووە بەکاری بهێنمەوە، بەڵکو دەیکەمە سرووشی هێزی زمان و بنچینەی پێکهاتە، دەتوانێت قووڵترین خاڵی ژیان بدۆزێتەوەو بەهرەی لێ وەرگرێت. شیعری بێگەرد لە پێکهاتەی زماندا خۆی دەخاتە ڕوو، زۆر بە کەمی لە ناوەندی شیعری کوردیدا ڕێکەوتی شیعرێک دەکەیت، شیعرییەتی تێدا بێتو بە ئاستێکی کەمی زمان خۆی خستبێتە ڕوو، هەروەها بەشێکی هەرە زۆری شیعری ئەمڕۆی کوردی ناشێت بە ئەدەبی خاوەن پنج و ڕەگ و ڕیشەیان دابنێین. دەشێت بە مەشقی ئەدەبییان دابنێین.

هەموو وشەیەک توانا و هێزی ئێستێتیکیی شیعری تێدایە بۆ دۆزینەوە و دەستنیشانکردن. وشە لە خراپ بەکارهێنانیدا هێزی ئێستێتیکی دەکەوێت و لە باش بەکارهێنانیشیدا هێزی ئێستێتیکی دەردەکەوێت. زمانی کوردی زمانێکی شیعریی دەوڵەمەندە و شاعیری لێزان و باڵا بەرانبەری لارەملو دەستەوەستان نابێت، هەروەها وشەش نارەنجێنێت، وشە هێزی شیعر دەپارێزێت و شیعرییەت دەبەخشێت. هەستی زمان فریای شاعیر دەکەوێت و هێزی خەیاڵی دەدرەوشێنێتەوە. زۆر پابەندم بە هێزی هەست و زمان و ڕێکخستنی پێوەندیی نێوان وشە و دەستەواژە و ڕستەوە، هەروەها بنچینەی شیعر هەست و زمان و مۆسیقایە، هەستو زمان و مۆسیقاش واتای نوێ لە واقیع و خەیاڵ دروست دەکات. لە هەندێک ڕستەمدا دەنگی مۆسیقا بە

ئاسۆیی دێتە گوێ، لە ڕستەی ترمدا بە ستوونی دەبیسترێت. ئەو مۆسیقایە بەدڵێکی تەواو کوردییەوە لە ناخی خەڵک و قووڵایی زەوییەوە ترپە و ئاوازی وەرگرتووە و هاوخەمیو هاوشادیی جیهانی پێکدەهێنێت و فۆرم دەگرێتە خۆی.

هەست، وزە و تینی کارا و کارامەیی نووسینی ئەدەبییەو بنەڕەتی هەموو چالاکییەکانی شیعرە. شیعری هەستیش ڕەنگی ژیان دەداتەوە. هەموو مرۆڤێک خاوەنی هەموو هەستە سروشتییەکانی، یان لانی کەم بەشێک لە هەستە سروشتییەکانی خۆیەتی، بەڵام هەموویان توانای باش بەکارهێنانیان نییە. جیاوازیی داهێنەر لێرەدا دەردەکەوێت. ئایا بە باشی و سادەیی ئەو هەستانەی دەهێنێتە ناو نووسینو دۆخێکی گونجاوی بۆ دروست دەکات. شیعری کوردی بەچەندان ناو، کە هەستە سروشتییەکانی خۆیان باش و بەسادەیی بەکارهێناوە درەوشاوەیە. شیعری سادە وەک شەپۆلێکی هەستی دەبێت زۆر داهێنەرانە لە دۆخی هەستیاردا بنووسرێت و خۆی دابمەزرێنێت، زمانو هەستیش بگەیەنێتە ئەوپەڕی، دەنا ئاسۆ و دوورییەکی نابێت بۆ لێکدانەوەی جیاواز و ئاستدار. نموونە: دوو نامەکەی (نالی) و (سالم)، یان (گوتم بەبەختی خەواڵوو)ی حاجی قادری کۆیی، یان دوو گەشتەکەی (گۆران)، یان (پایزی جاران)ی دیلان، یان (وەرە خوارێ ئەی خواکەی غەریبان لە کلکەی هەوری ئاڵەوە وەرە خوارێ)ی ئەنوەر قادر محەمەد، یان (کەوشەنی مەرگ)ی فەرهاد شاکەلی، یان (بتانەوێ و نەتانەوێ ڕۆژێ لە ڕۆژان نالی هەر بۆ شارەزوور دەگەڕێتەوە)ی لەتیف هەڵمەت، یان (گورگ)ی محەمەد حەمە باقی، یان (کۆستو

چرا)ی شێرکۆ بێکەس، یان (هەولێر لە یەکی شوباتا)ی عەبدوڵڵا پەشێو، یان (لاوکی هەڵەبجە)ی ڕەفیق سابیر، یان (باوێشکەکانی مێژوو)ی نەژاد عەزیز سورمێ. لە دەربڕیندا پڕاوپڕن لە تووڕەیییەکی ئاشکرا و ڕووکار و سادەن، بەڵام لە دۆخی هەستیاری و داهێنەرانە بە سەرچاوەی ژیانو دڵپڕی کۆمەڵگاوە نووسراون و لێکدانەوەی جیاواز و ئاستدار وەردەگرن و ڕوخساریان شکۆی شیعرییەتی تێدا خەملێوە. بەوەی هەم لەسەر زەینییەت و هەم لەسەر واقیع وەستاون و خوێنەریش ڕووداو و وێنە زەینییەکان قبووڵ دەکات. ئەمە مەترسییەکی گەورەیە و پێویستی بەئاگایییەکی قووڵ هەیە، لەسەر دوو ئاراستەدا کاربکەیت و خوێنەریش بخەیتە ئەو دۆخە هەردوو ئاراستەکە لە پلەی جیا جیا و وریاییدا وەربگرێت و بینینی خۆی لەناویدا ڕوون بکاتەوە، ئەم نموونانە ئەزموونێکی بیندراو و بەرجەستەن. لەگەڵ ئەم بیندراوی و بەرجەستەیەیدا کارامەیی ئەدەبیشیان تێدا بەدەستهاتووە. بە شێوەیەکی بیندراو و بەرجەستەش دەربڕین لە ناوەندی نەتەوایەتی دەکەن و ڕۆحی نەتەوە تێیاندا گەڵاڵەبووە و ڕەنگی ڕشتووە. واتە: شیعری بۆنەو ڕووداون. بۆیە ئاماژەم بەو دەقانە دا، چونکە لەم کۆشیعرەمدا: (دواکەوتن لە کەشتیی نووح). دوو شیعریان بۆ بۆنە و ڕووداو نووسراون: ١- **مەسیحی دووەم ئاگری بۆ شاعیران لە خوداوەند دزی، بۆ کارەساتی شنگال. ٢- لەناو چەند هەواڵێک هەواڵێک،** بۆ کارەساتی کۆبانێ. خوێنەریش زۆرتر بە هەستی مانا و نەتەوایەتی. نەک زمانو ئێستێتیکی لەگەڵیاندا دەخرۆشێت. من بە بەشێک، بەشێکی دیاریکراوی

هەست پێکردنەکانم ئاوێتەی ئەو دەقانە بووە، بەمەش خۆم بەشێوەیەک لە شێوەکان بە نووسەریان دەزانم. بەها و جوانییەکی پێویست و نایاب هەیە خۆت بە نووسەری دەقی شاعیری جگە لە خۆت بزانیت. ئەو دەقانەی شاعیرانی تر خۆزگەیانە خۆیان بە نووسەری بزانن، بەها و جوانییەکی بێهاوتایان بەخشیوە و بوونەتە ئەفسوون و زایەڵەیەکی سەیر لە بوونی ڕۆشنبیریدا. ئەوە گەوهەری داهێنانە دەبریسکێتەوە شاعیران بۆی غاردەدەن بیگرن و بە هی خۆیانی بزانن. ئەو شاعیرەی گەرمایی ئەو خۆزگەیەی لە دڵدا خاو بووبێتەوە، شاعیرێکی کلۆر و مردۆخ و پووخەو دەمچەفت و هەستنەناس و خوێنتاڵ و وشە قەڵپ و قۆپیەچییە، پوختەکار نییە.

لای ئێمە ژمارەیەکی کەم و دیارکراو شاعیرە هەرە نوێیەکانمان و چەند سەد کەسێکیش بەرهەمی شاعیرە کۆن و ناسراوەکانمان دەخوێننەوە. من باوەڕم بەوە نییە هونەر بۆ هونەر، یان هونەر بۆ دەستەبژێر، یان هونەر بۆ کۆ و کۆمەڵگا، یان هەر شتێکی لەم بابەتە و لەمە نزیک. هونەر، یان دەبێت نەبێ، یان ئەگەر هەبوو، دەبێت هونەرێکی پاک و بیرکردنەوەیەکی بنەڕەتی ئێستێتیکیی پەتی بێت. هونەری پاک و پەتییش لەخۆیدا لەخزمەت کولتوور و کۆمەڵگای تەندروستە. ئەوی تر جۆرێک ڕووپۆشکردن و لەخشتەبردنە. بە هیچ شێوە و شێواز و بەهانەیەک بەئاسانی خوێنەر گیرۆدەی شێواز و گیرۆدەی مانا ناکەم، دەمەوێت خۆی، خوێنەری نموونەیی، هەڵکۆڵین لە دەق و شێوازی نووسیندا بۆ هەستناسین و گیرۆدەیییەکانی خۆی بکات. شاعیری

ڕاستەقینە سەربەلایەنێکی سیاسی، یان ڕەوتێکی سیاسی کار ناکات، بەڵام دژی ناپاکیی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی‌و ئێستێتیکی کاری ئەدەبی خۆی بەڕێوە دەبات. لەناو جەنگەی ئاڵۆزی سیاسەتدا، لایەنگیری ئاشتی و لێبووردەیی دەکات. شیعری من بە تین و تاوی هەمەچەشن دەربڕینی لە شەڕی ناوەکی کردووە و لە زۆربەی زۆری ئەزموونیشمدا تیشکدانەوەی هەیە، بەڵام لە هەموویان دەرکەوتووتر دەقی: (مەرگی ئاوێنە)یە، وێنەیەکی لە بیرنەکراو لە تاوان پیشان دەدات و چەندان پرسیاریش لەبارەی جەنگی تاوان و بوون دەهێنێتەکایەوە. هۆکارەکەشی ئەوەیە، کە شەڕی ناوەخۆیی وێرانکاری لە ڕۆح و فیکری کۆمەڵگای کوردی دروست کرد، ناخی کەواند و خستیە دۆخی هەڵوەشانەوە. هەمیشە بەو بارەشدا کارم کردووە وێرانکارییە ڕۆحی و فیکرییەکان لە ئێستێتیکای ئەدەبدا گەش بکەمەوە و دۆخی ئاشتی و لێبووردەیی وەک خاڵی پەیوەندی و بینین بهێنمە ناوەند.

لە شیعردا بیرێک هەیە، تایبەتە بەشیعر خۆی. نە فەلسەفەیە. نە زانستە. نە ئایدیۆلۆژیایە، بەڵام پێکهاتەکانی شیعری هەموو تێدا ڕسکاوە و زەینی شاعیر دەپارێزێت.

دەسەڵات، دەسەڵاتسالاری، یان دەسەڵاتسەروەری یەک شتی لە شیعر و شاعیرە سیاسەتخواز و ڕەسمییەکان داوایە، کە لە بەرژەوەندیی ئەودابن و ئەدەبێکی مەبەست سیاسی بەرهەم بهێنن. ئەدەبی مەبەست سیاسیش کاردانەوەیە بەرانبەر هۆکار. شیعری بێگەردیش یەک ئەرک کرۆکی بێگەردی دەستنیشان دەکات، کە لە پێناو ئێستێتیکای زمان و ئێستێتیکای پەتیدا کاری خۆی بەڕێوەببات. هێزی

هەستی مرۆڤانەی بەهۆی هێزی زمان لە هێزی وێنەدا پیشان بدات. زمان و مۆسیقا و وێنە سێ گۆشەی ڕووناکو گرینگن بۆ شیعری بێگەرد و خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنیی شاعیر. دەسەڵات زۆر بەڕێکوپێکی و لێزانانە و بەمەرام کار لەسەر هەڵکۆڵینی کرۆکی شاعیری ملنەرم دەکات بۆ مەرام و ئەو تێگەیشتنەی خۆی. هەر شاعیرێک خراپ بنووسێت و زمان خراپ بەکاربهێنێت، خیانەتکارە لەگەڵ خاک و کولتوور و کۆمەڵگادا، چونکە زمان تاکە بەروبووم و سەرچاوەی خاک و کولتوور و کۆمەڵگایە. شاعیری داهێنەر ڕووداوە ورد و دیاردەکانی ڕۆژانە دەگوازێتەوە ناو هەستیاریی زمان و لە شیعرییەتدا دایدەمەزرێنێت. لە ئەدەبی ئێمەدا زۆر شاعیر هەن زۆر ملنەرم و سیاسەتخواز و دەسەڵاتین. بەوەی لە پۆستی بەرز داندراون. ئەگەر ئەو پۆستە بەراورد بکرێت بەوەی ئایا بەهۆی ئاست و توانای ئەدەبی وەریگرتبێت. ئەوەت بۆ دەردەکەوێت سەدا سەد لە جێگای شیاوی خۆیدا نییەو زۆر نابەجێ و لاسەنگیشە، چونکە شاعیری لەو زۆر بەتواناتر، لە ڕووی ئێستێتیکای زمان و ئێستێتیکای پەتیدا هەن لە پێچانەوەی دەسکە سڵقێکیشدا جێگایان نابێتەوە. ئەم کردەو کار بۆکردنە، بوونەکەی لەسەر شێوازی تاکتیکی سیاسەتو دەسەڵاتسالاری، یان دەسەڵاتسەروەری وەستاوە و بەڕێوەدەچێت. نەک ڕۆشنایی بەرهەم و بوونی ئەدەبیو پاراویی ئەزموون. بڕواشم بەو شاعیرانەی شیعری مەبەست سیاسی دەنووسن نییە، کە دەڵێن: ئەگەر گۆڕانێک لەناو کۆمەڵگا ڕوونەدات و ژیان بەرزی و نزمی تێنەکەوێت،

شیعر شتێکی نابێت بیدۆزێتەوە. ئەدی لەم حاڵ و بارەدا کاردانەوەی هێزی نامۆکردنی زمان و هێزی خود و هێزی خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنی چییە.

لە دنیادا تەنیا یەک شت نایەتە دی. ئەویش ئەو شتەیە، کە لە دڵەوە کۆششی بۆ ناکەیت. مرۆڤ گەردوونێکی بچووکە لە نووسیندا، کۆمەڵگا گەردوونەکەی دەناسێت و دەیکاتەوە. لەو کاتەوەی ڕاست و چەپی خۆمم ناسیوە و هەستم کردووە چی دەمخاتە سەر دۆخی خۆدەستنیشانکردن، دەسەڵاتی ڕووناکیی شیعر بانگی ناوخۆی کردووم و هەستم کردووە مانەوە لەناو ئەو ڕووناکییەدا، مانەوەی بوونی منە وەک مرۆڤێکی هەستی و خوداناس و خۆناسو دەروونڕۆشن. بۆیە تەواوی وزەی خۆم بۆی تەرخان کردو هەموو شتێک و خولیا لاوەکییەکانم پەراوێزخست و چوومە ناو دەسەڵاتی نووسینی بێگەردەوە.

ئەم بڕیارە و چرکەساتی ئەم بڕیارە، ئاکام و ڕووداوێکی زۆر گرینگە بۆ نووسین و خۆ دەستنیشانکردن و بەردەوامی و خستمیە سەر دۆخی نووسین و مانەوەو جۆرێک بەرپرسیاریەتی ئێستێتیکیی ئەدەبی. هەموو شیعرێکی ئێستێتیکی جۆرێکە لە بیرکردنەوە و ئاکامی بیرکردنەوە، بیرکردنەوەش وەک ناوەندێک وەردەگرێت و هەست دەخاتە جێگای هێما و مەجاز، هەروەها ئەدەبی ئێستێتیکی دەربڕین لە دڵەڕاوکێ دەکات و ڕووبەڕووی بوون دەبێتەوە، دڵەڕاوکێ بەرانبەر بەرزی و نزمییەکانی ژیان، لە هەندێک حاڵ و باردا مانا لە ژیان وەردەگرێتەوە و دەیکات بە شتێکی هیچ و پووچ و بێبایەخ، لە هەندێک حاڵ و

باریشدا دەیکات بە سەرچاوەیەک و پلەیەکی درەوشاوەی شیعرییەت و دۆزینەوەی گەوهەری نادیاری. ئەگەرچی دڵەڕاوکێ لە ئەدەبی کارادا پرسێکی دێرینە و بەردەوام لە بوونی شاعیردا بەرانبەر شتێکی نادیاریکراو، یان ئایندەیەکی میتافیزیکی دووبارە دەبێتەوە، هەروەها هانا و پەنایەکی ئەزەلییە بۆ شاعیری هەستی. من زۆر لەگەڵ دەقەکانمدا دەمێنمەوە. لێرە وشەیەکی دەگۆڕم و لەوێدا جێگۆڕکێ بە ڕستەیەکی دیکەی دەکەم و پێکەوەیان دەبەستمەوە و بیر لە هێزی زمانەوانییان دەکەمەوە. پاشان بیر لە پەیوەندیی وێنەکان دەکەمەوە و بیر لەوەش دەکەمەوە بزانم ئەوەی بیرم لێی کردووەتەوە ئەم دەقە ئەوەیە، یان دەقێکی ترەو ئەفسوونی زمان و هەست لە کاتی خورپەی نووسیندا خۆی زاڵ کردووە، بەڵام دامەزراوەکە ئەو بناغەیەیە، کە یەکەم خورپە لە شیعردا بە ڕوونی هەست پێدەکرێت و وەک ناوەندێک دەمێنێتەوە و ڕەگ بە تەواوی جەستەی دەقەکەدا شۆڕ دەکاتەوە، وەک هێزێکیش ڕایدەکێشێتەوە ناوەوەی خۆی و زاخاوی دەدات. ڕەشنووس لەسەر مێزی نووسینمدا زۆر دەمێنێتەوە و کەڵەکە دەبن، چەند بمێننەوە ڕەنگیان جوانتر دەخەملێ و هۆگریم بۆیان زیاتر دەبێت. دەقم هەیە دە جار زیاتر نووسیومەتەوە. لە دوا پاکنووسدا بە هەموو ڕەشنووسەکاندا دەچمەوە، بەیەکیان دەگرم و سوودی زۆر لەم پێداچوونەوە و پێکگرتنەدا وەردەگرم. وێنە هەیە دوای ئەم هەموو ئاڵوگۆڕییە، وێنەی یەکەم ڕەشنووس دەهێنمەوە و لەسەر ئەو سەقامگیر دەبم و ئەوانی تر دەخەمەلاوە، بۆشم دەردەکەوێت یەکەم داڕژان لە

شیعردا دەگمەن و گرینگە، پێداچوونەوە و پێکگرتنی دەقیش بۆ مشتومالّکردن و جوانکاریی هێندەی نووسین، دەگمەن و گرینگە. نووسین خۆی پێداچوونەوەیە بە خوداناسین و خۆناسین و دەروونڕۆشنی، هەروەها پێداچوونەوە پشووی دوای نووسینە و خۆشیبەخشترین چرکەساتی شاعیرە و هەموو خۆشحالّییەکانی تێدا کۆ دەکاتەوە.

زیاتر لە پەنجا ساڵ بەسەر مەرگی (گۆران)دا تێپەڕیوە، کە (١٩٦٢/١١/١٨)ە. تا ئێستاش لێتۆژینەوە گرینگەکانی لەبارەی شیعری نوێی کوردی پێشکێش کراون. ئەوانەن، کە لەبارەی گۆرانەوە نووسراون، هەروەها خوێنەریش، یەک لەوانە من بەتەواوی هەستەکانمەوە گوێ لە ترپەی دڵ و ناخی بەهێزی دەگرم و سرووش لە ڕۆحی گەرم و درەوشاوە و ژیان تێگەڕاوی وەردەگرم. کەواتە: تاکو ئێستا ڕێبازی گۆران، ڕێبازێکی دان پێدانراوە و قۆناخی حەفتا و هەشتاکان و ئەوانی دیکە بە شێوەی دامەزراوی گۆران دان پێدانراو نین، یان خەسڵەتە گرینگە زمانی و ئێستێتیکاییيان دەستنیشان نەکراون، یانیش شاعیرێکی گۆڕانکار و بەزەبر لە کێشی گۆران پەیدا نەبووە، یان قۆناخەکان قۆناخی بە کۆن و چەند کەسانێک لە بنیادنان و سیما دارشتنیان هاوبەشن، بۆیە بایەخدانەکە دابەش بووە بەسەر کەسە هاوبەشەکان، تاک وەک دیاردە و ڕووداو دەرنەکەوتوون.

ئەگەرچی من بڕوام وایە شیعری بێگەرد سەر بە هیچ قۆناخ و قوتابخانە و ڕێباز و بزووتنەوەیەک نییە، بەرهەمی ئەزموونی تایبەتیی شاعیری ڕاستەقینەیە لە بەهرەی ئەدەبی و چێژی ئەدەبی و دۆزینەوەی ئێستێتیکای ئەدەبی و

نامۆکردنی زمان، هەروەها بڕواشم بەوەیە دەبێت شیعرێکی تر. واتە: شێوازێکی تر لە شیعری کوردیدا سەرهەڵبدات. شیعرێک ببێتە سەرکێشییەکی درەوشاوە بۆ ئەو جۆرە شیعرەی هەیە و لە ناخەوە ڕایوەشێنێت و ئاگاییەکی ئێستێتیکی و نامۆکردنی زمانی بداتێ.

ئەم سەرکێشییە پێویستە لە هەموو سەردەمەکان سەرهەڵبدات و بەردەوامی هەبێت. زۆر لەگەڵ ئەوەدام سەرکێشییەک سەرهەڵبدات و شیعری نەوەی ئێمەش ڕاوەشێنێت و ببێتە ئاماژەیەک بۆ گۆڕانکاریی شیعری. هەڵبەتە ئەم گۆڕانکارییە بە چێژی زمان و چێژی ئەدەب دێتە ئاراوە. نەک وەک گۆڕانکارییەکی مەبەستدار و نەخشە و پلان بۆ دانراو. واتە: ئەزموونی ئەدەبی زاخاوی بدات. شاعیری گۆڕانکار لە خۆڕا و بەڕێکەوت و ئەڵڵاخودایی نابێتە گۆڕانکار، بەڵکو پێویستی بە ڕێکخستنی سیستەمی ناخ هەیە. من جیاوازیی زۆر جوان لە نەوەی دوای خۆم دەبینم. لە هەندێکیان وەک جیاوازی و لە هەندێکیشیان وەک داهێنان. هەمیشە بە بینینی ئەم جۆر و جیاوازییانە دڵخۆش دەبم. بەهیوام نوختەی بینینی خۆدەستنیشانکردنیان بە بەخششتربێت بۆ بەخشینی ڕووناکیی شیعرییان و مستەکۆڵەیەکی ئێستێتیکیش بن بۆ ئێمەمانان. شاعیری جیاواز: (ئاریان ئەبووبەکر) لە ساڵی ٢٠١٣ لە سلێمانی لە فێستیڤاڵی حەڤدەیەمین گەلاوێژدا، شیعرێکی بە سەرناوی: (قاچ، ئوتۆمبێل) خوێندەوە (من و ئیسماعیل حەمەئەمین) لە شکۆی ئەم شیعرەدا لەناو جەماوەر هەستاینەوە و بەپێوە وەستاین تا شاعیر لەسەر شانۆکە هاتە خوارەوە لەناو

هۆڵدا لەسەر کورسی خۆی دانیشت، یان یەکەم کۆشیعری چاپکراوی ئەم دوو شاعیرە لاوە: (بە ١٤ ڕێگادا: ڕێبین ئەحمەد خدر- ٢٠١٢، حکایەتی قوڕ بە قەڵەمی خەونووس: دلاوەر ڕەحیمی- ٢٠١٣)، کە ڕوونکردنەوەی شیعرییمان دەدەنێ و خۆدەستنیشانکردن تێیاندا ڕوونە و دەمانبەنە ئەم دیو و ئەو دیوی میتافیزیکا و واقیعەوە. ئاماژە و دەنگ و ئاوازی زیندووکردنەوە و زیندوو ڕاگرتنی زمان بە هەموو پێکهاتەکانیەوە دەخەنە زەینی ڕستەوە و لە وێنەکاندا کۆدەبنەوە، پاشان دەبن بە خودی ڕووداوە وێنەییەکان و بنەماکانی تێگەیشتن و خۆ دەستنیشانکردن.

جا نازاندرێت دوای ئەم دەقانە، پەرە بە بەهرە و توانایان دەدەن و لە هەر لایەکیانەوە تێیان بڕوانین سەدا و ئاوازی جیاوازی تایبەتی خودی خۆیان، ئێمە وەک لایەنگری داهێنان دەهێڵنەوە، یان لە ڕووبەرێکی دیاریکراودا دەمێننەوە و خاڵی پەیوەندیی داهێنان دەپچڕێنن، خوێنەری نموونەییش بە دوایاندا ناچێت و پەیوەندییان پێوە ناکات.

بەدرێژایی ئەو سی و چەند ساڵەی سەرقاڵی شیعرم، خۆم لە دوو شت بەدوورگرتووە و لێیان دەسڵەمێمەوە.

یەکەم: چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانی.

دووەم: وەڵامدانەوەی ئەو نووسینانەی بە هەڵە لە ئەزموونی من دواون.

تەلیسمی ئەم نهێنییەشم بۆ ناشکێت. باشیش لەوە گەیشتووم هەڵەی کوشندەی نووسەر ئەوەیە خۆی سەرقاڵی هەڵەی نووسەرێکی تر بکات. ڕەنگە هەر ئەم تێگەیشتنەشم بێت تەونی نهێنیی ئەم ترسەی بۆ چنیبم.

یەک لە چێژە ئەدەبییەکانم بێ ئەوەی خۆم هیچ ویست و دەسەڵاتێکم تێیدا هەبێت، هەڵدەبزرکێت. بەوەی هەرکاتێک شیعرێک بۆ گۆڤار، یان ڕۆژنامەیەک دەنێرم، دوای ماوەیەک بڵاودەکرێتەوە. هێندە بە بڵاوکردنەوەکە دڵخۆش دەبم و دەکەومە حاڵ و باری ئارامییەوە. هێندەی تریش دڵگران و سەغڵەت دەبم بەوەی دەبینم وەک هاوتایەک هێڵکاری لەگەڵ بڵاوکراوەتەوە و چووەتە کۆڵی شیعرەکەوە. هەندێک جاریش هێڵکارییەکە زۆر نایابە و وەک بابەتێکی سەربەخۆ چێژی لێ وەردەگرم و لە هێڵ و هێمای ورد دەبمەوە و دەچمە ناو کەشێکی ئێستێتیکیی زۆر تایبەت و سیستەمی بیرکردنەوەی ناسینی زمان و زماننناسی هێڵکارییەوە.

من بڕوای تەواوم بەوەیە شیعر خۆی هێڵکارییەکی هەستییە و تێیدا خودێکی خوداناس و خۆناس و دەروونڕۆشن دەردەکەوێت. نەشیاوە هێڵکارییەکی تری بخرێتە پاڵ و قەرەباڵغ بکرێت و لەبەریەکیان ڕابگرێت، چونکە هیچ پەیوەندییەکی گرینگ و جووڵە و ژیانێکی تازە و ئاشکراکردنی هێڵ و هێمایەکی شاراوە نادەن بە شیعرەکە. شیعر و هێڵکاری هەریەکەیان خاوەن گۆشەی بەهێزکردنی تیشکی چاو و نیشانە و پێکهاتە و ناوەندی ڕوانین و هەستو فامکردنی خۆیانن، بەهۆیەوە زمان و ئاخاوتن و هێڵ، کە بوونەتە بابەت دەستنیشان دەکەن.

لە هێزی دەربڕینی خۆیاندا، هەریەک سەربەخۆیی خۆیان لە پێشکێش کردندا دەپارێزن. هیچیان بەهۆی ئەوی تریانەوە هێزی دەربڕین و ئێستێتیکی وەرناگرن و ڕووناکییان داناگیرسێت. هەرچەندە بۆچوونم بەرانبەر

هێڵکاری ڕوون و ڕەوانە و پەنهان و شاراوە نییە، بەڵام ڕۆشندڵ دەبم بزانم شێوەکارەکە تێگەیشتنی بۆ شیعر چییەو چ پەیوەندییەکی پێیەوە هەیە. شیعریش لە چاوی ئەودا چۆن دەردەکەوێت. شیعر هەیە لە چەندان وێنە و دەربڕین و بیروبڕوا و فەنتازیادا پێکهاتووە. ئایا هێڵکارییەک دەتوانێت ببێتە دەربڕینی بیروبڕوا و ئێستێتیکیی هەموو ئەو وێنانەی شیعرەکەیان پێکهێناوە. تکام وایە لەو گۆڤار و ڕۆژنامانەی شیعریان تێدا بڵاو دەکەمەوە، تا بکرێت هێڵکاری لەگەڵ دانەنێن، چونکە نەشیعر و نەهێڵکارییەکە دنیا ناخەنە ناو لەپی دەستمانەوە، بەڵکو نیشانەکانی ئەم دنیایەن.

لە شیعردا بیرێک هەیە، تایبەتە بەشیعر خۆی. نە فەلسەفەیە. نە زانستە. نە ئایدیۆلۆژیایە، بەڵام پێکهاتەکانی شیعری هەموو تێدا ڕسکاوە و زەینی شاعیر دەپارێزێت.

مایسی ٢٠١٤ هەولێر

کتێبی دووەم

سەرنج و تێبینی
لەبارەی دە کۆ شیعری کوردی

تێبینی

من دانیشتووی ماڵی بەختەوەری شاراوەم، ماڵی شیعر. برای گیانی و خوێنی هەموو وشەیەکم. لە کاتی نووسینی شیعردا، نزیکایەتییەک لەگەڵ خەڵکی هەموو جیهاندا دەست پێدەکات و دەستت بە نهێنیی دڵبینی ڕادەگات، نهێنیی دڵبینی ورە بە شیعر دەدا و خۆشحاڵی و شادمانی لە ناخی شاعیردا دەڕسکێنێت. لەو ماڵی شیعرەدا، دەمەوێت درێژە بە ژیان بدەم. ئەگەر دڵبینی و شیعر نەبووایە من مرۆڤ نەدەبووم، یان لانی کەم مرۆڤێکی باش بیرکەرەوەو تەندروست نەدەبووم، بۆ منێکی ئالوودە بە شیعر، ئاسمان‌و زەوی لە شیعر چندراون.

بەرهەمی ئەدەبی بەبێ ڕاستگۆیی خۆشەویست نابێت. ئەو بەرهەمەم وەک سەرنج و تێبینی نووسیوە، بەڵام ئەو شیعرانەم هەڵبژاردوون، کە ڕسکانێکیان تێدا هەبووە و هەستم پێی کردووە. ئەم هەستپێکردنەش بەهۆی بایەخی داهێنانەوە لە بیرکردنەوەدا دەبێتە ڕووداو. نەشهاتووم قسە لەبارەی کرۆک و شیکردنەوە و پەیژەی سەرکەوتن‌و دابەزینیان بکەم. بگرە قسەم لەبارەی هەستپێکردنیانەوە کردووە. لە هەستپێکردنیشدا گیانی بێگەردی شیعر، بە تەواوەتی بۆ ئەو بارەی لە بیرکردنەوەدا بووەتە ڕووداو دەکرێتەوە و ماوەت دەدا لەناویدا نیشتەجێ بیت. گواستنەوەی

هەست لە حاڵ و باری هەستپێکردنەوە بۆ ڕووبەری کاغەز دانپێدانان و بەرجەستەکردنیەتی لە جیهانی نووسیندا. تا لە ڕێگایەوە هەستپێکردنەکان بناسرێن و بێنە زمان و ببنە زمانی نووسین. ئەم سەرنج و تێبینییانە ئاشکرابوونی ئەم ڕازەن، ڕازی دەربڕینی دوای هەستپێکردن.

لە ئەلبوومی یادگارا

ئەفسوونی شیعر، (کرۆکیجوانی – ئێستێتیکا)، ئاشتی لە دەروونی کۆمەڵگای زیندوو و دەستەمۆ نەبوو ڕادەگەیەنێت. وەفا بۆ شیعر تێپەڕاندنی قۆناخی بەر لە خۆیەتی. تێپەڕاندن وەک جیاکاری نەک ڕەتکردنەوە. ڕەتکردنەوە لە ئەدەبدا هیچ کاتێک بنەمای نەبووە، چونکە لە ڕەتکردنەوەدا بەهای گفتوگۆ دادەڕمێ و پەیوەندییە کولتوورییەکان دەپچڕێن.

جوانی کەشێکی ڕوون و باوەڕپێکراوە. کاریگەری لەسەر هەموو بوونەوەرێک جێ دەهێڵێت، هەستەکان لە دەربڕین لە جوانیدا بە باشترین شێوە ئەرکی خۆیان بەجێ دەهێنن، توانایان پاراوە و بە دیواری ژیانەوە دەلکێن.

شیعر دیاردەیەکی سیاسی نییە، دیاردەی سیاسی دۆخێکی هەڵەبەرە. دەربڕین لەناوەرۆکی واقیع وەک خۆی ناکات. واقیع لە بوونی خۆیدا لە ڕێکخستنێکی جواندا جێگای کراوەتەوە. سیاسەت دەستی لێداوە و ڕێکخستنەکەی بەملاو ئەولادا بردووە. ئەمە بڕیار و بۆچوون و پێوەرێکی شیاوە، سیاسیبوونی ئەدەب لادان و خۆدزینەوەیە لە ئامانجی ئەدەب، ئامانجی ئەدەب دامەزراندنی بڕوا و بنەمای جوانییە بۆ ژیانێکی نەشڵەژاو، تا ئارامی هێزی خۆی تێدا وەرگرێت و جوانیبەخش بیکات بە کەرەستە و وزەی دەربڕینی، بە پلە و

ئاست پەیامی تایبەتکاریی خۆی بەڕێوەببات. هەر شاعیرێک پشتی دا بە پشتی دەسەڵات، نەک جێگای باوەڕی گوتنی جوان، بگرە جێگای باوەڕی هونەریش نییە.

ئەم شاعیرە لە ڕووی پێکهاتەوە، شیعرەکانی پڕ سۆز و دیمەنی هەستدارن. زۆرتر بەرهەمی خەیاڵن لەوەی بەرهەمی هێزی بیرکردنەوە و کۆ زانیاری بن. جۆرێک داهێنانی لە نێوان شەستەکان و سەرەتای حەفتاکاندا پێشکێش کرد، بووە بەخشندە و ناوەندێکی کراوە بۆ شاعیرەکانی دەوروبەری‌و لە هێڵی پەرەسەندنیدا کاریگەریی خۆی زاڵ کرد، بەڵام لەم ماوە دیاریکراوەدا زیاتری تێ نەپەڕاند و کۆتایی پێدێت. تواناکانی لە ئەزموونی قووڵ و دەوڵەمەندتردا، کەش و دۆخێکی تاکە کەسی پێک نەهێنا. کەواتە: کاریگەرییەکەی لە یەک قۆناخدا دەرکەوت و وەستا و نەبووە گیانێکی چالاک‌و بەرهەمهێن لە جەستەی بەردەوام بە گوڕوتینی شیعری کوردیـدا.

ئەگەر شیعر جوان لەبارەی ژیانەوە بنووسرێت، لە ژیان خۆی جوانترە. شیعری ئەم شاعیرە لەسەر بنەمای هەستو سۆزو ئاسۆکانی خەیاڵەوە شێوەی خۆی وەرگرتووە. توانیشی تەنیا لەم بوارەدا بەهرە بە باشی بەکاربهێنێت، ساتی شیعری بە دوای بەهرەی دادێت و لەگەڵ خۆیدا دەیبات بۆ ناوچەکانی شیعر. لە دەقی ئەدەبیدا خەم‌و خورپە وەردەچەرخێنن بۆ ئێستێتیکا. لەو کەشە هەستی‌و سۆزدارییەدا شاعیر دەرەوە بەجێ دەهێڵێت و لەناوەوەی نیشتەجێ دەبێت، لە ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگاو خۆی یاخییە. خەمۆکی و دڵەڕاوکێ و شاگەشکەیی و هەڵزەقینەوە

هەڵسووڕێنەری کردە و کردەوەی دەبن. لەو پێودانگەوە بە زمانی ناوەوە مانا بۆ بوونی مرۆڤیو ختووکە تایبەتییەکانی دەدۆزێتەوە، هەروەها ئەو ترپەو ئاوازە خێرایەی ژیانی ڕۆژانە بەلاوە دەنێت، ترپە و ئاوازی ناوەوەی خۆی وەک سەرچاوە کار پێدەکات، ئەو ترپە و ئاوازەش خاو دەبێتەوە وەک ئەو بارە دەروونی، یان دەربڕینە دەروونییانەی، کە ژیانی بەڕێوە دەبەن و دووچاری یاخیبوونیان کردووە. نموونە: وەک لە شیعری: (خۆشم ویستی)، یان لە شیعری: (چەند هەناسەیەک)، یان لە شیعری: (بەناوێکی ترەوە گەڕایەوە)، یان لە شیعری: (چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو) دەردەکەوێت.

لەبارەی تێگەیشتنەوە شیعرەکانی وەک ئاوریشم و خاکی تەڕ نەرمن. وەک گۆرانی فۆلکلۆری و بەیت و داستان ڕوون و سادەن، بەڵام لەباری مانای شاراوە و چینەکانی بنیاد و داڕشتندا پڕ و فراوانن، خاوەن ئاسۆی دوور و بواری قووڵن. پەیوەندییان بە کولتووری تاکە کەسییەوە هەیە. لە هێڵی گشتیی ئەزموونکردندا یەک ئازاری ئەزموون کردوو و خەیاڵی دیارە، ئەو ئەزموونەی نەگەیاندووەتە خەیاڵی نادیار و یادەوەری ڕانەچڵەکاندووە. واتە: مەودای پەیوەندی لەگەڵ (خەیاڵی دیار)دا بەهێزترە لەوەی لەگەڵ (خەیاڵی نادیار).

هەستیاریی زمانی خۆی نیشانداوە، پێش ئەوەی ترپە و ئاواز لە وشەدا وەرنەگرێت، نایهێنێتە ناوەوە، یان بەسەریدا خول ناخوات، یان بەسەریدا باز نادات، هەروەها لە ڕووی بەکارهێنانی وشەوە تووشی بەد

بەکارهێنان نایەت. وشە ئاراستەی باش بەکارهێنانی خۆی وەردەگرێت.
سوودی لە شێوازی بەر لە خۆی وەرگرتووە، بەڵام پەیڕەوی نەکردوون. لە نەوەی خۆشی لە شێوازدا لە زۆرینەیان ئەندازیارترە. لە مۆسیقاشدا کاری بە مۆسیقا و پیت و وشە و دەستەواژە و ڕستەی شاعیرانی بەر لە خۆی نەکردووە. هەرێمێکی بۆ دابەشکردنی ڕستە و مۆسیقا لە شیعردا بنیاد ناوە، بەڵام بۆ تێگەیشتن و بنیادنان، وزە و هێزی لە ئەزموونی بەر لەخۆی وەرگرتووە، بە تایبەتی لە شیعری: (لەدایکبوونی ئینسانێک)ی کامەران موکری و شیعری: (گوربە)ی دیلان.
لەبەر ئەوەی ئەم دابەشکردن و مۆسیقایەی زۆر هونەری و زاڵ بوو، شاعیرانی دوای خۆی نەیانتوانی لاسایی بکەنەوە، یان کاری لەسەر بکەن و لێ زیادبوونی بۆ بکەن، بگرە وەک دەست وەشاندن و داهێنانێکی تاکانە، هێڵی بۆ کێشا و دایمەزراند. داهێنانی سادە بە ئاسانی و زۆر زوو دێتە دەست و دەتواندرێت لاسایی بکرێتەوە و کاری لێ زیادبوونی لەسەر بکرێت.
جیاکارییەکی بنەڕەتی هەیە. بەتایبەتی لە گۆشەنیگای شاعیرانەوە و ئێستێتیکییەکی ڕوون و ئاشکرادا. پشت ئەستوورە بە سروشت و پێکهاتەی خۆڕسک و دەست لێ نەدراوی سروشت. لەسەر ترپە و ئاوازی پێکهاتەی سروشت وێنە دادەهێنێت. نموونە: پەیوەندی دروست دەکات لە نێوان با و درەخت و مۆسیقای جووڵاندنەوە. لە هەمان کاتدا هۆی پیتاندنی درەخت بە یارمەتی

باوه دەکاتــە دیاردەیەکی کرۆکی و ناوکیی ســروشــت.
واتە: بە تەنیا لەسەر (زەینی سروشت) کاری نەکردووە، بگرە لەسەر (منداڵدانی سروشت) کاری کردووە، پێکەوە ژیان و پێکەوە هەڵکردنی پێکهاتەکانی لە ڕستە دیار دەکات، لە شیعرییەتی دیمەن دەیاندرەوشێنێتەوە. سروشتی پەیوەندییەکانیش بە واقیعەکەوە ڕوون دەکاتەوە، ئەو ڕوونکردنەوەیەش تواناییمان بۆ خوێندنەوە پێ دەبەخشێت، یان هارمۆنییەت و هاوئاهانگییەک لە نێوان ڕەنگەکاندا، وەک خەسڵەتی وەرز لە وێنە و فۆرمی جیا جیادا گۆشە و کەنارو ناسنامەی لە یەک نەچوویان دەداتێ.
شوێنی لەدایکبوون و گەورەبوون، پێناسەی زەینی شاعیر دەکات بۆ ئێستێتیکا و گەڕانەوە بەرەو یەکەم ناسینی شوێن، هەروەها هەوڵدان بۆ ناسینی شوێنە نەناسراوەکانیش، کە بەشێک لە ئێستێتیکای یەکەم شوێن دێتە ناوییەوەو هۆ و پاڵپشتێکە بۆ خەملاَن و کرانەوەی بیر، بۆ سەر شوێنەکانی دیکە و ناسینی. شاعیر ئەگەر نەتوانێت لە ئێستێتیکای سروشت تێبگات، بێ هیچ گومانێکیش ناتوانێت ئێستێتیکایەک بۆ تێگەیشتن و بەکاربردن لە زەین و هەستی خۆیدا پێکبهێنێت.
گۆشەنیگای بیناسازی و کێشانی پێوانە لە هاوسەنگیو شکۆی سروشت وەردەگرێت، بەڵام نەیتوانیوە کار لەسەر بیری سەرهەڵدانی سروشت بکات، یان ئەم لایەنە، کە گۆشەنیگای بایەخە لەناو شیعرەکانیدا بزرە و دەستی بۆ نەبردراوە، هەموو دیاردە و داهێنانێک پەیوەستە بە

هۆشیارییە تایبەتییەکانی شاعیر و جێکردنەوەی فەنتازیاو ئێستێتیکا لەناو زماندا.

(لە ئەلبوومی یادگارا) ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (جەمال شارباژێڕی)یە، ساڵی ١٩٨٣ لە دووتوێی ١٧٥ لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئۆفسێتی سەرکەوتن) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (کسپەیەک، بۆ، هەستێک، لە سەیرانێکدا، ئەگەر، نەکەی، تاکە شیعر و بەس، درکاندنێک، گوندێک و کچێک و یادێک و شیعرێک، ئارام، پرسیارێک وەرامەکەی لە خۆیدایە، نامەیەکی کراوە، دانیشتن لەگەڵ تۆدا، لە جەژندا، دیسانەوە خەم، هەژدەی سێ، چڵی نەرگز، لەجیاتی کارت، خۆشم ویستی، بۆ مەرگی پڕشنگ، ئەگەر تۆ بۆ من بوویتایە، لەسەر سێ گڵکۆدا، چەند هەناسەیەک، لەسەر بەردە نووسێک، بەناوێکی ترەوە گەڕایەوە، گۆرانییەک بۆ شیرین، ئاخێک، خەمێکی تر، چاکتر بمناسە، چاوچاو، چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو، دوای دە ساڵ، پشیلە، ڕازێکی نوێ، نەوزاد، وێنەیەک، کەتەی کەر پیاو، بۆ جوانێک، ئەمشەو، وەرە جوانێ، دایکی دڵسۆز، بێ ناونیشان، ئای ئای، لەسەر تۆ، باوکایەتی، مۆڵەت، بۆ کچێکی جوان، تازە من و تۆ، بەهەستێکی خاوێنەوە.)

وێنەیەک

ئەم وێنەیە
بۆچ زویرە؟
بۆچی بێ زەردەخەنەیە؟
لەبەر نیگای کامێرادا
کە وەستاوە

چی لەبیرە؟
چی لە دڵدا حەشار داوە؟
وا دڵگیرە.
* * *
ئەم وێنەیە
چاوی نازی کردووەتەوە و نایترووکێنێ
جوانییەکەی بێ وێنەیە
گەنجینەیە
هەر دەمێنێ.
* * *
ئەم وێنەیە
لە ئەلبوومی یادگاردا..سبەینێ
بزەی خۆش و کزەی ناخۆش دەهێنێ
خاوەنەکەی سات و کاتێ
تەمەنی پیری دەیگاتێ
خەم و خۆزگە ڕایدەژێنێ
یادەکانی دەورووژێنێ
فرمێسک و خەندەی دەداتێ.
* * *
ئەم وێنەیە..
لەو شوێنەیە
کە بیلبیلەی گلێنەیە
سەرنجمی ڕاکێشاوە
لە نوێنی نەرمی هەستمدا
ڕاکشاوە
ئێستا لە ژووری میوانی هەڵبەستمدا
خۆی بە دیوانەکەم ناسی
بە دیوارێک
لە دیوارە بێگەرد و سپییەکانیدا
خۆی هەڵواسی.

شیعر، وێنەی شاعیرە لە ئاو و ئاوێنەی بوون و بیرکردنەوەیدا، شاعیر لە ئەنجامی خراپیی بارودۆخ و زەبروزەنگی دەسەڵات و دەوروبەردا، لە واقیعی دەرەوە یاخی دەبێت و بەجێی دەهێڵێت، لەناوەوەی خۆیدا واقیعێکی شیاو بۆ نووسین و پەیوەندییەکانی ژیان و مانەوە دادەمەزرێنێت، لەگەڵ دیاردە بنەڕەتی و ناوەکییەکانی سروشتدا تەباییەکی گیانی دەهێنێتە ئاراوە. نەک لەگەڵ ئەو دیاردانەی لە ڕێگای دەسەڵاتەوە کار لە ژیانی کۆمەڵگا دەکەن و بارودۆخ دەگۆڕن، سروشت لە پێکهاتەی ناوەوەی خۆیدا گیانێکی پڕ لە ناکۆکی هەیە، لەبەر ئەوەی زوو زوو دەگۆڕێ و جوولە و پێداویستییەکانی وەرزێک تەواو جیاکارە لەگەڵ ئەو وەرزی بە دوای دادێ و پلە بە پلە چاودێری یەکتر دەکەن.

مامەڵەکردنی ئەم شاعیرە لەگەڵ سروشتدا، کرانەوەیەکی تازە بەخش نییە، پێشتر زۆر ئەندازیارانەتر مامەڵە لەگەڵ سروشت و پێکهاتەی سروشت کراوە، هارمۆنییەتێکی گشتیشی تێدا دۆزراوەتەوە، بە تایبەتی: (مەولەوی و گۆران). لەگەڵ ئەمەش جۆرە جیاکارییەکی تێدا بەکارهێناوە. سروشتی کردووە بە جێگرەوەی خۆشەویستەکەی و بەشێک خۆشبەختی بۆ بەدەست هێناوە، کە بەهۆی خۆشەویستەکەشییەوە لە سروشت دەدوێ، سەیر خوێنەر دەورووژێنێ و ڕێگایەکی بۆ دەدۆزێتەوە تێدا بەرەو پێشەوە بڕوات، تا دوا ڕادەی توانەوە و ڕووداو چێژ لە سروشت وەردەگرێت. لە ئەنجامدا هەموومان بۆ لای دەگەڕێنێتەوەو شەیدای سروشتمان دەکات، بەڵام لە ڕێگای سروشتەوە

بیرمان پێ ناکاتەوە، سروشت دەکاتە بەشێک لە ئێمە بۆ بیرکردنەوە و چێژ وەرگرتن. سروشت سەرچاوەیەکی سەرسوڕهێنەرە بۆ ئەم شاعیرە و تێیدا شتە بچووکەکانی خۆشدەوێت و سەرسامیمان دەکات بە ئەوینی خۆی بۆ (سروشت) و (ئافرەت).

شیعر ڕۆڵی لە دەرخستنی جیهان نییە، شاعیریش لە چەقی کۆمەڵگادا ناژیێت، تا باری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و ..... تاد، ڕابگرێت، لە گۆشەیەکی ئێستێتیکییەوە باری سەرنج دەنووسێت. ئەو باری سەرنجانە کاریگەریی بنەڕەتییان بۆ گۆڕان نییە. ئەگەر بشیبێت زۆر لابەلا و لاوەکی دەبێت، ئەدەبی ئەم شاعیرە جۆرە ئەدەبێکی نائومێدانەیە و ژیانێکی دیکەی تێدا ئاشکرا نابێت.

لە هەموو شێوەکاندا واقیع کاریگەریی خۆی دەبێت، شیعری هەستی، دوورە لە زیادەڕۆیی واقیع و بە دوا دەمدان. لەناو بەرهەمی هەستیدا دەتوانین ئەو توخمە سەرەکییانە بدۆزینەوە و دەستنیشانی بکەین، کە دەبێتە یارمەتیدەر بۆ ڕەواندنەوەی خەمۆکی و دڵەڕاوکێ، یان بۆ تۆخکردنەوە و بەرزبوونەوەی باری هەڵزەقینەوە.

واقیع جەستە و شوێنێکی نووسراوە، بۆ شاعیری هەستی، بایەخی سەرەکی نییە، چونکە شاعیری هەستی، ناگەڕێتەوە سەر نووسراو و دووبارەی ناکاتەوە. تەنیا بیر لە بنیادی مێژوویی جەنگە گەورە و بچووکەکان دەکاتەوە، ڕۆشناییەکە بۆ پرسیارکردن و ئەزموون. ئایە پێکهاتەی ئەو بارودۆخە چییە، کە پاڵنەر و ڕێخۆشکەر بووە بۆ ئەوەی شاعیر لە واقیع هەڵبێت و لە ناخی خۆی نیشتەجێ ببێتەوە،

یان بۆ ناتوانێت لەگەڵ ناهەموارییەکانی واقیع بگونجێت، یان ئەو بارە بۆ دروست بوو. ئەمە پرسیارێکە چارەنووسی وەک ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی سروشت: خۆڵ، ئاگر، با، ئاو. نادیارە و بەردەوامیش ئەو نادیارییە بووەتە خولیا و هۆی نیگەرانیی مرۆڤی هەستپەروەر.

نیسانی ٢٠٠٨ هەولێر

ڕێگا دوورەکانی چاومان

شیعر و هونەری واقیعی، ئاراستەیەکی واتادارن بۆ ژیان و لەسەر ڕێوشوێنی بینینی شتەکاندا بنیاد نراون و بەڕێوەدەچن. جوان کارکردن ئەو قەناعەتە پەیدا دەکاتو دووپاتی دەکاتەوە، واقیع بە هیچ شێوەیەک بارێکی نەگۆڕو جێگیر نییە. هەندێک جار کتوپڕ گۆڕانێکی گشتگیر وەردەگرێت، لەم بارەیاندا دەستەبژێر داڕێژەری بنەمای ئەم دۆخگۆڕینەن. هەندێک جاری دیش دۆخێکی سستو ناچالاک وەردەگرێت. لەو بارەیاندا زۆرینەی جەماوەر ڕۆڵ دەبینن. دەبێت پرسیار لەو ئەدەبە بکرێت، کە بە مەبەستی ئاکاری واقیع و بزووتنەوەی واقیع دەنووسرێت، یان بارودۆخ، جا چ بارودۆخی سیاسی، یان کۆمەڵایەتی، یان ئایینی ..... تاد، بەرهەمی دەهێنێت. هەست و نەستیش لەگەڵ بارگۆڕینی واقیع بەرز دەبنەوە و دادەکەون، جۆرێک هەژان وەردەگرنو لە ئەنجامدا هەوڵدەدەن پەیوەندیی بە شتێکی نادیار و نەدۆزراوەوە بکەن. ئەمیش گەردوون و بوونی خودایە. واقیع و خەیاڵ دوو ئاراستەی پێچەوانە نین و جیاکاریی نێوانیان جیاکارییەکی زۆر نییە، چونکە خەیاڵیش بەشێک لە واقیعی تێدایە و واقیع ئاراستەی دەکات بۆ بەرزبوونەوە و گەیشتن بە کانگای خەملین.

شتەکانی واقیع دیار و بیندراون، شتەکانی ناوەوەی مرۆڤیش نادیار و نەبیندراون، بە جێگۆڕکێکردنی بیندراوو نەبیندراوەکان دۆخی شیعری بۆ شاعیر دروست دەبێت، بیندراو و نەبیندراوەکان ئاراستەی هەست بە شتکردنی وەردەگرن، پرسیارێک دێتە ئاراوە دانەپەیڤ و کەرەستەکانی واقیع لە چ مەودایەکدا دێن و بۆ چ مەودایەک دەچن و چ مەودایەکیش لە شیعردا دەکەنەوە. هەموو شاعیرێک بەسەرچاوەیەکەوە کاریگەرە. ئایە بۆ ئەو سەرچاوەیە دەگەڕێتەوە، کە شاعیر پێی کاریگەر بووە، یان ئاراستەیەکی دی وەردەگرێت.

ئەم شاعیرە لە قۆناخی حەفتایەکانی شیعری نوێی کوردیدا گوڕێکی بەخشندە بوو، ئەوەی لە ئەزموونیدا خەسڵەتێکی بەهێز و دیارە و سەرنج پڕ مەودا و قووڵ دەکاتەوە، کەم و دەگمەن کێش و سەروا دەمێنن. کێش و سەرواش دەنگەکان ڕێکدەخات و دەورێکی کاریگەر وەردەگرێت بۆ فراوانکردنی مانا. هەموو ڕستەیەکی شیعری کێشی تێدایە، بەڵام هەموو کێشەکان دیاری نەکراون بۆ پێوانەکردن. ترپە و ئاوازیش لە کاتی گۆکردندا دەردەکەوێت. بە چوونە ناویەکی ترپە و ئاوازی گەرم و ڕەگەزە بنیادنەرەکانی زمان، مۆسیقایەک دادەهێنێت خوڕ و سەرپەڕ. وردە دەمارە قووڵەکانی هەست لە مرۆڤدا دەدۆزرێتەوە و پڕ خوێنی دەکات بۆ بزواندن. وا لە مرۆڤ دەکات لە شوێنی خۆی هەستێت و هەوڵ بدات شوێن بگۆڕێت. ترپە و ئاواز لەم شوێنگۆڕکێیەدا وەردەگرێت. ترپە و ئاوازێکی بە جۆش بەسەر گیان و دڵی وێنەکاندا دەڕێژێت. گیان و دڵەکان دەجمێن و ئامادە

دەبن بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و نیشتەجێبوون لە ناوچەی شیعرو واقیعی زیندوودا. مۆسیقاش هاوسەنگ دەبێت بە واتا. مۆسیقا لە ڕستەدا بنیادێکە بۆ بەخشینی چێژ، بەڵام وێنە لە جەستەی دەقدا بنیادێکە بۆ بەرجەستەکردنی مانا.

لە باری ماناییەوە بە دووربینییەوە دەڕوانێتە کێشە و گرفتی مرۆڤی وڵاتەکەی، وەک کێشە و گرفتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئایینی ..... تاد، نەک کێشە و گرفتی مرۆڤی، کە تاکی کورد لە ساتی لە ناخ ڕامان و هێوریدا هۆشیاریی خۆی تێدا بدۆزێتەوە. لە ناخ ڕامان لای مرۆڤی هەستیار پەیمانی ئومێدە. نموونە: وەک لە شیعری: (نەخشەی خەونەکان)، یان لە شیعری: (لە کوێم)، یان لە شیعری: (چرپەی ژانێکی نوقمبوو) یان، لە شیعری: (گریە شیعر) دەردەکەوێت.

بیندراو و نەبیندراو لەناو ئومێددا بوونیان هەیە. هەموو ڕاستییە بیندراوەکانیش ڕاستییەکی شاراوەی دیکەی تێدایە بۆ مانادان بە گیان، کە گیان هەمیشە بوونێکی نادیارە، پەرجووی هێزێکی دەوێ بۆ فۆرم پێدانێکی ئەفسوونی. شیعر، کە دەبێتە تێڕامان بەرانبەر بە بوون، گیان بەهۆی دەسەڵاتی زمانەوە فۆرمی ئەفسوونی وەردەگرێت. کەرەستەی سەرەکی دەرخستنی، ڕەگەزە هونەرییەکان لە شیعردا زمان و پێکهاتەی زمانە. بوونەوەر خستنە ناو ئەو فۆرمە ئەفسوونییە، مرۆڤ تێیدا لە پێناو ناسینی ڕاستیدا هەوڵی لێکدانەوەی شتەکان دەدات، ئەو ڕاستییە شاراوەیەی لەناو ڕاستیی بیندراودا دەناسرێت.

وێنە و تۆڕی چاو توانای فراوانبوونەوەیەکی کاریگەرییان لێ پەیدا دەبێت و دێنە ڕوو بۆ بەکارخستنی

زمان و دیارخستنی واتا و سەقامگیرکردنی وێنە. لە هەندێک بارداو ناسەقامگیرکردنی لە هەندێک باری دیکەدا. بنیادنانی پەیوەندییەکی فرە ڕوخساریش لە ئاستی داهێنانی هەردوو بارەکەدا.

لە لایەنی مۆسیقا و ترپە و ئاوازی شیعرییەوە ناوەندو ڕایەڵێکە دەتواندرێت لێیەوە هەنگاو بۆ داهێنانی دیکە هەڵبگرێت. بینینێکی شۆڕشگێڕانەی بۆ دۆخگۆڕین و ئێستێتیکای ژیان پێشکێش کردووین. لەسەر هێڵی شیعرەوە پێ بە پێ جەماوەر دەهێنێت و زەمینەیان دەداتێ بۆ ڕەگ دروستکردنیان لەناو گۆڕان و وەرچەرخان و هەڵوەستە و هەڵوێستدا.

ئاڵوگۆڕی هەستەکانی لەگەڵ دەوروبەریدا دەکات و دەیانهێنێتەوە ناو بوونی خۆی، بوونی خۆی وەک ناوەندێکی شیعری لە هێڵی گۆڕانەکانیشەوە شیعر بە چنینێکی کارامەوە پەیامدار دەکات بە هونەر و نەریتی هەستیار و جوان، بەڵام لە لایەنی واتا و تێگەیشتنەوە، تاڕادەی ساکارییەکی دوو دیوی هونەری و پڕ ئەفسوون، ڕوونێکی لە خشتەبەرە. بەردەوام لە بارێکەوە دەتگوازێتەوە بارێکی دیکە. نێوانی بارەکانیش دەخاتە بەر پێوانە و نیشان، وەک خاڵێکی ناوەند، بیر و هەستی لەسەر دەگیرسێنێتەوە و یارییە زمانییەکانی خۆی لە ڕێگای کولتووری کۆدا تێدا بەکاردەخات.

گفتوگۆی ڕۆژ، وەک بەکارهاتوویەکی ئەندازەیی بەبێ کەم و زیاد بەکاردەهێنێت و توانا زەینییەکانی خۆی تێدا نیشان دەدات، ئەو زەینەی فۆرم بە شتە هەستییەکان دەدات، گیانێکی جەماوەرخوازە و شیعرەکانی دەربڕینی

ڕاستەقینەن لە ناسنامەی کۆمەڵگای کوردی، وەک باری سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئاییني ..... تاد، نەک وەک باری گیانی، هەروەها دەچێتە ناو قەوارەی زاندراوی (کولتوور) و (مێژوو) بۆ دۆزینەوەی خەیاڵ و پڕ وزەکردنی زمانی هەستیارکراو بە دەنگی کۆ، بەمەشەوە هاوکێشەیەکی لە نێوان دەنگی تاک و کۆ بنیاد ناوە و دەنگی تاکیش ڕادەکێشێتە ناو دەنگی کۆوە، ناکرێت شاعیر تەواو دەنگی کۆ بێت، چونکە ئەم تێگەیشتنە شیعر بەرەو میللیبوون دەبات. واتە: شیعرێکی ئاسایی و ئاشنا و باوخواز، کەچی ئەم شاعیرە بینینی لە دەنگی کۆدایە و مەودای هونەریو شێوازی نوێبەخشی وێنا کردووە، کردەی لەدایکبوونی زمان لەناو مانادا، کردەی لەدایکبوونی ماناش لەناو زماندا بەجێ دەهێنێت و تانوپۆ و ڕایەڵیان لە ناوەند دەچنێت.

تێگەیشتنیشمان بۆ چالاکبوونی ژیان لە واقیعی زیندوو، توندوتۆڵ دەکاتەوە. ئاماژەش دەدات لێی بکۆڵینەوە و تێی بگەین. ئەوجا لەناو (واقیعی زیندوو) ببین بە کەس و کەسایەتی کارا و دۆخگۆڕ لەبارە ئێستێتیکییەکانی کۆمەڵگادا.

(ڕێگا دوورەکانی چاومان)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (جەلالی میرزا کەریم)ە. ساڵی (١٩٩٢) لە دووتوێی (١٤٥) لاپەڕەدا بە شێوەیەکی سەرەتایی و هەژارانە لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (ڕازەکانی هەفتە، تەمەن، نەخشەی خەونەکان، لە کوێم، پێشکێشە بەو شۆڕشگێڕانەی هێشتا نەمدیون، ئاوێنەی هیوایەکی سەرهەڵگرتوو، ڕێگا دوورەکانی چاومان، تێگەیشتنی یادگارییەکان، وەرزەکان، دووری، زەماوەندی باوەش پێداکردنەوە، ڕۆژگارە

سەرگەردانەکان، ڕێگا، وەرام، هەنگاوی زام، هەڵوێست، نەورۆزی خۆزگە، گەشتە هەڵوێست، ناونیشانی یادێکی کۆچکردوو، حەز نامەیەکی ئاوارە، چرپەی ژانێکی نوقمبوو، سەرەتای حەیرانی تەمەنمان، گریە شیعر، هاوڕێ، لە خەمی هەڵەبجەی ژاردا، پەیامە ژێ.)

ڕازەکانی هەفتە

دڵداری
من لە وانەی دڵداریدا
لە دوا ڕیزی قوتابییەکانی پۆلا بووم.
چونکە تەنیا لەگەڵ ژانی
ئاوارەیی خۆشەویستەکەی خۆما بووم.

نهێنی
ئەزانن من پاسەپۆرتی
ڕەشکراوەی فرمێسکم لە گیرفانایە؟
یەک یەک ئێستگەکان جێ دێڵم
بەبێ ئەوەی بزانن چی لە دڵمایە.

شەرم
بە ڕێکەوت کە لە ڕێگادا تۆ ئەبینم،
شیعرەکانم شەرمەزارن.
کە ناتبینم،
چاوەکانی بینینەوەی وشەکانم هەر بێدارن.

نیشتیمان
کە هەست لەناو ئاگری دوور وڵاتیا،
ڕازەکانم ئەسووتێنێ

بەهارە ڕێ گوڵی دەنگم
لە پایزی بەستەکانما ئەپروێنێ.

پەشیمانی
دڵدارەکەم چەقۆی ڕقی زیزبوونی خۆی،
بست بست بەناو گیانما گەڕان.
هەتا لەناو پەرەی دڵما،
لە خوێنی خۆی دەریای پەشیمانی هەستان.

دڵ
من ئێستاکە لە دڵ دوورم نازانم هەم
یاخود ڕێچکەی نەمان ئەگرم
کامتان لە دڵتان نزیکن؟
ئاشکرای کەن، تا دەستتان لەگەڵ بگرم.

شۆڕش
ئەتانەوێ من بناسن؟
من عاشقی ڕێگایەکم مەرگی تیا بێ.
کە هەڵوێست مرد بۆچی نابێ؟
دەروون شیعری شۆڕشێکی تری تیا بێ.

شیعری: (تەمەنی دە ساڵەی دێڕێک)، کە لە ژمارەی (٤٠)ی ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا، ساڵی ١٩٧١ بڵاوی کردووەتەوە، شیعری: (لە خولیای داستانی مەرگی زەردەشتدا)، کە لەژمارە (٥)ی گۆڤاری (نووسەری کورد) دا، ساڵی ١٩٧٢ بڵاوی کردووەتەوە، شیعری: (ژانی ڕۆژانی هۆنراوە)، کە لە ژمارە (٣)ی گۆڤاری (ڕوانگە)دا، ساڵی ١٩٧٢ بڵاوی کردووەتەوە. شیعری: (ڕوانینەکانی چاوی

شەقام)، کە لە ژمارە (٨)ی گۆڤاری (بەیان)دا، ساڵی ١٩٧٣ بڵاوی کردووەتەوە. مەودایەک بۆ سەرنجدان دەکەنەوە. دەکرێت ئەم چوار شیعرەی وەک مانیفێستی شیعری قۆناخی حەفتایەکان، خەسڵەتی شیعری ئەو قۆناخەیان تێدا کۆ بکرێتەوە و ببیندرێت، کە شیعری ئەم قۆناخە نوێنەری دەنگی کۆیە. ئەمەش بەشێک لە شیعرییەت لە دەقدا وەردەگرێتەوە، یان تروسکەکان پەرش ناکات، بگرە بۆ بە ئاسانی دەستەمۆبوونیان چەپکیان دەکات.

لە بواری دەنگی کۆدا قووڵ بووەتەوە و هەر لەم بوارەشدا سنووری خۆی نەخشاندووە، ناو و توانای خستووەتە ناو دوو کەوانەوە، کە لە ئاستی داهێنان لە بواری دەنگی کۆدا فەرامۆشکردنی مەحاڵە. دەنگی کۆ و دەنگی تاکیشی بە دوو جەمسەری هاودژ بینیوە، بۆیە لە کولتووری ڕۆشنبیریدا لەنوێوە بیری نەکردووەتەوە، خودی کولتوور نیشانمان دەدات، کولتوور دەنگی ڕابردووی کۆیە، نواندنی بوون نییە، بوون خۆ ڕۆشنکردنەوەیە بە شیعرییەتی قووڵ و جیهانی شاراوەی داهاتوو. دەشبێت ئەو بوونە کاریگەر بێت بە سروشتی خەیاڵ و خەیاڵ بەناو هەستەکاندا تێپەڕێنێت.

مانیفێست ئەو تانوپۆ و ڕایەڵ و ناوەندەیە، کە مۆرکی گەرموگوڕی و خەسڵەتی تەواوی قۆناخێکی شیعری لە خۆیدا چنیوە. وەک ئەزموونێکی زیندوو، ناسنامەی ڕوونی تێدا ئاشکرا کرابێت و هەمیشە بۆ بزواندنی خەیاڵ ئاسۆیەکی کراوە بنوێنێت.

قۆناخی دواتر وەک: (ڕامانی سەرەکی) بۆ تێگەیشتن و خاڵی بینین و کەشی دۆخگۆڕین بگەڕێتەوە سەری و گیان

لەناوی ئامادە بێت بۆ دۆنایدۆنکردنی دەق، یان چوونە ناویەکی دەق.

شاعیرانی حەفتایەکان لە سەرەتای ئەزموونیاندا بەشی زۆرینـەیان لـە (رەنگ) و (فۆرم) و (ترپـە و ئاواز)دا، لە (رووبەری بیندراو و وزەی نوستوو)ی ئەم شاعیرە سوودمەند بوونە، سیمای هەرە درەوشاوە و گیانی ئەم قۆناخە واقیعخوازەیە. شێوازی گەیشتووەتە ئاستی نەمری. دەکرێت وەک (دیاردە) و (دامەزرێنەر)ی ماوەیەکی دیاریکراو: (١٩٧٠-١٩٧٥)، ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردی کاری زانستییانەی خۆی لەبارەوە جێبەجێ بکات و کارایی و کاریگەری لەسەر شاعیرانی دەوروبەری دیاری بکات، بەڵام دوای ئەو ماوە دیاریکراوە، ئەزموونی بەرەو کزی دەڕوات تا ڕادەی لە کورتیدان و شکست هێنان. ئەم ڕووداو و گۆڕانەش ئەوە بنچینە و پێشینەیەتی، کە بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و بەگژداچوون. شیعری بە دەنگی کۆو دنەدانی جەماوەر زانیوە، کە لە کوردستان دەربەدەر کراو لە تاراوگەدا نیشتەجێ بوو، پچڕان و بۆشاییەک کەوتە نێوان دەنگی ئەم و دەنگی جەماوەر-کۆ، لە نیشتەجێبوونی لە تاراوگەدا مەودایەکی نوێ لە شاعیریەتی ئەو زیادی نەکرد. بگرە مەودای بیرکردنەوە و دەربڕینی لە دەنگی کۆدا تێدا خاو بووەوە و لە وەستان نزیک بووەوە. لە بنەڕەتدا دەنگی شیعر، دەنگێکی تاکییە لەناو نەرم و نیانی زمان و ئێستێتیکادا، هاوتا بۆ دەنگی خۆی دەدۆزێتەوە. دەنگی کۆ زیاتر لە ڕۆمانی فرە شاکەس و فیلم و شانۆ و سینەما ..... تاد، ڕۆڵی کاریگەر بەدی دەهێنێت، نەک لە شیعردا.

(فەرمانسالاری) و (داوا) لە شیعرەکانیدا، وەک دوو هێڵ بەیەک ئاست و بینین و تێگەیشتن کاری لەسەر کردووون. لە کاتێکدا وا دەخوازرێت بۆ فەرمان بە دەنگی توورە و ناڕەزایی بدوێت، بۆ داواش بە دەنگی نەرم و ئاوازدار.

ئەم دوو ئاست و تێکەڵکردنەش خاڵی تێڕامان و تێگەیشتنیەتی بۆ شیعر، وەک ناوەرۆک و ئەوجا شیعر وەک شێوە. ناوەرۆک و شێوە لە شیعری هونەریدا یەک دەگرن‌و لە ئێستێتیکدا دەبن بە خاڵی تواناداری. واتە: شیعرییەت. شیعرییەتیش پرۆژەیەکی تەواو ئێستێتیکییە و لەسەر بیر و زەین و خەیاڵ و پێگەیشتن و هەستپێکردن بەرز دەبێتەوە و ئاسۆی چاوەڕوانی بۆ خۆ ئاشکرا کردن دەستنیشان دەکات، بوونی خودێکی بیرکەرەوە لەسەر بیرکردنەوەی کۆمەڵگا و هەقیقەتی تێگەیشتن، هەقیقەتێک خودی بیرکەرەوە بتوانێت بە ئازادی جووڵەی خۆڕێکخستنی تێدا بکات.

مایسی ۲۰۰۸ هەولێر

گەردەلوولی سپی

داهێنان هونەری ڕۆحە، شیعریش ڕۆحی هونەر و مرۆڤە: شیعر تەنیا پارچەیەک نووسراو نییە، بگرە ماک و شێوازێکە بۆ کۆکردنەوەی هەستەکانی مرۆڤ، بەشێوەیەکی ئەفسوونیش پەیوەندیی ئەو کۆکردنەوانە ڕێکخراون، یان ڕێکدەخرێن. بەو پێوەرەی هەموو مرۆڤێک لە ساتە پڕ هەستەکانیدا شاعیرە، یان پێویستە بەر هێزی شیعر بکەوێت بۆ بەرەنگاربوونەوە و ڕووبەڕووبوونەوەی هەندێک باری گیانی و هەڵگرتنەوەی ترپەی دڵ، یان گرفت و لێڵی بیر. شیعر لەو ساتەدا ئەو شتەیە، کە ناتواندرێت بنووسرێت، بەردەوامیش لە هەقیقەتێکی ئێستێتیکیدا دەچرپێنێ و ماک دەخاتەوە.

ئەم شاعیرە: لە واقیعێکی مەترسیدار و تۆقێنەردا شیعرەکانی نووسیوە و چووەتە ناو بارە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکانی کۆمەڵگاوە، بەڵام نە خۆی وەک شاعیر لەناو بارە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکان دەرهاتووە. نە بارە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکانی کردووەتە (پێکهاتە) و (ئەزموون)، بگرە دەرکەوتە و بارەکانی تێکەڵ بە لاوانەوە و هەستێکی ڕۆمانسییانەی نیمچە یاخی کردووە و دووبارەی کردوونەتەوە، لە دووبارەبوونەوەکەیدا ئامادەیان دەکات

بـۆ هێـزی ئـاخـاوتـن و پێشاندان و کولتوور و بنچیـنـه.

کرانەوە و بەگەڕخستنی چەمکی پرسیار، سۆراخکردن و بەرێکەوتنە بەدوای نادیاردا، فەزایەک دەڕەخسێنێت و دەبێتە مایەی بەرهەمهێنانی کولتوور و بنچینەیەکی بەهێز بۆ وریاکردنەوەی کۆمەڵگا و توانایی پەیداکردن بۆ خوێندنەوەی خود، کە خود سەرچاوەی دامەزراندنی پەیوەندییە لە نێوان (وشە) و (شتەکان)دا، وشە دەتوانێت ژیان لەناو شتەکاندا بە شێوازێکی نەرمونیان بنیاد بنێت و بەڕێوەی ببات.

پرسیار لە درێژبوونەوەی ڕستەکانیدا هێز و بەردەوامی نامێنێتەوە، ڕستەی دواتر ڕاستەوخۆ وەڵامی ڕازیکەری پێیە، ئەم شێوازەش مایەی سەرسامی و بیر پێکردنەوە نابێت و پرسیار دوادەخات، پرسیاریش دوابخرێت دەقی سست و وەستاو بەرهەم دێت و ڕۆڵی دراما بەرەو لەناوبردن دەبردرێت.

لە دەقی جووڵاو و چالاکدا پرسیاری دیاریکراو هەیە، بەڵام وەڵام و ئامانجی دیاریکراو نییە، ڕەنگە هەندێک پرسیار لە نادیارییەکی ڕەهاشەوە بکرێت، بەڵام زۆرینەی پرسیار و مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو شتانەیە، کە لە نێوان لەدایکبوون و مەرگی مرۆڤ پەیدا دەبن، لە دەوری (توانا) و (هێز)ی بوون دەسووڕێنەوە، هەم ئەم ناوەندەش دەکەن بە چەقی گرینگی پێدان بۆ پەیدابوونی (هێزی ئاخاوتن). هەموو ئەو شتانەی کاریگەرییان لەسەر توانا و هێزی بوونەوە هەیە، پێویستە لە ڕازی داهێناندا کاریان پێ بکرێت و ناخ و کرۆکیان بەرجەستە

بکـرێـت و بکـرێـن بـە تـاقیـکـردنـەوەی دەق و ژیـان.

دەقی ئەدەبی تەواو لە خەیاڵدا نارسکێت، بەشی زۆری لەناو ژیاندا دەرسکێت. ژیانیش ماکی هەقیقەتە. خەیاڵ کێڵگەی دێرەکانی ئاورشێن دەکات بۆ بۆنخۆشبوون و سەرنجراکێشان و بۆن و بەرامە بڵاوکردنەوە.

هێزی ئاخاوتنی شیعرەکان زیاتر لە سروشت و هەستی یاخیبوونەوە نزیکن، یان فرێدانی هەڵچوون و شڵەژانی بەردەوام بەشێوەیەکی تەواو تێیاندا بەرجەستە کراون. ناوە ناوەش شێوازی بیرکردنەوەی ڕێباز و تەوژمی جیا جیا لەگەڵ ئەم بارەی یاخیبوون و هەڵچوونەی ڕووبەڕوو دەبنەوە و ناکۆک دەبن، یان هاوتای باری یاخیبوون و هەڵچوونەکەی نین. لە ڕووبەری بیندراوی شیعرەکانیدا هەست بە شاکەسێکی ونبوو دەکەین لەناو ژیان و نیگەرانییەکاندا مشتومڕ، یان پرسیار و وەڵام لە نێوان (خەیاڵ) و (هەقیقەت)دا، یان لە نێوان خۆی و خودی خۆیدا هەمیشە لە بگرە و بەردە و بارێکی ناسەقامگیردایە، بەڵام لە ئەزموونێکی هێما ئامێزی بێ وێنەدا، ئەم مشتومڕ و پرسیارو وەڵامانە قووڵاییان ئاشکرا دەبێت. هارمۆنییەتێکی گونجاو بۆ چرکە هاندەرەکانی نووسین و ساتە پڕ هەستەکان، چێژی خوێنەر، خوێنەری خۆلەگەڵ خۆدای خەملێوی شیعرییەت دەدۆزێتەوە، دۆخێک دەگۆڕێت و هێزی ئاخاوتنی شیعرییەت پەیدا دەبێت.

هەندێک تێلنیشانی ڕوخساری نهێنی دەدات، کە چیتر ئەو ڕوخسارانە لە پانتاییەکی سەقامگیر و مەییودا نامێننەوەو لە فەزایەک، کە توانای وەرگرتنی چییەتی بوونی هەیە،

دەبن بە هێزێک بۆ ئازادکردنی (بینین) و پەیداکردنی (هێزی ئاخاوتن). دوای هەندێک ڕووداوی کاریگەر و بە زەبر، یان لەگەڵیدا نموونە: وەک لە شیعری: (بتانەوێ و نەتانەوێ ڕۆژێ لە ڕۆژان نالی هەر بۆ شارەزوور دەگەڕێتەوە)، یان لە شیعری: (بۆ مرۆڤێک ناوی لەتیف حامید بوو)، یان لە شیعری: (گەردەلوولی سپی)، یان لە شیعری: (نەخشەی دڵ) دا دەردەکەوێت. یاخیبوون، یان ئامادەبوون بۆ یاخیبوون، دەبنە ناوەند و جێگرەوەی بیرکردنەوەی. خاڵی بینینی دەکاتە هێڵک بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی شیعر، بۆ ئاستی ئەفسانە و چرکەساتی سۆزدارییەکی سفتوسۆڵ.

ترس لە دەستەوەستان، یان هەڵزەقینەوە و هەڵوێست وەرگرتن بەرانبەر دەستەوەستان، گیان و دیدگای شاعیریان پڕ وزەی یاخیبوون کردووەتەوە، نەک زاڵبوون بەسەر هۆکارە جیا جیاکانی دەستەوەستان بوون. لەم یاخیبوونەیدا ئاسوودەیی دەروونی لە کەسایەتی پەیدا دەبێت، کە هۆ و پێویستییەکی یاخیبوونەکەی بووە. بە هۆشیارییەوە دەزانێت خەیاڵ لە کوێ و ماکی هەقیقەت لەکوێ بەکاربهێنێت . لەناو بارە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکان دەردێت و بارە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکان بە ڕوونی دەکاتە (پێکهاتە) و (ئەزموون). پاش کارلێککردن و خەملین تێکەڵ بە خەونی کۆمەڵگایان دەکات، یان لە ڕێگای خەونی خۆیەوە. واتە: خەونی شیعری، دەیانکات بە خەونی گشتی.

شاعیر، کە خەریکی خەونی گشتی بوو، چاوەڕوانی ئەوەیە: چی لە واقیعی ژیانی کۆمەڵگاوە ڕوودەدات، تا سروشتەکەی وەربگرێ و ئیشی بەرهەمهێنانەوەی لەبارەوە

بکات. بەشێوەیەکی ڕووبەڕوو واقیع دەناسێت و گفتوگۆی وەک چالاکییەکی هزری لەگەڵدا دەکات، دوای وردبوونەوە لە ڕواڵەتی بارەکان، تێبینییەکانی دەنووسێتەوە. بەبێ هیچ گومان خستنەوەیەک، نووسینەوەی تێبینییەکانی واقیع کەم بایەخ و بێ بەها نییە، بگرە دۆخگۆڕیی دەوێت، بەرزی بکاتەوە بۆ ئاستی داهێنان و دۆخگۆڕین و هۆکارە جیا جیاکانی لەبەرچاو بگرێت.

لەم بارەدا واقیع لەناو دەقدا بە بچووکی و دیاریکراوی نامێنێتەوە و دەبێتە واقیعێک، کە لاپەڕە سپییەکانی خۆی بۆ داهێنان کردووەتەوە. لەم کەشوهەوایەدا واقیع دیدێکی تازە بۆ داهێنان دادەهێنێت، پێشنیازی دەکات بۆ کار لەبارەوە کردن و بە هونەرکردن. لەگەڵ ئەمەشدا واقیع ماکی هەقیقەتی تەواوی لا نییە. شیعر لەناو بەها و بیر و بڕوا هاوبەشەکانی کۆمەڵگاوە سروشتی ناکەوێتەوە. ئەو دەسەڵاتەی واقیع بەڕێوە دەبات کار بۆ ئەوە دەکات خەڵک بەو ڕێگایەدا بڕۆن، کە خۆی بۆی دەستنیشان کردوون. ئەم ئاراستەکردنە و هەموو ئاراستەکردنێکی دەسەڵات، بەشێک لە بەختەوەریی مرۆڤ دەشارێتەوە و زەوتی دەکات.

کاتێک دەسەڵاتی داپڵۆسێنەر، تەنگی بە واقیعی سیاسیو ژیانی کۆمەڵگای کوردی هەڵچنیبوو، شاعیر چووەتە ناو بازنە ترسناکەکان و دەستکاریی ئەو خاڵانەی کردووە، کە دەسەڵات لەسەر پیتەکانی دانابوو. ئەو دەستکاریکردنەی کردووە بە هێزی ئاخاوتن و وریاکردنەوەی کۆمەڵگا.

لە شیعری کوردیدا زۆرتر مامەڵە لەگەڵ ڕووداوی سیاسی کراوە، کەمتر لەگەڵ هزری سیاسی خۆی خەریک

کردووه و هاوسەنگی شیعرییەت و هونەری تێدا ڕاگرتووە.
ئەم شاعیرە لە بەشێک لە شیعرەکانی ئەم سنووری ڕووداوەی بەزاندووە و مامەڵەی لەگەڵ هزری سیاسی کردووە و شیعرییەت و هونەری تێدا ڕاگرتووە.

(گەردەلوولی سپی)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (لەتیف هەڵمەت)ە، ساڵی (١٩٧٨) لە دووتوێی (١٠٢) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (کۆڕی زانیاری کورد) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (دوو سەرەتا، شینایی ئاسمان، چەند نهێنییەک، کانی، دوو پرسیار، تۆ بوویتەتە خۆر، دەرمانی پێکەنین، من کچێکم خۆش دەوێ، تیر، لاوانەوەی یەکەم خۆر، ڕۆژنامە، تانجەڕۆ ماچی پەمەیی لە دەمدایە، شاعیر، ڕووبار، منداڵ، دەفتەر، هەور دەبێتە چی، ئەستێرە، لاوانەوەی نیرۆدا، ئاوی کوێستان، بۆ گیڤارا، گیان، ئەگەر، هاوارم کرد، جوانترین خۆر، کچێک، بتانەوێ و نەتانەوێ ڕۆژێ لە ڕۆژان نالی هەر بۆ شارەزوور دەگەڕێتەوە، نەخشەی دڵ، دەستی شاعیر، ناونیشانی شانۆیەکی کۆن، گۆرانی ڕۆژ، گەردەلوولی سپی، گەڕانەوە، شاری گوڵ، شاعیرێک بوو، سۆراخ، دەشێ و ناشێ، بۆ مرۆڤێک ناوی لەتیف حامید بوو، نە دایکم نازانێ، گوڵی شاعیر، بڵا بووە بە ڕووبارێ، پێتان دەکرێ، دەریا، بەهاری مەزن، پاشەڕۆژ، یەکەم خۆشەویستی، نیشتیمان دەزگیران نییە، وەرزی ماچ، دەزانی چۆن کەوڵەکەمیان کردە بەرماڵ، نازم حیکمەت بۆ مرۆڤایەتی دەدوێ، تۆوی گۆرانی کێویلە، خۆر، گیانە بۆچی، پایتەخت، ونبوونێکی تر لە ژمارەیەکی ونبوودا، ئەو شیعرەی دەیکوژن و نایکوژن).

پایتەخت

بەفرە چڕەکان
لەسەر لووتکەیەکدا کۆبوونەوە و
بوون بە چەند ڕووبارێکی زیوینی بەڕەڵا و
وەکو کۆمەڵێ منالْی چەمووش
بێستان و ڕەزەکانیان
پڕ لە گۆرانی و فیکە فیک کرد...

وشە نامۆکان
لەسەر پەڕەیەکی سپیدا
یەکیان گرت و
بوون بە هەندێ هۆنراوەی
لە ڕێزمانی زمانی ڕۆژانە یاخی و
نیگاری شارێکی سووتاو
***
چەند ئەستێرەیەکی ئاوارە
لە چاوی کچێکی شەرمندا
ڕووت بوونەوە و
دڵی تاریکی شاعیرێکی تەنیایان
ڕوون کردەوە...

چەند دار بەڕوویەکی دڵدار
لە دۆڵێکدا
دەسلەملانی یەکتر بوون و
پرچی سەوزی خۆیان
دایە بەربارانی ماچی فێنکی هەتاو.
دۆڵەکە بوو بە دارستان...

کابرایەک
بەدلەیەکی خاکی لەبەر کرد و
سەری خۆی لەژێر سیدارەیەکدا
شاردەوە و
جووتێ پۆستاڵی کردە پێی و
سونگییەکی لە کەمەری خۆی دا
کابراکە بوو بە پۆلیس...

کە خەونە سوورە نهێنییەکانیش
لە هەر دڵێکی بزێودا
تنۆک تنۆک کۆدەبنەوە.
ئیتر ئەو دڵە
دەبێتە پایتەختێکی قەدەغە...

ڕاهێنەری ئاژەڵەکێوی چەند وریایی پێویستە بۆ ماڵیکردن و ڕاهێنانیان، تا بیانهێنێتە ناو جەماوەر و باخچە تایبەتییەکانەوە، شاعیری داهێنەر، ئەو شاعیرەی دەزانێت شیعر بریتی نییە تەنیا لەو هێڵە سپی و ڕەشانەی ڕوخساری بێگەردی کاغەز دادەپۆشن، بگرە بنەما و دەرکەوتەی (ناوەندێکی ئەفسوونی)یە. ڕاهێنان و وریایی زیاتری پێویستە لە ماڵیکردنی ئاژەڵە کێوی، کە کار لە کولتووریش دەکات، یادو ژیانی ڕابردووی کۆمەڵگا بەخێرایی ڕووناک دەکاتەوەو گەشەی پێدەدات، ناونیشانێک پێشنیاز و پێشکێش دەکاتەوە. ڕابردوو بە وەک پایەیەک بیر دەهێندرێتەوە، بەڵام تازە ناکرێتەوە.

دوای دروستبوونی سروشت و گەردوون و پەیدابوونی ژیان، ناولێنان ئەم نهێنی و ئەفسوونەیە، هەتا ئێستا نە کتێبە

ئاسمانی و نە فەلسەفە جیا جیاکان، نهێنیی ئەم هونەرەیان پێ نەدرکێندراوە.

ناونیشان لە ئەدەبدا ڕەونەقدان و هاندان و چێژدان نییە بە ناوەرۆک، بگرە هونەرێکی سەربەخۆ و زۆر تایبەتە. بەشێک لە شاعیران بابەت و بیری شیعر بە: (ڕامانی سەرەکی) دادەنێن و ناونیشان و فەزای ناونیشان دەخەنە خزمەتی بابەت و بیر. ناونیشانیش وەک بابەت و بیر و ئێستێتیکا دەربڕینێکی شیعرییە و خەسڵەتدارە بە خورپە خستنەوەو سرووش و خەیاڵ کۆکردنەوە لە وێنە جۆراوجۆرەکانی شیعردا. لە ڕووی زمانیشەوە خۆی لە بەکارهێنانی وشەی هاوشێوە و یەک مانایی دەپارێزێت، تیشکەکانی ئێستێتیکا لە کرۆک و وێنە جۆراوجۆرەکاندا خۆی بەهێز دەکات، خوێنەر دەڕسکێنێ و ڕایدەهێنێت بۆ شۆڕبوونەوە بۆ ناو پانتایی (وشە) و (بارەکان)، یان بەخشینی خەیاڵێک بۆ بەدواداچوونو نهێنیی هەڵێنان لە چییەتی دەقدا.

هەندێک شیعر ناوەرۆکێکی زۆر قووڵ و شێواز و داڕشتنێکی نوێبەخشی هەیە، نوێبەخشییەکەی لە شێوازو داڕشتنەکەیدا خۆی ئاشکرا دەکات، کەچی ناونیشانێکی سادە و تاڕادەیەک باوی بۆ هەڵبژێردراوە. ئەم هەڵبژاردنە هەستێکی سارد لە هەناوی خوێنەر پەیدا دەکات، مەگەر هێزی زمان و خەسڵەتی هونەرەکانی دیکە ئەم هەستە ساردە بە بارێکی تردا بگۆڕێت و قەرەبووی بکاتەوە.

ناونیشانی ئەم کۆ شیعرە پەیوەندییەکی بەهێزی بە کۆی بابەت و بیری شیعرەکانەوە هەیە. وەک ڕامانێکی سەرەکی بە تەواوی جەستەی شیعرەکاندا چووەتە خوارەوە و لە

لێکدانەوەماندا ڕاماندەگرێت، پاشان بەرەو هێڵی بێ کۆتایی ئازار و بەختەوەریمان دەبات.

ئەم شاعیرە نزیکەی سی کتێبی لە شیعردا نووسیوە، کە هەموویان وەک شیعری داهێندراو و نوێبەخش دەتواندرێت لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردی پشتی پێ ببەستێت و لە شێوەو ئاستی نموونەی هەمەجۆر و باڵادا وەری بگرێ و بەکاری بهێنێت.

من زۆر شانازی بە بەرهەمە داهێندراوەکانی دەکەمو وادەبینم چنینێکی گرینگی خستە سەر شیعری نوێی کوردییەوە، بەراوردیشی ناکەم بە قەوارە و بەرهەمی هیچ شاعیرێکی دی.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

زایەڵە

شیعر خەیاڵێکی داماڵدراو نییە لە ژیان، هیچ خەیاڵێکیش بوونی ڕەهای نییە، بگرە هەمووی لێکدانەوەی جۆراوجۆرن بۆ واقیع. لەناو کۆمەڵگای کوردیدا شیعر بووەتە ڕوویەکی کولتووری، هەوڵیشی داوە لەم ڕووەوە نوێبەخش بێت، نوێبەخشیش پرۆژەیەکی بەجێنەگەیاندراوە. هەر شتێک بواری هەست پێکردن و پاشان توانای درکاندنی هەبێت، لەبارە ببێتە بابەتی شیعر و داهێنانی تێدا بکرێت.

ئەنوەر قادر محەمەد لەم کۆشیعرەیدا، تێڕوانینی خۆی لە ئاستی شێواز و شێوە و ڕوون دەربڕیندا، بە هۆشمەندیی جیاکار و دیدگای دەگمەنەوە بنیاد ناوە. لە ئاستی گەڕان بەدوای شتە فەرامۆشکراو و پەراوێزخراوەکانی ناو کۆمەڵگاو واقیع، هەم نزیکبوونەوە لە کەرەستەکانی سروشت و پرسیارە بوونییەکانی کەسایەتیی خۆی، لە دواتردا گەڕانەوە بۆ ناو بنەماڵە و خێزان و دەوروبەر و کۆپێکهاتەدا.

ئەم ئەزموونە هەوڵی داوە واقیع لەناو خۆیدا ڕێک بخاتەوە، بە هۆشیارییەوە نەیهێشتووە لەناو دەست و پێی هونەر و بیری ڕۆژئاواییدا سەرگەردان بێت و ببێتە پاشکۆیەکی بێ هێز و تین و دەمار خاو. هونەر و بیر و ئێستێتیکایەکە، شارەزایەکی ماڵی خۆمان و پەیوەندیدار و

لکاو به نەتەوە و دابەوە، بەرهەمی هێناوە و کەسایەتیی خۆی دەنوێنێ و مۆرکی گیان و گەوهەری هەستییەتی. واتە: خەیاڵی کوردیی گەیاندووەتە ئاستی شیعرییەت و پەیبردن بە قووڵایی زاندراودا.

لەم ڕووەوە لە شیعری نوێی کوردیدا: (سەرپەڕ)ی پێدەبڕێت و هەستی خۆی بە تەواوی گەیاندووە، هەرچی بەبیریدا هاتووە و بیری لێ کردووەتەوە، کردوویە بە زانین و لە بەکارهێنانی شیعردا، وەک زانینێک بەکاری هێناوە. بەبێ ئاڵۆزیی زمان، هەموو توانایەکی زمانەوانی و بنیادی ئێستێتیکی زمانی تێدا دەرخستووە.

دڵەڕاوکێی خۆی بەرانبەر بە تاراوگە دەردەبڕێ، تاراوگەش بەردەوام مانا بەرهەم دەهێنێتەوە، خاڵێکی بۆ دادەنێت، ئەمیش گومان دەکات ئەم خاڵە بکات بە هێڵێک و ئاراستەیەک وەربگرێت و بەدوایدا بچێت.

لە ئاست مامەڵەکردن لەگەڵ مانادا، بە ئاگایی قەڵەم هەڵدەگرێت و دادەنێت. وشەیەکی نەنووسیوە، ئەگەر هەستی نەکردبێت ئەو وشەیە پێویستییەکی بەهێزی بۆ نووسین نییە، وشەی پابەند نەکردووە بە ویستی خەڵکەوە، پابەندی کردووە بە ویستی شیعرییەوە، ئەو پێویستییەشی گەڕاندووەتەوە بۆ ڕێزگرتن لە وشە و بەهای شیعر.

(ڕێزگرتن لە شیعری بێگەرد، لە پلەی ڕێزگرتن لە شکۆی شەهیددایە). **(شیعرێک لە پێناو بێگەردیی شیعردا نەنووسرێت، سەلکەپیازێک ناهێنێت)**. خودی خۆی وەک تاک تەواو بە ڕوونی دیاردەخات و بەرزی دەکاتەوە، هیچ خودێکی دەوروبەریش جێگرەوەی نین.

ئەم شێوازی ئێستێتیکایە پەیوەندیدارە بە هێز و تێڕامانەوە، کە شێوازی (سانایی خۆ بەدەستەوە نەداو)ە. دواتر لە زماندا بەرجەستە دەبێت و وێنەیەکی تایبەت دەکێشێ. وریایە لە بەکارهێنانی زمان و هەڵبژاردنی بیرۆکەدا، دەقێک لە زمان‌و بیر و فۆرمدا پێکدەهێنێت پێی دەگوترێت: شیعری بێگەرد. لە وێنەیەکەوە نامانباتە ناو وێنەیەکی دیکەی شیعرییەوە، بگرە لە پێشاندانی ئاستێکی تەکنیکی شیعرییەوە دەمانباتە ناو ئاستێکی دیکەی تەکینکی شیعرییەوە.

خوێنەر لەو ئاست نیشاندانانەدا، ئاگاداری هەموو پێکهاتەکانی شیعری دەکاتەوە. واتە: شاعیر خوێنەری ئاگاداری هەستی خۆی و بەشداری لە جۆری بیرکردنەوە و هەستەکانییەوە پێدەکات. لە ناواخندا ئەم ئاگادارکردنەوەی خوێنەر، پرسیارە، پرسیاری (بوون، بوونی شیعر) لە شاعیر، یان لە هۆشمەندێکی جیاکار و دیدگای دەگمەنی کردووە. بۆ ئەم نیشاندانانە، شیعر بووەتە دەماری ژیان و ناوەند. لە ڕێگای پرسیار و ڕووبەڕووکردنەوەی خۆیدا، ئەوی دیکە دەناسێت. لە ناسینی ئەوی دیکەدا پرسیارە بوونییەکان زیاتر دەتورووژێنن و ناچاری کردنت دەکەن. سەدایەک لەناو زمانی سادەییدایە، کە بەسەر ئاڵۆزیدا دەکرێتەوە، سەدا تێکەڵاوەکان لەناو دەبات.

لەم سادەییەدا مەبەستی یەکەمی نوێبوونەوە نییە، بە قەد ئەوەی خواستی تایبەتکارییە، نوێبوونەوە و تایبەتکاری لە منی شیعردا بەدەست هێناوە.

نوێبەخشی وەک هێزی دەربڕین و بنیادێکی ئێستێتیکی ئاڵۆز نییە، شاعیر ئەم سادەییەی لەسەر بنەمایەکی زۆر

قووڵدا دۆزیوەتەوە و بنیادی ناوە، شیعرەکان دوور نین لە هەستی کات و شوێن و پەیوەندیی دەق بە کات و شوێنەوە، وا بە وردەکارییەوە ڕایەڵ و تانوپۆی کات و وێنە ونبووەکانی ناو دەقی چنیوە. خوێنەر وا لێ دەکات پەیوەستێکی قووڵ و گەشەکردنی کات و شوێن لەناو دەقدا بدۆزێتەوە. نموونە: وەک لە شیعری: (ئەو شەوانەی)، یان لە شیعری: (سلێمانی)، یان لە شیعری: (زەنگڵەی یاد)، یان لە شیعری: (کۆتەڵ) دەردەکەوێت. زۆر بایەخی بە نیشتیمان وەک: (شوێن) و ئەو ژیانەی، کە گوزەراندوویەتی وەک: (کات) داوە، مرۆڤیش لە نێوان کات و شوێندا سروشتێکی دیاریکراوی پڕ هەڵچوون و داچوونە و هاوسەنگیی بوون ڕادەگرێت، یان هەڵچوون و داچوونەکە لە خاڵی کات و شوێندا کەرەستە گیانییەکەیەتی.

دوورکەوتنەوە لە نیشتیمان و دەوروبەری کاریگەرییەکی بە زەبری تێدا دەبیندرێت، بارودۆخی دوور لە نیشتیمانو دەوروبەر لە باسکردن لە مەرگی جەرگبڕی ئازیزێکی نزیکی خۆیەوە بەرجەستە دەکات.

سروشتی شیعری خودی ئەوەیە: لەناو سروشت و بووندا شاعیر بەدوای نەمریی خودی خۆیدا وێڵە. (پەیوەندییەکی ئەفسوونی بەدنیاوە هەیە، نەک پەیوەندییەکی ئەقڵی دامەزراو)، بەپێچەوانەی ئەم دەستنیشانکردنە، ئەم شاعیرە خودی خۆی لەناو ژیاندا دۆزیوەتەوە و بابەت و بایەخی زەینی لێ بەرهەم دەهێنێت.

زەین وەک مرۆڤێکی چالاک تێیدا دامەزراوە، لە خودی ئەوی دیکەدا نزیک دەبێتەوە و خۆی دەچێنێت. لە

هەندێک باری شیعردا هەست و سۆز لە ئەقڵ و واقیع گرینگترن، چونکە هەست و سۆز زەمینە بۆ جموجووڵی گیان دەخولڵقێنێت و جۆشی هەستپێکردنی خۆڕسکانەی خۆی دەدات. مرۆڤ لەسەر زەمینی واقیعدا بوونەوەرێکی بزرە، تەنیا لە ڕێگای زمانەوە خۆی دۆزیوەتەوە، زمانیش لەسەر ئاستی بەشداریکردن لە کۆزانیاری و بنیادنانی ژیان پەرە دەستێنێ و دەتوانێ بوونی مرۆڤ بدۆزێتەوەو پەی بە دۆزینەوە ببات، کە واقیع گۆڕانی بەسەرداهات، بۆ ئەزموونی نوێش دەشێت و کەشی لەبار دەهێنێتەوە پێشەوە، چونکە هێز و تاو و تینێکی بەردەوام زیندوو لە هەناویدا بەرز دەبێتەوە و دادەکەوێت. ئەو زانینە نوێیەی لەگەڵ گۆڕانەکەدا دێتە بوون و دەبێتە سروشتی واقیعو خەسڵەتی ڕوون بە سەرکێشییەکانی گیان دەدات. سەرکێشییەکانی گیانیش هەمیشە پرسیاری بەدوادا دێت. ئەم واقیعە لەبەر چی گۆڕا، بۆ کوێ گۆڕا، کێ گۆڕی، ئەم جۆرە پرسیار و بیرکردنەوانەش چاو لە ئاستی دیاردەکان داناخات و هەندێکیشیان پەسند دەکات، کە هاوسەنگییەک لەگەڵ خەیاڵ پێکدەهێنن.

شیعر چەند مەودایەک دەکات بە سروشتی خۆی. وەک مەودای بینین، مەودای بیستن، مەودای مانا وەرگرتن و فرە پەیوەندی و فرەمانایی ..... تاد، کاتێک شیعر وەک پارچەیەکی نووسراو وەربگرین، لەکاتی جۆشی خوێندنەوەیدا تەنیا ئەو ڕووبەرەی خوێندنەوە نابینین. ترپە و ئاواز و مۆسیقا و وێنە، هەریەک وەک مەودایەکی سەربەخۆ و تایبەت، خۆی پێشکێش دەکات و

لە پارچە نووسراوەکەی، کە دەیخوێنێتەوە جیا دەبێتەوە و پێشبڕکێش لەگەڵ ڕەگەزەکانی دیکەدا دەکات.

لە کۆی ئەم ئەزموونەدا هەست دەکەیت، شاعیر بیری ڕوون و دیاری لەبارەی ئەوەی دەینووسێت هەیە، یان (ڕەگەزی کتوپڕی) لە وێنەیەکەوە بۆ وێنەیەکی دی ناتگوازێتەوە، خەیاڵ بۆ وێنەیەکی ناجۆر ناتبات، بگرە خەیاڵ بۆ دێڕی دواتر و تەواوکەر دەتبات و بەردەوامیت بۆ درێژ دەکاتەوە، یان دێڕی یەکەم لە ترپە و ئاواز و مۆسیقادا خۆی پێشکێش ناکاتەوە، کە (ڕەگەزی کتوپڕی) ئاکامی پەرەسەندنی وێنە و دێڕەکان بن. هەست دەکەیت ئەو بیرە ڕوون و دیارەی شاعیر لەبارەی نووسینەوە هەیەتی دەستی، بەسەر تەواوی کردە و پێکهاتە بیرییەکەیدا گرتووە، کەمتر ئەزموونێکی زمانییە، وێنەکان لە بابەتدا درێژ بوونەتەوە و ئاست و کەشی داستانی بە بنیادی ئەزموونەکەی داوە. لەم ئەزموونەدا، یەکبوونی ناوەوە لە پێکهاتەی مانادا هەندێک هونەری (زەینی) و (هەستی) لە ناخی بەرانبەردا دەخولقێنێتو دەیکات بە لێکدانەوە، لێکدانەوەی زمان و بوون لەناو ژیاندا، لە کار بەیەکەوە کردنی هەردووکیان لەگەڵ یەکتردا دەق دەسازێت و ئێستێتیکای خۆی لە ئەزمووندا دەکاتەوە.

(زایەڵە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (ئەنوەر قادر محەمەد)ە. ساڵی (١٩٨٨) لە دووتوێی (١٢١) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (نووسینگەی تارا) لە سوێد چاپ کراوە، (لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی فەرهەنگی سوێد-کوردستان)ە. ئەم شیعرانەی تێدایە: (تۆ کۆچ ناکەی، شەوانی باران، خەنجەرو خۆشەویستی، بانگ، پرس، کاکە، چەند هۆنراوەیەک بۆ

دایکم، بەیادی فەرهاد، ئەو شەوانەی، سلێمانی، ئەگەر، ئەوین، چراوگ، شەستە، غەریبی، بۆ باوە مەولەوی، ئەو کەژانە، بێچووە هەڵۆ، پایز و ئەڤین، زەنگڵەی یاد، چرا و مەشقەڵان، پاکانە، سیما و ئاڵا، هۆ غەریب، چراوگ، لە کەناردا، خاچ، نوێژێکی نوێ، سووتان، تارا، تەلیسم، گوڵ سێوێ، ئاهەنگی دەنگ و ڕەنگ، شیعرەکانم، ئەوین، نائومێدی، کۆتەڵ، یاد، لە شەمەندەفەردا، جارجار، داستانی ئەڤینی سێوەخان).

غەریبی

مەولانا بەو گەورەییە،
رۆژێ دوو دوو،
تەنەکە ئاوی بەسەر شان،
بۆ تەکیەکەی شێخی (دەهلەوی) دەهێنا،
لە ڕێ لایدا، تۆزێ دانیشت، نەختێ ڕاما،
هۆن.. هۆن فرمێسک بەسەر روویدا قەتارەی بەست،
لە پەنجەرەی تەکیەوە (شێخ) چاوی لێ بوو،
شێخ بانگی کرد وتی خالید!
لە لێزمەی فرمێسکی ئەمڕۆت نەگەیشتم!
وتی: قوربان! ئەو ئافرەتەی،
کە بە تەنیشتما تێپەڕ بوو..
روخساری هەر لە ڕوخساری دایکم دەچوو،
هەر کە بینیم، سلێمانیم کووچە کووچە هاتە پێش چاو،
یەکسەر ئاگرم تێ بەربوو، دڵم پڕ بوو،
ببوورە لێم! خۆت دەزانی قوربان سۆز و
قوربان! کەڵکەڵەی نیشتیمان..

زەینی پڕە لە کولتوور و ئەفسانەی خۆماڵی، ئەفسانەی

هەر نەتەوەیەک مێژووی دوور و درێژی نەتەوەکەیە، زانیاریی تەواو لەبارەی ڕێوڕەسمەکانەوە لەلا پارێزراوە، وەک بنیادێکی کاریگەر لێی دەڕوانێ و کاری لەناودا دەکاتو پیشانی دەدات، ڕێوڕەسمی کۆمەڵایەتیش پەیوەندییەکی دوور و درێژ و قووڵی لەگەڵ ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاوە هەیە. ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاش، گیانی بنچینەیی واقیعین. گیانی بنچینەیی واقیعیش لەوەدایە: چۆن لە شیعردا پێکی دەهێنێ و پیشانی دەدەیت و واقیعی لەناو ڕێکدەخەیتەوە. نالەبارترین کات بۆ شاعیر ئەو کاتەیە، کە هەست بکات لە بواری نووسیندا شتێکی نوێ و سەرنجڕاکێش لەبەر دیدە و خەیاڵی نییە، بۆ پەی پێبردن و دۆزینەوە. هەموو شیعرێکی داهێندراو پێویستە هەقیقەتێک بدۆزێتەوە و ژیانی لەناو ڕێکبخاتەوە و بەنرخی بکات.

ئەو ئەزموونانەی، کە واقیع دەیانخاتە ڕوو، هەموو ئەزموونە فەنتازی و ئاخاوتنە خەیاڵییەکان دەخاتە ژێر کاریگەریی خۆی، بەڵام سیمای دیاریکراوی واقیع ڕاستەوخۆ لەخۆ ناگرێت. ڕووبەڕووی ئەو دڵەڕاوکێیانە بووەتەوە، کە جوانییەکان دەشێوێنن، لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەیدا ژیان و وزەکانی ژیانی لە شیعردا نوێ کردووەتەوە.

شاعیر بۆ ئەوەی وزەکانی ژیان باش بەکاربهێنێت، پێویستە لەگەڵ واقیع شەڕی بێ ئامان بەرپا بکات و چرپەو شتە وردەکان بۆ ناو هێمنیی زمان بگوازێتەوە، ئەم شەڕە لە دەروون و هەستدا دەیحەسێنێتەوە و هەقیقەتێک بۆ ژیان دەدۆزێتەوە، یان هەقیقەتێکی پێشان دەدات. ئەزموونو شارەزایی تەواوی لەم شێوازە نووسینەدا هەیە.

بە شێوەیەک هۆگرت دەکات و ڕاتدەکێشێتە ناو چێژ و جوانیی سادەیی، خاڵێک وەک پرسگە ڕاتدەگرێت، ئەم خاڵە ئەزموون و شارەزایی سەرچاوەکەیەتی، لەم سادەییيەشدا لایەنی هێما و نیشانەی ئەفسوونی زمان دەبینێت و بەهاکانی دیاری دەکات. وەک لەم ڕستەیەدا دەردەکەوێت (قوربان سۆز و قوربان کەڵکەڵەی نیشتیمان) دووبارە کردنەوەی وشەی (قوربان) لە یەک ڕستە و وێنەدا نیشاندانی هێز و ئەفسوونی زمانە. هێز و ئەفسوونی زمانیش توانا بە شیعر دەدات و لێکدانەوە بۆ ژیان دەهێنێتە بەر بینین و خەیاڵ ڕادەوەشێنێت. زمانیش توانای مانا و ماک و چییەتی لە دەقی ئەدەبیدا زیاد دەکات.

تەمووزی ٢٠٠٨ هەولێر

دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە

ئایە لە کۆمەڵگای ئێمەدا مرۆڤ پێویستی بە شیعر هەیە، یان بەهای شیعر لەناو کۆمەڵگای ئێمەدا بە چ ئاست و ئاراستەیەک وەردەگیرێت. ئایە شاعیر یەکێتییەکی لە نێوان (پێویستی) و (بەها)دا پێکهێناوە، یان لە تیشکدانەوەی ڕەسەنایەتی و بە قووڵبوونەوەی ئەم ناوەندەدا، چاوی بە جیهاندا خشاندووەتەوە و پەیوەندیی خۆی بە جیهانەوە دەستنیشان کردووە. پەیوەندی بە جیهانەوە بڕوا و بڕواپێبوونە بە بەرهەمهێنانی جوانی بەهۆی پێویستی و بەهای ژیان و پێناسەکردنەوەیەکی دیکەی شتەکان.

شمشاڵ دێرین و هاوچەرخە، بە جارێک بیستنی شمشاڵی (قالە مەڕە)، هەستی بیستن تەواو ناکرێتەوە و ئامادە و پاراو نابێت، ئەگەر شیعریش لە گیانێکی دامەزراوو گەرمدا ئەفسوونی بوونی خۆی پێکهێنابێت، گیانێکی گەرمیش بە وەرگر بدات، خۆی دەسەپێنێت و دەبێتە پرۆژەی خوێندنەوەی تەمەن، لەم جۆرە خوێندنەوەیەشدا سەرچاوەکانی (چێژ) و (هەست) و (سۆز) بەیەک دەگەنەوە. هەریەکەشیان دووبارە دەبنەوە هێزێکی سەربەخۆ و کاریگەر بۆ تەکان و جووڵانی ئارەزوو و پەیامی گیانی.

هەموو شتەکان لە یەک شت کۆ ناکاتەوە. چێژ و هەست

لە (سۆز)دا کۆ ناکاتەوە، یان هەست و سۆز لە (چێژ)دا بەرانبەر و هاوسەنگ ناکات، یان چێژ و سۆز لە (هەست) دا ڕووبەڕوو ناکاتەوە. هەریەکەیان وەک بوون و توخمو ڕەگەزی سەربەخۆ دەجووڵێنێت، لە شێوەی یەکەیەکی کاریگەر شوێنیان لە جەستەی شیعردا دەداتێ، بەڵام هەر سێ توخمەکە بەیەکەوە دەخاتە نێوان دوو کەوانەوە، ڕەهەندو پانتاییەک لە نێوانی خودی هۆشیاری و توخمەکان دەهێڵێتەوە. بە بایەخترین شتێک، کە بە ویستەوە کاری لەسەر کردووە، هێشتنەوەی ئەو ڕەهەند و پانتاییەیە. واتە: ئەو ڕەهەند و پانتاییە بنەمای جووڵان و ناوەندو سەرچاوەی ڕاستەقینەیەتی. نموونە: وەک لە شیعری: (بارانی ڕەنگاوڕەنگ)، یان لە شیعری: (تێنوویێتی و زستانی جوان)، یان لە شیعری: (شاری نهێنی)، یان: (هەنگوینی تاڵ) دەردەکەوێت.

ڕەنگە من بۆ خۆم لە ماوەی جیا جیادا چەند جارێک گەڕابمەوە سەر ئەم کتێبە شیعرییە. ئەو بەردەوام خوێندنەوەیە بۆ کەڵک وەرگرتن نییە لە ماکی چییەتی و شێوازو زمان و مانای وشە و ڕستەکاندا، بگرە بۆ بەهێزکردن و پاراوبوونی گیانە. کاری شیعرییەت بە گشتکردنی بوونەکانو پاراوکردنی گیانە لە خڵت و پیسییەکانی زەمین، نهێنی ئەوە چییە شیعر بەرەو ئەو کاریگەرییە و چۆنایەتییەکی جیاواز چووە. لێیەوە بە دوای چێژەکانی ژیاندا بچین، چێژیش بە سەربەخۆیی خۆی بهێڵێتەوە، لەم سەربەخۆیی بوونەدا، چێژ دەتوانێت و بۆی هەیە وەک جۆرێک لە دەق، شێوەی زەینی وەربگرێت.

ئەم شاعیرە لە ئاستێکدا کاری شیعری خۆی کردووە، کە نەوە یەک لە دوای یەکەکانی شیعری کوردی، جۆرە گۆڕان و نوێبوونەوەیەک پەیدا دەکەن و لەگەڵ خۆیاندا دەیهێنن، بە کۆ کار لە شێوە و زمانێک دەکەن. ئەمیش لەم ئاراستە لەسەرخۆیەدا هاتووە و لەگەڵ دەنگی کۆدا بەشداری لە گۆڕان و نوێبوونەوەدا کردووە. کەواتە: (بەشدارە) لە گۆڕان و نوێبوونەوە، بەڵام (وەرچەرخێنەر) نییە. گۆڕان و نوێبوونەوەیەکی تاکەکەسی ئەنجام نەداوە بۆ ماوەیەکی نادیار کاریگەری جێ بهێڵێت، وەک دەرکەوتنێکی جیاکار و پڕ سرووش بمێنێتەوە و قەوارەیەک بۆ خۆی وەربگرێت.

(دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (سەلام محەمەد)ە. ساڵی (١٩٨٨) لە دووتوێی (١٤٩) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (حسام) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (لەدایک بوون، درۆی ئاوارە، بەیانی دێم ماچت دەکەم، دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە، ئاسۆی خۆرنشین، توانەوە، شەوانی تەنیایی، بارانی ڕەنگاوڕەنگ، داری زەنگیانە، هاوین، تۆ کەناری یان ڕووباری، شیرین و یادگارەکانی ڕەحیماوە، تێنووێتی و زستانی جوان، سۆزانییەکی پیرۆز، گەشت و پێناسین، وەک هەزاران ڕێکەوتی¬تر، ماڵئاوایی، گیانە لەیلا، گوڵی نەورۆز، ساماڵی پاش بارانی نیوەشەو، سۆما، ئۆپەرێتی خۆشەویستی، ئاکسل و سارا، خۆڵەمێش، شاری نهێنی، تانیا، بارانی سووتاو، قەرسیل، بۆ کچی کوێستان، جنۆکەی ئەندێشەی شاعیر، هیچ و هەزار،

وەرزی بەستەڵەک، پڕشنگ، هەنگوینی تاڵ، تریفەی سوور، سێ ماچ.)

تریفەی سوور

ساماڵە شەوی زستانە
ئەستێرە بە ئاسمانەوە، دەجریوێنێ
دەوروبەرم، یەکپارچە وەک گۆمێکی مەنگ
کپ و بێدەنگ و خامۆشە
پێخەفی گەرم
بۆتە هێلانەی، مەلۆتکەی
خۆزگە و جووتبوون و خەوبینین
شاری ماندوو، کراسێکی خۆڵەمێشی لەبەردایە
باڵندەی ئەندێشەی منیش
باوێشکەدا و خەوی نایە
بە گەردوونی بێ سەرەتا و کۆتاییدا، ئەخولێتەوە
فڕی... بەڵام چۆن فڕینێک
ئێجگار لە (هالی) خێراتر
بەسەر دەیان جیهانی نوێدا تێپەڕی
دەیان شاخی گەورە گەورە و
دوورگەی پڕ لە تەمومژ و
دەریا و ئۆقیانووسی بڕی
هەزاران ساڵی هەتاوی
لە تۆپە خڕەکەی زەوی دوورکەوتەوە
رۆیشت
رۆیشت
گەیشتە ئەستێرەیەکی تریفە سوور
ویستی بچێتە ژوورەوە
بە ماتە مات نزیک بووەوە و

له پڕێکدا
هێزێکی نادیار و ون
به ئاستەم پاڵی پێوەنا و
ملیۆنێ ساڵی هەتاوی
بۆ دواوە دوورخستەوە
کاتێ گەیشتەوە لای من
هەر ئەوەتا پەڕو باڵی پێوە مابوو
تک تک دڵۆپە ئارەقەی ئاگراوی
لەناوچەوانی دەچۆڕێ و
بەدەم گریانەوە دەیوت:
من بە ئەوینی مەرگەوە هاتم بۆ لات
تۆش دەیان نهێنی تازەت
خستە ناو گێژەڵووکەی بیر
جار بە جاریش، وەک دەروێشێکی گۆشەگیر
ناڵەیەکی دڵتەزێنی لێوە ئەهات:
لای لایە... مرۆڤ لای لایە
ئەو مەحاڵەی
لەم ژیانە و لەم تەمەنەدا نایگەیتێ
نووری خودایە.

ئەزموونی ئەم شاعیرە وەک ئەوەی لەم قۆناخەدا، کە تێیدا بەرهەمهێن بووە، ئەزموونێکی وریا و نیمچە کامڵو خەملیوە، بەوەی بە وشەی زۆر و ناپێویست وێنەکانی نەشێواندووە و باری هەیکەلی گشتی دەقەکانی گران نەکردووە. بە وریاییەکی ئەفسوونی کاری لە بواری ئەندازەیی وشە کردووە. دەزانێت وێنە چەند وشە و چی لە وشە دەوێت. دوورە لە کەڵەکەکردن و دانە پاڵ یەکی وشەو دەستەواژە و ڕستەی بێ سوود.

کاتێک هەندێک لە شیعرەکانی دەخوێنیتەوە هەست دەکەیت، لەناو هەورێکی پەمۆییدا مەلە دەکەیت، یان لەناو بەلەمی گەشتێکدایت زۆر بە هێمنی و بێ زۆر لە خۆکردن دەڕوات و حەز دەکەیت گەشتەکەت درێژ ببێتەوە. لەگەڵ فەزای شینی ئاو و فەزای شینی ئاسمان پەیوەندییەک دێتە ناوەوە و دەبێتە بکەر. لە بنیادی کردەی شیعرەوە پەیدابووەو هاتووەتە ناو خانە وردەکانی ژیانمانەوە. کەواتە: ئەم جۆرە ئەدەبە، ئەدەبی ڕاستەقینەیە و خۆت لەبەردەم ئەزموونێکی پاک و پوختدا دەبینیتەوە، کە بە ئێستێتیکای چێژ و هەست و سۆز چندراوە. وێناکردنێکی سۆفیگەرییانە، دید و دیدگای سۆفیگەریی خواست و بڕوابەخشینە بە مرۆڤ و پاکبوونەوەی مرۆڤ. لەسەر بنەمای کرانەوەی گیان بەسەر جوانبینی و چاکبینی و ژیاندۆستی.

لە ئەنجامیشدا دەگەین بە شوێنە باڵاکان. لە ئەزموونی شاعیردا، ئەم دۆخە، بێ ستایشێکی ڕیاکارانە پێ بەپێ خۆی دادەمەزرێنێ. ئەم خۆدامەزراندنەش بەرهەمی بیرکردنەوەیەتی. بیرکردنەوەکانیشی گەیشتوون بە ئاستی بەرهەمهێنان. بەرهەمی ئەم جۆرە بیرکردنەوەیەش مەودای سۆفییانە و میتافیزیکی فراوان دەکات، هێماو هێماپێکراو لەم فراوانبوونەوەیەدا تێکدەچرژێن و لە چێژ، چێژدارترن. لە هەست، هەستدارترن، لە سۆز سۆزدارترن.

ئەم شاعیرە لە شیعر دوورکەوتووەتەوە. پێویستە لە هەقیقەتێکی کاریگەر و ئێستێتیکی بە ئاگا بێتەوە، بێت لەناو

ماڵی شیعردا نیشتەجێ بێتەوە و ببێت بە کەسایەتییەکی زیندوو، بەوەی ڕوانینە جوانەکان هێشتان نەکوژراون، شاعیر دەتوانێت بۆی بژییێت و بەرهەمی بهێنێتەوە.

ئابی ٢٠٠٨ هەولێر

گەرم نەبوونەوە

کاتێک شیعر ئازادیی نووسینی تەواو بەدەست دەهێنێت، ملکەچی هیچ نەخشەکێشانێکی فیکری ئامادەکراو و سیستمێکی سیاسی نابێت. شاعیری خاوەن دیدگای بەهێز، لەوانەیە ئەمڕۆ شیعرێک بنووسێت و سبەینێش شیعرێکی دیکە و دووسبەیش شیعرێک. شیعری: (یەکەم) لە شیعری: (دووەم) نەچێت، (سێیەم)یش لە دووەم و یەکەم نەچێت.

لەم شێواز و دیدگا بەهێزەیدا، ئازادیی نووسینی تەواوی بەدەست هێناوە. ئازادیی نووسین بەدوای نووسیندا ناگەڕێت، بگرە لەناو نووسیندا ئازادیی نووسین وەک سەرچاوە و ناوەندێک بۆ کار لەسەرکردن بەدەست دەهێندرێت، بەڵگەی ئەم بەدەستهێنانی ئازادی نووسینە ئەوەیە: لە ئەمڕۆی شیعری کوردیدا چەندان شێواز پێیان دەنووسرێت و لە بەخشینیش بەردەوامن، یان شاعیرێک دەبینین لە چەند شێوازێکدا توانایی خۆی بەکاردەهێنێت و داهێنان دەخاتەوە. ئازادیی نووسینیش تایبەتە بە خودی بەرهەمهێنەری دیدگای بەهێز. بەردەوامیش کردە و واتای ئازادیی نووسین لە ئەزموونێکەوە بۆ ئەزموونێکی دیکە درێژ دەبێتەوە و (ناوەند دەشکێنێت).

شیعری بەرهەماتووی دیدگای بەهێز، هەوڵی گەیاندنو

مانا دۆزینەوە بۆ لێکدانەوەی بارە ئاماژە بۆکراوەکان نادات، بگرە شەوق و تاسە و ئاماژە لە خاڵێکدا کار پێدەکاتو دەیانباتە ناو بیرکردنەوە و زەین. واتە: شەوق و تاسە و ئاماژە لە نێوان دەربڕینەکاندا نامێنێتەوە، بگرە دەکەوێتە نێوان بوونی پەیوەندیی (وشەکان) و کردەی بوون بە ڕستەو (وێنە)، بە یارمەتیی پەیوەندیی نێوان وشەکان دەچنە ناو پێکهاتەی زەینەوە و بینای زەینی دادەمەزرێنێت، بۆیە دەقەکانی دەقی زەینین، بەڵام دەقی ئەفسوونی نین.

لەم تێڕوانینەوە تێپەڕین و پەڕینەوە، بوون دەناسرێتو پەیوەندییەکان لەناو دەقدا دەکرێنەوە، چەمکی جیاکاری داهێنان بۆ خاڵی جێگۆڕکێ و پێکهاتەی زمان لە (شەوق) و (تاسە) و (ئاماژە)دا چڕ دەبێتەوە، بەڵام نابێتە ڕوونـاکـی شیعرییەت.

لە دەقدا خەسڵەتی هەقیقەت نییە، بگرە پێکهاتەی داهێنان هەیە، چونکە شیعر بە پێکهاتەی داهێنان لە دیدی ژیانەوە بەڕێوە دەچێت، شیعرێک بەرهەم دێت، بەردەوام لە جووڵەو بەرهەمهێنانەوەی شەوق و تاسە و ئاماژەوە، ڕەگی دەباتەوە سەر ڕەگی ئەفسانە و ئەفسوون و فەنتازیا و خۆی ئاراستەی شێوازی ئێستێتیکی سروشت و کاریگەرییەکان دەکات، لەمیش جێگیر نابێت و بەرەو زەین دەکشێ.

زۆر بە وریاییەوە ڕۆدەچێتە ناو سروشت و مرۆڤ لە پێکهاتەی سروشتدا دەگەیەنێتە چڕبوونەوەی چرکە سۆزدارییەکان، دەزانێت دەنگەکانی سروشت لە کوێوە سەر هەڵدەدەن، پاشان لە وێنەدا دەریاندەخات و خاڵ نیشانی نێوان (دەنگ) و (گیان) دەدات، پاشان دەنگ و گیان

دەکاتە هێما و هێما پێکراو، لە نێوان ئاسۆکانی وێنەدا زەینی پێ دەبینێت.

زەین ناخاتە خزمەتی هیچ شتێکەوە، تەنیا شیعر خۆیو ئێستێتیکی شیعرییەت نەبێت. واتە: چێژ و جوانی و نەرمونیانیی ژیان و بڕوایی و هەستی ئەوی دی تێدا قووڵ دەکاتەوە، بەهۆی زمانی بەتین و تاو و ترپە و ئاوازدا.

زمانی ونبووی نەدۆزیوەتەوە. زمانی ونبوو لە سەرچاوەی پێکهێنەری دەرەکی نادۆزێتەوە. دۆزینەوەی زمانی ونبوو پەیداکردنی سەرچاوەیە، کە لە ناخی خۆتدا، یان پەیوەندیکردنێکی ئەدەبییە بە ناخی خۆتەوە. ناخی خۆت وەک کولتوورێکی تاکەکەسی ئەدەبی و ژیانی گیانی. زمانی ونبوو هەمیشە دەسەڵاتی نادیاری بەسەر داهێنەرەوە هەیە بۆ دۆزینەوەی ئاستەکانی بینینی کەسی خۆی.

چەند شیعرێکی ئەم کتێبە شیعرییە. نموونە: (دەشتایی گیان)، (دژوارترین کاتدا)، (رووتبوونەوەیەکی تر)، (خرۆشان) مانای بوونناسانەیان هەیە، شکۆ و بەهرەی بوونناسی لە خۆیاندا بەرهەم دەهێننەوە. یەکێتی فۆرم پشتیوانی لە مانای بووننناسی دەکات. ئەو ڕەگەزانە دەخاتە ڕوو، کە لە دەقدا بوونەتە مانا و بابەت و پێوانە بۆ بووننناسی.

یەک لە خەسڵەتە گرینگەکانی شێوازی ئەم شاعیرە ئەوەیە: لە سەرەتای شیعردا کۆتایی دەدۆزرێتەوە. سەرەتا ئەفسوونی تەواوی شیعرە و لەودا بیر دەکاتەوە و بەگشتو بەشەکانی دیکە دەگات.

ناوەند و کۆتایی دەهێنێتەوە ناو سەرەتاوە، وێنەکان دەتوانن هاتوچۆ بکەن. وێنە لە شیعرەکانیدا، وێنەیەکی

هەستی و ئەوجا بینین و نامۆیی گیانین، مەودای نێوان گیانو دەنگ دەستنیشان دەکەن، یان هەوڵی دەستنیشانکردنی دەدات. شێوازی لیریکی لەم کۆشیعرەدا نابیندرێت، مەگەر هەستی نۆستالژیایی نەبێت. جارجارە لەسەر گیان و هەستەکان بەکاری دەهێنێت. جێی بایەخی دەبن و ئاراستەی نووسینی دەکەن.

ئاگادارییەکی زۆر لە هەستدا بەکار دەهێنێت، لە هەستکردندا دەوڵەمەند و پڕ ئەزموونە، ئاگایی و خاڵی بینینی ون نییە. زوو دەگەڕێتەوە بۆ زەمینەی ئەو سەرچاوانەی، کە پێی سەرسام بووە. وەک ڕەگەزێکی بەرهەمهێنان کردەی ئەم گەڕانەوەیە ئەنجام دەدات و جۆش بە هەستکردنی دەدات.

شیعری هەڵچووندار لەناو گرفتی سەرچاوەکەیدا دەمێنێتەوە، زمانێکی ئێستێتیکی سەربەخۆ، دەربڕینی لێ نەکردووە. خاڵێک بیری بە ئاگا دەهێنێتەوە و بە قسە دەهێت. فۆرمێکی تایبەت وەردەگرێت، بە ئاگا هێنانەوەی بیر نەک، فۆرمێک لەناو بیرکردنەوەدا زمانێکی ئێستێتیکی سەربەخۆ دەربڕینی لێ کردبێت.

شاعیر خۆڕسکانە شیعرەکانی نووسیوە، خۆڕسک مەبەست ئەوە نییە پشت نەبەستن بە ڕۆشنبیرییەکی خەملیو و گەلالەبوو، یان درەوشانەوەی دیدگایەکی بەهێز، لەم ڕووەوە شاعیر خاوەنی ڕۆشنبیرییەکی خەملیو و دیدگایەکی بەهێزی شیعرییە، بگرە مەبەست ئەوەیە: دوور لە هەموو پەیوەستبوونێک بە لایەن و ئایدۆلۆژیایەک، کردەی ئازادیی نووسینی پەیڕەو کردووە، کە ڕووبەڕووی شیعری

بێگەرد بووەتەوە. تەواوی توانستی ئازادیی نووسینی بەدەست هێناوە. بەهای ئازادیی نووسین دەستنیشانی داهێنانە شیعرییەکەی دەکات. نەک پرس و بارودۆخ.

(گەرم نەبوونەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (جەلال بەرزنجی)یە. ساڵی (١٩٨٥) لە دووتوێی (٥٦) لاپەڕەدا، لە چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (مات بوون، پڕبوونەوەی نیوەی گیان، ئاڵۆزبوونی خەونەکانم، سێبەری ڕەنگەکان، هاتن، نزیکترین تەزوو، ئاهەنگی بەردەوامی خۆم، نەورووژان، سپیاتی، دەشتایی گیان، بەتاڵبوون، کۆتایی ناکۆکییەکان، کەف، ئارەزوویەکی کۆن، برینی سێبەر، پەککەوتنی ئاو، نەگەڕانەوەی نامۆیی، لە دژوارترین کاتدا، سێبەرێکی مۆر، لەیادچوونەوە، ئاوێتەبوونی شتەکان، زەمەند، پاڵاوتنی نهێنییەکان، نەسرەوتن، دڵێکی بایی، بڵقی سەرخاک، وەرزەکانیش خۆشیان دەوێ، ناشتن، نیازی ئاو، گوڵێکی تەنیا، گەرم نەبوونەوە، مەزار، ڕووتبوونەوەیەکی تر، دوای زریان، قوڵغ، ئاونگ، یەکیەتی بوون، خرۆشان، ئەستێرەیەکی گەڕیدە، سروودی ئاوابوون.)

ئاڵۆزبوونی خەونەکانم

کتوپڕ ناخم گران بوو،
دەمارەکانیشم شل بوون،
ڕووناکی شپرزەی ڕوحیشم،
هیچیان لەبارەی خۆی بەبیر نەمابوو،
ئابڵۆقە دراوم،

ئابلۆقە درانێکی هەمیشەیی و نەزۆک،
هەستیشم کرژ بووەوە ناو گەرمایی بۆنکردووی خۆی،
لەناو ئەو مێرگە ناوەستم،
سۆزمی لێ هەڵدەپەنمێ
هەرچەندەش بمێنمەوە شتی جاویدانەتری لێ دەڕوێ
ئابلۆقە دراوم،
ناتوانم بەدیار ئەم ئەنجامە مۆمیاکراوە بوەستم.
خەونێک،
بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت ڕۆحم تێکدات،
سەوزایی دەروونیم،
بەسەر سەوزایی سروشت خات،
پێشوازی ڕووناکییە سەرما لێنیشتووەکان دەکات،
ئەوەی بەم ڕێیە ڕابووری
ئاوێکی مۆمیاکراو لە خشتەی دەبات،
یان قامچی دڕندەی با،
هەموو پشتی لەت لەت دەکات،
کتوپڕ ناخم گران بوو،
نەمتوانی ماڵئاوایی لە ئێوارەی ناو شاخان بکەم،
یان خۆم لە کنێری بناران وەردەم.
بەردێک نییە سەرمی پیاکەم،
ئاوێکی مۆمیا نەکراویش،
قاچەکانمی لەناو جووت کەم.
بەم کاتە زەردهەڵاتووە،
لەم ماوە چەماوەیە پیاسە ناکرێت.
دەرگای ئەم پەرستگایە تەمەڵەش ناکرێتەوە،
هیچی تر باسی سروشت ناکەم،
ئەو بوو دڵە ساکارەکەمی وا نەخۆش کرد،
ڕێگای چوونە دەرەوەی لێ گرتم،
ڕێگای هاتنەوە ژوورەوەی لێ گرتم
ناخم گران بوو،

چیتر دوای جۆگەی پاش شۆڕینی مردووان ناکەوم،
خەونێک،
بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت،
سەوزایی دەروونم بەسەر سەوزایی سروشت خات،
یان کتوپڕ لەناو ئەو شەوە برک کردووەدا بمرم.

شیعر بەهایەکی ئێستێتیکیی ڕەهای هەیە، دەشبێ بزاندرێت ئەو ئێستێتیکایە لە بینای گشتیی شیعرەکەدا چییەو لە ئاستێکی پڕاوپڕدا دەربکەوێت. ئەگەر ئەو زانینە شێوا، یان ون بوو، شیعرەکە خواستی داهێنان و بەکارهێنانی تێدا پڕاوپڕ نییە. شێواز و تایبەتکاریی شیعری بێگەردی وەرنەگرتووە. واتە: زمان شێواز و ئێستێتیکای بۆ دەستەبەر نەکردووە.

لەم کۆشیعرەدا: دوو ئاستی کارکردن و شێواز هەیە.

یەکەم: پەیوەستە بە کولتووری دوور و نزیکی خۆماڵی و بێگانەوە، نوێبەخشی تێدا بەرهەم دەهێنێت و سیمای دەکات بە سیمای پڕ و ڕووناکی مۆسیقادار، بەهای ئێستێتیکی لە سەرەتا لەناو مۆسیقادایە، ئەوجا لەناو واتا و وێنەدا خۆی دادەمەزرێنێت و دەردەکەوێت. واتا و وێنەی ئێستێتیکی زەینی سنووردار ناکات، بینایەکی ئاوێتەکراوی پێدەدات، کە لە کۆمەڵێک ڕەگەز پێکهاتووە.

دووەم: پێویستییە ژیانییەکانی ڕۆژانەی کەسیی خۆی، وەک کەسێکی هەستەوەر و تێکەڵبوو بە دەوروبەر. ئەم پێویستییە ژیانییەش لە سروشتی ئەزموونییەوە درێژ دەبێتەوە.

خەستکردنەوەی ڕستە شیعرییەکانی لەناو ڕووداوە

دیارو بیندراوەکان و ڕاکێشانیان بۆ ناو هەست و خەون، کە وەک هەوێنێک بە دەروون و بیری پڤاوە و یارمەتی دەدات بۆ نزیککردنەوەی دەوروبەر بۆ ناخ و کرۆکی و خەملاندنی لە ئەزموونی ئازادی نووسیندا. شیعری: (هاتن) و (ناشتن) نموونەی ئەم بۆچوونەنە.

خەیاڵ و سۆزی گەرم دەبێت و بە بیر دەینووسێت. ژیانی ڕۆژانەی خۆی وەک سەرچاوە بەکارنەهێناوە. هەر لەم خاڵ بینینەشدا دەبینین وشەی (فەرمانسالاری) زۆر کەم بەرچاو دەکەوێت. ئەگەر بە دەگمەنیش بەرچاو بکەوێت ئەوە: نیشانکار و نیشانکراوێکی شیعرییە و ئاسۆیەکە هاوتای تێدا دۆزیوەتەوە و کردەی دۆنایدۆنی ماکی مانای لێوە بەڕێوە دەبات.

ئاڵۆزی نەخستووەتە ناو ڕستە شیعرییەکانی، بەڵام گرانیو قووڵیی واتای خستووەتەوە بۆ بەهێزکردنی پەیوەندییە گیانییەکانی کەسی هەستەوەرەوە. پێشدەچێت شاعیر پەیوەندییەکی بەهێزی لەگەڵ شیعری کلاسیکی کوردیدا نەبووبێت، بەوەی خوازە و لێکچوون و مەجازو خواستنو نیشانە و درکە ..... تاد، لە شێوازیدا کەم دەردەکەون و تاڕادەیەک ونە، ئەگەر هەشبێت لاوەکی و یەک ئاستە. ڕەوانبێژیی جیاکار لە نێوان شێوازەکاندا دەرناکەوێت. بیرو کارکردن لە ئاسۆکانی بیر زیاتر سەرنجی ڕاکێشاوە لە هونەری ڕەوانبێژی و ئاستداریی زمان، ئەگەر بنەماکانی خۆت باش نەناسی. ئەوە خۆشت باش ناناسیت، ئەو مەودایانەش باش نابینیت، کە تۆ لەوان جیا دەکاتەوە.

گەشەکردنی زمان پرۆژەیەکی درێژخایەنە بەو هێڵەی،

که له سەرەتاوە تا بە ئێستا دەگات شیعری کوردی پێبەپێ پێیدا هاتووەتە خوارەوە. شاعیرانمان خۆیان بۆی ماندوو کردووە. ئەوە بەها و پێوەری بنەمایەکە بە دڵنیایی و بڕواوە لە ئاستیدا هەنگاومان ناوە و لە ڕەنجمان دوودڵ نین.

ئەم شاعیرە دەسەڵاتی بیری لە زمان و وشەدا تاقی کردووەتەوە، لە کۆکردنەوەی هێزی هەرسێکیاندا شیعرییەتی لە دەقدا ڕسکاندووە. بەهای هەریەک لە (بیر) و (زمان) و (وشە)ی سەربەخۆ وەک هارمۆنییەتێک لە (وێنە) دا بەکارهێناوە و دەریخستووە، پاشان لە درێژبوونەوەی شیعرەکەدا ئێستێتیکایەکی شێوە ئەندازەیی هەست پێدەکەیت. ئەم شێوازەی نەبووەتە (تەوژم) و (ڕووداو)ێک، بگرە هەر خۆی لەناویدا درێژ بووەتەوە و لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا، کەمەیەکی کەمی شیعری گرینگی پێ نووسیوە.

ئەیلوولی ٢٠٠٨ هەولێر

نزا سپییەکانی من

لە کۆمەڵگای ئێمەدا، ئەو شاعیرەی ژیانێکی خۆشگوزەرانی هەبووبێت، ببڕای ببڕ نەیتوانیوە شیعرێکی داهێنەرانە بنووسێت. بۆیە ئەو شاعیرانەی نازکێشراوی دەسەڵاتن، خاوەنی مێژووی داهێنان نین، چونکە گیانی یاخیبوونیان تێدا مردێندراوە و بەرفەرمانن، چاویلکەی ڕەنگاوڕەنگیان لەچاو کراون و هەموو وەرزەکان بە بەهار دەبینن.

ئەم شاعیرە، خودی هەستیار و نیگەران و ماندوویی خۆی لەناو تێڕوانینێکی لەبیر نەکراودا، کردووە بە دەقی شیعری و هەڵیداوەتە ناو پانتاییە پڕ ئاژاوەکانی ژیان، ئەو خودەی واقیع ستەمی لێ کردووە و نەیهێشتووە پڕ بە دڵی لەناویدا بژێت. لە کرۆکدا شیعر هێنانە گۆی دەنگە گەمارۆدراوەکانە و بەرزکردنەوەیەتی لە ئاست واقیع و پێچەوانەکردنەوەی دەسەڵات و هێزی خۆسەپێنەری ئەو واقیعەیە، کە نەیهێشتووە پڕ بە دڵی لەناوی بژێت و خودی هەستیار و نیگەران و ماندووی خۆی تێدا دامەزرێنێت. لە واقیعی کۆمەڵگای زیندوودا، شیعر وەک یەکەم دەرکەوتەی مرۆڤ و ڕۆشنایی بوون ناسراوە و فۆرمی وەرگرتووە، پاشان بۆ پاراستنی خۆی بەردەوام کاری لەسەر بوون و هەبوون کردووە.

واقیعی کۆمەڵگای زیندوو، درەوشانەوەی بەردەوامی تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆ دامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین.

واقیعی ستەمکار، لە مرۆڤی هەستیار و نیگەران و ماندوو بەهێزترە و دەسەڵاتی لێ سەندووەتەوە، یان جموجووڵو چالاکییەکانی خستووەتە ژێر ڕکێفی خۆی و بەرزەفتی کردووە.

شیعریش، کە ناوکی گیانە، دەبێت لەم خاڵ و خودەوە هاتبێت، خۆی کردبێتەوە و بوونی خۆی ڕاگەیاندبێت. لە خاڵ و خودی هەستیار و نیگەران و ماندووەوە، بۆ بەرزکردنەوەی، تا ئاستی (واقیع) و (بڕواهێنان).

هەندێک شیعر ساکارکردنەوەی واقیعی لێ دەکەوێتەوە، لە کاتێکدا واقیع زۆر ئاڵۆزە. خودی هەستیار و نیگەرانو ماندوو نابێت لە بۆتەی شیعردا دژی واقیعی زیندوو بێت، بگرە تێیدا هەوڵ بدات پێستەکانی واقیعی زیندوو هەڵبداتەوەو ڕاوی تاڵە تیشکەکانی بکات.

(واقیعی زیندوو) هەمیشە درەوشانەوەی بەردەوامی تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆ دامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین، بەڵام (واقیعی ستەمکار) لە ئاوات و داوایەکانی خودی هەستیار و نیگەرانو ماندوو ناپرسێت و دیکتاتۆر و سەرکوتکەر و تۆقێنەرە. لە باری سەرکوتکردن و تۆقاندا، جوانی و هەست بە جوانی کردن هەڵدەبزڕکێت.

لە خەیاڵی شاعیردا، هەموو خودی هەستیار و نیگەرانو ماندوو لەناو شیعردا دەژین و پەیوەندییەکان دادەنێن.

ئەوەندە ناسک دەبنەوە لە درزبردن و شکانی شەختە دەچن لەبەر خۆری بەهاراندا، یان نەرم و نیانی و دەنک پڕئاوبوونی هەنار لەبەر نمەی بارانی پایزاندا. پەیوەندیی لەگەڵ مەرگ دەگرن، بەڵام مەرگێکی لەخۆبردوو لەناو ئەو تێڕوانینە لە بیرنەکراوەی، کە خودی هەستیار و نیگەران و ماندووی خۆی تێدا کردووە بە: (دەقی شیعری) و هەڵیداوەتە ناو پانتاییە پڕ ئاژاوەکانی ژیان.

شیعرییەت بەم هەستیارییە و نیگەرانی و ماندووبوونەی خوددا دێت و پەیوەندی و یەکێتییەکی پتەویان لە نێوان ڕایەڵ دەکات، لە درێژبوونەوەی شیعرەکەدا ئەو پەیوەندی و ڕایەڵە هەڵناوەشێتەوە و شەیدا و سەرسامتر دەبێت، تەمێک لە هەستی دڵەڕاوکێ و هەست بە نامۆییکردن تێی دەئاڵێت و تانوپۆی دەچنێت و (بنیادێکی زەینی) دەداتێ.

جوانترین چییەتی و ماکی شێواز لە شیعردا ئەو شێوازەیە، کە دەیخوێنیتەوە بە پڕی و کامڵی هەست بکەیت لەناو بەشێک لە هەستەکانی تۆدا کاری کردووە و لەناوی ژیاویت و بەکامی دڵ دەخوێنیتەوە، ژیان لەناو چێژی کاتی شیعریدا داگیرساوە و وەک چەقی ناوەند دەبیندرێت.

ئەگەرچی چەق بۆ شیعر پێوەر نییە، ئاسۆی جووڵاو پێوەرە، ئاسۆی جووڵاویش هێزی گۆڕان پێبەپێ دەبەخشێتو هاوسەنگیی خۆی لەگەڵ زماندا دەست دەخات، بەڵام کە لە خوێندنەوەکەدا تەواو بوویت، بگەڕێیتەوە دۆخی واقیعی ژیان و هەست بکەیت هەستێکی پاراو دەربڕاوە و لە بۆتەی دەقی شیعریدا بەرجەستە بووە.

شیعرییەت لە چێژ و هەستی کاتیدا دێتە بوون و لە دەقدا دەخوڵقێتو

خولْقانی خۆی تێکەڵی هێزی ئەفسووناوی دەکات. هەست و چێژی تەندروستیش ئەرکی زمان لە ئەستۆ دەگرن، لەو ئەرکی زمان لە ئەستۆ گرتنەدا، کەشێکی تاکانەی بەدەست هێناوە و خوێنەری ڕووبەڕووی زمانی ناسک بوونەوە و شیعرییەت و جیاکاریی کردووەتەوە.

(نزا سپییەکانی من)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (عوسمان شەیدا)یە. ساڵی (١٩٩٩) لە دووتوێی (٩٧) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (هەواڵ) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (خەزان، ئەو شەوەی بەفری تێدا باری، ئەوین، خەتا، برووسکە، دوو پارچە شیعر، گۆڕهەڵکەن، سێو، شیعرێکی سەوز، کارەسات، بیست و چوار ساتەی ئێستای من، ١٩٩٥/٨/٢٦، مریەم، سەبووری یان سەفەری ئەییووب، خمخۆرک، درووд، ڕۆژانە یاداشت، نزا سپییەکانی من، کریسماس، سەراب نا سەفەر، ئەوینێ لە گوڵ پیاوێک لە درۆ، من.. تۆ و ستۆکهۆڵم، بەشێک لە داستانی خەج، قاسید، هەندێک لە وازییەکانی ژوانی زەرێ، دامیاو).

مریەم

سێ ڕۆژە ماڵەکەم دەفێکی سواوە: شەوانە
بە پەنجەی شیعر لە سینگ خۆی ئەدا
سێ ڕۆژە گەردی ڕۆح ئەسووتێ
سێ ڕۆژە ڕەیحانەی عومری من
لە ئینجانەی هەورا:
بۆ مانگی ناوێزەی سریشکی هەواڵی دەگەڕێ..
ئۆف لە خۆم،
لە منی خێر نەدیو..

ئاخر کوا ژنە ئینجیلییەکەم؟
ئاخر کوا: وا لە کوێ؟
ژنە سازگارەکەی عومری وشکەڵاتووی
منی دڵ پەشمەک؟
پێم بڵێن، ئەگەرنا..
قورئانی مزگەوت و
زەنگی کەنیسە و
مەرقەدی پیاوچاکان.. بە شاهید دەگرم
هەرچی ئازیزتانە، من ئاسا
ئاگری تێ بەربێ؟
ئەگەر بێ و پێم نەڵێن
ژنە ئینجیلییەکەم وا لە کوێ؟

شیعر بە چاو ناخوێندرێتەوە، باشترین شێوەی خوێندنەوە، خوێندنەوەیە بە بیر و زەین. لە شێوازی ئەم جۆرە خوێندنەوەیەدا، هەموو دووری و ئاسۆکانی دەقی پاراو بەدی دەکرێت. وەک دووری و ئاسۆ و بینین و بیستن و هێما و هێماپێکراو و زانیاری پەیداکردن لەبارەی هونەری شیعر نووسین و ڕەوانبێژی و ئەزموونی زمانەوانی. لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا هەست بە پێویستبوونی شیعر و نووسین لەناو کۆمەڵگادا، گەڵاڵە دەبێت و ڕوودەدات. باری چێژ دەگۆڕێت بۆ باری پێویستی. ئەم خوێنەرە هەمەلایەنە لە یەک کاتدا چەند کەس و لایەکە، بەڵام لایەک لایەکی دیکەیان ناسڕێتەوە و خود کپ نابێت. واتە: فرە ڕوانینە بۆ دەقی پاراو و ئەفسوونی وشە.

وشە لە وێناکردنی خەیاڵ دەبێتە ڕووداو و شتی نادیار، بەڵام وزەیەکی داهێندراوە و لە زەیندا هەست پێکراوە.

ڕووداو و شتی نادیاریش، کە تێیدا قاڵ و قووڵ بوویتەوە، دەبێتە موڵکی خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو، لەسەر بنچینەی خەیاڵ و قاڵ و قووڵبوونەوەدا، (توانا) و (بەهرە) گیان بە شتی نادیار دەبەخشن و ڕووداوە هەستییەکان ڕوودەدەن و دەبن بە (وزەیەکی داهێندراو).

لە ١٩٥٣ لە سلێمانی لەدایک بووە، پێشبینیکردن یەک لە خەسڵەتە گرینگەکانی شاعیری ڕاستەقینەیە. ئەو ڕووداوانەی، کە بوونەتە پێکهێنەر و بنیادی نووسینی ئەم کتێبە شیعرییە، پەیوەستن بە ژیانی شاعیر خۆیەوەو مانیفێستی ژیانی کەسایەتی خۆی ڕادەگەیەنن. نموونە: وەک لە شیعری: (خەزان)، یان لە شیعری: (مریەم)، یان لە شیعری: (خەتا)، یان لە شیعری: (دوو پارچە شیعر) دەردەکەوێت. دەتوانین لە ڕێگای زمانەوە مانای جیا جیایش لەم مانیفێستەی ژیانی وەربگرین. لە کاتێکدا زمان تۆڕێکە هەموو وزەیەکی تێدایە بۆ دۆخگۆڕین. ئەو ئاماژانەشی داوە، کە زوو و بەجوانی ئەم ژیانە بەجێ دەهێڵێت و ژیانی نووسینی تەواو دەبێت. ٢٠٠٥\٥\١٢ کۆمەڵگای کوردی یەک لە مێوانە جوانەکانی سەر زەمینی کوردستانی جوانە مەرگ بوو، کە توانای جوان نووسین و جوان ژیانی هەبوو. بەردەوامیش لەسەر مانیفێستی ژیانی کەسایەتیی خۆیدا هێڵ و هێمای کێشاوە. بەو پانتاییەی تێیدا خولاوەتەوە ڕووبەریماڵەکەی خۆیەتیو کارەکتەری کاراشی هاوسەرو منداڵەکانیەتی: (ئایشێ، شنرۆێ، ئاسۆ، دەشنێ).

هەندێک دەنگی نەمر لە ناخیدا نیشتووە، شاعیر خۆی تێکەڵی ئەم دەنگە نیشتووانەی ناخی دەکاتەوە و

دەیانجوولێنێت، کە بەردەوام لەناو ڕووداوە شیعرییەکانی دووبارە دەبنەوە و بە هەمەچەشن سیمایان پێشان دەدرێنەوە. گۆڕانێک، گۆڕانێکی بنەڕەتی لە ژیانیدا دێتە گۆڕێ، دواتر ئەم گۆڕانە دەبێتە بناخەی شیعرەکانی و گەشە بە تێگەیشتنی دەدات، لە توخمە زمانەوانییەکان نزیک دەبێتەوە. خودێکی لیریکی تێکەڵ بە خودی دەبێ و لە شیعرەکانیدا چاومان پێیدەکەوێت.

ئەگەرچی بەشێک لە شاعیرە بەتواناکانمان، کە (شیعرییەتی شیعری کوردییان دامەزراندووە.) وەک مانیفێستی ژیانی کەسایەتیی خۆیان دەقی سەرنجڕاکێشیان بۆ بەجێ هێشتووین، هەمیشە دەروونڕۆشنی بەردەوامییان تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆدامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین.

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٨ هەولێر

دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە

شیعر گیانی مرۆڤ لە دەربڕینە زمانییەکانیدا بەرجەستە دەکات و شێواز بەرهەم دەهێنێت، شێوازی ئاخاوتن و نووسین و گوتن. دەتوانین لە ڕێگای شاکارە شیعرییەکانی دنیادا، تێگەیشتن و وێنا و هێڵکارییەکمان بۆ گیانی مرۆڤایەتی دەست بکەوێت. وەک وێنایەکی ئێستێتیکی و هەستی، نەک وەک (زانست) و (ئامار).

ڕێز لە تواناکانی بەرانبەر دەنێم و بەپێی ئاستی کار و داهێنانیانەوە بە دڵم دەبن. ئەمەش، یان لە کاتێکی کورت و دیاریکراودا لە قووڵایی دڵم نیشتەجێ بوونە و لە یادگەمدا ماونەتەوە، جاروبار یادگەم دەجووڵێنن و سۆزم بۆیان پەیدا دەبێتەوە، یان کاریگەرییان تا ماوەیەکی درێژ ماوەتەوە و لە خولیامدان و ئاراستەیەکی ڕاستەقینەن بۆ وەرگرتن لە باری گیانییەوە. ئەوانەی بۆ ماوەیەکی کورت و دیاریکراو چێژیان خرۆشاندم و کۆتاییيان هاتووە، نەستم سڕیونەتییەوە، یان ئەوانەی بەردەوام خولیایان بەهێز کردووم و دەنگە دەربڕاوەکانی وشەکان هاودەنگم بوونە و خاوەنی ڕۆڵێکی کاریگەرن. بۆ ئەدەبینی و بە پیتکردنی بۆچوون لەباری ئەدەبییەوە. لە هەردوو باردا پشتیوانییان لێ دەکرێت. ئەو کاریگەری دانانەی لەسەر پێکهاتە هەستییەکانی ئەوی دی

بۆ بەردەوام خوێندنەوە. دەرکەوتنی ڕۆڵی داهێنان و بە ئەدەبیبوونی هێزی زمانە.

ئەگەر لە شیعری حەفتایەکانی کوردیدا، چەند نموونەیەکی جوان و داهێندراو لە زەین و یادگەمدا مابنەوەو بەردەوامییان لەگەڵمدا هەبووبێت. یەک لەوانە شیعرێکی بە ئەزموونداچووی ئەم شاعیرەیە: (بەڕووتی لەبەر بارانی لەزەتدا)، کە لە گۆڤاری (بەیان) ژمارە (٤٥)ی کانوونی یەکەمی (١٩٧٧)دا، بڵاوی کردووەتەوە. لە بوونیدا گیانی ئێستێتیکای هەڵگرتووە و پاراستوویەتی. بەتایبەتی لە ڕووی قووڵبوونەوە لە (وێنە) و (مۆسیقا)دا.

پێکهاتەی ئەم شیعرە لە دڵی ساکار و ئاڵۆزی شاردا ڕایەڵی خۆی چنیوە، بە هەموو کەشوهەوا و خەسڵەتێکەوە وێنەکانی ژیانی ڕەنگ کردووە، بەردەوام لە خولیامدا بوونی داهێندراوی خۆی درێژ کردووەتەوە و خاوەنی ڕۆڵی کاریگەرە. فەزای شار فەزایەکی قەرەباڵغ و پڕ نهێنییە، بواری جیابینی و جیاکاری دەڕەخسێنێت. بەردەوام لە جووڵەدایە و لە جووڵە ناکەوێت. بە زەینێکی کراوە و ئێستێتیکییەوە جوانییەکانی خوێندووەتەوە، بە وشە و دەستەواژەی جیاکار لە شاعیرانی دەوروبەری دەربڕینی لە بارودۆخی هەستی و بیندراودا کردووە، دەرچووە لەو زمان و دەربڕینە فەرمانسالارییەی شاعیرانی دەوروبەری کردوویانەتە ناسنامە و شێوازی قۆناخێکی شیعری. دواتر شیعری تاراوگەی کوردی، زیاتر تایبەتکارە بەو شاعیرانەی کۆچیان بۆ جوگرافیایەکی دوور کردووە. وەک دیاردەیەک لە ناوەندی ئەدەبی کوردیدا ڕوویداوە. لە چامەی:

(قوربانی تۆزی ڕێگەتم)ی (نالی) و چامەی: (گوتم بە بەختی خەواڵوو)ی (حاجی قادری کۆیی) و چامەی: (دەربەندی پەپوولە)ی (شێرکۆ بێکەس)ەوە ناسرا و بوو بە بابەت و شێواز و ڕووداو و دیاردە.

شاعیری ڕاستەقینە لە هیچ شوێن ناژیت، لە کۆچێکی بەردەوامدایە. شوێنی ژیان بۆ ئەو تەنیا نیشتیمانی شیعرە، یان هێزی وشەیە، کە خودی پڕ سەرگەردانی داهێنەرانەی خۆی تێدا دادەمەزرێنێت و سەقامگیری دەکات.

شیعری تاراوگەکراو، بنیادێکی بابەتی و چەشنێکی تایبەتییان هەیە، جۆرێک جموجووڵی گۆڕانیشیان لە زماندا پەیدا کرد، یان زمانیان بردەوە سەر هاواری بە تەوژمی هەست و سۆز و ناسکبوونەوە. ئەمەش هۆیەکە بۆ تەسککردنەوەی بواری زمان.

زیاتر لە شیعری تاراوگەدا پرسیار، (رامانی سەرەکی)یە. کاریان لەبارەی هاواری بە تەوژم و هەستی غەریبی و سۆزی گەرمی خودایی کردووە، ئەو هەستپێکردن و ئاشکرابوونە بە بۆچوونی من لە شیعری: (غەریبی)ی ئەم شاعیرەدا، کە لە گۆڤاری (نەوشەفەق)ی ژمارە (٥٢)ی کانوونی دووەمی ٢٠٠٨دا، بڵاوکراوەتەوە. دەگاتە گەڵاڵەبوونی دەقێکی ئێستێتیکی و لێوانلێو لە بێگەردیی هاواری بە تەوژم و هەست و سۆز و شیعرییەت و چڕبوونەوە لە دەربڕیندا، گەیاندنێکی تەواو درەوشانەوەی لە زەین و ئاگایی بەرانبەردا دەخەملێنێت. سۆزی قووڵ و برین کولانەوە و لە نیشتیمان هەڵکەنان و هەستی غەریبی کردووە بە هونەر. هونەری ئاخاوتنی شیعر لەناو ئێستێتیکادا. هونەریش تەنیا

بە خاڵ و هێڵی ئێستێتیکا پێوانە دەکرێت. ئێستێتیکا هەموو ئاسۆیەک لە بوونی دەقدا پێدەگەیەنێت بۆ درەوشانەوە و هیچ تروسکەیەکی درەوشاوەش ناکوژێت.

سۆز پەیوەندیی شاعیر بە ڕابردووەوە ئاشکرا دەکات، لەم جۆرە شیعرەدا جەخت لەسەر هاواری بە تەوژم و سۆزو هەست بە نامۆییکردن دەکرێتەوە. ئەمەش بەهۆی پاڵنەرە سایکۆلۆژییەکەیەوە، کە نەیتوانیوە تێکەڵاوی دەوروبەری ببێت و تەبایی و پەیوەندیی هاوگیانی دروست بکات و کولتووری ئەویَ وەربگرێت. ئەم بارە دەروونییە دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی هەست بە نامۆییکردن و بەرزبوونەوەی سۆز و هاواری بەتەوژم، کە شاعیر بارودۆخێکی گونجاوی بۆ هەڵکەوت و توانی لەگەڵ کۆمەڵگای ئەو جوگرافیایەی کۆچی بۆ کردووە تەباییەکی کولتووری بەدەست بهێنێت و دەستکاریی ژیانی خۆی بکات بۆ ڕاهاتن بە جۆری ژیانی ئەوان و ئەویَ.

ئەو هاوارە بە تەوژمە و هەست بە نامۆییکردن و بەرزبوونەوەی سۆزەی بەرەو کاڵبوونەوە دەچێت، ئەگەر ئەزموونی شاعیرانی تاراوگەکراوی خۆمان بهێنینە بەرچاو، ئەوەمان لا جێگیر دەبێت و دەبێتە خاڵێکی ئاشکرا، کە شاعیران چەندساڵێکی سەرەتای تاراوگەبوونیان ئەم جۆرە شیعرەیان بەرهەم هێناوە. دواتر پێبەپێ بۆ ناو شیعری بوونی کشاون. ڕەگەزی (سەرەکی) تێکەڵی ڕەگەزی (لاوەکی) دەکەن. لەو کردار و کردەیەدا هەست و سۆز و هاواری بە تەوژم دەبن بە ڕەگەزی لاوەکی.

هەر کەسێک لە کاتی دەربڕینی هەست و سۆز و هاواری

به تەوژمدا. چ لە (ئاخاوتن) و چ لە (نووسین)دا شێوازی خۆی بۆ دروست دەبێت. شێوازیش زانستە. مرۆڤ لە کاتی دەربڕینی هاواری بە تەوژم و هەست و سۆزدا، شێوازیان لێک جیا دەبێتەوە، بەڵام لە دەربڕینکردن و دەربڕینی ئەقڵیدا شێوازیان لێک نزیک دەبێتەوە. ئەو بۆچوونە نهێنییەک نییە هەوڵی ئاشکرابوونی بۆ بدرێت.

لە بنەڕەتیشدا هاواری بە تەوژم و سۆز لە ناوەرۆکە هەستییەکانی مرۆڤەوە پەیدا دەبن و لە دەربڕیندا شێواز دروست دەکەن. هاواری بە تەوژم و سۆز لەناو چرکەی کورتخایەندا گەرای خۆی دادەنێت و لە کتوپڕدا دەترووکێت. زەمینەسازی بۆ نووسین پێکدەهێنێ، یان دۆخی پرسیار و ورووژان و بیرکردنەوە دەدۆزێتەوە بۆ هاواری بە تەوژمو سۆز و هەست.

(دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (سەلاح شوان)ە. ساڵی ١٩٧٨ لە دووتوێی ١٥١ لاپەڕەدا، لە چاپخانەی (دار الحریە للگباعە) لە بەغدا چاپ کراوە، شەست و چوار شیعری تێدایە.

بەسەر سێ بەشدا دابەش کراوە: بەشی یەکەم: لاپەڕە (٥ تا ٦٦) چل شیعری لەخۆ گرتووە. بەشی دووەم: لاپەڕە (٧٠ تا ١٢٠) هەژدە شیعری لەخۆ گرتووە. بەشی سێیەم: لاپەڕە (١٣٥ تا ١٤٥) شەش شیعری لەخۆ گرتووە.

گشت شتەکان بسڕەرەوە

کچۆڵەی زریانت دیوە
چۆن سوخمە و ژێرکراسەکەی

لەسەر بەفر هەڵئەخات
خۆی ئەکوژێت.
کاروان مەکە؟
کاروان مەرگە و مانەوەشت دیسان مەرگە
کاروان مەکە؟
زەردووی دارستان خوێنەکەت
ئەفەوتێنێت
لە جێگاکەی خۆتدا کپ بە
تا ئەم خولەش تەواو ئەبێت
ئەوساکە ئەگەڕێینەوە
ئەگەڕێینەوە و منداڵی
لە پەڵەیەکی ڕووناکدا هەڵئەگرین
گەورەی ئەکەین
تا ئەبێتە دەریایەک لە گلێنەدا.
یان ئەبێتە خاڵێک لە ناوکی لەزەت
کاروان مەکە؟
چونکە مانگ ئا لەم شەوەدا
خۆی لەسەر درەختی خەمی پەمەیی ڕووت ئەکاتەوە
ئەوسا ئێمەش بڕیار ئەدەین
بمرین
یاخۆ نەمرین.
گشت شتەکان بسڕەرەوە؟
ئەوسا سەیری خۆت کە بوویتە بە گشت شتێک
تێکەڵی ئاورنگی خەونی بەیانیان ئەبیت و دەریا شەق ئەبات
دەنگی دڵدارەکەتت بەرگوێ ئەکەوێت
لە بازاڕی کۆیلە فرۆشانەوە بانگت لێ ئەکات
کاروان مەکە؟
کاروان مەکە؟
دەسا ئەی بەنەوشەی سەرسام
با پیس نەبیت بگەڕێرەوە ناو دڵی سەهۆڵبەندان.

چونکە گەرما گیان و لەشت بۆگەن ئەکات
لە بیریشت نەچێت زەوی خولێکی تریشی ماوە
خەم کۆترێکە گشت ڕۆژێک سێ جار
بە خوێنی بەفرەکە خۆی ئەشوات و بەفرەکەش ناتوێتەوە.

شاعیری نوێبەخش، سەرەتای نوێبەخشی لەوەوە دەردەکەوێت، کە نوێبەخش بێت لە (پرسیار) و (ورووژان) و (بیرکردنەوە)یدا، ئەوجا ئەو سێ خاڵ و نیشانەیە کار پێبکات و بە ئاستدارییەکی داهێندراوەوە لە دەقدا وەک ناوەند دایانمەزرێنێت و سەقامگیریان بکات. نموونە: وەک لە شیعری: (کۆچێکی بێ سەرو شوێن)، یان شیعری: (چرۆی بەفر)، یان شیعری: (پرۆمیسیۆس سەیری ئاسمان ناکات)، یان شیعری: (گشت شتەکان بسڕەرەوە) دەردەکەوێت.

شاعیری حەفتایەکان هەریەک بە جۆرێک هەوڵدانی هەبوو بۆ کارکردن لەناو کولتوور و داستان و بەیت و داب و نەریت و باری کۆمەڵایەتی و سیاسیی کوردی ..... تاد، بەتایبەت ناو خواستن لەناو کولتوور و داستان و بەیتی کوردیدا، بەڵام لە گەیاندنی دەربڕیندا زۆرینەیان لە یەک دەچوون. زیاتر ناوەکانیان دەخواست و دەیانکردن بەهێما و هێماپێکراو. کەمتر کاریان لەبارەی دنیابینیی نەوتراو و نادیاری کەسایەتییەکان دەکرد، یان ناوهێنانەکان بەهانەیەکن بۆ ئەوەی داستان، یان بەیتەکان بە بیری خوێنەر بهێننەوە، یان لە زەینی خوێنەری نزیک بکەنەوە. ئەمەش لە بەرژەوەندیی دەقدا نییە. داهێنان لە ڕێگای خودو هاواری بە تەوژم و هەست و سۆزی ئەوی دیکەوە بەرهەم نایەت.

داڕشتنێکی تۆکمە بۆ ئەم کارکردنەیان نەکراوە. ئەم کار بۆ نەکردنەش وەک لاوازی و نەتوانینێک تێبینی دەکرێت و لە داهێنانی شیعریدا بنیادێکی شڵەژاو بەرهەم دەهێنێت.

ترپە و ئاواز لە دەربڕینەکانیانەوە پەیدا بووە، یان بە دەربڕینەکانیانەوە دەیانبەستایەوە. لە کاتێکدا ترپە و ئاواز لە زمانەوە پەیدا دەبێت و لە دەربڕینی زمانیدا هەڵدەقوڵێت.

شیعری ئەم شاعیرە، لە ئاست و بەهرەدا قووڵایی خۆی بۆ لای تواناکانی زمان برد، لەم ڕووەوەش ڕوانینێکی نیمچە کامڵ و خەمڵیوی بۆ ئەم ئەزموونە دەستەبەر کردووە. ئەزموونێک لە ناخی خۆیەوە ڕوو دەدات و پێگەیەک وەردەگرێت و دەست پێدەکات.

ڕێگاکەرەوەیە بۆ دۆزینەوەی تواناکانی زمان. خواستی مۆسیقای شیعریشی پاراستووە و بردوویەتییەوە ناو پێکهاتەی زمان. دوولایەنەی مۆسیقا و زمانی هەستی گونجاندووە، ئەمەش هاوئاستکردنی (مانا) و (دەنگ)ە.

زمان، ناوەندی پێکەوە گونجاندن و کۆکەرەوەی ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی شیعرە. هیچ شیعرێکیش بەبێ بیرکردنەوەی زمان ناتوانێت بوونی سەربەخۆیی خۆی دیاری بکات، زمان بیر دەکاتەوە، ئەوجا شیعر دەخوڵقێت و دەچێتە ناو ئاستداریی زمانەوە، ناوەڕۆکیش خۆی لە زمان جیا ناکاتەوە. لەو بارەدا دەتوانین ئاستداریی ناوەڕۆک بۆ ئاستداریی زمان بگەڕێنینەوە.

ئێستێتیکا لە ڕێگای زمانەوە دەربڕینی لێ دەکرێت و جۆرێک شیعرییەت بە ڕستە دەدات. ئەو ئێستێتیکایەی ناوەڕۆک و چییەتی مانا نەتوانێت بەدەستی بهێنێت،

زمان بەدەستی دەهێنێت، شیعرییەت دەبێتە دروستکەری پەیوەندی لە دڵەوەی ناوەرۆک و زمان، یان (مانا) و (دەنگ).

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

کۆبەرهەم

شیعری واقیعی وەک ڕەگەزێکی بایەخدار لە کولتووری کوردستان و ئەدەبیاتی کوردیدا، جێگای سەرنج و بەها بووە و ڕوخساری خۆی داڕشتووە، ناهەمواریيەکانی تا ناخ ئاشکرا کردووە. لەم شێوازە شیعرییەدا ڕووداوێک سۆز دەجووڵێنێت و ئامادەی دەکات بۆ دۆخی نووسین، ئەم سۆز جووڵانە بەهۆی وشەوە دەبێتە وێنە و کاریگەریی هەستی کەم لێ دەردەکەوێت، چونکە بەشێکی سەرەکیی پێکهاتەی وێنەکە کرداری مانا گواستنەوەیە. لەم دۆخەدا (خەیاڵ داهێنەر نییە)، ئەقڵ بەڕێوەبەرە و داوی پەیوەندییەکان گورج و خاو دەکاتەوە، لەبەر ئەوەی دەقەکە دەقێکی لێکدانەوەیە لەبارەی ڕووداوێک، بەڵام لە شیعری مەجازیدا (بوون)ێک، کە ترپە و ئاوازێکی خەمگین دەهێنێتە ناوەوە، پەیوەندییەکانی خەیاڵ و هەست و سۆز گەرم دادەهێنێت، بەهۆی وشەوە وێنەیەکی خەیاڵی پەیوەست بە دۆخی دەروونی شاعیرەوە دروست دەبێت، وێنەکە وێنەیەکی کاریگەر دەبێت، چونکە بینین بۆ یەکەم جار هەموو هێزی دۆزینەوە و ئاشکراکردنی کۆ دەکاتەوە و لەسەری دەگیرسێتەوە. بینینێک تێڕوانینی هەیە بۆ ژیان و دەوروبەر و سروشت و گەردوون، لەم دۆخەدا هێزی مەجاز و خەیاڵ بەهۆی هونەرەکانی ڕەوانبێژییەوە

داهێنەرن، هەست گەورەترە لە زەمینی واقیع. شاعیر لە مەجازدا کار لەبارەی شتە بە ئاستەم دیارەکان دەکات و دەیهێنێتە ناوەوە، هەروەها ناشکرێت شێوازەکان تێکەڵ یەکتری بکەین، یان شێوازێک بەناوەندێکی گرینگ بزانین‌و ئەوانی دیکە بە لاوەکی. هەموو شێوازێک بە کارامەیی کاری لەناو بکرێت داهێنانی لێوە بەرهەم دێت، دەبێت بەها بە هەموو شێوازێک بدرێت و شوێنی تایبەتی بۆ تەرخان بکرێت. لە نیشتیمانی کورددا، شیعرێکی داهێندراو نییە سیمایەکی جوانی بە دیکتاتۆر دابێت. هەمیشە ئەدەبی داهێندراو دژی ستەمە و لایەنگری جوانی و مرۆڤپەروەری بووە و ئاستە جیاوازەکانی واقیعی دەرخستووە.

ئەم نووسەرە بەهرەدار و کەسایەتییەکە لە ناوەندی ڕۆشنبیریی کوردیدا، لە کۆمەڵێک هێڵدا تواناکانی خۆی تاقی کردووەتەوە و بەرهەمهێن و داهێنەرە و وردبینی هونەری هەیە.

من لێرەدا تەنیا لە هێڵی شیعرییەوە لێی دەدوێم و لەم بوارەدا خاوەنی بیرێکی زاندراوە و جیهانی نەزاندراو و هەستی ڕاناگەیەنێت، ئەو جیهانەی تێیدا کارایە بە کەمێک گۆڕانکارییەوە دووبارە وێنای دەکاتەوە، لە پلەیەکی هۆشیاریدا پێویستییەکانی مرۆڤی ئەم جیهانەی وێناکراوە، کار پێدەکاتەوە و لەناو ڕستە شیعرییەکانیدا دایدەمەزرێنێت.

شاعیری واقیعبین خۆی سەرگەرمی ئەو شتانە دەکات، کە دەیانبینێت، یان بە ئاستەم دەیانبینێت و گەورەی دەکاتەوە بۆ ئاستی باشتر بینین و دەربڕین لێکردن، بەڵام شیعر بۆ کەس نابێتە دەستوور و یاساو بنەما، تا ژیانی لەسەر بەڕێوە ببات. دەشێ شیعرێک

لە سروشتی خۆیدا باش تەماشای جیهانی کردبێت، پانتاییەک بێت لەوێدا بۆ نادیار بگەڕێین.

لـە ئاسۆیەکی پڕ مـانــا و کاریگەرەوە، کولتـوور لـە فۆرمی سەرچاوەیەکی خۆڕسکەوە بەکار دەهێنێت و لێی نزیک دەبێتەوە، دوای سوودوەرگرتن و بەکارهێنان وەک سەکۆیەک لەسەری دەوەستێت و خۆی ڕادەگەیەنێت.

لە کاتی نووسیندا ئاگاداری بارودۆخی دەروونی خۆیەتی، چی لە پێکهاتەی شیعرەکەوە ڕوودەدات، پەیوەندی بە بارودۆخی دەروونی خۆیەوە هەیە و ئاشکرای دەکات.

مرۆڤ لەناو شیعرەکانیدا ئاشقێکی تا هەتایە نییە، بگرە ئاشقێکە بەرەو ڕزگارییەکی دیاریکراو، لەژێر کاریگەرییەکی مەودا کورتدا دەجوولێت. خولیا و تانوپۆی ڕستەکانی ڕوون و لە ڕوون، پەیوەندییەکانی ڕەگەزی پێکهاتەی تا ڕەگوڕیشە قووڵ ناکاتەوە، بەڵام هارمۆنییەت و تەباییەکیان لە نێواندا دروست دەکات، بە دووری و ئاسۆی ڕۆمانسییانە و کەشوهەوای گۆڕانکارییە واقیعییەکان گرێیان دەداتەوە. هەندێک جاریش یاخییەکی تۆڵەستێنە و توندوتیژی دەخاتەوە، لە کاتی هەڵچوون و توندوتیژیدا شاعیر ناتوانێت بیر و هەستی بخەملێنێت و بە چاکی بەکاری بهێنێت، پەیوەندییە ئێستێتیکییەکان لە کاتی ئاسوودەیی مرۆڤەوە خاڵی پێکهاتە دروست دەکەن و پێدەگەن بۆ بەکاربردن و کارپێکردن. هاوشێوەی سرووش و جووڵاندنی بە ئاراستەی نادیار و بەرەو پرسیار چوون.

بەسەر واقیعی شێوادا شۆڕشگێڕە، شۆڕشگێڕییەکەشی پەیامێکە لە مرۆڤپەروەریدا دەیگەیەنێت و لەگەڵ کۆدا

دایدەمەزرێنێت. ئەو ئەزموونەش لەوەوە کەوتووەتەوە، کە خۆی لەناو شێوەیەک لە شێوەکانی مەرگدا ژیاوە و تلاوەتەوە. ئەوەی لەو جۆرە ژیان و هەستە تراژیدییەوە لای کۆبووەتەوە و جۆشاندوویەتی و لە قووڵاییەوە ڕایچڵەکاندووەتەوە، قەوارەیەکی شیعری پێدەدا، ویژدانی خۆی. واتە: ویژدانی نووسین، لەناو ویژدانی مێژوو دەدۆزێتەوە.

ویژدانی نووسین، بەتایبەتی شیعر بۆیە هەیە، تا ببێتە پەنجەرەیەک بۆ تیشکێکی نیگەران و پێشبینییەک بێت بۆ جوانی و قاڵکردنەوەی مرۆڤ لە جوانیدا.

هەستی ژیانبینی و پێشبینی لە شێوازی ئەم شاعیرەدا زۆر بەهێز بووە، دیکتاتۆریەتی دەسەڵاتی بە هەموو ئاسۆکانییەوە هەست پێکردووە و ناسیویەتی، لە بەشێک لە شیعرەکانیدا هەستی کۆتایی خۆی لەبارەی ئەو واقیعە دژوارە دۆزیوەتەوە و تراژیدیا، یان کوشتن و شەهیدکردنی (خۆی) بە ئاشکراترین شێوە وێنا کردووە. نموونە: وەک لە شیعری: (وێنە)، یان لە شیعری: (ژوورەکە)، یان لە شیعری: (برمە)، یان لە شیعری: (نهێنی نەکوشتن و نەنووستنم)، یان لە شیعری: (بۆ هاوڕێیانم) ..... تاد، لەباری دیکەیشدا شیعرەکانی ڕەنگدانەوەی گیانی گشتیی کۆمەڵگای کوردین و مرۆڤ بەگشتی ئامادەبوونی تێدا هەیە، دەتوانین شیعرەکانی وەک ناوەرۆک بە بارودۆخی سیاسیی نیشتیمانی شاعیرەوە ببەستینەوە، لەم بەستنەوەیەدا دەردەکەوێت مامەڵەیەکی وردی لەگەڵ ئاستە جیاوازەکانی واقیع و دەوروبەری خۆی کردووە و ناسیویەتی، کە مێژووی تایبەتی نەتەوەیەکە

له سەردەمێکی نالەباردا، بە خولیای شۆڕشگێڕانە نووسیویەتی. پاشان واقیعەکەی وەک واقیعێکی نووسین نیشانداوە. لە تیشکۆی نیشاندانەدا دیکتاتۆر و سروشتی دیکتاتۆری کردووەتە هێما و نیشانە. ئەم جۆرە هێما و نیشانەیەی کردووە بە بنەڕەتی کارکردنی ئەدەبی، لە هەمان کاتدا شارەزای شێوە جیا جیاکانی دەربڕینە. ئەم شێوازی دەربڕینە بواری ئەوە بە شاعیر دەدات تا مانا و تێگەیشتنی ژیانی کۆمەڵگا لەناو ڕووداوەکاندا ڕوون بکاتەوە و هۆکارەکان بەدوای یەکدا بهێنێ و ڕاپبگەیەنێ. لە کارکردن لە ئاستە جیاوازەکانی واقیعدا شاعیر ناتوانێت شتێکی¬ دیکە لەوەی هەیە زیاتر و تازەتر دروست بکات، گیانی شاعیر لەناو وشە و دێڕ و ڕستەدا ون دەبێت، بەڵام خەیاڵو خەون و یادەوەری و جیاکاری و دووری و ئاسۆی دیکە بەرهەم دەهێنێت، گیانی شاعیر لەناو وشە و دێڕ و ڕستەدا بوونێکی بەرجەستە دەبێ و دەبیندرێت و کاریگەری، هێزی دروستکردن لەگەڵ خۆیدا دەهێنێتە ناو واقیعی داهێنان.

(کۆبەرهەم)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی: (دڵشاد مەریوانی)یە. ساڵی ٢٠٠٩ لە دووتوێی ٤٤٠ لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئاراس) لە هەولێر چاپ کراوە، هەشت کۆشیعری لەخۆ گرتووە.

* کۆ شیعری یەکەم: فرمێسک و زەردەخەنە. لاپەڕە (٢٧ تا ٨٢) چل شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری دووەم: ببن بە تیشک. لاپەڕە (٨٦ تا ١٤٠) سی و شەش شیعری تێدایە.

* کۆ شیعری سێیەم: سەمفۆنیای وەنەوشە. لاپەڕە

(١٤٤ تا ١٦٨) پەنجا و یەک شیعری تێدایە.

* كۆ شیعری چوارەم: سەمای نێرگز. لاپەڕە (١٧١ تا ١٨٦) سێزدە شیعری تێدایە.

* كۆ شیعری پێنجەم: ئێمەش لە خۆشەویستی دەزانین. لاپەڕە (١٨٩ تا ١٩٥) حەفت شیعری تێدایە.

* كۆ شیعری شەشەم: پەلکەزێڕینەش نامۆ مەکەن. لاپەڕە (١٩٩ تا ٣١٦) چل و نۆ شیعری تێدایە.

* كۆ شیعری حەوتەم: خەونی سەما دژەکان. لاپەڕە (٣١٩ تا ٣٥٢) چاردە شیعری تێدایە.

* كۆ شیعری هەشتەم: عیشقی بێ نەخشان. لاپەڕە (٣٥٨ تا ٤٤٠) شەست و سێ شیعری تێدایە.

ـ کۆی گشتی شیعرەکان سێ سەد شیعرن.

بــرمـە

کە چاوی بە سینییەکە کەوت
جامخانەکەش وەک ناو دەمی.. ئاوی تێ زا
حەزی لە برمەیەک کرد و کابرا وتی بە پەنجا.
بە گیرفانیا دەستی گێڕا
پەنجاییەکە و یادی هاوسەرەکەی ژینی
بەدەستییەوە هات.. راما
کابرای برمە سەیری کرد ئەم شەرم گرتی
دایە و
برمەکەی لێ وەرگرت
کە چووەوە وتی: بێ تۆ
برمەیەکم زەهر کرد و پەشیمانم
بەڵام قەینا
سبەی کە معاشم وەرگرت

کیلۆیەکت بۆ دەکڕم.

***

سبەی کە معاشی وەرگرت

هەر لە کارگەوە بردییان

ئەفسەرەکە لە زمانی

برمە و حەزی نەدەزانی

هاوسەرەکەی پاش هەفتەیەک چاوەڕوانی

شەوێک دەرگاکەی کردەوە..لەجێی برمە..

لە جنفاسێکی زەردباوا

باڵاکەی ئەویان بۆ هانی.

زمان بڕوایەکە و هێزێکی پێداوین دەبێت لە شیعردا ئەفسوونێک بەدەست بهێنێت، شاعیر لەناو ئەفسوونەکەدا بنووسێت و خوێنەر بباتە ئەو شوێنەی، کە ئەفسوونەکەی لێوە هاتووە و فێری ئەفسووناسی بکات، بەڵام ئەم زمانە ڕوون و ئاهەنگدار بێت. ڕەنگە لەگەڵ دۆزینەوەو ئاشکراکردنی ئەفسوونەکەدا هۆشی کۆمەڵگای تێدا بناسرێتەوە.

شاعیر لە کردەی بوونی زماندا کاری نەکردووە. بەقەد ئەوەی دەسەڵاتی هونەریی خۆی لە بابەتەوە کۆکردووەتەوە، بابەت لە دوای نووسیندا نابێتە کۆمەڵێک هەست و ئیماژە. ئەگەر بتوانێت بابەت دوای نووسین بکاتە هەست و ئیماژە، خوێنەر هەرچەند جارێک بگەڕێتەوە سەری دووچاری داچڵەکین و جووڵان دەبێت. ئەم داچڵەکین و جووڵانە هێزی داهێنان دەهێڵێتەوە، لە کاتی توانەوە لەگەڵ هەست و ئیماژە و شیعرییەتدا زیاتر گفتوگۆی لەگەڵ (نادیار) دایە،

نەک لەگەڵ (بابەتو بیرێکی دیاریکراو). شاعیر هەوڵ دەدات هەموو ئەو شتانەی دەیانزانێت بیاننووسێت و بیانباتەوە ناو سۆز، سۆزیش کاریگەری لەسەر مانا و وێنەو بنیاد بەجێ دەهێڵێت. لە هەندێک باردا هونەری داهێنان لاوەکی دەخاتو زانیارییەکانی ناگوازێتەوە ناو دووری و ئاسۆی داهێنان و بنیاتی زمان. واتە: زمان لە بەکاربردنیدا، زمانێکی دەستەمۆیە. لەم تێڕوانین و بۆچوونەوە کار لە پێناو زیندووکردنەوەی سۆز لەناو ڕواڵەتی واقیع و پاراستنی کەلەپووری واقیع دەکات. کەواتە: (لە خودی خۆیدا بیرناکاتەوە)، دەچێتە ناو واقیع و بەهۆی ڕووداوو ناهەمواریی واقیعەوە بیر دەکاتەوە. ئەمەش بینینی واقیعە وەک گشتێک، واقیع وەک گشت بینین ترسناکترین دووریو ئاسۆی کارکردنە لە هونەری داهێناندا.

بە دەگمەن داهێنان لەم جۆرە تێگەیشتن و بینینەوە بەرهەم دێت، چونکە درێژبوونەوەی واقیعە، بەشێک نییە لە پێکهێنانی (واقیعی زیندوو).

شێوەیەکی زیندووی واقیع لە هێزی درامی و بەرزکردنەوەی گیانەوە بەرهەم دێت، کە هەست بارەکەی خولقاندبێت و مەودایەکی لە نێوان ژیانی مرۆڤ و واقیع دانابێت. مەودایەک پانتاییەک بێت بۆ هەژانی ویژدان و بووژانەوەی گیان.

(٢٠١٠/٣/١٣) بیست و دوو ساڵ بەسەر شەهیدبوونی تێپەڕ دەبێ، لە ڕێکەوتی (١٩٤٧/٣/٢٨)دا لە سلێمانی لە دایک بووە، لە ڕێکەوتی (١٩٨٩/٣/١٣) لە شاری لەدایکبوونیدا

لاشەیان بزر کرد و گیانیان گواستەوە ناو زمانی ئەدەب و پێکهاتەی کۆمەڵگای کوردی.

ئەم تەمەنە کورتەی ئەگەر بەراورد بکرێت بەوانەی تەمەنی کیسەڵیان هەیە. ئەوەت لا دەبێتە خاڵێکی باشبینین، کە بووەتە کەسایەتییەکی چالاک لە میانەی کارکردنی لە بواری ئەدەبی واقیعیدا و توانیویەتی فۆرمێکی دیار بهێنێتە ناو شیعری کوردییەوە، فۆرمی دەستەمۆی واقیع.

بەهۆی ئەو ئایدۆلۆژیا تایبەتییەی هەیبوو، هەوڵی پەروەردەکردنی میللەتی دەدا بەرەو گۆڕان و باشترکردنو کردنەوەی جیهان بەرەو وتووێژێکی درێژ و نا کۆتا، ئەگەرچی ئەم بینین و کارکردنە کاری ڕێکخراوی سیاسی، یان کۆمەڵایەتی، یان پەروەردەیی، یان مەڵبەندی ئەکادیمی، یان ڕێکخراوی ئایینییە ..... تاد، دوا ئامانجی شیعر پەروەردەکردنی هەستی زمانی و ئێستێتیکییە لە گیانی کۆمەڵگای تەندروستدا. ڕەنگە ژیانی کۆمەڵگایەک لەناو مێژوودا فەرامۆش بکرێت، بەڵام ژیان لەناو ئەدەبی داهێندراودا مەحاڵە فەرامۆش بکرێت. **ژیانی کۆمەڵگای تەندروست لەناو ئەدەبی داهێندراودا ڕوخسارێکی بێگەردو تەواو ئێستێتیکییە.**

شوباتی ٢٠٠٩ هەولێر

سەرم پڕیەتی لە سێبەر

شیعر هەم خاکە و هەم هەموو ئەو بوونەوەرانەیە، کە لە سەریدا دەژین، کەسانێکی لێ نیشتەجێیە یەکتریان خۆشدەوەێ. ئەفسانە بەرهەمی بیرکردنەوەی داهێنەرانی پێشووە، لە ناکاودا دێتەوە ناو بیرکردنەوەی ئەمڕۆمان‌و نوێبەخشیی خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە، واقیع بەها و بەهانەکانی قبووڵ ناکات، یان بە درەنگەوە قبووڵی دەکات و هاوتا و هاومانای لەگەڵ خۆیدا ڕێکی دەخات. نوێبەخشی لە شیعردا بڕوابوونی شاعیرە بە خودی بەهێزی خۆی. واتە: خودی ناو شیعر، کە خودێکی ئازا و دەگمەن و جوانیویستە. کاتێک بوێریی ئەوە دەکات دەربڕین لە دێرینیی مرۆڤ و شێوازی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی گەردوون بکات، هەست چۆن دەچێتە ناو شتەکان و لە کردار و پەیوەندییەکاندا بەشدار دەبێت. بە کار و کارایانە ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت، چۆنیش زانیاری، یان سرووش و خرۆشی نووسین لە خۆی نزیک دەکاتەوە و وەریاندەگرێت، پاش لێ وردبوونەوە و تێڕامان دەیانبەخشێتەوە.

بوون دەبێتە جێگای سەرنج و پرسیاری کاریگەر دەهێنێتە ناو چەقی کارکردن و بیر لە بەئەدەبیبوونی دەربڕینەکانی دەکاتەوە. نەک لەناو سێبەری ڕێبازە جۆر

جیاکارە ئەدەبییەکان دابنیشێت و بۆ چالاکبوون و خۆبوونی خۆی، خۆری کزیی دەستەوەستانی هێندە تینی پێ نەدات، فریای بەخشین نەکەوێت.

هاتنە ناو یەکی چەندان شێواز و بیر و بەڕێوەبردن داگیری بکات، ڕێگای دەرخستنی پەیوەندییە هەستییەکانی خۆی لێ بگرێت. لەم ڕێگرتنەشدا شیعری نموونەیی و باڵا بزر دەبێت. لەم بارەدا نادڵنیایی چرکەساتی نووسین دەگەیەنن بە چالاکبوون و خۆبوونی خۆی. شاعیر لە ئاستێکدا، کە شیعرییەت دەهێنێتە ناو ڕستە و وێنەکانی، لە مۆسیقایەکی خوڕدا تاقی دەکاتەوە. ماوە و مەودایەکە خەریکی دۆزینەوەی یاری و پەیوەندییە نادیارەکانی شیعرە، هەست و بیری خۆی بە جۆرێکی ئێستێتیکی بەکارهێناوە. وای دەبینێت هاوارێکی هێمنە لە دەروونێکی بریندارەوە پێی دەگات، لە پلەیەکی هۆشیاریدا چوارچێوەیەکی هەستەوەرانەی بۆ دۆزیوەتەوە، بەڵام هیچ جۆرە کاریگەرییەکی لەسەر نەوەی دوای خۆی بەجێ نەهێشتووە، نەوەی دوای خۆت هەمیشە لە ئاراستەیەکی کاریگەردا بیرۆکە و هونەری وریاکردنەوە وەردەگرێت.

ئەم دیاردەیەی، کە نەیتوانیوە شێوازێکی بەزەبر بێت و دابکشێتە ناو نەوەی دوای خۆی، لە وێنەی دەستلێدراو و باوخواز و گیراودا ماندووبوونی کەسی ناوەندی دەقەکانی حەساندووەتەوە و وێنەی خۆڕاپسکێنی نەخستووەتە ناو بیرکردنەوەیان. واتە: لەم بار و بوارەدا شاعیرێکی بێ دەسەڵاتە.

گفتوگۆ لەگەڵ ئەو شتانەدا دەکات، کە دەیانزانێت و

هۆکاری ئازارە تایبەتییەکانی خۆی بوونە. خۆڕسکیو هەستیارییەکانی ڕادەکێشێتە ناو دەربڕینەکانی و دواتر دەربڕینەکانی دەکات بە شیعری یەکئاست، بەڵام پەیوەندییەکی ئەفسوونی هەست پێدەکات و لە ئاراستەیەکی هۆشیاریدا دەستەبەری دەکات. نموونە: وەک لە شیعری: (گۆڕستانێکی کۆچەری)، یان لە شیعری: (کرێوە)، یان لە شیعری: (ماڵەکەم)، یان لە شیعری: (گومان)، یان لە شیعری (ئەزموونی با) دەردەکەوێت.

ئەفسوونێک بۆ خوێنەر دەخولقێنێت، کە لەگەڵی بەردەوام بڕوات و دووچاری بێزارییش نەیەت. بەردەوام خورپە و نادیارییەک چێژ و هێزی بەدواداچوونی بەرز دەکاتەوە. (ئەمە گرینگییەکی تایبەتە بە ئەفسوونی شیعرییەت و بەهرەو دەرکەوتن.) لەگەڵ ئەمەشدا خۆشی لە شاعیرانی پێشە خۆی ناچێت، شیعرییەت لە خۆڕسکی خۆی هەڵدەقوڵێنێت و ترووسکاییەکەی دەکات بە مەشخەڵ. مەشخەڵ بەو مانایە نا وەک: دیاردە، یان دەرکەوتە، یان ڕووداو. بەو مانایەی بە ڕوونی دیاری خستووە.

مرۆڤ، کە پەنا بۆ سروشت دەبا، وەک پەناگەیەکی باڵای گیان تێی دەڕوانی، خۆی لە مەترسیی دۆخ و دابڕانی زۆرەملێیی و ناجێگیری واقیع بەدوور دەگرێت. لەو ماوە و مەودایەدا شیعری سروشتی، یان ڕۆمانسی جۆرێک جێگای دڵنەوایی ئایین دەگرێتەوە و هەست تێیدا بەرز دەبێتەوە بۆ پلەی دەسەڵاتی گیان، نەمری و مانەوە و دۆنایدۆنبوون لە زەینیدا جێگا دەکاتەوە. ئەم شاعیرە زۆر کاری لەناو سروشتو هێماکانی سروشتدا کردووە، ئەمەش وای

کردووە، کە تێگەیشتن لە شیعرەکانی تاڕادەی گۆرانییە میللییەکان ئاسان بێت. مرۆڤ لەناو سروشتدا پەراوێز خراوە، ئەم ئاستە بەردەوام دەبێت و بە بارێکی ¬دیکەدا دەگۆڕێت بۆ پەراوێزخستنی سروشت لەناو هەستی مرۆڤدا. مرۆڤ لە پێکهاتەی بوون و نەبووندا، توخمی ناوەندە و سروشتی پێ بە پیت و هەستیار و بەرهەمدار دەبێت. هەستێکی گەرم دەگەیەنێتە گیاندارەکانی لەسەری کۆبوونەتەوە، بەڵام تاڕادەی توانەوە ئاوێتەی سروشت نەبووە. ڕستە و وێنەی واش دەبیندرێن سەرزەنشتی سروشت دەکات و توندڕەوی‌و دژایەتیکردنی پێوە دیارە.

شێوەیەکی نەدرکێندراو لە زماندا هەیە. ئەو شێوە نەدرکێندراوە دەبێتە ئاماژە و زمانی شیعری نموونەیی و باڵا، ئەم شێوە نەدرکاوە لەم کۆشیعرەدا ونە.

لە کرۆکدا شیعر پەیامێکی زمانییە لە دەربڕینی ئێستێتیکادا. شیعر لە زمان و شتەکان پێکدێت، بەڵام زمان ناوەندێکی ڕاستەقینەیە و لە ڕێکخستنێکی تایبەتی زمانیدا دەبێتە شوێنێک، یان تایبەتکاریی شوێن بۆ یەکگرتنەوەی جوانییەکان، یان بەیەکگەیشتنی پەیوەندیی جوانییەکان و هەستیارکردنیان لە باری دەرکەوتن و پێکهێناندا.

زمان بە تەنیا داهێنانێکی تەواو پێشکێش ناکات، بگرە (زمان) و (شتەکان) داهێنانی تەواو پێشکێش دەکەن و دەبن بە وێنە و هارمۆنیای پەیوەندییەکان. ئەو زمانەی شیعر بەرهەم دەهێنێت لەگەڵ ئەو زمانەی چیرۆک و پەخشان‌و ڕۆمان و شانۆنامەی ..... تاد، پێ دەنووسرێت ناکۆک نییە، یان ئەو زمانەی کۆمەڵگا بەگشتی بەکاری دەهێنێت.

شیعری نموونەیی و باڵا زمانی ئاسایی ناشێوێنێت، بگرە دەیخەملێنێت و لەناکاو نائاسایی بەرهەم دەهێنێتو دەیدۆزێتەوە و دەیکاتە ڕووداو و دیاردەیەکی جوان. لە ڕێگای زمانەوە شتەکان دەخاتە سنووری خۆیەوە و ئاسۆی زمان و خەیاڵی شتەکان لە خۆیدا دەکاتەوە.

داهێنەر لە بەکارهێناندا هێزی وشە دەناسێت، لە کاروکردەی بە ڕستە، یان بە وێنەکردندا، نهێنیی ئەم هێزە دەدرکێنێت. ئەم شاعیرە لە بەکارهێناندا وشە دەناسێت، بەڵام لە کاروکردەی بە ڕستە، یان بە وێنەکردندا، نهێنیی ئەم هێزەی پێ نادرکێندرێت و نهێنیی هێزی وشە نادۆزێتەوە. لە کاتی کێشانی وێنەدا خەیاڵی ناشێوێنێ. واتە: ئەو خەیاڵەی دەبێتە ماوە و مەودای وێنە، لێڵی ناکات و ڕووبەرەکەی بە ڕوونی پیشان دەدات.

کەواتە: تەنیا لە چوارچێوەی پاراویی وشە لە ڕستەدا بایەخی بە زمان داوە. زمان لەناو هەمووماندا بڵاوە و تەواوی کۆمەڵگا بەرهەمی دەهێنێت. لە بەکارهێنانی ئەم جۆرە زمانەدا هیچ هەڵەیەکی شیعری و زمانی ڕوونادات. وەک ئەو زمانە میللییەی مەقام و بەیتە کوردییەکانی پێگوتراوە.

تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت لە بیر و کاربۆکردنی داهێنەربوونی (دەرکەوتە) و (دیاردە) و (ڕووداو) نییە. ئەم جۆرە خەیاڵکردنە لەناو بازنەیەکی تەسکدا تەنیا مل بە ڕۆشنبیرە پاش خاپەرۆکەکان با دەدات. ئەگینا تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت لە بیر و کاربۆکردنی داهێنەر هەرەم نییە. هەموو شتەکانی تێدا کۆببنەوە و دەربکەون.

شاعیر لە هەر جوانییەک خرۆش و چەمک و هێزی گیانی و هونەری داڕشتن وەردەگرێت. هەر جوانییەکیش فۆرمێک و ڕوخسارێکی جۆر جیاکاری هەیە. هەر یەکەیان هەڵگری ڕوخسار و مانا و بەها و هێزی پیرۆزی خۆیانن. کەواتە: ئەو هەموو جوانی و فۆرمە وەک یەک تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی دەبێت. ئەگەر یەک تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت وەربگرن، ئەوە بەبێ هیچ دوودڵییەک لە درێژەی بەردەوامبوونی نووسیندا دووبارەکردنەوە دەبێتە دیاردەیەکی بێزارکەر. کەواتە: هەر شیعرێک تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەتی هەیە. نەک ئەزموونێکی بە پیت و درێژ لەناو یەک تایبەتکاری و خەسڵەتدا گیری پێ بخورێت و بوەستێندرێت، بەو نیاز و بیانووەی دەبێت تایبەتکاریو خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەبێت، لە هێڵی کارکردن و بەرهەمهێنانیدا وەک ئەزموونێکی یەک شێوەیی خۆی ئاشکرا کردبێت و ناسنامەی و بوونی باڵا بێت.

ئاوێنە یەک ڕوخساری بۆ ئێمە هەیە، بەڵام ئێمە یەک ڕوخسارمان بۆ ئاوێنە نییە. پێویستە ئەو بازنەیە بشکێندرێتو ئەو بۆچوونە هەڵوەشێتەوە، کە گوتراوە دەبێت شاعیر: (دەرکەوتە و تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەبێت)، بگرە دەبێت بەهرەی بە زانیاریو خۆبەپیتکردن مشتوماڵ بکات و دەرکەوتنی کاریگەر و گرانابییەک بخاتەوە، لە پێکهاتەدا تایبەتکاری و خەسڵەتی خۆی بباتەوە ناو (زمان) و (شتەکان).

(سەرم پڕیەتی لە سێبەر)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (سەلاح محەمەد)ە. ساڵی (٢٠٠٧) لە دووتوێی (٢٦٨) لاپەڕە

لە چاپخانەی (روون) لە سلێمانیدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (سۆراخ، تەرمی پۆستەکان، ئا ئێستا، سەما لەودیوی دەرگا داخراوەکە، تەرمەکانی سەر ڕەشەبا، شێت، باخە ڕەنگاڵەکانی خۆکوشتن، سەمای گوڵە بەفرینەکان، ڕۆژە بێ مەزارەکان، گوناهی ئاڵ، تەریوان، ساڵێکی تر، گۆڕستانێکی کۆچەری، گوناە، گۆرانی، ترپەی پێ، نیشتنەوە لەژێر بارانی ئێوارەدا، گۆرانییەکانی کچە بچکۆڵەکەم، ملوانکەیەکی زێڕ، پەلکەزێڕینە، ساتەکانی چەند درەختێکی بەرباران، چاوەڕوانی، قریشکە، دوایین وێستگە، دڵم خستووەتە پەرداخێ فرمێسکەوە، بۆ خۆشەویستە شێتەکەم، دەرگا، دیدەنی، هانا، کرێوە، چەند بەشێکی ¬تری ونبوون، واگۆنی شەو، گەڕان، سێ هەناسە، گڵۆپێکی شکاو، پاکبوونەوە، سەفەر مەکە، ئێمە یەکتری ناناسین، ماڵەکەم، وردە شووشە، بڕوا بکە، نۆ وێنەی ئاسایی، دڵت بەجێ بێڵە و بڕۆ، چەند بەشێکی دیکە لە گیانێکی تەزیو، نەسرەوتن، هەنگوینە خوێن، ئێوارەیەکی پەمەیی، بازۆڕییەکان ئێواران بەرەو ئاسۆ هەڵدەفڕن، لەسەر شۆستەیەکی بەجێماو، دۆخێکی تر، تۆ، باڵندەیەکی سپی، بێ تۆ، دڵیش تۆراو سەفەری تر بەرەو پایز، چرایەکی شکاو، دارستانێک بووە خۆڵەمێش، دڵە ئاسنییەکان، باڵندەکانی ئاو، دووکەڵی نامۆیی، کۆچ، تەمەنی وەنەوشە، پەپوولە، لەسەر ئاگر، ئەویش نانوێ، ئەو کاتانەی جوانتر ئەبی، دوانامە لەژێر یەکێ لە گڵۆپەکانی دار تەلێکی شەقامی شار، بۆ ئەو شەوەی لەیاد ناچێ، ملوانکە، چاوەکانت، گوڵە سپییەکان، ئیتر پەرداخەکە شکا، گومان، سەرم پڕیەتی لە سێبەر، ماڵێک لە تەم، کەسێ، ئای، دڵنیایی،

ببووره لات نەمامەوە، مردن لەناو سەبەتەیەک هەناسەی شێداردا، بەجێمانی دوا ئاهەنگە تاریکەکە، هێشتا، سکێچی سەعاتە نەرمەکان، فیردەوسی ڕەش، فیولین، کە لە عیشق پەڕیتەوە، سەما، سوپاس، هەناسە، ئێوارە ساردەکان، ئەزموونی با.)

سەفەر مەکە

سەفەر مەکە
دڵم ئەڵێ ناتبینمەوە
فێرە گریانێکی سەخت بووم
دەستم پێکرد ژێر نابمەوە
دنیا ڕەنگی فرمێسکی ئینسانی گرتووە
خۆشەویستی تابووتێکە
زۆر کەسی تیا پاڵکەوتووە.

* * *

سەفەر مەکە
دەبا گۆرانییەکی ترمان بسووتێ و
دڵمان گەرم بکەینەوە
فێرین خەمێک،
هەموو شەوێ
بەسەر ڕۆحمانا بەینەوە
نە لێمان جیا ئەبێتەوە
نە لێشی جیا ئەبینەوە.

* * *

ئەم بارانە
هەموو هەناسەکانیشی تەڕ کردووە
بە ڕووتی لەژێر بارانا
ئەستێرەکانیش نوستووە

تۆ نانوویت و
دڵت لە شەوی حەسرەتا لێ کەوتووە
بۆیە چاوانت دایە دەست،
ئەو ناڵەی
کە خۆشی لەم جەنجاڵییەدا لێ ون بووە.

* * *

سەفەر مەکە
دەرگا نییە نەکرێتەوە
تەنها پەنجەرەی ڕۆحی تۆ
جاران کە سەرم ئەنایە سەر شانت
چۆلەکەیەک،
لە لێوەکانت هەڵئەفڕی
دنیا ئەبوو بە ڕەنگی تۆ
ئێستا نە تۆ
نە ئاوازێ
تێکەڵاوی ڕۆحم نابێ
شەوان ورد ورد لە خۆم ئەخۆم
چونکە نازانم تۆ بۆ کوێ و
ئەمشەویش من،
بۆ کوێ ئەڕۆم؟

* * *

وەرە ئەمشەو
تاقە گوڵە نیگایەکت
بە پەنجەرەکەما هەڵواسە
ئیتر لای کەس نایگێڕمەوە
دڵم ماتە،
نەک من،
بگرە دنیاش وەکو سەرم
ئەمشەو کاسە.

* * *

باوانی من
ئەوە دەریا،
خۆت نەتئەوت:
ئەیەوێ بگاتە پانتایی دڵەکەی تۆ
ئێستا بۆ بوویتە مەزارێ
دڵۆپێکیش ناگرێتە خۆ؟

ئەگەر ویستمان دۆخ و ڕادەی (کرۆکیجوانی- ئێستێتیکا) ی کۆمەڵگایەک بناسین، بار و بوار ئەوەیە: شاعیرە باشەکانیان بخوێنینەوە، پێشاندانی ڕادەی ئێستێتیکا دەبێتە هێز و توانای گۆڕانکارییەکان، هێز و توانای گۆڕانکاری لە شێوازی ئەدەبدا لە منداڵدانی (زمان) و (شتەکان)دا لە دایک دەبێت. شێوازی شیعری دوور نییە لە شێوازی بیرکردنەوەی ئازا و دەگمەن و جوانیویستی خودی شاعیر خۆی، دەرکەوتە و دیاردە و ڕووداوێکی ناو کۆمەڵگایە. هەستیارییەکانی بەرانبەر بە بوون و دیاردە خودییەکانی تێکەڵ بە دیاردە سروشتییەکان دەکات، لە گۆشەیەکی دیاریکراودا و بە بیرێکی ڕۆمانسییانەی مەند و بێ کەفوکوڵ داماڵدراو لە هەڵچوون بە دوای پرسیارەکانی سروشتدا نهێنیخوازە. ڕۆمانسییەت زیاتر بیری مردنە و مردن دەگەڕێنێتەوە بۆ بنەڕەتی ژیان و ترس لە هەناو و جەستەی سروشتدا بەرجەستە دەکات. بۆ شاعیری ڕۆمانسی هیچ شتێک لە سروشتی پاک بەهرەبزوێن و سەرسوڕهێنەرتر نییە. ئەفسوونی گەرم و بەردەوامی دەداتێ و هەستەکانی دەهێنێتە دۆخی هەست بە جوانیکردنی نووسین و تواندنەوەی خود لە کرداری

نووسیندا. نووسینێک لە قووڵاییەکی شاراوەدا بۆ ئاستی پێشاندان و بینین بەرز دەکرێتەوە.

ئەم کتێبە لە گشتدا وەک شێواز و بابەت و زمان شیعرێکی یەکگرتووی درێژە، لە ڕواڵەتدا چەند ناونیشانێکی لاوەکی ئەم گشتە یەکگرتووەی هەڵوەشاندووەتەوە. ئەگەر ئەو ناونیشانە لاوەکییانە هەڵبگیرێن و هێڵی دەستپێکردن و کۆتاییهاتن ڕوونتر دەردەکەوێت.

سەلماندنی بوونی دەروون لە شیعردا و پاشان ناساندنی لە هێڵێکی تەواودا مەحاڵە، ڕاز و خولیا و گومانە کەسییەکانی شاعیر (کەسی ناوەند) ئاسۆیەک دروست دەکەن و لەناو تۆڕی بەکارهێناندا کۆیان دەکاتەوە. خوێنەریش زیندوویێتی پێدەدات بۆ مانەوە و بەردەوامبوون.

پێکهاتەی گشتیی کتێبەکە: یەک بنیاد و یەک زمان و یەک ترپە و ئاواز و یەک بابەت، یان دەربڕین و دەربڕینکردن، یان شێوازی دەربڕین و دەربڕینکردن ئاست و ئاراستەیەک بەڕێوەی دەبەن، بەهۆی ڕەوانیی زمان مانا و مەبەست بە ڕوونی دەگەیەنێت، یان پەیامی خودێکی ئازار چەشتوو دەگەیەنێت. لە کاتێکدا مەبەستە ناوەکییەکانی شیعر پەیامێکی زمانییە و سروشتە تایبەتییەکانی ئێستێتیکای پێدەخوێندرێتەوە.

شاعیر لەم کتێبە شیعرییەدا بە مێشکێکی نائارام و نائاسوودەوە دەچێتە ناو کاروکردەی نووسینەوە، خودی جەزرەبەدراو و ئازارچەشتووی خۆی پێ هێورکردووەتەوە. هەست بە نامۆییبوونی خودی خۆی زۆر زاڵە و کۆی ئازارەکانی تێدا دەرخستووە، بە شێوەیەک لە شێوەکان،

به ڕاناوی کەسی یەکەمی تاک، شاعیر ژیاننامەی تایبەتیی خۆی تۆمار کردووە. منی ناو دەق و هەموو منەکان، منی ڕاستەقینەی شاعیرن، دەکرێت وەک ناوەند نەزانراوەکانی لێوە بزانین، یان بە دوایاندا بگەڕێین. بەهۆی بەردەوامیی ئەو هەست بە نامۆییکردنەش ئەزموونی کراوە و کاریگەرترو خەملێوتر بووە.

ئایاری ٢٠٠٩ هەولێر

کتێبی سێیەم

قەڵەمکێشی دە شاعیر بە وشە

تێبینی

له بەرهەمهێنانی ئەم قەڵەمکێشانەدا هەوڵم داوە خۆم بەدوور بگرم لە پانتای ئەو نووسینانەی شاعیرەکانی تێدا باس کراون، ئەو خاڵ و هێڵانە بوونەتە جێی سەرنج و تێبینیی من، کە شیعر لێی پرشنگ دەداتەوە و لە وێنەی فۆتۆگرافیی شاعیرەکانیش وردبوویمەوە، لەو دەرخستنەدا پەیوەندیی ناوەندم دۆزیوەتەوە و نوختەی بینینی خۆم بەهێز کردووە.

شاعیر هەبووە تەنیا وێنەیەکی بووەتە مایەی سەرنج و تێبینی، هەشبووە چەند وێنەیەک. ئەو خاڵ و هێڵانەی لە ڕوخساری وێنەکان دیارکەوتوون و بەدیم کردوون. ئەو خاڵ و هێڵانەی لە شیعرەکانیشدا پڕشنگیان داوەتەوە بە یەکیانم گرتوون و بۆ قەڵەمکێشەکان بوونەتە هەموو شتێک. لە خاڵ و هێڵی ڕوخساری وێنەکان بەکارامەیییەوە بەرەو ژیانی گەرم و گوڕ و سەرچاوە دەڕۆن، لە شیعریشدا لە ژیان دەسڵەمێنەوە و بەرەو سەرەتایی دەگەڕێنەوە. خاڵ و هێڵەکانی ناو شیعر، ملکەچیی خاڵ و هێڵەکانی ڕوخساری وێنەکانن. لە خاڵ و هێڵی ڕوخساری وێنەکان شکۆ و میهرەبانی بۆ ژیان دەگەڕێننەوە، لەو بەیەکگرتنەدا خاڵ و هێڵی ڕوخساری وێنە و شیعرەکانم بچووک نەکردووەتەوە

بۆ ئاستی مانایەکی دیاریکراو، بگرە ئاسۆ و دوورییەکم لێ کردووەتەوە بەرەو ئاستی بوون و خۆبوونی و پەیوەندیی ناوەند، کە کرۆک و ناوکی شتەکان و ئەزموونی گشتییە، لێکدانەوە و فۆرمی هەمەلایەن وەردەگرێت و خۆمانی لەناو دەناسینەوە و دەناسێنین. بۆ خۆناسین و خۆناساندن و خۆنوێکردنەوە، هەمیشە پێویستمان بەوەیە بگەڕێینەوە بۆ لای ئەزموونی گشتی، کە داڕشتنی خودی ژیانە.

قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە

شیعر پێویستە هەمیشە لە سەرەتاوە تەماشا بکرێت و باس بکرێتەوە. دوو دیوی بەرجەستە نەکراوی هەیە، ئەم شاعیرە ئەمڕۆ لەگەڵماندایە و شاعیرێکی زیندوو و داهێنەرە، سبەینێش نەمرە و لەگەڵماندا دەمێنێتەوە. ئەوەی لە ئێمەی نزیک دەکاتەوە خەیاڵی تایبەتی دەقەکانییەتی، داهێنانیش دواخستن قبووڵ ناکات، هەمیشە دۆخی گونجاندنەوە بۆ خۆی دروست دەکاتەوە و دەبێتە شکۆداریی شیعری بێگەرد، سەردەمەکان لە خۆیدا بەرهەم دەهێنێتەوە. تەنیا ئەو شیعرە وێران و بەدبەخت دەمێنێتەوە، کە ئایدۆلۆژیا توخم و دۆخی پێکهێنەری بووە. دۆخی گۆڕان لە دەست دەدات و دۆخی چەقبەستن وەردەگرێت. خانەوێران: ئەو شاعیرەی ژەهری ئایدۆلۆژیا هەڵدەلووشێت.

مرۆڤی هەستپەروەر، کە هەستی ئێستێتیکیی شیعری لا دروست دەبێت، لە کرانەوە و تێڕوانینیەوە دەکەوێتە ناو خەمەوە، شوێنەواری خەمیش لە بیرکردنەوەیدا بنبڕ ناکرێت، وەک بەخشینی پەیامێک جێی خۆی دەگرێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و مەبەست. کردەی شیعری ئاسایی کردنەوەی بارە خەمگینییەکەی و پڕشنگ هاوێشتنیەتی، تا باری خەملین و پەیوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پێوەنداربوونەی

تووشی تاراوگەی ناخ دەبێت، لەناو خۆیدا هەست بە نامۆیی و هاودەمی هەمیشەیی خەم دەکات. خەم نەک گۆشەگیربوون. لەم بارەشدا پەنا بۆ دۆزینەوەی شوێنێکی وەک شاری پاکزاد، دەستەبژێر، یان بەهەشت نابات، تا ئاسوودەیی گیانی تێدا دەست بکەوێت. شوێنی ئاسوودەیی بۆ ئەمی هەستپەروەر تەنیا شیعری ڕاستەقینەیە. لە شوێنی ئازار و ئەشکەنجەدەر کۆچ دەکات بۆ شوێنی ویست و هێزی وشە و ئاستە دەنگییەکان، هەستو بینینی دەگۆڕێ لە دەربڕین لە سروشت و کارکردن لە کەرەستەکانییەوە بۆ دەربڕین لە ژیان و مرۆڤ و پەیوەندی دروستکردن لە نێوانیاندا. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشێکی بەکوڵ، بەڵام نابێتە هەڵسووڕێنەری شتەکان، تا هەست و هێز و شێوەی پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گوڕ و تینێکی بێ ئەندازە بخوڵقێنێ.

ئەم شاعیرە لە بنەڕەتدا خاوەنی تێڕوانینێکی ڕۆمانسیی هەستییە. هەست لە شیعرەکانیدا ڕەگەزێکی زۆر گرینگ و سەرەکییە، بە هۆیەوە خودی خۆی دەهێنێتە دی و بە کردەی لەدایکبوونی شاد دەکات و خودی خۆی دادەهێنێتەوە. بە بۆچوونێکی ژیرانەوە مامەڵە لەگەڵ زمانی ڕۆمانسیی هەستی دەکات هێزی تیشکدانەوەی تێدا بەرهەم دەهێنێ، بەڵام ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمانی نەدۆزیوەتەوە، دۆزینەوەی ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمان، شایەنی سەرکێشی بۆکردنن. ترپە و ئاوازی زمانی کوردی لە شوێنە نەناسراوەکاندا نەهاتووە، ڕەگی لەناو گەرمی و نەرمیی خاکدا بەهێز بووە، پەیوەستە بە کولتوور و ئەو

نیمچە شارستانییەی دروستی کردووە. لە ڕۆمانسیی هەستیدا تێڕوانینی تەواو باڵا و پڕ: بۆ ناوەندی ڕوودا و و ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە وێناکردنی تاکە کەسیو گیانی بەهێزی هونەرمەندێتی هەیە، کۆششی بۆ ئەمەیە: ئەم وێناکردنە وەک ئەزموونێک لە فۆرمێکی شیعریدا گەڵاڵە بکات، دیدێکی ڕۆمانسیی قووڵ لە ڕێگای هەستەکانەوە بخەملێنێ، پاشان وەک نموونەیەکی نوێبەخش نیشانی بدات، ڕۆمانسییەت دەربڕینە لە هەڵوێستێکی ویژدانی، کە بوون ڕەنگ و شێواز و وێنەیەکی تازەی پێدەدا، پەیوەندیی بەردەوامی لەگەڵ ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە پەیوەندیی پچڕپچڕ و هەڵوێستە لە ژیان و جیهان و بوون وەریدەگرێت. لەگەڵ دۆخێکی کارەساتباردا ڕووبەڕووی دەکاتەوە. هیچ هونەرێکیش لە واقیع جیا نابێتەوە. چاوگی ئەفسوون و هونەرە سەرسوڕهێنەرەکان قووڵاییی واقیعن‌و کرانەوە و جووڵانەوەن بەسەر ژیانی دەستەمۆنەبوودا.

ئەو جوانییانەی ئەدەب دۆزیویەتییەوە و لێی دواوە، زۆر کەمترە لەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە. ڕووبەڕوو دێنە ناو ژیانمان و کاریگەری دەبێت. جوانیبەخش لە ئاستی تواناییدا بەهرە و سرووش و ڕۆحە پەیامدارەکان ڕێنوێنی دەکەن.

ڕۆمانسییەت لە یەک سەرچاوەوە هێز وەردەگرێت. ئەمیش چاوگی خەمە، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ تاراوگەی ناخ‌و بەردەوام لەناو وێناکردنی ڕابردوودا دەژی، وێناکردنی ڕابردوو هۆکارێکی بنچینەیی و زاڵە. پلە بە پلەش ئەم هەستەی لا قووڵ و بەهێز بووەتەوە، تا خاڵی دامەزراندن، بەڵام مانەوە لەناو ڕابردوودا دەربڕین لە ژیان و هەست و

بینینی تازە ناکات، چەشنێکی دیاریکراوی مرۆڤ و سروشت دەخولێنێتەوە. هەر لەسەر ئەم بنەما و بنچینەیەشەوە بەردەوامی بە توانای ڕاستەقینەی خۆی داوە، هەستێکی قووڵی ڕۆمانسی لە قووڵیی بیرکردنەوەی دەدۆزینەوە.

ئەو خاڵەی جێگای سەرنجە، کولتووری خۆماڵی ئەم شاعیرەی شەیدا و هۆگری خۆی کردووە، ئەم کولتوورەی بەشێک لە شاعیرانی کوردی پێگەیاندووە. ئەو کێش و بڕگەو سەروا و ترپە و ئاوازەی: (مەولەوی و گۆران) هێنایانە ناو شیعری کوردییەوە. ئەم خۆی لێ لانەدا و پەرەی بە پیتی پێدا، کردییەوە کەرەستەیەکی خاو و لەبار، بەجۆرێکی نوێبەخش و هاوچەرخانە بەکاری هێناوە. لە بواری ترپە و ئاوازدا کۆمەڵێک هێما و نیشانەی دیکەی پێدا و ڕەوتێکی دیاریکراوی دۆزییەوە. لە کاتی ئەم ڕوودان و دۆزینەوەیەدا لە ڕواڵەت و کرۆک و ناوکی وشە و ئیدیۆم و دەستەواژەو پەند ..... تاد، ورد بووەتەوە. لەگەڵ نوێبەخشی لەتەنیشت یەکتری وەستاندنی دوای تێڕامان و ناسینی دووری و ئاسۆکانی تێکەڵی کردوون. لەم ڕووەوە وەک نوێبەخشێک خۆی لەناوەندی ئەدەبیدا ناساند و لەناوەندیش پەسند کرا. دوای ئەم شاعیرەش دۆخی ترپە و ئاواز لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا بە گوڕتر پەرەی سەند. تێگەیشتن و وریایی بەرانبەر ئەم تێکەڵکردنە هەبوو، واقیعی ترپە و ئاوازی قۆناخی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی بە جۆرێکی دیکە دەرکەوت و هەستەکانی ڕاهێنا.

ترپە و ئاواز لەگەڵ زماندا دێتە بوون، وێنەش ڕووناکییەکە لە وشەوە هەڵدێت و تەواو هەستیارە، شیعری کوردی لە

شەستەکاندا لەگەڵ دەرکەوتنی: (جەمال شارباژێڕی) شێوازو ترپە و ئاواز و وێنا و هێڵێکی وێنەیی دەگمەنی بەخۆوە بینی، کە پێش ئەم بەخۆیەوەی نەبینیبوو. دەقی: (کردگار- فرمێسکی نهێنی، کۆ شیعر - چاپخانەی کامەران، سلێمانی، ساڵی ١٩٦٨، ل: ٦٣ تا ٦٧) لە ئەزموونی سەرەتاکانیەتی. مامەڵەیەکی نائومێدانەی لەگەڵ پرسیارەکانی بوون و نەبوون کردووە، تێهەڵکێشی یەکتریان دەکات و لەسەر بنەڕەت و چۆنیەتیی بیرکردنەوەدا لێکیشیان جیا دەکاتەوە. گرینگیی شیعرەکە لە ڕایەڵ و هەڵسووڕاندنی پرسیارەکانیدایە، ڕووداوەکانیشی لە دەرەوەی کات و شوێنێکی دیاریکراودا ڕوونادەن. لە دەرەوەی کات و شوێنیشدا هاوتاییەک بۆ خۆی لەگەڵ خەیامدا دەهێنێتە بەر دید، پاشان گفتوگۆو هەوڵدان بۆ لێک تێگەیشتن، یان پرسیارەکانی خۆی لەسەر هێڵێکی درامیدا دەباتەوە ناو پرسیارەکانی خەیام و درێژەی پێدەدات، (خەیام) و (ئەو) هەردووکیان ئاماژە بە یەک خەسڵەت و نیشانە و سەرچاوە دەدەن، لە خاڵێکی وروووژێنەر و گرینگدا بە یەک دەگەن. گومان لە پرسیاری بوون و جیهانناسی دەکەن. پرسیارەکانیش کاریگەرییان بەسەر سۆزەوە هەیە، بەهۆی سۆزەوەش دەیباتە ناو ڕایەڵی هۆش و هەستەکان و دەیخەملێنێ. دارڕژان و ئاوازەکەشی لە بارانی نمە دەچێت، کاریگەریی زۆرە بۆ ئارامبوونەوەی دەروونی خەمبار. شێوازیشی بۆ قۆناخی سەرەتایی شێوازێکی لەبار و گونجاو و داهێنەرانەیە، جۆرێک تۆوی نوێبەخشی تێدا وەشاندووە. تاکو ئێستاش ئەم شێوازە ماوە و لەملا و لەولای شیعری کوردیدا کاری پێدەکرێت.

ئەم بزاوت و جووڵە و مانەوەیەش لە سروشتی داهێناندا بەهایەکی ئێستێتیکییە، جوانی و شێوازی بەرهەم هێناوە. بەهای ئێستێتیکیی بەهرە و سرووش دەبەخشێتە مرۆڤی نموونەیی و کاریگەری دەبێت لەسەر پەروەردەکردنی ئاگایی کۆمەڵگا و کەسایەتی دەخەملێنێ.

شیعری ئەم شاعیرە: لە وەرگێڕاندا بەهای شیعرییەتی لە دەست دەچێت. وەرگێڕان ناتوانێت کرۆک و ناوەرۆکی شیعر بەتەواوەتی نیشان بدات. شیعرێک وەردەگێڕدرێت، نازاندرێت ئەم شیعرە وەرگێڕدراوە چەند ئەم شیعرەیە، کە لە زمانەکەی خۆیدا وشەسازی و خوازە و لێکچوواندنی تێدا بەکارهاتووە. ئەو توانا زمانییە و ئەفسوونە زمانییەی دەگوازرێتەوە، یان لەدەست دەچێت و مانا دەگوازرێتەوە. ڕەنگە وردەکاریی شێواز و ڕوانینی گشتی، تا ڕادەیەکی باش بگوازرێتەوە، بەڵام ڕوانینی خوازەیی، ئەگەر مەحاڵ نەبێت نزیکە لە مەحاڵ. بە جۆرێک بە ئەفسوونی زمانی دەقەوە موتوربە کراوە، لە وەرگێڕاندا ئەفسوونەکە بزر دەبێت و نزیک دەبێتەوە لە مانای ڕووکار و ڕواڵەتی. لەگەڵ ئەم پێزانینەشدا شیعر تەنیا بۆ زمانی دایک. واتە: زمانی دەق نانووسرێت، ئەی کەناڵی وەرگێڕان، زمانی دووەم: چۆن دروست دەبێت. پەیوەندیی نێوان توانا زمانی و ئەفسوونی زمانی دەق، لەگەڵ زمانی دووەم: لە چ بارێکیدا وردەکارییەکان بەڕێوە دەبەن.

نیسانی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە

یەکێک لە خاڵە گرینگەکان، بۆ ژیانی نووسەر و ڕێزلێنان لە نووسین ئەوەیە: بە شێوەیەکی تەندروست و زانستی کاتی خۆی ڕێکبخات و باش بەکاری بهێنێت. ئەم جۆرە ڕێکخستنە نەک وەک نووسەر یارمەتی دەدات، بگرە وەک ژیانی فەرمانبەری و خێزانیش دەبێتە هۆ و هۆکاری یارمەتیدان‌و کارایی ژیان. ئەمەش هەستێکی تەواو داهێنەرانەیە و پەیوەندیی بە داهێنان و پەیوەستبوون بە داهێنانەوە هەیە. بەم شێوەیە هەلومەرجی سوود وەرگرتنی بۆ دەرەخسێت‌و خۆی لەگەڵ کاتی باش بەکارهاتوو دەگونجێنێت. لەم باروبوارەدا، کات دڵی نووسەر بە لای خۆیەوە ڕادەکێشێت‌و بەرهەمدار دەبێت لە ڕووی نووسینەوە، نووسەر بە قووڵی نووسین دەناسێت.

ناسینی قووڵیی شیعر، خاڵی بەهێزی پەیوەندییە بۆ یەکتر ناسینی شاعیر و خوێنەر، یان کۆمەڵگا. کەسێک، کەسێکی نەناسراو لە ئەستێرەیەکی دوور، یان دەوروبەرێکی پارێزراو، یان بە ژاوەژاو و پڕ مەترسی. هەست بە نزیکبوونەوەت دەکات، بە حەز و خولیای ئەدەبیی بێگەردەوە لەگەڵت دادەنیشێ و گفتوگۆی نێوانتان لەبارەی ئەدەب و جیاوازییەکانەوە گەرم دەبێت. هەر ئەم

ڕووداوەیە ئەدەبی کردووەتە دیاردەیەکی گەردوونی و سەرسورهێنەر.

ئەو پرسیارەی دەکەوێتە نێوان شیعر و کۆمەڵگا بە چ ڕێگایەک دەگاتە دۆخی شکۆمەندیی بەکارهێنان و داهێنان، شاعیر بە چ زانیاری و پێوەرێک ئاسۆی نێوان شیعر و کۆمەڵگا دەپێوێت. زمانی کۆمەڵگا کەمتر لەناو ڕۆشنبیریی نوێبەخشدا کارا و چالاکە، بگرە لە ئاستی دەستنیشانکردنی شتەکاندا ئەفسوون و هێزی خۆی ڕادەگەیەنێ. لە هەمان کاتیشدا زمانی کۆمەڵگا زمانێکی فرە دەنگ و فرە پەیوەندییە، توانای داهێنانی زمانی تێدایە و وزەکانی دەربڕین پەرە پێدەدات، پێویست نییە شاعیر وەک گومان و ترسێک لێی ورد بێتەوە و خۆی لێ تار و تەریک بگرێت، کۆمەڵگا بەردەوام لە ڕێگای داهێنانە هەمە جۆرەکانییەوە وزەی زمانی بەرز دەکاتەوە، بەڵام لە شیعردا زمانی، سۆزی بۆ خەون و داوا و پێشبینی و هەست ..... تاد، هەیە و ئاستێک دیاری دەکات و بەسەر پێکهاتە دەروونییەکانی دەکرێتەوە.

لە کرانەوەیدا کاکڵی کاکڵەکانە. دەستبڵاوی لە بەکارهێنانیدا مەبەست و مانا ماندوو دەکات، لە هەمان بەکارهێنانیشدا چڕکردنەوەی زیاد لە پێویستیش دیسان مەبەست و مانا ماندوو دەکات. لە هەردوو باری بەکارهێناندا زمان توانای پاراستنی بێدەنگی نامێنێت. (جەلالی میرزا کەریم) لە بنەماڵەیەکی سیاسی و ڕووناکبیر و شۆڕشگێڕدا، لە سلێمانی لە ساڵی ١٩٣٥ لەدایک بووە، بە بڕوایەکی پتەوەوە بەشداری لە ڕۆشنبیریی زمانی نەتەوەی خۆیدا کردووە.

زمان لە دەقی: (ڕازێکی دەروون – گۆڤاری توتن، ژمارە

٤ی ساڵی ١٩٦٩، ل: ٦٠) و دەقی: (بڕوای شار - گۆڤاری ڕزگاری، ژمارە ٩ی ساڵی ١٩٧٣، ل: ١٧)دا ڕووداوێکی دەگمەن نییە، درێژبوونەوەی ئەو زمانەیە دوابەدوای شیعری کلاسیکی دێت و پێبەپێ تا دێتە خوارەوە کاڵ و کاڵتر دەبێتەوە. زمان تێیدا ئاسۆی یەک ئاستی وەرگرتووەو پێکهاتە و سروشتێکی باڵا و جەربەزە ڕووبەڕوومان نابێتەوە. واتە سەرلەنوێ هەستی پێ ناکرێتەوە. هەست بە شتێک بکەیت و نەزانی چییە. سەرسامی و دۆزینەوەی نادیاری لەم نوختەی نەزانین چییەدا دێتە کایەوە و وەک کەرەستەیەکی خاو و پەی پێ نەبردراو فۆرمی زەینی وەردەگرێت.

زمانی لە خودی شیعرییەوە نەبردووەتە ناو خودی کۆمەڵگاوە، بگرە لە خودی کۆمەڵگاوە بردوویەتییە ناو خودی شیعرییەوە، جۆرێک توندوتیژی و ترس و تۆقانی خستووەتەوە. بەم شێوەیەش زمان دەوڵەمەند و ئەزموونداری نابێت، لە دەروونڕۆشنی بەتاڵ دەبێتەوە و هەست و نەشونما دەوەستێت. لەگەڵ ئەمەشدا بارودۆخی ژیانی حەفتایەکانی کۆمەڵگای کوردی و زەمینەی شیعریشی ئامادەیی ئەوەی تێدا بوو، ئەو زمانە وەربگرێت و قبووڵی بکات. لە ئاستی بەکارهێنانی هێماشدا قووڵایی هێمای نەپاراستووە، لە قووڵاییەکی پێویستدا هێما بەرەو ژیانێکی بزێو ناڕوات، بگرە بەرهەمێک دەهێنێتە کایەوە و لەناوی ڕوون دەبێتەوەو بەشداری خۆی ڕادەگەیەنێ. لەم ڕاگەیاندنەدا زمان پێویستییەکی بنەڕەتی مرۆڤانەیە و هەموومان بە شێوەیەکی هاوبەش بەکاری دەهێنین و کەڵکی لێ وەردەگرین. کەڵک

وەرگرتنێکی دیاریکراو و هەستکردن بە شکۆمەندیی دۆزینەوەی بەشێک لە هەقیقەت. ئەو هەقیقەتەی دەتەوێ لێی بدوێی تاقیکردنەوەی دەوێت و دەبێت لە ڕەفتاری ئاخاوتندا بەدی بکرێت. هەموو تاقیکردنەوەیەکیش کەرەستە خاوەکانی ژیان و جیهان لەباری دۆخ و شێواز و واتادا تازە دەکاتەوە و ئارەزووی پێشنیازکردن بەهێز دەکات، لە هەمان کردەشدا کاتێکی مێژووی ژیان و جیهان ڕادەگەیەنێت. ئەم کاتە ڕاگەیاندراوە، هونەری داهێنەری هەقیقەتە. بەشێک لە پێداویستییەکان بە ژیان و جیهان دەبەخشێت.

ئەگەر بتەوێت بەسەر شیعردا زاڵ بیت، دەبێت شیعر باش بناسیت. هەموو شیعرێک لە شوێنی خۆی پێدەگاتو دەناسرێت. ئەو هونەرەی ئەو بە دوایدا دەگەڕێت بیدۆزێتەوە ڕێک لەگەڵ ئەو شوێنەی شاعیرەکەی تێدا پێگەیشتووە گەشەی کردووە. پێگەیشتنی پێکهاتەی هونەری شیعر بە پێودانگی شوێن و کولتوورەوە پەیوەستە. واتە: بیرکردنەوە و وێناکان ئاکاری شوێن وەردەگرن. شوێن هێڵێکی بەردەوامە و لە فەرهەنگ و کولتووردا پێگەیشتووەو درێژ دەبێتەوە و دەگات بە هێڵی بیرکردنەوەی هەموو شاعیرێک. شاعیریش وەک پێکهاتەی سەرەکی و ناسنامەی داهێنان مامەڵەی لەگەڵدا دەکات. شوێنیش خۆی بە ئاکاری دانیشتووان دەڕازێنێتەوە.

(کاروانی وشەی ڕاچەنیو) کۆشیعری یەکەمی ئەم شاعیرە بووە . ساڵی ١٩٧٤ ئامادەی چاپی کردووە و بردوویەتییە چاپخانە و تەنانەت بووەتە فیلمیش . بە هۆی بارودۆخی سیاسی لە چاپخانە وەرگیراوەتەوە . شاعیریش

لەم کاتەدا بەغدای جێهێشتووە و بووەتە پێشمەرگە، ئەدیبی ناسراو: (محەمەدی مەلا کەریم)، پێشەکی بۆ نووسیوەو هەم بە ئامانەتیش لای داناوە. دوای نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول سالانێکی زۆر وەک پەنابەری دژە دەسەلات لە ئەمەریکا ژیا و لەگەڵ ڕاپەڕیندا گەڕایەوە کوردستان و هاتەوە ناو کۆمەڵگای پڕ جووڵە و زیندووی خۆی و کانگای هەڵڕشتنی هەستەکانی. کوردستان و کۆمەڵگای کوردی ناوو ناولێنانێکن، بوونی ڕاستەقینەیان لە شیعرەکانیدا هەیەو شادەماری خوێنین. ئەمیش لە هەر کوێیەک بووبێت خوێن بووە بۆ کوردستان، ماوەیەکی کەم تێیدا مایەوە، لە ١٩٩٣\١\١٤ لە هەولێر کۆچی ناکۆچی کرد، کەچی ئەم ئامانەتە سەرە داوێکی نەدرایە دەست کەس و هیچ هەوڵێکی دیاریشی بۆ چاپکردنی نەدراوە، کە گرینگترین کۆشیعری نوێبەخشی بزووتنەوەی ڕوانگەیە، دەربڕین لە زمان و فۆرم و شێوازی داڕشتنی ئەم بزووتنەوەیە بکات. شیعری شاعیرانی ئەم بزووتنەوەیە بە گشتی لەناو تەمومژێکی وشیارانەدا بارگاوی بوو بە ئایدۆلۆژیا، شیعری بارگاوی کراویش بە ئایدۆلۆژیا پەیوەستە بەو دۆخە ئێستاییەی، کە تێیدا دەژی و دۆخێکی نیمچە هەڵخەڵەتێنەرە.

گەردوون بە جۆرێک ترپە و ئاوازی دامەزراو، بە دوای یەکدا هاتنی تاریک و ڕووناکی و وەرزەکان ..... تاد، هەڵدەسووڕێنێ. ئەو جۆرە ترپە و ئاوازەی، کە گەردوون بەڕێوە دەبات، گواستراوەتەوە ناو دەروونی مرۆڤ و وزەیەکی زۆری لە بیر و مێشکی خستووەتە گەڕ بۆ هێنانە کایەی بەها ئێستێتیکییەکانی ژیان ڕێکخستن.

لێدانی دەمارەکانی لەشی مرۆڤ جۆرێک ترپە و ئاوازی بەڕێوەبردنن. گرینگترین ترپە و ئاواز لە ڕۆیشتنی مرۆڤەوە پەیدا بووە و خۆی لەگەڵ هەقیقەتدا گونجاندووە و جۆرێک چاوگی هۆشیاربوونەوەیە.

لە شیعریشدا لە یەکەم دێڕییەوە تا دوا دێڕی ڕۆیشتنێکی نەرم هەیە، ترپە و ئاوازی ئەو ڕۆیشتنە دەبێتە ئاهەنگ. شیعری ئەم شاعیرەش بە هۆی بوونی سروشتێکی ترپەو ئاوازییەوە، دەربڕین لەبارە بوونییەکان و دەرخستنی مانا دەکات، بەڵام تەنیا لە ڕێگای ترپە و ئاوازەوە ناگەینە ناخی ئەدەب، ناخی ئەدەب خۆرە و زەوی وەک پێکهاتەی مەوداکان بە دەوریدا دەخولێتەوە. ناشزانین کامەیان سەرچاوە و بنەوانە و کامیان پێکهاتەیە. هەر کاتێکیش بمانەوێ بە تەواوی ئەو زانیارییە بزانین و بناسین ون دەبین.

شاعیری داهێنەر، ئەگەر سەردەمێکیش بە مەبەست و ئەنقەست پشتگوێ بخرێت، ئەوە مێژووی داهێنان لە ڕۆژو ڕۆژگار و کاتی پێویستی خۆیدا، زۆر بەهێز و شکۆوە دەیهێنێتەوە ناو ماڵی ڕاستەقینەی ئەدەب. لە تەنیشت گڵۆپی بە شەوق و ڕاستییە ڕوونەکان ڕایدەگرێت. مێژووی بیرکردنەوەش، ئەو مێژووەی بۆ زیندوو دەکاتەوە، کە بەهرە و کۆششی خۆی دروستی کردووە و ڕەوایی بوونیەتی، ناتوانین لە ژێر کاریگەری دەرچین. مێژووی ئەدەب کۆمەڵێک شتن بە یەکەوە دەڕۆن و تێکەڵ بە کرۆکو ناوکی داهێنان دەبن. لەم بار و بوارەشدا داهێنەر هەر بە داهێنەریی خۆی دەمێنێتەوە. خوێنەری هەمە جۆریش

ناتوانێت خۆی لە ئەفسوون و کاریگەرییەکانی بە دوور بگرێت. پێوەری ئەفسوونی داهێنان شوێنی بۆ دەستنیشان دەکات. لەم دەستنیشانکردنەشدا پەیوەندییە داهێندراوەکان دەدۆزرێنەوە. بە دوای ئەوەدا دەگەڕێین، کە هەیە و قسەی لەبارەوە دەکەین.

مایسی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی لەتیف هەڵمەت بە وشە

بەختیاری داخوازییەکی هەمیشەیی مرۆڤە، بۆ بەختیاری کەسایەتی خۆی وێڵە و خەڵکانی دیکەیش ئازار نادات. ئەو بەختیارییەی بە تەنیا لە ناوچە بەرزەکانی شیعردا دەستکەوتووە و لە نێوان دوو کەوانەدا، جۆرێک فۆرمی خۆشەویستی بەخۆیەوە گرتووە. فۆرمی خودی، خودی شیعر، جیاواز و سەربەخۆ لە هەقیقەت و خەیاڵ، هەقیقەت و خەیاڵیش هەمیشە لە حاڵ و باری گۆڕاندان. یەک لەناو ئەوی دیکەدا جێگیرنییە و فراوان دەبنەوە. ژیانی سەرمەشقی شیعرەکانییەتی و بۆ گۆڕان و خۆشگوزەرانی ژیان، (جیاواز) و) سەربەخۆ) شیعری کردووەتە دروشمی گەشاوە و گەشانەوەی ژیان، هەموو دەمارە پێکهێنەرەکانی پڕن لە گەشانەوە و بەرزکردنەوەی ژیان و ژیاندۆستی. بۆ ڕێزلێنان لەم بار و بوارەدا، هونەری گفتوگۆ لە زەینیدا بەکاردەهێنێت. هونەری گفتوگۆ لە کارەکانیدا خاسیەتێکی زاڵن، وەک سەرچاوە و بیروڕایەک دەگەڕێتەوە لای، بە ڕاناوی نادیار ڕووی دەمی لە میللەتی چالاک و ڕۆحی مێژووە، بەتاسەوە لە ڕێگای هونەری گفتوگۆوە دەیاندوێنێت. ئەم هونەری گفتوگۆ بەکارهێنانە، کردارێکی هۆشیارانەیە و بەرهەمی بیرکردنەوەیەکی ڕۆچوو بەناو

ڕیشاڵی ڕۆشنبیرییە. بەشێوەیەکی گشتی هێزی بیر و هەست بەسەر هێزی زمان و هێزی داڕشتن و هێزی وێنەدا زاڵن. لە دەقی: (ساڵنامەی سەدەی بیستەم _گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە ٣ی ساڵی١٩٨٥، ل: ١٦١تا١٧٠(دا، ئەم زاڵبوونە بە هەموو پێکهاتە و ماناکانییەوە خۆیت پێشکێش دەکات. میللەت و نەخشی مێژوویی میللەت، هەموو هەستەکانی بۆ ئاستی خرۆشان بەرزکردووەتەوەو لە دەقدا پێکەوە کاردەکەن. لەسەرەخۆ و هەنگاو بە هەنگاو شاعیریەتی و تایبەتکاری خۆی قووڵ کردووەتەوە و گەشەی سروشتی وەرگرتووە. نوێبەخشی و گۆڕان لە خۆڕا ڕوونادەن، لە ڕێگای نیمچە کامڵبوونی هەستەکانی نووسەرەوە دەبنە (ڕووداو) و (دیاردە) و ڕوودەدەن. تۆوی ئەو نوێبەخشییەی ئەم شاعیرە، لە زەوی گەرم و نەرمی شیعری کوردیدا وەشاندی، لە شیعری کەسانی دیکەیشدا چرۆی کرد و سەوز بوو، بوو بە ڕۆشناییەکی ناسرا و و تایبەت و دیاریکراو.

ڕەگەزی گێڕانەوە لە شیعری کوردیدا لە ئاستێکی باڵادا نەبوو، ئەم هەوڵی دا لە ئاستێکی فراوانتردا بەکاری بهێنێت و کۆمەڵێک خاڵی دیاریکراوی تێدا دەرکەوێت و خوێنەریشی لێ نزیک ببێتەوە. بەهیچ شێوەیەک چاوی لە ناپاکیی دیکتاتۆر نەپۆشیوە و تاوانەکانی پشتگوێ نەخستوون، هەڵوێستی ئەدەبی بەرانبەر وەرگرتووە و لە ویژدانی خۆیدا. واتە: ویژدانی ئەدەب دادگایی کردووە. ئەم دادگاییکردنەشی بە مەبەستی ئاشکراکردنی خودی بەدە. تا لەوە تێبگەین خودی بەد لەناو کۆمەڵگادا چۆن ڕەفتار دەکات و چ گرفتێک

دەنێتەوە، گفتار و کرداری چییە و بە کوێ دەگات. ئەگەر نهێنییەک لە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا هەبێت، ڕەنگە ئەوە بێت بابەت سنووردار ناکات و بە هیچ پێزانینێکیش نووسین لای چالاکییەکی ڕۆژانە نییە. قەوارەیەکە لە دڵ و گیانیدا گۆڕانی بەسەردا دێت و شێوەیەک وەردەگرێت، شێوەی نووسین و دەقی خودی. لە قووڵییەکاندا پێبەپێ بەرز دەبێتەوە بۆ گۆڕان و گوێبیستی هاواری کپکراو، هەموو کات کاتی هاوارکردنە. تا دۆخێکی لێ وەرگرێت بۆ گەیاندنی و بە بابەتکردنی هاوار، ئەو هاوارەی دەسەڵاتی دیکتاتۆر لە دڵ و گیانی کۆمەڵگادا دروست کردووە. لە بوارە جۆرا و جۆرە ئەدەبییەکاندا کاری کردووە، وەک: شیعر، چیرۆک، ڕۆمان، شانۆنامە، ڕەخنە و لێکۆڵینەوە، وەرگێڕان، ڕۆژنامەنووسی ..... تاد، بێ وچان تەواوی توانای خۆی بۆ نووسین بەکارهێناوە. دەبێت ئەوەمان قبووڵ بێت لە هەلومەرجی ژیانی کورددا نووسەرایەتی کارێکی ئاسان نییە. دواتر، کە لە نووسیندا داهێنەر بوویت، هەزار خەنجەر لەسەر پشتتە. لەبەر چاوی ڕوونی نیوەڕۆدا، وەک کردەیەکی جەستەیی نا. بگرە وەک کەسایەتی لەناو چالاکییەکانی ژیانی ئەدەبی و ڕۆحیدا، دەتکوژن.

لە بنەماڵەیەکدا، یەک لە خەسڵەتەکانی ئەم بنەماڵەیە ئەدەبپەروەری و خوێندەواری بووە، لەناوجەرگەی گەرمیان: (کفری) لە ساڵی ١٩٤٧دا، لە دایک بووە، نیشانەیەکی گرینگ، کە بەدرێژایی ئەزموونی لەگەڵیدا هاتووە و بەردەوامیشە، توندی و ڕووبەڕووبوونەوە و بە گژداچوونەوەیەتی. ڕەنگە کاردانەوەی ئەم کەشوهەوایەی گەرمیی مەڵبەندی

لەدایکبوونی بێت، کە تاسەکانی بەم شێوەیە دەردەبڕێت و بەشێک بێت لە دەسەڵاتی ئەدەب، وەک هێزێکی ئامادەکراو و مەشق پێکراوی بیر و هەست، بەرانبەر لە دیکتاتۆر بگرێت. ڕاستەوخۆش توندییەکە نانووسێتەوە، هاوکێشەی نێوان دەسەڵات و کۆمەڵگا دادەڕێژێتەوە و دەیگۆڕێت بۆ ئاراستەی ئامانج و پەیام و کاکڵەی مەبەست، کە چالاکی داهێنانە. لە ڕێگای نووسینەوە دەربڕین لەم ئاراستەیە دەناسینەوە و دێتە دۆخی خۆپێناسەکردن و توانا و ئەفسوونێکی سەیری سووربوون، بۆ سەرکەوتن لەم خۆپێناسەکردنەدا خۆی ئاشکرا دەکات. مرۆڤی یاخی، بۆ سووربوون لە باری یاخیبوونی لە دۆخی دڵنیاییەوە دەهێڵێتەوە، ئەزموونی مانادارکردنی ژیان و دنیای دیارو دنیای واقیع وەک کتێبی دڵخوازی خۆی دەخوێنێتەوە، بۆ بە ئەدەببوونیش بەدنیای پەنهان و دنیای زەیندا تێیدەپەڕێنێت. فەرهەنگی ڕۆژهەڵاتی ئیسلامی و زانست و دەقە ئایینییەکان کاریگەرییان لە بیر و بنیادی نووسینی کردووە، خراپیش بەکاریان ناهێنێت. لایەنی درەوشاوەشی لە بیر و بیرکردنەوەی وەرگر جێهێشتووە.

بە گژداچوونەوە چییە، یان چەمکی بەگژداچوونەوە لە ئەدەبیاتدا بە چ مانایەک وەرگیراوە و کاری پێکراوە. ئەمەیان بەلایەکدا ڕووداوێکی دەگمەن نییە . سنووردارییەکە لە نێوان مرۆڤ و دیکتاتۆردا، یان میللەت و دیکتاتۆر، واڕسکی ژیاندۆستییە و دواخستنی مەرگە، بەڵام ئەگەر ئێستێتیکای ڕۆحی مرۆڤ و ڕۆحی میللەت بووە هێزێکی ئێستێتیکی ڕەها، ببیندرێت و ببیسترێت و هەستی پێبکرێت، ئەوەیان دەبێتە ڕووداوێکی دەگمەن. ئەم شاعیرە لە خەمی

شیعرو ئەدەبیاتی خۆیدایە، هەوڵی ئەم دۆخگۆڕینەی داوەو کردوویەتییە ڕووداوێکی دەگمەن و دیدێکی مەزندەکراوو دەتوانین پێی بگەین، سنووری هێما و هێماپێکراو بەرفراوانتر دەکاتەوە و وزەی مانا و ئێستێتیک، کە خوێنەر داوای دەکات بەرز دەکاتەوە، هەروەها ستەمی لە شیعر نەکردووەو لەسەر یەک شێواز بەردەوامی بە بەهرە و توانای نەداوە، زۆرینەی شێواز و ڕێبازە شیعرییەکانی ئەزموون کردووە، بۆ هەر شێواز و ڕێبازێک بگەڕێیت بە شێوەیەکی خەملێو لە ئەزموونی (لەتیف هەڵمەت)دا دەیدۆزیتەوە، لە هەندێک بار و بواردا ڕەگەزی دیکەی کارپێکردووەو لێزیادبوونیشی هێناوەتە ئاراوە، کە ڕێباز و شێوازە جۆربەجۆرەکانیشی بەکارهێناوە، مرۆڤی وەک ڕۆبۆتێک، یان پەپوولەیەک نەهێناوەتە ڕووبەری نووسین، چاوڕوونی بۆ گۆی زەوی هەیە، ئەم گۆی زەوییەی، کە هێشتان مرۆڤ بۆ بەختیاری تەماشای دەکات و تێدەکۆشێت. مرۆڤ لە ئاست نهێنییەکاندا دادەمێنێت و ئارەزووی بەدیهێنانی هەستپێکردنی مرۆڤ و سەرسامییەکانیەتی، سەرنجمان بۆ ئاستی بەدیهێنانەکانی ڕادەکێشێت و بیر لە هۆکار و دەرئەنجامەکانی بکەینەوە. خاوەنی سروشتێکی هەستییەو توانایی ئەوەی هەیە دەربڕین لە جوانییە سادەکانی ژیان بکات، سادەییەکە لە نوێبەخشی قووڵ بکاتەوە، لای نووسەری پێگەیشتوو هەموو شتە جوانەکانی ژیان بە سادەیی دەردەبڕدرێن. زمان بیرکردنەوەیەکی بەردەوامە، زمان لە ڕێگای قوتابخانە، یان قۆپیەکردن و گواستنەوە لە فەرهەنگەکاندا فێرنەبووە، لە ژیان و بەرزکردنەوەی

ژیان، تائاستی ئەفسانە و خوداوەندەکان و ژیانەوەی بەها مرۆڤایەتییەکان و ئەشقی نووسین، ئەو زمانە گەرم و گوڕو فرەپەیوەندییە فێربووە، هێزی داوەتە پیت و وشە و لە ڕستەدا بێ گرێ و گۆڵ ئاسۆو دووری ئێستێتیکی پێدەداتو پەیوەندییەکانی نێوان وشە دەدۆزێتەوە و هێزی پێدەدات، هێزی چییەتی و بوونی زمان. لە زماندا کەمێک پێبەستە بە زمانی ئایینەوە. ئەو زمانەی لە ئاسمانەوە هاتووەتە خوارەوە و زمانی تاکە، بە خاڵ و نیشانەی دیارکراودا بەڕێوە دەچێت. وەک سرووشدەرێک داوای سرووشی لێ دەکات، سرووشی شیعرییەت و ئاسۆی خەملێوی دنیایەکی شیعراوی، کە پەیمانی ژیانێکی لەگەڵدا دێت، ئاشتکردنەوەی هەموو ناکۆکییەکانی هەڵگرتووە، هێزی وەرگرتن و هێزی تێڕامانمان بەهێز دەکات، بە ڕەوانبێژییەکی چەشەدارەوە هەوڵی بە گەڕخستنی پێکهاتە نوێبەخشەکان دەدات. لەم شێوە دەرخستنەدا شاعیر هەوڵ دەدات شیعر خۆبوونی خۆی هەبێت و ئەو ڕووبەرە وێنا بکات، کە ڕۆح دەریدەخاتو ئینتیمای خوێنەری بۆ پەیدا دەکات و ئەو بارو بوارە دەرەخسێنێت، کە تێیدا نیشتەجێ بێت. بەشێوەیەکی پەسندیش هەڵوێست و تێگەیشتنی لەبارەوە بە پیت بێت و هەستەکانی بخاتە بەردەست، ئەو هەستانەی ژیان بەدەستی هێناوە.

بوون و داهێنان و ژیان و ناخی خۆدامەزرێنەر، پشت بە دەروونی هەستیار دەبەستێت، کە توانای هەبێت بەرانبەر گیروگرفتی دیارکراو بووەستێتەوە.

نووسەری: (نۆ) سەری، دەست لە پشت دراو و

پەروەردەی دەستی ئەم و ئەو و کاسەهەڵگری سواڵ، یان کەمتەرخەم و مردۆخ و خۆنەناس و ویژدان ڕەق و خەڵات وەرگر و ئافەرین ویست و بەرفەرمانی پیلانگێڕان: ئەگەر (نوێبەخش)تان بینی بیکوژن، چونکە بە بڕواوە ڕسکاوە، (گۆڕانکار) و (دۆخگۆڕە). دڵی دوور لە خوێن و دەمار و جەستەی لێ نادات، پشتگیریش لە تایبەتکار و نوێبەخشی دەکات. پشتگیریی تایبەتکار و نوێبەخش بەرەو کوێت دەبات، بەرەو خودێکی کراوە و شۆڕەسوارییەکی تایبەتو ڕووبەری ئەدەبی بێگەرد، کە ویژدانی ئەدەب، تێیدا نافرۆشرێت و ناکڕدرێت و نووسەری: (نۆ) سەری، لێ نییە.

حوزەیرانی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی ئەنوەر قادر محەمەد بە وشە

کەس ناتوانێت وێنەی دوارۆژ بکێشێت. ئەوەی هەمانە تەنیا وێناکردن و خواست و مەرامێکی کەسییە، لە زەیندا پەرەی پێدەدرێت. هەموو ئەو پرسیارە کاریگەرانەی لە دەوری پرسیاری ژیان کۆبوونەتەوە، بە ستوونی و ئاسۆیی‌و بازنەیی زیادیان کردووە و دووبارە بوونەتەوە، بە خولیا و کارا و بەرهەڵستییەکی دیکە، بوونەتەوە پرسیاری سەرەکی ژیان. بە دوای تێگەیشتنی واقیعدا گەڕاون و دەگەڕێن. شاعیر لەم جۆرە گەڕانەدا، بنەماکانی شیعری نوێبەخشی پێکدەهێنێت و بە پەرۆشەوە ئەو گرفتانە دەدوێنێت، پاش دواندنیان لە شوێنی سەرەکی شیعردا، دەیانکاتە ناوەندو وەک هەقیقەتێک چۆنیەتی ژیان و بوونی تایبەتی لەم ناوەندەدا پێشکێش دەکات.

زریان، زایەڵە، زنار: لەناو شیعری کوردیدا ڕووناکییەکن، ببڕای ببڕ لە کزبووندا نین. لە جوانییەکی نزیکەوە سەیری ژیانی کۆمەڵگایان کردووە، لەناو ئازارو تلانەوەکانیاندا بۆ داهێنان ژیاون و پڕن لە هێمای ژیان‌و بەرگریکردن لە ژیان. لەگەڵ پێچی ڕۆژ و ڕۆژگاردا بەهای شیعرییەتیان زیاتر ڕوون دەبێتەوە و باشەیان دەگوترێت. لە بەکاربردنێکی دەگمەندا ئەزموونی ژیان و

نووسینیان مشتومالّ و تاقی کردووەتەوە . بێ ئەوەی لە پێناو دوارۆژدا نووسرابن. خۆیان کۆمەڵێک خاڵ و هێڵن، مرۆڤی هەموو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان دەتوانن بیکەنە تابلۆ و ماڵی فەرامۆشی و پشوودانی خۆیانی لەناو دانێن. شیعر کتێبی کراوەی فەرامۆشی و پشوودانی مرۆڤی ئازادی ویست و تەنیایە، هەلومەرجی ژیانی بەشێوەیەکی ڕوون و ڕەوان دەردەبڕێت، هەر ئەمەش هۆ و ئامانجی سەرەکییە، مرۆڤ خوو بە نووسینەوە دەگرێت و خۆی لە ئاکاری باو لادەدات. ئەو دەقە ئەدەبییانەی لە ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆیاندا بچنە ناخی وەرگری ئازادی ویست و تەنیاوە، بێ چەند و چوون دۆخی مانەوەی بۆ دەرەخسێت و نیشتەجێبوونی لە دوارۆژدا دەستەبەر دەکات. خوێنەریش لە کاتی جیا جیادا دەگوازێتەوە ناو وەرگرتنێکی ڕاستەقینەوە. ئەو ژیانەی شیعری ڕاستەقینەی تێدا دەنووسێت، لە هەموو سەردەمەکاندا بەردەوام دەبێت و بەشێوەی جیا و شێوازی هەمە جۆرەوە دووبارە دەبێتەوە، بە زیادبوونی شتی بچووک بچووکەوە خۆی ئامادە دەکاتەوە بۆ بەکاربردنێکی دیکەی کاریگەرەوە.

تایبەتمەندی و شکۆیەک لە شیعری کوردیدا بەر:) ئەنوەر قادر محەمەد(دەکەوێت، لە هەرسێ کۆ شیعریدا، جۆرێک کەشوهەوای تازەی داهێناوە و هێناویەتە ناو ئەدەبی کوردییەوە .

زریان: شیعری هەڵچوون و جۆرێک شکستی خودی و شکستی نەتەوایەتی.

زایەڵە: شیعری لێوردبوونەوە و ڕامانی هێمن.

زنار: شیعری لێوردبوونەوە و ڕامانی هێمن و عیرفان و غوربەتی ناخ.

لە تێگەیشتن و بەکارهێنانی زماندا ئێجگار هەستەوەر و تایبەتکارە، بە ئاسانی دەتوانی بنەما بنەڕەتییەکانی دارشتن‌و خاسیەتە شێوازییەکانی هەرسێ کۆ شیعری لە یەک جیابکەیتەوە. ئەمەش گرینگترین دەسکەوتی نووسین و داهێنانە، کە لەگەڵ خوری و خاویی ترپە و ئاوازدا بگونجێت.

نووسەری دەگمەن ئەم جیاکارییەی بەردەکەوێت، کەم وێنە و بە بەهایە بۆ ئاستی ئەدیبە داهێنەرەکانی بەرز دەکاتەوە. بۆچوونی تەواو و ڕوونی بەرانبەر نوێبەخشی پێشکێش کردووە و هێڵەکانی لە دەقی: (وەرزی سەرهەڵدانی فەرهاد - گۆڤاری بەیان، ژمارە٨ ی ساڵی ١٩٧٣، ل: ٣٠ تا ٣٢)دا دەرکەوتووە و خۆی نواندووە، هەروەها بۆچوونی لەبارەی بوون و ژیانەوەش گەرم و سەرنجڕاکێشە، ئێمە بە تێڕوانینێکی لێڵ ناگەیەنێت. لە ڕەوتی نووسیندا بە خودێکی هۆشمەندەوە ڕێگای داهێنانی گرتووە و نەچووەتە ناو هیچ ئەڵقە و داو و گرووپێکەوە. ژیان لەناو دەقەکانیدا درەوشاوەیە، قەتیش ملنەرمی دەسەڵات نەبووە. بۆچوون و ئاراستەیەکی دیاریکراویشی قبووڵ نەکردووە بۆ پێویستیی ئابووری، یان ڕاگرتنی دڵی حزبێک، یان ڕێکخراوێک، یان دامەزراوەیەکی سیاسی .....تاد، سێبەری سەکۆی سوڵتان و دیکتاتۆرەکان ڕەنگی پێڵاویان تاریک نەکردووە. دەزانێت هەنگاوی نووسین و داهێنان چۆن هەڵدەگرێت. هەنگاو هەڵێنانی نووسین لەسەر ڕووبەری سپیی کاغەز و ئاوێنە و هاوێنەی کامێرایە. ئەم زانینە خۆی تێگەیشتنی پەتییە لە ئەدەبی بێگەرد و پەیامی ئەدەبی

بێگەرد. سەربەخۆیی لەناو کۆمەڵگای ئێمەدا دژوارترین ڕێگایە و هەڵبژاردنی ئاسان و بێ گیروگرفت و کێشە نییە. ئەم هەوڵ دەدات بۆ دەستەبەرکردنی دەسەڵاتی پەتیی ئەدەب، کە دەسەڵاتێکی بێگەردە و کاریگەری تا هەتایەی جوانییە. دوورە لە دەسەڵاتی بەڕێوەبردن. دەسەڵاتی بەڕێوەبردن، بۆ چوون و تێڕوانینی خۆی بەسەر بەرانبەر دەسەپێنێت، چاودێرە لە سەر چۆنیەتی بیرکردنەوە و هەنگاو هەڵێنانی. شاعیر سەربەخۆیی تەواوی بۆ خودی خۆی و خودی خوێنەرەکانیشی دەستەبەر کردووە. بەوەی هیچ پانتاییەکی نووسینی نەداوەتە ئەوی دیکە. واتا دەسەڵاتی دیکتاتۆر. لەم جۆرە ئەدەبە بێگەردەدا تەنیا گوێت لە لێدانی دڵی ئەدەبی بێگەرد و ویژدانی جوانی و خولیا و چێژی دەگمەن دەبێت. هەموو ساڵێک بۆ حەجکردن سەردانی مەڵبەندی لەدایکبوونی خۆی،)عەربەت (دەکات، بە بچووکترین توخمە ناوچەییەکانییەوە پێبەستە. جەژنی لەدایکبوونی سەر زەوی (١٩٤٧/٧/١(بۆنەیەکی ئەدەبی و نەتەوایەتییە، هەروەها جەژنی لەدایکبوونی ژێر زەویشی بۆنەیەکی دیکەی ئەدەبی و نەتەوایەتی دەبێت، پێویستیشە لە گۆڕستانی ناودارانی وڵات بە خاک بسپێردرێت. ژیانی شیعری لە کۆ شیعرێک بۆ کۆ شیعرێکی دیکە ڕووەو گەشەو جیاکاری دەڕوات . متمانەی تەواوی لای کتێبخوێنی ئەدەبیات دروست کردووە، نوێبەخشی و هاوچەرخیەتی خۆی دەپارێزێت. ئەگەر دیوانی شاعیرانی ناوداری کورد لە کتێبخانەیەکدا ڕیزبەندییان بۆ بکرێت. دیوانی ئەم شاعیرە شکۆی ئەوەی دەبێ بە تەنیشت دیوانی:)جەزیری و نالیو

مەحوی و مەولەوی و وەفایی و حاجی قادری کۆیی و گۆران و دیلان)ەوە دابندرێت.

خۆی بە وێنەی ئاڵۆز و لێڵەوە سەرقاڵ نەکردووە، پاراوییەکی ئێجگار بەتینی تێدایە، پەیوەندییەکانی وێنە بە حیکمەت و هەستی ناخییەوە دەستنیشات دەکات. دەتواندرێت زۆر خاسیەتی شیعری لەم شاعیرەدا بناسرێتەوە. ترپەو ئاوازی داستان و بەیتی بە تێگەیشتنەوە وەرگرتووە، وەک پێویستییەکی نوێبەخشی ئاگاداریانە و لە کارەکانیدا خاسیەتێکی کاریگەری شیعرین . ترپە و ئاوازی داستان پێویستییەکی بنەڕەتییە بۆ نوێبوونەوە و سەرچاوەیەکی ڕوون و پڕبەهرەیە بۆ بەدەستهێنانی (پەنجەمۆر)ی سەربەخۆیی داهێنان و ناسینی ڕەگوڕیشەی دیاردە جیاوازەکان. ئەم شاعیرە لەم قەڵەباڵغی و هەرا و زەنایەی ئەمڕۆدا خۆی بەدوورگرتووە و دوورەپەرێزی کردووەتە ئامانج و دۆخێکی سروشتی وەرگرتووە. ڕووگەنمای شیعری دۆزیوەتەوە و بزری ناکات و دەیپارێزێت. بزری بکات، یان بە موو لێی لابدات دەبێ کڕنووش بۆ ناڕەوایی، یان ساختەکاری ببات، توانایی نووسینی لەناودەچێت. ئەم بە تەنیا و بەس کڕنووش بۆ (خودی تەنیا) و (شیعری بێگەرد) و (توانایی نووسین) دەبات. زۆربەی کاتەکانی لەماڵەوە، ماڵی پشوودان و خۆشبەختیی نووسین. بەسەر دەبات. واتە: لەگەڵ خۆ دانیشتن و تێڕامان لە دووری و ئاسۆکانی کتێب و خوێندنەوە و نووسین. تەمەن و ئەزموون ئەوەیان تێگەیاندووە و بۆیان یەکلا کردووەتەوە، کە دوورەپەرێزی بەتێگەیشتنەوە پەروەردە بکات. نەک گۆشەگیری و دابڕان

له واقیع و دەوروبەردا. واقیع بۆ پشتگیری له خۆکردن، گومان له دەربڕینی پرسیارەکانی خۆی ناکات. واقیع وەک کۆمەڵێک پرسیاری بەردەوام ورووژاو وەردەگرێت و دەیدوێنێت و تێڕوانینیشی له واقیعدا کورت ناکاتەوە، یان واقیع وەک تاکه بۆچوونێک له بیرکردنەوەیدا باڵا نییه، بەڵام به توانا و مۆسیقایەکی هێمنەوە گوێی بۆ شل دەکات، ئەو ماوەیەی وەردەگرێت و دەیکاته سەرچاوه و بەهره و سرووش، که دەکەوێته نێوان خودی شاعیر و واقیعەوە. ئەو ماوەیەش دیار نییه خوێنەر له چێژ و بیرکردنەوەی خۆیدا وێنای دەکات. دوورەپەرێزی بەتێگەیشتنەوە، توانایی مرۆڤ هەڵدەسەنگێنێت و دەیداتەوه دەستی بۆ ئەوەی لەناو کێش و پێوانەی له مەحەکداندا توانای خۆپێشکێش کردنو خۆدەستنیشان کردنی هەبێت. کێش و پێوانه و قەبارەی خۆی بدرێتەوه دەست. دوورەپەرێزی خوێنێکی زۆر بەهێزو پاراوه بۆ نووسین و چەمکی پیرۆزی و ئاسوودەیی ماڵ قووڵ دەکاتەوە، شیعری بێگەردیش له هەرا و زەنا دەپارێزێت، هەروەها لەگەڵ خوێنەره زەینییەکانیدا دەکەوێته پەیوەندییەوه و به باشی لەگەڵ یەکدا هەڵدەکەن. خوێنەری زەینیش خولیای زانیارییان هەیه و بڕوا و بۆچوونت وێنا دەکەن.

تەمووزی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمكێشی سەلام محەمەد بە وشە

ئەدەب لە کرۆک و ناوکی خۆیدا بۆ مرۆڤ و ئەو بەشەی سروشت دەنووسرێت، کە سیما و خەسڵەتی مرۆڤیان وەرگرتووە، یان لە سیما و خەسڵەتی مرۆڤدا بوونی خۆی دەدۆزێتەوە و دایدەڕێژێت. بەو شێوەیە ئەدەب مرۆڤ دەخاتە چەقی گەردوون و زەمینێکی تاکو شایانی بۆ تەرخان دەکات. ئەو دێرە تیژانەی لەناو شیعرەکانی: (سەلام محەمەد)دا، بە دوای ڕاست و چەپی خۆیدا دەڕوانێت. دەردەکەون و ون نابن، ئەوە دارمانی بەها و ناکۆکی و پەیوەندییە هاوسۆزەکانن، لە بارێکی دیاریکراودا دەردەکەون و هاوسەنگی هێما و هێماپێکراوێک بە تەواوکردنی یەکتری دەدەن. زۆر لەسەر ڕستەی سەرەتا و کۆتایی ڕادەمێنێ، وەک بڵێی سەرەتا و کۆتایی بکاتە ناوەندو نوختەی بینینی دۆخگۆڕین. گرژیی لە نێوان دێڕەکانی سەرەتا و کۆتاییشدا وەک هونەرێک دەمێنێتەوە، ئاسۆ و دوورییەک وەردەگرێت. سەرەتا و کۆتایی دەبێتە بەشێک لە بنیادی پێکهاتەی واقیعی شیعرەکە و دەخرێتەڕوو، ئاڵوگۆڕێکی بنەڕەتی لەودا پێکهێناوە. دەکرێت ئەم تین و تاوەی سەرەتا و کۆتاییە وەربگرین، بڵێین جۆرێکی زۆر تایبەتە بۆ دامەزراندنی پەیوەندییەک. ئەم پەیوەندییە سەر

بەدەقێکی دەستنیشانکراوە و هەوڵی دووبارە ڕێکخستنەوەی ڕەوت و مانای ناو دەق دەدات. خۆی شێواز و فۆرمێکی پەرەپێدراوی کولتووری خۆماڵییە. نموونە: بەیتی کوردی وەک هەستی ڕاستەقینەی خۆی، زۆر لە سەرەتا و کۆتاییدا ڕادەمێنێ. کەواتە: ئەم شێواز و فۆرمە پرسیارێکە لەبارەی ئاکامی بەردەوامبوونی کولتوورەوە. دەتوانین ئەو شێواز و فۆرمە بە هەقیقەتێکی نوێبەخشی بزانین، چونکە سەرەتا و لە پێشتردا بووەتە هۆی بەدیهێنانی پێویستییەکانی نوێبەخشی. هەموو ئەدیبێکی نوێبەخش خاوەنی هەقیقەتی باڵای خۆیەتی. ئەم هەقیقەتەش تەنیا شێواز و فۆرمی نووسینەکەیەتی. لەم جۆرە نووسینەدا ئەدەب زۆر لە ڕۆژانەی واقیع دوور ناکەوێتەوە، هەموو شتێک پێکدەهێنێ. وردبوونەوە لە وردەکارییەکانی ژیانی ڕۆژانە، کە ئێستێتیکایەکی بیندراوی بە شێوەی جووڵاو تێدا پێشکێش و پەخشکراوە، یەکێکە لە کانگاکانی بەهرە وەرگرتن و ختووکەدانی ناخ بۆ دۆخی شیعری، دۆخی شیعریی جیهان و کرۆک و ناوکی مرۆڤەو بە قووڵی ڕێزی ژیانی تێدا دەگیرێت. شیعر ئەگەر بە قووڵی ڕێزی ژیانی تێدا نەگیرا، بێ بگرە و بەردە ڕووکەش و یەکئاستە.

زمان لای وەک موگناتیس وایە، ئامانجی دەربڕین و کەرەستەکانی داهێنان لە بیرکردنەوەی داهێنەر دێنێتە دەرەوە، بۆ جووڵاندن و خۆدەربڕین. پەیوەندیی نێوان وێنەی هەستی و وێنەی زەینی بەرەو هەڵوەشانەوە دەبا، وێنەی ویستی کۆمەڵگای کوردی دەکێشێ، کە ویستێکی کۆ واتایەو بە دوای داگیرسانی هێڵێکی سەوز سەرگەردان و ماندووە،

که وەرچەرخان و گۆڕانێک دروست بکات، شیعر دەکاتە جێگرەوە، جێگرەوەش دەکاتە شیعر و خۆی تێدا دووبارە دەکاتەوە، وەک چالاکییەکی بیندراویش بەشداربوونی کارای خۆی لەناو پێشان دەدات و پێکهاتە وەردەگرێت. ئەگەرچی ئەو بۆچوون و پێودانگ و جێگۆڕکێکردنە جۆرە ڕایەڵێکی هەڵخەڵەتێنەری شیعری بێگەردە. بۆ بەرهەمهێنانی شیعری بێگەرد، هەزار ڕێگا هەیە بۆ خۆدەربڕین و خۆهێنانە سەر دۆخی داهێنان و دەست لە دڵی شتەکاندان و ڕۆچوون بەناو سەرزەمینی شیعردا.

مرۆڤ شیعر بنووسێت و سیاسەتیش بکات، بێ هیچ گومان و دڵ لە دڵدانێک لە یەکێکیاندا ساختەکارە. بەشێک لە شاعیرانی ئەمڕۆ هێندەی خەریکن لە ناوەندە سیاسییەکان نزیک دەبنەوە، کەمتر لەوە خەریکی شیعری بێگەردن.

هەر دەقێکی شیعری، بارێکی تایبەتی داهێنەر دەهێنێتە بەر ئاوێنەی بەرانبەر بۆ خۆناساندن و جۆرێک گفتوگۆ و لێوردبوونەوە، پێویستیشە بەو پێودانگە، کە بارێکی تایبەتە لێی وردببینەوە، چونکە بارە تایبەتەکە ئەو هۆ و ئامانج و دەرهاوێشتەیەیە، دەقە شیعرییەکەی لێوە بەرهەم هاتووەو بووەتە ئامادەبوون لە بووندا . باری تایبەتیش، کە بوو بە بەرهەم، دەگات بە بەدەستهێنانی ئاگایی نووسین و دەبێتە ئاکارێک بۆ سروشتی خودی، سروشتی خودیش دڵگەرمی و هەستیاری لەبارە تایبەتییەکەی نووسەر دەکاتە هێما و هێماپێکراو و وێنەی گەورە کراو، یان بچووککراوی چۆنیەتیی بیر و بیرکردنەوەی. لەم ئاڵوگۆڕ و کردەیەدا خودی نووسەر دەبێتە خودی ئەدەب و نیشانەی هونەریی

ئەدەب دەدۆزێتەوە. لەم حاڵ و بارەدا هونەری دۆزراوە بۆ بەرانبەر شیاوی تێگەیشتن دەبێت و بە باڵاترین پلەی خۆی گەیشتووە.

سۆفی لە دەروونی خۆیدا بە دوای ئازادیی خوداییدا دەگەڕێت، لە ئازادیی خوداییدا هەقیقەت داپۆشراو نییە. دەقی: (هەنگوینی تاڵ ـ گۆڤاری بەیان، ژمارە ١٣٨ی ساڵی١٩٨٧، ل: ٦٢ تا ٦٣)دا، بە شێوەیەکی پڕشنگدارانە دەربڕین لە هەڵبەزو دابەزی ڕۆحێکی پڕ گومان و پەرێشان دەکات. زیاد و کەمی لە دەقەکەدا فڕێداوە و کاکڵەی هێشتووەتەوە. واتە: جومگە سەرەکی و پێویستییەکان. خاوەنی ئەزموونێکی تێڕامان و لێخوردبوونەوەیە لە ژیانێکی جەنجاڵدا، ئەزموونی ڕۆح، ڕایەڵ و هەستێکی ڕەسەنە لە ئامادەبوون لە بووندا، بوونێکی پڕ گومان و پەرێشان. ئەم شیعرە تایبەتێکە لە ڕوخسارە کاریگەرەکان و ئەو شتە دەردەبڕێ، کە شاعیر لە ڕۆحیدا، یان لە شوێنێکی نزیک ڕۆحییەوە بە دوای سەرهەڵدانیدا عەودالە و سەرسام و چاوەڕوان لە پێشوازیدا وەستاوە.

بۆ نیشاندانی کاکڵەی ڕۆحێکی پڕ گومان و پەرێشان. ئەم شیعرە بژاردەیە، بە تین و تاو و سەرنجی تەواوەوە لە ڕیشاڵی دەروون دەڕوانێت، کرۆک و ناوکی هەستەکانی ئەزموون دەکات. پاش ئەزموونکردن و مامەڵە لەگەڵ کەرەستە ئەزموونکراوەکەدا دەیگوازێتەوە پانتاییەکی پیشاندراو. بە بوونێکی دیار و ئامادە و ئازادەوە لە (نوختەی بینین)ی نەمری و درەوشانەوەدا دەوەستێت. وەک سۆفی لەگەڵ بنەڕەتی بوونی خۆیدا گفتوگۆ پێکدەهێنێت، گفتوگۆش یارمەتی بیرکردنەوەی دەدا، (زمان) و (شیعر) وەک (خود) و

(سروشت) بەناو هەموو شـتەکاندا تێدەپەڕێنێت، بـەرانـبـەر هەموو شتەکانیش دەیانوەستێنێت، هەریەکەیان لە ڕێگای ئەوی دیکەیانەوە هەست پێدەکرێت و دەبێتە هۆی ڕوودانو چالاکی بوونی بالآ.

ئامانجی نووسین خەیاڵ و واقیع بەگەڕ دەخات بۆ پێشبڕکێ و ململانێ. خەیاڵ واقیع دەهێنێتە یاد و واقیعیش خەیاڵ تیشکدار و دەوڵەمەند دەکات. لەم شیعرەدا تیشکی دەروون دەوڵەمەندی و بەهێزی و باوەڕبەخۆبوونی بە شاعیر داوە، لە کاریگەرییەکانی دەرەوەی ڕزگار کردووە. وێنە بە هێزێکی جۆراوجۆری، ویستی و نەستی و نیشانەی پەیوەندییەوە، خۆی زاڵ دەکات و خەیاڵ زاخ دەدا، هەستیارییەکی پەنهان لە وێنەکان پەخش دەبن، بە هۆی زاوزێکردنی یەک بە دوای یەکی وێنەکاندا دەتوانین دەست لە هەستیارییەکان بدەین و فەزای چوار دەوری، ویستی و نەستی و نیشانەی پەیوەندیی وێنەکان ببینین. بەم جۆرە کەسایەتییەکی پڕ گومان و پەرێشان لە ململانێ لەگەڵ خۆیدایە و دووچاری خۆخواردنەوەی بەردەوامی دەکات. ئەنجام لەناو گومان دێتە دەرێ و گومانەکە خاو دەکاتەوە، بە دەستەواژەی (چەندان بیرەوەری ڕەشت بۆ جێهێشتم)، یان (بۆ بەیانی پەشیمانم) خۆی بەختەوەر و خۆشحاڵ دەکات و پیرۆزییەک بە خۆی دەدات، خودی پیرۆزییەکەش لە ڕەوتی دەقەکەدا دەردەکەوێت و ون نابێت. تێیدا هەقیقەتی ڕۆحی خۆی بەرجەستە دەکات، ئەوپەڕی بوونی خۆی دەسەلمێنێت. لەگەڵ ئەم بەرجەستەکردنەشدا بۆ سازدانی جیهانی ئەدەبی. سروشت هاوتای مرۆڤە، سروشت وەک

بابەت لە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا کەم مامەڵەی لەگەڵ کراوە، یان لابەلا هاتووەتە ناو دەق و پەیوەستێکی قووڵو قووڵبوونەوەی نییە. بارودۆخ و سەردەم و ڕووداوە جیا جیاکانی کات و شوێن دەبنە هۆی پێکهێنان و پێکهاتەی نووسەر، بەڵام کە نووسەر لە ڕێگای نووسینەوە گەڕایەوە سەریان، ئەوکاتە بارودۆخ و سەردەم و ڕووداوە جیا جیاکانی کات و شوێن دەبنە ئامانجی نووسین.

ئابی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمکێشی جەلال بەرزنجی بە وشە

شیعری باش وەک کانیی پاراو وایە، هەمووومان لێی بخۆینەوە کەم ناکات. ئەو دەقانەی هاوچەرخی هەموو ڕۆژ و ڕۆژگارێکن، ئەوەیان وەک ناوەندێک بۆ ئێمە هێشتووەتەوە، شیعر برای خوێنی نەهامەتی و کەسەربارییەکانی ژیانە. (جەلال بەرزنجی) لە دڵشکان و ناکامی و نەهامەتییەکانی ژیانی خۆیدا کەمەیەکی کەمی شیعری جوانی کوردی نووسی.

شاعیریشمان هەن کوڕی ڕێزلێگیراوی دەسەڵاتن و ژیانیان لێوانلێوە لە گەشت و خۆشی، دەسەڵات خەڕۆ و دانەخۆرە و ئالوودەی کردوون بە گەشت و خۆشییەکانی ژیان. بۆشاییەک لە ژیانیاندا نەماوە لە پێناویدا تێبکۆشن و هەوڵی پڕکردنەوەی بۆ بدەن. ناچارن بۆ درێژکردنەوەی هێڵی شیعر پەنا ببەنە بەر دەرەوەی خۆیان و وەک هاندەرو هۆکار، جۆرێک ساختەکاری بەکاربهێنن و هەموو پیرۆزییەکانی خۆیان، کە شیعرە لە پێناو خەڕۆ و دانەخۆرەی دەسەڵات لە دەست بدەن. مرۆڤیش بێ ڕەچاوکردنی پیرۆزییەک ناتوانێت سەرکەوتوو بژی، کە شیعرش تاکە پیرۆزیی شاعیری ڕاستەقینەیە.

تێکۆشان لە پێناو دەستەبەرکردنی خۆشییەکانی ژیان.

بەهۆی دانەخۆرەبوون، تێکۆشانیش لە پێناو شیعری بێگەردە، یەک یەکیان لاسەنگ دەکات. بەشێک، بەشێکی زۆری شاعیرانی ئێمە، لەم ڕووەوە شوێنیان وەک شاعیری ڕاستەقینە بەهێز نییە. خەڕۆ و دانەخۆرە کراون، خۆشیان هەموو پەیمانێکی نهێنی دەبەستنەوە بۆ خەڕۆ و دانەخۆرەیی. دەچنە بەر سێبەران، ئەگەر ئەو سێبەرانە سرپیشیان بکەن. زمانحاڵی دەسەڵاتن و دەسەڵاتخواز و بێزراون. بۆ هەمیشەش لە ساتە بۆن وڕکەرەکانی بەر سێبەران دەمێننەوە. سێبەری شێریش، هەر سێبەرە.

دەقی: (بارانی ئەخیلۆس - گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە ٣و٤ی ساڵی ١٩٩٢، ل: ٣٨ تا ٤٦)دا، لە ئەنجامی پاڵەپەستۆی ناخی خۆی و لەیەکدانی هەستەکانی، وەک دەربڕین لە نادیارییەکی کوشندە بەرهەم هاتووە.

لەم شیعرەدا هێمای دوولایەنی بەکارهێنراوە، شەوقێکی کورتخایەن لە ئەزەلییەتی ژیان وەردەگرێت و دەیبەستێتەوە بە فەزایەکی بێ کۆتایی، تا خوێنەر بچێتە ناوی و بە ئارەزووی خۆی ئەم فەزایە فراوانتر بکات، ڕامانی سەرەکیی کەسایەتی خۆیشی دابڕێژێت، بە تەواوی جەستەی دەقەکەشدا پەلوپۆ باوێت، کە بوو بە خوێنی دەقەکەش، پێوانەی لێدانی دڵی دەقەکە بۆی ئاسان دەبێت و ئاستی کاریگەرییەکەشی دەردەکەوێت.

کارامەیی لە بەکارهێنانی ڕاز و نهێنی و لەناو پێشبڕکێی ژیاندا، بەدوای ئەزموونی کەسیی خۆی گەڕاوە، پرسیاری چییەتی کەسیی خۆی لە تۆیەکی ئەزەلی و نادیار کردووە. ئەم تۆیە لە خودی نووسەر خۆیەوە ناسراوەو

دەست پێ دەکات و دەیبەستێتەوە بە هێزی ژیانـەوە. ئەگەر نەشیبەستێتەوە نزیکی دەکاتەوە لەو هێزەی ژیان بەگەڕ دەخات. بەهەر ئاراستەیەکدا ڕۆیشتبێت لەدوا خاڵدا گەڕاوەتەوە بۆ خاڵی بەهرەی بێگەردیی خۆی و (شیعربوون)ی کردووەتە ئاراستە و ئامانج. وشەکانی ئەم شیعرە لەناو وشەی نامۆو خەماوی هەڵبژێردراون. شیعری خەماوی و بیرکردنەوەو زمانی کەسی هەموو دەم پەنا دەباتە بەر ترپەو ئاوازێکی خاو و لەسەرەخۆ و نەرم، هێزی شیعری خودی خۆی دەخاتە گەڕ و مۆرکی بیرکردنەوەی دادەڕێژێت. لە دوو وێنەشدا، هاودەقی لەگەڵ (خانمی کفن دروو) کردووە . لە وێنەی یەکەمدا هاودەقی: (خەمی بوونیی) و (خۆشەویستی بوونیی) لەگەڵ ناوەندی بووندا بەرجەستە دەکات، داهێنەرانە هاودەقی لە وێنەکەدا دەگونجێنێت و کەرەستەکانی هونەری هاودەقی باش بەکاردەهێنێت، بەڵام لە وێنەی دووەمدا، سۆزێکی ڕووکەشەو لەم بارەوە تێناپەڕێت بۆ خەمی بوونیی خۆشەویستی بوونیی و کەرەستەکانی هونەری هاودەقی باش بەکار ناهێنێت. دەقەکە لە نیشانکار و نیشانکراودا سەرچاوە دەگرێت و پەیژە پەیژە گەشە دەکات. پەیوەندییەکانی نێوان نیشانکارو نیشانکراو، بنیادێکی بەهێزی ئەو ئاخاوتنەیە، کە نیشانکار لەگەڵ نیشانکراو دەکات، یان لەگەڵ ئەوەی لەبوونیدا تواوەتەوەو بووەتە بەشێک لەو. نیشانکار لە نیشانکراو جیاواز نییە، نیشانکاریش لە نیشانکراو جیاواز نییە، هاوتایی پێکدەهێنن‌و دەڕواننە ئەزەلییەت و نادیارییەک. ئەو نیشانکارو نیشانکراوە، نیشانکار و نیشانکراوێکی ڕۆمانسی

نییە، ئاسۆ و دووری خرۆشاوی ناو دەقەکەیە، دانە پەیڤی نیشانکار و نیشانکراوە کولتووری لەمێژینەی شاعیرانی تەسەووفە، بەشێوازی کێش و سەروا بەکارهێنراوە، لە ڕووبەرێکی فراوانی شیعریدا کاری پێکراوە، لە تەسەووف و بەختەوەریی خوداییدا، ژیان لە دروشم و دەمامک و گەلحۆیی ڕزگار دەبێت. ئەوەی مایەی سەرنجی قووڵ و سەرسوڕهێنەرە شاعیرێکی ئەمڕۆ لە شیعرێکی ئازاد و شێوە پەخشاندا ئەم کولتوورە دوولەتبووە بەتاو و تینێکی داهێنەرانە دووبارەی بکاتەوە و باش بەکاری بهێنێت.(منیش قاچێکم گێچاوی ڕۆژئاوا، ئەوی ترم شمشاڵی ڕۆژهەڵات)، پێچەوانەکردنەوەی ئەم دەربڕینە سۆفییانەیە: (نیوەم لەناو نەبووندایە و نیوەکەی دیم لەناو هەبوون).

شاعیر لە شیعرەکەیدا، هاووڵاتییەکی دیاری ماندووە و هەستی نامۆیی ئاوارەی کردووە، ئەم هەستە نامۆیییەی بە گەورە دەخاتە بەرچاو و هەستی نوێبەخشی لێ بەرهەم دەهێنێت، کە بابەتێکیش هەڵدەبژێرێت بۆ ئەزموونکردن، یان بابەتێک ئەو هەڵدەبژێرێت بۆ ئاشکراکردن و دەربڕینی هەستەکانی، لە نیازی خۆیدا پێیوایە: لەم ئەزموونکردنەدا دەگات بە ڕەگ و ڕیشە، نووسینە بەرهەم هاتووەکە خودی ڕەگ و ڕیشەکەیە، شاعیر لەسەر هەستەکانی خۆی تاقی کردووەتەوە. ژیانی نووسین بەستراوەتەوە بەو ژیانەی، کە کەسی نووسەر ئەزموونی کردووە، یان کەسی نووسەر بۆشایییەک لە ژیانی ئەزموونکردوویدا هەبووە و هەوڵ دەدات لە ژیانی نووسیندا تەواوی بکات، شێواز و فۆرمێکی نیمچە بەختەوەری پێبدات. ژیانی ناو نووسین، ژیانێکی

پاڵەوانانەیە و لە ناوەندی خودی خۆیدا چاودێرە و قووڵایی دەپشکنێت، کە ناوەندی نووسینە. بە دوای گفتوگۆ و خولیای ئاشنا و ڕۆشنا نزیکەکانی دەگەڕێت و بەدڵ دەیاندوێنێت و دەیانکات بە ئاکارە سەرەکییەکانی نووسین.

شیعرەکە کەمێک سۆزدارە، لە دەربڕیندا ڕوون و ڕەوانە. لە هەمان کاتدا زۆر قووڵە و ڕۆشنبیریی فراوان و ڕۆحانییەتیان لە خوێنەر دەوێ. دەکرێ وەک دەق و شێوازی: (سانایی خۆبەدەستەوە نەداو) تەماشا بکرێت. بابەتەکەی بە دەوری ئەزەلییەت و نادیارییەک دەسووڕێتەوە، لە ڕێگای (خەمی بوونیی) و (خۆشەویستی بوونیی) تاسەی بۆ نادیاری مرۆڤ و گەردوون دەردەبڕێت، کە پێشبڕکێی خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی پێشبڕکێیەکی بێ کۆتایی و ئەزەلی و نادیارە. دەبێتە بنیادی شوێن و کەسی، یان جێگای بنیادی ئەزەلییەت و نادیاری دەگرنەوە، دەبنە مانا و لە زیندووەتیدا ڕۆڵی ئێستێتیکا دەبینن، یان خەمی بوونیی دەکاتە خاڵ و خۆشەویستی بوونیی بەدوایدا دەهێنێت و دەیکاتە هێڵ، هەردوو خەم دەکاتە تابلۆ و ئامادەی دەکات بۆ پیشاندان، هەروەها بەهۆی ڕۆحانییەتی زمانەوە وادەکات وشە مانایەکی ئەزەلی و نادیار ببەخشێتو گواستنەوەیەک بێت، بەرەو (ڕەگەزی کتوپڕی). ڕەگەزی کتوپڕی لە سروشتی ڕاستەقینەی خۆیدا، ئەرکی شێواندنی کپی و هێمنی دەروونی خوێنەر نییە، بگرە داڕشتنەوەی کپی و هێمنی دەروونی خوێنەرە، هونەری ڕوونکردنەوەی ژیانە بەمانا ئەزەلی و نادیارییەکەی، کە ژیان کۆمەڵێک پارچەی لێک نزیکن و بینایەکی ڕوون و ئاشکرا دروست

دەکەن، خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی لە بارێکی ناخەکی دەخرۆشێنن. ئەم خەمە بوونیی و خۆشەویستی بوونییە لەم دەقەدا لە فەزایەکی بێ کۆتایی و ڕەنگاوڕەندا خرۆشێندراون و لێک گرێدراون.

زمان لە ڕۆحی نووسەر دەست بەکارە، لە شیعردا بە جۆرێکی تایبەت بەکاردەهێنرێت. نهێنییەکانی ڕوانین و گرفت لە تێگەیشتن و لێکدانەوەی جیاوازە لەگەڵ ئەوەی لە زمانی پەخشاندا، بەهەموو لکەکانییەوە بەکار دەهێندرێت، چونکە زمان لە شیعردا هێما و سرووش وەردەگرێت، تا ئەوپەڕی سنووریش پەیوەستدار دەبێت بە سۆز و یادگاری ئەزموونی ژیانی کەسیی شاعیر، هەروەها بەهۆی وێنەوە هێما و سرووش بە بیر و بیرکردنەوە دەدات، لە زەیندا وێنەی تایبەت دەخولقێنێت. لە هەمان مەبەست لە خاڵێکی قووڵتری (سەرنجی هەستی)دا وێنە بیر و هۆش تاو دەدات.

وێنە لە نێوان کۆمەڵێک پەیوەندیی جیهانی پڕ هێزی ناوەوەی شاعیر و وێناکردنی ژیانی کەسی شاعیر دەخولقێنێت و هەڵچوون لە دۆخی لەرینەوەوە وریا دەکاتەوە. لەم بار و بوارەدا، وێنە بەهۆی پیتی بانگکردن دەنگی وێنەکە دەگوازێتەوە. وەک ڕاز و نهێنی بوون دەکاتە ئاوێنەیەکی جیوە ئەفسوونی، وەک هاوارێک ئازاری هەموو کۆستێکی تێدا کۆدەکاتەوە و دەریدەبڕێت. لە پاشاندا دووبارەی دەکاتەوە تاڕادەی بێزارییەکی سامناکو کوشندە. وێناکردنی کەسی و خەیاڵی لە چالاکی خۆیاندا بەردەوام دەبن. ئەو هەستە ئێستێتکییەمان لا دروست دەکات، کە شاعیر هەوڵی ڕایەڵکردنی داوە، بەڵام دەبێت ئەو هەستە

بەتەواوەتی لە ڕەوتی ڕستەکاندا بڕەخسێندرێت، کە بەهای شیعرییەتی تێدا پەنهانە، هاوسەنگییەک ڕادەگرێت.
هاوسەنگی: (خەمی بوونیی) و (خۆشەویستی بوونیی).

شاعیر بەو شێوەیە دەنووسێت، کە پێی ئاسوودەیە و پێگە و ڕێگای خۆی بۆ ئاشکرا دەبێت. خوێنەریش لەم پێگەو ڕێگایەدا لە هەقیقەتی ڕەهای شیعرییەتدا، لە خولیاکانی خۆی نزیک دەبێتەوە. گیانی شیعرییەت لە ڕێگای باش بەکارهێنانی زمانەوە دێتە ناو جەستەی شیعرەوە. لادان، یان خزان، یان خلیسکانی زمانی لە شیعردا گونجاوە، جۆرێکە لە بیری داهێنەرانەی شاعیر لە یارییپێکردنی وشەدا. ئەم بۆچوونە تاڕادەیەک بۆچوونێکی لەبارە، بەڵام شیعر پێشێلکردنی ڕێزمان نییە. لە سنووری ئەم نیمچە لادانەدا تێناپەڕێت. لەم دەقەدا: (زمان) بەهێز نییە، (هەست) بەهێزترە. هاوسەنگ نەکردنی (زمان) و (هەست) جۆرێک ناتەبایی بە بنیادی شیعرەکە داوە، هەروەها وێنەیەکی لە دوو شوێندا دووبارە کردووەتەوە، بێ ئەوەی ترپە و ئاوازێک، یان دۆخێکی زەینی بگۆڕێت. لە شیعرێکی وا یەکبابەتی و یەکگرتوو و هێماداردا، دووبارەکردنەوەی وێنە، ترپە و ئاوازێکی بە جۆش بە بنیادی شیعرەکە نادات، بگرە تووشی هەناسەبڕکێشی دەکات، هەروەها ڕەنگ و ڕووی سروشتیش لە جیهانبینیی شاعیردا، دەرکەوتەیەکی تایبەتی نییە.

بینینی ئاسۆیی لە (خەمی بوونیی) و (خۆشەویستی بوونیی)، کە بە خوڕ بەدوای یەکدا دەڕژێن و دەڕژێنە ناوەندێک، کە بوونێکی دیار و دەستنیشان نەکراوە لە

خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی . بگرە بوونێکی پێوەر و ناوەندێکە وەک: ئەدگار و پێکهاتە، کە ڕامانی سەرەکیی دەقەکە بەناو هەموو جەستەی بووندا تانوپۆی چنیوە، دەبێتە ڕۆژ و ڕۆژگار و ڕاز و نهێنییەکی بزر، کە ڕۆحانییەتی بوونەکانە و شیعرییەتی دەقەکەیە. دەقەکەش لە ژیانی ئاسایی خۆیدا، ئالوودەی تەنیایی خۆی بووە. وەک ئالوودەیی بە تەنیا (لەدایکبوون) و بە تەنیا (مردن) و پڕبوو لە هەموو دڵشکان و ناکامی و نەهامەتییەکانی ژیان.

ئەیلوولی ۲۰۰۸ هەولێر

قەڵەمکێشی عوسمان شەیدا بە وشە

ئەو کەسەی لە دڵەوە دەنووسێت، بەرپرسیاریەتی لە ئاست زمان و خوێنەرانیدا بە هێزە، وەک مەترسییەکی بکوژ تەماشای کردەی نووسین دەکات. ئەگەر نووسینەکەی هێزی تێدا نەبوو، ئەوە کات دەیکوژێت و لەناوی دەبات، ئەگەریش هێزی تێدا بوو، ئەوە کات ژیانی پێدەدات، ژیانپێدانی نووسین بە نووسەر، هەستکردن بە بەرپرسیارەتی نووسینە.

یەک لە خاسییەتەکانی: (عوسمان شەیدا) ئەوەیە: مانا لە وشەدا چڕ دەکاتەوە، تا ئاستی درەوشانەوەو جیهانبینییەکی بەتین. وردەکاری و هەستیاریی لەلا گرینگە بۆ ئەوەی: هەستی ماناداری و ئومێدی بەتینی ژیان دەرببڕێت. لە شێوازدا بەرزی و نزمی نییە، بەڵام لە هەڵبژاردنی بابەتدا دووچاری بەرز و نزمی لە (ڕێکخستن)و (وێنە) دا دەبێتەوە، هەموو شێوازەکانی شیعریش بۆ گەیشتن بە شێوازی نوێبەخشی و شکۆی نوێبەخشی بە خولیای بەدواداچوون و پێویست دەزانێت. ڕەنگە شیعر لە ڕۆژێکو دانیشتنێکدا ڕەشنووسی یەکەمی تەواو ببێت، دەستکاری و پێداچوونەوەیەکی کەمی بووێت، بەڵام گەڵاڵەکەی لە یەک ڕۆژدا نەخەمڵیوە، یان شیعرەکە هەستپێکردنی یەک ڕۆژ و ڕووداوێک نییە، جۆرێک کار لەسەر کەسایەتی خۆکردنەو

کەوتووەتە بەر کاریگەریی چەندان ڕووداوی جۆرا و جۆری دوور و نزیک. وەک لە خاڵەوە دەستپێکردن بۆ هێڵو لێک گرێدانی پارچەکانی بینین. لە ئەنجامی لێک گرێدانی پارچەکانی بینینی خۆی، وێنەی بوونێکی تەواوی خۆی، یان هاوتای خۆی دەبینێتەوە. وێنە لە کاری ئەدەبی داهێندراودا بە هیچ حاڵ و بارێک و توندڕەوییەک ناشێوێندرێ و حوکمی پێشوەختەی لەبارەوە نادرێت. وێنە لە حاڵ و باری هێمن و نەرم بیرکردنەوەدا وێنا دەکرێت. شاعیری ڕاستەقینە هەمیشە بەشێوەی ئاشتیخوازانە و لێبووردە دەژی، نووسین لە دیدی ئەودا کردەیەکی زۆرکەسییە لە نێوان ئەدیب و ئەدەبدا درێژدەبێتەوە. خوێنەر لەو وێنەیەدا هەست بە ئارامی دەکات، کە لە حاڵ و باری هێمن و نەرم بیرکردنەوەدا بەرهەم هاتووە. نەک لە حاڵ و باری دۆخی شێواودا. شیعر ڕوو ناکاتە جەماوەری گشتی، بگرە ڕوو دەکاتە جەماوەرێکی تایبەت، کە دەستەبژێرە و ناچێتە پاڵ هزر و هونەری باوخواز. بێ هیچ ئەلفوبێیەک ئەو خوێنەرەی، کە بەرهەمەکەی بۆ نووسراوە، وێنەی خۆی تێدا دەناسێتەوە، یان وێنا دەکات. ئەگەر بۆ جەماوەری گشتی نووسرا، ئەوە جەماوەری گشتی وێنەی خۆی تێدا دەناسێتەوە، یان وێنا دەکات. ئەگەریش بۆ تایبەت و دەستەبژێر نووسرا، ئەوە خوێنەری تایبەت و دەستەبژێر وێنەی خۆی تێدا دەناسێتەوە، یان وێنا دەکات . ڕەنگە هەردوو جەماوەریش لە یەک ڕووداودا ژیابن و هەریەک ڕووداوەکە بەئاستی تاسە و بیرکردنەوەی خۆی بناسێتەوە و وێنای بکات. بەهۆی نووسینەوە چ نووسینی داهێندراوبێت، یان

نووسینی ئاسایی، پەیوەندیی مێژوویی لە نێوان جەماوەری گشتی و تایبەت و دەستەبژێرەوە دروست دەبێت، هاوکاریی یەکتری دەکەن بۆ ناسینەوەی وێنەی کەسیی خۆیان. پەیوەندی و گفتوگۆی جەماوەری گشتی لەگەڵ شیعردا لە چوارچێوەیەکی گشتیدا دەسووڕێتەوە، هەروەها پەیوەندی و گفتوگۆی جەماوەری تایبەت و دەستەبژێریش لە چوارچێوەیەکی تایبەتدا دەسووڕێتەوە.

هەر نووسینێک بانگەشەیەکە بۆ پێشاندانی وێنەیەک، ئەو وێنەیەی نووسین لە توانایەکی تایبەتدا لەگەڵ خۆیدا دەیکێشێت و دەیهێنێت.

هەوڵدانی خوێنەر بۆ ناسینەوەی وێنەی خۆی، کارێکی بێ هوودە نییە، بە پێچەوانەوە دەبێت نووسین دەرفەتیان بدات بۆ ناسینەوەی وێنەی کەسیی خۆیان، ئەو خوێنەرەش خۆشبەختە وێنەی خۆی لە کارێکی ئەدەبیدا دەناسێتەوە. توخمی ئیلهامبەخش لەم ناسینەوەیەدا چییە. ڕەنگە بارێکی زۆر تایبەت بێت و تەنیا لە چرکەی چەشەی خوێندنەوەدا هەستێکی زیرەک و پەی پێبەر دەری بخات و بەرزی بکاتەوە بۆ ئاستی بینین و ئاشکرا بێت.

ئەگەر خوێنەر وێنەی خۆی لە کارێکی ئەدەبیدا ناسییەوە، یان وێنا کرد، ئەوە بەرهەمهێنەرەکە زەینی بەرهەمهێنانی لەبارەی ئەو بەرهەمەی بەرهەمی هێناوە، بەهێز دەبێت و بەرهەمەکەشی بەرهەمێکی خاوەن ئامانج و ئاراستەیە. ناسینەوەی وێنە، یان وێناکردن کردەیەکی هەستیاری دەوێ، کە پێی دەوترێ بەرپرسیاریەتی نووسین لەبارەی نووسینەوە.

ژیان هەستێکی لێڵ بەو کەسە نادات، هەموو ڕۆژێ

پرسیاری خاوەن ئامانج و ئاراستە لە مەڕ ڕاز و نهێنی دەکات و گیرۆدەیە بەدەست سەرسامییەکانی گەردوون و ژیری و دانایی پێغەمبەر و داهێنەرەکان. لەو حاڵ و بارەدا کەسی پرسیارکەر و دڵگەرم بە سەرسامییەکان، بووەتە بەشێکی زیندوو و کارا لە ڕاز و نهێنییەکان. شاعیر پەی بەو هەموو ڕاز و نهێنییەی ژیان دەبات لە دۆخگۆڕینی بۆ زمانی شیعری، دواتر بۆ شیعرییەت پێدانی. بەهای ڕاستەقینەی پرسیار، وەڵام نییە، خلیسکانە لە وەڵام. پرسیار لە سەر پێشکەوتنی مرۆڤ و بەرپرسیارەتی دادەمەزرێت. لە دەقی: (دوو پارچە شیعر. گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە ٣ی ساڵی ١٩٨٥، ل: ١٨٧تا١٩٠)دا، ژیان بە تەواوی پێکهاتەی خۆیەوە بە گەرموگوڕی هەیە، ژانی بەرپرسیاریەتی بەهێزو بە تەوژمە بۆ دامەزراندنی ژیانێکی خۆشگوزەران. بە کارەسات و ئەنجامەکانی جەنگ دڵگران و نیگەران و کەسەربار و ورووژاو بووە و لێی دوور کەوتووەتەوە، وەک جۆرێک هەڵاتن لێی هەڵاتووە. جەنگ مەینەتی ئەوی وەک شاعیرێک گران کردووە، ئەمیش لە ئەنجام و تاوانەکانی جەنگ نابوورێت. بایەخی بە دوو تەوەری سەرەکی داوە. ئەوانیش خۆشەویستی و مردنن. (خۆشەویستی - بوون، مردن – نەبوون)، هەروەها بایەخی بەدیاریکردنی شوێن داوە. شوێن لە دیدی ئەودا هەمیشە نیشتیمان بووە و خواستییەتی ژیانێکی خۆشگوزەران و جێگیری تێدا بەسەر بەرێت . لە هەندێک حاڵ و باریشدا دەبێتە گۆڕ.

لەبارەی زمانی شیعرەوە یەکەمین شت، کە هەستی پێدەکەین ترپە و ئاوازە، ترپە و ئاوازەکی زرینگەداری

خولّقاندووە. وێنە لە سەر بنەمای دووبارەبوونەوەی زرینگەدانەوەی ترپە و ئاوازەکەدا بنیاد دەنێت. هەندێک وشە بەناخی ڕۆحی شاعیرەوە دەلکێن و لەگەڵ درێژبوونەوەی ئەزموونیدا درێژ دەبێتەوە و دووری و ئاسۆی دیکە دەکاتەوە.

شاعیری ڕاستەقینە لە ماوەیەکی دیاریکراوی تەمەنیدا شیری شیعر دەخوات، دواتر بۆ هەموو تەمەن بە خوێنیدا هاتوچۆ دەکات. لەو پێناوەشدا ڕەنج دەکێشێت. کەسێکە بەردەوام لەناو کۆمەڵگا بە گشتی و ناوەندی ئەدەبی بە تایبەتی دۆخێکی نالەباری بۆ دروست دەبێت و خۆی بە بێگانە و نامۆ دەزانێ، دەوروبەریش وەک بێگانە و نامۆ تەماشای دەکات، لە پێناو گەشەپێدانی کولتوور و زماندا لە دڵەوە تێدەکۆشێت و ئەو بێگانەیی و نامۆیییەی لەم تێکۆشانەدا دەرەوێنێتەوە، دوای بەسەرچوونی سەردەمێک بە سەرنجدان لە گەشەپێدانی (کولتوور) و (زمان)دا، دۆخێکی لە باری بۆ دروست دەبێت. دۆخی شیکردنەوەی ڕۆشنبیری، لە ئاستێکی گەورەمەندی دەیبینێت و ئەو بینینە بە پلەیەکی شیاوی دەگەیەنێت. ئەوە گەشەی کولتوور و زمانە، شاعیری ڕاستەقینە و کۆمەڵگا لێک نزیک دەخاتەوە، ئاشتیان دەکاتەوە تاڕادەی یەکخستن لە (ڕێکخستن) و (وێنە) دا، ژیانێکی تەواو تازە و بەخشندە پێکدێت. بەردەوامبوونی گەشەی کولتوور و زمان بەهێزتری دەکات. خوێنەریش وەک خاوەن بەهرەیەکی تایبەت لە دیدارەکانی شاعیر و کۆمەڵگادا گوێڕایەڵ و بەهرەمەند دەبێت.

تشرینی یەکەمی ٢٠٠٨ هەولێر

قەڵەمكێشی سەڵاح شوان بە وشە

ئەو كاتەی نووسین دەبێتە تاكە پەنا و چێژی دەگمەنی نووسەر، نووسەر بە دۆخی نووسین گەرم دادێت، لەبارەی نووسینەوە كەسایەتییەكی بەهێز و سەركەوتوو و گەشبینی دەبێت. لەو بەهێزی و سەركەوتوویی و گەشبینییەیدا دەبێت هەڵسوكەوت لەگەڵ تەنیاییدا بكات و پەیوەندییەكی هاوشێوە بسازێنێت، پەیوەندیی نووسین و تەنیا بیركردنەوە لە نووسین و لێكدانەوەی هۆشیارانەی نووسەر بەكاتی نووسینەوە. لە كاتی نووسیندا هەیكەلی گشتی نووسین ڕوون نییە. سەرەتای چییە و كۆتایی بە كوێ دەگات. لە درێژە و كردەی نووسیندا وێناكان دەگۆڕێن و ئاڵوگۆڕی بنەڕەتییان بەسەردا دێت. بزاوت و جووڵەی ئەو ڕووداوانە ڕوودەدەن، كە لە مێشكت نیشتوون و دەبنە ڕووداوی كاتی نووسین. جێگۆڕكێ بە هەستەكانت دەكەن. ئەو گۆڕانانەی لە كاتی نووسیندا ڕوودەدەن و دێنە ناوەوە گرینگترین توخمی نووسینن. لەو حاڵ و بارەشدا هێشتان نازانیت لە تەواوی نووسنیەكەدا چی ڕوودەدات. بابەتی سەرەكی چییەو شێوازی نووسین چی دەبێت، بەڵام هەستی نووسین بەردەوام و بەتەوژم شەپۆل دەدات. لە دەقی: (تێكەڵبوون - گۆڤاری نووسەری كورد، ژمارە ٥ی ساڵی

١٩٨٠، ل: ٦٥ تا ٦٨)دا، هەبوونی پەیوەندییەکی ناوەندی لە نێوان وێنەکاندا بووەتە یەکخستنی پێکهاتە و ناوەرۆکی دەقەکە و زانینی لێکدانەوە، هەروەها پەرەپێدانی پەیوەندیی ڕەگەزی زمان و داڕشتن پێداگری و کۆششێکی زۆری ویستووە و چووەتە ناو وردەکارییەکان بۆ بەرهەمهێنانی دەقێکی دلێر و پڕ لە شەپۆل. لەم حاڵ و بارەدا، دەق ئاکامی ڕێکەوت و چرکەساتی کورتخایەن و دۆزینەوەی لە ناکاو نییە، بگرە مەبەستە و لە ڕوانگەی تایبەت و جیاوازدا بە ئاکام گەییوە و بەرهەمی حاڵ و باری گونجاو و شیاوە. هەستێکی بەجۆش لە حاڵو بارێکی گونجاو و شیاودا پەرە پێدەدات و دەبەخشێ. خوێنەریش بەناو پێکهاتە و ناوەرۆکی ڕۆدەچێتو گۆشەی ئاکامێک دەگرێت و زەمینەی بیرکردنەوەی بەهرەدار دەکات. شیعر لە کەناری مانەوە و نەمریی خۆیدا هەمیشە ڕۆڵی لە هەقیقەت و خەیاڵ بینیوەو هەمیشەش دەیبینێت و بە تەواوی وشە هەستییەکان، کە مرۆڤ تامەزرۆییان دەکات. چەمکی هەقیقەت و خەیاڵ تیژ دەکات و چێژی دەگمەن و تەنیایی لە زەینمان لێک نزیک دەکاتەوە تاڕادەی یەکگرتنی نێوان شیعر و شاعیر.

ئەم شاعیرە لە ١٩٤٧/٤/١٥ لە دێی مام ڕەش، ناوچەی شوان لەدایک بووە، ئەو ناوچەیە، ناوچەیەکی دەشتایی بەپیتە، لە ئەزموونی نووسینی شاعیردا کەمتر باسی چیاو بەفر و ڕەوەز و تەلان و هەڵدێر و ..... تاد، کراوە، بگرە بەخەملێوی وەک شێوەیەکی دەربڕین لە نوختەی بینین و بەخۆدا چوونەوەدا، باسی ماتی و شکۆی جوان ڕاکشاوی دەشتایی کراوە.

شیعر خۆنووسی و سەربردە و تۆماری ڕاز و نهێنیی مرۆڤایەتییە، شاعیران بە تواناوە توانایان لەناویدا بەکاردەهێنن و هێزی ڕۆحییان دەخەنە سەر زەویی واقیع و مێژوو، پاشان دەگەڕێنەوە بۆ هێما و ئەفسانە، ئەو هێما و ئەفسانەیەی بوونەتە هۆی دڵەڕاوکێی زۆری مرۆڤایەتی. شیعری ئەم شاعیرە خۆنووسی و سەربردە و تۆماری ڕاز و نهێنی تاکە کەسی خۆیەتی و بەردەوام خۆی وەک کەسی یەکەم لە بنیادی شیعرەکانیدا بوونی پەخش دەبێتەوە. هەندێک جاریش بۆ پەیوەندیکردن بە ئەوی دیکەو لێک نزیکبوونەوەیان. لە هێما و وێنە و لێکچوواندن و پێکچوواندن. وەک هۆکار و هەوڵدانێک سوود لە دەنگە بەرزو نزمەکانی دراما وەردەگرێت.

ئەم شاعیرە کاتێکی زۆری لە جوانترین ساڵانی تەمەنی خۆی بۆ شیعر تەرخان کردووە، لەو خۆتەرخانکردنەشیدا ئەزموون و شارەزایی پەیدا کردووە، لە پێکهاتەیەکی نوێبەخشدا کردوویەتییە خاڵێکی باشی پێگەیشتن لە زمانو شێواز و تەکنیکدا. تۆڕێکی وردی بۆ زمان و شێواز و تەکنیکی خۆی چنیوە و گۆشەگیری هەڵبژاردووە. گۆشەگیریش باشترین ماوەی ڕەخساوە بۆ نووسینی دەقی قووڵ و فرەدەنگ و گومانکردن لە واقیعی بوونی جیهان. فەزای واقیع بە گومان دەورەدراوە. شیعر ڕێچکەیەک لەو گومانە وەردەگرێت و دەچێت فەزای ژیان فراوانتر دەکات و پەیوەستت دەکاتەوە بە وردەکارییەکانی (زمان) و (شێواز) و (تەکنیک). قووڵبوونەوە و خەمڵینی ئەزموون مژدەبەخشەو پەیمان دەدات بۆ ئەو هەستە ئەدەبییەی، کە لەلات گەڵاڵە

بووە، ڕاهێنانی لەسەر بکەیت و هەوڵی ئاشکراکردن و نووسینی بدەیت.

نوێبوونەوە و گۆڕان لە زمان و شێواز و ترپە و ئاوازدا، تیشکدانەوەی بنیاد و ڕۆنانە و تایبەتمەندیی شیعری نوێبەخشیان پێدەناسرێتەوە، فەرامۆشکردن و پەراوێزخستنی نوێبوونەوە و گۆڕان لە زمان و شێواز و ترپە و ئاوازدا لێسەندنەوەیەکی سەرچاوەییپە لە نوێبەخشیو داخرانی فەزا و کوشتنی سەدای خەیاڵە. نوێبوونەوە و گۆڕان لە زمان و شێواز و ترپە و ئاوازدا ئەو توخمانەن، کە لە بەرهەمی چاکترین شاعیرانی ئێمەدا جوانخوازی و ئاکار و بوونێکی شیعرین. لای ئەم شاعیرەش ئەم توخمانە تایبەت و تایبەتمەندن. ئەزموونیان بەپیت و دەوڵەمەند کردووە.

ئەوەی جێگای سەرنجی پەسندە لە دامێنی هیچ دەقێکیدا تێبینی و پەراوێز نەنووسراوە. ئەوەش تەندروستیی تەواوی گیان و ناوەرۆکی دەق و پێگەیشتنی نووسەرە لە هونەری نووسین. لەئاستی بیروڕا و بیرکردنەوەشیدا ئەشقی خۆی لە ئێستێتیکای مانا و سرووشی مانا و ترپە و ئاواز و دنیایەکی دەست پێنەگەیشتوودا قووڵ کردووەتەوە.

کاری ترپە و ئاواز لە شێوازدا ئەوەیە پێکهاتەی وێنە ڕوون بکاتەوە. وێنە هەقیقەتێک لە ژیان دەخاتە ڕوو، یان خەیاڵێک لە ڕێگای وێنەوە دەکاتە هەقیقەت و فۆرمێک دادەڕێژێت و دایدەمەزرێنێت. وێنەش بەستراوەتەوە بە تێگەیشتنی چاو لەناو تێڕوانینی خۆیدا و بریتییە لە هێمایەک، کە دەربڕین لە هێماپێکراو دەکات. زمان هێمایەو

ژیـان بـە هەمـوو وەرچـەرخـانـەکانییـەوە هێمـاپێکـراوە.
زمان لە شیعری: (سەلاح شوان)دا، هەموو شتێکە و وەک هەموو شتێکیش دەمێنێتەوە، دەبێتە پەیوەندییەکی ناوەند لە نێوان وێنەکاندا. ڕۆشنبینیی ڕەگی وشە دەبینێت و لە یەک دۆخدا نامێنێتەوە. وێنەش داخوازییە دەروونییەکانی شاعیر بەرز دەکاتەوە بۆ ئاستی بینین، ئەو داخوازییە دەروونییانەی دەبێتە جیهانبینی و شاعیر خەونی پێوە دەبینێ، یان دەبێتە هۆی خەونبینینی، یان لە خەیاڵیدا پێی گەیشتووە و لە ڕەگە گشتییەکان لای دەدات و دەیبەستێتەوە بەڕەگە تایبەتییەکانەوە. لە ڕووی زمان و شێواز و تەکنیکەوە دڵنیابوونێکی شیعری بە شاعیر دەدات. ئەو داخوازییە دەروونییەی، کە لە خەیاڵی پێی گەیشتووە، لەم حاڵ و بارەدا، خەیاڵیش ئیش دەکات بۆ ئەوەی ببێتە بەشێکی بچووک لە واقیعی خاوەن بزاوت و جووڵە و کاریگەردا.
شاعیر لەسەر ئاستی بوون لە هەناوی خۆیدا دەژی و هەوڵ دەدات بزانێت و بدۆزێتەوە. شیعریش هەنگاو بەرەو بەرزایی بە واقیع دەنێت و ماناشە بۆ بوونی پڕ بزاوت و جووڵە و کاریگەری، دەیگەیەنێت بە بوونێکی ڕوون، (بوونی ڕوون) بەئاسانی ناکرێت بە نووسین، بەڵام کێڵگەیەکی بە پیت و بە هاتە بۆ پەروەردەکردنی هەستیاریی نووسین. لەگەڵ ئەوەش دەنگدانەوەی ئەم بوونە ڕوونە لە هەناومان دەبیستین. دەبێت لەگەڵ ئەم دەنگدانەوەیەدا هەڵبکەین و بڕۆین و هەوڵی زانین و دۆزینەوە بدەین، چونکە دیوی هەقیقەتی نووسین و مرۆڤە. نووسین و مرۆڤ زوو

بە واقیع ناگەن تا پەی بە داو و ڕایەڵ و دەرهاوێشتە هاوچەرخەکانی نەبەین. واقیع هێندەی ئەوەی نووسین مانای دەداتێ، لەوە زیاتر خۆی هەستیاری خۆی پەروەردە دەکات و مانای هەیە و دەزانێت و دەدۆزێتەوە. شاعیر لە زانین و دۆزینەوەی جیا جیادا لە ژیان ڕادەمێنێ و دەکەوێتە ناو کۆچێکی ئەزەلی و چاو دەگێڕێ و ورد دەبێتەوە و دەزانێت و دەدۆزێتەوە، بەڵام قەناعەتی تەواوی بە زانین و دۆزینەوەکەی نایەت. دووبارە کردەکە دەست پێدەکاتەوە، لە دەستپێکردنەوەیدا هێڵێکی دیاریکراوی نییە. هەوڵ دەدات لە ڕامانێکی گەردوونیدا بۆ ژیان، ڕۆحێک سۆراخ بکاتو بەرهەم بهێنێت لەسەر زەوی (هەقیقەت) و (نووسین) بمێنێتەوە.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٩ هەولێر

قەڵەمکێشی دڵشاد مەریوانی بە وشە

خودا ئەو هێز و بەهرەیەی بە شاعیر داوە، لە ڕوانگەیەکی تایبەتدا لە خۆی و لە ژیان و گەردوون بڕوانێت و ئەو دیاردەیە بە پێویست بزانێت، کە شیاوی خستنەڕوو بێت. شیعریش هەمیشە هێمای ویژدان و ئێستێتیکای پەسندکراو بووە، هێمای ویژدان و هێمای ئێستێتیکا هەمیشە خودێکی پڕ شیعر و کەسێکی پڕ پەیوەندی بەژیان و گەردوونەوە بەرهەم دەهێنن و شتێک بە پێشکەوتنی کۆمەڵگا دەبەخشێت. شیعری فرەدەنگیش لە ئەنجامی لێکدانی هێمای ویژدان و هێمای ئێستێتیکادا بەرهەم دێت. هەندێک جار دەقێکی ڕەواو فرەدەنگ دەخوێنینەوە وا هەست دەکەین ئێمە لەناو دەقەکەدا ڕسکاوین و گەشە دەکەین، دەقەکەش لەناو ئێمەدا دەڕسکێو گەشە دەکات. هاوتایی و هاوسەنگیو هاوشێوەیی دروست دەبێت. دووری و ئاسۆیی بەختەوەرییەکی ڕەها دەکەینەوە. لەم بار و بوارەدا وا دەزانین ئێمە دەقەکەمان ڕسکاندووەو دەقەکەش وا دەزانێت ئێمەی ڕسکاندووە. یەک لەناو ئەوی دیکەدا نیشتەجێین، تواناکانی خۆمان نووسیوەتەوە و هەوڵ بۆ گەرمکردنی ئێستێتیکا دەدەین لە پێناو گۆڕینی دۆخی ئێستێتیکی. ئەو هێز و بەهرەیەی مرۆڤ لەگەڵ بوونی پێی بەخشراوە، بۆ ئەوەیە: ژیانی

لەسەر ڕێکبخات و پەیوەندییەکانی بەرجەستە بکات. وەک کەسێکی تەواو جیاواز و نموونەیی لەو کار و کردەوە و داوایانەی سەرکەوتوو بێت، کە پێشتر بیری لێ کردوونەتەوە و لەناخڕا کۆششی بۆ کردووە. بە هەموو توانایەوە وابەستەیەتی. کلیلێکە بۆ ئەو ڕێکخستنەی، کە ژیانی سەرکەوتووی پێ بەڕێوە دەبات.

لەم بار و بوارەدا هەموو تواناکانی و ئەو هێز و بەهرەیەی پێی بەخشراوە. وەک کردارێکی ڕۆحی بەشداری سەرکەوتنی دەکەن و یارمەتی دەدەن بۆ ئەوەی بزانێت لە کوێ دەست پێدەکات و لە کوێش کۆتایی دێت، لە چیش دەست پێدەکاتەوە. دەقی ڕەوا گوێ لە کەس ناگرێ و بەقسەی کەسیش ناکات، تەنیا گوێ لە دڵی خۆی دەگرێتو بە قسەی دڵی خۆی بەڕێوە دەچێت. بەشێکی زۆری بنیادی دەقی: (دڵشاد مەریوانی) لە یەک بەش و یەک بابەت پێکهاتوون، بەڵام لە یەک بەش و یەک بابەتەکەیدا جووڵە و بزاوت زۆرن بۆ دەستنیشانکردنی بنیادەکە و چەمک و ڕامانی سەرەکیش شیعرییەت بە تەواوی زەمینەی پێکهاتەکان پەخش دەکات، جووڵە و بزاوتەکان سروشتی شیعرەکە دەگۆڕن بۆ دروستکردنی هاوئاهەنگی پەیوەندیی کاکڵ و توێکڵی دەقەکە، پەیوەندییەکان دەبنە هۆ و هۆکار و ناوەند، شتەکان ڕادەکێشێتە ناو خۆی. واتە: ناو بیرکردنەوەی نووسین. ناوەند سەرزەمینی واقیعە و مرۆڤ تێیدا ڕۆڵ بەسەر زەمین دەدا.

لە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا زمان شکۆدارییەک بە شیعر دەدا. بەوەی دەربڕینەکانی ساکارن و دوورن لە ئاڵۆزیو

لێڵی و ڕستەی سەرلێشێوێنەر و داخراو. ڕستەکانی کورتن و باش دەربڕین لە خود و دەوروبەر دەکەن و کراوەن، دوور و درێژ و بێزارکەر نین، بەهێزی (هەستی زمان) جیاکاری شێواز و جیاکاری زمانی لە هەڵبژاردنی وشەدا وەک تایبەتمەندییەک پیشان دراوە، ئەمەش لە بار و بواری نووسیندا، بابەت ئەم کردەیەی هەڵبژاردنی وشەیە دەسەپێنێت و ڕەوتی نووسین درێژ دەکاتەوە، تا خاڵی خەملێن. بە هەموو بوونیەوە ئاگای لە ڕاز و نهێنی و نەمریی نەتەوە بووە، لە گەشاوەترین ئاستی ئەشقدا، ئەم ئاگاییەی بە هەقیقەتی ئامانج و مەبەست گەیاندووە، کە دیارترین خەسڵەتی گەشە و ڕسکانی ئەویان پێکهێناوە بەرەو جۆرە ئەدەبێک، کە ناوی بە ڕیالیزمی نوێ و ئەدەبی شۆڕشگێڕی، یان بەرگری، یان پابەند بە داوا و ویستی کۆمەڵگاوە ڕۆیشتووە، بەڵام بەشێوەیەکی زانستی خاڵە پێکهێنەر و جیاواز و دامەزرێنەرەکانی دەستنیشان نەکراوە، ناسنامەی تایبەتی وەرنەگرتووە و بەتێکەڵی ماوەتەوە.

شاعیر پێویستە: نە مارکسی بێت، نە نەتەوەیی، نەبڕواداری ئایینی ..... تاد، پێویستە بە تەنیا کوڕی هەتاو بێت و کڵۆڵیی ناوچە هەژار نشینەکان بەرجەستە بکات، حوکمڕانی داپڵۆسێنەرانەی دیکتاتۆر لە دید و دیدگایەکی ئێستێتیکی تاقی بکاتەوە، کرۆکی بیرکردنەوەی کوڕی هەتاویی تێدا بورووژێنێت، کە بیرکردنەوەی بنەڕەتییە و هۆ و هۆکاری سەرەکی و گەشانەوەی خەملێنی نووسینە.

من بۆ خۆم، کە لە شیعری ئێستا وەڕس و بێ ئومێد دەبم، دەگەڕێمەوە لای شیعری کلاسیک و بەوپەڕی

چێژەوە دەیانخوێنمەوە، دڵەڕاوکێ و گومانێکی ژیانیی سەیر، لە کلاسیکدا پەخش دەبێتەوە، بە تایبەتی لە شاعیرانی وەک: نالی، مەحوی، مەولەوی، وەفایی، حاجی قادری کۆیی ..... تاد، ڕەنگە ئەمەش ئەو خاڵە پێکهێنەرەی بێت لەناو خۆیاندا لە شتێک دەگەڕێن، کە کتێبە ئاسمانییەکانی وەک: (تەورات، ئینجیل، قورئان). لەناو هەر حەفت تەبەقەی ئاسماندا ڕشتوویانە. مەیل و خوودانە ژیان جوانی، خەسڵەتی داهێنانە، بەڵام دۆزینەوەی ئاسوودەیی لەمرۆدا، کە خاکەڕایی و سادەیی نەماوە جۆرێک گاڵتەجاڕییە. مرۆڤ بە دوای چیدا وێڵە، ئەو هۆ و هۆکارانە دەبنە شکست و کەوتنو نیمچە لەناوچوون.

بۆچی دەدوێین، کێ دەماندوێنێت، بۆچی دەژین، کێ دەمانژیێنێت، بۆچی دەکوژرێین، کێ دەمانکوژێت. ئەدی کێ دەستی بەسەر ئەو هەموو شتانە داگرتووە و دەستکاری ژیان و چارەنووسمان دەکات. بێ ئەوەی بزانین بۆ دەستکاری ژیان و چارەنووسمان دەکرێت. پێبەپێ لەسەرەخۆ دەمانکوژن، تا هەست بەمردن لەناو ژیاندا بکەین. ژیان پەیوەندییەکی ناڕوون و تووڕەی لەگەڵ مەرگدا هەیە، دواجار مەرگ بێ ناسنامە دەمێنێتەوە، یان ژیان، یان بە ئامادەبوونی توند و تیژی مەرگ چێژ لە ژیان وەرنەگرین ، مەرگ وەک چاودێرێک بەسەر سەرمانەوەیە و بەسادەیی دۆخەکەمان بۆ پێناسە ناکرێت، بەدەست مانەوەی ئەم دۆخە دەناڵێنین و شێوازی چۆنێتی هەڵسوکەوتکردنمان لەگەڵ دۆخەکەدا پێ بەرجەستە ناکرێت. دەقی: (پەلکەزێڕینەش نامۆ دەبێ - گۆڤاری ڕۆژی کوردستان، ژمارە ٥٧ی ساڵی ١٩٨٠، ل: ٤١ تا ٤٢)دا، خەسڵەتێکی زۆر لەبار پێش چاو

دەخات بەوەی پاڵەوانەکانی، یان گێڕەرەوەی هەموو شتزان بەیەک ئاستی زمانی، زمانێکی دەستەمۆ قسە ناکەن. هەر پاڵەوانێک، یان گێڕەرەوەی هەموو شتزان کەسایەتیی خۆی بۆ دەستنیشان کردووە، کە هونەری حیکایی لە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا خەسڵەتی دیارن و بنیادەکەشیان تێکەڵ بەیەکتری دەبن. لەناو هەموو وێنەکاندا ئەم واقیعە جیاوازە کاریگەریی خۆی بڵاودەکاتەوە، مرۆڤەکانیش ڕوانین و لێوردبوونەوەی جۆر جیاوازیی خۆیان بەرجەستە دەکەن، هەوڵدراوە خودی کورد و مێژوو و کولتوور و کەلەپوور وەک باس و بنەڕەت وەربگرێت.

هەموو شتێک لە ئەدەبدا واقیع بەشێکی دەخەملێنێت: زەین، خەون، هەست، خەیاڵ ..... تاد، پەیوەندییەکی ناوەکییان بەواقیعەوە هەیە و لەناو واقیعەوە هەڵدەسووڕێن و ڕوودەدەن و دەبن بە ڕایەڵ و تانوپۆی ئەدەب. بەهۆی ئەو چوونە ناویەکەی واقیع، زەین، خەون، هەست، خەیاڵ ..... تاد، ناتوانین تێگەیشتنێکی بێ بەرزی و نزمی و دروستمان لەبارەی ئەدەبەوە هەبێت. پێویستیش ناکات هەمانبێت، چونکە بەخودی ئەدەبی بێگەرد ڕازین و تێگەیشتنێکی تەواو سروشتییە.

نووسین لای ئەم فرە بەهرەیە: کەسێکی پڕ پەیوەندی بە ژیان و گەردوونەوە، تەنیا یارییەک نییە بۆ چوونە ناو: سەرسامی و سەرسوڕمان و بەدواداچوون، بگرە لە قووڵاییەکاندا مەشخەڵێک بەرز دەکاتەوە بۆ ئەوەی ئەفسوونی نوێی خودی کورد و زمان و مێژوو و کەلتوورو کەلەپوور و داب و نەریت ..... تاد، بدۆزێتەوە. لە سەرەتای

ئەزموونی تا کۆتایی تەمەنی کورتی، تایبەتمەندییەک گەواهی ئەوەی بۆ دەدات لە کەس نەچووە و پارێزگاریشی لەو لە کەس نەچوونە و تایبەتمەندییەی کردووە، ئەگەری مردنیش لە ئەدەبیاتی ئەم شاعیرەدا ئامادەیی زۆری هەیە و پاساویش بۆ مەرگ دەهێنێتەوە. لێکدانەوەی سەرنجڕاکێشیشی بۆ دەکات.

بەهۆی بەکارهێنانی ئامرازی پڕ ترپە و ئاواز خوێنەر بە دەربڕینەکانی دووچاری: سەرسوڕمان و سەرسامیو بەدواداچوون دەبن. لەناو واقیعدا هەوڵ دەدات واقیعێکی نیمچە جیاواز بخوڵقێنێت. خوێنەریش هەست بە چوارچێوەیەکی جیاوازی واقیع دەکات، کە ڕوخساری بۆ چەندان شێوە دەگۆڕێت. دەقی ڕەواش ئازادانە وەک نوێنەری ڕاستەقینە لەناو چوارچێوەی واقیعی جیاوازدا بسوورێتەوە و دنیابینیی خۆی لە ئاستە جیاوازەکانی واقیع وەربگرێت.

لەدوا وێنەدا ناتوانین ئەم شاعیرە لە فۆرمێکی دیاریکراودا دابنێین و پێناسەی هێڵە تایبەتییەکانی بکەین، چونکە هەڵگری زیاتر لە ڕوخسارێکە و هەمووشیان شیاوی پێناسەکردنی سەربەخۆ و تایبەتن: شیعر، چیرۆک، ڕۆمان، شانۆنامە، ڕەخنە و لێکۆڵینەوە، وەرگێڕان، زمانزانی ..... تاد، بەڵام لە هەموو بار و بوارەکاندا کۆششی بۆ ئەوە بووە دووبارە جیهان لە بارێکی تەندروستدا ڕێک بخاتەوە و دووچاری: سەرسوڕمان و سەرسامی و بەدواداچوونی ئەوەمان بکات. بۆچی دەدوێین، کێ دەماندوێنێت، بۆچی دەژین، کێ دەمانژیێنێت، بۆچی دەکوژرێین، کێ دەمانکوژێت. شەهید

کرا، بەڵام ژیان و پەیامی لە ڕێگای نووسینەوە گرینگی پێدرا و وەک ناوەند مایەوە. نووسینی بێگەرد، ئاوڕدانەوەیە لە خۆت. ڕۆحی ئەزەلی و ژیانی ئەزەلی مرۆڤی بەهرەمەند.

شوباتی ۲۰۰۹هەولێر

قەڵەمکێشی سەڵاح محەمەد بە وشە

ڕۆشنبیری بێگەرد هەمیشە بە دیدێکی گونجاو و کراوەوە ڕەخنەگری دەسەڵات بووە، بە بەرپرسیاریەتییەوە بەرەوڕووی وەستاوەتەوە. بۆ دژایەتیکردن و بەلاڕێدابردن نا، بگرە بۆ هەستکردنی زیاتری بە بەرپرسیاریەتی و ویستوویەتی دەسەڵات بباتەوە سەر ڕێگایەک، کە ڕێگای زۆرینەیە و هەقیقەت و دادپەروەری و ئێستێتیکای نەتەوە لە باری ڕۆشنبیرییەوەی تێدا پێدەگات و دەخەملێت. سیماو خەسڵەتی داهێنەرانە وێنا دەکەن. ڕاستییەکی بەڵگەدارە دەستەی ملکەچیش زۆرن، لە زۆر لایەنەوە ڕۆڵیان هەبووە لە بەرەو دیکتاتۆریەت بردنی دەسەڵات و بەهێزکردنی دیکتاتۆریەت. سیما و خەسڵەتی داهێنەرانە وێنا ناکەن.

پێویستە بەچاوی گومانەوە سەیری ئەو ڕۆشنبیرانە بکەین، کە بەرپرسیار نین لە ئاکاری ڕۆشنبیریی خۆیان‌و دۆخگۆڕینی وڵات، بگرە لە ڕیزی دەسەڵاتی ستەمکاردا وەستاون، لەناو لەپی ستەمدا هێڵەکانی بینینی خۆیان دەناسن. ئەو هێڵانە هێز و سۆمای چاویان تا سنووری کوێربوون دەبەن. پەیوەندیی نێوان ڕۆشنبیری بێگەرد، دەسەڵاتی دیکتاتۆر بە هیچ شێوەیەک هاوڕێ و تەبا نەبوونە. شیعری بێگەرد کردار و بەرەنجامی دوورکەوتنەوەیە لە

دەسەڵاتی دیکتاتۆر و یەکەمین جووڵە و بزاوتی ڕۆشنبیری بێگەرد و بۆ چوونە ناو دۆخی (هەقیقەت) و (دادپەروەری) و (ئێستێتیکا). ئەم هەقیقەت و دادپـەروەری و ئێستێتیکـایـەی پێوەری ئەدەبی بێگەردن. بەوپەڕی بێ گومانییەوە شاعیر بوویەکی ئەفسانەیی نێوان زەوی و ئاسمان نییە. بوونێکی ناو سروشت و کۆمەڵگایە. شیعریش هێزی شاراوە و چالاکییەکی لە خواست بەدەر نییە، بگرە بەشێک لە بەهرەو سرووشی خوداوەند و هێزی شاراوە یارمەتی دەدات بۆ گفتوگۆی کرۆک و ناوک و چالاکی خواست و ویست، کە تاڵە دەزووی بابەت لە واقیع و زەین و خەون و خەیاڵ وەربگرێت، لە چوارچێوەی تێبینی و سەرنجداندا دایڕێژێتەوە، پاشان بە پاڵاوگەی لێوردبوونەوەدا تێیدەپەڕێنێ و پێشکێشی دەکات، کە شەقڵێکە لە ڕواڵەتی هەستی مرۆڤدا.

واقیع تەنیا ئەو شتە نییە، کە بە چاو دەبیندرێت، هەناوی پڕ مەترسییە، یان ژینگە و دەوروبەرێکی پارێزراوە. بیناسە، ئەوجا لەبارەیەوە بنووسە. بێ شەرمانە لەسەر سەکۆی مەوەستە و خۆت مەخەرە داوی ستایشییەوە، چونکە پاش بەسەرچوونی ماوەیەک، جا ماوەیەکی کورت، یان درێژ پەشیمان دەبیتەوە و تووشی نائاسوودەیی ویژدان دەبیت و لەناوەوەترا دەتلێیتەوە.

بەپیتترین کاتی شاعیر ئەو کاتەیە، کە دەچێتە ناو کەشی زەینی و بڕوای تەواو لە تەواوی بە هەقیقەتی واقیع نامێنێت. واتە: واقیع وەک هەبوونی خۆی وەرناگرێت، ناچار تامەزرۆ دەبێ ڕیشاڵی هەقیقەتێکی دیکە بدۆزێتەوە و بەهێمنی و کارامەیی هەوڵی بنیادنانی بدات، کە هەقیقەتی واقیع لە

ڕێگای زەین و خەون و خەیاڵ دێتە ناو هەقیقەتی نووسین، ئەم هەقیقەتە هەقیقەتی تەواو و بێ فرت و فێڵی بەهرە و سرووش و شیعر و شاعیرە. لەسەر بنەمای ڕێکخستن و دەستپێکردندا چەمکی چاوەڕوانی هەڵدەوەشێنێتەوە.

شاعیری ساویلکە و پاشخاپەرۆک دەیەوێت خوێنەر یەکڕاست بگەیەنێتە مانا و هەقیقەتی ناوەرۆک، بێ ئەوەی بە بۆشایی و هێمای سپێتی کاغەز و شێوازی سڕکەر تێیبپەڕێنێت. لەسەر بنەمای چەمکی چاوەڕوانی و گۆڕینەوەی دەربڕین دایڕێژێتەوە، لە هێڵی چاوەڕوانی بیهێڵێتەوە و خاڵی لێوردبوونەوەی پێشان بدات. پاشان بە ئەدەبیبوونی مانا و شێوازی تێبگەیێنێت و بە مانا و شێوازی بە ئەدەبیبوونیشی بگەیێنێت.

ژیانی (سەلاح محەمەد) بەبێ شیعر نووسینیش شیعرە، شیعری بێگەرد. گەلێک گرینگی داوە بە مانەوەی پاکیی خۆی، چونکە پاکی دەبێتە دۆزەرەوەی واقیعی نووسین. ئەو زمانە بێ زەرەر و زیانەی لەسەر ئاستی کەسایەتی پێی دەدوا، لە نووسینیش بەکاری دەهێنا. ژیان بەبێ پاکی ناتەواوە، پاکی هێزێکی دینامیکییە لە ناخدا دەڕوێ. ساڵی ١٩٥٤ لە سلێمانی لە دایک بووە، تەمەنی بە شۆر و شەوقی تێدا بەسەر برد و خۆشی ویست. جۆرێک مامەڵەی گیانیی لەگەڵ باڵندەکانی ناوشار و دەوروبەری شاریشدا کردووە، بە هۆگر و برادەری گیانیی خۆی زانیون. تا لە ٢٠٠٩\٤\٢٦ تێیدا کۆچی بۆ دواماڵی کرد. دەقی: (ماڵەکەم– گۆڤاری ڕۆژی کوردستان، ژمارە ٧٨ی ١٩٨٩، ل:٤٧)دا ترپە و ئاوازی ناوەوە بریتییە لە لێوردبوونەوە لە وێنە

هەستییەکان و بەخشینی ئاست و ئاراستەیەکی گیانی بە وەرگر.

شیعرەکانی ئەم شاعیرە نە لە زمان، نە لە شێواز، نە لە ناوەرۆک شتێکی نوێبەخشیان نەخستووەتەوە، بگرە ئەوەی جێگای سەرنج و تێبینییە، ئەوەیە: هەستەکانی بە ڕاستگۆییو بەبێ فرت و فێڵ بەکار هێناوە، لە ترپە و ئاوازدا جیاوازییەکی هەستی خستووەتەوە. ژیان کۆمەڵێک هۆ و هۆکاری بەرهەم هێناوە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی مەرگ، ئەم هۆ و هۆکارانەش هێزی داهێنانی نووسەریان زیاد کردووە، هەروەها ڕووبەری خەیاڵیشیان بەرەو فراوانی بردووە و دووری و ئاسۆیەکیان بۆ کردووەتەوە، کە هاوکارە بۆ دەستنیشانکردنی بنەمای بیرکردنەوە و ئاراستەی نووسین. هێزی هەستەکان یارمەتی دەدات دووبارە جووڵە شاراوەو وێناکان بەرهەم بهێنێتەوە، بە ئاسانی جیهانبینییەکان بدۆزێتەوە. ئەگەرچی مەرگ دیاردەیەکە خۆی بەسەر بەشێکی زۆری ژیانمان زاڵ کردووە.

لە هەیکەلی تەواوی شیعرێکیدا، هەست دەکەیت وێنەی ئاسایی و مۆرکی باوت پێشکێش دەکات، دووچاری سەرسوڕمان و ڕاچەنینی هەستەکانت نابیت، بەڵام لە پڕ لە وێنەیەکیدا وەرچەرخانێک ڕوودەدات و هێزی بەهرە دووچاری سەرسوڕمان و ڕاچەنینی هەستەکانت دەکاتەوە، بێ یارمەتی وەرگرتن لە هیچ دەسەڵاتێکی باڵا گەلێک جوانو ڕۆمانسییانە دادەڕژێت و پڕە لە هەڵچوون و هارمۆنی گەرم، دیمەن و وێنەی دەگمەن بەرانبەر مەرگ دەبەخشێت. دەڵێی شیعر بە ڕێگا و هێزێکی ڕووناک دەزانێت بۆ ڕۆیشتن بەلای

مەرگ و پاشان بە هێزێکی درەوشاوەی ناوەوە، وەستان لە تەنیشت ئاشقانی ژیان.

هەستەکان، کە بنەمای سەرەکیی ئەزموونی ئەم شاعیرە پێکدەهێنن. وەک یەکەمین و دوایەمین پێکهاتەی شیعری لێکدانەوەی بۆ دەکرێت، پەیوەندیی هەستەکان لە خاڵو ڕەوتی گفتوگۆی کرۆک و ناوک و چالاکی خواست و ویستی بە یەک دەگەن و هاودەقیی هێزیان لە نێـوانـدا ڕوودەدات و یەکتری دەناسن. هیچ هەستێک بە تەنیا بەشداری لە پێکهێنانی شیعری ئەم شاعیرەی نەکردووە، بگرە ئەگەر بەگشتیش نەبن بە زۆرینە بەشدار دەبن لە پێکهێنانی دەق، بەڵام یەک هەست قسەی یەکەم دەکات، ئەوانی دیکە دەبن بە بەردەنگ. ژیان هێزی نووسین دەجووڵێنێ و بۆ خۆی دەق بەرهەم دەهێنێت، دەقیش دەرهاوێشتەی خودی ژیانە. زۆرینەی هەستەکان لە دەقێکدا ئامادە دەبن و بەشداری دەکەن و ڕەنگ دەڕێژن. ڕایەڵ و تانوپۆی لە کۆی شێوە دەربڕینەکان دەچنێت. چنینەکەش لە خوێندنەوەی سەرچاوەی واقیع و زەین و خەون و خەیاڵ دەکەوێتەوە. کەسیش ناتوانێت خۆی بە خاوەنی سەرچاوە گشتییەکان بزانێت، چونکە گشت لە چەند بەشێک پێکهاتووە، هەر بەشێکی لای کەسێک دەست دەکەوێت، دواتر لەسەر ئاستی پێکهاتە و لێکدانەوەدا لێک دەدرێت.

گەرمبوون و ورووژانی هەستەکان دەگەڕێتەوە بۆ پەیوەندیی نێوان نووسەر و کۆمەڵگا و واقیع و کولتوور. مرۆڤ هەست بە پێویستی نزیکبوونەوەی لە واقیع دەکات بۆ ئەوەی کرۆک و ناوکی ژیان باش بناسێت و بچێتە

دۆخی گۆڕینەوەی دەربڕین و ناسینی بۆچوونی ئەوانی تر. بپرسین چ پێودانگێک پێویستە بۆ ناسینی هەستەکان لەناودەقی ئەدەبیدا، ئایە هەستەکان درێژکراوە و هەڵقوڵاوی بنەمای واقیعن، یان درێژکردنەوە و هەڵقوڵاوی چەمک و ڕوانینی نهێنی و هۆ و هۆکارە سەرسوڕهێنەکانی مرۆڤن، زۆر جیاوازن لەگەڵ چەمک و ڕوانینی واقیع. هەستەکان لای ئەم شاعیرە خاوەنی گرینگییەکی بەتین و تایبەتن. لە سێ لاوە تێکەڵی چییەتی دەبن و پەرە بە ئەزموونی دەدەن. لایەنی یەکەم: مردن، لایەنی دووەم: ژیانەوە. لایەنی سێیەم: ناوەندە. ناوەندیش ئەو خوداوەند و فریشتانەن، کە کرۆک و ناوکی چییەتیمان پێ ڕادەگەیەنن و دەمانجوولێنن بۆ نووسین و مانەوە لە دۆخی بیرکردنەوەدا. نهێنییەکانی هەقیقەت و دادپەروەری و ئێستێتیکامان پێڕادەگەیەنن.

هەستەکان بەگوڕ دێن، هێڵەکانی بیرکردنەوەی شیعر پێکدەگەیەنن، سەرچاوەی هەستەکانیش لە پێکگەیاندندا دابەش دەبن و فۆرم وەردەگرن و بزاوت و جووڵەی ویستی خۆیان بەسەر پێکهاتەی دەق دەسەپێنن. کەواتە: هەستەکان لە شیعردا خاوەن پێکهاتەیەکی (ناوەند)ن و لەسەر ئاستی بنەما جیاوازەکان و بەپلەی جیا جیا لە یەکترناسین و بە هێزبوونی پەیوەندییان لەسەر هەردوو ئاستی پێکهاتەو لێکدانەوەدا بوونی بنەڕەتییان هەیە، لە گۆڕانکارییەکی بەردەوامدانە و چەمک و ڕامانی سەرەکییان بە هەموو لاوە قووڵ دەبێتەوە.

ئایاری ٢٠٠٩ هەولێر

کتێبی چوارەم

نامەی کراوە و

تێبینی

هەموو نووسینێک لای من بە یەکئاستی نووسیندا بەڕێوە دەچێت. چ شیعر، یان سەرنج و تێبینی لەبارەی شیعر، یان نامە و هەر شتێکی تر، کە لە فۆرمی نووسیندا دەستنیشان بکرێت. ئەم یەکئاستییەش ئەوەیە: بە هەموو توانامەوە مامەڵەم لەگەڵ ساتی نووسین و گەرم ڕاگرتنی هەست و خەون و ڕوانین و چەشە و هێزی یادەوەری و بیرکردنەوەی خۆم کردووە، تا شوێنێک لە زەینمدا بێتەدی، شوێنی نووسین لە فۆرمی نووسیندا. بە ئاسانیش دەتواندرێت شوێن پێی ئەم هەڵسوکەوت و گەرم ڕاگرتنی نووسینە لە ژیانم بە باشی ببیندرێت. هەر چییەکیشم نووسیبێت چوومەتە بن پەڕەی دڵم و دژی بەدبەختییەکانی مرۆڤ و لە پێناو بەختیاریی مرۆڤ و کرۆکیجوانی مرۆڤم نووسیوە، بە هیچ شێوەیەکیش ئازاری زمان و وشەم نەداوە، هێزی سەرسامکاری زمان و وشەش وایانکردووە، هەمیشەماڵێکم لە ڕووبەری زمان و وشەدا هەبێت. تاکە ماڵ و ماڵە گەورە، لە دەرگا و پەنجەرەیەوە هەوای خۆبوونیم بۆ بێتو بەو دارِشتنەی، لەناو کردەی نووسیندا پەنهانە لە فۆرمی نووسیندا دامرێژێتەوە و بەدرێژایی ژیانم یاوەریم بکات.

سەرنجێك لەبارەی
كۆشیعری شەوێك لە شەوانی سیمرخ

خودا هەندێک هێزی نهێنی و تایبەتی خۆی هەیە. دەیبەخشێتە مرۆڤی داهێنەر بۆ دۆزینەوەی بەها ونبووەکانی مردن و ژیان و ئاسۆ و دووریی بیر و بیرکردنەوە و بە (کرۆکیجوانی- ئێستێتیکا)دا شۆڕبوونەوە، ئێستێتیکا کۆمەکمان دەکات بۆ وردبوونەوە و قووڵبوونەوە لە زمان و ڕایەڵەکاتی دەق. تشرینی یەکەمی ١٩٧٧ بەشی یەکەمی چامەی: (شەوێک لە شەوانی سیمرخ) لە گۆڤاری بەیان، ژمارە (٤٤) بڵاوکرایەوە. ناوبانگێکی نموونەیی و درەوشاوەی بۆ (سەلاح شوان) پەیداکرد. بەوەی فۆرم و شێواز و زمانێکی هەستی لە خاڵ و هێڵی شیعری کوردی گەشە پێدا، بوو بە شوێنی بایەخی هەموو خوێنەرێکی بێ دەنگ، ئەو خوێنەرەی لە بوونگۆڕینی دەقدا پەیدا دەبن. هاووێنە و جێگۆڕکێکردن لەگەڵ ئەفسانەدا، یان ئەفسانە هێنانە ناو هەقیقەتی ناوەوەی شاعیر، یان ئاراستەکردنی شاعیر بۆ مەودای ئەفسانە. لەم جێگۆڕکێکردنەدا شاعیرو ئەفسانە ئاراستەی یەکتری وەردەگرن و دووانەیەکی بەیەک گەیشتوون و هەقیقەتی هێزی بزواندنن.

ئەم دەقە، گفتوگۆیەکی ناوەکی نێوان شاعیر و

هەستەکانیەتی لە پێناو دۆزینەوەی قەوارەی زەینی ئازادو ڕامانی سەرەکیدا. دووره لە لێڵیی ناپێویست، ڕوخسارو ناخی تا دواخاڵی بینین ڕۆشنه، ئازادییەکی تەواوی بەدەست هێناوه. ئازادیی زمان و نووسین، شاعیر خۆی قسه دەکات و خۆی کەسەکانه و قسەیان پێدەکات و مەوداکان دەگوازێتەوه. باس لە تەنیایی مرۆڤ و گەڕانەوەی بۆ خودی خۆی و خۆپاراستن لەناو خودی بێ زیانی خۆی دەکات، وای لێدەکات بڕوا بە خودی خۆی و هێزه سەرەکییەکانی زەین بکات. دەقێکی مۆنۆدرامییه، تاکی. واته: کەسی یەکەم: هەقیقەتی بوونه ڕاستەقینەکەیەتی، کەسی دووەم: ڕاستەقینه نییه، یان بوونی کەسی دووەم: لە ئاسۆی چاوەڕوانیدا هەڵسوکەوت دەکات، بەهۆی تیشکدانەوەی وێنەکانەوه قەوارەی بوونەکەی دەستنیشان دەکرێت. شێوازی مۆنۆدرامی تەنیا تەکنیکێکی شیعری نییه، بگره هۆ و ئامانج و ڕۆشناییەکه لە ڕێگایەوه بە قووڵی بە دوای دۆخ و دۆزینەوەی دەنگی ویژدانی تاک.، واته: کەسی یەکەم بکەوێت.

ئەفسانه وەک دەربڕینێکی کولتووری، یان ئەستێرەی ئەدەبی. فەنتازیا جۆره ئاسۆ و سەرچاوەیەکه بۆ باشترکردنی جیهان، لە سەرەتای بووندا بۆ ئەوه بەکارهێندراوه، تا لە ڕێگایەوه بە هەقیقەت بگەن و پێچەوانەی هەقیقەت هەڵسوکەوت نەکەن، هۆیەکانی بە هەقیقەت گەیشتنیش بزانن و سەرچاوەکانی بناسن. دواتر ئەفسانه چۆن پەیوەندیی بە ڕاستەقینەوه هەیه، یان ڕاستەقینه چۆن پەیوەندیی لەگەڵ ئەفسانەدا دروست دەکات. لە ئاسۆ و

سەرچاوەکەدا چ ڕوودەدات. مرۆڤ چۆن وێنای ئاسۆ و سەرچاوە و ڕووداوەکە دەکات. لە هەمان کردەشدا زمان چاوەڕوانی خەیاڵ دەکات، خەیاڵێکی داهێنەر، جوان بەکاری بهێنێت. بەها و بنەمای ئەفسانەی کۆن و نوێی لەناو هەقیقەتە تاکییەکەدا، یان ئاسۆی چاوەڕوانی ژیاندووەتەوە. سووڕی بەردەوامبوون ئەو گرینگیدانەی لای شاعیر بە پێویست زانیوە. لەم گرینگیدانەدا سەرنج دەبێتە تێڕامان. دوو بنەمای سەرەکیی شیعری مۆنۆدرامی لەم ئەزموونەدا پەخش کراون، ئەوانیش (وێنە) و (ئاراستەکردن)ن. لە کۆی ناوەند و خاڵی دەقەکەدا، ئەم دوو بنەمایە بە شێوەی بازنەیی دووبارە دەبنەوە و لە گەشەکردندا ئاستێکی هەستی پەروەردە دەکەن، هێزی نهێنیی دەق خەسڵەت بە ئاست و چۆنیەتی پەروەردەکردنەکە دەدات، گۆڕینەوەی پەیوەندیی نێوان هێما و هێماپێکراو لەسەر ئاستی مانادا لێک نزیک دەبنەوە، لەسەر ئاستی زمانیش دوور دەکەونەوە. لەم دوو ئاراستەیەدا تیشکی شیعرییەت لە بنیاد و شێواز و ترپەو ئاوازدا زیاد دەکات. لە دەقی ئەدەبیدا زمان نیشانەیەکە لە نیشانەکانی دۆخگۆڕین، ڕاستەوخۆ کرۆکی دۆخگۆڕین نییە.

تا ئەو سنوورەی من ئاگاداربم، ئەم شاعیرە لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا دەستپێشخەر و داهێنەری شیعری مۆنۆدرامییە. پێویست بوو، ڕێگا بەرەو ناوەند بگرێتەبەر، بەڵام لەم شیعرەوە هێڵی کۆتایی کێشا و گەشەی پێ نەدا، یان نەیتوانی بیکاتە وەرچەرخان و دیاردەیەک، یان ئەزموونێکی کراوە بەسەر شیعری نوێبەخشی کوردیدا. لەگەڵ ئەوەش هەوڵدانێکی کەم وێنە بوو بۆ ئازادبوون لە

ئایدیۆلۆژیا و بەرهەمهێنانی (کرۆکیجوانی ـ ئێستێتیکا)ی بێگەرد. بەردەوامبوون لە نووسین و بەرهەم زۆری، مانا و دۆخی داهێنان ناگەیەنێت، بگرە داهێنان خۆی شکۆمەندیی ئەدەبی و دۆخێکی شکۆمەندیی مرۆڤانەیە. خوداوەندەکان لە سروشتی سەرەتایی یەکەمین دروستبوون، ئەفسانەیان بەرهەم هێنا و خاوەنی گرینگی و پیرۆزییە، ئەم دەقە بایەخی زۆری بە ئەفسانە و نهێنیی ئەفسانە داوە و هەستی ئاشکراکردنی تەقاندووەتەوە، پەیوەندیی هەستیشی لە نێوان وێنەکان وەک ناوەند و هاوسەنگییەک ڕاگرتووە. ئەم ناوەندە خەملیوی چەندان قوولبوونەوەی ئەفسانەیی و هاووێنەیی وەک: سیمرخ، هوما، سەمەندەر، ئاگردز، گیای نەمری، ئەژدیهای حەوت سەر، دەلەدێوی مەمک کێو، ئاوی ڕەش و سپی، ئەشکەوتی پەرییان، سندووقی ئەجندان، پاڵەوانی تەنافباز، ئەسپەڕەشی چوارپەل سپی ..... تاد، ئەوەی گرینگە لەناو هەموو ئەفسانەکاندا بە دوای مانا و دۆخی ژیان و پێکهاتەکانیدا دەگەڕێت.

ئەفسانە لە فۆرمە چەشناوچەشنەکاندا، ڕاچڵەکانی لە ناخی ژیان و چۆنیەتی بوون دروست کردووە، بزەیەکی لە ڕوخساری زەوی نەخشاندووە، دیاردەیەکی کولتووریی کۆمەڵگا و چالاکییەکی گشتییە. شتێک نییە، کە بووبێتو تەواو بووبێت. لەم بەردەوامییەدا زمانی هەستی لەناو ئەفسانەوە درێژ دەکاتەوە بۆ گەیشتن بە جاویدانی و بەهێزکردنی ڕۆحی ئەفسانە لە جەستە و دەروونی مرۆڤو بەرزکردنەوەی بۆ ئاستی خوداوەند و هاووێنەیی مرۆڤ. وەک سەرچاوەی بنەڕەتی بۆ کولتووری کۆمەڵگا بەکاری

دەهێنێت، هەمیشەش لای بەرەو گۆڕانکاری دەکاتەوە، بەردەوامیی ئەفسانەش پەیوەندیی بە تێگەیشتن و پێویستییەکانی کۆمەڵگاوە هەیە، وەک هاوئاهەنگی نێوان بەشەکانی نووسین سوودی لێ وەردەگرێت و بەردەوامی بە سووڕی مانەوەی دەدات.

لە بەکارهێنانی ئەفسانەدا وا دەکات ئەفسانە پەیامی نوێی بەجێ بهێنێت. بەوەی کرۆکیجوانی بە هەموو کەس بگەیەنێت، داب و نەریت دەپشکنێت و لێی دەکۆڵێتەوە و مەشقی کرۆکیجوانییان لەسەر دەکات، بەمەش بەرهەمی خۆی دەخاتە سەر هێڵی درێژبوونەوەی ئەفسانەوە. ئەفسانەش پێویستە بە وریاییەکی بەردەوامەوە لێی بڕواندرێت و مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت.

ترپە و ئاوازی هاوتەریب و گونجان لەگەڵ کەرەستەکانی ئاسمان، ئاسمان بەتەواوی بوون و بوونەوەرەکانییەوە، ڕۆڵێکی ئێجگار کاریگەر لەم ئەزموونەدا دەبینن. دەیانهێنێتە دواندن و خاسییەتی مرۆڤیان تێدا پەیدا دەکات و دەیانوروژێنێت. هەوڵدەدات خاسییەتەکان هاوسەنگ و بەراورد بکات لەگەڵ مرۆڤ و هەقیقەتی تەواوی مرۆڤ. ئەفسانە لە سەرەتای دروستبوونیەوە بە شێوە و فۆرمی جۆراوجۆرەوە هاتووەتە ناو کۆمەڵگا و کاریگەریی خۆی سەپاندووە، کە سەردەمی نووسین داهات، لە شێوە و فۆرمی جیاوازتردا داڕێژرایەوە، بەڵام لەناو هەموو نووسینەکاندا تایبەتمەندیی خۆی پاراستووە، بە پێکهاتە و ڕەگەزەکانییەوە وەک بوونێکی تەمەن درێژ و کاریگەر دەناسرێتەوە. ڕۆحی ئەفسانە بە شێوەیەکی باش ئاراستە کراوە و بەهۆی هێماو

خوازەوە وردەکاریی شیاوی دەستەبەر کردووە و ڕازی زیندووبوونەوە پێشنیاز دەکات و دەیهێنێتە بەر زەین، بەڵام بە تەواوی چەمکی زیندووبوونەوە ناناسین.

ساڵی ٢٠١٢ چیرۆکەکانیم کۆکردەوە و ئامادەم کرد، لە بەڕێوەبەرێتیی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی، وەک کۆچیرۆکێک بە ناونیشانی: (ئەستێرە بەرزە) چاپ کرا، کۆی چیرۆکەکان بریتین لە بیست و نۆ چیرۆک.

(دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە ـ ١٩٧٨). وەک کۆشیعری چاپکراو، ئەزموونی یەکەمی: (سەلاح شوان)ە. ئەم ئەزموونەش کۆی ئەو شیعرانەن، کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا دوای ئەزموونی یەکەمی بڵاوی کردوونەتەوە. لەو ساتەوەی شیعرەکانیم ناسیوە، وەک شاعیرێکی ڕاستەقینە و پڕ شکۆی داهێنان ناسیومە. بۆ چێژی تایبەتیی خۆم و ئەشقی شیعر ئەوەی پێدەکردم، هەر شیعرێکی بڵاودەکردەوە لە کتێبخانەی خۆم دەمپاراست و لە نێوانیاندا خوێنەرانە تێیان ڕادەمام بۆ ئەوەی چاودێری کرۆک و بنەما و کاکڵی مەبەست بکەم و بزانم تا چ ڕادەیەک لە بەرزبوونەوە و داکەوتندا دەیبینم. ئەنجام وەک کتێبێک کۆبوونەوە.

ئەم داهێنەرە ئێستا لە دەرەوەی نیشتیمان دەژی، یان دەربەدەرە. ڕەنگە دوور لە نیشتیمانیش، وەک: نالی، حاجی قادری کۆیی، وەفایی ..... تاد، بەگۆڕغەریبی و پشتگوێخراوی بمرێت، نیشتیمان: دەسەڵاتی نەتەوەیی، سادەترین پێداویستییەکانی ژیانی بۆ دابین نەکرد، بەڵام دوای مردنی خەم بۆ گۆڕی پڕ شکۆی داهێنانی دەخوات. شکۆی داهێنان

تاکە شتێکە پێویستە دەسەڵاتی نەتەوەیی بیری لێ بکاتەوە. پێویستیشە لەناو شکۆی داهێنان و کەژاوەو ڕێوڕەسمیدا بژین. داهێنەر، ئەگەر لەبەر چەواشەکار و بەدگۆیی لێخنبیرە ئاماژەکوێر و پاشخاپەرۆکەکان لە نیشتیمانی خۆیدا سادەترین پێداویستییەکانی ژیانی بۆ دەستەبەر نەکرێت، جیهان فراوانە، یان باوەشی زڕ دایک، ئەگەر گەرمیش نەبێت هەر باوەشە.

کانوونی دووەمی ٢٠١٣ هەولێر

سەرنجێك لەبارەی كۆشیعری
دڵدارەكەم پایزە گەواڵەیەك نییە(*)

ئێمەمانان لە کۆتایی حەفتایەکان و سەرەتای هەشتایەکاندا تازە بەرپێی خۆمانمان دەبینی و خولیای شیعر دایگیرساندبووین، دەمانویست بەخشندەکان بناسین‌و بچینە ناو ئەزموونی پاراوی شیعری بێگەردەوە. وزەی دەرکەوتووی ئەم کۆشیعرانە بۆ ئێمەمانان ئەزموونی داهێنان و خەونی لاوی بوون. وەک شانازیبەخش و جۆرێکی تایبەت لە خەڵات و چێژی خەڵات دەمانخوێندنەوە. زریان ـ ئەنوەر قادر محەمەد. گەردەلوولی سپی ـ لەتیف هەڵمەت. پرۆژەی کوودەتایەکی نهێنی – فەرهاد شاکەلی. ڕێژنە – ڕەفیق سابیر. سەمای بەفری ئێواران ـ جەلال بەرزنجی. دوو سروودی کێوی ـ شێرکۆ بێکەس. دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە ـ سەڵاح شوان. شەو نییە خەونتان پێوە نەبینم ـ عەبدوڵڵا پەشێو . ژوان ـ محەمەد حەمە باقی ..... تاد، هەر یەک لەم کۆشیعرانە جگە لەم کۆشیعرە، زیاتر لە جارێک چاپ کراونەتەوە. کارێکی زۆر پێویست و بەجێیە بۆ ئەوەی بەرەی ئێستا و داهاتووش، ئەگەر خواستی

(*) ئەم نووسینە وەک پێشەکی بۆ کۆشیعری: (شەوێک لە شەوانی سیمرخ) نووسراوە.

ناسینیان هەبێت ئاشنایان ببن و بناخەکانی بەرەی پێشە خۆیان ببینن و بیانناسن. ئەڵقەی یەک لە دوای یەکی بەردەوامیش زیاتر پێکەوە بلکێن و درێژ ببنەوە و خوێنەر پەیدا بکەنەوە. بەئاگابوون و سوودوەرگرتنی داهێنەرانە لە ئەزموونی کەسانی تر بۆ خەملێنی کەسایەتی ئەدەبیت، پێویستی و کارامەییە. جۆرێک هێز و جووڵانەوەی ئێستێتیکی لە جیهانبینیدا یەک دەگرنەوە، دۆخی ئەدەبی ئەوە قبووڵ دەکات، ڕەتی ناکاتەوە، بەرەکان سرووش بەیەک دەدەن. ئەم بەرەیە نوێبەخشییەکی بناخەیی و بنەمان، بناخە و بنەماش کۆن نابن، وەک پێویستییەک بەردەوام دووبارە دەبنەوە و واقیعێکی مێژوویین، نوێبەخشی لە بیرو توانا و دەستیانەوە پەرە دەستێنێت و درێژ دەبێتەوە، هەروەها دەستکارییەکی قووڵ و هەمەچەشنیان لە بنیاد و شێواز و زمان و داڕشتندا کردووە، بۆ تێگەیشتن لە چییەتی نوێبەخشیی شیعری کوردی و پەروەردەکردنی چێژی خوێنەر ڕووەو نوێبەخشی و ئەدەبی بێ دەنگ، کە لێکدانەوە بۆ هێماکانی نووسین دەکەن و لە هێماکانی تری جیادەکەنەوە، هۆشیاری و هەستی پەیوەندیی چەشنەکان دروست دەکەن.

بەشێکی زۆری شیعری قۆناخی حەفتایەکان دەربڕینێکی توند و سینگ دەرپەڕاندن بوون بەرانبەر دیکتاتۆریەتی ڕووخێنەر و لێوڕێژ لە دەربڕین و دانەپەیڤی بژی و بمرێ و بڕووخێنە و دروستکەرەوە و نیشاندانی جۆرێک بۆچوونی سەربازییانە، بەڵام: (سەلاح شوان) لەناو بەرەکەی خۆیدا ئەزموونی دەباتە ناو خەسڵەتی تایبەت و لێڵی و ئاڵۆزی

لە دەوری خۆیدا دەتەکێنێت، ڕوونی و ساکاریی هونەری کردووەتە ئامانج، تیشکۆی گرینگی بەهرە و بیرکردنەوەی ملکەچی هەستیاریی ئەدەبی و ئێستێتیکای شیعرین. ڕامانی سەرەکی تەنیا لە هەستیاریی مرۆیی و ئێستێتیکای شیعریدا دروست دەبن، ڕۆڵی پەروەردەکردنی چێژی خوێنەر ڕووەو نوێبەخشی دەگێڕن و هەست بەجوانیکردن و کرانەوەی هەستەکانی تێدا لەدایک دەبێت.

هەر لە ڕووتەختی ئەم پێویستییەوە هەوڵم دا ئەم کۆشیعرەش چاپ بکرێتەوە. دوای ئەوەی من تایپو هەڵەچنیم کرد و خستمە سەر ڕێنووسی ئێستا و خستمەوە بەردەستی شاعیر خۆیەوە. ئەویش چەند شیعرێکی لێ لاداوەو دوو شیعریشی لە ژمارە ۱۹۷۱:۲ و ۳ :۱۹۷۲ی بڵاوکراوەی (ڕوانگە) بڵاو کردوونەتەوە، لە کاتی چاپی یەکەمیدا دەزگای سانسۆر ڕەتی کردوونەتەوە. لەم چاپەیدا لە شوێنی خۆیانی داناونەتەوە، هەروەها دەستکاری کەمەیەکی کەمی ناونیشانو چەند ڕستەیەکی کۆشیعرەکەشی کردوون.

پێکهاتەی ناوەرۆک و زەمینەی هێما و هێماپێکراو و هەوەڵ نیگاکانی ئەم کۆشیعرە بریتین: لە خەون و بەهرەو بیرکردنەوەی گەرمی ئەزموونکارێک و ئەزموونکردنی ئێستێتیکییانەی لە هەڵبژاردنی وشە و هەڵچوون و تووڕەییو دەربڕینی هەستییەوە.

بەشی یەکەمی، شیعرێکی تێکهەڵکێشراوە و یەک تانوپۆییو بازنەیییە. لە خاڵێکدا دەست پێدەکات و هەڵدەکشێت و دەگەڕێتەوە هەمان خاڵی دەستپێکردنەوە. لە چل کۆپلە پێکهاتووە. هەر چل کۆپلەکەش گەڕانن بەدوای ئەشقێکی

پڕ حەسرەت و تاسەدار و غوربەتئامێز. لە تەواوی شێوازو شاعیریەتی شاعیردا دەبیندرێن و دەبیسترێن، هەروەها ئەو ئەشقە لک و پۆپدارە خەسڵەتی کەسی نادیار و ئەفسانەیی و گەردوونی داوەتە دڵدارەکەی. شاعیر بۆ هەر کۆپلەیەک ناونیشانێکی داناوە، وەک شیعرێکی سەربەخۆش پێشکێشی کردووە. لێرەدا هەڵوەستەیەک پێویستە، ئایە ئەمە مەبەستێکی ئەدەبییە، یان هەست پێدانەشکانێکی ئەدەبییە. لە بنەڕەتی خۆیدا یەک شیعری ماوە درێژ خایەنە: (١٩٧٠-١٩٧٥ بەغدا)، زمان و دارشتن و فۆرمەکەی لە یەک زەمینەدا گەشەیان کردووە و دەچنە ناو یەک بۆتەی هونەریشەوە. پەیوەندییە ماناییەکانیش بەدوای یەکداهاتوون و ڕژانە شیعرییەکەش زۆری خایاندووە. شیعرەکە یەک ناونیشان وەردەگرێت، ئەوانەی تر هەموویان زیاد و ناپێویستن، تاڕادەیەکیش بەشێک لە ئێستێتیکای ئەزموونەکەیان کاڵ کردووەتەوە.

لە بەشی یەکەم و دووەمدا، بۆ بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز لەناو ئەزموونی دوو شاعیردا: (جەمال شارباژێڕیو جەلالی میرزا کەریم) دەگەڕێت. دواتر لە درێژبوونەوەی ئەزموونی خۆی، لە بەشی سێیەمدا دەیدۆزێتەوە. بنەڕەتو چۆنیەتی شێوازی تایبەت لە دەرەوەی بیرکردنەوەی خۆت نادۆزرێتەوە. دۆزینەوەی بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز، زمانێکی وا دەخوازێت هەڵگری پرسە قووڵ و گرانەکان بێتو خوێنەر بچێتە سۆراخ و بەدواداچوونی و دوور و بێ سەرو شوێن بۆ داهاتووی بڕوانێت. بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز لە نیگا و زەینی شاعیردا، خۆی ئامادە و پەروەردە دەکات.

بەشی سێیەم، بنەما و دەرکەوتەی بنەڕەت و چۆنیەتی شێوازە، تێیدا بە خۆئامادەکردن و شێنەیییەوە بیری لە بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز کردووەتەوە، پرسی خەسڵەتو تایبەتمەندی و گواستنەوەی خۆی دادەڕێژێت و شیعری بێگەرد بە ئەزموونی پاراو دەزانێت و بە ئاکامێکیشی دەگەیەنێت، لە ساتی تەواو ئازادی شیعریدا شیعرییەتی جەوهەر و بوون، وەک ئەفسوونێکی هەستی و وشیاری ئێستێتیکایی دەردەخات و هاواری دەرەوە دەبێتە دەنگی ناخو وردبوونەوە لە ناخ.

گوزارشتکردن لە وردبوونەوەی ناخ زمانێکی هەستیو چالاکی دەوێت. واتە: گەڕان بەدوای زمانێکی ڕوون و ئاشکرای گەردوونی. تا جەخت لەسەر چڕبوونەوەی شیعرییەت و حیکمەتی مانا بکات، بواریش بڕەخسێنێت بۆ تێگەیشتن و چێژ و هەستپێکردن.

لە ڕێی ئەم پێزانینەیدا لەگەڵ کرۆک و ناوکی بووندا خەریک دەبێت، هەروەها لەگەڵ نیگەرانی و نادڵنیایی هەلی گفتوگۆ پێکدەهێنێت، پرسیار لەمەڕ بوونی کەسی خۆی دەهێنێتە ئاراوە، تێکەڵ بە کەسی نادیار و ئەفسانەیی و گەردوونی دەکات، دەیەوێت وەڵامی ئامانجی بوونی خۆیو کەسی نادیار و ئەفسانەیی و گەردوونی دەست بکەوێت، وەک ڕامانێکی سەرەکی ڕووناکی دەربڕینی بخاتە سەر، دەربڕین وەک مانای ئەفراندن و ناسینی کەسایەتیی خۆیو ڕزگارکردنی لە نیگەرانی و نادڵنیاییدا، لە مەیلە هەرە شاراوە و گەشەکردووەکاندا ئێستێتیکای پێگەیاندووە و لە قووڵاییەوە هێناویەتە سەرەوە، بەرجەستەی کردووەو

دەریخستووە. پاشان هەناسەدان لە ماڵی داهێندراوی شیعرەکانیدا ئاراستەی خۆی دەدۆزێتەوە. شاعیری ڕاستەقینە ناتوانێت خۆیەکی بێگەرد بێت، هەمان کاتیش خەڵکانی تر. شیعر لەم بارە بێگەردەیدا نهێنییەک ئاشکرا دەکات و دەبێتە هەڵگری ئاماژە و گەشەی سەرسوڕمان. ژیان و گەشەی سەرسوڕمان بۆ شیعری بێگەرد، ناوەندو ڕامانی سەرەکین.

لەم بەشەدا وشەکانی، کەسایەتیی خۆیەتی و ناتوانین لە جەوهەر و بوونی خۆی جیای بکەینەوە. واتە: دووبارە ئەفراندنەوە و داهێنانەوەی کەسایەتیی خۆیەتی. هەم قسەکەرە و هەمیش گوێگر. ئاڵوگۆڕ و جێگۆڕکێ بە قسەکەر و گوێگر دەکات و دەیانخاتە سووڕی خەمڵینەوە، هێزی خودییانەی شیعرییەتیشی تێدا ڕادەچەنێنێت و گەشە بە چرکەی سەرسوڕمان دەدات، هەروەها خواستی گەشەو درێژبوونەوەی سەرسوڕمانمان تێدا دروست دەکات. لە دۆخی زماندا وەک جەوهەر و بوونی هەقیقەتێک دەردەکەوێتەوە. هەم هەقیقەتی کەسی و هەمیش جەوهەر و بوونی هەقیقەتی شیعری. ڕۆح و ژیان لەناو وێنە و فۆرمدا دەخرۆشێنێت و زمان تێیاندا زاوزێ دەکات، بە جۆش و شێنەییەوە پەیوەندی و هارمۆنیی نێوانەکان پەرەپێدەدات و لە دڵیاندا ئارام دەگرێت.

واقیع یەکبین و ڕووکەش نییە، تا زمانێکی یەکبین و ڕووکەش بتوانێت دەریببڕێت و لە دەقی ئەدەبیدا پێشکێشی بکاتەوە. واقیع بە چەندان چینی ئەستوور و تەنک و لێڵ و ڕوون خۆی پێچاوەتەوە، لە هەندێک باردا دەچێتە ئەودیوی

لێکدانەوە و زانینەکانی مرۆڤەوە. هێزی زمان دەبێت هەست بەو چەندان چینە بکات، چینەکان وەک هەبوون و کێش‌و قەبارەی خۆیان هەڵبداتەوە و بیانخوێنێتەوە. وەرگریش ڕابهێنێت لەو ڕووداوانە بکۆڵێتەوە و تێیانبگات، کە لە واقیعدا ڕوو دەدەن و بۆچوونی خۆی تێیاندا بەهێز بکات. واقیع بریتییە لە بەردەوامبوون لە گۆڕانکاریی زمان و هەبوون. شاعیر هەندێک دانەپەیڤ لە واقیع و هەندێکی تر لە خەیاڵ وەردەگرێت، بۆ بەکاربردنیشی پشت بە ژیانی تایبەتیی خۆی و واقیع و میتافیزیکا و خەونی پڕ ڕووداو دەبەستێت.

لە گۆشەنیگای درەوشانەوەی ئێستێتیکای ناونیشان‌و جیاوازیی فۆرم و گەشەی سەرسوڕمانیی مانا و پرشنگهاوێشتنی زماندا. ئاگری پرۆمیسیۆس وەک مرۆڤ دەقێکی کراوەیە و بە ناوەندێکی کاریگەری دەچوێنێت، هەموو ژیانی تێدا کۆ دەکاتەوە و ئامادەی دەکات بۆ بەگەڕخستن و بینینی قووڵییەکانی ناخی خۆی و قووڵییەکانی پانتایی زەوی، هەردوو جیهان: لە ترۆپکی جەستەی پاراوی جوانییەوە ڕژاون و لە ئەزموونی جوانی و هاوبەش لەناو ئاستداریی وشەدا بەراوردیان دەکات و ڕایاندەگرێت، ئەو جیهانەی پێویستە داهێنەر هەموو نێوانەکانی ببڕێت‌و وردەکارییەکانی ژیانی تێدا بدرەوشێنێتەوە، بەرەو خاڵی باڵامان ببات. خاڵی باڵا بەمانای ساتی دۆزینەوەی ژیان‌و خاڵی ڕامانی سەرەکی شیعری بێگەرد، لەم بارەدا دەرگاو پەنجەرەکان بۆ بیرکردنەوە و تێڕامان دەکرێنەوە و جەوهەرو بوونی شتەکان دەردەکەون. هەڵوێستی شاعیر لە ئازادی و یاخیبوونی شیعر خۆیەوە دروست دەبێت، بۆ

ویستی مرۆڤـو دەسەڵاتی ئەدەب و ئەوە تێدەکۆشێت لە بەیانییەکی پڕ لە شەونم و گەرمبوو بە گزینگ و بۆنوبەرامەی پاکیو هەمەچەشن، لەناو ئاگرەکەی پرۆمیسیۆس تێبپەڕێت، تا ژیانێک وێنا بکات. ئەو ژیانەی بەناو ئاگری پرۆمیسیۆسدا تێپەڕیبێت، لە هەموو پیسی و خڵتێک پاڵاوتراو بێت و خاوێن کرابێتەوە، ئینجا لەناو شیعرەکانیدا دایبمەزرێنێت و نوێنەرایەتی شیعرییەتی جەوهەر و بوون بکات.

ئەم شاعیرە شاعیرێکی سیاسی، یان حزبی نییە. لە هیچ دەقێکیدا دەربڕینێکی لەم شێوەیەم نەخوێندووەتەوە، بەڵام بیر و بیرکردنەوەی سیاسی لە شێوە و فۆرمی ئێستێتیکی هەیە، زۆریش هەستیارە بەرانبەر ڕووداوە نەتەوەیی و نیشتیمانییەکانی خۆی. نموونە نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول بە شێوازی چەشناوچەشن و جودای دەربڕینەوە، وەک نووسەرێکی بەرپرسیار بەرانبەر بە نووسین، دەربڕینی لێ کردووە. چ وەک پێشبینیی نسکۆکە و چ وەک هەست گەرمی کۆمەڵگای کوردی بۆ خرۆشانەوەی شۆڕش.

چش وەک گەشە و ڕوودانی کارەساتی خۆبەخۆیی دوای نسکۆ و خرۆشانەوەش.

من ڕێز لەئەزموون و توانای ئەم شاعیر و چیرۆکنووسە دەگرم، کە زمان و ئەدەبی کوردی لە شێوە و فۆرمی ئێستێتیکییەوە دەوڵەمەند کردووە و بەرەو خاڵی باڵای بردووە. زۆر لەوەش دڵنیام پێویستە کۆشیعری: (دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە) و کۆشیعری: (شەوێک لەشەوانی سیمرخ) و کۆ چیرۆکی: (ئەستێرە بەرزە)، جارێکی تر بخوێنینەوە و بیناسینەوە. بە ناسین و جارێکی تر

خوێندنەوەی، ناوەندە ئەدەبییەکەی کوردی ئەزموون و توانای ئەو، باشتر دەبینن. دواتر دەکەونە بەراوردکردنی ئەنجامەکەی لەگەڵ ئەو بوونە قووڵەی لە هەقیقەتی ئەدەبەکەیدا هەیە. وەک ڕووداوێک ئاشکرای کردووە. ئەو بەراوردکردنە لەناو جووڵەی ئێستێتیکی ڕاستیی بووندا دروست دەبێت و دەردەکەوێت و پێوانەی بۆ دادەندرێت.

کانوونی دووەمی ٢٠١٤ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ عەبدوڵڵا سەڕاج(*)

مامۆستای بەڕێز: مامۆستا عەبدوڵڵا سەڕاج، بۆ ئاواتخواستنی ساڵی نوێ، سۆز و تاسەم پێشکێش دەکەم. لەبری چاوت، دەستت ماچ دەکەم و داوای پیت و فەڕی لێ دەخوازم. ئەو دەستانەی ئەم ڕۆمانە ژیانییەی نووسیوە و خەرمانێک ئەدەبی گێڕانەوەی کردووەتە دیاری خودایی، مرۆڤ کە دەبێتە مرۆڤێکی کامڵ و تەواو، ئەوجا دیاری خودایی دەبەخشێت، پێبەخشراویش بەرانبەر دیاری خودایی تەنیا دەتوانێت خاکی و دڵگەرم بێت، چونکە تۆ لە دروستکردنی کەسایەتی ناو نووسینەکانتدا گەلێک خاکی و دڵگەرمیت و ڕۆمانەکەت هەموو ژیانی نقومی خۆی کردوە.

دەستنووسی ڕۆمانەکەتم لە: (دکتۆرە فاتمە) وەرگرت و هەمان ڕۆژ سەردانی: (بەدران ئەحمەد حەبیب) ی دەزگای ئاراسم کرد. ئەویش جوامێرانە وەریگرت و بەبەر چاوی خۆمەوە دایە کارمەندێکی کۆمپیوتەر و خستییە کاری چاپەوە، هەروەها ڕێکەوتێکی باشیش بوو بۆ من، هەر لە سەرەتای خوێندنەوەمدا تا دوا پلەی چێژ، چێژم لە زمانی: (شکور مستەفا) وەردەگرت و کارەکانیم بە تاسە و

(*) ئەم نووسینە وەک پێشەکی بۆ چاپی دووەمی کۆشیعری: (دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە) نووسراوە.

ئارەزوویەکی بەتینەوە دەخوێندەوە. هێڵم بەژێر دەربڕینە زمانییەکانی دەکێشا و بۆ فێربوون و ڕاهێنانی زمان دەگەڕامەوە سەری‌و بیرم لە لەدایکبوونی بۆچوونەکان دەکردەوە. لەوێ بینیم و بەختی ئەوەم هەبوو ماوەی یەک دوو کاتژمێر لەگەڵی دانیشتم و گفتوگۆمان کرد. پیاوێکی هەتا بڵێی سادە و قووڵ و خاکی و خاوەن دنیابینییە، لەبارەی زمانی شیعری کلاسیکی کوردییەوە زۆر بە تاسەوە دواو سەیر کرابووەوە، دەتگوت شیرە لە گوانی پڕ دەڕژێت، منیش هەموو جەستەم ببووە گوێ و جار جاریش بۆچوونم لەبارەی قسەکانی دەبوو، بەبێ هیچ لەخۆدەرچوونێک لێی وەردەگرتم و ئەوەی لا گەڵاڵە کردم، ئەدەب بە تەنیا لەناو زماندا نارسکێ‌و خۆی بەڕێوە نابات، بەڵکو سەرەتا فیکر، ئەوجا زمان لە ڕێگای هەستەکانەوە کاری ئەدەب بەڕێوە دەبات و واقیع و مێژوو و خەون و پێشبینی بەشداری تێدا دەکەن. دوای ئەم دانیشتن و گفتوگۆیە هەمیشە دیوانی شاعیرانی کلاسیکیی خۆمان لەسەر مێزی خوێندنەوەمن‌و زمانی پێوەرم تێیاندا دۆزیوەتەوە، قوڕی حەوت گۆڕ بەسەری ئەو شاعیرەی خۆی خەریکی شیعر بکات و زمانی پێوەری نەدۆزیبێتەوە، بە تاسە و دەست و نزاوەم پەیوەندی و هاوڕێیەتیم لەگەڵ ئەدەبی کلاسیکیدا تامردنم بە شێوەی ئێستام بمێنێتەوە، ئەدەب دەرکەوتەی ڕۆح و زەوی و ژیانە، ناتوانێت لەم سێ خانە دیاریکراوە دوور بکەوێتەوە. هەموو جووڵەیەکی مرۆڤیش لەم سێ خانەیەدا گەشە دەکات و خۆی بەوی دی دەناسێنێت و وەردەگیرێت.

(دکتۆر فوئاد ڕەشید) لێکۆڵینەوەیەکی لەبارەی ئەزموونی

تۆ و میتا ڕۆمان نووسیوە و زۆر بە ڕوون و ڕەوانی ئاماژە بەوە دەدات میتا چیرۆک و میتا ڕۆمان لە ئەزموونی تۆوە هاتووەتە ناو ئەدەبی کوردییەوە و بەردەوامیش لە ئەزموونی گۆڕاندن و نوێبەخشیدای و تاماوەیەکی دوور و درێژیش هێزی داهێنانی خۆت دەپارێزیت، لێکۆڵەری باش لووتکەیەک پێشانی نووسەر دەدات و دەڵێت: حەزدەکەم لەوێدا بتبینم. مرۆڤ کاتێک چاو دادەخا و خەیاڵ دەکات تەنیا وێنەی ئەو ئاواتانە دەبینێت.

بەلامەوە گرینگ بوو گۆڤارەکەت بۆ بنێرم، بەڵام ئەو برادەرەی لەلاتەوە هاتبوو گوتی: جانتام پڕە و ناتوانم بیبەم، داوای بووردنی کرد. ناونیشانی خۆتم بەدروستی بۆ بنووسە، بەڵکو بە پۆست بۆت بنێرم. لەگەڵ گۆڤارەکەدا هەوڵ دەدەم تەواوی بەرهەمی: (کاروان عومەر کاکە سوور و جەبار جەمال غەریب و عەتا محەمەد و ئارام کاکەی فەلاح)ت بۆ بنێرم، کە خۆم بەوردی دەیانخوێنمەوەو هەست دەکەم جیاوازییان لەگەڵ چیرۆکنووسانی وەک: (عەبدوڵلا سەڕاج، ڕەوف بێگەرد، محەمەد موکری، حەمە فەریق حەسەن) و کەسانی دی هەیە، ئاستێکن لە ئاستەکانی نووسین و داهێنان. با پارەی پۆستیشم زیاد لەسەر بکەوێت. گرفت نییە بەس بەلامەوە مەبەستە تۆ ئاگاداری ئەو داهێنەرانەی نەوەی دوای خۆت بیت و هێڵی داهێنانیان ببینیت و بەبوونیان دڵخۆش بیت. من نەوەی دوای خۆم وردتر لە نەوەی پێشە خۆم دەخوێنمەوە. خوێندنەوەیان تەندروستیم باش دەکات، هەروەها لاویش دەبێت ئەو پرسیارە لەخۆی بکات. چی لەو هەموو نووسەرانەی، کە

پێش ئەو هەبوون و هەن جیای دەکاتەوە. بە تاسە و دەست و نزاوەم، دڵەڕاوکێ و دوودڵی و هەستی کێبەرکێ داتنەگرێت بە ئۆخەی گیانییەوە بیانخوێنیتەوە، چونکە لای ئێمەمانان پێش ئەوەی دەستخۆشی داهێنان لە نەوەی دوای خۆمان بکەین، پیلانی ئەوە دادەنێینەوە چۆن ملیان بشکێنین و دڵساردیان بکەین بەرانبەر نووسین و بەردەوامبوون. ئەگەرچی باش تۆ دەناسم لەو جۆرە کەسانە نیت لە داهێنانی کەسانی تر سڵ بکەیتەوە، بەڵام قسەیەکە دەیکەم زەرەری مرۆڤ و مار و مێرووی تێدا نییە.

دەستنووسی یاداشتنامەکەت بۆ ناردبووم، وەرمگرت. هەر شەش دەفتەرەکەیم خوێندەوە، وەک شێوازی نووسین هەتا بڵێی جوانە و پڕە لە شکۆی نووسین، داوای ئەوەت لێ کردووم بیپارێزم. (دوای مردن)ت هەوڵی چاپی بدەم. ئەگەر من پێش تۆ نەکەوتم، بە دڵنیاییەوە بێ ئەم لا و ئەولا جێبەجێ دەبێت. ئەگەرچی بەشێکی زۆری ئەو ماوەیەی تۆ باسی دەکەیت من تێیدا نەژیاوم. بەتایبەتی ماوەی پێشمەرگایەتیت لە شەستەکاندا، بەڵام وەک هەست، هەست دەکەم لەگەڵ دەوروبەردا زۆر توند و تیژ و تووڕەی. پێشنیار دەکەم بە چەند پەرەگرافێکدا بچیتەوە. هەندێک بۆچوون هەیە لایبدەیت، یان جۆرە دەستکارییەکی بکەیت. من پێم وایە: (ئەو قسەیەی بە هاوار دەگوترێت، بەهێمنیش دەگوترێت). بڕوای سەتاسەتم هەیە خودا لە هەندێک لایەندا فریای داهێنەر دەکەوێت بۆ وشیارکردنەوە و ئاگایی پێدان. لەناو ئەو دەستنووسانەی بۆ پاراستن لای منت داناون، کۆشیعرێکی تێدایە بە ناونیشانی: (سێ هەنگاو بەرەو

خۆر)، کە لە سەرەتای حەفتاکاندا ڕەزامەندیی چاپت بۆ وەرگرتووە، بەڵام چاپت نەکردووە. دیارە ڕۆحێکی شاراوە ڕێنوێنی کردووی و ئاگاداری کردوویەتیەوە دەنا دەبووی بە خاوەنی کتێبێکی خراپ. وەی بە حاڵی ئەو نووسەرەی بە کتێبی خراپ خۆی بە خوێنەران بناسێنێت.

مرۆڤ قەرزی ناخی خۆی بداتەوە، ئەوپەڕی خۆبوونیو جوامێرییە. ئەوەی لە یاداشتنامەکەت وەک مژدەیەک پێم گەیشت و لەو چەشنەدا بینیم و تێم ڕوانی و دڵی خۆم تێیدا دایەوە. ئەو بڕگەیەیە باس لە کاریگەریی (خالید دلێر) دەکەیت و جوامێرییەکی تا ئەوپەڕیت بەرانبەر نواندووەو دەڵێیت: (ئەگەر خالید دلێر نەبوایە کوردێکی عەرەبی نووس دەبووم). بە دڵنیاییەوە ئەگەر ئەو گۆڕانەت لە ژیانی ئەدەبیتدا نەهێنابوایە گۆڕێ و پەیڕەوت نەکردبوایە. نە دەبووی بە قەل. نە دەبووی بە کۆتر، وەک بلقی بن گۆم دەمایتەوە. هەر بۆ ئەوەی زیاتر باوەڕ بەوە بکەیت، بەو گوێڕایەڵییەت ئاڵایەکی پڕ شکۆت هەڵداوەو سێبەری پڕ ڕووداو و خەڵکی هەوادار و پێشوازی کارە، تەماشاکە، بە هەموو زەین و دڵتەوە تەماشاکە: (یەشار کەمال) دوای ئەم داهێنان و ناوبانگە جیهانییەی، چۆن کارتی ناخی خۆی دەردەهێنێت و چ هاوارێکی پڕ سفتوسۆ بۆ خۆلەدەستچوون دەکات. (**نەکەی جگە لە زمانی دایکت. بە هیچ زمانێکی تر بنووسیت، چونکە هەڵقوڵاوی ناخی خۆت نابێت**). بزانە نەک پەیوەندیی زمان و ناخ دەدۆزێتەوە، بەڵکو زمان و ناخ دەکاتە یەک ئاراستە و نهێنیی بوون و نەبوونی پێ ئاشکرا دەکات.

لەبارەی جۆر و چۆنیەتی خوێنەر و خوێندنەوەت لە کوردستان پرسیوە. بزووتنەوەیەکی ئێجگار باشی وەرگێڕان لە کاردایە و بەرهەمی وەرگێڕدراو بێ ئەژمارن. لەوانەیە هەفتەی زیاتر لە چەند کتێبێک بێتە کتێبخانەی کوردییەوە، بەتایبەتی ڕۆمان. قسەم لەبارەی چۆنیەتی و جۆری هەڵبژاردنیان نییە، بەڵام لە ڕووی خوێندنەوەدا پشێوییەکی ترسناک ناوەندەکەی داگیرکردووە. دەمەوێ شتێکت بۆ باس بکەم، وەک بابەتی گاڵتەجاڕی و پێکەنینهێن دڵخۆشت بکات و بۆ ماوەیەکی کورتیش لەناو ئەو ئاوە کولاوەی بێزاری دەرتبهێنێت. وەک بابەتی لەدەستدانی کتێب و خوێندنەوەش، هەواڵێکی دڵ سڕکەر و لاسەنگ و مەترسیدارە، قوڕێکە دەبێت ئێمەمانان جارێکی تر بەهێزی گیان بیشێلینەوە و خۆشی بکەینەوە.

بە بۆنەی دەرچوون و پیرۆزباییکردنی کتێبی: (مەولەوی شاعیری ئازار و خەمە)، قتوویەک شیرینیم لەگەڵ خۆمدا هەڵگرت و سەردانی ماڵی: (حەمە کەریم هەورامی)م کرد، دنەی ئەوەم دا دەقە شانۆییەکانی جارێکی تر چاپ بکاتەوە، بەڵکو نەوەی ئێستاش بیبینێت و جاری تر بخرێنە سەر شانۆوە. ئەمیش بە چاوێکی مات و بزەیەکی گلەیی ئامێزەوە گوتی: سەباح گیان دەزانم تۆ بەنیازێکی پاکی ئەدەبییەوە دەمخەیتە بارێک، کە خۆم باشتر ببینم، گوتی: لەگەڵ (نەوزاد ڕەفعەت). من کتێبێکی خۆم و ئەویش کۆشیعرێکی. بردمانە کتێبخانەکانی سلێمانی. پاش ماوەیەکی زۆر چووینەوە کتێبخانەکان سۆراخی ئەوە بکەین چەند فرۆشراوە و چەندی ماوەتەوە. لە بەختی باشمان بە هەردووکمان یەک

خوێنەرمان هەبوو. واتە: لە هەردوو کتێبەکەدا یەک دانە فرۆشرابوو، جا نازانم ئەم یەک دانەیە نە کتێبەکەی من بوو، نە کۆشیعرەکەی ئەو. لەڕێگای گەڕانەوەماندا بۆ هەولێر (نەوزاد ڕەفعەت) هەموو کتێبەکانی خۆی فڕێدایە ئاوی دووکانەوە. منیش بە دڵشکاوییەوە هێنامەوەماڵەوە. ئاخۆ چاپی دووەم چیم بۆ بکات، یان تووشی چ دڵەڕاوکێ و کارەسات و هەژانێکی دەروونیم دەکات، یان ئێمەمانان خوێنەر قبووڵمان ناکات و هیچ کاریگەرییەکی ئەدەبیمان لە ناوەندەکەدا جێ نەهێشتووە و نییە. تەماشاکە ڕووداو لە ڕووداوی کتێب فڕێدان کارەساتبارتر دەبێ چی بێت. دەشزانم کتێبی گەندە و بێ نرخ لە کتێبخانەکاندا لە حیساب نایەن.

کاکە عەبدوڵلا سەڕاج: مرۆڤ، کە هەواڵی وا دەبیسێت لە پێستی خۆی دەردەچێت و دەمی دەبێتە قاڵبێک سابوون و کەف دەکات، کەفی فێگرتن. کتێب ڕێز و شکۆی شکاوە، لە کتێبخانەکاندا تەماشای چاوی کتێب بکەیت، چاوەکانیان سیس و سارد و سڕ و ژاکاون. لە هەمان کاتیشدا خودی پاکیزە و دەگمەنیش هەن. (ئەنوەر قادر محەمەد) یەک لە شاعیرە پەسندەکانی منە، ساڵی ٢٠٠٤ سێ کۆشیعری لە بەرگێکدا چاپ کرد بە ناونیشانی: (زریان و زایەڵە و زنار) لە کتێبخانەکانی هەولێر دەستم نەکەوت، سەفەرێکی تایبەتی سلێمانیم کرد بۆ بەدەستهێنانی ئەم کتێبە. جا خولیاکانی مرۆڤ جیاوازن و ئاشتیش نایابترین کتێبی ئەدەبییە. مرۆڤی کورد ئێستا خولیای جیاوازتری بۆ پەیدابووە. ئەگەرچی ئەدەب ناتوانێت هەموو بارەکانی ژیانی مرۆڤ

لەخۆ بگرێت، بەڵام داهێنانی ئەدەبی پێویستە هۆ و ئامانج بێت بۆ نەخشاندنی ژیان و کۆمەڵگاش چالاکتر هەنگاو هەڵگرێ بەرەو جوانی و خاوکردنەوەی گرژی، ئاستێکیش بهێنێتە ناوەوە، ئاستی هونەری خوڵقاندن و دەربڕین لەبارو بوار و جموجووڵەکانی ژیان بکات.

بۆچوونت بەرانبەر بەخوێنەری ئێستا زۆر سەیرە، بەڵکو تا ڕادەیەکیش لە جێی خۆیدا نییە. ئەم پەرۆشییەی تۆ هەتە. پێی دڵخۆش نەبیت ئێستا وانەماوە. دەبێ هەڵوێستەی ئەوەش بکەین، کە خوێنەر نەمانخوێنێتەوە، ئەو بارە جەنجاڵەی ئەمڕۆ، ئەدەبی لە ڕۆحی خوێنەردا کوشتووەو ئێمەش لە هەوڵی ئەوەدا بین ئەدەب بگەڕێنینەوە ڕۆحی خوێنەری تەندروستەوە.

ژیانی ئەدیب بەشێکە لە ژیانی کۆ، ژیانی کۆش بەشێکە لە ژیانی ئەدیب. هەردوو ژیانیش لە بیر و یادەوەریی ئەدەبدا بەڕوون و ڕەوانی بەرجەستە دەبن و دەمێننەوە. پێش چەند ڕۆژێک بە تەلەفۆن لەگەڵ: (سەلام محەمەد) زۆر ڕووداوی ئەدەبیمان هێنایە گۆڕێ، ئەو ڕووداوەی کردە سەرباسی گفتوگۆکەمان، کە سەرەتای حەفتایەکان: (عەبدوڵڵا سەڕاج و لەتیف هەڵمەت و سەلام محەمەد) تابلۆی یەکێتی نووسەرانی کورد - لقی کەرکووکتان هێناوەتە خوارەوە و فڕێتان داوەتە ڕووباری خاسەوە، یان لە شوێنێک حەشارتان داوە. هەر دوای کردەکە، مانیفێستێکی ئەدەبیتان لەبارەی یاخیبوون و نوێبەخشییەوە نووسیوە و هەرسێکتان ئیمزاتان کردووە. دوای ئەم ڕووداوە، ئەدیبە دڵڕەش و سەلەفییەکان پڕکێشی (لەتیف

هەڵمەت)یان کردووە و ویستوویانە لێی بدەن و سووکایەتی پێبکەن. خۆزگە ئەو نامەردییەیان بکردبوایە، چونکە دڵڕەش و سەلەفی هەر ئەو جۆرە کارانەیان لێ چاوەڕێ دەکرێت و هەربەمەش ماونەتەوە، نەک بەهێزی نووسین. تا ئەمڕۆش ئەم نامەردییە لەناو ئەدیبە ڕەسمییەکان درێژەی هەیە. بە هەزار جۆری نامەردی داتدەپەڵۆسن و قۆرتی مل شکاندنت بۆ هەڵدەکۆڵن. بە هەرحاڵ ئەو مانیفێستەتان تاکو ئێستا شوونبزرە، ئایە ئەگەر وەک پێکهاتە و بنیاد و بیروڕا نووسیوتانە و خاڵی بینینی ئێوەی تێدا ڕوون کراوەتەوە بەرانبەر ئەو ناڕازیبوونە ئەدەبییەی هەتانبووە و بنەما داڕێژەرن، بۆچی بڵاوی ناکەنەوە. ئەگەریش هەستێکی کاتی و هەڵچوونێک بووە، ئەوە تەنیا قسە و هەڵوێست و هەڵزەقینەوەیەک بووە بەرانبەر بەڕێوەبردنی ناوەندەکە و نەتانویستووە ئەدەب ببەنە ئاستێکی باشتری ئێستێتیکی و پاڵەپەستۆی سیاسەت لەسەر ئەدەب کەم بکەنەوە و بەرەو ونگەی ئەدەبی تێبکۆشن. نووسەر کاتێک بیەوێ بنووسێت و بیرێکی ڕوونی نەبێت، تەواوی ئەو جیهانەی بۆ نووسین وێنای کردووە، دەڕووخێت و لەدەستی دەچێت.

مرۆڤ لە پیریدا هەڵگری خەونە سەرەتاییەکانیەتی. ئەم مانیفێستە خەونی سەرەتای ئێوەیە. بڵاوکردنەوەی لە ئێستادا پێویستییەکی هەرسێکتانە، کە کەوتوونەتە تەمەنێکی دیاریکراوەوە، هەروەها دەزگای ئاراس داوای ئەوەی لێ کردووی لەم سەفەرەی دێیتەوە کۆچیرۆکەکانت ئامادە بکەیت. هەموویانت لە بەرگێکدا بۆ چاپ دەکات. هەموو کۆچیرۆکەکانت لای من هەن. تۆ تەنیا ئەو چیرۆکانە

ئامادەبکە، کە نەکەوتوونەتە ناو کتێبەکانتەوە. سەرەتای تۆ لە ناوەڕاستی پەنجاکان دەست پێدەکات، بەڵام لە سەرەتای حەفتاکاندا لە چیرۆکەکانتدا ئاسۆ و دووریی خۆی وەردەگرێت و دەبێتە دۆخێک لە دۆخەکانی تایبەت، لە چیرۆکەکانتدا لووتی هەستیارت لە خوێنەردا ڕسکاندووە، تا بۆن بکات، بۆنی بەهەشتی داهێنان و گوڵەکانی با.

بە هیوام ساڵی نوێت، ساڵێکی گەرم و گوڕی نووسین بێت و هەمووومان بەرەو ونگەی ئەدەب بڕۆین و تواناکان کۆبکەینەوە لە دامەزراندنی شێوازێک بۆ نووسین، کە نهێنیی سرووش وەرگرتن و داهێنانی تێدا بپارێزرێت و وزەی شاراوەی دەمار و هەستی مرۆڤ ئاشکرا بکات.

کانوونی یەکەمی ٢٠٠٦ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ سەلام محەمەد

کاکە سەلام لەوە دڵنیام تۆ دەزانیت شیعری ڕاستەقینە چییە و کەرەستە و ئامرازەکانی دەناسیت و وەک کردەیەکی ئاسوودەبوونی ناخی گەرم و ویژدانی پاک تەماشای دەکەیت. ئەم نامەیەی منیش هەستی دوای خوێندنەوەی ئەو کتێبەیە لەبارەی ئەزموونی تۆوە: (لە کەرکووکەوە بۆ ڤێستەرۆس)، کە (بەڕێوەبەرێتیی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی)، لە (٦١٩) لاپەڕەی قەبارە گەورەدا چاپی کردووەو کاکە: (عەبدوڵڵا سلێمان مەشخەڵ) پێوەی ماندوو بووە و لەسەر خوانێکی بێگەرددا پێشکێشی ئێمەمانانی کردووە، بەشی سەرەکی خۆت وەک ئەزموونی ئەدەبی و ژیانی نووسیوتە، بەشەکەی دیکەش ئاشنایانی شیعرت. مایەی دڵخۆشی ئێمەمانانە و سوپاسیش بۆ ئامادەکارە. دووجار چاو و دڵم بەتەواوی لاپەڕەکانیدا ڕوون کردەوە، لە ڕۆحی خۆمی نزیکتر کردمەوە. زیاتر لە دە ڕۆژیش کاتەکانی خوێندنەوەی خۆمم بۆ تەرخان کرد، تێشیدا سوودمەند بووم و چوومە ناو ئاسۆ و دووریيە قووڵەکانی بوونەوە، بوونی شیعری بێگەرد. پێم وایە هەمووومان، ئەوانەی خەریکی شیعرین پێویستە بیخوێنینەوە و لە نێوان دێڕەکانیدا وردببینەوە. زۆر خەونی ئەزموونمان لێ دەبێتە

واقیع، واقیعی نووسین. خۆزگەدارم ئەم کارە نایابە وەک نوختەی سەرەتا و دەسپێک ببێتە نەریتێک بۆ ئەزموونی شاعیرانی تریش بەردەوام بێت. لەو سی و پێنج ساڵەی من لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدام و دەخوێنمەوە و هەوڵی ناسینی دەدەم. هیچ شاعیر و نووسەرێکم نەناسیوە وەک تۆ ئاوا بڕوای بە خۆی بێت و خراپە و چاکەی خۆی بێ پێچ و پەناو خۆحەشاردان لەسەر لەپی دەستان بخاتە ڕوو. ئاواش بێ حەزەر و پارێزییەک لەخۆ دەستنیشانکردندا بێباک بێت و لەدەستی چارەنووس ڕانەکات، چارەنووس شێوەی هەقیقەت نییە، بگرە بنەمای هەقیقەتە، مرۆڤ، کە چۆنیەتی هەقیقەت فێربوو، لەخۆیدا چۆنیەتی بنەمای هەقیقەتیش فێردەبێت. سوپاس بۆ ئەو شیرە گەرم و بە نمەکەی لە مەمکی (ئەسمەر سلێمان)ی دایکتەوە هەستەکانی پەروەردە کردووی و دواتر تێکەڵ بە شیری گەورەمەندی شیعرت کردووە، شیری ئێستێتیکا و هەست گەرمی. حیساباتمان لێ تێکنەچێت. شیری شیعر و شیری دایک دوو نمەن لە یەک سەرچاوەوە، کەچی زۆربەی شاعیران بە هەقدەستو سەرقەڵەمانەی شیعر و شان شۆڕکردنەوە بۆ ئەوەی ئەم و ئەو باری بکەن، دەژین. ئەمانە گەندە و زڕ کوڕی شیعرن. تووشی لەرزینێکی ڕۆحی و کەوتنی فیکری بوونە، شیری هەڵبزڕکاو دەخۆنەوە. شیری هەڵبزڕکاویش دەبێتە ژەهر. وەی بەحاڵی ئەو شاعیرەی شیری لێ ببێتە ژەهر، وەک سیسرکە لە ئاودەستخانەی مێژوودا دەژی، یان وەک مشکی زگچوو لە کۆشکە پارێزراوەکاندا پیوانەی چەوری خواردنی لێ تێکچووە. شیعری بێگەردیش خەڵاتی گەمژەیی

دەداتێ، خۆزگەدارم هەموومان ئەو بوێرییەی تۆمان تێدا بڕسكێت. ئەو ڕسكانە ئەوپەڕی پاكییە. ئەوپەڕی بێباكییە لەئاست هەڵەی بێ گوناه و بێ مەبەستت. سوپاس بۆ خوداو نووسەرەكان، لە تەواوی كتێبەكەدا دەربڕینێكی وای تێدا نییە. خودا نەخواستە تیر و توانج بێت بۆ ئەزموونی هیچ كەسێكی تر ، بەڵام ئەوەی لای خۆم تێبینیم كرد ئەوەیە لە نووسینەكەی برادەری شاعیر و زۆر خۆشەویستم كاكە (بەرزان هەستیار) هەواڵی شاعیرێكی بزر و بێدەنگ دەپرسێت. ئەویش (كەنعان مەدحەت)ە ئاماژەشی بەشیعری: (بەڵام ڕووبار، هەر تۆی ڕووبار، ئەی عێراق گیان) داوە. ئەم ناونیشانە بووە خولیا و كەڵكەڵە و جۆرێك نەسرەوتنم. حەزی بەدواداچوون و ئاشكراكردنم تێدا داگیرسا، هەوڵم دا شاعیر بناسم و ڕاوێژی لەگەڵدا بكەم. كاتی خۆی شیعرەكە لە ژمارە (٢٥)ی گۆڤاری بەیان، مایسی ١٩٧٥ بڵاوكراوەتەوە. خودا و ڕاستان بەهۆی كاكە (لەتیف هەڵمەت)ەوە شاعیرم دۆزییەوە و ناسیم. ئەگەرچی ساڵی ١٩٧٣ گۆڤاری بەیان لەژمارە (٨)یدا تۆمارێكی تایبەتی بۆ شیعری نوێ كردەوە، شیعری: (سۆزێكی هەڵقوڵاوە لە باوەشتەوە)ی ئەم شاعیرەشی تێدابوو، ئێمەمانان لەڕێگای ئەو شیعرەوە وەک ناو و سەرەتایەک ناسیمان. ئەم تۆمارە نوێنەرایەتی دەنگ و شێوازی زۆر تایبەتی قۆناخی شیعری دوای (گۆران) دەكات. تۆمارەكە: (جەلالی میرزا كەریم) ئامادەی كردبوو، (دكتۆر عزەدین مستەفا ڕەسووڵ)یش چەند سەرنج و تێبینییەكی سەرپێیی لەبارەی شیعرەكانەوە نووسیبوو، لە بێدەنگی و بزربوونیم پرسی. كەچی گەورەیی

نواند و دوو کۆشیعری خۆی پێشکێش کردم، که له سوێد چاپی کردوون. زانیم بێدەنگ و بزرنەبووە، کەمتەرخەمییەکە له منەوەیە و لێی بێ ئاگام. ئەو بێئاگاییەش بەهۆی ئەو بارەیەوە بوو، که وڵات دووچاری ببوو، زۆر جار ئێمه له بێئاگایی خۆماندا قسه لەبارەی ئەزموونی کەسێک دەکەین‌و هەندێک جاریش قسەکانمان دەگاتە پله و ئاستی بڕیاری هەڵه.

کۆشیعری یەکەم: گەڕان له بەهجەت حیکمەت، ساڵی ١٩٨٧. کۆشیعری دووەم: چلەی شۆڕش و زیندووکردنەوەی چەرخی میرنشینان، ساڵی ٢٠٠١.

له خەون و خەیاڵ و بینینەکانی هەردوو کۆشیعرەکەدا ورد بوومەوە. پێشدەچێت شیعر له ناوەوە بە تەواوی داگیری نەکردبێت، وەک ئارەزوویەکی تەنک وەریگرتبێت و له زمان‌و ئێستێتیکای شیعریشدا وەک پێویست ورد نەبووبێتەوە، بەشێکی سەرەکی ژیانیشی بۆ تەرخان نەکردبێت. لەگەڵ ئەوەشدا ڕەمز زۆر بە قووڵی بەکاردەهێنێت. ئەوەشم بۆ دەرکەوت ئەزموونی لەگەڵ شاعیران: (لەتیف هەڵمەت و فەرهاد شاکەلی)یەوە دەست پێدەکات. هاوشار و برادەری نزیکیان بووە، بەڵام ئەزموونی ئەو دواکەوت و کەم دەرکەوت و بەجۆرێک ناتەواوی مایەوە.

ئەم ناونیشانە: (بەڵام ڕووبار، هەر تۆی ڕووبار، ئەی عێراق گیان) له کۆشیعری یەکەمیدا بووەته (بەڵام ڕووبار، هەرتۆی ڕووبار، ئەی کوردستان) له هۆکاری ئەم گۆڕینەم پرسی، شاعیر گوتی: سکرتێری نووسینی گۆڤاری بەیان، (مستەفا نەریمان) بوو، بەنیازی خۆی وەک

هاوشاری و چاکەکردنێک لە بەرژەوەندیی مندا، تا لە گێچەڵ بمپارێزێت بەبێ ئاگادارکردنەوەم گۆڕیویەتی و خەڵات و بەراتی کردووم، هەر ناونیشانەکە نا، بگرە یەک دوو وێنەی تریشی گۆڕیوە و دەستکاری کردووە. هیچ شتێکیش پاکانە بۆ دەستێوەردانی نووسینی کەسێکی تر ناکات. من لە کۆشیعرەکەمدا گەڕاندوومەتەوە دۆخی خۆی. ڕەنگە هۆیەک لە هۆیەکانی لە هەمان ساڵدا تووشی لەرزینێکی ڕۆحی بووم و وڵاتم بەجێهێشت، ئەم ناونیشان گۆڕینە بێت. بەغەدرێکی گەورەم زانی و بەرگەی مانەوەم نەگرت. بووە بوارێکیش بۆ قسەکردن لەبارەی ئەزموونی شیعریمەوە و جۆرێک ساردبوونەوە و سڵەمینەوەشم لە بەردەوامبوون و نووسین.

کاکە سەلام تەماشاکە و ئەو حاڵ و بارە وەک خاڵێکی دوور لەخۆت نزیک بکەرەوە و گرانایی کاردانەوەکەی وەربگرە، منیش لە هێنانە گۆڕێی ئەو بابەتە مەبەستم دەستنیشانکردنی کەسێکی دیاریکراو نییە. هێندەی ئەوەی مەبەستم کاریگەریی ڕووداو و دیاردەکەیە. دەستکاری، چ جۆر و بەهەر بەهانەیەک بێت ساردییەکی کوشندە دەخاتە دەروونی نووسەرەوە و ئەوەی لێدەکەوێتەوە. بۆیە زۆر پێویستە ڕۆژنامەنووس کوڕی شیری خۆی و بە نمەک و گەورەمەند بێت. بڵاونەکردنەوەی بابەتێک، کە سەرنجیان لەبارەوە هەبێت، بەتایبەتی سەرنجی فیکری زۆر باشترو نمەکدارترە لەوەی بە دەستکارییەک ئەتک بکرێت و بە بێنموودی و ئەتککراوی بڵاوبکرێتەوە. خۆ دەشکرێت شیعر لەوپەڕی ئێستێتیکی واقیعیدا خاڵی بەیەکگەیشتنی هەموو هێما دژەکان بێت، هێما دژەکانیش لە وێنە و خوازەدا پڕ

هەست و مانای ڕۆحی بکات و لە هێڵێکدا کۆیان بکاتەوە. وڵاتی ئێمە لە گێژەنێکی گەورەی سیاسیدا ژیاوە و دەژێت. هەندێک جار ئەزموونی تۆش چاودێری و چاوشارکێ لەگەڵ کێشە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان دەکات. ئەمە لایەنێکی خراپی ئەزموونی تۆ و هەر شاعیرێکە، کە خۆی لەو بابەت و بارەیەوە هەڵبقورتێنێت.

با هەموومان بەڕووی فریشتان پێبکەنین و خەریکی دروستکردنی ماڵێک بین. ماڵی شیعری بێگەرد، ماڵێک شاعیرانی وەک: نالی و گۆران و ئەنوەر قادر محەمەد ..... تاد، تێیدا نیشتەجێن. ئەوانەی لەماڵی شیعری بێگەرددا نیشتەجێن شاعیری هەموو سەردەمەکانن، یان سەردەمێکی دوور و درێژ، دەتوانین پێیان بڵێین: (شاعیر و خوداوەند). ماڵی شیعری بێگەرد ماڵی گەرم و ڕووناک و پڕ حیکمەت و مۆسیقای هەموو ئەو هەستپەروەرانەیە دەیانەوێت پشووی ئێستێتیکی تێدا بدەن. خودا نەخواستە نەک ئەو شاعیرانەی ئەم دەست و ئەو دەست شەکر و شیریان بەدەمەوە دەکەن‌و دەیانکەن بە گوێڕایەڵ و کۆیلە و بەرژەوەند پەرست و ملکەچ.

کاکە سەلام چۆن سەرەتا بە دانەپەیڤی لەوە دڵنیام دەستم پێکرد، لە کۆتاییشدا هەمان دەربڕین دووبارە دەکەمەوە: لەوە دڵنیام شاعیری گەورەمەند ببڕای ببڕ نابێت بە گوێڕایەڵ و کۆیلە و بەرژەوەند پەرست و ملکەچ.

شیعر ئەی پەری و پەرستگای من، هەمیشە سوپاست دەکەم. یارمەتیم لە تۆ وەرگرت و بەهێزت کردم.

شوباتی ٢٠١٤ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ ئەحمەد تاقانە

کاکە ئەحمەد ڕۆژێکی خۆشی هاوینە، سایەی گەورەی یەکەم ڕۆژی ڕەمەزانە: ٢٠١٥\٦\١٨. ڕۆژێکی پڕ ژیان و گەشەیە. کاریگەری لەسەر زەینییەت و بینینی هەمەچەشنم بۆ ژیان و دنیا داناوە، سەکۆیەکی بەرهەمهێنە بۆ ڕوانین و خۆبەرجەستەکردن. بەوەی لە ماڵەکەمدا فەرخە کێشکەیەک لە هێلانەکەی بەربووەوە. زیاتر لە پازدە ڕۆژ لەژێر فێنکایی موبەریدەدا ئاو و دانم دەدایە و بەدەوریەوە بووم‌و بەرچاویم بە ئەشقی خودایی ڕەنگرێژ دەکرد، تا باڵەکانی هێزی فڕینیان تێدا گەڕا. فەرخە کێشکەی چاو بە تاسەم بە ماچە کپ و بێ دەنگەکانم لە باوەشمدا گەورە کرد، بیریشم لەوە دەکردەوە دەبێت بە ژانی هێلکە ترووکانی. واتە: بە ژانی لەدایکبوونیەوە چەند تلابێتەوە، ئەم سبەینەیە لە دۆخی تینی سۆز و ڕۆحانیدا، کە لەگەڵ دڵی خۆتدا دەبیت بە یەک، مۆسیقای باڵەکانی بۆ لێدام و گۆرانی پێزانین و ماڵئاوایی بە کەشوهەوای ئاشتی بەخشی، منیش لە دڵەوە بەڕێم کردە دنیای ئازادیی خۆی و سایەی گەورەی خودا. ئەو دنیایەی کاریگەری لەسەر زەینییەت و بینینی هەمەچەشنەم داناوەو نەرمە شەپۆلی لێم دەدا. بەم کارەم هێندەی نووسینی کۆشیعرێک دڵخۆش بووم و جوانی و دڵباشی و پشووی

دەروونیم دۆزییەوە. هەمان ڕۆژیش مووچەم وەرگرت، لەگەڵ خێزانەکەم خۆمان ئامادەکرد بچینە بازاڕ و تەواوی پێویستییەکانی خواردنی ئەم مانگە بکڕین، لە دووکانی گۆشتفرۆشەوە دەستمان پێکرد، لە یەکەم دەستپێکردنەوە گیرفانیان بڕیم و تەواوی مووچەکەیان لێ دزیم. ئەم کارە نەتەی پێ بەرنەدام، گەشە و خۆشی و جۆش و تەزووی خستە دەمار و خوێنم. دڵنەوایی خێزان و منداڵەکانم بەوە دەدایەوە و دەمگوت: لەوانەیە ئەوەی گیرفانی بڕیوم بۆ ئەوەی بووبێت تا پێویستییەکانی خواردنی ئەم مانگەیان بکڕێت. نازانم هەڵزەقینەوەی ئەم ڕووداوە بوو، یان خۆبەختکاری و هەست پێکردنی خۆی. هەرچی پارەمان لە ماڵدا هەبوو، خێزانەکەم خستییە ناو جانتاکەیەوە، دووبارە ڕێگای بازاڕمان گرتەوەبەر، بایی شەست و پێنج قاتی منداڵانی تەمەن لە نێوان یەک و دەساڵی کرد، هەموو منداڵەکانی خۆمم لەگەڵ خۆم برد و بەسەر خیوەتگای منداڵە ئاوارەکانی کوردستانی ڕۆژئاوامان دابەش کرد. تەنیا بیست و پێنج هەزار دینار لە پارەکەماندا مایەوە، ئەویش بەنزینمان پێ لە ئۆتۆمبێلەکەمان کرد، ئەم سەردانە وەرزشی چاو و دۆخێکی شیاو بوو، بە بەختی زۆرەوە خەڵاتی گەورەی منداڵیی خۆمم وەرگرت، بینیم منداڵان عەلاگەی نایلۆنیان کردووە بە کۆلارە و لە فێنکایی ئێوارەدا هەڵیانداوە. ئاشنابوونەوە بە خودی خۆت، بەهرەمەندبوون و بەخت باشییە، زیاتر بە دنیاوە ئومێدەوار دەبیت.

کاکە ئەحمەد من کوڕە لادێییم (دەربەندی گۆم). بە زەینێکی زیندووەوە وێنەی دیمەنەکانی ئێوارانی گوندم

گرتووە ڕامکێشاوەتە ناخی خۆمەوە، کە ئێوارەی هاوین دەیدایە فێنکی مەگەر چۆن، ئەگەر نا هەموو ڕۆژێک دەچوومە سەربان و هەر منداڵ و مێرمنداڵێک لەسەربانی ماڵی خۆمان، یان دوو دوو و سێ سێ لەسەربانی ماڵی یەکمان کۆدەبووینەوە و کۆلارەی خۆمانمان هەڵدەدا و داومان دەدایە، هاوارمان دەکرد: هەتاو جوانترە لە مانگ، ڕۆژ جوانترە لە شەو.

ماڵی ئێمە لە لاپەڕی گوند بوو، کە کۆلارەکەم هەڵدەدا بەسەر تەواوی گونددا ڕەت دەبوو، لەسەر کۆلارەکەش ناوی دایک و باوکمم دەنووسی بەوەی وام دەزانی کۆلارەکە بەرز دەبێتەوە و دایک و باوکیشم بەبێ هیچ دوودڵی و ئاستەنگێک دەگەن بە حزووری خودا و لە خودا نزیک دەبنەوە، بە نزا و داوایەکانیان ئێمە بە ئومێدو شیاوی بوونی ئەزەلی دەگەیەنن، پەیوەندیی گیانیشمان لەگەڵ کەسی نەناسراودا بۆ دەدۆزێتەوە.

ڕۆژگار بە ڕوخساری پڕ دەمامکیەوە هات و دەستی خۆی وەشاند، لەگەڵ نسکۆی شۆڕشی ئەیلوولدا، گوندەکان داگیران و وێران کران، ئێمەش بەر زەبری دڕندانە کەوتین و ڕاگوێزرراینەوە هەولێر. تەمموزی ١٩٧٨ لە گۆڤاری (ڕۆژی کوردستان)، ژمارە (٥٠) شیعرێکی کورتت بە ناونیشانی (کۆلارە) بڵاو کردەوە. ئەم شیعرە خەڵات و نیشانەیەکی شانازی بوو، لە شوێنی تایبەتی خۆیدا پێشکێش بە منی دڵشکاو کرا و ژیانی ژیاندمەوە. لەو ئازارانە دەدوا، کە من هەستم پێدەکردن و پێیان دەتلامەوە، خودایە ڕێگاکانت زۆر

لەوە بەخشندەترن، کە مرۆڤ هەستی پێدەکات: ئەو بڕوایەم لا دروست بوو، هەموو نووسینێک هێز و پێویستی و پەیامی خۆی بۆ کۆمەڵ و کۆمەڵگا هەیە. لە لاپەڕەی یەکەمی هەموو دەفتەرەکانی قوتابخانەدا نووسیبوومەوە، تا هەموو کات لەگەڵمدا بێت و لێم جیا نەبێتەوە. وام دەزانی هەموو ئەو هاوڕێیانەمە، کە لە گوند ئێواران بە یەکەوە هەریەک لەسەربان کۆلارەمان هەڵدەدا و ناهێڵێت شل و شێواوبم و لێم جیا ببنەوە، بەجێم بهێڵن و هاوڕێیە دڵسۆزەکانمن، کۆمەکم دەکەن و کۆستم ڕاست دەکەنەوەو هەستەکانم دەپاڵێون. وشەی ناهێڵێت وەک ئەو ڕستەیە وایە: (لە سەرەتادا وشە هەبوو). بەناو وشە و دەنگەکاندا ڕۆدەچووم و هەستی قووڵتر دەکردمەوە و چرکە دڵگیرەکانی منداڵی بۆ دەهێشتمەوە و زەینیشی گەرم دەکردمەوە. ئەو هەموو کپی و خورپەیەی شیعرەکە بۆی پەیدا کردبووم، ئێستا ناتوانم دەربڕینی لێ بکەم، مەگەر بگەڕێمەوە بۆ ئەو چرکە برینداراندەی تێیدا دەژیام. ئەویش مەحاڵێکی هێزی دەربڕینە.

ئەی لە مۆخ و دەماری پیت و وشە و ڕستەوە برای پشتم: بزانە شیعر چۆن مرۆڤ دەکاتە مرۆڤێکی خەیاڵکردو خەیاڵکراوە و یادەکانیشی دەپارێزێت، لە ڕیشەوەش دەیڕوێنێتەوە، سەرسوڕمانی وشەی (ناهێڵێت) لە یاددا دەهێڵێتەوە و وەک چەمکێکی گەرم چ شەرم و شانازییەکی بەرانبەر دەخولقێنێت. حیکمەتی بەختەوەریی ڕاستەقینە ئەوەیە، کە لە بارودۆخی زۆر سەخت و دڵشکاندا یادەوەریت بگرێتە خۆی و بیلاوێنێتەوە و ببێتە دەستی گەرمی سەردڵت.

ناميلكەیەکم لە چاپ دا..
دانەیەکم بەخشی بە منداڵێکی ناو گوندەکەمان
– منداڵانی گوندەکەم هیچیان خوێندەوارییان نەبوو–!
پەڕی ناميلكەكەی کردم بە کۆلارە و..
هەڵیفڕاند..
لە نێوان ناميلكە کۆلارەکەم و دەستی بچکۆڵەی منداڵی گوندەکەمدا
دەزوویەکی سپی.. پردە!!
کە دەزوو دەپسێ و کۆلارە سەر هەڵدەگرێ
منداڵەکە بەدوایدا ڕادەکا و.. دەگری..
دەیدۆزێتەوە و.. دەیهێنێ
دەینووسێنێ بە سینگیەوە و..
بە کۆڵانی گوندەکەمدا،
هەنگاو دەنێ..

شیعری چین چین و ئاستدار، دڵێکی بە بڕوا و هۆشمەند و سەرڕێژ لە ژیان و بزوێنەری ژیان بە بوون و نهێنییەکانەوە دەینووسێت، دڵێکی بە بڕوا و هۆشمەند و سەرڕێژ لە ژیانیش. واتە: خوێنەری نموونەیی هەستی پێدەکات و دەیکات بە حەڵاڵزادەی خۆی و شیری گەرم و چەوری دایکی. ئەم شیعرە، لووتکەی درەوشاوەی ئەزموونی تۆیە، هەم لە ڕووی زمانەوانی، هەمیش لە ڕووی ئێستێتیکی و بیری فەلسەفیشەوە. لە هەمان کاتیشدا ماڵئاواییکردنە لە ئەزموونی تۆ.

سەرەتا، تێگەیشتنی من بۆ شیعرەکە تەنیا یاد و یادەوەری و خۆخواردنەوە و سەکۆیەکی پشوودان بوو، بەڵام دوای پێداچوونەوە و بەراوردکردن، زەمینە و ڕایەڵ و وردەکارییەکانی، چەمکی نسکۆی شۆڕشی ئەیلوولی لێ

دەورووژێ، پەیوەندیی نێوان مێژوو و شۆڕشی داڕشتووەو بە هەستەکانماندا ڕەت دەبێت، بنەمای دنیابینییەکەی دەردەکەوێت و لە ناوەندی بیرکردنەوەمان جێگیر دەبێت، لە یاد و بوون و هەست و نەستی خۆی و خۆمان نزیک دەکاتەوە، ڕووداوی نسکۆ خێرا لە شیعری نوێی کوردیدا گەشەی کرد، کەمێک شیعری باش و شیعری خراپیشی زۆر بەرهەم هێنا. بزانە: شیعر هاوکاری و ڕێنماییت دەکات بۆ قوولکردنەوەی هەست، چیرۆک و ڕۆمانیش هاوکاریو ڕێنماییت دەکات بۆ خۆشکردن و زیاتر بینینی زەمینەی هەست. ئەفسوونی ئەو دوو جیاوازییە ئەوەیە، شیعر هەست قووڵدەکاتەوە، چیرۆک و ڕۆمانیش هەست ئاگادار دەکەنەوە، لەو نەرمە لەرزە شاراوەیەی لە کات و ناکاتدا مرۆڤ دەگرێت. قوولکردنەوەی هەست، بیرکردنەوەش بەهێز دەکات، سەرەکیترین خەسڵەتە، کە شیعری بێگەرد دەستنیشان دەکات. شیعرەکە لە ناوەرۆکو پێکهاتەیدا شیعرێکی هێماییە، بەڵام هێماییەکی خودی لیڵ نییە، هێمایەکە دەبێتە گەشە و پەیوەندیی گشتی کۆمەڵگا و پرسێکی بڵاو و زاندراو و چارەنووسساز، واتە: گەشەیەک پەیوەندیی گشتی کۆمەڵگا بەرهەمی دەهێنێ و لەناو مانەوەی خۆیدا دایدەمەزرێنێ و دەبێتە ناسنامەی، یان ناسنامەی دەداتێ، کە بەو شێوەیەش ناسرا، زیاتر خۆشویسترا. لەناو هەناسە سارد و زیندووەکانماندا، گیانی گشتی تێدا دەخولایەوە.

ئەو زەمینەت خۆش کردووە و دەسەڵات و هێزی دەربڕینی خۆت تێدا تاقیکردووەتەوە، لەو خاڵە تاقیکراوەشدا

پێوانەت بۆ بوون بۆ بوون و شادبوونەوە بە خودا و شادییەکی بۆ کۆتایی داناوە، یان ژیان لەگەڵ هەقیقەتدا بەڕێوە دەبەیت. ئەو هەقیقەتە ئەندێشە کراوەی لە هێزی دەربڕینی خۆتەوە خاڵت بۆی داناوە و بینینی خۆت تێیدا ڕوون کردووەتەوە، بڕوابوون بە خۆت، لە خۆتدا دروست کردووە، حیکمەتی بەختەوەریی ڕاستەقینەت لەبیر نەبردووەتەوە. ئێستا لە تەمەنی ڕامان و سەرنجدانم، بەڵام شیعرەکە هەر دەستە گەرمەکەی سەردڵمە، ڕەنگە چەندان ساڵی تریش دەنگی ئەو دەستە گەرمەی سەردڵم هەر ببیستێت و بەردەنگی هەبێت.

نووسین گرینگترین و یەکەم ئامرازە بۆ نەمرکردنی هەستەکانی مرۆڤ و پێویستییەکانی بۆ بەڕێوەبردنی ژیان لە هەر قۆناخێکدا. هەم لەباری خۆشی و هەم لە باری ناخۆشییەوەش. هەر نووسینە کارامەیی و لێهاتوویی مرۆڤی نەمر کردووە، هەست و بیرکردنەوە و ئەزموونیانی پاراستووە و هێشتوونییەتەوە، ناهێڵێت ئێمە لە یادیان بکەین، لە ڕیشەوەش دەیانڕوێنێتەوە. سەرسوڕمانی وشەی ناهێڵێت قەڵغان و زرێپۆشێکە تەنیا داهێنان توانای ڕاگرتنی بەسەر سەری مرۆڤە مەزنەکانەوەی هەیە. ئاوێنەی داهێنان لە هەموو ئاوێنەکانی تر تاسەدار و ڕێ ڕاستترە بۆ ڕاستگۆیی، ڕێ خوار ئەو نووسەرەی لەبەر ئاوێنەدا دەموچاوی ڕێڕێ و بەڵەک دەربکەوێت، یان ئاوێنەی درۆزن ڕەنگی دەموچاوی خۆی پێ بناسێنێتەوە .

لە ئەدەبی کوردیدا دوو بزووتنەوەی نوێبەخشی سەری هەڵداوە، لە حەفتایەکان: (ڕوانگە) و لە هەشتایەکانیش: (پێشڕەو). لە هەردوو بزووتنەوەکەدا بۆچوونی خۆت لە

دوو وتاری جیا جیادا دەربڕیوە، لەبارەی ڕوانگەوە لە ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە (٣٥)ی ساڵی (١٩٧١)دا، بە ناونیشانی (ڕواڵەتی هەڵبەستی نوێ)، لەبارەی پێشڕەویش لە هەمان ڕۆژنامەدا، ژمارە (١٠٨٢)ی ساڵی (١٩٨٩)دا، بە ناونیشانی (لەبارەی هەندێک لایەنی هونەریی شیعری نوێوە). لە هەردوو وتاردا لەگەڵیاندا نیت. تاڕادەیەکیش دژی و توندیشی، لە کاتێکدا ئەم دوو بزووتنەوەیە خاڵی وەرسووڕان و دۆخگۆڕینن، جۆرێک گۆڕانکارییان لە بیرکردنەوەی خوێنەریشدا بەدی هێنا. لەم پێودانگەدا پێویستە نوێبەخشیی کار و بەرهەم بکرێتە پێوەر، ئەگەرنا نەزانین داگیر و بێ بڕوامان دەکات. لەم بۆچوونانەتدا بە ڕوونی دژی نوێبەخشی، نوێبەخشیی ئەم دوو بزووتنەوەیە، نەک نوێبەخشی بەگشتی. لە هەردوو وتاریشدا بنەمای دژبوونی خۆت ڕوون نەکردوونەتەوە. تا بەرانبەر قەناعەت بە بۆچوونەکانت بهێنێت، بەڵکو هەر ئاماژەی ڕۆژنامەوانین، بێ ئەوەی بیسەلمێنیت ئەوە ڕاستیی من و ئەوەش هەڵەی ئەوان. ئەگەرچیش تێگەیشتن لە شێواز و پێکهاتەی نوێبەخشی لە پلەی جیاوازدایە. ئەم جیاوازییەش بووەتە بابەتی سەرنجدان و پێداچوونەوە و بەراوردکردن، هەروەها لە یەکەم بۆنەی خەڵاتی دەزگای ئاراس بۆ کتێب، لە ٢٠٠٤/١٢/٢٦ لە هەولێر، لە هۆڵی ئوتێل شیراتۆن، کە ئەم نووسەرانە خەڵات کران: (د. مارف خەزنەدار، حەمە سەعید حەسەن، ئەحلام مەنسوور، فەلەکەدین کاکەیی، د. مونزیر فەزل). بەشێکی زۆری ئەدیبانی کوردیش بانگهێشتی ڕێوڕەسمی خەڵاتکردنەکە کرابوون، کۆمەڵێک نووسەری

کەرکووکی لەگەڵ (سەباح ئیسماعیل) لەسەر مێزێک دانیشتبوون، ناسینی خوالێخۆشبووان: (عەباس عەسکەر، ئەحلام مەنسوور، محەمەد سابیر مەحموود). نایشارمەوە بۆ من خۆشەویستی و ئاکاری نوێ بوون. عەباس عەسکەر بە دەنگێکی ئاوازدارەوە، دەنگی بەرز کردەوە و بە منی وت: (سەیابی کورد، سەیابی کورد). لە خۆشحاڵیی ناسینماندا ڕیزێک قاوەی گەرم و شیرینی داوا کرد، بە دەستی خۆشی پێشکێشی ئامادەبووانی کرد. ماوەیەکی پێچوو کتێبێکی بە ناونیشانی (كلمات تغدو نحو الينابيع) چاپ کرد، شیعری بیست شاعیری کوردی بۆ عەرەبی وەرگێڕابوو، سەرنج و تێبینیشی لەبارەوە نووسیبوون، لە بۆنەی دووەمی هەمان دەزگا و خەڵاتکردندا، کە ببووە نەریتێکی ساڵانە. (عەبدوڵڵا سەڕاج) بە زەردەخەنە و تەوسەوە پێیگوت: ئەرێ ئەوە خێرە شیعری سەیابی کوردت هەڵنەبژاردووە، وەک سڵەمینەوە و بەخۆدا شکانەوەیەک گوتی: شیعرەکانی ئاڵۆزن و دامەزراندنی سەرەتا و درێژە پێدانی ناوەند و کۆتایی پێهێنانی بۆ من ڕوون و دیار نییە، کەچی: (محەمەد سابیر مەحموود) گوتی: جیاوازی لە نێوان ئاڵۆزی و قووڵی زۆرە، تۆ هەستت بە جیاوازییەکان نەکردووە. شیعرەکانی ئاڵۆز نین، بەڵکو قووڵن. من بە خۆشحاڵی و لێزانییەوە وەریدەگێرم، وابوو بە جیا جیا دوو جار شیعری وەرگێڕام. جاری یەکەم، لە گۆڤاری (الصوت الاخر) ژمارە (١٥٠)ی حوزەیرانی ٢٠٠٧ بڵاوی کردەوە، ئەوەی تریش، یان لە هەمان گۆڤار بوو، یان گۆڤارێکی تر بوو، ببوورە زەینم ناچێتەوە سەری.

خودا شیرپاکیی ئەدەبی و تایبەتمەندییەکی بێوێنەی پێ بەخشیوم، ناتوانم هەست و سەرسامبوونی خۆم بەرانبەر ئەدەبی باڵا و ئێستێتیکی بشارمەوە، ئەگەرچی لەم ڕووەوەش تووشی ئا و نا و لێپێچینەوە و لێپرسینەوەش بوویمە. حوزەیرانی ٢٠١٥ لە گۆڤاری ڕامان، ژمارە (٢٠٦) شیعرێکی (ئازاد ئەحمەد ئەسوەد) بە ناونیشانی: (سوبحیو سوهەیلە) بووە مایەی داگەڕانەوە بەرەو ناوەوە و پێداچوونەوە و بەراوردکردنم. زمانی ئەم شیعرە هێزێکی یادەوەری دروست دەکات و وێنەکان لە یاددا لە گفتوگۆی ئەزەلیدا دەهێڵێتەوە، هەروەها شوباتی ٢٠١٣ لە گۆڤاری ٢٣، ژمارە (١٠) شیعرێکی (ئەدیب نادر)یش بە ناونیشانی: (سەرگۆن پۆڵس) بووە مایەی داگەڕانەوە بەرەو ناوەوە و پێداچوونەوە و بەراوردکردنم. ئەمیش هەستێکی بێوێنەی بۆ دروست کردم و چێژی ئێستێتیکی و یادەوەریت ئامادە دەکاتەوە بۆ بەدواداچوونی چێژی ئێستێتیکیی یادەوەرییەکانت و بوونی شاعیریەتی سەرگۆن پۆڵس دەکەوێتە ناو یادەوەرییەکانتەوە.

ئێمە سێ شاعیر لە چایخانەی مەچکۆ دانیشتبووین، قسەو گفتوگۆی نێوانمان لەبارەی پێویستیی ئەدەب و کاریگەری ئەدەب بوو. (مەولوود ئیبراهیم حەسەن) لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (١٠١)ی ساڵی (١٩٩٢)دا چیرۆکێکی نایابی بە ناونیشانی: (مەرگی سەگ) بڵاوکردبووەوە، تانوپۆ و ڕامانی سەرەکی چیرۆکەکە ڕاگوێزانی گوندەکانی کوردستان بوو، گرینگییەتی ڕۆڵی نووسینی ورووژاند، بەوەی بەشێک لە گیانی ڕووخاوی کوردی وەک هێزی ڕۆح و هێزی جەستە

بنیاد نایەوە. کاری داهێندراو بەلایەنی کەمەوە گرینگییەک دەورووژێنێت. لە دۆخی خوێندنەوەدا هەرسێکمانی سەرسام کردبوو، لەناو سەرسامیی خۆماندا لە باس و ستایشی چیرۆکەکەدا مەست و ئاسوودە بووینو سامانی دنیامان لەدەست بوو، چیرۆکەکە هی من بوو، بەڵام ئەم دایڕشتبوو. لەو کاتەدا چیرۆکنووس لە دەرگای مەچکۆوە دەرکەوت. هەر بە چاو نیاز و شوێنی دانیشتنی خۆی لە نێوان ئێمەدا دەستنیشان کرد، دوو برادەرەکە وەک ئەوەی بیانەوێ هۆیە بنەڕەتییەکانی پرۆژەی شۆڕشێکی نهێنی نەزاندرێت، زۆر بە پڕتاو و سڵەمینەوە و بە دەموچاوێکی خامۆشەوە گوتیان: با خۆمان لەم بابەتە لابدەین، بێدەنگ بین، تا بەخۆیەوە نەنازێ، کە چیرۆکێکی کاریگەر و سەرکەوتووی نووسیوەو بەسەرمانەوە ببێتە سەرکەڵەبابی بانگدان. قسە ئاکارێکی خودییە و کردنی ئاسانە. لە هەمان کاتیشدا پەیوەستە بە کەسایەتیتەوە، بەڵام پێویستە پێش ئەوەی قسە بکەیت بە قووڵی بیرت کردبێتەوە، لەم ئەنجامەدا قسەت ناسنامە و کەسایەتییەکت بۆ بەجێ دەهێڵێت. ئایە لە دۆخی شتەکاندا خاوەن بڕیاری تەندروستی، یان قسەی هەڵبزڕکاو. ئاخۆ بەم درۆ لەگەڵ خۆکردنە لە بایەخی داهێنان کەم دەکرێتەوە، یان ئەو ناخ شاردنەوەیان بۆ خۆبەزلزانین بەکارهێنا. ناخ شاردنەوە و خۆبەزلزانین خراپەت دەهێنێتە ڕێ و ئازایەتی داهێنانت لەناودا دەپووکێنێتەوە، بە پێچەوانەوە ناخ ئاشکراکردن ئازایەتی داهێنانت لەناودا دەتەقێنێتەوە هەموو هەستەکانیشت ئامادە دەکات بۆ دۆخی نووسین و داهێنان، نیازی هۆشیارانە و هەست دروستکردن لە دەقدا خەباتو

تێکۆشانە لە پێناو ئازادیی داهێنان و ئازادیی ئەدەب و پێویستیی ئەدەب و کاریگەریی ئەدەبدا.

کاکە ئەحمەد تاقانە لە ژیانی ئەدەبیاتی تۆدا ئەوەی زۆر جێگای پەسندیی منە و ئەفسوون لێکراوم بۆی، ئەوەیە ژیان بە چەشنێکی باوەڕپێنەکراو دەبینی هەمیشەش بەسەر خودی بەد زاڵی، خۆشت لە دیمانە و گفتوگۆی ڕۆژنامەوانیو هەوڵ و هەنگاو و تیشکۆی کاتی پاراستووە، ئەمەش کاکڵەیە و یەکێک لە سەرەکیترین خەسڵەتەکانی پیاوی بێ نیاز و بێ ناز و دان بەخۆداگرە، یان ئەو پیاوە متەسەووفانەی لە بیرکردنەوەی وشەدا، دەگەن بە سیستەمی کەماڵ و قووڵترین پەیوەندی دادەمەزرێنن و کاریگەریی ئاخاوتن دەدۆزنەوە. دەیانەوێت نادیاربن و کەس نەیانناسێت، نەک لە دەمەبۆڵە و هەڵەوەڕی و دڵڕەشی و دەستپیسی. ئەو ڕستەو وێنانەی لە وێناکردنی ژیان و سەرچاوەی بێگەردیی خەیاڵەوە پێیان گەیشتووی، ئەو شتانەن لە ژیاندا پەسندت کردوون و ویستووتە نەزاندراوییان پێ بدۆزییەوەو ئاشکرای بکەیت، ئەگەرچی شیعر لە توانایدا نییە هیچ نەزاندراوێک بدۆزێتەوەو ئاشکرای بکات، بەڵام لەوانەیە بیهێنێتە بەر زەین و ئاماژەی پێبدات، بۆ خۆدۆزینەوەش جۆرێک پێشوازیت لێ بکات و یارمەتیت بدات پرسیاری زیاتر لە دەوری خۆتدا بخولێنیتەوە و بتخاتە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی نوێ و نوێبەخشییەوە و هەستەکان گەشە پێبکات، هەستەکانیش لە هەوڵ و هەنگاوی ئەوەدان، بزانن مرۆڤ بۆچی وا بیر دەکاتەوە .

حوزەیرانی ٢٠١٥ هەولێر

ناسینی کتێب

هەر ڕووداوێک، کە ماوەیەکی بەسەردا دەچێت. دەبێتە یادگاری، یادگاریش مرۆڤ بە ڕوونی دەبینێت. لە ماڵەکەماندا پەنجەرەیەکی گەورەی داری بە هێڵەک داپۆشراو هەبوو، بە تەنیشتییەوە دەلاقەیەکی لاکێشەیی نیمچە گەورەی تێدا بوو، بە پەردەیەکی سپی داپۆشرابوو، پەردەکەش بە دەزووی ڕەنگاوڕەنگ وێنەی مانگ و چیا و مامز و کەوی لێ نەخشابوو. ئەم دەلاقەیە تایبەت بوو بە کاکم خالید. تەواو قووڵایی منیشە، بەداخەوە ئەو برایەم لە ١٩٨٨/٨/٢٥دا جەیشی شەعبی، لە هەولێر شەهیدیان کرد.

سەرەتای ڕێگا و بەرکەوتنم لەگەڵ کتێبدا، یان ئەو پەیوەندییەی لە نێوان خوێنەر و کتێبدا دروست دەبێت و دەمێنێتەوە. لەم دەلاقەیەوە خاڵی بوون و سەرچاوەی درەوشاوەی وەرگرت و بوو بە ئەفسوونێکی بەهێز و نەشکاو و قەڵای پشت پێدان. کۆمەڵێک کتێب و دوو شووشە مەرەکەبی چینی، یەکێکیان ڕەش و ئەوی دی شین و قەڵەم پارکەرێکی بیست و یەکی ڕەنگ جەرگی تێدابوو، کتێبەکان زۆربەیان عەرەبی بوون. ئێستا نازانم ئەدەبی بوون، یان فەلسەفی، کۆمەڵناسی، سیاسی، مێژوویی، پەروەردەیی، ئایینی ..... تاد، لەناو کتێبەکاندا دیوانی: (حاجی قادری کۆیی)

به بەرگ تێگیراوی هەبوو، هەمیشە کەڵەگیای بۆنخۆشی لەناو دادەنا، کە گیایەکە وشک دەبوو، دەیگۆڕی و دووبارە دایدەنایەوە. ئەم کتێبە هی ئامۆزایەکی باوکم بوو، مامۆستای قوتابخانەی گوندەکەمان بوو. لە دامێن و ئەم لا و ئەولا سپییەکانی بۆنە و ڕێکەوتەکانی بنەماڵەکەمانی هەمووی تێیدا تۆمارکردبوو، وەک: ڕێکەوتی مردن و لەدایکبوون و ژنهێنان و چوون بۆ حەج و گەڕانەوە و ناونووسکردنمان لە قوتابخانە ..... تاد.

ساڵی ١٩٧٣ جگە لە کتێبەکانی قوتابخانە، یەکەمین کتێب بەر هەست و نەرمایی پەنجەکانم کەوت ئەم دیوانە بوو. کاکم بە دەنگ و ڕۆحێکی ئاهەنگسازییەوە دەیخوێندەوە. بە وریایی و ئارامی گوێم سووک و ڕوون ڕادەگرت. بێ ئەوەی هیچ شتێکی واش لە شیعرەکان حاڵی ببم، بەڵام لەناو چێژو دەنگ و مۆسیقایەکەیدا ون دەبووم و بڕوام بە هەستێکی نادیار دەهێنا، بە دوای گەنجینەی شاراوەی زەینی خۆمدا وێڵ دەبووم، وێڵبوونێک مەگەر ڕێکەوت دەستم بگرێتو بمهێنێتەوە سەرەخۆ، دوایین مانای ژیانم پێ بدات، کە مەرگە. مەرگیش یارمەتی تەواوی ئازارەکان دەدات. ئێستا بە گەشە و خۆشحاڵی و چێژی ئەوکاتم لە کتێبخانەکەمدا لە ڕیزی دیوانی شاعیرانی کلاسیکی کوردیدا، دیوانی حاجی قادری کۆییم یەکەمین دیوان ڕیزبەند کردووە و ئەوانی دی بە دوایدا.

لە سەرەتای منداڵیمدا حەزێکی بێ پێوانە و ئەفسووناویم بۆ گۆرانی تێدا ڕسکابوو، ڕادیۆیەکی نیمچە گەورەمان هەبوو، سندووقەکەی فایبەر بوو، بە پێستێکی قاوەیی

داپۆشرا بوو، ئەمیش وەک دەلاقەکە لە قوماش بەرگێکی سپی بۆ کرابوو، بە دەزووی ڕەنگاوڕەنگ وێنەی مانگ و چیا و مامز و کەوی لەسەر نەخش کرابوو، هەمیشەش گوێم لێی ڕادەگرت و لە کەناری مۆسیقاوە دەجوولام، لە شەڕەبەرد و ئاژاوە و ڕاوە کێشکە و نیشانەشکاندن بە دارلاستیک و هەڵەپاسی دووری دەکردمەوە، وەک ئەوەی ئەو ئاواز و نەوایەی گوێم نەرمە بارانێک بێت بەسەر خاک و خۆڵی دەوروبەرمدا بڕژێت و هەناوی فێنک و دەموچاویشی نەرم بکاتەوە. زۆر جاران بێ ئاگاداریی خوشک و برایەکانم بە شانی خۆمەوەم دەکرد و دەڕۆیشتم، بەم کردەیەم لێم تووڕە نەدەبوون و سەرزەنشتیان نەدەکردم، گردێک لە پشت ماڵمان هەبوو، بەدڵ گردێکی دڵبەربوو، دەچووم لە تەختایی ئەم گردەدا دادەنیشتم و تەماشای ئەم لا و ئەولاو شینایی دەمەوعەسران و زەردەی ئێوارانم دەکردو گوێم لە بەرنامەی گۆرانی داواکراو ڕادەگرت، هەموو ڕۆژێک دەمەوعەسران دووبارە دەبووەوە و لەگەڵیدا نەرمەبایەکی ڕەحمەت بەسەرمدا هەڵیدەکرد. جیهانێکی بۆ دروست دەکردم، هەستی خۆمم لەناو دادەمەزراند. بڕواشم بە جیاوازیی دەنگەکان دەهێنا، لەم ڕێگایەشدا دەگەڕام، کە پێیدا هاتبووم. واتە: ناخی خۆم. سەگێکی بەوەفاشمان هەبوو، ناوی دەبان بوو، کە لە ماڵ دەردەچووم لەگەڵم دەهات و پاسەوانی دەکردم. بە هیچ ئا و نایەکیش دوو هەنگاو لێم دوورنەدەکەوتەوە. وەک ئەوەی گەورەیەکم بێت و پێی گوترابێ چاودێریم بکات. نازانم ئەم ئەفسوونە چی بوو، کەوتبوومە ژێر ئەفسوونی دەنگی: (سەلاح داودە)

وه، بە تایبەتی گۆرانی کوێستانان خاڵخاڵ، کە لە بەرنامەی گۆرانی داواکراودا زۆر داوا دەکرا. هەرکاتێک ئەو گۆرانی بگوتبووایە ڕادیۆکەم دادەنا و دوومەترێک لێی دەکشامەوەو تەماشای شکۆیم دەکرد. وەک ئەوەی تەلیسمێک بێت ئەم حاڵ و جەزبە و حاڵەتە پڕ لە خۆشی و شادی و ژیانە و داکشانەوە بەرەو ناخەم، تەنیا لەگەڵ لەرەی دەنگی گەرمی ئەم گۆرانیبێژەدا بۆ پەیدا ببوو، پاشان لەناو شەپۆلەکانی بادا بۆی دەگەڕام و لە هەستمدا سۆزی سووتێنەر و پڕ ئومێدم دەدۆزییەوە، ئەو دۆزینەوە و پشووی ناخە ئەوپەڕی تایبەتمەندی بوو. هەر بەهۆی ئەوەی زۆر گوێم لە گۆرانی دەگرت. شارەزاییەکی سەرەتاییم لەسەر چینەکانی دەنگیش پەیدا کردبوو، دەمتوانی لەسەر شێوازی بەشێک لە گۆرانیبێژان گۆرانی بڵێمەوە. هەر شتێک، کە تاسە و خواستو ئارەزووت بۆی هەبوو، تواناشت بۆی پەیدا دەبێت. بەهیچ جۆرێکیش حەزم لە گۆرانی زرم و کوت نەبوو، هەمیشە حەزم لەو گۆرانییانە دەکرد، کە وەک هێڵێک خەیاڵ درێژ دەکەنەوە. ئەم ئەشقی گۆرانییە لەگەڵمدا مایەوە و گەشەی کرد و پێکهاتە و بنچینەی خۆی دامەزراند، ئێستاش گۆرانی هاوسەنگیم دەپارێزێت و لەگەڵ خۆم بەخشندە و شکۆمەند و ئاسوودە و خۆشحاڵ و قووڵم دەکاتەوە، وەک مۆسیقایەکی نەرم بژیم.

ساڵی ١٩٧٨ لە پۆلی یەکەمی ناوەندیدا مامۆستای وانەی کوردیمان: (شێرکۆ ئەحمەد حەوێز) بوو، لە ڕۆژێکی زستانی باراناوی و سارددا لە پۆل داوای لێکردین داڕشتنێک لەبارەی (سروشتی لادێ) بنووسین. بەو پێودانگەی، کە

من کوڕەلادێیی بووم لەوانی دی کەمێک زیاتر شارەزای ئەم سروشتەم. بۆ هەفتەی داهاتوو دارشتنەکەی هێنایەوەو بۆ هەموو قوتابییەکان نمرەی شیاوی خۆی دانابوو، تەنیا ئەوەی منی نمرە لەسەر دانەنابوو، وەک ئەوەی هەستی بە کارخراپییەکی من کردبێت، بە تووڕەیییەوە گوتی: (سەباح سابیر حەسەن) کێیە و بێتەدەرێ، بێ ئەوەی هیچ قسەیەک بکات لە تەنیشت تەختەڕەشەکەدا ڕایگرتم. ئەم مامۆستایە، مامۆستایەکی بەجەرگ و دەگمەن و ملاومل پەروەردەکار و خۆش سروشت بوو، تا ئەو پەڕیش دڵبەدەرەوە بوو، لەگەڵ وانەی کوردی و دنەدانی قوتابی بۆ خوێندنەوەی ئەدەب و دامەزراندنی گۆڕانکارییەکی ئەدەبی. بەو بیانووەی وانەی کوردی زمانی خۆمانە و پێویستە لەناویدا بکوڵێین و بە دۆخەکانی ساردبوونەوە ڕەتببین، لەم نێوانەدا بگەین بە دۆخی دۆزینەوە و باش لە پێکهاتەو بنچینەکانی شارەزابین. زمانیش هەستێکی گەرماوگەرمو خۆڕسک و دەگمەن و پشوودرێژ لە مرۆڤدا دروست بکات. هەر قوتابییەک لە شەست کەمتری وەربگرتبوایە لێی دەدا و لێپێچینەوەی لەگەڵدا دەکرد. دوای ئەوەی ئافەرینی بەشێکی کرد و لە بەشێکیشی دا. ڕووی لە من کرد و گوتی: کێ بۆی نووسیوی. منیش لەو هەستە تۆقێنەرەی چەند چرکەیەک پێشتر تێیدا خولم دەخوارد و بیرۆکەی پەرت و بڵاو گەمارۆی دابووم. زۆر بە ئارامییەوە گوتم: ئەدی مامۆستا لە پۆلدا نەماننووسی. نەختێک چووەوە ناو زەینی خۆی و تووڕەیییەکەی خاو بووەوە و خوێنێکی خۆشیی لە دەموچاوی خۆش سروشیدا گەڕا. ئینجا نمرەی

لەسەر داڕشتنەکەی منیش دانا و گوتی: ئافەرین (سەت). ئای چۆن سەرکەوتنێکی بچووک لە دنیای ژێری دەتباتە دنیای سەروو. ڕۆژی دوایی هاتەوە کۆشیعری: (تاریک و ڕوون)ی هێمنی بۆ هێنابووم. منیش هێندە شەیدا و دڵبردەو دڵەدووی ئەو ئافەرینە بووم، نیو هێندە شـەیـدای شـیری ناو گوڵەگەنمی کێڵگەی گوندەکەمان نەبووم. مەگەر ئەو دەمەوعەسران و زەردەی ئێوارانەی لەسەر گردی پشتماڵمان، یان گردی ئاشناییم گوێم لە بەرنامەی گۆرانی داواکراو ڕادەگرت و دەچوومەوە ناو زەینی خۆم و لە خودام دەخواست ناولەپ و ناوچەوانم ڕێگاوبان بوونایە، گۆرانیبێژەکان بەناویدا هاتوچوویان بکردبووایە.

سەرەتای ڕێگا و بەرکەوتن و یەکەمین پەیوەندیم لەگەڵ خانمی کتێبدا لەم ڕووداو و خۆشبەختییەوە دەستی پێکرد و بووە هێڵ و هێمای بوونم. ئەو هەفتەیە بە هەموو بوونێکمەوە لەناو کۆشیعرەکەدا ژیام، ژیانێک مەگەر بەس متەسەووفەکان لە مانەوەیان لەسەر دووگوردو شەونوێژو چاوداخستن و وێرد بەرزکردنەوەدا، هێندە چێژیان وەرگرتبێت و لە بوونی خودا و لە خۆیان نزیک بووبێتنەوەو گەیشتبن بە ناخی خۆیان. واتە: یەکبوون لەگەڵ خودا و هێزی ئەدەب. بۆ هەفتەی داهاتوو کۆشیعرەکەم بۆ گەڕاندەوە. گوتی: بۆ ئاوا زوو هێناتەوە. بەدڵت نەبوو، یان لە خوێندنەوەیدا پەلەت کرد. منیش بە بێباکی و نەختێک بە هەوابەرزی و بە خۆهەڵخستنەوە گوتم: مامۆستا زۆرینەم لەبەرە. وەک ئەوەی بڕوام پێنەکات و لە قسەکەم بە گومان و دوودڵ بێت گوتی: دەفەرموو ئەگەر دەمت سپییە وەرە بەر

تەختەڕەش و ئەوەی لەبەرتە بیڵێ. منیش گوتم کامە شیعر. دیسان هەڵوەستەیەکی تری کرد و چووەوە ناو زەینی خۆیەوە. وەک ئەوەی بیەوێت بمخاتە بەر ڕووناکییەکی هێمنەوە و لە بڕوا بەخۆبوون و خۆهەڵخستنەکەم دڵنیابێت. لاپەڕەی هەڵدایەوە و ناونیشانێکی دەگوت. تەواوی وانەکە، چل چرکە بوو. من شیعرم تێیدا خوێندەوە. لە گۆکردن کەمێک هەڵەم دەکرد، بۆی ڕاست دەکردمەوە، لە کۆتایی وانەکەدا پێمی گوت: بەهرەیەکی دەگمەن و کەم وێنەی، ئەو وزەیەی هەتە باش مشتومالّی بکە، چالاک نیشانت دەدات. هەر هەمان ڕۆژ منی بە کتێبخانەی (تەئمیم) و خاوەنەکانی: (جومعە و ئەحمەد)، کە دوو مرۆڤی هێمن و لەسەرەخۆو ڕووخۆش بوون، ئاشناکرد و ناوی ڕۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکان و کاتی دەرچوونیانی بۆ نووسیم. یەکەمین کتێبیش، کە کڕیم کتێبی: (کاروانی شیعری نوێی کوردی) کاکەی فەلاح بوو.

لەو ڕۆژەوە لەفە و بەدەمچە و کەوکەو و شەڵغەم و لەوزینەگەزۆ و شەکرلەمە و فەریکەنۆک ..... تاد، خواردن نەما. ڕۆژانەکەم بووە خەرجی ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێب، یارمەتی ئەوەی دام توانا لە خۆمدا بدۆزمەوە و ئاراستەی کردم و جیهانی نادیارم کەوتە گەڕ.

لە ناوەڕاستی هەشتایەکاندا: (مەحموود زامدار) نووسینێکی ڕۆژنامەوانی لە ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا لەبارەی نوێبەخشی شیعری کوردی و گرووپی (پێشڕەو) دا نووسی. لەو نووسینەیدا دەستەواژەی (کرمی کتێب)ی بۆ من بەکارهێنابوو، ئەو ڕوونکردنەوەشی دابوو: خەونی

ئەم لاوە خەونێکی درێژە. ئەگەر پێی لەسەر زەمینەی خوێندنەوەدا لانەدا. حاڵەتێک بە شیعری هاوچەرخی کوردی دەبەخشێت.

شیعرەکانی: (هێمن) چێژی زمانی ئەو گوندەی دەدا، کە خۆی تێیدا لەدایک بووە. بە سادەییش وێنەی ژیانی ئەو خەڵکەی کێشاوە، کە هەستان و دانیشتنی لەگەڵیاندا هەبووە. واتە: دەرەنجامی ژیان و گوزەرانی خۆیەتی. زمان‌و زمانڕەوانی شیعرەکان کەمێک لادێیی بوون. چاو و زەین و ئەقڵییەتی ئەوسای منی بە پڕی ڕادەگرت، تا ئەوپەڕی چێژ، بردمیە وەرگرتنی دۆخی چێژی خودایی. چێژی کتێب لە توانایدایە بیابان بکاتە بەهەشت. ڕەنگە هەر ئەو سادەیی و بریقە و زمان پاراوییە بووبێت زمانی لا کردمە ئەو بەهەشتەی پەرستن و شەونوێژی بۆ دەکەم، بچمە ناوی و بیکەم بە ڕوانگە و گوتاری ناخم و هەوڵی دۆزینەوەی وشەی گونجاوی تێدا بدەم. وەرچەرخانێکی تەواوی ئاراستەکانی ژیان بوو، هەروەها تاڕادەیەک ئەو ئاراستەیەی دامێ، بزانم هێز و بێ هێزی زمان لە کوێی دەقدا دەردەکەوێت و بە ئەدەبیبوونی دەقیش لە چ بەکارهێنانێکدا ئاستەکانی دەردەکەوێت. واتە: ئەوەی بابەتێک دەکاتە بابەتی ئەدەبی، زانیاری و هێزی زمانە، یان هێزی زمان و کاریگەریی بابەت.

شیعر بە تەنیا لە تێڕوانینی زمانەوە ئاستداری دەستنیشان ناکرێت. لە تێڕوانینی بابەتی هەستی و بەکارهێنانی ئەدەبییانەی زمانەوە، گەشانەوەی هەستی و زمانیی لای خوێنەر گەلاڵە و بەرجەستە دەبێت. بە شیعربوونی هەر

ڕستەیەک مانای ئەوەیە زمان لە بەکارهێنانی زمانی ڕۆژانە دەرهاتووە و هێندراوەتە ناو زمانی ئەدەب.

ئەگەرچی (هێمن: ١٩٢١ - ١٩٨٦/٤/١٧) وەک تەمەن حەڤدە ساڵ دوای (گۆران: ١٩٠٤ - ١٩٦٢/١١/١٨) لەدایک بووە. حەفت ساڵیش لەم زیاتر ژیاوە، بەڵام نوێبوونەوەی شیعری کوردی چاوگەکەی لە گۆرانەوە دەست پێدەکات. هێمن لە چەمکی شیعری ئاسایی دەرنەچووە، بەو ئاست و ئاراستەیەش دەینووسی. واتە: وەک شێواز کۆنەخواز بوو، بەڵام وەک بیروڕا و دەربڕین نوێخواز بوو، دیوانەکەی لە لام ئامادەیە و سێبەرەکانی بە تەواوی لەناو زەینمدا دەجووڵێن، هیچ خاڵێکی گۆڕانکاری فۆرم و نوێبەخشی و توخمی نوێی شێوازی پێشکێش بە دیوانی شیعری کوردی نەکردووە، بەڵام بەشێک لە شیعرەکانی کۆشیعری: (ناڵەی جودایی) شیعری مەیدان کورت نین و لە شیعرە هەرە دەگمەنەکانی ئەدەبی کوردین. بەتایبەتیش شیعری (ئێوارەی پایز)، شیعرێکی تەواو هەستییە.

ئەو ئاوە ڕوون و ڕەوانەی ڕشتوویەتی بۆ ئەبەد ڕۆحی تەڕ کردووم و لە ناخی دڵەوە لەگەڵم دەدوێ و ناخی کردووم بە مێزگرد و مێزی گفتوگۆ و ئاهەنگی ژیان، بەڵام هەستی شیعریی من لەسەر هەستی شیعری ئەو دانەمەزرا، هەروەها بەهیچ ڕێبازێکی سیاسی و ئایدیۆلۆژیش کاریگەر نەبوویمە و نەبوونەتە ڕێ ڕوونیم، بێجگە لە شیعر خۆی نەبێت، شیعری بێگەرد. دوای ئەوەندە ساڵە و بڕینی هەزارو یەک ڕێگای دوور و نزیک، نازانم چۆن دەربڕین لە پایەو بەهای تۆ بکەم و پاداشتت بدەمەوە. بە کامی دڵ لە باوەشت

دەگرم و دەستت ماچ دەکەم و ڕێز لە سیما و چاوی پڕ لە ڕازت دەگرم، هەروەها هەر لەم بۆنەیدا هەل و بوارێک وەردەگرم تا گوناهێک لەسەر شان و ڕۆحم هەڵگرم و باری گران و بە ئازاری شان و ڕۆحم سووک بکەم. گوناهێک، دواتر بۆ نووسەرەکەی بە خێر گەڕایەوە. لە تەمەنم یەک جار کتێبم لە کتێبخانە لە غەفڵەتی خاوەنەکەیدا بردووە، ئەویش لە ١٩٨٥/١٠/١٤، کۆچیرۆکی: (پێکەنینی گەدا)ی حەسەن قزڵجی بوو، نەمدەزانی بە شەقامدا دەڕۆم، یان بەناو تونێلێک ئاگر، یان لە ڕەوەزە شاخێکی عاسێدا گیربوویمە و هەڵدێران هەڕەشەم لێ دەکات، ها ئێستا نا، دوو هەنگاوی تر دەکەومە ناو چاڵێکی بێئامانەوە. لە نیوەی ڕێگای گەڕانەوەم بۆماڵەوە، یەکڕاست بە ڕەنگی زەرد و هەڵبزڕکاو و دەروونی ماندوو و نیوەڕۆح بوومەوە گەڕامەوە لای: (جومعە و ئەحمەد)، دانم پێدانا ئەم کارە خراپەم کردووە. ئەمانیش دەستیان لەسەر شانم دانا و دڵیان دامەوە و گوتیان: بۆیە دڵمان بە کتێب و ژیان خۆشە، هێشتان مرۆڤی باوەڕ بەپاکیی خۆی وەک تۆی تێداماوە، بە بچووکترین هەستپێکردن لە ناخەوە ئازاری پێبگات. لێیان بووریم و دیوانی: (مەحوی)شیان بە دیاری وەک ڕەفتار و کردەوەیەک پێدام. لەم بارەی لێبووردنەدا هەر ئەوەتا لە خۆشیدا گەشکە نەیدەبردمەوە، لە قووڵایی بوونمەوە پاک بوومەوە و بەرەو ئارامیی دەروونی ڕۆیشتم. کتێبەکەم هەر لەلا مایەوە و هەمیشەش لێی دەسڵەمیمەوە. تا ساڵی ٢٠١٠، پێشنیازم بۆ دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی ئاراس: (بەدران ئەحمەد حەبیب) کرد، کە چاپی سێیەمی ئەم کۆچیرۆکە

بکەنەوە. هەردوو دەستی لەسەر چاوی ڕەزامەندی دانا و گوتی: شەیدای زمانی ئەو چیرۆکنووسەم و سوودیشم لە پێکهاتە و بنچینەی زمانە ئێجگار زیندووەکەی وەرگرتووە، توانایەکی سەرسوڕهێنەری هەیە لە بەکاربردنی وشەی پەیوەست بە ژیانی کۆمەڵگای کوردییەوە و زمان تائەوپەڕی دەناسێت و باش لە ناوکی وشەش تێدەگات، فەرهەنگی وەک خاکی سوارچاکان پاگژە و دەزانێت چۆن بنووسێت. ئەمانیش دوای هەوڵ و کۆشش و پەیوەندیکردن، شەش چیرۆکی تری چیرۆکنووسیان خستە پاڵ چیرۆکەکانی: چاپی یەکەم: ١٩٦٧ - بەغدا، چاپی دووەم: ١٩٨٥ - بەغدا، ساڵی ٢٠١٠ چاپی سێیەمیان خستە کتێبخانەوە.

هەر بە ڕێ ڕوونی کتێبەوە لەگەڵ خەمی هەستپێکراوو دنیای زەینی زۆرێک لە شاعیر و نووسەران ئاشنا و پێیانەوە پەیوەست بوویمە، کەم و زۆر توانای ئەوان لە خۆڕاچڵەکاندن و گەشە و پەروەردەکردنی ئەقڵ و خەیاڵ و دارشتنی بینا و بینایی من، گەنجینە و هێزی ڕۆح و پێوانەی شیاو و سەرچاوەی درەوشاوە و سۆزی شاراوە بوونە. هەمیشەش لە ئەزموونی خۆمدا ویستی یەکەم و بێ پێوانەم ئەوە بووە، بەرهەمێکی خۆکردی حەڵاڵزادەی خۆم بەرهەم بهێنم. چیشم زانیوە، ئەوەم نووسیوە. جەوهەری پێکهاتەی مرۆڤیش ئەوەیە چی دەزانێ ئەوە بنووسێت.

تشرینی یەکەمی ٢٠١٥ هەولێر

ڕێزگرتن لە شیعر

لەناو گێژەن و شەپۆلە گەورەکانیشدا شیعر دەکەمە قەڵاو قوللە و بیر لە شیعرییەتی شیعر دەکەمەوە، مرۆڤ، کە دەچێتە ناو مەتاهاتەوە: خۆی کارا دەکات و بەدوای خۆیدا دەگەڕێت، بە دوای خۆدا گەڕان نادیار وشیار دەکاتەوە. ئەم وشیارکردنەوەیەش کاری سرووش پێدەر و بنیادی ژێری پەیامپێدراوە. ئەو شاعیرەی بەدوای نادیاردا دەگەڕێ، نادیار. واتە: خودا، خوداش دێرینترین شکۆ و بوونە. گەڕان بەدوای دێرینترین شکۆ و بوون، گەڕانەوەیە بۆ سەرەتای سەرەتاکان. واتە: ئەوکاتەی دەمارەکانی پێکهاتەی مرۆڤ هێشتان تەواو نەڕسکابوون و جۆری خوێن هێنان و خوێن بردنیان بەڕوونی بۆ دەستنیشان نەکرابوون، هەروەها دەمارەکانی زەویش لە چاوەڕوانی کار بۆ دەستنیشانکردندا بوون.

شاعیر، شاعیرێک، کە لەرزینێک بخاتەوە و کاریگەری لەسەر ئایندەی شیعر هەبێت: لە ئاستی خەیاڵەکانی خۆیدا دەڕوات و ڕەنگە هەستیارەکان و بۆنە هەستیارەکان بۆ کاتی تایبەتی خۆی دەورووژێنێ: کاتی نووسین، کاتی بێدەنگی، کاتی گۆشەگیری، کاتی تێڕامان و شۆڕبوونەوە بەناو ئان و ساتی نووسیندا، کۆیان دەکاتەوە. لەم

کـاتـانـەدا دەق ڕێـژەوی تایبـەتی داهێنان وەردەگرێت.

پێش کتێبە ئاسمانییەکان شیعر سەرەتای هەستپێکردن بووە، هەستپێکردنەکانی مرۆڤی دەستنیشان کردووە و بووەتە گوتاری زیندووی. (سوهراب سپێهری) دەمانباتە سەر ئەو ئاماژەیە: (ئەم کتێبە ئاسمانییەی ئێمە: (قورئان) سەرەڕای لایەنە خودایی و پیرۆزییەکەی، یەکێکە لە بەنرخترین شاکارە ئەدەبییە جیهانییەکان).

ساڵی ١٩٨٠ لە ژمارە (٦٢)ی گۆڤاری (بەیان)دا، شیعرێکی: (نەژاد عەزیز سورمێ)م خوێندەوە بە ناونیشانی: (هەیوە شەوێ). بیری جوان و ڕووداو و بەسەرهاتی کاریگەری لەم شیعرە کورتەدا داناوە. دوای ئەم خوێندنەوەیەمەوە، هەرچی نووسیوە و هەرچیشی وەرگێڕاوە خوێندوومەتەوە. کەواتە: ماوەیەکی زۆرە ئەم شاعیر و وەرگێڕە ئاشنا و ڕۆشنامە و لێی بێزار نەبوویمە. دڵنیاشم تا بمێنم، ئەگەر ئەو ئەشقی نووسینە ئەو بەرنەدات، بەدوایدا بچم و دەق و وەرگێڕانەکانی بخوێنمەوە لێی بێزار نابم، چونکە شیعری هەموو سەردەمەکانە و پردی مانەوەیان هەیە، زمان کۆمەڵێک دەنگ و نیشانەیە. دەتوانێت چاوەڕوانی پێچەوانە بکاتەوە، زمانی پێوەری لە توانای زەینیدا بەکاردەهێنێت. پرشنگەکانی شیعری ئەم شاعیرە لە کاکڵە و سروشتی ژیانی کوردستان و مرۆڤی کوردەوە ڕسکاوە و بیروبۆچوونی نامۆ و دیمەنی ناتەبای تێدا نییە، هەروەها چەمکی ئێستێتیکا – کرۆکیجوانی بە مانا سنووردارەکەی وەرنەگرتووە. واتە: ڕوو و چینی یەکەمی ئێستێتیکای وەرنەگرتووە. بەڵکو پەیوەندی لەگەڵ فۆرمەکانی هەست و چالاکبوونی زەینیو

ئەو بیرکردنەوانەی ناوکی ئێستێتیکای بەرهەم هێناوە دروست کردووە، لە کاکڵەوە تا توێکڵ. دۆزینەوەی ئەو چینانەی لە کاکڵەوە دروست دەبێت تا توێکڵ و چۆنیەتی پێدارۆیشتنی. خاسیەت و پێکهاتەی شیعرەکان لە بابەتدا فرەئاستە و بابەت دەگۆڕێ، لە هەندێک شوێنیشدا دەبێتە فرەدەنگ، بەڵام فرەدەنگییەکە بەشداری دەنگی کەسێکی تر نییە، هەمان دەنگە، دەنگی کەسی یەکەم، بە چینێکی دەنگی وەک چینی مۆسیقا بەشداری دەنگەکە دەکات و دێتە ناو بینا و تۆڕی خاسیەت و پێکهاتەی ناوەرۆک و ڕایەڵەکانی یەکێتی بابەت، بە سەنگی ئاست ڕاگرتن وەردەگرێت. ئەوەندەی من ئاگاداربم تەنیا لای ئەم شاعیرە ئەو ئاست و شێوازەم بەدی کردووە.

شاعیرێکی دەمار و خوێن داچۆڕاو و درەوشاوەیە لە باسکردنی ژیانی کوردستاندا، هەمیشەش سووکایەتی و سەرکۆنەی ئەو مارە دوو کەڵبانەی، یاری تەخت و تاج، یان هەلپەرست و بەرژەوەندخوازان و گەندەڵییان خستووەتە ناو دەسەڵاتی کوردییەوە، کردووە. لەگەڵ ئەوەش: (**خۆی کوڕی ڕێز لێگیراوی دەسەڵات بووە**)، بەڵام هەمیشە لەناو دەسەڵاتیشدا کۆششی بۆ پاراستنی کاریگەری بیری تاک کردووە، لەناو ئەو بیرە تاکانەوە خاوەن دەربڕینی کەسایەتی ئەدەبیی خۆی بووە. واتە: خۆبوونی ئەدەبی خۆی سەنگ ڕاگرتوو کردووە، (لەناو ئەو هەموو ئاژاوانەدا، بوونی ئەدەبی و بوونی کەسایەتیی خۆی بە پاکی هێشتووەتەوە). کوڕی ڕووکەشی ئەم نیشتیمانە نییە. لە دەمار و خوێنیەوە نیشتیمانییە. تاکی وشیار و تەواو

نیشتیمانی لە باشترین بار و بواریدا پەیوەستی خودی خۆی و داهاتووی خۆیەتی، ناهێڵێت ئەوانی دی، مافیاکانی دەسەڵاتی ئەدەبی لە ناوەوە داگیری بکەن و ئاراستەی خۆبوونی ئەدەبی و خۆبوونی کەسایەتی بگۆڕن.

(لە وچانێکی کورتدا
دڵم بە مەوسیمی گوڵان سپارد..
لەگەڵ هەمووان بەخشندە..
بێبەختی دەرچوو
داوی بێبەختیی نامەردان.)

ل: ٣٢ (دەقی: هەندێ وردە تێبینی)

***

(لە ژێر قوببەی ئومێددا،
چاو دەبڕینە بنمیچ
کەسمان لە حیکمەتی قیبلەنما ناگەین..
کە دێین کەسمان، سڵاوێک
تەنیا سڵاوێک،
لە چیمەنی حەوشە ناکەین
کە هەمیشە باکگراوەندی
خۆهەڵخستن و درۆکانمانە..)
ل: ١٨٦ – ١٨٧ (دەقی: لەژێر قوببەی ئومێددا)

***

ئەو دەمە
مەیخانە پاڵی بەمەیخانەوە دابوو.
کەس نەیدەزانی مەرگ چییە..
گەلگامێش لە مەیخانە دادەنیشت،
سێوی بە پەلکەوە دەخوارد..
گوێی بۆ حیکایەتی
ئەو سەردەمانە ڕادەدێرا

هێشتا نەهاتبوون.
حیکایەتی
ئەوەی پاشان،
ناوی لێنرا بێهوودەیی...

ل: ٢٢٨ – ٢٢٩ (دەقی: بەرپابوونەوەی شەو)

شیعری کوردی پاڵەوانی زۆر تێدایە، بەڵام ئەستێرەی تێدا نییە. واتە: پاڵەوان تەمەنی کورتە و زوو بێ شوێنەوار دەمێنێتەوە و دەمرێت، بەڵام ئەستێرە تەمەنی درێژە و شوێنەواری لەناو کۆمەڵگا دەمێنێتەوە و وەک نموونەیەکی پڕاوپڕ بە ڕووناکییەوە دەژی.

کۆشیعری: (ئەوەی لە دوا خوانی برایاندا نەگوترابوو – ٢٠١٥) لەڕووی ناوەرۆکەوە تەواو جیاوازە لە کۆشیعری: (بەو ڕێیانەدا تێپەڕیم لەو کانییانەم خواردەوە – ٢٠١٠)، جیهانێکی ئێستێتیکی بە خەملێوی هێناوەتە بەرباس و بینین و لەسەر ئاوێکی ڕوون هێما و هێما بۆکراوەکان نیشان دەدات، بەڵام وەک زمان و شێواز هەردوو کۆشیعر تیشکدانەوەی یەکن و لە نێوانیشیاندا پێنج ساڵ ماوەی خەملین هەیە. تەنیا تێگەیشتن و بینین و دەربڕین لە بارودۆخ و زانیارییەکان گۆڕاون. لەگەڵ خوێندنەوەی نوێ و سەرچاوەی جۆراوجۆردا. ئەم لێک نزیکییەی شێواز و زمانە وەک هەڵەیەکی باو لەناو ئەدەبی کوردیدا مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت، هەندێک جار بووەتە بڕیار و حوکمی نارەواش بەسەر داهێنەرانەوە. بە پێچەوانەوە ئەم تیشکدانەوەی شێواز و زمانە ڕوویەکی زۆر سەرکەوتوو نیشاندەدەن. کەم شاعیر دەگاتە ئەم پلە و بارە پێگەیشتووە.

ئەمەش ئەوەیە شاعیریەتی پێگەیشتووە و شێوازێک بووەتە (ناوەند)ی. نووسەرێک، کە ناوەندێکی بۆ دروست بوو، نزیک بووەتەوە لە تەکامڵ. لەو ناوەندەدا پرشنگەکانی هەستپێکردن ڕادەکێشێتە ناو بیر و لێکدانەوە و دەربڕینی خۆبوونی ئەدەبی خۆی. ئەو شاعیرانەی ناوەندێکیان بۆ دروست نەبووە و زوو زوو لە شێوازێکەوە دەپەڕنەوە شێوازێکی تر. ئەوانەن نەگەیشتوون بە ناوەند و شێواز گۆڕینیشیان هەستی دوای خوێندنەوەیە و نەگەیشتوون بە خۆبوونی ئەدەبی خۆیان و بیر و باوەڕ و زەمینەی دەروونییان ڕفۆکە.

من شەش منداڵم هەیە. دوای خوێندنەوەیەکی پڕاوپڕ، هەندێک کۆشیعر بەقەد منداڵەکانم تەماشا دەکەم و لێی ورد دەبمەوە. ئینجا لە دڵەوە ڕێزی لێدەنێم و لەناو کتێبخانەکەمدا لە شوێنی شیاوی خۆی دادەنێم.

لە کتێبخانەکەمدا سێ خانەم بۆ شیعر تەرخان کردووە:

خانەی یەکەم: شاعیرانی داهێنەر.

خانەی دووەم: شاعیرانی نیمچە داهێنەر، ئەوانەی دێڕ و کۆپلەی شایەن بە خوێندنەوەیان هەیە، دێڕ و کۆپلەکانیش لە تراژیدیایەکەوە هەڵقوڵاون، نەک لە ڕامان و لێ وردبوونەوەی شاعیرانە.

خانەی سێیەم: شاعیرانی هیچ لەبار نەبوو، ئەوانەی پاشخاپەرۆکی شیعری کوردین.

برازا و خوشکزا و کەسوکار و هەر ئاشنا و ڕۆشنایەکم، کە دێنە ماڵم داوای کتێبم لێدەکەن. هەمیشە کۆشیعرەکانی خانەی سێیەمیان دەدەمێ. ئەگەرچی هەر کتێبێک پەیوەندی

به شیعرەوە هەبێت. بێ یەک و دوو دەیکڕم. ئەگەر بزانم خراپترین کتێبیش بێت. وەک ڕێزێک بۆ شیعر لە خانەی سێیەمی دادەنێم و چاوەڕوانی ئەوە دەبم لە دەرفەتێکدا بیبەخشم. بە پێبەخشراویش دەڵێم: کتێبێکی پڕوپووچ و بێ مانا و گەندە و بێ نرخ و پاشخاپەڕۆکە.

ئەم کۆشیعرەی نەژاد عەزیز سورمێ: (ئەوەی لە دوا خوانی برایاندا نەگوترابوو) هێزی کاریگەریی خۆی دەرخست و لە درەنگانێکی شەودا، بەقەد منداڵەکانم تەماشام کرد و لێی وردبوومەوە و بۆ ڕێزلێنان لە داهێنان لە خانەی یەکەمم دانا، دڵنیاشم ناوە ناوە دەگەڕێمەوە سەری و خاڵی لێکچوواندن و جووڵەی کاتی ئایندەی بە پیتتری لێ دەدۆزمەوە و ئاسۆی چاوەڕوانی بەرینتر دەبێت.

کانوونی یەکەمی ٢٠١٥ هەولێر

نامەیەکی کراوە بۆ عەبدولڕەزاق بیمار

کاکە بیمار سڵاو: نزیکەی دە ساڵێکە خوویێکم گرتووە، هەموو مانگی یەکی ساڵێکی نوێ، ئەم پێنج کتێبە لە کتێبخانەکەم دەردەهێنم و کاتی خۆمیان لەگەڵ نوێ دەکەمەوە. کتێبخانەکەم هەمەجۆر نییە. تەنیا ئەدەبە.

١- دیوانی مەحوی.
٢- کۆچیرۆکی لاکێشە ڕووناکەکانی عەبدوڵڵا سەڕاج.
٣- نۆڤلێتی چارەنووسی ئادەمیزادی شۆلۆخۆڤ، دکتۆر ئەورەحمانی حاجی مارف کردوویەتی بە کوردی.
٤- دیوانی گۆران.
٥- کۆچیرۆکی گەلەگورگی حوسێن عارف.

مەرجیش نییە سەرلەبەر هەموویان بخوێنمەوە، بەڵام بە زۆرینەیاندا دێمەوە و لە شێواز و بیناسازی و بنەمای گیانی و هێزی خوڵقێنەریان ورد دەبمەوە. ڕەنگەکانی داهێنان بەگەلێ شێوەوە خۆیان نیشان دەدەنەوە، پاشان هێواش هێواش لەچاو ون دەبنەوە، ونبوونێکی قووڵ، پاش تێپەڕبوون و ڕاگرتن و گێڕانەوەیان، پابەندییەکانی نووسین دێنەوە ئاراوە و زەینم دەورووژێنن. ئەم زەین ورووژانە

هەستپێکراو و ئاشـنایە، بارودۆخەکان دەبڕێـت و چـاو شایەتی بارودۆخەکانیشە.

ئەمساڵ ئەوەم نەکرد، کۆخوێندنەوەیەکم بۆ هەموو بەرهەمەکانی تۆ کرد. خۆم لەبەردەم پێکهاتەیەکی کراوەدا بینییەوە، تایبەت، زۆر لە دڵەوە، هەر پێنج کۆشیعرەکەتم خوێندەوە:

١- دیوانی بنەوشەکان - ١٩٨١.
٢- دڵداری ئێمە - ١٩٨٢.
٣- کانیلە و خۆشەویستی - ١٩٨٤.
٤- ناوچەوان - ٢٠٠٠.
٥- ڕۆژانێک بوو - ٢٠٠٦.

ئەگەرچی تاک تاک لەکاتی دەرچوونیاندا، خوێندوومنەتەوە، نازانم بۆ لە یەکەم خوێندنەوەمدا ئاوا هۆگریان نەببووم، قووڵایی ئەم جیاوازییە لە کوێدا دەردەکەوێ. لە ئەفسوونی شیعر خۆیدا. گرینگترین ڕەگەزی هۆگربوونیش سەراسیمەبوونە بە هەستپێکردن و هەستپێکراو، بەڵام تشرینی دووەمی (١٩٦٩)، لە گۆڤاری بەیان ژمارە (١)، شیعرێکت بە ناونیشانی (ئەسپی والی)، بڵاوکردووەتەوە، هەروەها ئەیلوولی (١٩٨٦)یش، لە گۆڤاری نووسـەری کـورد، ژمارە (٥) دوو شیعرت بە ناونیشـانی. ١- (بەچرپە). ٢- (داڵدە). بڵاوکردووەتەوە. نازانم ئەفسوونی ئەم سێ شیعرەت چییە و لە تەمەنی خوێندنەوەمەوە لەگەڵمدان و لێم جیا نابنەوە و بەوپەڕی سادەیی شیعرییەوە لەناویاندا ماومەتەوە، هەمیشەش نەوای نوێ دەچرپێننە گوێم و زۆر

دوورم دەبەن، دوور بۆ هەرێمی بێدەنگی شیعر، کە دڵنیام دەگەم بە مەرگ و ناگەم بە هەرێمی بێدەنگی شیعر.

گۆران یەکێکە لە نموونە باڵاکان لە لای ئێمە و کاریگەری لەسەر ئاراستەکانی شیعری کوردیدا هەبووە. هەندێک مەودا لەناو ئەزموونی تۆدا بە ئاسانی دەستنیشان دەکرێن، کە دەربڕین لە هێڵی شیعری گۆران دەکات، دەشزانم گۆران دەکەیت بە سەرچاوەیەک و لەودا هێز و نیشانەی شیعر وەردەگریت، بەڵام نیشانکار و نیشانکراوێکی نیمچە جیاواز دەدەیت بە زمانی شیعر و بە شەرمێکی زۆرەوە سەرچڵی ئەوە ناکەیت تەواو لێی جیا ببیتەوە. ئەم بۆچوونەش بە تەواوی لە زمان و پێکهاتەی شیعری (دووکانەکەی مام حوسێن) ڕوون دەبێتەوە و ئاراستەکانی دەستنیشان دەکرێت، بەو پێودانگەی گوتراوە شیعری داهێنراو هونەری بێدەنگییە، تۆ لەسەر هێڵی ئەم بێدەنگییەدا ماویتییەوە و بێدەنگی شیعرت پاراستووە، بەئاگادارییەوە دەشبینیت چ لە دەوروبەرتدا ڕوودەدات، بە ڕوونییەکی زۆرەوەش بەشدارییەکی کارا و ئەندازەییت لە چوونە ناو هەرێمی بێدەنگی شیعر کردووە، ئاسۆی چاوەڕوانی دەقی خۆت بێدەنگ ڕاگرتووە، نەک پڕ دەنگە دەنگ و ژاوەژاوی جاڕسکەر. دەبێت ژیانێکی سەربەخۆ و بێ لایەن و نیمچە دوورەپەرێزت هەبێت، تا بە قووڵی تێیدا هەست بە شیعر بکەیت. سەکۆ و شوێنی قەرەباڵغ و شوێنە گشتییەکان، شوێنێکن بۆ کات بەسەربردنی نووسەرە گەندە و پەراوێزو کارمەندەکانی ڕۆشنبیری.

ئەم هەستپێکردنە دوورم دەبات، دوور بۆ هەرێمی بێدەنگی

شیعر، مەغدوورترین شاعیر لەبارەی لەبارەنووسینەوە تۆیت، کانوونی یەکەمی (١٩٨٤) لە گۆڤاری بەیان، ژمارە (١٠١ – ١٠٢) بابەتێکی ڕەخنەیی دکتۆر کەمال غەمبارم بە ناونیشانی: (کانیلە و خۆشەویستی) خوێندەوە، ئەم نووسینە بەها و گرینگییەکی تایبەتی هەیە. لەناو واقیعی شیعرەکانەوە، کە بەڕوانینێکی ڕەخنەگرانەوە گوتاری ڕەخنەیی خۆی دادەمەزرێنێت، تاکە نووسینە لەبارەی ئەزموونی تۆ خوێندبێتمەوە، وەک یەکەمین سەرچاوەش پێویستە بگەڕێینەوە سەری. تۆ یەکێکی لە ئەزموونگەرە پێشەنگەکان، بەڵام ئەزموونگەرێکی بەردەوام نەبوویتو ناکرێیتەوە و نابیتەوە چەند ڕووبەرێکی تر. واتە: بە پانوپۆڕی ئەزموونی نوێبەخشی نەچوویتە پێشێ. پابەندی بە بیروباوەڕی چەپ و لە سەریشی سووریت، لێڵی هەستیش لە ئەزموونی تۆدا نییە. زۆر بە وردیش وشەکانت هەڵدەبژێری، وردبینانەش بەکاری دەبەیت. ئەوەی لە هەست وێنای دەکەیت، لە سروشتی شیعردا پیشانی دەدەیت. ئەزموونی تۆ وێنەیەک لەسەر شاعیر دروست دەکات، کە هەڵگری باری گرانی هەقیقەتە. لەکاتێکدا شاعیر هەڵگری هەقیقەتێکی فەنتازییە و لە ڕێگای هەقیقەتەوەش قسە ناکات، بگرە لە ڕێگای هەقیقەتێکی فەنتازییەوە قسە دەکات، قسەکردنیش لە ڕێگای فەنتازیاوە باڵاترین شێوەی قسەکردنی ئەدەبییە، شیعر بێ فەنتازیا مانایەکی هەستی و هونەری نییە. شتێک بەهۆی ئاڵۆزی واقیعەوە بزر دەبێت، شاعیر لە دۆخی زەینیدا ئەم شتە دەبینێت و دەیدۆزێتەوەو ناوی دەنێت فەنتازیا.

شیعر و خوێندنەوەی، تاکە برادەری نزیک و باوەڕپێکراومە، ساڵە باشەکانی خوێندنەوە تێنەپەڕیون، هاوینی (٢٠١٤) باسی توانا و ئەزموونی پڕ و کارای لەبیرکراوی تۆم بۆ دکتۆر عوسمان دەشتی کرد و پێشنیاری ئەوەشم کرد، کە بیرکردنەوەی بەرهەمدارت لە زانکۆکانی کوردستان باس بکات و بدرێت بە قوتابییەکی ماستەر، یان دکتۆرا، پاش ماوەیەک ئەو هەواڵە شایانەی پێ ڕاگەیاندم کە پێشنیارەکەم لە لیژنەی زانستی، بەشی کوردی، زانکۆی کۆیە، پەسند کراوە و قوتابییەک نامەی ماستەر لەبارەی ئەزموونی بەرهەمدارت پێشکێش دەکات.

سەرکەوتن لەناکاودا ڕوونادات، دوای چەندان تاقیکردنەوە و چاودێریکردنی ئەزموون دێتە دی. ئەو هەستە ئەدەبییەی، کە چەندان ساڵە بۆی دەگەڕێ لە نوختەی بینین، ڕووبەڕووی داهێنەر دەبێتەوە و لە چرکەی بەخشندەییدا دەیدۆزێتەوە. پاش تێڕامان و بەخۆداچوونەوە ئەم چرکە بەخشندەییە وەک ناوەندێک وەردەگرێت، کە شاعیر ناوەندی خۆی دامەزراند و چووە ناو چرکەی بەخشندەیی خۆیەوە، ئیتر دەکرێتەوە و دەبێتەوە چەند ڕووبەڕێکی تر.

(٢٠١٢/١٢/٨) برایەکم جوانەمەرگ بوو، لەمەرگیدا هەموو شتێکم بزرکرد و لە ڕاستی بوون گەیشتم و توامەوە. خودا: کرۆکی ڕووناکییەکانە نەمتوانی لەودا بتوێمەوە، بەڵام لێی نزیک بوومەوە. دوای ڕووداوەکە بەدوای ئاگری جەرگ دەگەڕام و ڕوونیی ئاو و ئاسمانم تەی دەکرد، هەوڵم دا مەرگنامە و لاوانەوەیەک بنووسم، دواتر بە ناونیشانی

(دواتاریکی) نووسیم و لە کۆشیعری: (حەز دەکەم ئەوەندە بژیم)دایە.

دیوان و کۆشیعری زۆربەی شاعیرانی خۆمانم هەڵگێڕو وەرگێڕ کرد، مەرگنامە و لاوانەوەکانم بە دڵگەرمییەوە خوێندنەوە، لەم پانتاییەدا، کە پانتاییەکی پڕ و کارایە لە شیعری نوێی کوردیدا، تەنیا ڕووبەڕووی یەک دوو دەق بوومەوە، کە لە واقیع دوورخرابێتەوە و کرابێت بە واقیعی نووسین، مەرگنامە و لاوانەوەکەی دیلان بۆ شێخ مەحموودی حەفید، بە ناونیشانی: (شێخ مەحموودی زیندوو). لە هەر هەمووشیان قووڵ و سەرنجڕاکێشترین مەرگنامەو لاوانەوە، مەرگنامە و لاوانەوەکەی تۆیە بەناونیشانی: (شیوەنی سەیدەوان)، کە بۆ کوڕە جوانەمەرگەکەت نووسیوە. بەو تێگەیشتنەی من بۆ شیعر هەمە، لە لایەنی مەرگنامە و لاواندنەوەوە، شیعرەکەی تۆ لەناو شیعری نوێی کوردیدا، دەقێکی کتوپڕ و سەرسوڕهێنەر بوو، لە واقیعی کارەسات دوورخراوەتەوە و مەودای واقیعی نووسینی وەرگرتووە و گەڕاویتەوە سەر ڕەگ و ڕیشەی کولتووری کوردی، بەیتی سەیدەوانت کردووەتە پەیژەی سرووش بۆ درەوشانەوەی ڕووداو و هەڵکشانی بەرەو بەرزایی و ڕایەڵەکانی دەقی درامی.

ساڵی (١٩٩٨) ڕۆژنامەنووسان: مەحموود زامدار و ئازاد عەبدولواحید چاوپێکەوتنێکی تێروتەسەلیان بەشێوەی کتێب بەناونیشانی: (شکور مستەفا: گەشتێک بەناو زمانو فیکر و ئێستێتیکادا) لەگەڵ شکور مستەفا کردبوو، لەم چاوپێکەوتنەیدا لەسەر ئەزموونی من وەستاوە و بیروڕای

لەبارەوە دەربڕیوە. لە بۆنەیەکدا لە هەولێر، لە ئوتێلی هەورامان ڕێکەوتی یەکتریمان کرد و بەشەرمێکی زۆرەوە سوپاسم کرد، کە بەم تەمەنەوە بەرهەمی ئێمەمانان دەخوێنێتەوە، نەک هەر دەیخوێنێتەوە، بگرە قسەشی لەبارەوە دەکەیت. بەخاکەڕاییەوە دووبارە قسەی خۆی کردەوە و گوتی: شاعیری گەنجی وەک ئێوەمانان دەبێت وەک عەبدولڕەزاق بیمار شارەزای هونەرەکانی شیعری کلاسیکی کوردی بێت. دیارە بەهرە و توانایی تۆی باش ناسیوە، بۆیە لە ڕێگای تۆوە ئەم ئامۆژگارییەی ئێمەمانانی کرد، من لەلای خۆمەوە گوێڕایەڵی بووم و دەبم.

من وردودرشتی لایەنەکانی ئەزموونی تۆم بەدڵ نییە، بەڵام لە هەموویاندا شاعیرانە بیرت کردووەتەوە و لەو خاڵە گەشانەی، کە هەست و بینین تێکەڵاو دەکەیت، دەوەستم و دەچمە ناو چوارچێوەیەکی شیعرییەوە. بەتایبەتی شیعری (ئەسپی والی). لەگەڵ ئەم شیعرەدا، کە ساڵی (١٩٦٦) نووسیوتە، کرۆکی سەرەتای شێوازێکی نیمچە نوێ لە شیعری کوردیدا دێتەگۆڕێ، بەڵام بەتەواوی لەدایک نابێت. دواتر لەسەر دەستی کۆمەڵێک شاعیری دیکەدا لەدایک دەبێت و گەشە دەکات و پێدەگات، ئەگەرچی سەداسەد فیکرەی شیعرەکەت لە کەلەپووری کوردی وەرگرتووە، بەڵام گرینگی و بایەخ لە شێوازدا وەردەگرێت. شێواز لە خودی تۆدا مەبەست بووە. لەو مەبەستەدا شێوازی شیعری خۆت بەهێز کردووە.

کاکە بیمار: یەک لە خەسڵەتەکانی داهێنان و داهێنەر، بوێری و سەرچڵییە. لە سێیەمین میهرەجانی شیعری

کوردی لە هەولێر، لە (١٩٨٦/٩/١١)دا شیعری: (قورقوشمی تاڵ)ت خوێندەوە و پێشکێشی شاعیری شەهید: (جەمیل ڕەنجبەر)ت کرد. لەم شیعرەتدا گوێگر بەر دنیابینییەکی جیاواز کەوت لەگەڵ ئەو شیعرە بەرگرییە باوخوازانەی لە ئەدەبی کوردیدا هەبوون.

ئەم جۆرە خۆهەڵخستنانە، خۆهەڵخستنی خۆدەرخستن، کە لەم جۆرە بۆنانە ڕوودەدەن، بەڵام ئەوەی تۆ بوێری و سەرچڵیی داهێنان و داهێنەرانە بوو، نەک خۆهەڵخستن و خۆدەرخستن.

لە هۆڵەکەدا لە نێوان دوو شاعیر دانیشتبووم، کە پێشکێشەکەت خوێندەوە، هەردوو شاعیرەکە وەک ئەوەی لە گەرمەشەڕی سەنگەردا شکابن و تفەنگیان فڕێدابێت، هەڵاتن و هۆڵەکەیان جێهێشت، کەواتە: ئەم دوو شاعیرە بوێری و سەرچڵیی داهێنان و داهێنەریان تێدا نییە، بۆیە مێژووی نووسینیان زیاتر لە چل ساڵە هەر وەک پەراوێز ماونەتەوە و لە شوێن پێی خۆیاندا پێکوتە دەکەن، هەر مانگێکیش دەربکەوێت، ئەوان دەشڵەژێن و چەنەیان بەرانبەری شل دەبێت، دەبن بە عەبەلوول.

لەدوای ئەم بوێری و سەرچڵییەتەوە، هەرچی نووسینی تۆم لە ڕۆژنامە و گۆڤار و کتێبەوە کەوتبێتە بەرچاو، پێش ئەوانی تر بەسەریدا دەکرێمەوە و دەیخوێنمەوە. جەستەیەکی بێ هێز و لاوازت هەیە، سەرباری ئەم بارەش بوێری و سەرچڵیت بۆ ئەدەب لەوپەڕی هێز و وردی و نەفەس درێژی تەندروستیدایە.

کاکە عەبدولڕەزاق بیمار: لە دڵێکی نزیک، زۆر نزیکەوە

ئەو نامەیەت بۆ دەنووسم. شیعر تاهەتایە نەناسراوە، ببڕای ببڕیش لەبارەیەوە هیچمان پێ ناگوترێت، یان ناتوانین شتێک بڵێین. ئەوەی هەیە دوور لە هەموو پاڵەپەستۆ و چاووڕاوێک دان بەوەدا دەنێم ملکەچی دەسەڵاتی شیعری بێگەردین. هەستی شیعر، کە خرۆشا و شاعیری خستە دۆخی زەینییەوە، ڕەت ناکرێتەوە، من سی و پێنج ساڵ زیاترە، بەپڕاوپڕی بوون و توانامەوە لەگەڵ شیعردا یەکم گرتووە و لەناویدا تواومەتەوە.(الفناء فی الله - الفناء فی الشعر)، هەرکاتێک زانیم شیعر چییە. ئیتر دەچمە قووڵایی بێدەنگی و ناینووسم، بەڵام دڵ بەخۆ خۆشم تا ئێستا نازانم چییە و دەینووسم، نووسینەکانی تر دەزاندرێن چین. شیعر هەموو مانایەکانە، هیچ لەبارەوە زانین، بچووککردنەوەیەتی بۆ تاکە مانایەک.

لە پاڵ شیعردا، شتێک هەیە کامە کامەت پێدەکات، شانۆنامەو چیرۆک و لێکۆڵینەوە و ڕەخنەی ئەدەبی دەنووسیت و کاری ڕۆژنامەوانی و وەرگێڕانیش دەکەیت. شاعیری داهێنەری تریش بوونەتە قوربانی ئەم کامە کامەکردنە، ئایە دەتەوێ فۆرم و شێوازی ژیان لە چ ئەدەبێکدا دابڕێژیت و بەهرە لە کامیاندا بنوێنیت، یان دەتەوێ وەک فەلسەفەیەک ئەوە بەکاربهێنیت، کە تێڕوانینێکی گشتگیرت بۆ ئەدەب هەیە. ئەمەش یەک لە مەحاڵەکانی تایبەتمەندی و نەگەیشتن بە ناوەندە. جارێکیان لە ماڵی دکتۆر مارف خەزنەداردا بووم، وانەی بە دوو قوتابی دکتۆرا دەگوتەوە. وانەکەی لەبارەی پیرەمێردەوە بوو، چۆن شیعری لە وشە و دەربڕین و دەستەواژەی

بێگانە بژارکردووە. گۆرانیش ئەم کارەی پیرەمێردی پەرەپێدا و کردی بە بنەڕەتێک بۆ نوێبوونەوە. ئاماژەشی بە ناوی: پیرەمێرد و عەبدولڕەزاق بیمار و ئەحمەد تاقانە و فەرهاد شاکەلی دا، کە نووسینەکانیان بەسەر شاعیرەتییاندا کراوەتەوە و لە بنەڕەتیشدا هێزی شاعیرایەتییان، نیشان و نیشانەی کەسایەتی ئەدەبییانە. ئەگەرچی هیچ نووسینێکی تر ناتوانێت شکۆمەندی شیعر داگیر بکات، چونکە شیعر هونەری بێدەنگی و جوانکردنی بوونە، شیعرییەتی شیعر، هونەری بەشێکە نەک جەماوەرێکی پانوپۆڕ، ئەم بەشەش بەدوایدا دەگەڕێت و دەیدۆزێتەوە، وەک کارێکی تایبەت خۆشی دەوێت، خۆشویستنێک، کە لە ژیانیدا هەستی پێدەکات و گڕێ و گۆڵ لە ڕووبەری هەست دادەماڵێت.

کانوونی دووەمی ٢٠١٦ هەولێر

کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) و شیعری موتوربە

هەموو درەختێکی بەردار ئەفسانەیەکی هەیە و دەیەوێ مرۆڤ بە ئارامی لەناو ئەفسانەکەیدا بژی. خۆم وەک ئەو خاکەی بۆ باخ خۆش دەکرێ دەبینم: درەختەکانی باخ هەموویان لە خاکێکی دیاریکراودا بە یەکەوە دەژین و بەرهەم پێشکێش دەکەن. بەرهەمەکانیش هەر یەکەی تام و شێوە و قەوارەی تایبەت بە خۆی هەیە، هەر یەکیش کاتی جیا و تایبەتی هەیە لە پێگەیشتن و پێشکێشکردنی بەرهەمەکەی، هەموویان وەک برای دایک و باوکیی بەیەکەوە دەژین و هیچیشیان لە ئیرەیی پێبردنی ئەوی دیدا هەڵنابزرکێت.

با دێ پێکەوە لە هەموویان دەدا، باران دێ پێکەوە لە هەموویان دەدا، هەتاو دێ پێکەوە لە هەموویان دەدا، ڕووناکی مانگ دێ پێکەوە لە هەموویان دەدا ..... تاد، منیش داهێنەرم تا دواپلەی خۆشەویستی خۆش دەوێ. هەر بابەتێک لە داهێنەرێک بخوێنمەوە، ئەوپەڕی ئاوات و دڵڕوونیمە، لەسەر نانی خوانی هەموو ماڵان ناوی بنووسم، یان لەسەر شانی خۆمی دانێم و بەناو شاردا بیسووڕێنمەوە. وەک هێمایەک پێشانی دەستەبژێری کۆمەڵگای کوردی بدەم، بەڵام بە هیچ

شێوەیەکیش بە ناداهێنەر و تەمبەڵێکم نەگوتووە، بوونی تایبەتی خۆت هەیە و دەستخۆش. دڵنیام: (نالی و گۆران) بە بەهرە گەورە و تایبەتمەندەکانی دەوروبەری خۆیان گوتووە: (تۆ کۆششی زاڵ بکە و ببە بە من) و بەناو خوێن‌و گۆشت و دەمارمدا تێبپەڕە، شیعر پێویستە لە پێناو خۆت‌و ئێستێتیکای زماندا بنووسرێت، قسەش پێویستە لە پێناو هەمووواندا بکرێت، من شیعرم کردووەتە زمانی هەموو دەربڕینەکان و تەنیا لە شیعریشدا دەگەمە چێژی دەربڕین. چێژی دەربڕین هەورم بۆ دەکاتە بالیف و ئەوەی خەون و خەونمە بە باشی دەیبینم.

خودا ئەو بەندانەی خۆی خۆش دەوێ، هەندێک بیرەوەری و پەیوەندی لێک نزیکی بۆ نزیکتر دەکاتەوە و لە یەک خاڵی خرۆشاندا کۆیان دەکاتەوە، پاشان دەیانخاتە بەر سروەی ئیلهام.

لەناو کتێبخانە بچووکەکەمدا، بە دوای کۆشیعری: (نوختەی نوونەکەی ژیان)ی فەرهاد شاکەلیدا دەگەڕام، پێویستم بوو، بۆ شێوە بەراوردکردنێک لەگەڵ شاعیرێکی هاونەوەی خۆی بۆ جیاوازی و بەکارهێنانی هێڵ و هێماکانی ئەزموونی ئێستایان. بێ ویست و بیرلێکردنەوە کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری)، وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: محەمەدی مەلا کەریم، چاپخانەی (الحوادث) ١٩٨٣ بەغدا، کەوتە ناو ڕووناکی چاوم و بە ئاهێکەوە دەستم بۆی برد. سام و مووچڕکی یادێک هەردوو شانی گرتم و لە ناخەوە ڕایوەشاندم و خاوی کردمەوە، وەک ئەوەی کەوتبمە ناو قووڵایی ئاوێکی ساردەوە و مانگ لە

ناویدا خنکابێت. لەو چرکە پڕ دەروونڕۆشنییەم دا، داوام لە خودا کرد ڕوو لە جیهانی خامۆشان بکەم. بە توندی خۆرەتاوی ئەو ڕۆژە تێم ئاڵا و دەست و پێی بەستم.

محەمەد خدر مەولوود لە (هۆڵی ڕۆشنبیری جەماوەری هەولێر) لە ١٩٨٥/١١/٢٣، کۆڕێکی لەبارەی کۆشیعری: (نیگەرانی) نەوزاد ڕەفعەت گێڕا، لەو کۆڕەدا من و (ئیسماعیل تەنیا) بە تەنیشت یەکەوە دانیشتبووین، ناونیشانی کۆڕەکە پێش چەند ڕۆژێک ڕاگەیەندرابوو، کە فلانە ڕۆژ، کۆڕێک بەو ناونیشانەوە لەبارەی فلانە بابەت دەگێڕدرێت. منیش کۆشیعرەکەم بەوپەڕی وردەکارییەوە خوێندبووەوە، ئەگەرچی موو بە موو ئاگاداری شیعری نوێی کوردیم و لەناویدا توایمەوە و بێ جیاوازی، هەمووی بە وردی و یەک ئاست و بایەخەوە دەخوێنمەوە. هەستم کرد بەشێکی، کە دەیخوێنمەوە بەر زەین و هەستم کەوتوون. ئەو هەستپێکردنە خستمییە کەڵکەڵە و سەر هێڵی بەدواداگەڕان و زەینم ڕوون بکەمەوە، لە کوێ بەر زەین و هەستم کەوتوون. وەک سەرەقەڵەم دۆزراوەکانم تۆمارکردن. بۆ بەشداری گفتوگۆ لە کۆڕەکەدا ئامادەییەکم لا دروست بوو، ئەگەرچی بە سروشتی خۆم لە کۆڕ و دانیشتندا حەزم لە گوێگرتن و سەرنجدانە. ئەم بابەتەم لای برادەرانم: (مەولوود ئیبراهیم حەسەن و خالید جووتیار و مەسعوود پەرێشان و فەیسەڵ دێهاتی) باس کرد. ئەو پێشنیارەیان کرد، بۆ ئەوەی بۆچوونەکانم ببێتە بەڵگەدار و جێگای بڕوا، ئەو سەرچاوانە لەگەڵ خۆم بهێنمە کۆڕەکە. وام کرد و هەموو سەرچاوەکانم لەگەڵ خۆمدا بردە بەردەم میکرۆفۆنی

سەر مێزەکە، هەرچی دۆزیبوومەوە، کە بە وەرگیراوم دەزانی وەک سەرچاوە، هەم لاپەڕەی شیعرەکە و هەم لاپەڕەی سەرچاوە لێوەرگیراوەکەم پیشانی جەماوەر دا. شاعیریش لە کۆڕەکەدا لە ڕیزی پێشەوە دانیشتبوو، دوای ئەوەی هەستپێکردنەکانی خۆمم پێشکێش کرد، شاعیر هیچ وەڵامێکی نەبوو، بەڵام ڕەنگی بە هەموو ڕەنگەکانی هەیە گۆڕا. سەرەقەڵەمەکان بە هیچ ویست و ئاراستەیەک نەبوو، تەنیا و تەنیا حەز و شەیداییەکی قووڵی ئەدەبی و جۆشێکی گەرم نەبێت.

لەم چەندان وێنەیەی پێشانی جەماوەری کۆڕەکەم دا، دوو وێنەم تەواو دێتەوە یاد، کە لە کۆشیعری: (زریان)ی ئەنوەر قادر محەمەد وەرگیرابوون.

(ترووسکە ترووسکی ئاگری شوانی شەو بە کێو دامرکا)، نەوزاد

(هێشتبێتم تەزرەی ناوەخت گوڵە حاجیلەت بکوتێت)، نەوزاد

(تەرزەی ناوەخت، بەسەر سەرما دائەبارێ
تۆ ئاگری ماڵە کوردێکی کۆچەر بووی)، ئەنوەر

دەبووایە ئەو حەقیقەتە لەبەرچاوی ئەو جەماوەرە زۆر و بێ شومارە ئاشکرا نەکەم. بەوەی نابێت هیچ گیانلەبەرێک بەهۆی منەوە دووچاری ناخ شڵەژان و نیگەرانی ببێت، خودایە: (هەموو دۆست و دوژمنەکانیشم لە کاری باش سەرخەی). داوای بەخشندەییش لە گوتنی ئەو حەقیقەتە دەکەم. واتە: لەخودی حەقیقەتەکە، کە بە گوتنی، مرۆڤێک دووچاری ناخ شڵەژان و نیگەرانی بوو، بێ گومانیشم لە

هەستی بێ پەڵەی خۆم. سەرەقەڵەمەکانی من بە ناوی: (شاعیری قۆپیەچی)یەوە بوو، دوای ئەم هەستپێکردنانە لەخۆبوونی و مۆرکی ناسراوی خۆی، بێ ئومێد بووم و لە هێڵی خوێندنەوە و بایەخی مندا کەوتە پەراوێزەوە و بەلاوەم خست، بەوەی زانیم خانەیەکی مردوو لە شیعری نوێی کوردیدا و بارە بەسەر شیعرەوە.

دیدگا دەگۆڕێت. نموونە: ساڵی ٢٠٠٨ هەرسێ بەرگی کتێبی: مەحرەمی ڕاز: شەرحی غەزەلیاتی حافز - ی (ئەکرەم عەنەبی)م خوێندووەتەوە، چەند شوێنێکم بەلاوە گرینگ و سەرنجڕاکێش بووە، هێڵم بە ژێردا کێشاون. ئێستا، ٢٠١٦ جارێکی تر دەیخوێنمەوە هێڵ بە ژێر شوێنی تری دەکێشم و شوێنی تریم بەلاوە گرینگ و سەرنجڕاکێشە. ئەم دۆخگۆڕینە، گۆڕان و خاڵی بینین و دۆزینەوە و بەردەوامبوون و پوختکردنەوەی ژیانە.

دوای ٣٣ ساڵ ئەزموون وام لێ دەکات بڵێم: شێوەی دەربڕینەکەم هێمنیی بیرکردنەوەی کەمێک زیاتر دەویست، یان یاخیبوونێکی کەمێک ڕووشکێنانە و خۆبەشتزان و پڕ بوو لە هەستی گەنجانە، زیاتر لە قەوارەی ڕۆشنبیریی ئەوسام. ئەگەرچی ئەو بەراوردانەی، کە کردبووم. هەموویانم وەک سەرچاوە پیشان دا، دەستەواژەی: (شاعیری قۆپیەچی) بێ هیچ گومان و دڵ لە دڵدانێک دەستەواژە و دەربڕینێکی هەراسانکەر و دڕدۆنگانەیە. (قۆپیەچی) ناوێکی بە توێکڵە بۆ (دز)، دەکرا ئەو حەقیقەتەی دۆزیبوومەتەوە بە شێوەیەکی نەرم و نیانتر ئاشکرام بکردبووایە. بە تایبەتی، کە بینیم شاعیر سەرنجێکی دوورودرێژی ڕکئامێز و کینە لە دڵی

لێدام و ڕەنگی بە هەموو ڕەنگەکانی هەیە گۆڕا. خۆم وەک گەنجێکی ئازاردەر هەست پێکرد، خۆم ئازار دا و سەرەقەڵەمەکانی خۆمم هەمووی دڕاند، وەک نووسینێک بۆ بڵاوکردنەوە دامنەڕشتەوە، بۆچوونەکان بوونە جێگای بایەخی زۆرێک لە ئامادەبووان، بەوەی لە کاتی پێشکێش کردنی سەرنجەکانم تەماشای ئامادەبووانم دەکرد، بینیم هەموو لە هەموو لە بچووکیانەوە تا گەورەیان یەک بە یەک خرۆشابوون. من شڵەژام و حەپەسام، دوای تەواوبوونی کۆڕەکە لە دەرەوەی هۆڵدا زیاتر لە نیو کاتژمێر بەشێکی ئامادەبووان لەگەڵم وەستان و گفتوگۆی سەرنجەکانمیان کرد، دوو لەوانە، یەکەم: (عەبدوڵڵا سەڕاج) بوو، گوتی: لەم ڕووەوە، دەردی گران و باری گرانی چیرۆکنووسانی کورد لە شانی منە، بەڵام من لە شوێنی ناگونجاو و لەناو جەماوەردا لەڕوویان نادەم و ڕووشکێنیان ناکەم، دووەم: (ئازاد مەولوود) بوو، گوتی: (ئەم ورد خوێندنەوەیەت هێزێکی پێویستت پێ دەبەخشێت).

(مەحموود زامدار) بە نەوایەکی پڕ هاندانەوە گوتی: (ئەی لە ئومێد ئاشنا وردتر، بینووسەوە و بیهێنە تا لە ڕۆژنامەی هاوکاری، یان گۆڤاری بەیان، کامیانت ویست بڵاوی بکەینەوە)، بە خەندەیەکی گاڵتەئامێز و پڕ تەوسەوە دەنگی بەرزکردەوە و دەستی ڕاوەشاند: (های های، چما ئەم شاعیرە ئەوەیە).

ئەم دەروازە و زەمینە خۆشکردنە بۆ سوێی یادێکە: لەناو کتێبخانەکەمدا بووم، هەموو هەستەکانم شۆڕببووەوە ناو ئەزموونی کۆشیعری: (نوختەی نوونەکەی ژیان)، کە

له ئەزموونی هیچ شاعیرێکی هاونەوەی خۆی ناچێت. ژیان لەسادەیی خۆی، لەناو نادیارییەکی خودابیدا ئامادەو مانادارە بە بڕوابوون بە بوونی بەختەوەرییەکی نادیار. ئەم چەمک و تێمایە لەناو شیعری کلاسیکی کوردیدا ڕەگی لە: (مەلای جەزیری و مەحوی و مەولەوی و وەفایی)یەوە دێت و دەگات بەم، ئەمیش بەختەوەرییەکی وێناکراوی تێدا دۆزیوەتەوە و سنووری فراوانتر کردووە، زمانیشی کارامانە بەکارهێناوە، لەم جۆرە بەکارهێنانەدا جوانیی زمانی کوردیت لا دەردەکەوێت، کە چۆن لەسەر دەستی داهێنەرانی ڕەسەنزادەی خۆی بە پاکی بەرەو پێشەوە دەچێت و پەیوەندیت لەگەڵ زمان دەپچڕێنێت، خۆی دەبێتە زمان، هەروەها ئیقاعێکی خاو، بەڵام زۆر سیحراوی بەکارهێناوە.

(یاد)ی کوڕم هاتە لام و گوتی: بابە (ئیسماعیل تەنیا)، نامەیەکی بۆ ئیمێڵەکەت ناردووی، ئەگەر بۆت بێنم لەسەر شاشەی کۆمپیوتەر دەیخوێنیتەوە، نەک دەستوبرد وەڵامێکت لێ داوابکات. لەسەر شاشە چێژ لە خوێندنەوە وەرناگرم و هەم چاویشم یارمەتیم نادات.

دوای ئەوەی لەسەر شانۆکە هاتمە خوارێ و لە شوێنی خۆم دانیشتم. گەنجێکی نزیک لە تەمەنی خۆم، خاوەنی سیمایەکی منداڵانە بوو، لە کورسییەکەی شانی چەپمەوە دانیشتبوو، گوتی: (ڕەخنەیەکی دۆستانە و دەست گرتن بوو، ئەم شاعیرەت لە هەڵە ئاگادار کردەوە، لە قووڵایی چاڵێکی ڕەشدا دەستت گرت بۆ سەرخستنەوە).

مرۆڤێکی داهێنەر و لە ناخەوە دەوڵەمەند بوو. ئەو لە ناخ دەوڵەمەندە: (فوئاد کەریم) بوو، دوای ئەم یەکترناسینەمان بووین بە برادەر و هەستی بێ هوودەی هەمیشە لە خرۆشاندا بوو، بە تابلۆی دەگوت: (هاوڕێیە بە وەفاکەم)، لە پێناو هونەری شێوەکاری و ئەدەبدا ژیانی یەکپارچە ببووە یاخیبوون و حەزی لە ژیانێکی پڕ ڕووداو بوو، بەهرەیەکی ڕەسەنی هەبوو، دەیویست لە هونەری شێوەکاریدا بگاتە ترۆپک. هەمیشەش لە شێوەکارانی کورد بێ ئومێد بوو، شێوەکاری لەسەر ئاستی جیهان دەویست. هەندێک جار ئومێد و داوای داهێنانی بەرز دەبووەوە و دەگەیشتە پلەی هەڵچوون، دەیگوت: کورد وێنەکێشی هەیە، شێوەکاری نییە، دوای ماوەیەکی کورت هێمن دەبووەوە و دەستێکی بە دەموچاوی دادەهێنا.

پاش ماوەیەک شیعرێکم بە ناونیشانی (موتوربە) لە گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە (٤)ی ساڵی ١٩٨٦ بڵاوکرایەوە، وەک شێوازی نووسین، شێوازی ئاساییەو جۆرە پەیڕەوێکی شاعیرانی نەوەی پێشە خۆم و باوخوازە، بەڵام لە ناوەوەی شیعرەکەدا جیا دەبمەوە و شێوازی دەنگیم بەکارهێناوە. واتە: دەنگم بەسەر وێنەدا دابەش نەکردووە. بەڵکو بەسەر وشەدا دابەشم کردووە. لە شێوەی بڵاوکردنەوەکەیدا بایەخێکی زۆری پێدرابوو، لە ڕۆژنامەگەری کوردیدا یەکەم جار بوو ئەم شێوە بڵاوکردنەوەیە ڕوویدات، یان لایەنی کەم من بیبینم. ئەو چەند لاپەڕەیەی شیعرەکەی تێدابوو، کرابوو بە ڕەنگێکی جیاواز لە ڕەنگی لاپەڕەکانی تری گۆڤارەکە. فوئاد کەریم

شێوەکار بوو، بەڵام ئاگاداری وردی لەبارەی شیعر و هونەری شیعرەوە هەبوو، ئەم کتێبە: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) دیاریی ئەم شێوەکارە کۆچکردووەیە، کە هەمیشە سەرخۆش بوو بە هارمۆنییەتی ڕەنگ. لە پاداشتی خۆشویستنی شیعری (موتوربە)دا. منیش لە نواندنی ئەم وەفایەیدا، ساڵی ١٩٨٨، کە ڕۆمانە شیعری (زێوان)م چاپ کرد، یەکەمین دانەم پێشکێش بەو کرد. شاعیر کاتێک دەنووسێت خەمی خۆی و کاریگەرییەکانی دیکە دەیوروژێنێت. دیاربوو خەمی ئەو لەناو ئەم شیعرەی مندا هەبوو، هەر لە یەکەم یەکترناسینماندا هاوڕێیەتییەک، ئەگەر هەفتەیەک یەکتری نەبینین، بیری یەکتر بکەین. لە نێوانمان پەیدابوو، خۆشبەختانە ئەویش وەک من خەمی ئەم لاو ئەو لای نەبوو. واتە: ئایدیۆلۆژیا تێکەڵی دیدگای هونەری نەببوو، خەمی من شیعری بێگەرد و خەمی ئەویش تابلۆی بێگەرد.

لە بنەڕەتدا شیعری (موتوربە)م پێشکێش بە (ڕەفیق سابیر) کردبوو، گۆڤارەکە بێ پرسی من پێشکێشکردنەکەیان لادابوو. لادانەکەش بنیاد و ئەندازەی مانا و تێگەیشتنەکەی تێکدابوو، بە ماوەیەکی کورت دوای بڵاوبوونەوەی شیعرەکە، عەسرانێک لەگەڵ برادەرم: (سەلاح مەزن) لە قاوەخانەی مەچکۆ دانیشتبووین باسی شیعرەکە و لادانی پێشکێشکردنەکەمان دەکرد. (عەباس عەبدوڵلا یووسف) هاتە نێوانمان دانیشت، دیاربوو تەنگەتاو ببوو بەوەی: دوو لاو بە باشە باسی داهێنانی کوردییان دەکرد، چونکە لە ئەنجامی ئەوەی لە پەراوێزی داهێنەراندا ماوەتەوە. ناتوانێت دان بە

داهێنان و دەرکەوتن و ڕوونی و کامڵبوون بنێت، دەرکەوتن و ڕوونی و کامڵبوونی داهێنەران کابووسە بەسەر سینگییەوە. داننان بە داهێنانی ئەوی دی، داهێنان و دەرکەوتن و ڕوون و کامڵبوونە. لە گەرمەی گفتوگۆیەکەماندا بۆچوونی منی داوا کرد لەبارەی خۆی، یان سەلاح بۆچوونی منی داواکرد لەبارەی ئەو، نازانم. منیش بە ڕاشکاوی بۆچوونی خۆم دەربڕی گوتم: دە شاعیری وەک تۆ لە کۆسەرە بدەیت و بیتراشیت، تا شاعیرێکی لێ پێکبێت شیعرێکی وەک شیعری: (ئەم مرۆڤە)ی ڕەفیق سابیر، کە هەڵوێستە لە پێناو ژیانداو دەربڕین لە توانای بەهێزی مرۆڤ دەکات، بنووسێت. بۆچوونەکەم لەناو فۆرمێکی زمانی زبردا خستەڕوو. لەو بارەیەوە پێویستیم بە دڵڕاگرتن و شێوەی دەربڕینی تر هەبوو، ئەگەرچی ئەم شاعیرەی ئەم بۆچوونەم لە بارەیەوە دەربڕی، ئێستا و ئێستاش (لە شیعردا) نەبووە شاعیرێکی چالاک و کاریگەر، خوێنەر دڵی پێی خۆش بێت، هیوایەکی داهێنانی لە زەمینەی شیعردا نەڕواند. هەر وەک پەراوێز و خانەیەکی مردوو لە جەستەی شیعری کوردی ماوەتەوەو ئەزموونێکی جەڵەبی و مەنگۆلییە، لە بواری پێکهاتەی میتافۆڕەوەش کڵۆڵ و بێهەستە، لە بنیادیشدا خاووخلیچکەو شیعرم تێدا نەدۆزیوەتەوە. واتە: دێڕ و کۆپلەی نیمچە شیعرم تێدا دۆزیوەتەوە، بەڵام شیعرێکی تەواو شیعرم تێدا نەدۆزیوەتەوە. ئەم بۆچوونە حەقیقەتی تێگەیشتنو بیرکردنەوەی منە، ناحەقی تێدا نییە، یان شتێکی لەمە نزیک و لەم بابەتە، ئەوەش دەزانم لەپاڵ ئەو شیعرەی من پەسندی دەکەم. شیعری دیکەش هەیە و خەڵکانی تر

پەسندی دەکەن. لەم شێوە جیاوازەدا دەبێت بیر لە شێوەی داهێنانی جیاوازیش بکەینەوە.

دوای تێپەڕبوونی ڕۆژ و ڕۆژگارێکی زۆر، ئەوجا بۆم دەرکەوت ئەم دوو بۆچوونەم کاریگەریی خراپی لەسەر دەروونی ئەم دوو برادەرە دروست کردووە و شڵەژاندوونی. بەوەی: لە عەنکاوە لە بنکەی ڕۆشنبیری کلدان، ٢٠١٣/٦/١٥ لە کۆڕێکی شیعریدا شیعرم خوێندەوە، هەرکە بانگ کرامە سەرشانۆ، ئەم دوو برادەرە: (عەباس عەبدوڵڵا یووسف و نەوزاد ڕەفعەت)، وەک ئەوەی هەواڵی مەترسییەکی لە شێوەی بوومەلەرزەیان پێگەیشتبێت. بەپەلە لە هۆڵەکەدا چوونە دەرەوە و نەیانتوانی گوێم لێبگرن. من نەک شاعیربم. تەنیا مرۆڤبم، مرۆڤێکی خودایی و هەستی. دەبێ دۆخێکی تریان بۆ دروست بکەم و لەم دۆخە دەروونییە ناجێگیر و ناهاوسەنگەی بەرانبەر بە من بۆیان دروست بووە و هەیانە، دەریانبهێنم. داوای بەخشندەیش لە هەستی خۆم دەکەم، کە لە دڵەوە بەدواداچوون بۆ ڕایەڵەکانی شیعر دەکات و ڕێزێکی تایبەتی لێ دەگرێت، ناشزانێت خۆشدووی هیچ کەس و ڕێکخراو و دامەزراوە و دەسەڵاتێک بکات، باشیش لە خورپەی دڵی داهێنان و ناداهێنەریش گەیشتووە، دڵڕوونم بە سروشتێکی ڕاستەقینە، نە بە هەڵنانی ڕووبەڕوو، نە بە ناووناتۆرە و لۆمەی پاشەملە. نە فریو دەخۆم، نە چۆک دادەدەم، نە کەسیش لە ڕێگای کەس دەناسم. هەوڵ دەدەم تا ئاستی ئەوە بیناسم، تا بۆچوونم لەبارەیەوە پەیدا دەبێت، بزانم کامە کاکڵە و کامە توێکڵ. ئەمەیە: وریایی و وردی و وردەکاری و بیرکردنەوەی نووسین.

لە هەشتایەکان کۆڕی ئەدەبی زۆر دەگێڕدرا، لە زۆرێک لە کۆڕەکان ئامادە دەبووین. دوای تەواوبوونی کۆڕەکان بە پیاسە و بەدەم گفتوگۆوە، یان بەرەو ماڵ، یان بەرەو بازاڕ دەهاتینەوە. گفتوگۆمان هەمووی لەبارەی جیهانی ڕۆمانسی و ڕۆحانی بوو، کەمتر بە لای شێوەکارییەوە بوو، زۆرتر بە لای شیعرەوە دەڕۆیی و لای نەدەدا، کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) بە قووڵی چووبووە دڵ و هەستیەوە، دەیگوت: ئەو شیعرانەی (عەبدوڵڵا پەشێو) بە ئارەزووی خۆی بۆ وەرگێڕان هەڵی بژاردوون و لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاوی کردوونەتەوە، شاکار و نایابترن لەم شیعرانەی لەم کتێبەدا لەسەر داوای: (محەمەدی مەلا کەریم) وەریگێڕاون.

هەمیشە شیعری: (بۆ هاوڕێیان)ی بە دوو جۆر وەرگێڕان. یەک: لەسەر خواستی: (محەمەدی مەلا کەریم). دوو: لە هەڵبژاردنی چێژی ئەدەبی وەرگێڕ، بەراورد دەکرد.

ئێوە هێشتا لەو ڕۆژە زێڕین و
شەوە زێڕینانەتان ماوە،
کە خوداوەندەکان پێیان بەخشیون.
ئێوە هێشتا شایانی ئەوەن کچانی شۆخ
بەوردی چاوتان تێ ببڕن.
یاری بکەن، بچن، هاوڕێیانم!
شەوانی کورت بەبادەن،
منیش لە کەلێنی فرمێسکمەوە
خۆشبەختیی بێ پەروای ئێوە ئەبینم و بزە ئەمگرێ

پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری، ل: ٢١٦

لەو ڕۆژ و شەوە زێڕینانەتان هێشتا زۆر ماوە،
کەوا خەڵاتی خواوەندەکانن.
هێشتا شایانی ئەوەن کیژوکاڵ
بە چاوی تینوو تێتان بڕوانن!
دەسا هاوڕێیان،
بە بەزم و گەمە و گۆرانی گوتن
شەوانی کورتی تەمەن بەڕێکەن
بە شادیی خۆتان مۆمی خەندەیەک
لە پشت تنۆکی فرمێسکم پێ کەن!

گۆڤاری کاروان: ژمارە (٣)، کانوونی یەکەمی ١٩٨٢ ل: ٣٤

توورەیییەکی خوداوەندانە هەمیشە لە ناوچەوانیدا هێمای نائومێدییەکی گەورە بوو، ئەم نائومێدییە هانی دا بە پەلە لە کوردستان ڕابکاتە ئەوروپا، لە ڕێگادا شەوەی بەفر دەستی لێ بوەشێنێت و شەهیدی بکات.

جۆرێک ئارەقە لە جەستەی مندا هەیە. نە زێڕ، نە زیو، نە کاتژمێر قبووڵ ناکات. قۆدی جغارەی باوکم و ئەڵقەی هاوسەرگیریم و ناوکی وشک بووەوەی هەر شەش منداڵەکەم بە بایەخەوە لە شوێنێکی تایبەتدا هەڵگرتووە. ئەم دیارییەی فوئاد کەریمیشم لەناو پەڕۆیەکی کەتان پێچایەوە، لەو شوێنە تایبەتییەم دانا، کە قۆدی جغارە و ئەڵقە و ناوکی وشک بووەوەی هەر شەش منداڵەکەمم تێیدا پاراستووە، هەموو خۆشەویستان وەرنە خەونم، تا بزانین ژیانی ڕاستەقینە لە خەونبینیندایە، خەون پوختەکراوی ژیانە. ژیانیش هەموو ڕەنگێکت ڕووبەڕوو دەکاتەوە، یان هەموو جۆرە خۆشی و ناخۆشییەکی بەدەمەوەیە.

ئایاری ٢٠١٦ هەولێر

شیعر و دەمانچەی ئاوی

دوای وەستانی شەڕی ناوخۆ، کوردستان دابەش بوو بەسەر دوو دەڤەر و دوو دەسەڵاتدا. لەهەر بۆنەیەکیاندا ئەدیبەکانیان داوەت دەکرد و دەبوون بە کوڕی نازدار و ڕێزلێگیراوی بۆنەکان. ئەم داوەتکردنە وەک ڕێزگرتنێکی بەخششی ئەدەبی نەبوو، بەڵکو دەسەڵاتەکان وەک مەرامی تایبەتی و خۆدەرخستنێک و جۆرێک تاکتیک، ئەو مەرحەباو خوانەیان بە ئەدیبەکان ڕەوا دەبینی. بۆ ئەدیبەکانیش جۆرێک ڕێکەوتی تاسەشکێن و ناوازە بوو، یەکتریان تێدا دەبینی و ئاگاداری بەرهەمی یەکتری دەبوون. بەرهەمی تازەی خۆشیان پێشکێش بەیەکتری دەکرد، پەیوەندییەک بەرجەستە دەبوو، پەیوەندیی ئەدەبی. ئا ئەوکات، تا ڕادەیەکی زۆر شارەکان هاتوچۆکردنیان تێدا قەدەغەبوو.

لە بۆنەی پەنجا ساڵەی دامەزراندنی: (پارتی دیموکراتی کوردستان)دا، کە لە ساڵی ١٩٩٦ لە مەسیف بەڕێوەچوو، ئەدیبەکانی هەولێر و سلێمانی و کەرکووک و دهۆک، زۆربەیان داوەتی ئەم بۆنەیە کرابوون. ئەوکات هەولێر لەژێر دەسەڵاتی: (یەکێتی نیشتیمانی کوردستان)دا بوو، ئێمە کۆمەڵێک ئەدیب بووین بانگهێشتی ئەم بۆنەیە کرابووین. گوتیان دەبێ بچنە دەزگای ...... (ناوەکەیم

لەبیر نەماوە)، بەڵام لە شوێنی پارێزگای کۆنی هەولێر و قایمقامیەتی ئێستا بوو، پسووڵەی ڕێپێدانتان پێ بێت، ئینجا بازگە ڕێگاتان پێدەدا بچن، یان نا. بەو پێیەی: (محەمەد موکری) هەم هاوڕێمان بوو، هەم ئەدیبێکی سەدا سەد یەکێتی بوو، لەناو حیزبەکەیدا گوێی لێڕادەگیرا. داوامان لێی کرد کارئاسانییەکمان بۆ بکات. ئێمە: (عەبدوڵڵا سەڕاج، کەمال غەمبار، خاڵە حەمرین، بۆتان جەلال، سامان دزەیی، ئەحمەد حەیران و من). وابزانم: (جەلیل کاکەوەیس)یشمان لەگەڵدابوو، یەکمان گرت و چووین بۆ ئەو دەزگایەی بۆیان دەستنیشان کردبووین و سڵاوی محەمەد موکریشمان پێبوو، کە چووینە ژوورەوە کارەبای ژوورەکەیان بڕی، بۆ ئەوەی گەرما هەراسانمان بکات: (ئەحمەد حەیران و سامان دزەیی) لە پێش پرسگەی دەزگاکەدا دڵیان خورپەی کرد و بێ ئەوەی قسەیەک لەگەڵ ئێمەدا بکەن، کە پێکەوە هاتووین‌و چ ئەرکێکمان بەسەر یەکترەوەیە، بە خشکە ئێمەیان جێ هێشت و گەڕانەوە، کە ئێمە بە دڵشکاوی و دەموچاوێکی تووڕەوە هاتینە دەرەوە لە نزیک دیواربەندی: (گیو موکریانی) چاودێری ئێمەیان دەکرد، ئەگەر ڕێگامان درا لەگەڵمان بێن، ئەگەر ڕێگاشمان نەدرا ئەو ساغ و سەلامەت. نە ئاو شێلوو بووە، نە بەفریش شوێن پێیەکی لەسەردا جێ ماوە. ئەنجام بەرپرسەکە، کە شانی پڕ ئەستێرەی تاریک بوو، ڕێگای پێ نەداین، (کەمال غەمبار) بوێرانە و لۆژیکانە و لەجێی خۆیدا قسەی بۆ بەرپرسەکە کرد و ئەم جۆرە کردەوانەی بە داپڵۆسین و دیکتاتۆریەت و هەڵەشەی هەرزەکارانە لە قەڵەم دا، بەرپرسەکە بەشێوەیەکی ناشایستە

وەک ئەوەی هەڵسوکەوت لەگەڵ کۆمەڵێک دەستگێڕی ناو بازاڕ بکات، کە سەرپێچییەکیان کردبێت، ئێمەی بەڕێ کرد. ئەنجام ئەوانی تریش گەڕانەوە و پەرتەیان لێ کرد. کەمال غەمبارم وەک پیاوە گەورەکانی ناو مێژوو، لە خاڵی هەڵوێستدا بینی، وەک مەیدانخوازییەک ڕووی تێ کردم و گوتی: سەرکێشی شاعیریەتی لێرەوە دەردەکەوێت. واتە: مەیموون لە هەڵوێستدا بوو بە مرۆڤ. منیش بێ دوودڵی بڕیارم دا بچم و گوتم: چی دەبێت با ببێت، ئەگەر باجی سەریش بێت. لەم ڕووداوەدا لە پاڵ توانای ئەدەبی، ئەوەم بۆ دەرکەوت، کەمال غەمبار پیاوی هەڵوێست و ئەدیبێکی بە جەرگ و چاونەترس و واقیعییە و خاوەن قسەی خۆیەتی. ئیدی لەم چرکەساتە بەدواوە بووە جێگای هەموو بڕوایەکی من و براو پشت و پەنام، باشیش لە بیرکردنەوەی خۆمان گەیشتم و دەبێت کەسایەتی ئەدەبیمان بەسەر هەموو ئاستەنگێکدا سەر بخەین و گەشەی پێبدەین.

چووینە گەراج و قەمەرەیەکی تایبەتمان گرت. لە بازگەی: (هەولێر – مەسیف)دا ڕێگایان لێگرتین و ئێمەیان گەڕاندەوە. برادەرێکی نزیکی خۆمم لە بازگەکەدا بینی، کە زۆر هۆگری شیعرەکانی من بوو، بەتایبەتی بە دوو شیعرم: (چنگەڕنێی سیپان و هەناسەی شاخ)، کە لە ژمارە (٢)ی بڵاوکراوەی (ئاسۆس)، گەلاوێژی ١٩٨٤دا، بڵاوکراوەتەوە. شیعری: (دابارین)، لە ژمارە (٤٣)ی گۆڤاری (کاروان)، نیسانی ١٩٨٦دا، بڵاوکراوەتەوە. لە یادی بۆردومانی دە ساڵەی قەڵادزێدا نووسیومە. ئەو برادەرەم شانۆکار و قوتابی کۆلێژی کارگێڕی و ئابووری بوو، ناوی (موحسین) بوو،

شانۆ و کۆلێژی بەجێ هێشتبوو ببووە چەکدار، شەڕی ناوخۆی دەکرد. بەداخەوە هەر لە هەمان بازگەدا بە تۆپی دوورهاوێژ بووە قوربانی. بەمنی گوت: ئەگەر بە تەنیا دەچیت ڕێگات دەدەم. منیش پیاوەتییەکەم ڕەت کردەوە و پێمگوت: (ئێوە لە خەسڵەتی ڕۆشنبیری داماڵدراون). ئەم وەک بەرپرسەکەی تر هیچ قسەیەکی نابەجێی نەکرد. تەنیا گوتی: لە نیازی خۆتەوە تەماشای خەڵکی دیکە مەکە، ئەدیبەکانیش بەشێکیان سیاسەت دەکەن، منیش زۆر بە ڕاشکاوانە گوتم: من حەز لە هونەری سیاسەت ناکەم و ببڕای ببڕیش وەک پراکتیک بەلایەوە ناچم، بەڵام هەوڵدەدەم جیهانبینی سیاسیم هەبێت، داهێنان هونەری ڕۆحە، شیعریش ڕۆحی هونەرو مرۆڤە. من حەز لە هونەری شیعر دەکەم و تا ماوم خزمەتکاریم، بەڵام بەڕووی دەسەڵاتی ڕۆشنبیریی ڕەسمی هەڵدەشاخێم و نابووتی دەکەم. خوێندەوارێکی وردی ئەدەبیات بوو، بە تایبەتی ئەدەبی بارگاویکراو بە سیاسەتو هەڵچوونی شۆڕشگێڕانە. بەمنی دەگوت: تۆ نەگەشبینی، نەڕەشبینی. منیش دەمگوت: نەگەشبینم، نەڕەشبینم. شیعری من لە پەراوێزی هەردووکیاندا بەڕێوەدەچێت، ئێستاش چەند کتێبێکم، هەردوو بەرگی: (داغستانی من)ی ڕەسووڵ هەمزەتۆڤ. وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: (عەزیز گەردی) و دوو ڕۆمانی: (حسام بەرزنجی)، ١- زەلیل. ٢- کانگای بەڵا و ڕۆمانی: (دایک)ی مەکسیم گۆرکی. وەرگێڕانی لە فارسییەوە: (کەریمی حسامی) لە کتێبخانەکەیدا مایەوە. ئەو برادەرەم لە ڕێگای شاعیر: (قادر ئیبراهیم مینە)وە ناسی، کە خاوەنی بەهرە و توانایەکی شاراوە بوو، بەداخەوە مەکینەی

زاڵمی سیاسەت قادری هاڕی، ئێستا هیچ توانایەکی شیعری تێدا نەماوە، (بەداخەوە). نەچووە بچێت، جارێکی تر ناولەپی خۆی بۆن بکاتەوە و کۆمەڵێک ئەستێرەی تر هەڵداتە ئاسمان.

ئەوەی وەک بیرەوەری لام مایەوە هەر لە گەراج پارەی شوفێرەکەمان دا، کە بە مشتومڕی ئێمە و بازگەی زانی، جوامێرانە ئێمەی هەریەک هێنایەوە پێشماڵی خۆمان و پارەکەشی بۆ گەڕاندینەوە.

لەوکاتە کورتەی لەگەڵیدا بووین، کاسێتێکی: (حەسەن گەرمیانی) خستبووە سەر موسەجیلەکەی، لەناو دەنگو ئاواز و ئەدای گۆرانی (کەمەرە شل)دا نقووم ببووم، کە هاتمە خوارەوە سوپاسیم کرد. کاسێتەکەی وەک دیاری پێ بەخشیم، هەوڵم دا لێی وەرنەگرم. گوتی: بازگە دڵی ئێوەی شکاند، تۆش دڵی من مەشکێنە، حەسەن گەرمیانی گۆرانیبێژێکە فۆلکلۆر بە ڕەسەنایەتی فۆلکلۆر دەڵێتەوە و دەگمەنە، لەخۆوە دروست نەبووە. بێ ئەوەی دەسەڵاتێک، یان تیپێکی مۆسیقی، یان کەسێک بەرزی بکاتەوە، بۆ خۆی دەفڕێت و ئاسمانێکە بۆ ئەوەی خەڵکانی تریشی تێدا بفڕێت. لەم بۆنەیەدا بەشێک لە ئەدیبان گەیشتبوون و گۆڤاری تێڕامانیان بەسەردا دابەش کرابوو، لە دانیشتنی ناوخۆیاندا گفتوگۆیەک لەبارەی شیعرێکی من و شیعرێکی: (حەسیب قەرەداخی) لە نێوان: (قەرەداخی و حەمە کەریم عارف) دروست دەبێت، کە لە ژمارە (١)ی گۆڤاری (تێڕامان – ڕامان)، تەمموزی ١٩٩٦دا، بڵاوکراونەتەوە. شیعرەکەی ئەو

به ناونیشانی: (فەجری عەشق) و شیعرەکەی منیش بە ناونیشانی: (درووودی ئاوێنە).

(حەمە کەریم عارف) لە گفتوگۆکەیدا بەراوردێک لە نێوان هەردوو شیعرەکەدا دەکات. قەرەداخیش دەماری دەگیرێ و بەراوردکردنەکەی پێ قبووڵ ناکرێت. هەڵزەقینەوەی لا دروست دەبێت. وەک: (فەیسەڵ دێهاتی) بۆی گێڕامەوە تانەیەکی ڕاست و چەپیش لە ئەزموونی من و تەواوی لاوان دەدات. لەکاتی گفتوگۆ و هەمان دانیشتندا: (محەمەد عومەر عوسمان) داوا لە: (ع. ح. ب) دەکات گفتوگۆیەکی ئەدەبی بۆ گۆڤاری ڕامان، لەگەڵدا ئەنجام بدات. قەرەداخیش بە: (ع. ح. ب) دەڵێت: (بە تەمومژ و سەرلێشێوان ئاماژە بە شیعرەکەی سەباح بدە). ئەویش لایەنگری بۆچوونەکەی دەبێت و داواکەی بەجێ دەهێنێت. چاوپێکەوتنەکە لە ژمارە (٣)ی گۆڤاری ڕامان، ٥ی ئەیلوولی ١٩٩٦دا، بڵاوکراوەتەوەو تێیدا دەڵێت: (شیعرێک من تێینەگەم بە شیعری دانانێم. ئێستە هەر لە ژمارەیەکی ڕاماندا شیعرێکی: (سەباح ڕەنجدەر)م بەرچاوکەت. لەوانەیە هەیە بڵێ ئەمە چاکترین شیعرە، بەڵام ئەو تەمومژە من لێی تێناگەم، بە مەرجێ ساڵەهای ساڵە شیعر دەنووسم و دەخوێنمەوە.)

یەک لە ئامادەبووان: (عەبدوڵڵا تاهیر بەرزنجی)، کە ڕەخنەگرێکی خاوەن میتۆدە، بەم هەڵسوکەوتە دڵتوند دەبێت و لە خەسڵەتی ڕۆشنبیری دایدەماڵێت، پاش ئەوەی ڕووبەڕوو سەرکۆنەی ئەم داوا و بەڵێیەی هەردووکیان دەکات، پێی ڕاگەیاندم: ع. ح. ب هیچ بەرهەمی تۆی نەخوێندووەتەوە، بگرە هەر ناویشتی بەرچاو نەکەوتووە.

ئەم لەخانەی ئەدەب دەرچوونەی پێی کراوە، وەک هەڵوێستی داکۆکی و هەڵزەقینەوە و کاردانەوە و دژە دیاردەیەک بوو، بەرانبەر بەراوردکردن و گفتوگۆیەکە. بۆچوونی جیاوازو جۆراوجۆر پەیوەندی بە ڕایەڵ و تانوپۆی شیعرەکە، خۆیەوە هەیە. بوار دەڕەخسێنێ بۆ لێکدانەوە و بەراوردی جیا جیا.

ماوەیەکی بەسەرچوو، لە ڕێکەوتی ١٩٩٧/٦/١٦دا، لە هەولێر لە هۆڵی میدیادا: (ع. ح. ب) مێوانی بۆنەیەکی ئەدەبی بوو، (من و بۆتان جەلال و دانا عەلی سەعید) خۆمان پێی ناساند و وێنەمان لەگەڵدا گرت. ئێستا وێنەکە لە ئەلبوومی مندایە. وەک مەبەست لەگەڵی وەستام و گفتوگۆیەکی کورتمان لەبارەی ئەدەبدا کرد. وەک مەبەست و بە دیاریکراوی ئەوەم لەگەڵدا باس کرد، تەمومژ پێداویستییەکی ئێستێتیکییە و هێزێکی خوڵقێنەرە، هیچ شیعرێکی نەمریش لە تەمومژ خاڵی نییە. ئەوەی تۆ مەبەستتە لێڵییە، لێڵیش لە بایەخی لێکدانەوەی داهێنەرانە دوورکەوتووەتەوە. ماکی داهێنان نییە. بابەتی چاوپێکەوتنەکەیم هێنایە پێشەوەو گوتم: مامۆستا لەو چاوپێکەوتنەی لە گۆڤاری ڕاماندا بڵاوکراوەتەوە وەک شاعیرێک ئاماژە بەمن دەدەیت، کەچی من چیرۆک دەنووسم، قەت شیعرم نەنووسیوە. ئەمیش تەزبیحێکی دەنک گەورەی بەدەستەوە بوو، بەدەم پەنجە جوولاندنەوە ڕووی لەمن وەرگێڕا و بە قووڵاییەکی زۆرەوە گوتی: (ئەی بۆ وایان گوت).

لە ناوەرۆک و جەوهەری خۆیدا دانی پێدانا و لە ڕاستییەکە تەواو دڵنیابووم. منیش بۆچوونی خۆمم بە پاکیو ڕاشکاوانە

گوت و گوتم: ئەگەر ئەدەبت باش ناسیبێت، چۆن دەتوانیت مەودایەک وەربگری و بۆچوونێکی جەڵەبی لەم شێوەیە دەرببڕیت. دڵم ئێشاند. (گیانی گیانان: داوای بووردن لەم دڵئێشانە و هەموو دڵئێشانەکان دەکەم.)

ماوەی چەند ساڵێکی بەسەرداچوو لە هەمان گۆڤاردا: (ئازاد عەبدولواحید) چاوپێکەوتنێکی دیکەی لە ژمارە (٣٣)، ٥ی ئازاری ١٩٩٩ لەگەڵدا ئەنجام داوە، لەوێدا دەڵێت: (لە هەولێر (کەریم دەشتی) دەبینم شتی جوانی هەیە، (سەباح ڕەنجدەر) شتی باش دەنووسێ).

ئەی شیعر: چیایەکی چەند هەستی و چەندیش بەر گوللەی کوێر و دەمانچەی ئاوی دراوی. ڕەنگە ڕەخنەگرێک، یان خوێنەرێک وەک شاعیرێکی بە ئەزموون، کە نیو سەدەیە شیعر دەنووسێت، گوێی لێ بگرێت. ڕەنگیشە لە چاوپێکەوتنی دووەمیشیدا منی نەخوێندبێتەوە و بەرهەمی نەناسیبم. تەنیا بۆ پاساودانەوەی بۆچوونی یەکەمی، بۆچوونی دووەمی دابێت، لەبەرئەوەی من بەهەڵەبردنەکەیم زانیوە.

نەناسین و بۆچوون لەبارەی یەکتری دان، مەیدانی کوشتنی یەکترییە. لە کاتێکدا ئەم خاڵە لە ژیانی ئەدەبیی خۆم دەهێنمەوە یاد و ئەوەش دەزانم. ئەو وردە بیرەوەرییانە پەناگەی ڕۆحن و خۆتی تێدا دەبینیت، چۆن ڕۆیشتووی و چۆنیش دانیشتووی. چۆنیش خۆت لە ماوەکاندا دەناسیتەوە. هەقیقەتی ماوەکان چی بوونە بۆ گەشەی ڕۆحیت و خۆلادان لە زمانی دەستەمۆ. بە دیاریکراوی مەبەستمە ئەوە بپرسم: دەبێ هۆی چی بێت کەسێک بچێتە ژێر کاریگەری بۆچوونی کەسێکی دی و خاوەنی پێوەری خۆی نەبێت،

یـان پێوەر ونکردن چ بارودۆخێکی خنکێنەرە بۆ بۆچوون.

کە پێویستی ئەم نووسینە خرۆشاندمی، بۆ باش ناسینی، تەواوی دیوانەکەیم خوێندەوە، کە ساڵی ٢٠١٣ بەڕێوەبەرێتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی لە ٨٥٠ لاپەڕەی قەوارە گەورەدا چاپی کردووە.

شاعیرێکی زۆر ئاساییە، بە زمانێکی میللی نووسیویەتی، لە ڕووی شێوازی نووسینیش سادە و خاوە. لە شاعیرانی نەوەی خۆی وەک: دیلان، کامەران موکری، هەردی، کاکەی فەلاح ..... تاد، لە هەموویان ناکارا و بێکاریگەرترە. قووڵایی بیرکردنەوەی کەم تێدایە و تەنکە، ئەگەر لە هەندێک دێڕو کۆپلەشدا قووڵایی بیرکردنەوەشی تێدابێت، کەم لەناو بیرکردنەوەکەیدا دەمێنێتەوە و نایگەیەنێتە باری تێڕامان و خۆبینییەکی داهێنەرانە، بەجێی دەهێڵێت.

سەرەتای شیعری: (شەو)ی خاڵێکی ئێستێتیکییە بۆ بەیەکگەیشتنی شیعر و مرۆڤ و دۆخی ئێستێتیکی مرۆڤ لەناو شیعردا، بەڵام لە ناوەڕاستیدا سیاسەت دەهێنێتە ناوە و هەستە ئێستێتیکییەکە لەناو دەبات و دەبێتە (ماناو گواستنەوە)، ئەمەش جۆرێکە لە ناشارەزایی ئێستێتیکای ئەدەبیدا. لە ئەدەبی ئێستێتیکیدا زمان تەنیا مانایە، گواستنەوە نییە.

فریشتەی خەم سەری سوڕماوە ئەمشەو
ئەوەندەی خەم بەم و بەو داوە ئەمشەو
لەبەر لێشاوی تیپی مەینەتیدا
سوپاسی خۆشی شکستی داوە ئەمشەو

❊ ❊ ❊

من بەو زمانە دەنووسم، کە پێی دەگرییم، لە ڕێگای هەست و هەناسەی قووڵی زمان و (پەرتاو – شەتەحات)ی سۆفییانەوەش نەکەوتمە ژێر کاریگەری باوخوازی بەشێک لە شیعری کوردییەوە، جیاوازم لە: (ئامانج) و (ئێستێتیکا) و (ئاراستە)دا، شیعری ئاوێتە: جیاوازە لە شیعری قوڕگ. شیعری ئاوێتە پەیوەندییەکی داهێنەرانە لە نێوان زەینی (خوێنەر) و زەینی (نووسەر) دروست دەکات. کەواتە: شێواز و بیرکردنەوەم لە نموونە باوخوازەکەی شیعری کوردییەوە نییە. بۆیە پرسی تێنەگەیشتن و تێگەیشتن. ویست و داوایەکە لە شێوازی باوخوازدا. پەیوەندی بە چێژەوە نییە. چێژ، خۆشی لە بە ئاکام گەیشتن وەردەگرێت. ئەوەندەی پەیوەندی بە (پێکهاتەی نوێ) و (بوون) و (چییەتی)یەوەیە، پێکهاتەی نوێ و بوون و چییەتی، خۆیان ناوەند و تەوەرێکن و بەرەو قووڵاییت دەبەن و لە ناخەوە هەوڵ دەدەن دیدی باوخواز و گوێی باوخواز بگۆڕنو ئاگایییەکی ئەندازەییت بدەنێ، کە چۆن مامەڵە لەگەڵ بارودۆخی ئەم پێکهاتە نوێیە و بوون و چیەتییەوە بکەیت، ڕوانینی بابەت و هێزی جیاوازی دەق لە ڕێگای سۆسەی ڕۆحی زمانەوە ببینیت.

پووشکین فەرموویەتی:

ئەوەی هەیە ڕادەبووڕێ

ڕابردووش هەمیشە جوانە

هێزی نزا لەم دوو دێڕە شیعرە وەردەگرم و ئەم داوایە لە هێزی نادیار و هەبوونی ڕاستەقینە دەکەم، ئەوەی وەک دوژمنیش هەڵسوکەوتی لەگەڵدا کردووم من لێی

دەبوورمو لەگەڵیدا دەچمە ناو سێبەر و هەتاوی سروشت و بەخششی هێزی نادیار و هەبوونی ڕاستەقینە. لەگەڵ هێزی ڕووخێنەری ئەدەبیشدا ناجەنگم، چونکە ئەو بڕوایەم هەیە داهێنەر دەکوژرێت، بەڵام ناڕووخێندرێت. جەنگی ئەوی دی سەبارەت بە داهێنەر، جەنگ نییە. قەواڵەی بەتاڵە.

هەموومان دەڕۆین، تەنیا ژیان بە زیندوویی دەمێنێتەوە، پاش مردنمان ژیان. بە وردی، زۆر بە وردی دەمانبینێت و پارسەنگمان دادەنێت. سەرەتا ئەم بۆچوونەم لە: (ع. ح. ب)دا خوێندەوە، سنووورە فراوانەکانم لا بچووک بوونەوە. هەستم بە غەدرێک کرد، وامزانی دەستم لێ بەرزکراوەتەوە بۆ لێدان، بەڵام ئێستا، بیست ساڵی بەسەردا تێپەڕیوە. نۆزدە ساڵیش بەسەر کۆچی دوایی: (حەسیب قەرەداخی)، شازدە ساڵیش بەسەر کۆچی دوایی: (ع. ح. ب)، تاسەی ئەوە دەکەم، وەک چۆن دەست و دڵت دەکەیت بە چەترێک و بەسەری دڵشکاوێکدا هەڵیدەدەیت، هەم خۆت و هەم دڵشکاوەکە دەچنە ناو سێبەر و هەتاوی سروشت و بەخششی هێزی نادیار و هەبوونی ڕاستەقینە. هەزار جار لەوە زیاتر، تاسە لە هەموو هەستەکانم پلدەدا، بەم درەنگی شەوە، ساتەوەختی ئەم نووسینە، بچم دەست بەسەر کێلەکانیان دابهێنم و بە خۆڵی گۆڕەکانیان تەیەمومێک بەجێ بهێنم و شەونوێژێک بکەم. نوێژی شیعر و ئەوپەڕی داهێنان. ئەی هێزی نادیارو هەبوونی ڕاستەقینە، بمگەیەنە ئەو بارەی داوای دەکەم.

حوزەیرانی ٢٠١٦ هەولێر

شیعر و شێوەکاری(*)

(وەکو پەمۆ:
لە قۆزاخە و
لە مەکینە و
لە دار هەنەیشدا دەژی
تا ئەوەی لە پەرداخێکیش نقوم دەبێ
دەریا هەستێ ناگاتە گوێزینگانی.)

(*) ئەم نووسینە بیست و پێنج ساڵ پێش ئێستا، لەبارەی شیعری: شتێک لە مێژووی ئاوابوون – ی: (نەژاد عەزیز سورمێ)، نووسراوە. لە ژمارە (٢)ی ڕۆژنامەی (ڕاپەڕین)دا، تشرینی یەکەمی ١٩٩١ بڵاوکراوەتەوە. لەبەر ئەوەی ڕۆژنامەکە زۆر ناوخۆیی بوو، لە شەقڵاوە دەردەچوو، بەشێوەیەکی دیاریکراویش دابەش دەکرا. دووبارە بڵاوکردنەوەی، بە لێزیادکردن و دەستکاری و جۆرێک سەرلەنوێ داڕشتنەوەی، بە پێویستییەک دەزانم بۆ پیشاندانەوەی تێڕوانینی سەرەتاییم بۆ ئەدەب و بە ئەدەببوونی گەرمایی ژیان. ئەم خۆبوونییە فراوانترە لەوەی من لە بارەیەوەی دواوم. لە بنەڕەتدا یەک خۆبوونییە. بریتییە لە پەنجا پارچە، یان تابلۆ، بەڵام لە کاتی جیا جیادا نووسراون، یان کێشراون. لە ژێر سێ ناونیشاندا پێشکێش کراون. هێزی شیعر و دەربڕین و شیعرییەت و تەرزی بیر لە هەر پەنجا پارچەکەدا لە یەک ئاستدان، بەڵام هێزی هارمۆنی و دەقئاوێزانی شێوەکاری و وێنە و زمان لە بیست و پێنج پارچەی: (ئەزموون)دا بە هێز و بەرجەستەترە لە دوو بەشەکەی تر.

١- ئەزموون: بریتییە لە بیست و پێنج پارچە. ساڵی ١٩٨٥ – ١٩٨٧ نووسراوە، لە گۆڤاری (ڕۆژی کوردستان)، ژمارە (٧٢)ی ساڵی ١٩٨٦ بڵاوکراوەتەوە.

له پەیوەندییەکی ڕاسەوخۆ و زۆر تایبەتدا، بەفریشم بە لووتکەی سەرفرازی و چاوی سپی و هەمەڕەنگی دنیای

٢- شتێک لە مێژووی ئاوابوون: بریتییە لە یازدە پارچە. ساڵی ١٩٨٩ نووسراوە، لە گۆڤاری (بەیان)، ژمارە (١٦٦)ی ساڵی ١٩٩٠ بڵاوکراوەتەوە.

٣- پەراوێز: دوو بەشە، بەشی یەکەم بریتییە لە پێنج پارچە. ساڵی ١٩٨٦ نووسراوە. بەشی دووەم بریتییە لە چواردە پارچە ساڵی ١٩٨٨-١٩٨٩ نووسراوە، لە گۆڤاری (بەیان)، ژمارە (١٥٧)ی ساڵی ١٩٨٩ بڵاوکراوەتەوە.

کۆی هەر سێ بەشەکە، هەوڵێکن بۆ چوونە ناو جۆرە تاقیکردنەوەیەک لە شیعری نوێی کوردیدا، کە بە تێڕوانینێکی شێوەکاری نووسراون و جێگۆڕکێی زمان و وشە لەگەڵ هێڵ و ڕەنگ و شێوە و هێما و ڕووبەردا ڕوودەدات: (عەبدوڵڵا سەڕاج) لە سەرەتای حەفتایەکان هونەری شێوەکاری لە چیرۆکەکانیدا تەواو بەرجەستە کردووە، بە تایبەتی لە چیرۆکی: مانگی سەوز، هەشت و نیوی بەیانی - هەشت و نیوی شەو، شیوژاڵە، برایم شۆڕاوی، کە وشە و ڕەنگ ژوان دەگرن ..... تاد، هەروەها لە ژمارە (٦٨) ی حوزەیران و تەممووزی ١٩٧٨ی گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ)شدا بەناونیشانی: (میهرەجانی ڕەنگ و هێڵ لە پێشەنگای نالی دا) ئەمەی وەک دیاردە و ڕووداوێک لە شیعری کلاسیکی کوردیدا هێناوەتە بەر هەست و بینین و ڕووبەری کراوە، لەمەشی کۆڵیوەتەوە، کە (نالی) سوودی لە هونەری شێوەکاری وەرگرتووە. ئەم ئەزموونەی نەژاد جیاوازە لە سوود وەرگرتن، بەڵکو بە جیهانبینیی شێوەکاری نووسراوە، شیعر ئەگەر شێوەکاریش نەبێت، زمانێکی شێوەکاری هەیە. گونجانی ئەم دوو چەشنەی پێشکێش کردووە، تاکو ئێستاش شەش پێشەنگای کۆلاژیشی کردووەتەوە. وەک هاوگونجاندنی چەشن لە ماڵ و کتێبخانەکاندا ڕووبەری بوون دەکاتەوە و هەڵدەگیرێت و دەمێنێتەوە، هەموو دیاردە و ڕووداوێکیش ڕووبەرێکی کراوە و چالاکی تایبەتی بۆ خۆی لە گرێ و گۆڵ بژارکردووە و تێیدا مەشق دەکات، بەڵام لە پاش بیست و پێنج پارچەی یەکەمدا ئەزموونەکەی تاڕادەیەک دەوەستێنێت و پەرەی پێنادات، تا وەک دیاردە و ڕووداوێک بناسرێت و تەماشا بکرێت.

٢٠١٦/١٠/١ هەولێر

تیشکداری نیشتیمان و نەتەوەم وەک لافاوی ژیلەمۆ و چپەی ناخ و لەرزەی گیان و کۆی ژیان دیوەو بۆیان دێمە خوارێ، بەتاسەیانەوە دەنووم بە نیازی خەونێکی دەستگیر. نیشتیمان و نەتەوەم، کەی لە واقیعێکی هەمەڕەنگدا دەتانبینم، لێوتان باوەشێ خەندە و چێژی ماچ و زمانتان مژدەی پەیامی جیهانی لێکدانەوەکان و جیهانی جیاوازییەکان بگەیەنێت.

تا ئەم کەسە تخلیتانەی ئەمڕۆ کەمێ بیر لە لێڵی ئێستایان بکەنەوە، کە دوێنێ لە لاپەڕەکانی کتێبی کۆی ژیان و زەمینەی مێژوویییەوە خزان و لە زۆربلێیی قەڵەمدا نەشازی هارمۆنی دەسمایەیانە. واتە: نەگونجانی دەنگەکان. ئەوەی هەڵە بکات دەبێ بڕوای بە سزاش هەبێت. کەچی ئەم ڕووە هەڵبزڕکاوانەی، کە یاخەی کراسی دەسەڵات بوون، ئێستا قەڵەمیان لە قەڵەمتراشی کاروانسەرا و کاروانەڕێ تیژ دەکەن، لاریش لەوەدا نییە قەڵەمە ساردەکان لە گەرمایی هەقیقەت و کرۆکیجوانی ئەدەبدا دەتاوێنەوە، بەردەوامییان لە بوونی بێزراویان نەزۆکترە.

(ئاوێنەکان بە دیوارەوە شکاون..
هەتاو ڕووتە، سایە بۆشە
پێینگانی کچی ئاسمان
داری حەسرەتی لێ ڕوواوە.)

ناخ پەرتکردن، کارە سەرەکییەکەت ڕووەو کزی و ئاوارەیی دەبات. ڕوونتر مەبەست دیار بکەین، لەبارترە ئەدیب لە کارە سەرەکییەکەی خۆیدا جێگۆڕکێ نەکات، چونکە ڕامان ناردن بەم لاوبەولادا لە گرینگییەتیی کارە سەرەکییەکەت دادەشکێنێت و ڕێکخستنی ئەو هەموو شتانە

لە مێشکدا، هەر یەکەی لە شوێنی خۆی دانانرێت. بۆ وێنە: تۆ جووڵانەوەی شیعرێکی نوێبەخشت لە ڕامانتدا دەستەمۆ کردووە و ئەندازەی دوورییەکانت پێواوە و جەمسەرەکانت کۆکردووەتەوە و خاڵت بۆ کێشانی هێڵ داناوە، لە هەمان تەوەر و یەکەم هەنگاوی کات و شوێنی چرکەی نووسینی ئەم شیعرەی تێدا بەڕێوەی بۆ ماڵی نووسین. خەریکی وەرگێڕانی شیعرێکی، ئەم وەرگێڕانە، بەشێک لە بنەڕەتیی شیعرە نوێبەخشەکەی خۆت لەناو شیعرە وەرگێڕدراوەکەدا دەتوێنێتەوە. وەرگێڕیش ئەم دەقە ئەدەبییە وەردەگێڕێت، لەگەڵ ناخی خۆیدا لە چەند خاڵێکدا یەکگرتنەوەیەکی گیانییان نێوانە و بەشێک لە کارە زیندووە هەستییەکانی قاڵبووی بەرزاییەکانی ڕامانییەتی.

بە ڕوویەکی تر، ئەو ئەدیبەی فرمێسکی چرای تێڕوانینی لە چەند کارێکی ئەدەبیدا دەڕژێنێ، بای ڕۆشنبیرییەکی کاریگەر بەروبوومی ڕەز و بێستانی هەوڵەکانی دەخاتە لارو لەنجەی بەردەوامی، دەنا کارەکانی دەچنە خانەی ئەدەبی ڕۆژانە و هەناسەی ئایندە لەدەست دەدەن و سەرەنجام، لە مێژووی داهێناندا هەوڵ بەتاڵ دەمێنێتەوە و ڕوخسارێکی تایبەت بە خۆیان پەیدا ناکەن.

ئەم چەند ئاماژەیەم بۆ ڕوونکردنەوەی مەبەستمە، دەمەوێ و ویستوومە پەنجە ڕووناکی ئەم چەند هێما جێگیرییانە بکەم هەر لە سەرەتای خوێندنەوەم، لام دروست بووە. شاعیری: (شتێک لە مێژووی ئاوابوون) چووەتە قۆناخێکی هەستیار و سەرەکییەوە و لە چەند لکێکی تریش کار دەکات و ناخی بەم لایەنانەدا پەرت

کردووە، بەڵام داهێنانی دیارە و تارمایی، گیانی زەرد نەکردووە و نیانیی داهێنانی ڕووەو ڕەنگرێژتر سەردەخا بەرەو بڵندبوونەوەی ناوەندی بابەتە کاریگەرەکان و تێکڕای جیاوازییەکانی ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی گەردوون. کەواتە: حاڵ و باری خۆی بە دەستهێناوە و ناسیویەتی، هەروەها لە شیعری کلاسیکی کوردییەوەش فێربووە چۆن بە قووڵی و هەستیاری سەیری ژیان و سروشت بکات.

ئەمەش کۆکردنەوەیەکە، کەم پەنجەی نووسین دەتوانێت و توانیویەتی لە سێبەری فیکر و دەسەڵاتی داهێناندا ئەمانە کۆبکاتەوە و وەک داهێنانیش وەربگیرێتو لێکدانەوەی بۆ بکرێت:

١ ـ شیعر
٢ – کۆلاژ
٣ ـ ڕۆژنامەگەری
٤ ـ وەرگێڕان
٥ ـ سەرنج و بۆچوونی ئەدەبی
٦ ـ لێکۆڵینەوەی ڕۆژنامەگەری و ئارکیۆلۆژی.

ئەم خەسڵەت و خاسییەتانەی لە: (نەژاد عەزیز سورمێ)ی ئێمەدا دیار کەوتوون، بە هەمان شێوە لە: (پۆل شاوڵ)ی عەرەبیشدا دیارن. هەردووکیان ڕۆحی کۆمەڵگا و کولتووری خۆیان ناسیوە و مایەی دڵخۆشینو دەقەکانیان ئارەزووشکێنن. کەسی دووەم، کە خوێنەرە. دووچاری ڕامان و وردبوونەوەی گیانی و سەرسووڕمان دەکەن.

که شیعرێکی جوان و نوێبەخش دەخوێنمەوە، لە خۆشییاندا چاوم زەوی نابینێ، ئەگەرچی شیعری جوان و نوێبەخش لای من تەواوی زەوییە. ئەوکاتەی لە سینگی کۆشیعری: (تاڤگەی مەند - ١٩٨٧) دا هەناسەی ئۆخەم خواردەوە و مەشخەڵی هەستی دوای خوێندنەوەم تێیدا هەڵدایە ئاسمان، باری سەرنج و تێڕوانینم لە چەند لاپەڕێکدا گرد کردەوە، لەژێر ناونیشانی: (وێنەی مەند لە تاڤگەی مەند)دا، فلچە و پەڕەمووچی تواناداری ئێستێتیکیم لە شیعرەکاندا جوولاندبوو، لە هێڵی ئەم ڕاوە وردانە گەڕابووم، تیشکدانەوەی ئاوێنە و سێبەری فیکر و نموونەی هونەری باڵای شیعر بوون، بەڵام ئەفسووس دەف و دایەرەی ڕۆژنامەی: (هاوکاری) و هەفتەنامەی: (پاشکۆی عێراق)، چەرخی داپڵۆسینیان خستەگەڕ و نەیانهێشت جووکە و نووکە بکات.

کێ تاڵاوی خوارد؟
کێ تاڵاوی خو؟؟
کێ تاڵاو..؟؟؟
کێ تاڵ..؟؟؟؟
کێ ت..؟؟؟؟؟
ک..؟؟؟؟؟؟؟

ئەم شیعرە ڕستەیەکی ئەماژەییە. خۆی، خۆی دەخواتەوە. ئێجگار ئەندازەیی و شێوازییە. بە وریایی و ئاگاییەوە دۆخی ڕۆحی کۆمەڵگای کوردی و کوردستانمان وەک تەلارێکی نیشتەجێبوون لەناو شەڕی ناوەخۆدا پیشان دەدات، وردەکاری بیناسازی تێدا بەکارهاتووە، وردبوونەوەیە

لە دیاردە و ڕووداوێک. دیاردە و ڕووداوەکەش شەڕی ناوەخۆی شاخە، لە دەستپێکدا پرسیارە، پرسیار لە ناوێک، (کێ تاڵاوی خوارد). لە پێکهاتەی شیعرەکەدا وشە وشە دەخواتەوە، لە کۆتاییشدا تەنیا وشەی (ک) دەمێنێتەوە، هێمایە بۆ ناوی (کوردستان)، بە زمانی نهێنی وەڵامێکی هێمنە بۆ پرسیاری دەستپێک.

(ئەوان تینی کوورەی دەفیو
ئێمە شەختە..
ئەوان گیا
ئێمەش بەرخی دوو باقەگیا...)

ئەمە ئاماژەیە بۆ برایەتی: (کورد و عەرەب)، لە دوو نیشتیمانی بەزۆر سەپێندراو و بەیەکەوە لکێندراودا. هەم لە ئاستی بوونی مێژوویی و مامەڵەی فیکری، هەمیش لە ئاراستەی نیانی زمان و شیعرییەتدا، جیاوازە لەو برایەتییەی: (گۆران و لەتیف هەڵمەت) لە دەقەکانی خۆیاندا وەک تەبایی‌و هاوئاهەنگ و هاوگونجاندنی ژیان ، بەهانە و پاساویان بۆ هێناوەتەوە و دەیانەوێ بەلای چاکەدا بیخەنەوە.

دەقی: چیرۆکێکی برایەتی، دیوانی گۆران، محەمەدی مەلا کەریم، بەرگی یەکەم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق، بەغدا، ١٩٨٠، ل:٣٢٠.

دەقی: داستانی برایەتی دوو ڕووبار، دیوانی لەتیف هەڵمەت، چاپی یەکەم، چاپخانەی تاران، تاران، ٢٠١٤ ل: ٤٩٥.

(ئەوە هەناسەدان نەبوو

ئەوە ڕمانی چیا بوو..
چەخماخەی هەورەتریشقە و
فڕینی هەموو چۆلەکە و کۆترەکانی دنیا بوو..
ئەوە هەناسەدان نەبوو.)

ئەمەش خاڵی وشیارکردنەوە و ڕاگەیاندنی کارەساتی هەڵەبجەیە، بەهایەکە بۆ یاخیبوون. شیعری کوردی بەری کارەساتی هەمەجۆری نیشتیمان و نەتەوایەتیمان بووە. شیعریش لە هەموو بار و سەردەمەکاندا وەک بوونێکی فیکری لە ئاست ڕووداوە دیار و نادیار و مەییوەکانی نیشتیمان و نەتەوەدا، بوونی خۆی لە ڕەوت و چوارچێوەی ناوەرۆک و ئێستێتیکادا نمایش کردووە.

بەشێک لە شاعیران، دەستەوەستان نەبوون لە ئاست ئەم بەگژداچوونە فیکرییەدا، بەهەمان شێوە شیعریش بەردی شوورەی سەنگەر بووە، هەموو کات گوللەی دیکتاتۆر لەم بەردەدا سارد بووەتەوە و ملکەچ بووە. لەناو ئەدەبی ئێمەشدا چەند شاعیرێک ئەو بەردە بوونە، وەک: جەمیل ڕەنجبەر، دڵشاد مەریوانی، جەلالی میرزا کەریم، فەرهاد شاکەلی، شێرکۆ بێکەس، سامی شۆڕش، محەمەد حەمە باقی، ڕەفیق سابیر، مارف عومەر گوڵ، هەندرێن ..... تاد، بەڵام بۆچوونی ڕەهای من ئەوەیە: فیکری داهێنەر لە ڕەوت و چوارچێوەی ناوەرۆک و ئێستێتیکادا خۆی دەخەملێنێ، نەک لە بریق و باقی دروشمدا. شاعیری داهێنەر پابەندە بەکرۆکی داهێنان، پابەند نییە، نە بە کۆمەڵگاو نە بەسیاسەتی وڵاتەکەی. لە شێوە تایبەتییەکەی داهێناندا، داهێنان ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە خزمەتی کۆمەڵگا و وڵاتدایە.

شیعری: (شتێک لە مێژووی ئاوابوون) ئەو مووچڕکەی دامیٚ، کە من لە شیعردا دەمەویٚ و چاویشی پیٚ ڕوونکردمەوە، لە ناوەوەم ڕابمێنم و لە سنووری جووڵانەوەی ڕووبەردا، یەکانگیربوونی ئێستێتیکای خاڵ و هێڵ و مانای هارمۆنی و بنیادی شێوەکاری و زمان ڕوونیی ڕەنگ ببینم.

١ـ وشەی ئاسایی و نیمچە باو، بەڵام ڕۆڵێکی تر بە وشە دەدا و ئەفسوونی پیت گویٚ ئارام دەکات و شەپۆلی ئاوازیش پشوو بەچاو دەدات، زمان لە زەیندا پەروەردە دەبیٚ و قووڵبوونەوەیەکە بۆ هەستی بوون، شیعری بێگەردیش بە وشەی ناو ژیان دەنووسرێت و پەیوەندیو گونجاندنی نێوان وشە دەدۆزێتەوە و هێز دەداتە وشە، ئەمە گرینگترین خاڵی بینینە بۆ داهێنان، ئەوەی بە وشەی ناو فەرهەنگان بنووسێت، ئەگەر تەمەنی نووحیشی هەبێتو ژوورێک کتێب کەڵەکە بکات. تەنیا نووسین و خۆ بەفیرۆدانە، داهێنان نییە.

٢ـ وێنەی ڕوون و تا ڕادەیەک ئاشکرا، بنیاد و کەشوهەوای وێنەکان نادەستەمۆ و خورپەدار دەکات و شوێنی سەرەتای دەستپێکردن و سەرنجڕاکێشانی تێدا بە کراوەیی جێدەهێڵێت.

٣ـ شێوازی لە فۆرمێکی بیٚ گریٚ و پێوانەییٚ، لە بەشەکانی وێنەدا چالاک و پڕ هەست کردووە، سۆزێکی خۆشکراو بە بیریش خاسیەت و ڕژانی یەکەمیەتی.

٤ـ یەک گیانیی بابەت لە سەرەتای شیعردا، تا کۆتایی سەرەداوی بابەت بەرنادا، تا بە خوێنەری دەگەیەنیٚ، ئەم کات سەرەداوەکە بۆ خوێنەری نموونەیی جێی دەهێڵیٚ.

٥ـ هەندێک جار لە بەشێکی شیعرەکانیدا، نەرمی مۆسیقا جێگای وشە دەگرێتەوە، لە هەندێک شوێنی تریشدا ئەفسوونی خاڵ و هێڵ و ڕەنگ هەمان ڕۆڵ وەردەگرن.

٦ـ درێژدادڕی و درێژکردنەوەی بابەت، هونەر نییە. شیعر لە پێویستی فیکر و شێوەدا کۆتایی پێدەهێنێ، درێژدادڕی دەق لەبار دەبات، لەخۆ پاراستن لە درێژبوونەوەی بابەتدا بەهرە و کارامەیی نیشان داوە، بەڵام لە ڕەوتی دەقدا ئاواز دووبارە دەکاتەوە. ئەم دووبارەکردنەوەی ئاوازەش یارمەتی هەستی خوێنەر دەدات بۆ چێژ وەرگرتن.

ئەم چەند جووڵانەوە شیعرییە هێمائامێزە ڕووی دیارو نادیاری کێشە سەرەکییەکانی داهێنان و پێویستییە نیشتیمانی و نەتەوایەتییەکانمانە:

ئا ـ هێڵی داهێنان، شیعر و کۆلاژ.

ب ـ هێڵی پێویستییە مێژوویی و ڕۆژانەییەکان و هێزی خۆڕسکی داهێنەر لە چرکە زۆر تایبەتییەکانی نووسین و بەرجەستەکردندا.

شیعری: (شتێک لە مێژووی ئاوابوون)، هەردوو هێڵەکەی هاوشان کێشاوە بۆ نادیارییەکی ئێستێتیکی و خۆی لەم خاڵ و هەستە ئێستێتیکییەدا دووپات کردووەتەوە، ئەوەی لە دووپاتکردنەوەکەدا گرینگ و دەرکەوتەیە پێداگرییە بۆ ئازادی سروشتیی ئەدەب.

١٩٩١/٨/٢٨ شەقڵاوە

ناوەرۆك

کتێبی یەکەم
پەیامی شیعر لە زمانی خوداوەندی شیعرەوە ٥
تێبینی ٧
ناسینی بوونی شیعر و خۆدەستنیشانکردن ٩
فۆرمی فرە پەیوەندی و فرە بنیاد و فرە ترپە ٦٨
ئەزموون وەک ئاخاوتنێک لەناو ژیان ٩٦
شیعر و چالاککردنی هەستەکان ١٤٤
ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا ١٥٠
لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا ١٥٩
شوێنی زەینی لە شیعردا ١٧٢
شیعر لە خۆمانمان نزیک دەکاتەوە ١٨١
شیعر بەرانبەر ئەبەدییەت ١٩٠
دەروونرۆشنیی شیعری ١٩٨
کتێبی دووەم
سەرنج و تێبینی لەبارەی دە کۆ شیعری کوردی ٢١٥
تێبینی ٢١٧
لە ئەلبوومی یادگارا ٢١٩
ڕێگا دوورەکانی چاومان ٢٢٩
گەردەلوولی سپی ٢٣٩
زایەڵە ٢٤٩
دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە ٢٥٨
گەرم نەبوونەوە ٢٦٥
نزا سپییەکانی من ٢٧٤
دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەک نییە ٢٨١
کۆبەرهەم ٢٩٠
سەرم پڕیەتی لە سێبەر ٢٩٩

کتێبی سێیەم

قەڵەمکێشی دە شاعیر بە وشە ٣١١
تێبینی ٣١٣
قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە ٣١٥
قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە ٣٢١
قەڵەمکێشی لەتیف هەڵمەت بە وشە ٣٢٨
قەڵەمکێشی ئەنوەر قادر محەمەد بە وشە ٣٣٥
قەڵەمکێشی سەلام محەمەد بە وشە ٣٤١
قەڵەمکێشی جەلال بەرزنجی بە وشە ٣٤٧
قەڵەمکێشی عوسمان شەیدا بە وشە ٣٥٥
قەڵەمکێشی سەڵاح شوان بە وشە ٣٦٠
قەڵەمکێشی دڵشاد مەریوانی بە وشە ٣٦٦
قەڵەمکێشی سەڵاح محەمەد بە وشە ٣٧٣

کتێبی چوارەم

نامەی کراوە و ٣٧٩
تێبینی ٣٨١
سەرنجێک لەبارەی کۆشیعری شەوێک لە شەوانی سیمرخ ٣٨٢
سەرنجێک لەبارەی کۆشیعری دڵدارەکەم پایزە
گەواڵەیەک نییە ٣٨٩
نامەیەکی کراوە بۆ عەبدوڵڵا سەڕاج ٣٩٨
نامەیەکی کراوە بۆ سەلام محەمەد ٤٠٨
نامەیەکی کراوە بۆ ئەحمەد تاقانە ٤١٤
ناسینی کتێب ٤٢٦
ڕێزگرتن لە شیعر ٤٣٧
نامەیەکی کراوە بۆ عەبدولڕەزاق بیمار ٤٤٤
کتێبی: (پووشکین: ژیان و بەرهەمی شاکاری) و
شیعری موتوربە ٤٥٤
شیعر و دەمانچەی ئاوی ٤٦٧
شیعر و شێوەکاری ٤٧٨

چاپكراوەكان

١- زێوان: ١٩٨٨، ڕۆمانە شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠٠٤.
- چاپی سێیەم: ٢٠٠٩.
- چاپی چوارەم: ٢٠١٢.
٢- ڕووەكەكانی خوداوەند: ١٩٩٩، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠٠٦.
- چاپی سێیەم: ٢٠١٢.
٣- خەون وا خۆی گێڕایەوە: ٢٠٠٤، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠١٢.
٣- شەڕی چل ساڵە: ٢٠٠٥، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠١٢.
٤- مردوویەك ئاگای لە هەمووانە: ٢٠٠٨، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠١٠.
- چاپی سێیەم: ٢٠١٢.
٦- سەد و یەكشەوە: ٢٠٠٨، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠١٢.
٧ - ساڵی سفر: ٢٠١٠، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠١٢.
٨ - سرooدی زەوی: ٢٠١٢، شیعر.
- چاپی دووەم: ٢٠١٢.
٩- سی ساڵ شیعر: بەرگی یەكەم ٢٠١٢، كۆبەرهەم، شیعر.
١٠- سی ساڵ شیعر: بەرگی دووەم، ٢٠١٢، كۆبەرهەم، شیعر.
١١- حەزدەكەم ئەوەندە بژیم: ٢٠١٥، شیعر.
١٢- چوار كتێب لەبارەی شیعرەوە: ٢٠١٧، بیروڕای ئەدەبی.